

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

XXXIII. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

DRIE-EN-DERTIGSTE DEEL.

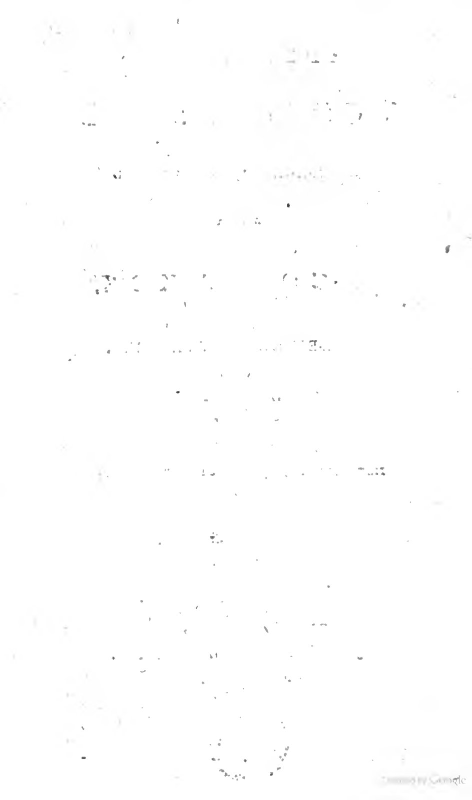
W — Y.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCV.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

WIT.

WITTE, (DE) was eertijds een zeer aanzienlijk Geslagt in *Zeeland*, 't welk, hoewel ook in andere oorden dier Provincie, voornaamlijk, egter, op het Eiland *Schouwen* gebloeid, en voor het bewind, zo van Stad en platten Lande, als voor het geheele Gewest, voornaame en verdienstlijke mannen heeft uitgeleverd. Reeds zo vroeg als in het laatste gedeelte der Zestiende Eeuwe, vinden wij, op de lijst der Burgemeesteren van *Zierikzee*, vermeld, Mr. QUINTYN DE WITTE, die ook nog in de Zeventiende Eeuw die waardigheid heeft bekleed; voorts, in den Jaare 1615, in de zelfde hoedanigheid, Mr. VINCENT DE WITTE; in de Jaaren 1632, 1635, 1638, 1641, 1644, 1647 en 1650, Mr. PIETER DE WITTE; en, in de Jaaren 1658 en 1662, JAKOB DE WITTE. Een ander JAKOB DE WITTE, misschien de Stamvader van alle deezen, bekleedde, omtrent zeventig jaaren vroeger, te weeten, in den Jaare 1594, in de gemelde Stad, den post van Pensionaris. De straks genoemde Burgemeester JAKOB DE WITTE, zijnde Heer van *Haamstede*, bekleedde wijders het aanzienlijk ampt van Rentmeester beoosten *Schelde*. KORNELIS DE WITTE, 't zijn dan zoon of bloedverwant des laatstgenoemden, Heer van *Elkerzee*, *Ellemeer*, enz. wierdt, op den dertienden Augustus des Jaars 1667, aangesteld tot Opperbestuurder of Superintendent over het geheele Eiland *Schouwen*, *Burgt* en *Westland*. Een tak diens zelfden aanzienlijken Geslagts bloeide op een ander Eiland van *Zeeland*, *Zuidbeveland* naamelijk. Bijkans zo vroeg als de oudste der

 uit

nu gemelden, bekleedde Mr. JAKOB DE WITTE, in de Stad *Goes*, den post van Baljuw. Boven hem, en boven alle de anderen, in aanzien en waardigheid, klom zijn Zoon Mr. BOUDEWYN DE WITTE, geboren in de gemelde Stad. Op den negenëntwintigsten Oktober des Jaars 1625 wierdt hij tot Sekretaris van het Land, en voorts, op den negentienden Februarij des Jaars 1630, tot Raadpensionaris aangesteld. Tot op den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1641 bekleedde hij dien volwigtigen post, wanneer hij, op zijn verzoek, daar van ontslagen wierdt. Eindelijk ontmoeten wij nog, als Burgemeester van *Reimerswaale*, ADRIAAN DE WITTE. Door huwelijks verbintenissen, met Geslagten, niet minder aanzienlijk in den Lande dan hun eigen, als die VAN RAAPHORST, WEYTZEN, BEERESTEYN en anderen, vermeerderden, daarenboven, de DE WITTEN hunnen luister en vermogen.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland.*

WITTE VAN HAAMSTEDE; zie HAAMSTEDE (WITTE VAN HOLLAND VAN) Deel XIX. bl. 12.

WITTE, (WITTE KORNELISZ. DE) Ridder en Vice-Admiraal van *Holland*, klom tot die hoogte van luister en gezag uit zeer geringe beginzelen. Zijne Ouders, lieden van niet veel aanziens en vermogens, behoorden tot de Gezinte der Christenen, welke men *Mennoniten* of Doopsgezinden noemt. Zij woonden in den *Briele*, en verwekten aldaar deezen Zoon, in den Jaare 1599. De Scheepvaart bloeide, ten dien tijde, in de gemelde stad. De meeste kinderen, uit den geringen burgerstand, namen deel daar aan. Het voorbeeld zijner Stadgenooten deedt onzen DE WITTE, al vroeg, dien leevensaart omhelzen. Eerst voer hij als gemeen matroos, vervolgens als soldaat, daar naa als stuurman, en wierdt eindelijk tot Schipper of Kapitein bevorderd. In die onderscheidene posten bezogt hij alle bekende waereldoorden, zo in het Oosten als in het Westen, in de Middellandsche en in de Baltische Zee. Groot was het aantal vijandlijke sche-

pen,

pen, welke hij, van tijd tot tijd, veroverde en in de Vaderlandsche havens opbragt, verbrandde of in den grond boorde.

Mannen van zo beproefde dapperheid, ondervindinge en bedrevenheid, hadt het Vaderland hoognoodig, vooral in eenen tijd, in welken het nog den Spaanschen oorlog om handen hadt, en, daarenboven, gemengd was in de belangen van de magtigste geschilvoerende Mogendheden van Europa. Naa alvoorens, in de hoedanigheid van Bevelhebber over een enkel schip, den Staat zijnen dienst betoond te hebben, wierdt hem, eindelijk, als Vice-Admiraal, het bevel over magtige Vlooten opgedraagen. Al in den Jaare 1639 was hij tot die waardigheid verheven. Als zodanig bevondt hij zich, in dat Jaar, in de Vloot, daar de Luitenant-Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP het bevel over voerde, en met welke hij de Spaansche Vloot, onder den Admiraal *Don* ANTONIO D'OQUENDO, in *Duins* aantastte, en eene gedugte nederlaage toebragt. DE WITTE, last hebbende ontvangen, om op de Engelsche Vloot te passen, en haar te beletten, gelijk zij daartoe de mine maakte, dat zij de Spaansche Vloot niet beschermde, kweet zich zo wel van dien post, dat hij, en voor zijne trouwe, in dit opzigt gebleeken, en voor zijne dapperheid, geduurende de geheele ontmoeting betoond, nevens den Admiraal TROMP, van 's Lands wegen, met treffelijke geschenken beloond wierdt.

In den Jaare 1645, ter gelegenheid als tusschen *Zweeden* en *Deenemarke* onlusten gereezen waren, bemoeiden zich de Algemeene Staaten met dien twist, in zo verre, dat dezelve, ter bemiddelinge der geschillen, niet slegts een Gezantschap na het Noorden, maar ook, ten behoeve van het eerstgemelde Koninkrijk, eene talrijke Vloot in zee zonden. WITTE KORNELISZOON DE WITTE kreeg het bevel over de Vloot, en stak in de maand Julij daar mede in zee. Hij hadt eene talrijke Vloot Koopvaardijschepen onder de vlag. Op den negentienden der gemelde maand zeilde hij door de *Zond*, onder het betoonen van behoorlijken eerbied aan de vlag van zijne Deensche Majesteit, alzo hij last hadt, zich van het pleegen van vijandlijkheden te onthouden. Zo veel schriks,

intusſchen, veroorzaakte deeze Vloot ten Deenſchen Hove, dat zijne Majeſteit niet ſlegts met den Zweedſchen Koning den Vrede ſloot, maar ook, met de Algemeene Staaten, een Verdrag aanging, raakende de Zondſche tollen, over welke, tusſchen de beide Mogendheden, eenig geſchil ontſtaan was.

In den Jaare 1649, of iets vroeger, vertrok DE WITTE met eene Vloot na *Brazil.* Naa eene wijl vertoevens aldaar, ziende, immers van oordeel zijnde, dat zijne tegenwoordigheid geen nut konde aanbrengen, wierdt hij te raade, zonder daar toe bekoomen verlof van den Raad der Regeeringe in *Brazil*, de wederreize na het Vaderland aan te neemen. Terſtond naa zijne aankomst hier te Lande begaf hij zich na *'sGraavenhage*, en voorts daarop bij den Stadhouder Prins WILLEM DEN II, als Admiraal Generaal, om aan denzelven verſlag te doen van zijne verrigtingen. Onaangenaam was de ontmoeting, die den Vice-Admiraal, kort naa dit bezoek, bejegende. De Prins, met eenige leden der Algemeene Staaten de zaak overlegd hebbende, deedt hem, in zijne herberg in *'s Graavenhage*, in verzekering neemen, en vervolgens na de Gevangenpoort overbrengen. Op last van hunne Hoog Mogenden wierden, door de Admiraliteit te *Amſterdam*, eenige der Kapiteinen van DE WITTE's Eskader in hegtenis genomen, en vervolgens over hen en over den Vice-Admiraal, door de Algemeene Staaten, uit alle de Admiraliteits Kollegien, Regters aangeſteld.

Van geen kleinen naaſleep was dit bedrijf van den Stadhouder, geſterkt door de Algemeene Staaten, die veelal van zijne hand vloogen. 't Lust ons, daar van een kort verſlag te doen, dewijl het ons gelegenheid zal geeven tot het vermelden van een merkwaardig beſluit, raakende het regt van grondgebied, door de Staaten van *Holland* uitgebragt.

Hunne Edele Groot Mogende, naamelijk, het vatten en te regt ſtellen van den Vice-Admiraal WITTE KORNELISZ. DE WITTE, en van diens Kapiteinen, als eene blijkbaare krenking van hun grondgebied, en als eene krenking van hunne Opperſte magt in de Provincie van *Holland*, aanmerkende, ſpraken 'er den Prins over; doch kreegen geen, immers niet een voldoend beſcheid. De Wethouderſchap van *Amſterdam* ging

ging nog verder. De Raaden ter Admiraliteit in haare Stad hebbende doen vermaanen, dat zij de gevangenen hadden te ontslaan, doch, op die aanzegging, een weigerend antwoord hebbende bekoomen, gaf zij bevel om de Gevangenis met geweld open te breeken, en ftelde alzo de Kapiteinen op vrije voeten. Zulk een, zo als zij dien aanzagen, ftoute ftap veroorzaakte geen gering ongenoegen bij de Algemeene Staaten. Bij een fchriftlijk vertoog vervoegden zij zich ter Vergaderinge van hunne Edele Groot Mogenden, waar in zij vertoonden, in het vatten van den Vice-Admiraal DE WITTE en der Kapiteinen, op Hollandsch grondgebied, niets gedaan te hebben, dan 't geen zij, geduurende het jongst verloopen tijdperk van vijftig jaaren, altijd gewoon geweest waren te doen, in foortgelijke gelegenheden. Thans namen de Staaten van *Holland* een Befluit, 't welk, indien het vroeger genomen of gevolgd geweest ware, veel onregelmaatigs en onregtvaardigs zou voorkoomen, en, onder andere, den grijzen JOHAN VAN OLDENBARNEVELD voor een gantsch wederregtelijk vonnis zou behoed hebben. Op het Vertoog der Algemeene Staaten antwoordden die van *Holland*, op den zevenentwintigften Maij des Jaars 1650, „ Dat hun Hoog „ Mogenden, als geen regtsgebied hebbende binnen de bij„ zondere Provincien, niemand aldaar mogten aantasten, zon„ der verlof der Staaten van elk Gewest, of van den Reg„ ter, welke hunnen perfoon verbeeldde. Dat de ingezee„ tenen der Gewesten, uit kragt der Privilegien, ook niet „ mogten te regt gefteld worden, dan voor hunnen natuur„ lijken en bevoegden Regter. Dat de Algemeene Staaten „ geen regtsgebied hadden dan over lieden van Oorloge, „ en zulks alleen bij voorkoominge, en over zaaken, der„ zelven beroep aangaande. Dat *Brazil* reeds geheel ge„ wonnen was door de *Portugeezen*, en dat, diensvolgens, „ de Algemeene Staaten geen regtsgebied hadden op de „ plaats, alwaar de onderftelde misdaad door DE WITTE en „ de zijnen zou gepleegd zijn. Dat de Staaten zelve van „ de bijzondere Gewesten hunnen onderzaaten geene bijzon„ derlijk aangeftelde Regters mogten geeven, maar dezelve „ voor den gewoonlijken Regter moesten te regt ftellen.

 „ Dat,

„ Dat, indien men, zomtijds, van wegen de Algemeene „ Staaten, zulks gedaan hadde, het dan gefchied ware met „ toeftemming der Staaten van het Gewest, of van derzelven „ Afgevaardigden ter Algemeene Vergaderinge. Dat, in het „ tegenwoordige en alle andere gevallen, de bewilliging der „ Afgevaardigden gefchied ware, om dat zij daar toe door „ hunne lastgeevers, al of niet gemagtigd waren; waren ze „ daar toe niet gemagtigd, dan hadden ze het belang hunner „ Provincie verraaden: en bijaldien de Staaten zelve daar toe „ last hadden gegeeven, konde zulk eene bewilliging uit „ geen anderen gronden dan uit dien van flofheid, of van „ onkunde, of ook wel van bijzondere inzigten, haaren oor- „ fprong genomen hebben." Hunne Edele Groot Mogenden beflooten, „ dat zij, in allen gevalle, niets hadden kunnen „ doen, waar door de hoogfte magt der Provincien verkort „ wierdt." De Staaten van *Holland* vergenoegden zich niet met het aanvoeren van zulk eene manlijke taale tegen het Vertoog van hun Hoog Mogenden, maar vervoegden zich ook met hun verzoek bij den Stadhouder, op denzelven begeerende dat de Vice-Admiraal DE WITTE na *Rotterdam* gevoerd, en aldaar, voor zijnen bevoegden Regter, de Admiraliteit op de Maaze, zou worden te regt gefteld. Van tijd tot tijd verwijlde de Stadhouder het voldoen aan dit verzoek; 't welk ten gevolge hadt, dat de 's Lands Staaten onmiddelijk last gaven aan den Prokureur Generaal, om den gevangenen Vice-Admiraal van de Voorpoort af te haalen, en na zijnen gewoonen herberg in *'s Graavenhage* te geleiden. Doch de Stadhouder, hier van de lucht gekreegen hebbende, voorkwam de Staaten, door een tijdig bevel, om DE WITTE na zijnen Intrek te doen overbrengen. Zedert benoemde men Regters, die zijne zaak zouden onderzoeken. Doch DE WITTE wierdt nimmer voor hun te regt gefteld. Men verfchoof zulks van tijd tot tijd, tot dat het onverwagt overlijden van den Stadhouder de geheele regtspleeging deedt ter zijde ftellen. De Vice-Admiraal wierdt, eerlang, op vrije voeten gefteld.

Ondanks deeze hoonende ontmoeting, deelde DE WITTE diep genoeg in het vertrouwen van 's Lands Staaten, om eer-

eerlang wederom aan het hoofd eener aanzienlijke Vloot gesteld te worden. Geduurende den Zomer des Jaars 1652 hieldt hij zich onledig met het geleiden van Koopvaardijschepen na onderscheidene havens. Gaarne zoude hij eene Vloot van *Engelsche* Koolschepen onderschept en genomen hebben; doch hier toe wilde zich de gelegenheid niet aanbieden. In het begin der maand Oktober kruiste DE WITTE voor de Vlaamsche kusten. Hier vervoegde zich bij hem, met eenige schepen, MICHIEL DE RUITER, die nu nog slegts den rang van Kommandeur bekleedde. Op den achtsten der maand zag onze Vice-Admiraal de twee Engelsche Vlootvoogden BLAKE en ASKUE, met een voordenwind, op hem af koomen. Niet lang aarzelde DE WITTE, zo min als DE RUITER, wat in dit geval te doen stondt. DE WITTE vogt met zijne gewoone kloekmoedigheid en onverzaagdheid; wordende trouwhartig bijgestaan van DE RUITER en van verscheiden Kapiteinen. Doch wel twintig anderen hadden zich buiten het gevegt gehouden, en waren met den nacht, die den strijd een einde deedt neemen, lafhartig en trouweloos afgedroopen. 's Anderendaags wilde DE WITTE den strijd hervatten; doch DE RUITER, voorzigtiger en bedaarder van geest dan onze Vice-Admiraal, raadde zulks ernstig af, voornaamlijk uit hoofde van de groote overmagt der vijandlijke Vloote. Hoewel raazende van spijt en woede, om de lafhartigheid der afgedeinsde Kapiteinen, moest, evenwel, DE WITTE voor de gegrondheid van DE RUITERS gevoelen zwigten, en beval daarop den steven te wenden na de Vaderlandsche kusten; op den tienden der maand liet hij voor *Hellevoetsluis* de ankers vallen. Reeds in de volgende maand, en niettegenstaande het onstuimige Herfstweder zich reeds deedt gevoelen, zonden 's Lands Staaten, van nieuws, de Vloot in zee, over welke de Luitenant-Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP het bevel voerde. Aan DE WITTE wierdt het bevel over een smaldeel toevertrouwd. Ongesteldheid van lichaam verhinderde hem thans in het volvoeren van dien last, en vondt hij zich genoodzaakt, zich van het bijwoonen van dien togt te verontschuldigen.

Het volgende Jaar 1653, zo vrugtbaar in zeegevegten, vertoonde, bij herhaaling, blijken van DE WITTE's kloekhartig-

tigheid. In den zeeslag van drie dagen, tusschen den Engelschen Admiraal BLAKE en MARTEN TROMP, voor *Portland* voorgevallen, kweet hij zich zo dapper, dat hij, nevens andere Vlootvoogden, door 's Lands Staaten, met eene vereering van vijftienhonderd guldens beschonken wierdt. In de maand Augustus des zelfden jaars, naa dat de wakkere TROMP den Engelschen MONK, voor *Katwijk*, moedig het hoofd hadt gebooden, vondt DE WITTE gelegenheid, van de plaatze, alwaar hij zich bevondt, zich in de Vloot te begeeven, en haar eene merkelijke versterking toe te brengen. Op den tienden Augustus raakten de Vlooten wederom aan elkander, voor de Maaze, op de hoogte van *Ter Heide* of *Scheveningen*, omtrent vijf mijlen in zee. TROMP sneuvelde in dit gevegt, en aanvaardde vervolgens DE WITTE het opperbevel. Tot viermaalen sloeg hij door de Engelsche Vloot, en zou, waarschijnlijk, den vijand nog zwaarder slagen hebben toegebragt, zo niet eenigen zijner Kapiteinen het gevegt ontweeken, en alle zeilen hadden bijgezet, om de *Engelschen* te ontloopen. Ten twee uure naa den middag nam het gevegt een einde. DE WITTE bragt 's Lands Vloot behouden in *Texel* binnen. Nog in dat zelfde jaar geleidde hij een aanzienlijk getal Koopvaardijschepen na onderscheidene Vaderlandsche havens.

Naar de meening van zommigen zou DE WITTE, naa het sneuvelen van TROMP, eenig regt van aanspraake op de waardigheid van Luitenant-Admiraal van *Holland* en *Westfriesland* gehad hebben. Doch 't viel anders uit. De Heer JAKOB VAN WASSENAAR, *Heer van Obdam*, wierdt tot dien aanzienlijken post verheven. 'Er is 'er, die van oordeel zijn, dat eene der redenen, om welke men hem voorbijging, was, zijne strengheid in den dienst en ongemeene hardheid over het zeevolk; waarom hij bij hetzelve niet zeer gezien was, en men het ongeraaden vondt, het Opperbevel van 's Lands Vloot in zijne handen te vertrouwen.

Hoe 't zij, niet zo euvel nam DE WITTE de verheffing van den Heere VAN OBDAM, dat hij zou geweigerd hebben, onder hem te dienen. Dit bleek in den Jaare 1658. WASSENAAR hadt thans last ontvangen, om met 's Lands Vloot door de *Zond* te stevenen, ter hulpe des Konings van *Denemarken*, wel-

welke thans met dien van *Zweden* in oorlog was. Op den achtsten November, onder begunstiging van een stijven Noorden wind, rigtte WASSENAAR zijnen koers na die zeeëngte, met last aan de zijnen, om, zo veel doenlijk, het midden van het vaarwater te houden, alzo de twee Kasteelen *Kronenburg* en *Elsenburg*, of *Elseneur*, ter wederzijden aan den oever gelegen, in *Zweedsche* handen waren. Onze Vice-Admiraal hadt het bevel over de voorhoede. Ondanks het geweldig schieten van de beide Sterkten, raakte de Vloot door, met weinige schade. Spoedig ontmoette nu de onze de Zweedsche Zeemagt. DE WITTE bevondt zich in 't heetste van den strijd. Deerlijk wierdt zijn schip gehavend. Te midden van dit alles trof hem zelven een kogel, dat hij, kort daar op, aan zijne wonde overleedt. Dergelijk een lot trof den anderen Vice-Admiraal PIETER FLORISZOON. Het schip van DE WITTE viel in de handen der *Zweeden;* doch het ging eerlang ten gronde, naa dat men, alvoorens, het Lijk van de Vice-Admiraal daar van geborgen hadt. De Koning van *Zweeden*, die, uit het Slot *Kronenburg*, het gevegt aanschouwd hadt, gaf een blijk van edelmoedigheid, in zijne behandeling van het Lijk van onzen gesneuvelden Vice-Admiraal. Het Lijk, in wit Satijn omwonden, en geleid in eene kist, met de Wapens van den overleedenen versierd, zondt hij aan den Heere VAN WASSENAAR, door middel van een Galjoot, geheel zwart geverfd, en met Rouw-winpels behangen. De Luitenant Admiraal bragt de stoffelijke overblijfzels in het Vaderland, alwaar zij, te *Rotterdam*, op 's Lands kosten, staatelijk ter aarde besteld wierden. In de Groote Kerk ziet men een Marmeren Gedenkteeken, met het volgende Grafschrift, 's Mans daaden en lotgevallen kortelijk vermeldende. Het is van deezen inhoud:

Meritis et æternitati
WITTENII CORNELII DE WIT,
Qui magnitudinem suam eidem elemento debuit, cui præcipuam hactenus Hollandia debet: totum terrarum ambitum circumnavi-

gavit. Utramque Indiam, Nauta, Miles, Præfectusque Nautarum ac Militum vidit; expugnato ſpeculatorio navigio, cum viribus ipſe multum inferior, animo major eſſet, argentiferæ Claſſi Americanæ capiundæ viam patefecit.

Innumeras variarum gentium naves
Cepit, incendit, ſubmerſit.
Per omnes gradus militiæ navalis eluctatus
Proprætor Patriæ
Claſſes et expeditiones maritimas
Annis XX rexit.
Decies quinque Claſſibus collatis cum hoſte
confixit.
Raro æquata clade; plerumque Victor ac
Triumphator præliis rediit.
Reſtabat magnus tot belli facinoribus
Inponendus dies VIII Nov.

A. CIↃ IↃCLVIII.

In recto Maris Baltici ſupremum Virtutis
opus edidit:
Ibi primum in prælium ruens,
Prætoriam Suecorum invaſit, afflixit.
Dein proprætoriam ac prægrandes alias,
Eorundem aliquot,
Armis, viris, animis

In-

Inſtructisſimas, ſola prorætoria ſua, rejecit,
afflixit, ſubmerſit;
Donec a ſociis undique deſertus, ab hoſtibus
undique circumfuſus, diſcerpto globis
corpore, Bellatricem animam coelo
reddidit.

Corpus
Ipſe Rex hoſtis,
generoſa fortitudinis hoſtilis admiratione,
ſplendide compoſitum in patriam remiſit.
Vixit LIX annos
Sic redeunt quos honor ac virtus remittunt.

Zie G. BRANDT, *Leven van de Ruiter*; *Leven en daden der Zeehelden*; AITZEMA, enz.

WITTE, (MICHIEL WITTE DE RUITER DE) was de Kleinzoon van den Prins der Nederlandſche Zeehelden, den onvergelijkelijken Admiraal MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUITER. Deeze, gelijk wij, op het Artikel des vereeuwigden Helds, hebben aangeteekend, liet, onder verſcheiden kinderen, naa, eene dogter, KORNELIA DE RUITER genaamd. Zij tradt in den echt met den Heere JOHAN DE WITTE, Kapitein ter Zee, in dienst der Algemeene Staaten, onder het Edel Mogend Kollegie ter Admiraliteit te *Amſterdam*. Van zijne kindsheid af tot den Zeedienst opgeleid, onder het oog zijns wakkeren Vaders, beklom onze DE WITTE, eerlang, den rang van Luitenant. In die hoedanigheid verzelde hij zijnen Vader, in den Jaare 1683, na de Oostzee, bepaaldlijk na *Gothenburg*. Op de thuisreize wierdt 's Lands Vloot, op den zestienden November des gemelden jaars, beloopen van eenen zo gedugten ſtorm,

storm, dat verscheiden schepen, met man en muis, een prooi der golven wierden. Dit rampzalig lot wedervoer ook onzen DE WITTE. De duinen der Vaderlandsche Zeestranden hadden ze reeds in 't oog, toen het jammerzalig voorval hun het binnenloopen voor altoos deedt vergeeten. „ De jonge DE „ WITTE", zegt de Historieschrijver GERARD BRANDT, „ was „ een jongeling van ongemeene hoope, daar waarlijk een „ groot Admiraal in stak."

Zie G. BRANDT, *Leven van M. A. de Ruiter.*

WITTE, (DIRK DE) of, naar de gewoonte des tijds, in welken hij leefde, met een verlatijnden naam, THEODORUS genaamd, verdient mede eene plaats op de lijst van Geleerde Mannen, welke de Vereenigde Gewesten, kort naa de herstelling der beschaafde Letterkunde, in zo groot een getal, bij vergelijking gesproken, als eenig ander letterkweekend Gewest, hebben voortgebragt. *Utrecht* was de stad, alwaar hij gebooren wierdt, en de eerste gronden zijner volgende vermaardheid leide. Het Hoogeschool was *Leuven*, in die vroegere dagen, de zeilsteen van al wat met de hoedanigheid, om na Letterroem te streeven, was begaafd, trok ook onzen DE WITTE tot zich. In het Kollegie van *Standonk* leide hij zich eerst toe op de beoeffening der Wijsbegeerte, zo als men toen de Weetenschap van spitsvindigheden en hairkloverijen misnoemde. Daarnaa sleet hij een geruimen tijd in de naaspooring der Godgeleerde Weetenschappen. 't Gevolg was, dat hij daar in den trap van Licentiaat beklom. Voorts liet hij zich tot Priester ordenen. Onder het waarneemen van dee gewijden dienst, verzuimde hij niet, zijne kundigheden, bepaaldlijk die van Kerkelijke zaaken, al meer en meer uit te breiden. Dat hem, hoewel niet op diens boden woonende, het Vaderland altoos hoog in 't hart moet gelegen hebben, mag men besluiten uit een Werk, door hem geschreeven, de Provincie van *Utrecht*, en derzelver Heiligen, betreffende. Het voerde tot titel *Officium Sanctorum Provinciæ Ultra-*

jecti-

jectinæ. Nog een ander Gefchrift, door hem vervaardigd, was *Kerkelijke Getijden* getiteld. Indien VALERIUS ANDREAS wel onderrigt geweest zij, was DE WITTE de uitgeever van eenige Nederduitfche Werkjes, op den naam van CHRISTOFFEL FABRI, een *Leuvenaar.*

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

WITTE-VROUWEN, weleer eene vermaarde en aanzienlijke Abtdij van adelijke Jonkvrouwen, binnen de Stad *Utrecht.* Met het karakterteeken van *Witte* wierden ze gebijnaamd, om dat zij, agtervolgens den Regel van den Heiligen NORBERTUS, in het wit gekleed gingen. De *Witte Vrouwen*, dus genoemd, moeten niet onder de Nonnen gerangfchikt worden: het waren Kanunnikesfen; zijnde het, volgen 't getuigenis der Kerkelijke Schrijveren, welke zich op deezen tak der Geleerdheid hebben toegelegd, eene uitgemaakte waarheid, dat onder de zich noemende *Norbertijnen*, zo min Nonnen als Monniken, gevonden wierden. De naam des ftigters deezer Abtdije fchuilt in het duister. Dit zelfde heeft ook plaats, met opzigt van den tijd, in welken de eerfte grondflagen geleid wierden. In 't algemeen gaat dit zeker, dat het gewijde gefligt van eene eerwaardige oudheid is, en, veelligt, onder de vroegften der Bisfchoplijke Stad moet geteld worden. Dit mogen wij afleiden uit de Jaarteekening van zekeren Giftbrieve, de Abtdij betreffende, die daar in bij naame wordt genoemd, door Heer GYSBREGT VAN AMSTEL, Ridder, gegeeven in den Jaare CIϽCCLXXXIX. Groote voorregten genoot deeze Abtdij, zints den vroegften tijd haarer grondlegginge, onder andere het zeer natuurlijk regt, om haare eigen Abtdis te verkiezen. Zij verloor dat regt, of liever, wierdt, tegen alle reden, daar van beroofd door de alles inflokkende overheerfching van Keizer KAREL DEN VYFDEN. Naa het oppergebied over het Sticht in handen te hebben gekreegen, maatigde zich de Vorst het regt aan, eerst dat 'er geene Abtdis, dan met zijne kennis en toeftemming, mogt ver-

verkoozen worden, en vervolgens, naar de wijze der heerschzucht, die van ſtap tot ſtap voortgaat, om onmiddellijk het Geestlijk Opperhoofd te benoemen. Van de eertijds vermaarde ſtigting vindt men de geheugenis in de *Witte-Vrouwen-poort* te *Utrecht*, digt bij welke zij plagt te ſtaan. De gebouwen zelve zijn wel niet geheel verdweenen, maar wel hunne aloude gedaante en inwendige ſchikkingen. Weinig blijks ontmoet men ook van de bouwſieraaden, met welke de rijke ſtigting uitwendig plagt te pronken.

Zie *Hiſtorie van 't Utrechtsch Bisdom.*

WITTEWERUM, anders ook genaamd *Wittewierum*, een Dorp in *Friesland*; zie WERUM, Deel XXXI, bladz. 36.

WITTE WYVEN. Voor niet een der geringſte voordeelen van onze meer verlichte tijden mogen wij het houden, dat het rijk des bijgeloofs, zo niet geheel, immers in zeer veele opzigten, heeft uitgediend. Het bijgeloof is een kwaad, welk, vroeg en laat, aan het menschdom de droevigſte onheilen heeft berokkend. Het redelijk verſtand wordt daar door in zijne hooge vlugt verhinderd. Angſten en verſchrikkingen ſtooren de kalmte der ziele, en houden het gemoed in geſtadige onrust. Ieder geringſte voorval is genoeg om verſchrikking aan te jaagen. Snood bedrog wierdt, onder zijnen dekmantel, dikmaals gepleegd, en aan het op zich zelve reeds ongelukkig menschdom ramp op ramp berokkend. Groot was, ten allen tijde, het getal der zulken, welke het bijgeloof ten dienſte ſtonden. Men ontmoette ze onder belderlei, en, misſchien, in grooter getal onder het Vrouwelijk, dan onder het ander geſlagt.

Berugt op de lijst deezer, hoewel hoogstgeëerbiedigde, nogthans rampkweekende Priesteresſen, zijn de zeer vermaarde zo genaamde *Witte Wijven.* Al vroeg ontmoet men dezelve onder onze Voorouders, de *Germaanen* of Duitſchers, die, hoewel, voor 't overige, van gezond verſtand niet ontbloot, egter geene genoegzaame ſterkte van geest bezaten, om

om zich van deeze kluisters des bijgeloofs te ontslaan. Vooral ontmoette men dezelve in het Landschap *Drenthe*, alwaar zij in onderaardsche holen of opgeworpene bergjes, van binnen bewoonbaar, haar verblijf hielden. Vooral, meent men, zouden zij zich onthouden hebben niet verre van de hoofdplaatze diens Landschaps, *Assen*, in of bij eene Boerschap of buurt, alwaar men, nog in laatere tijden, de overblijfzels dier holen of bergjes zou ontmoet hebben. *Witte Wijven* wierden ze genaamd, 't zij dan bij verkorting van *Wittinghe*, in het aloud Duitsch, *wijs*, *verstandig* en *voorzigtig* beteekenende; 't zij, om dat ze, gemeenlijk, in het wit gekleed waren; welke laatste afleiding of naamsreden niet onwaarschijnlijk zal voorkoomen, wanneer men in aanmerking neemt, dat, van ouds, het wit gewaat als den Goden meest aangenaam, en, diensvolgens, derzelver dienaaren en dienaaresfen best voegende, beschouwd wierdt. Behalven het voorspellen van toekoomende gebeurtenisfen, was ook haar werk, iemand zijn geluk of ongeluk aan te kondigen; als mede, de zulken, die door ontvreemding, of op eenige andere wijze, iets hadden verlooren, den roover, of de plaats, alwaar het verlorene zich bevondt, bekend te maaken. Daar de voorspelling of aanwijzing, nu en dan, door de uitkomst wierdt bevestigd, behoeven wij ons niet te verwonderen, dat de *Witte Wijven* in geene geringe eere en waarde gehouden wierden. Bij den Overijsselschen Dichter GERRIT VAN DER HORST, in zijn *Zwol Verheerlijkt*, ontmoeten wij de volgende niet onbevallige regels, op ons onderwerp slaande.

„Een autaar, nooit door man in 't offer' te onderhouwen;
„Maar Priesterinnen, ons door *wijze of Witte Vrouwen*,
„Zegevrouwen van den Raad des Hemels, lang bekent,
„Waar van ons 't domme volk ontelb're grollen vent;
„Versiersten, die het weet zoo aardig toe te taklen,
„Dat lichtgelovigen die eeren als orak'len."

Zie HALMA, *Tooneel.*

WIT-

WITTICHIUS, (CHRISTOFFEL) hoewel geen Nederlander, voor zo veel hij, evenwel, een groot gedeelte zijns arbeidzaamen leevens, hier te Lande, heeft gesleeten, in dienst der Vaderlandsche Kerke, verdient hij, nevens een groot aantal uitlandsche Geleerden, onder ons tot eere, aanzien en voordeel geklommen, eene afzonderlijke plaats in ons *Woordenboek*. *Brieg*, eene Stad in *Neder-Silesie*, was zijn Wieg en Bakermat. Op den zevenden October des Jaars 1625 wierdt hij aldaar geboren. Zijn Vader, die van Luthersche Ouders afkomstig was, wierdt aan het Hof des Hertogs VAN BRIEG opgevoed. Hier verliet hij de Vooronderlijke Kerkgemeenschap, en ging tot die der Hervormden over. Niet onbeloond bleef deeze, gelijk men 't noemt, Geloofsverandering. Hij wierdt met den aanzienlijken en voordeeligen post van Superintendent, over alle de Kerken van het Hertogdom, begiftigd. In zijne geboorteftad leide onze WITTICHIUS de gronden der taalkennisse. Zo ras hij, in die kennis, genoegzaame vorderingen hadt gemaakt, om tot hooger onderwijs te worden bevorderd, zondt hem zijn Vader na het Hoogeschool te *Bremen*. Dit viel voor in den Jaare 1642. De Regtsgeleerdheid was de weetenschap, op welke hij, volgens het plan, door zijnen Vader omtrent hem beraamd, zich moest toeleggen. Wat 'er ook de reden of aanleidende oorzaak van geweest zij, de jonge WITTICHIUS veranderde, spoedig, van soort van letteroeffeninge; bepaalende hij zich geheellijk tot de zulke, die de Godgeleerdheid onmiddelijk raaken, of daar mede in naauw verband staan. Dus leide hij zich, onder andere, toe op de Wiskunde en Wijsbegeerte. De laatstgemelde Weetenschap beoeffende WITTICHIUS, volgens de beginzels van den beroemden CARTESIUS, en wierdt, zedert, daar van een ijverig voorstander. Dat hij in de Wiskunde geene geringe vorderingen maakte, blijkt uit den post, tot welken wij hem, eerlang, zullen zien bevorderd worden.

Naa vier jaaren vertoevens te *Bremen*, beving WITTICHIUS de lust, om ook andere Geleerde Mannen te hooren. Op het Hoogeschool te *Groningen* viel daar toe zijne keuze. Gelijk, zedert, doorgaans, dus telde toen reeds het *Groninger* Hoogeschool, onder zijne Hoogleeraars, eenige der meest ver-

vermaarde Mannen van dien tijd. Wie, in de Gefchiedenis der Letteren eenigzins ervaren, kent niet de naamen van TOBIAS ANDREAS, MATTHIAS PASOR, HENRICUS ALTING, ABDIAS WIDMARIUS en SAMUEL MARESIUS? Door de geleerde onderrigtingen van zo beroemde Mannen voorgelicht, maakte WITTICHIUS, in het tijdverloop van twee jaaren, zeer aanmerkelijke vorderingen. In den Jaare 1648 bezogt hij het Hoogeschool te *Leiden*, doch vertoefde 'er flegts een korten tijd, alzo wij hem, nog in dat zelfde jaar, wederom te *Groningen* ontmoeten, om 'er het onderwijs der ftraks genoemde Geleerde Mannen nog twee jaaren te genieten.

Met fchatten van geleerdheid verrijkt, keerde thans WITTICHIUS na zijn Vaderland te rug, met oogmerk om aldaar den verzamelden voorraad, voor zich zelven en voor anderen, ten beste aan te wenden. De gelegenheid daar toe wierdt hem fpoedig aangebooden. Boven hebben wij aangemerkt, hoe hij, bij de intrede in zijne letterbaane, zich in de Wiskunde hadt geoeffend. Hoewel flegts als een bijwerk bij de hand genomen, moet, evenwel, WITTICHIUS, in die edele Weetenfchap, geene geringe vorderingen gemaakt hebben. Met regt meenen wij die vorderingen daar uit te mogen befluiten, dat hem, naauwelijks, van het *Groninger* Hoogefchool te rug gekeerd, een Hoogleeraarsgeftoelte, aan het Hoogefchool te *Herborn*, wierdt opgedraagen. Daar, intusfchen, zijnen bevorderaar geenzins onbekend was, hoe WITTICHIUS van de Godgeleerdheid, gedunrende de jongste Akademiejaaren, zijne hoofdftudie hadt gemaakt, en de roem zijner bedrevenheid daar in zijne wederkomst in *Duitschland* was vooruitgeloopen, ontving hij tevens verlof, om, aan de Jongelingen, die zich op de Godgeleerde Weetenfchappen toeleiden, in afzonderlijk onderwijs, zijne kundigheden te mogen mededeelen. Deeze bevordering viel voor in den Jaare 1651.

Hoe lang hij dien post bekleed hebbe, vinden wij niet aangeteekend. Intusfchen boodt zich de gelegenheid aan, om de Weetenfchap, welke hij geftadig tot zijn hoofdwerk ftelde, opzettelijk, en in derzelver volkomene uitgeftrektheid te kunnen onderwijzen. Na *Duisburg* wierdt hij, eerlang, be-

roepen, niet alleen om den Hoogleeraarſtoel in de Godgeleerdheid te beklimmen, maar ook om als gewoon Leeraar der Plaatze, de Gemeente van den predikſtoel te ſtigten. Zo wel als te *Herborn*, moet ook te *Duisburg*, zijn verblijf van korten duur geweest zijn. Te weeten, de Wethouderſchap van *Nijmegen*, beſlooten hebbende om in haare Stad een Doorluchtig School op te richten, en, om hetzelve aan de bedoeide heilzaame oogmerken te doen beantwoorden, ſteeds na bekwaame onderwijzers rondziende, hadden de geleerdheid en kunde van WITTICHIUS niet met verdienden roem hooren vermelden, of zij deeden bij hem aanzoek, om haare nieuwe Stigting met zijne tegenwoordigheid en onderwijs te vereeren en verder op te bouwen. Hoewel van eene Akademie na een Doorluchtig School geroepen, en alzo, op de lijst van Hoogleeraaren, in rang daalende, voldeedt hij, nogthans, aan het verzoek der *Gelderſchen*. In den Jaare 1655 aanvaardde hij, te *Nijmegen*, zijnen post. Met veel ijvers, en geen geringen opgang, kweet hij zich hier van zijnen pligt, door het houden zo van openbaare als bijzondere Godgeleerde voorleezingen. Hij deedt nog meer. Den ledigen tijd, welke hem van zijne amptswaarneeminge, en daar mede onmiddelijk verknogte bezigheden, overſchoot, beſteedde hij aan het zamenſtellen of ontwerpen van deels Godgeleerde, deels Wijsgeerige Schriften, van welke hij sommigen, gedurende zijn verblijf te *Nijmegen*, andere naderhand, heeft in 't licht gegeeven. Daar WITTICHIUS, gelijk wij boven aanmerkten, een ijverig naavolger van CARTESIUS was, in eenen tijd, in welken de begrippen diens Wijsgeers, bij veelen, als ſchadelijke nieuwigheden beſchouwd wierden, en hij, evenwel, niet ſchroomde, de dus genoemde nieuwigheden openlijk te verſpreiden en te verdeedigen, kon het niet misſen, of een Hoogleeraar van zijne vermaardheid moest daar door veel tegenſtands, zelf onaangenaamheden, ondervinden. Op eene voegzaame wijze, dat wil zeggen, als iemand die zijn ſtuk verſtondt en met beſcheidenheid, ging hij dien tegenſtand te keer.

Allengskens groeide hier door zijne vermaardheid, en baande hem deeze den weg ter hoogste bevorderinge, welke in de Vereenigde Gewesten kan bereikt worden. Te weeten, naa dat WITTICHIUS, gedunrende den tijd van zestien jaaren, de eer van het *Nijmeegsche* Kweekschool gehandhaafd, en deszelfs bloei aanmerkelijk hadt bevorderd, wierdt hem de aanzienlijke post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Hoogeschool te *Leiden* opgedraagen. Dit viel voor in den Jaare 1671, en maakte hij, op den tienden November diens zelfden jaars, aldaar eenen aanvang van zijne Godgeleerde onderwijzingen. Naar gelange hij nu in een wijder kring zich bewoog, en tot hooger standplaats was verheven, groeide ook zijne vermaardheid. Zo aanzienlijk, als van eenigen anderen Hoogleeraar, was het getal van de zodanigen zijner leerlingen, die zich opzettelijk op de Godgeleerdheid toeleiden; en smaakte hij, nog bovendien, het genoegen, dat veelen, wier hoofdstudie niet de Godgeleerdheid was, zijne lessen kwamen bijwoonen. Even lang als te *Nijmegen*, zestien jaaren naamelijk, diende WITTICHIUS tot een sieraad voor het *Leidensche* Hoogeschool. In den aanvang des Jaars 1687 wierdt hij van eene beroerte aangetast. Aan de gevolgen daar van overleedt hij, op den negentiendeñ Mai des zelfden jaars, in den ouderdom van ruim eenenzestig jaaren.

Wij laaten hier volgen eene lijst van 's Mans Schriften, deels door hem zelven, deels door anderen, in 't licht gegeeven. Den Leezer zal uit dezelve blijken, met hoe veel ijvers hij de Cartesiaansche Wijsbegeerte verdeedigd hebbe.

Disputationes Theologicæ sexdecim de regula credendi contra Valerianum magnum. Neomag. 1656. 8.

Disputationes sex de fundamento veræ Religionis. Neomag. 1663. 8.

Causa Spiritus Sancti. Lugd. Batav. 1678. 8.

Consensus Veritatis in Scriptura divina et infallibili revelatæ cum veritate Philosophica a Cartesio detecta. Lugd. Batav. 1682. 4.

Exercitationes Theologicæ et Oratio de Oraculorum Divinorum veritate et Gentilium Falsitate. Lugd. Batav. 1682. 4.

Investigatio Epistolæ Pauli ad Romanos. Lugd. Batav. 1685. 4.

Annotationes in Cartesii Meditationes, curante S. VAN TIL. Dord. 1688. 4.

Theologia Pacifica. Lugd. Batav. 1671. *cum Appendice*, 1683. *et Defensa.* Amstel. 1689. 4.

Investigatio Epistolæ Pauli ad Hebræos. Accedunt positiones, seu aphorismi universam Theologiam adumbrantes. Lugd. Batav. 1691. 4.

De Hoogleeraar WITTICHIUS hadt eenen broeder, wiens naam wij niet vermeld vinden, maar alleen zijn beroep, dat van Advokaat, welk hij te *Aken* waarnam. Deeze, naa zijns broeders overlijden, eene Verhandeling, voor de Drukperze gereed, in eigendom hebbende bekoomen, gaf, in den Jaare 1690, dezelve in openbaaren druk uit, onder den titel:

ANTISPINOZA *et Commentarius de Deo et ejus Attributis.* 4. Van deeze Verhandeling heeft men eene Nederduitsche Vertaaling.

Zie GRONOVIUS, *Orat. Funebris in* CHRISTOPH. WITTICHIUM; BAYLE, *Dictionaire Hist. et Crit.* &c.

Wo-

Wodan. In de ongelukkige dagen, gedurende welken het juk des bijgeloofs en der onkunde van den waren Godsdienst onze Voorouders, de vermaarde *Germaanen*, of *Duitschers*, prangde, wierdt, onder deeze benaaming, of ook wel onder die van odan, eene zekere Godheid, staatelijk, dikmaals ook, door het toebrengen van het waardste pand, menschen offers, vereerd. Volgens zommigen zou deeze Godheid de zelfde als de mars der *Romeinen* zijn. Nader aan de waarheid koomt het gevoelen der zulken, die beweeren, dat merkurius daar mede wierdt aangeduid. Om geene andere redenen te melden, kan dit genoegzaam hier uit blijken, dat de vierde dag der weeke naar wodans naam genoemd, en aan hem was toegeheiligd. *Woensdag* is slegts eene verkorting of zamentrekking van *Wodansdag*. Mars was de beschermgod van den derden dag, *Dingsdag*, dus geheeten naar *dingen*, zo veel als krijgvoeren, strijden, vegten.

Zie schedius, *de Diis Germanorum*; vossius, *de Idololatria*, &c.

Woensdregt, een gering dorpje, in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, ongeveer een half uur gaans ten Zuiden van de hoofdstad des distrikts, aan den rechter oever van de *Ooster Schelde*. Veel grooter was de uitgebreidheid van het Plaatsje, in vroegere dagen, toen de Golven der Noordzee, gelijk elders, dus ook alhier geen zeer aanmerkelijk gedeelte goed en vrugtbaar lands allengskens hadden ingezwolgen. Een gedeelte van dit dorp wierdt hier door een prooi van 't zeewater. Gedurende de Spaansche Oorlogen wierdt de Kerk, door 's Lands algemeenen vijand, in koolen gelegd. De Hervormden, om hun tot eene plaats ter Openbaare Godsdienstoeffeninge te verstrekken, herbouwden, naderhand, gedeeltelijk, het gewijde gestigt. De Predikant der Plaatze, als zijnde de Gemeente aldaar te gering en onmagtig om eenen eigen Leeraar te besoldigen, neemt tevens den dienst waar te *Ossendregt* en *Hogerheide*. Hij is Lid der Klassis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*. Onder *Woens-*

dregt behooren de Polders *Zuidland*, *Oudeland*, *Witsendijk* en *Noortpolder*. Dewijl deeze Polders, vóór het midden der naastverloopene Eeuwe, door het geweld der wateren overstroomd wierden, en etlijke jaaren onder den vloed begraaven bleeven, vervoegden zich de Opgezeetenen bij hunne Hoogmogenden de Staaten Generaal, met verzoek om verlof tot het bedijken en droogmaaken der nutteloos liggende landen. Eerst op den dertienden December des Jaars 1650, en vervolgens, bij vernieuwing, op den elfden Augustus des daar aan volgenden jaars, wierdt het gedaane verzoek ingewilligd. Zedert, naa de voltooijing der droogmaakinge, en ter bezorginge van de gemeenschaplijke belangen der eigenaaren, wierden 'er Dijkgraaf, Gezworenen en Penningmeester, nevens mindere bedienden, aangesteld. In den omtrek ontmoet men plekken gronds, alwaar vrij goede Turf wordt gestoken. Volgens den omslag der Verpondingen, moet *Woensdregt* daar toe vijfhonderdzestig, en de Polders iets meer dan tweehonderddrieëndertig Guldens, jaarlijks, bijdraagen.

Zie HALMA; en *Tegenwoordige Staat van Staats Brabant.*

WOENSEL, hoewel op verre na niet, 't geen het, in vroegere dagen, plagt te weezen, is nog heden een vrij aanzienlijk Dorp, gelegen in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, onder het Kwartier van *Kempeland*, meer bepaaldelijk aan de rivier *de Dommel*, een half uur gaans van de Stad *Eindhoven*, na het Noorden. Het Dorp wordt onderscheiden in vier uithoeken of buurten; men noemt dezelve, *Opacht*, *Vlokhoven*, *Tongerenbroek* en *'t Dorp*. Omtrent het midden der thans bijkans afgeloopene Eeuwen, telde men 'er driehonderd tweeënzeventig Huizen; die in de Beden zeshonderd drieënzeventig Guldens, veertien Stuivers, in de Verpondingen, vierduizend tweehonderd negenëntachtig Guldens, twee Stuivers en vier penningen, en in de Gemeene Middelen negentienhonderd twee Guldens, negentien Stuivers en vier penningen droegen. Door het verloop der Linnenreederijen

en Weeverijen, die den voornaamsten bloei des Dorps uitmaaken, zal het getal der Huizen, zedert het gemelde tijdstip, naar evenredigheid zijn verminderd.

De Kerk van *Woensel* is een ruim en lachtig Kruisgebouw; zij staat op een ruim Kerkhof, 't welk, door een steenen muur, van den overigen grond des Dorps is afgescheiden. Voor 't overige ligt de Kerk op eenigen afstand van de overige Huizen. Haar dak pronkt, onder andere, met een Spits of Naalde, van meer dan gemeene hoogte, en keurige netheid. Volgens het verhaal van zommigen zou de Kerk van *Woensel*, in overoude tijden, de Moederkerk van wel tweeënzeventig Dorpen geweest zijn. Daar men onder de ingezeetenen een groot getal Roomschgezinden telt, is de Gemeente der Hervormden onmagtig om eenen eigen Leeraar te kunnen onderhouden. Van hier dat zij gemeenschaplijk met die van *Tongelre* bediend wordt. Voor 't overige heeft *Woensel* eenen eigen Regtbank, uit zeven Schepens bestaande. Naa Nieuwjaardag dingt men hier drie Geregten, met veertien Schepens; uit welke, door den Drossaard, zeven verkoozen worden, die vervolgens in bediening blijven.

Zie *Beschrijving van de Meijerij van 's Hertogenbosch.*

Woerden, een Baljuwschap van dien naam, gelegen in Zuidholland, ter wederzijden van den Rhijn, tusschen *Utrecht* en *Leiden*, alwaar die rivier tot eenen Trekvaart van de eene na de andere Stad verstrekt. Voor een gedeelte ligt het distrikt tusschen de Provincie van *Utrecht* als ingesloten. Of de reden der benaaminge van *Waarden*, naderhand in *Woerden* veranderd, moet worden afgeleid, laaten wij in het midden. Over 't geheel genomen is de natuur van den grond tamelijk vrugtbaar; men vindt 'er uitmuntende Weilanden, en zeer schoone Henniplanden. Aan den Rijnkant vindt men veele Steenaarde, die hier tot een nuttig gebruik wordt aangewend, door de menigte Steenovers en Pannebakkerijen, welke men 'er ginds en elders aantreft.

De *Woerder Dakpannen*, van eene doffe blaauwe kleur, zijn zeer vermaard. Behalven de Stad *Woerden*, van welke wij ſtraks een berigt zullen mededeelen, ontmoet men, in het Baljuwſchap, de Ambagtsheerlijkheden *Bodegrave*, *Waarder*, *Barrewoudswaarder* met *Bekenes*, *Rietveld* met *de Bree*, en *Indijk*; voorts, *'t Oudeland* en *Tournoisveld*, *Snel* en *Middelland*, *Kromwijk* en *Bullewijk*, *Geestdorp* met *Breeveld*.

Woerden, eene Stad, in het gemelde Baljuwſchap, onmiddelijk aan den Rhijn gelegen, welke haar doorſtroomt, en genoegzaam in twee even groote deelen ſcheidt. De rivier, gelijk wij, in het voorgaande Artikel, aanmerkten, dient tot eenen Trekvaart tusſchen de Steden *Utrecht* en *Leiden*; van de eerſte van welke *Woerden* drie en een half, en van de laatſte vijf en een half uur af legt. Het *Slot van Woerden*, een zeer vermaard geſtigt, moet, waarſchijnlijk, als de eerſte grondſlag der Stad worden aangemerkt. De tijd van deszelfs ſtigtinge wordt, door de Schrijvers, vrij eenpaarig geſteld op het Jaar 1160. Zij noemen, als den ſtigter, Godefridus van Rheenen, Bisſchop van *Utrecht*. Spreekende van de beweegreden, die den Kerkvoogd, tot het aanleggen eener Vestinge in deezen oord zou bewoogen hebben, getuigen zij, dat hij, thans overhoop leggende met zijne Stichtſche Onderzaaten, dit als een dienstig middel beſchouwde om hen in bedwang te houden. De bewaaring van het Slot vertrouwde de Bisſchop aan een man van aanzien, onder den titel van *Kastelein*, of Slotvoogd; in dien van *Heer* verwandelde naderhand deeze titel. Van de *Heeren van Woerden* zullen wij, eerlang, gelegenheid vinden, een breeder verſlag te doen. Kort na de bouwing van het Slot, te weeten in den Jaare 1165, vinden wij zodanige Kasteleinen reeds vermeld. Gelijk de oorſprong van eene menigte Steden, in het aanleggen van dusdanige Sterkten, moet gezogt worden, zal men ook, hoogstwaarſchijnlijk, wel haast, in den omtrek van het Kasteel, eenige Huizen geſtigt hebben, die, vervolgens, het getal en aanzien van eene Stad verworven, en met Stedelijke Privilegien begiftigd wierden. *Woerden*, op dat wij dit, in het voorbijgaan, aanteekenen, bezat,

zat, 't eenigen tijde, het regt om ter Dagvaart van *Holland* beschreeven te worden. Nevens verscheiden andere kleine *Hollandsche* Steden verloor *Woerden* dit regt, waarschijnlijk, onder andere, om dat de Stads Kas onmagtig was, de kosten, daar op loopende, te kunnen draagen.

Langen tijd was *Woerden* een Leen der *Utrechtsche* Bisschoppen, in gevolge der oorspronklijke stigtinge door eenen van die Kerkvoogden. Naderhand, doch onzeker bij welke gelegenheid, of wanneer, wierden de Hollandsche Graaven daar van de Leenheeren. Dus vinden wij aangeteekend, dat de berugte HERMAN VAN WOERDEN, omtrent het einde der Dertiende Eeuwe, door FLORIS DEN VYFDEN, Graaf van *Holland*, daar mede wierdt verlijd. Nogthans schijnen de Utrechtsche Bisschoppen van alle aanspraak op *Woerden* geenen afstand gedaan te hebben. Immers vinden wij dat in het Verdrag, gesloten tusschen WILLEM van *Utrecht*, en JAN DEN I, Graaf van *Holland*, Zoon en Opvolger van den ongelukkigen Graave FLORIS DEN V, *Woerden* aan den Graave als een Leen wierdt opgedraagen, „ om 'er, naar zijn welgevallen, „ eenen man in te zetten, die den Bisschop hulde en Leen„ mansdiensten doen zonde." Graaf JAN DE II, zich van die afhanklijkheid willende ontslaan, matigde zich het regt aan, om *Woerden*, aan zijnen broeder GUY VAN HENEGOUWEN, ter Leen op te draagen. Doch de Bisschop, in wiens hand beter de Krijgsbevelhebbers dan de Geestlijke Herdersstaf voegde, het regt van zijnen Zetel willende doen gelden, nam dit zo euvel, dat hij, gewapenderhand, eenen inval in *Holland* deedt, met oogmerk om niet slegts *Woerden*, maar gantsch *Holland*, aan zijn gezag te onderwerpen. *Woerden* met het omliggende land leedt den eersten aanstoot, daar alles te vuur en te zwaard verwoest wierdt. Doch hem mislukte zijn eerzuchtige toeleg, daar hij, in deezen veldtogt, zijnen dood vondt, in een gevegt tegen de Hollanders. GUY VAN HENEGOUWEN, zedert op den Bisschoplijken Zetel van *Utrecht* verheven, behieldt aldus zijn regt op *Woerden*, tot aan zijnen dood, in den Jaare 1317 voorgevallen; wanneer het, door Graaf WILLEM DEN III, aan het Graafschap van *Holland* wierdt getrokken. In den Jaare 1374 wierdt de

Stad door de *Utrechtschen* belegerd; doch in hun oogmerk, ter bemagtiginge der Vestinge, niet kunnende slaagen, moesten zij, in zo verre, onverrigter zaake aftrekken; niet, evenwel, zonder alvoorens de Voorstad en eenige Sterkten te hebben in brand gestoken. Volgens het verhaal van HEDA, zou Hertog WILLEM VAN BEYEREN, de zesde van dien naam onder de Hollandsche Graaven, aan zijnen broeder JAN, verkoozen Bisschop van *Luik*, de vrijheid hebben geschonken, om in de Stad *Woerden* eene veilige verblijfplaats en slaapvertrek te mogen bouwen; welke Bisschop, vervolgens, aldaar een Slot zou getimmerd hebben. 'Er moet, derhalven, tusschen het Jaar 1374 en het Jaar 1407, indien dit verhaal met de waarheid der Geschiedenissen overeenstemme, eene aanmerkelijke verwoesting hebben plaats gehad; van welke wij, egter, bij deezen of bij de overige Historieschrijvers, geen verslag ontmoeten. Men verhaalt, dat Hertog WILLEM, naa dat het Slot voltooid was, met zijnen broeder hetzelve bezigtigende, tot hem zou gezegd hebben: „ Dit „ is wel te regt een veilig slaapvertrek; doch wij zullen zorge draagen, dat het voor uwe en voor onze naazaaten „ niet schadelijk zijn zal."

Gedurende de Hoeksche en Kabeljaauwsche verdeeldheden, welke den Lande, in 't algemeen, op zo veel rampen en verwoestens te staan kwamen, deelde ook *Woerden* in den algemeenen nood. Heer JAN VAN MONTFOORT, een der Hoeksche Hoofden, gedurende het Graaflijk bewind van PHILIPS VAN OOSTENRYK, of liever onder de Voogdijschap van MAXIMILIAAN, om den Kabeljaauwschen Graave afbreuk te doen, maakte zich, bij verrassing, meester van het Kasteel, en vervolgens ook van de Stad. Doch dit bezit duurde slegts twee jaaren. Aan den Hertoge van *Saxen*, in de hoedanigheid van Stedehouder van MAXIMILIAAN, wierdt *Woerden*, in den Jaare 1490, wederom ingeruimd. Ondanks de herhaalde beloften, zo door Vrouwe MARGARETA, als door den Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE gedaan, „ dat „ *Woerden* nooit verzet, verkogt of vervreemd zou mogen „ worden;" ondervondt de Stad, 't eenigen tijde, een bewijs van de trouwloosheid der Vorsten, omtrent de plegtige aan-

aangegaane verbintenissen, en hoe los haare voorregten staan, wanneer de hoog gezag voerenden, bij het schenden van dezelve, hunne rekening vinden. In den vermaarden slag van *St. Quintin*, voorgevallen in den Jaare 1557, waren ANNE DE MOMMORANCI, Constabel van *Frankrijk*, en de Maarschalk de ST. ANDRÉ, gevanklijk gevallen in de handen van ERIK, Hertoge van *Brunswijk*, die hen vervolgens na zijn land deedt voeren. Gaarne zou PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, de twee doorluchtige Krijgshelden in zijne magt gehad hebben. Om zijnen wensch te erlangen, tradt hij, in het volgende jaar, met den Hertog in onderhandeling; bij welke men overeenkwam, dat Hertog ERIK zijne gevangenen in 's Konings handen zoude stellen, voor een losgeld van honderdtwaalfduizend ponden van veertig grooten; voorts, dat het Slot en de Heerlijkheid van *Woerden*, aan den Hertog, in Pandschap zouden gegeeven worden, voor vijfëndertigduizend achthonderd twintig guldens, negentien stuivers, acht penningen; zijnde ongeveer het derde gedeelte der straks genoemde somme. Onder deeze Verpanding bleef *Woerden* tot in den Jaare 1617, wanneer het Pandschap, door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, gelost wierdt. De raazernij der Beeldstorminge, welke, tot schande der Hervormde Leere, 't eenigen tijde, hier te Lande, zo veele ergernissen deedt pleegen, veroorzaakte, in den Jaare 1566, ook eenige beweegingen te *Woerden*, hoewel niet zo veel gerugt maakende, als in eenige andere Steden. Hertog ERIK, Pandsheer der Stad, Luthersgezind zijnde, hadden, onder diens bescherminge, veelen van die Gezinte zich aldaar gevestigd. Merkelijke beweeging bespeurde men, eerlang, onder deeze; het onvoegzaam oordeelende, dat, onder het gebied van eenen Heere, de gezuiverde leerbegrippen toegedaan, de aanstootelijke teekens van afgoderije, zo als men 't noemde, ongestoord en ongemoeid zouden gelaaten worden. Men begon reeds handen aan het werk te slaan, wanneer de Wethouderschap, verstandiglijk, te raade wierdt, door leden, van haarentwege daar toe aangesteld, de Beelden uit de Kerk te doen haalen. Der opteekeninge niet onwaardig is het verhaal van den Historieschrijver WAGENAAR, uit eenen oorspronklijken

ken brief van Hertoge ERIK, dien de geloofwaardige man getuigt, met eigen oogen gezien te hebben, gedagteekend den achttienden September des gemelden jaars, behelzende eene aanschrijving aan de Wethouderschap, naa dat de beroerte bedaard was, den Pastoor te gelasten, zijnen dienst wederom waar te neemen; van welk verlof hij, evenwel, geen gebruik maakte. Intusschen vertoonde Hertog ERIK, bij deeze gelegenheid, een blijk, hoe zeer de Vorsten telkens op hunne luimen liggen, om elk voorwendzel, dienstig ter uitbreidinge of versterkinge van hun gezag, ten voordeele aan te wenden. Onder schijn van, in 't toekoomende, soortgelijke beweegingen te willen voorkoomen, als de Beeldstorming onlangs hadt veroorzaakt, deedt ERIK eenige versterking van Manschap, met de noodige Krijgsbehoeften voorzien, binnen het Slot trekken; tot geenen geringen aanstoot der Wethouderschap der Stad, die, over deeze schennis der Voorregten, klagtig viel bij de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, zonder dat dezelve, evenwel, tot wegneeminge der grieve, met hun gezag schijnen tusschen beide te zijn getreeden.

Naa dat, in den Jaare 1572, verscheiden Hollandsche Steden het Spaansche juk hadden afgeschud, volgde ook wel haast de Stad *Woerden* het vrijheidminnend voorbeeld, door zich te voegen op de zijde des Prinsen VAN ORANJE. De tegenstand, welken eenige Stedelingen booden, wierdt overwonnen door het beleid van Jonkheere ADRIAAN VAN ZWIETEN, Overste van *Gouda*. Bij het overgaan der Stad wierdt, onder andere, bedongen, „ dat het regt aldaar zou gehand„ haafd worden, op gelijken voet, als, nu geruimen tijd ge„ leeden, aldaar gevolgd was, buiten benadeeling van den „ Pandsheere, Hertoge ERIK VAN BRUNSWYK, wiens Rent„ meester zijns Heeren inkomsten, vrij en onbelet, zou moo„ gen koomen ontvangen." Voorts begaf zich de Stad in het Verdrag van onderlinge vereeniginge, onder den Prins WILLEM DEN I als Stadhouder, door Ridderschap en Steden van *Holland*, onlangs geslooten, in de eerste Vergadering der Staaten van *Holland*, te *Dordrecht* gehouden.

Van

Van te veel aangelegenheids, intusschen, was *Woerden*, dat de Spanjaarden, den eenen of den anderen tijd, ter herwinninge van Stad en Kasteel, geene kloeke poogingen zouden aanwenden. Op den achtsten September des Jaars 1575 vertoonde zich de vijand voor de Stad, onder het opperbevel van den Graave VAN MEGEN. In de verwagting van een aanstaande beleg, hadt men, bij tijds, verscheiden dienstige maatregelen genomen, om het geweld moedig te keer te gaan. De Krijgsbezetting hadt men, zedert eenigen tijd, versterkt met nieuwe manschap. Van Oorlogs- en mondbehoeften was men 'er vrij wel voorzien. Boven dit alles, om den vijand het naderen der Stad te beletten, hadt men het omliggende Land onder water gezet. Van zijnen kant, om de Stedelingen te benaauwen, en hun den toevoer van noodwendigheden af te snijden, hadt de Graaf VAN MEGEN, ginds en elders, rondom de Stad, zeven Schanzen doen opwerpen. Doch deeze middelen deeden hem baate, noch nadeel aan de belegerden. De overstroomde landen, hoe veel nadeels, voor 't overige, burger en boer daar bij mogt lijden, waren nu bevaarbaar voor platgebodemde Schuitjes. Met deeze voeren de Woerdenaars, af en aan, na *Gouda*, over de laage Landen van *Bulwijk*, de *Waarder* en de *Laage Weide*. Een Schans, welke door Staatsch Krijgsvolk bezet was, en langs eenen Vaart gemeenschap met de Stad hadt, begunstigde deezen toevoer. Der opmerkinge niet onwaardig is het, dat de mondkost der belegerden niet weinig wierdt gerekt, door middel van eene ongeloofelijke menigte van Snoek, welke zij in den Rhijn vongen, die door de Stad stroomt, en thans zeer hoog was opgezwollen. Belegeraars en belegerden hielden, nu en dan, over en weder, schutgevaarte; die, egter, zo min aan de eene als aan de andere zijde, weinig nadeels toebragt. Ondanks den gemelden toevoer, bespeurde men, vooral geduurende de zes laatste weeken van het beleg, merkelijke schaarsheid binnen de benaauwde Vesting. Om het misnoegen en morren, over wanbetaaling, onder het Krijgsvolk te voorkoomen, hadt men het middel bedagt, naa vooraf daar toe bekoomen verlof van 's Lands Staaten, Tinnengeld, van eene vierkante ge-

gedaante, te munten. Het beleg duurde tot den vierëntwintigsten Augustus des volgenden Jaars 1576. De Graaf VAN MEGEN wierdt na *Brabant* ontbooden, om aldaar eene muiterij onder het Spaansche Krijgsvolk te helpen stuiten. Naa eene opsluiting van vijftig weeken mogten alzo de Woerdenaars wederom ruimen adem scheppen.

Van de rampzalige Kerktwisten, welke, in vervolg des tijds, de Nederlandsche Gewesten zo jammerlijk beroerden, gaf *Woerden*, weinige jaaren naa het beleg, een afschrikkend voorbeeld. De *Lutherschen* en de *Hervormden* waren nu de strijdende partijen. Te weeten, zints den tijd dat Hertog ERIK *van Brunswijk* Pandsheer der Stad was geworden, wierdt de Luthersche Godsdienst, van welken de Hertog belijdenis deedt, te *Woerden*, met uitsluiting van andere Gezinten, alleen in het openbaar geoeffend. Van den ijver der Wethouderschap voor die Leere gaf een Burgemeester der Stad, KORNELIS FRANSZOON genaamd, een voorbeeld, ter gelegenheid der raadpleegingen ter Staatsvergaderinge, over een te geeven antwoord op de aanbiedingen, van wegen den Koning van *Spanje*, op de vermaarde Vredehandeling te *Breda*, aan de Staatschen gedaan. In dat antwoord hadt men gesteld, dat de Godsdienst, die hier te Lande openlijk geoeffend wierdt, zijnde de Hervormde, zo als die te *Geneve*, door CALVINUS en anderen begreepen was, de Katholijke Apostolische Godsdienst was. Grootlijks mishaagde dit antwoord aan Burgemeester FRANSZOON, vermits hij alleen voor den Hervormden Godsdienst erkende, de Leere, in de Augsburgsche Belijdenis begreepen, en te *Woerden* door hoog gezag bekragtigd. Zo stijf stondt hij op zijn stuk, dat hij weigerde, het ontworpen Antwoord door onderteekening te helpen bekragtigen; tot dat 's Lands Advokaat BUIS hem onder 't oog bragt, dat niemand, door zijne onderteekening, zich verder verklaarde, dan voor de Stad, van welke hij afgezonden was. Hier door liet hij zich overhaalen, mids men hem, ter zijner verantwoordinge, eene Akte verleende van 't geen hij hadt aangemerkt. De Luthersche bleef alzo de openbaar vastgestelde Godsdienst te *Woerden*, tot op den tijd, dat de Stad de Staatsche zijde koos. Thans verstelde

Prins

Prins WILLEM DE I aldaar de Regeering, en bragt 'er eenige Hervormden op 't Kussen. Een der Predikanten, JAN ZALIGER genoemd, hadt zig, te meermaalen, van den Predikstoel, vinnig laaten hooren tegen de Kalvinischen, dezelven uitmaakende voor eedbreekers en oproerigen, die der Wethouderschap de wet zogten te stellen. De Roomsch- en Doopsgezinden plagt hij verleiders en zielmoorders te noemen. Dit alles was door de vingeren gezien; doch in Maij des Jaars 1579, tastte hij den Prins aan, drijvende, dat deeze de Wet, tegen de voorregten der Stad, veranderd, en eenige valsche Christenen daar in getrokken hadt. In Augustus bragt hij 't stuk van het verlaaten des Konings op den predikstoel, leerende, dat daar toe veel behoorde, en dat men God bidden moest, om wijsheid voor de Staaten. Van zulk prediken kreeg men ras kennis in den *Hage*. De Staaten zonden gemagtigden na *Woerden*, die, den Predikant gehoord hebbende, hem bevalen, zich van 't leeren, zo wel heimelijk als openlijk, te onthouden. Zijn medeleeraar, HENRIK VREDELAND, zeide toen ook zijnen dienst op. Men vat hem bij 't woord, en verbiedt hem en ZALIGER het leeren in de Kerke. Straks daar op wordt NIKOLAAS SIMONSZOON, Predikant te *Jaapswoude*, die voor Luthersch ging, doch met de Rijnlandsche Kerken gemeenschap hieldt, ontbooden na *Woerden*, om, voor eenen tijd, in de Kerke aldaar te prediken. Hij doet het met genoegen van veelen. Maar VREDELAND predikt 'er tegen aan, in eene schuur. De twist wakkert, en ZALIGER wordt de Stad verbooden. Hij plaatst zich in de Voorstad, houdt daar talrijke bijeenkomsten, niet zonder vermoeden te geeven, dat hij 'er ook predikte. De Staaten vernieuwen 't gedaan verbod; waar op zich eenigen zijner aanhangeren na den *Hage* begeeven, om hem te verschoonen bij de Staaten, die hun antwoorden ,, dat zij ZALIGER, om zijne oproerige en lasterlijke taal, het prediken in *Holland* niet toelaaten konnen: zonder dat zij egter voorhebben, iemant, te *Woerden*, te hinderen in zijnen Godsdienst, dien zij erkennen niet tot hunne roepinge te behooren." Niet te vrede met dit bescheid, vervoegde men zich tot den Prinse, die de zaak wederom aan de Staa-

ten-

ten verzondt; waar op deezen, ter jongster Dagvaart, op den vierden April, bij goeddunken zijner Doorluchtigheid, verklaarden „ dat aan VREDELAND en ZALIGER beide de Stad „ onzeid zou blijven; en dat de Hervormde Leer voortaan „ in de Kerke gepredikt zou worden, de Augsburgsche al- „ leen ter plaatse daar zulks laatstelijk geschied was, zonder „ dat de eene de andere gezindheid zou mogen lasteren." Evenwel bleef het 'er, dit gantsche jaar, nog ongerust. In Junij moesten de Staaten de Ingezeetenen van *Woerden* wederom ernstelijk doen vermaanen tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook gebooden zij, dat 'er geene Predikanten zouden beroepen worden, dan die goed getuigenis hadden tot genoegen van de Staaten. Dit niettegenstaande verstoutte zich naderhand de Predikant MATTHEUS RUDZE zo hevig uit te vaaren tegen de afzweering des Konings van *Spanje* door de Staaten, zo van den predikstoel als in openbaare geschriften, dat de Staaten hem in *'s Hage* ontbooden, en, naa gepaste bestraffingen over zijne wederhoorigheid, hem van zijn Ampt verlieten, en de Stad ontzeiden.

Naa de afzweering van den Koning van *Spanje*, begonnen, van tijd tot tijd, de Staaten van *Holland*, over eenige distrekten, in hun Gewest gelegen, zich meer gezags aan te matigen. Dus wierdt, onder andere, de Heerlijkheid *Woerden*, in den Herfst des Jaars 1589, ten behoeve der Graaflijkheid, verbeurd verklaard. De omstandigheden deezer gebeurtenisse vinden wij aldus verhaald. Naa den dood van Hertog ERIK VAN BRUNSWYK, voorgevallen op den zeventienden November des Jaars 1584, welke, gelijk wij voorheen hebben aangeteekend, van wegen den Koning van *Spanje*, de Heerlijkheid in pandschap bezat, hadden de Staaten het bewind daar over aanvaard. Zijnen natuurlijken Zoon, WILLEM VAN BRUNSWYK, aan wien, en aan wiens Zuster KATHARINA, hij zijne Heerlijke goederen in *Holland* gemaakt hadt, zedert ook overleeden zijnde, verzogt Hertog JULIUS VAN BRUNSWYK, dat de Staaten het opzigt over deeze Heerlijkheid, en over die van *Liesveld* en andere Brunswijksche goederen hier te Lande, ten behoeve van den regthebbenden, wilden blijven behouden; gelijk zij deeden. Hertog JULIUS overleedt,

op

op den tweeden Maij deezes Jaars 1589. Zijn Zoon en Opvolger, HENRIK JULIUS, begeerde toen, dat de Staaten hem de Heerlijkheden *Woerden* en *Liesveld*, met zekere Huizinge in den *Hage*, benevens de ontvangene inkomsten deezer goederen, welken de Staaten ingehouden hadden, zouden overdraagen. Doch de Staaten begreepen, dat deeze goederen, naa het afsterven van WILLEM VAN BRUNSWYK, op deszelfs Zuster, KATHARINA, vervallen waren. Deeze nu was met ANDREAS DORIA getrouwd, die den Koning van *Spanje*, tegen de Staaten, diende: uit welken hoofde, de Heerlijkheden en goederen van den Huize van *Brunswijk*, hier te Lande, allen verbeurd verklaard wierden. Men liet den Hertoge de vrijheid wel, om zig, hier, tegen deeze verbeurdverklaaring, van de gewoone middelen van Regte te bedienen. Doch ik vind niet, dat hij deeze zaak vervolgd heeft, voor 't Jaar 1593, wanneer hij den voorgaanden eisch vernieuwde. Ten zelfden tijde, deedt KATHARINA VAN BRUNSWYK, die toen Weduwe was van ANDREAS DORIA, de Staaten, om de Brunswijksche goederen, voor haar zelve, verzoeken. De Staaten beslooten toen, den Hertoge handligting der zelven aan te bieden, mids hij borg stelde voor de wedergeeving, wanneer de Weduwe bewees, dat zij eene natuurlijke Dogter van Hertoge ERIK was, 't welk hij ontkend hadt: hoewel de Staaten, in zulk een geval, hun regt nog voorbehielden tegen haar, als gehuwd geweest zijnde met eenen vijand deezer Landen. De Graaf VAN HOHENLO, zedert, het regt verkreegen hebbende, welk Hertog HENRIK JULIUS op de Brunswijksche goederen in *Holland* gehad hadt, bragt zo veel te wege bij de Staaten, dat zij hem dezelven afstonden. Zijne Weduwe, MARIA VAN NASSAU, met welke hij, in 't begin des Jaars 1595, getrouwd was, heeft ze, nog naa zijnen dood, bezeten. Doch het Pandschap van *Woerden* is, in den Jaare 1617, afgelost, en deeze Heerlijkheid wederom, met de Graaflijkheid van *Holland*, vereenigd geworden.

Daar ons plan medebrengt, de merkwaardigste gebeurtenissen van *Woerden* te verhaalen, mogen wij met geen stilzwijgen voorbijgaan, 't geen, ten tijde der Kerkelijke onlusten, in

in het eerfte gedeelte der naastvoorgaande Eeuwe, aldaar is voorgevallen. Twee hervormde Predikanten, PETRUS CUPUS en PETRUS BRICQUINGUY, namen aldaar den dienst waar. Vermits deeze, naar het oordeel van zommigen, niet zuiver in de leere waren, zonderden eenigen, die 't met de Contraremonftranten hielden, in den aanvang des Jaars 16.7, zich van de openbaare Kerk af. Zij gingen nog verder. In een fchriftlijk Vertoog, bij de Wethouderfchap ingeleverd, verklaarden ze, „ dat de beide Stads Predikanten van de oude „ waare Gereformeerde Religie waren afgeweeken, naardien „ ze, was hun zeggen, Gods heilig Woord niet zuiverlijk „ en volgens de Nederlandfche Confesfie en den Heidelberg„ fche Catechismus predikten; verzoekende daarom andere „ Leeraars te mogen hebben." Geen ander antwoord kwam op dat verzoek, dan dat men elkander in vrede moest verftaan, tot dat, van hoogerhand, op de gereezene Kerkelijke onlusten nader order zou gefteld zijn. Met dit antwoord niet te vreden, ontboodén de misnoegden zekeren JOSEPHUS VAN DER ROSIEREN, Predikant in 't Land van *Heusden*, om voor hun te preuiken. Hij deedt zulks, voor de eerfte maal, in eene Schuur, en vervolgens, dikmaals, genoegzaam openlijk, in een Huis in de Haverftraat. Dit duurde tot in de maand September, wanneer 'er laatst kwam, dat, voortaan, de afgezonderden en de Remonftrantsgezinden, beurtelings, in de Kerk zouden prediken. Met den laatften Zondag in September moest dit eenen aanvang neemen. PETRUS CUPUS voerde in den voormiddag het woord. Van de afgezonderden, welke 's naamiddags zouden vergaderen, was niemand onder zijn gehoor. In eene naarede beklaagde hij zich daar over, dewijl hij zulks aanmerkte als een bewijs, dat ze in hunne fcheuring wilden volharden; tegen welke, als mede tegen het Contraremonftrantsch gevoelen wegens de Predestinatie, hij zijne toehoorders ernftig waarfchuwde. Zedert volhardde CUPUS in zijnen dienst, tot in het einde van November, wanneer hij, van de Wethouderfchap, fchriftlijk bevel ontving, zich van prediken, in de Kerk, of elders in de Stad, te onthouden; tot dat de Afgevaardigden der Staaten, mitsgaders die van het Delftfche Sijnode, welke thans rond-

reisden, aldaar zouden zijn aangekoomen. Zijnen amptgenoot BUICQUINGUY, hoewel insgelijks in de Remonstrantsche gevoelens staande, liet men zijnen dienst ongehinderd waarnemen. 't Liep aan tot in het begin des Jaars 1619, eer de Afgevaardigden te *Woerden* kwamen. Straks maakte men eenen aanvang met het inbrengen van beschuldigingen tegen CUPUS; die aanleiding gaven tot zeer langwijlige onderhandelingen; welke wij hier niet zullen verhaalen. 't Bleek, intusschen, hoe zeer ook zommigen te *Woerden* tegen CUPUS ijverde, dat de meerderheid, immers de voornaamsten der Stad van de gevoelens der Remonstranten niet af keerig waren. Wij leiden dit af uit een verzoek van Ouderlingen en Diakenen, uit naam van de meeste leden der Gemeente, aan de Afgevaardigden, waar bij zij begeerde, dat zij de schorzing van hunnen Herder PETRUS CUPUS door hun gezag, bij de Wethouderschap wilden te niet doen, tot nader order; als mede, dat beide hunne Leeraars hun niet onttrokken, maar in dienst mogten gelaaten worden, immers tot aan den afloop van het Dordrechtsche Sijnode. Doch dit wierdt van de hand geweezen. Integendeel, om de zaak der weinige Contraremonstranten tegen de overtreffende menigte der Remonstranten te meer te verzekeren, begaven zich, eerlang, van wegen Heeren Gecommitteerde Raaden, de Heeren DUIVENVOORDE en FRANÇOIS VAN DER BUCY, na *Woerden*, met last om de Kapiteinen en Officieren der burgerlije van hunnen eed te ontslaan, en te bedanken voor hunnen dienst, en om vervolgens andere bekwaame persoonen, *professie doende van de waare Christelijke Religie*, in derzelver plaats te stellen. Uit naam en op last van Prinse MAURITS, was reeds 's jaars te vooren de Wethouderschap veranderd. Alle deeze behoedmiddelen, zo min als het verbieden van afzonderlijke Vergaderingen der Remonstranten, waren niet in staat, de gevoelens dier gezinte aldaar uit te roeien. In de vreedzaamer tijden, welke, eerlang, geboren wierden, stigtten zij aldaar eene Kerk en Gemeente, welke tot heden toe hebben stand gehouden.

Hadt *Woerden*, in de Jaaren 1575 en 1576, het geluk gehad, aan het geweld der Spaansche wapenen, tegenstand te mo-

mogen bieden, niet zo gelukkig was de Stad, omtrent honderd jaaren laater, in het rampzalig Jaar 1672, met opzigt tot de magt des Konings van *Frankrijk*. Naa de overgave der Stad *Utrecht*, en den aftogt van het Staatfche Leger van daar op Hollandfchen bodem, begreep men, wel haast, de onmogelijkheid der befcherminge van *Woerden*. Van hier dat de Wethouderfchap der Stad zich genoodzaakt zag, tot het verzoeken van *Sauve Garde* of Vrije Hoede van den Franfchen Koning. Op den vierëntwintigften Junij verfcheen, daar op, de Markgraaf DE ROCHEFORT, met eenige honderd Paarden voor de Stad en wierdt met een gedeelte derzelven binnen gebragt, en in perfoon op het Kafteel geleid om zich te ververfchen. Hij vertrok met zijne meeste Manfchap weder na *Utrecht*; doch liet zestig Musquetaires van het Huis des Konings met een Bevelhebber binnen de Stad, welke vier dagen laater door omtrent driehonderd anderen gevolgd wierden. De inlegering derzelven maakte veel opfchudding onder de Burgerij, waar van niemand den last des Oorlogs immer gevoeld hadt; maar het liep nog erger toen deeze Musqnetaires vertrokken en andere Ruiters, ten getale van omtrent dertig Man met omtrent tweehonderd Man Voetvolk, in derzelver plaats kwamen, die van minder rang waren. Dit was echter nog gering in vergelijking van tweeduizend Man, die de Ingezeetenen naderhand moesten huisvesten, terwijl zij door de Franfchen met het geduurig opbrengen van Oorlogslasten gekweld wierden. Zij raakten echter van deeze gasten zeer onverwagt op den elfden Julij ontflaagen, wanneer al het Krijgsvolk uittrok, zonder dat men 'er eenige reden van wist. Dit onthefte de Stad *Woerden* wel van vijandlijk Krijgsvolk, maar de Ingezeetenen moesten nog verfcheidene fchattingen opbrengen; ook zagen zij aan het leed van Franfche bezetting en inlegering nog geen einde. Op den 18 September, een Zondag, onder het oeffenen van den Godsdienst in den namiddag, kwam 'er bericht, dat een groot aantal Fransch Krijgsvolk, onder het geleide van den Hertog VAN LUXEMBURG, voor de Poort was en den doortogt begeerde, om, als 't ware, het Kwartier van den Prins VAN ORANJE, bij *Nieuwerbrug* aan te tasten. Men was genood-

noodzaakt den eisch in te willigen; en terstond vernam men het bevel des Konings om de Stad te bezetten. LUXEMBURG vertrok weder na *Utrecht* en liet het bevel over *Woerden* aan den Graave DE LA MARCQ. Nu begon de elende der Stedelingen te vermeerderen en het opbrengen van geduurige schattingen maakte hen arm. De Luthersche en Remonstrantsche Kerken wierden tot Magazijnen gebruikt. De pogingen van den Prins VAN ORANJE, op den elfden Oktober, om *Woerden* uit de magt der Franschen te rukken, waren vruchteloos. De vijand toonde egter hier over zijne verlegenheid, deedt eenige Noodschooten naar den kant van *Utrecht* en stak een groot vuur van Rijs aan op den trans van den Tooren der Groote Kerk, waar door de hooge Spits afbrandde. Eenige brandende balken vielen op het dak der Kerke en deeden ook dit Gebouw verteeren. Verscheiden Huizen in *Woerden* wierden door de overvliegende vonken in brand gestoken. De Franschen kreegen bijstand van Volk uit *Utrecht*, waar door het Kwartier van den Heere VAN ZUILESTEIN wierdt aangetast en overmeesterd; zo dat het Volk van den Prinse VAN ORANJE van *Woerden* aftrok, en de Stad nog, tot op den zevenden November des Jaars 1673, in de magt der vijanden bleef, wanneer zij ze verlieten; naa het vorderen eener brandschatting van vijftiendu zend Guldens, die den Franschen betaald wierdt.

In onze dagen is *Woerden* zeer vermaard geworden, als hebbende deszelfs Kasteel gediend ter verblijfplaatze van eenige Staatsleden, door de Edele Groot Mogende Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland* benoemd, om geduurende de burgerlijke onlusten, vóór de Omwenteling, in den Jaare 1787 voorgevallen, een waakend oog te houden op de verdeediging der Provincie *Holland* en het Sticht van *Utrecht*. Een verhaal van de verrigtingen en den afloop dier Commissie tot het zo genaamde *Defensiewezen*, behoort niet tot ons plan.

't Lust ons hier nog te laaten volgen, eene lijst der gebeurtenissen, *Woerden* betreffende, wel eer gesteld op een tafereel, hangende in de Luthersche Kerk, van woord tot woord aldus luidende.

 Ao.

Ao. 1070. Liep den Rhijn nog hier door na Leijden en Catwijk in Zee.

1117. Quam Bagoude (nu Bodegraven) onder Woerden.

1160. Om deze tijt wort 'er een Casteel gestight, door Godefrijd den 28 Bisschop.

1216. Quam 't onder Holland, als een sleutel van heel Holland.

1296. Regeerde heer Herman van Woerden deze zijn *Stadt* nog.

1374. Door de Utregtse belegert en bij ontset weder verlaten.

1488. Door heer Jan, Burggraaf van Montfoort, verraet en ingenomen.

1490. Gaf heer Jan 't Slot van Woerden aan den Hertog van Sassen.

1520. Leerde Jan van Woerden hier de Leer der Augsburgsche Confessie.

1525. Wordt hij om de Leer dezer Confessie in den Hage verbrandt (*nempe a papistis, ibidem in hoc templo videre est ejus imago*) op den 15 September.

1566. Leerde Cornelis van der Lair d'Augsburgsche Confessie in de publijke Kerk. Hij liet de beelden uijtdragen en 't altaar bleef staan.

Ao. 1572. Is de Stadt opgedragen aan den Prince van Orangien en Heeren Staten, met belofte dat zij bij de Augsburgfche Confesfie zou blijven.

1575. Door de Spangiaarts belegert, en na 50 weken anno 1576 verlaten.

1581. Door Koning Philippus van Spangien in pande gegeven aan Ericus Hertogh V. Brunswijk om zijne verdienften.

1590. Leerde Jan Legari de Augsburgfche Confesfie in de publike Kerk.

1591. Sloegen zij de Kerk open (tegen wil van Burgemeesteren) ende ftelden een gereformeert predikant.

1646. Werd deze Kerk gebouwt voor de Leer der Augsburgfche Confesfie.

1672. Sonder beleg aan de Franfchen overgegaan, den 23 Junii bezet, den 11 Julii zonder noot weder verlaten. 18 September op Zondag weer met veel volken overlast en bezet.

25 dito wert deze Kerk op Zondagh tot eene hoijfchuur gemaakt.

11 October door Prince Wilhelm den III belegert; door ontzet den 12 dito verlaten.

11 Dito verbranden de grote Kerk out omtrent 400 jaren. Het fchoone Provenierhuijs was den Franfchen gasthuijs. Het Stadthuijs, out 177 jaren, wort van hun vuijl misbruijkt.

Ao. 1673. Den 7 November, dingsdag tegen 12 uuren zonder noot verlaten, na dat ze 'er festien maanden en vijftien dagen in geweest, en twee majoors in gestorven waren.

Den 12 December is 't hoij uijt deze Kerke gedaan.

Den 17 dito door D. Michael Mosch weer in gepredikt.

1674. Den 11 Maij begonnen de gereformeerde hier in te zamen te prediken.

Den 10 Julii hielden zij sijnodus in deze Kerk veertien dagen langh.

1675. 6 November preekten zij het leste hier in, achtien maanden min vier dagen.

7 dito vierde eik den verlaatdagh der Franschen in zijn eijge herstelde Kerk. 1 Sam. 7. 12. *Tot hier toe heeft ons de Heere geholpen, Geloofs zij de Heere.*

Tot eene meer bijzondere beschrijving der Stad zelve zullen wij nu overgaan.

Woerden, reeds van ouds, met Wallen en Torens, versterkt, is, ten aanzien van zijne Vestingwerken, zints den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, in eene andere, meer hedendaagsche gedaante gebragt. Zij bestaan in een Hoofdwal, met vier Bolwerken en drie Halve Maanen, voor welke eene breede natte Graft ligt, en voorts in een Contrescharp, insgelijks van eene natte Graft omringd. Men telt 'er niet meer dan twee Poorten: de Rietvelder- of Leidsche Poort, en de Hof- of Utrechtsche Poort. In het lot van verscheiden andere kleine Hollandsche Steden heeft *Woerden* rijk-

rijklijk gedeeld. Het getal der Huizen, en, naar evenredigheid, de bloei en welvaart der Plaatze, is aanmerkelijk verminderd. In den Jaare 1632 bleek, bij eene gedaane telling, het getal der Huizen, in de Stad, te bedraagen, vijfhonderd achtëntwintig, en in de Voorstad, honderdvierënveertig. Honderd jaaren laater was dit getal gedund, binnen, tot op driehonderdzevenënt achtig, en buiten, tot op honderdachtëntwintig. Onder de laatste zijn mede begreepen de Pannebakkerijen en Steenplaatzen.

Een der voornaamste Gebouwen is het *Slot* of Kasteel, in het Oostlijkst gedeelte der Stad, uit eene der Graften opgetrokken. Het heeft, door zijne oudheid, en vermits het wel onderhouden wordt, een deftig aanzien. De gedaante is vierkant, hebbende, op ieder der hoeken, eenen ronden uitspringende Toren. Van binnen ontmoet men verscheiden fraaie en ruime Vertrekken. De meesten hebben hun uitzigt op een ruim Binnenplein, zommigen, daarenboven, over de landen, rondom de Stad gelegen. De Burger Gelastigden tot het Defensieweezen van de Provincie van *Holland* en het Sticht van *Utrecht*, boven vermeld, hielden in dit Kasteel hun verblijf. — Het *Stadshuis* maakt geene onaanzienlijke vertooning. De Voorgevel is van tweederlei bouworde; het gedeelte van den grond tot aan het Dak, is jonger dan het bovenstuk. Ter zijde, en eenigzins agterwaarts, staat een achtkante Toren, gedekt met een Spits en een Lantaarn van de zelfde gedaante. Hier in hangt de Klok, die van Stede wegen wordt geluid. In het Stadshuis vindt men de noodige Kamers en Vertrekken, ten behoeve der onderscheidene Kollegiën, die hier hunne Vergaderingen houden. Eene der Bovenkamers pronkt met fraai geschilderde glazen, verbeeldende de voornaamste geschiedenissen der Stad, zints de afschudding van het juk der Spaansche overheersching.

Niet meer dan ééne Kerk hebben de Hervormden te *Woerden*. Zij staat met de Koorzijde, of het Oostlijke gedeelte, tegen eenen der Zijmuuren van het Stadshuis. Naa den brand, door de *Franschen*, in den Jaare 1672, aldaar veroorzaakt, wierdt het gewijde gestigt herbouwd, in den Jaare 1675. De Toren, die niet verre boven het Dak der Kerke uit-

uitsteekt, is met een laagen Kap of Spits gedekt. Voorheen pronkte het gebouw met twee Orgels. In den gemelden ramp zijn ze beiden vernield. Het gemis daar van heeft men, zedert, niet hersteld. Twee Predikanten verrigten hier het gewijde dienstwerk.

De *Lutherschen*, die, gelijk wij, in onze Historiesche berigten wegens *Woerden*, verhaald hebben, hier ter Stede, weleer, de heerschende Gezinte uitmaakten, hebben, 'er, zedert, tot heden toe, eene Kerk behouden. Zij wierdt in den Jaare 1646 gestigt. Eén Leeraar stigt hier de Gemeente. Van het Tafereel, daar in hangende, waar op de meest meldenswaardige bijzonderheden, *Woerden* betreffende, staan opgeteekend, hebben wij, voorheen, den inhoud opgegeeven.

Van de *Remonstranten*, welke, doch insgelijks te vooren door ons vermeld is, al vroeg te *Woerden* ontstaan zijn, is nog heden een overschot, in eene kleine Gemeente, die door éénen Leeraar wordt bediend.

Eindelijk ontmoet men hier nog eene Statie van Roomschgezinden, onder welke een Minderbroeder het gewijde dienstwerk waarneemt.

Van ouds hadt men hier eene Kapel, aan de H. BARBARA toegewijd. Dezelve dient tegenwoordig tot een Gasthuis. Ouderlooze kinderen van vreemdelingen, als mede verlaatene kinderen, worden hier in opgenomen. Voor zo veel, daarenboven, het gestigt ter huisvestinge en verzorginge van behoeftige oude lieden, zo van het Manlijk als van het Vrouwelijk Geslagt, wordt gebezigd, draagt het ook den naam van Oude-Mannen- en Vrouwen-huis.

De *Regeering* van *Woerden* bestaat uit den Baljuw, die tevens Kastelein van het Slot is en daar op zijne wooning heeft, en door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* verkoozen wordt; voorts uit den Schout, welken Gecommitteerde Raaden verkiezen, uit een drietal, door Burgemeesters en Regeerders der Stad aan hun overhandigd; wijders twee Burgemeesteren, die, op den eenëndertigsten October, door Schepenen en Vroedschappen verkoozen worden; vervolgens, zeven Schepenen, wier verkiezing geschiedt door den Stad-

hou-

houder, uit de Nominatie van een dubbel getal, door Burgemeesteren en Vroedschappen overgeleverd; en eindelijk, twaalf Vroedschappen, bij welke eene open gevallene plaats, door de zamengevoegde Vergadering van Burgemeesteren en Vroedschappen, wordt aangevuld. Boven dit alles heeft men 'er twee Weesmeesteren. Niet meer dan éénen Sekretaris heeft men te *Woerden*, die alle deeze Kollegien waarneemt.

Onder de Voorregten van *Woerden* mag wel genoemd worden, het regt, om, beurtelings, met de nabuurige Stad *Oudewater*, eenen Bursaal of Voedsterling in het, dus genaamde, Staaten Kollegie van 't Hoogeschool te *Leiden*, te moge zenden.

Daar *Woerden*, eenigermaate de gedaante van eene Vesting of versterkte Stad heeft, ontmoet men, ter haarer meerdere versterkinge, in haare nabuurschap en op Stads grond, twee Schanzen. Zij liggen ongeveer een kwartier uurs boven de Stad. Niet lang voor het midden der thans loopende Eeuwe wierden zij aangelegd: de eene in den Jaare 17-7, en de andere in het daar aan volgende jaar. De eerste dier Schanzen ligt op *Geestdorp*, aan de Noordzijde van den Rhijn, bij de Kamerijker Uitwatering, ter plaatze alwaar eertijds de Schenkenschans plagt te liggen. De andere Schans, veel grooter dan de voorgaande, en, ter eere van den Stadhouder, *de Oranjeschans* genaamd, is gebouwd aan de Zuidzijde van den Rhijn, recht tegenover de anderen. De Landweg, of Wagenweg, loopt door deeze Schans.

Zie COSTERUS, *Historisch Verhaal*; P. C. HOOFT, *Nederl. Hist.* J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*; *Tegenwoordige Staat*, Deel VIII.

WOERDEN, (*Groot Waterschap van*) is een ander Regtsgebied dan het Baljuwschap en heeft het Opperbestier over de Dijken, Kaden, Wegen, Wateren, Sluizen, Molens en diergelijke.

Het

Het begrijpt niet alleen het geheele Baljuwschap van *Woerden*, met eenige andere Baljuwschappen of Ambagten, maar bestaat, daarenboven, omtrent voor de helft in Landen onder de Provincie van *Utrecht*; en strekt zich aldus uit ter wederzijde van den Rhijn; doch het oudste gedeelte van het zelve legt meest aan de Noordzijde van de Rivier. De Landen aan de Zuidzijde zijn voor een groot gedeelte in laatere tijden in het Groot Waterschap van *Woerden* ingenomen, om dat zij niet langer bekwaamlijk op den *Tsel* konden uitwateren. Dit is oorzaak dat deeze Landen niet alleen het Woerdsche Hoog-Morgengeld moeten betaalen, maar ook het Rhijnlands of Spaarendams geld, het zij geheel of ten deele, naar maate zij deswegens hebben kunnen overeenkomen. Om deeze reden is aan Dijkgraaf en Hoogheemraaden van *Rhijnland* de Naschouw gegeeven over den Ring deezer ingenomene Polders. Het verdere bewind, ten aanzien van het Heemregt, is gebleeven aan den Dijkgraaf en Hoogheemraaden van het Groot Waterschap van *Woerden*, die ook dit Regt oeffenen over de Polders in *Kamerijk*, *Harmelen* en *Zegveld*, volgens uitspraak van Gekommitteerde Raaden en de Gemagtigden uit de Staaten 's Lands van *Utrecht*; door wederzijdsche Staaten bekragtigd op den achttienden Augustus des Jaars 1612. Deeze Ring en Schouwe gaat, in gevolge deezer uitspraake, meede door de Stede *Oudewater*, volgens overeenkomst geslooten in den Jaare 1719, tusschen Dijkgraaven en Heemraaden, zo van *Rhijnland* als *Woerden* en Dijkgraaf, Burgemeesteren en Schepenen der Stede *Oudewater*; waarom ook twee Puntdeuren aan de Romein-Brugge der laatstgemelde Stede zijn gemaakt, die bij het Waterschap worden onderhouden en volgens zekere peil gesllooten. Het Groot Waterschap van *Woerden* heeft, naa de verminderingen, zo door het leggen van de Wierikker Schanzen, de Vestingwerken der Stede, als naa het maken van de kleine Schans op *Geestdorp*, nog achttienduizend negenhonderd acht Morgen, drie Hont en achtentwintig Roeden Lands behouden.

Het oudste bekende Handvest, welke wegens dit Waterschap door de Graaven van *Holland* verleend is, wierdt gegee-

geeven door Graaf WILLEM VAN HENEGOUWEN, bijgenaamd *den Goeden*, in den Jaare 1322. Hier in beveelt hij den Baljuw van *Woerden*, die toen was of namaals weezen zou; *Vijve Welgeboren Heemraaden te kiesen*, om zijn *Landt voorsz. mede te bedrive*, eerst *Zeedijk*, *Middeldijk*, *Zijdwing*, *Watering*, *Sluysen*, *Hoolen ende den Marrendijk*, *ende van den Marrendijk totte Swadenburchdam toe*. Deeze Handvest wierdt door Keizerinne MARGARIET bevestigd in den Jaare 1346. Uit deeze Brieven blijkt niet werwaart het Land van *Woerden* zijnen Watergang gehad hebbe; doch uit een volgende Handvest van ALBRECHT VAN BEIEREN, gegeeven in den Jaare 1363, kan men duidelijk ontdekken, dat genoegzaam alle de Polders, onder het Waterſchap behoorende, hunne Uitwatering op den Rhijn en door *Spaarendam* gehad hebben. In dit jaar wierdt 'er, door den Hertog, een ſcheidinge toegeſtaan tusſchen hen, die aan de Zuidzijde een Watergang op den *Yſel* hadden, en die, welke uitwaterden door *Spaarendam*. Aan deeze laatſten vergunde hij tevens twee Sluizen in *Spaarendam* te maaken, met den luiden van den Geſtichte, die mede hier uitwateren zouden; welke gezamenlijk allen Watergang en Werk zouden bewaaren en behouden. Van deeze Sluizen aan *Spaarendam* vindt men 'er tegenwoordig niet meer dan één, die zeer goed is: de andere wierdt in laater tijd door het Groot Waterſchap van *Woerden* uitgekoft. Hertog ALBRECHT gaf, in den Jaare 1366, aan den Lande van *Woerden* en de geenen, die met het zelve in den Rhijn wateren, nog drie Sluizen, met drie Wateringen, uit den Rhijn gaande in den Yſel, één te *Lindſchoten* uit en door *Oudewater* en twee boven of beneden dezelve, daar het den Heemraad nutst en oorbaarst zou dunken te weezen. Uit kragt van deeze Handvest wierdt deswegens, in den volgenden Jaare 1367, een overeenkomst met de Stede *Oudewater* gemaakt, die zich zelve heeft verbonden denzelven Watergang te graaven en te onderhouden ter Schouwe en Keure van het Groot Waterſchap van *Woerden*, welke overeenkomst nog in haare volle kragt blijft. Het Groot Waterſchap heeft, volgens deeze Handvest, nog het genot van twee andere Watergangen, ruim een half uur gaans beneden

Oude-

Oudewater, waar van de een de Groote Wierikke en de ander de Kleine Wierikke wordt genaamd.

Raakende het bestier van het Groot Waterschap van *Woerden*, heeft ALBRECHT VAN BEIEREN, in den Jaare 1388, voor hem en zijne Naakomelingen, beloofd de Heemraaden niet te zullen doen afzetten door zijnen Baljuw, ofte door iemand anders dan door hem en zijne Naakomelingen; 't welk niet geschieden zoude, ten zij hem of hun dunken zoude dat zij den Lande niet nut of oorbaar waren. Hier bij wierdt den Heemraaden van *Woerden* ook belast het Heemraadschap te bewaaren en bedrijven, tot zijnen en 's Gemeenenlands oorbaar, gelijk dat zijne Heemraaden in *Rhijnland* doen. In den Jaare 1395, heeft ook de Hertog nog eene nadere Handvest gegeeven. Het behieldt het getal van vijf Heemraaden, gelijk het door Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN was besteld; maar bepaalde, dat 'er drie uit den Lande van *Woerden* en drie uit den Gestichte van *Utrecht* moesten worden verkooren, ieder in den Watergang geërfd en gegoed tot twintig Morgen Lands toe. De Verkiezing schijnt hij aan zich zelven behouden te hebben. Deeze zouden, bij het aanleggen van groote Werken, moeten raadpleegen met tien Waardsluiden, twee uit ieder Kerspel, te kiezen bij de Landgenooten en Buuren, ieder in het zijne. Aan de Waardsluiden zou ook jaarlijks rekening gedaan worden. Hertog JAN VAN BEIEREN, verkooren Bisschop van *Luik* en Heer van *Woerden*, maakte, in den Jaare 1410, nog eene andere bepaaling omtrent het verkiezen der Heemraaden, volgens welke hij, behalven de twintig Morgen Lands of meer, die zij in het Waterschap moesten bezitten, vaststelde, dat dezelve van jaar tot jaar op nieuws door den Dijkgraaf zouden moeten verkooren worden en zonderling een in *Zegveld* of in *Kameryk*. De Heemraaden, die een jaar het Ampt hadden waargenomen, zouden in vier jaaren niet weder aangesteld worden. In den Jaare 1502, heeft DIRK VAN ZWIETEN, als Dijkgraaf van den Lande van *Woerden*, aan Burgemeesteren en Gemagtigden der Stede en des Lands, voor den Hove van *Holland*, beloofd en overgegeeven voortaan geen Heemraaden aldaar te stellen, dan die in het Waterschap gezeten

en

en woonagtig zijn, met hunne *alinge Woenstad*, gegoed en geërfd, naar inhoud der Handvesten. Deeze bepaaling van de Woonstede der Heemraaden, welke in de Handvesten der Graaven niet gevonden wordt, als mede dat de Dijkgraaf omtrent den Jaare 1643 eenigen gekooren hadt, die geen twintig Morgen gegoed waren, schijnt in dien tijd geschil gebaard te hebben. Men vorderde van den Dijkgraaf, dat hij de aanstelling doen zoude volgens de Handvesten en wilde hem tevens bepaalen de Verkiezing te doen, uit Persoonen in het Waterschap woonagtig, en bijzonder uit de Kerspelen van *Zegveld* en *Kamerijk*, bij jaarlijksche beurten, en van *Harmelen* uit den Gestichte van *Utrecht*, als mede uit de Stede *Woerden* en het Ambagt van *Bodegraave*. Hier tegen beweerde hij, dat de Handvesten niet waren overeen te brengen, met de Kostumen zedert veele jaaren in gebruik. Dit geding wierdt, in den gemelden Jaare 1643, door den Hove van *Holland* uitgesproken tegen den Dijkgraaf, die de zaak in hooger beroep voor den Hooge Raade trok; doch, alvoorens het Vonnis af te wagten, wierdt 'er in den Jaare 1645, voor dit Gerechtshof een Verdrag getroffen, dat de Dijkgraaf jaarlijks in 't stellen en verkiezen van de Heemraaden zich zal hebben te richten naar de Privilegien, Handvesten en Keuren van het Waterschap, en uit dien hoofde verkiezen vijf bevoegde Heemraaden in het Waterschap en gegoed tot twintig Morgen Lands toe; als drie uit den Lande van *Woerden* en twee uit den Gestichte van *Utrecht*. Op den grondslag van dit Verdrag voor den Hooge Raade, of van het meergemelde Handvest van Hertog ALBRECHT VAN BEIEREN van den Jaare 1395, rusten de Artikelen van nader overeenkomsten op dit stuk, ten overstaan van Heeren uit de Staaten der Provincien van *Holland* en van *Utrecht*, gemaakt, gelijk dezelve tegenwoordig nog in kragt zijn.

De Dijkgraaf bekleedt derhalven dit Ampt voor zijn gantsche leven. Hij verkiest jaarlijks op den eersten Maij, vijf Hoogheemraaden, onder welke de Heeren, die maar een jaar hun Ampt hebben waargenomen, gemeenlijk nog één jaar in bedieninge worden gehouden. De Hoogheemraaden zijn aan geene vaste woonplaatzen verbonden, en het wordt voor

even-

eveneens gehouden of zij hunne twintig Morgen Lands in het Nieuwe of in het Oude Gedeelte van het Waterschap bezitten. Het Groot Waterschap heeft doorgaans maar één Sekretaris. Hoewel het Rentmeesterschap eigenlijk aan den Voorzittenden Heere der Hoogheemraaden behoort, wordt het altijd door den Sekretaris waargenomen. De mindere bedienden zijn een Fabrijk, twee Bodens, en verscheiden Sluiswagters; als te *Spaarendam*, *Oudewater*, *Bodegraave*, aan *Goe-Jan-Verwelle-sluis* en elders.

Het Kollegie van Dijkgraaf en Hoogheemraaden vergadert gewoonlijk des Vrijdags naa de bijzondere Schouwdagen, zo van des Gemeenelands Kaden, als van de Kanaalen in het Groot Waterschap.

WOERDEN; (HERMAN VAN) zie HERMAN VAN WOERDEN, Deel XX. bl. 565.

WOERT. Onder deeze algemeene benaaming was eertijds bekend, zeker ridderlijk goed, toebehoorende aan het Geslagt van dien naam, 't welk zich naar het landgoed liet noemen, of zijnen naam daar aan heeft gegeeven. *Woert* bestondt uit twee Ridderlijke Hofsteden, de eene *Hoogewoert*, de andere *Laagewoert* geheeten. Zij lagen in *Delfland*, onder de Heerlijkheid van *Naaldwijk*. Naar het verhaal der Historieschrijvers, welke den tijd beleefd hebben, dat 'er nog eenige overblijfzels der aloude gestigten in weezen waren, bestonden dezelve in sterke Sloten of Kasteelen, voorzien, naar de bouworde des tijds, van hooge en zwaare torens, omringd van wijde en diepe graften en uitgebreide plantaadjen. Van het Slot de *Laagewoert* stondt nog, in den Jaare 1680, een hooge zwaare toren. Beide Kasteelen wierden genaderd langs breede Laanen. Die van *Hoogewoert* kwam uit op den weg tusschen *Honsholredijk* en *Naaltwijk*. De Laan van *Laagewoert* strekte zich tot aan den Maasdijk in *Zant-Ambacht*. Nog lang heeft deeze den naam van Ridderlaan van de *Laagewoert* gedraagen.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.*

WOERT,

WOERT. (VAN DER) Op de lijst der aloude Hollandsche Edele Geslagten, die weleer eene zeer aanzienlijke vertooning maakten, doch nu al voor lang uitgestorven, of ook wel in min aanzienlijken stand zijn verdweenen, moet ook worden aangeschreven het geslagt, welk wij nu genoemd hebben. Volgens de aloude Kronijken, moet het omtrent het midden der twaalfde Eeuwe, en dus voor meer dan zeshonderd jaaren, reeds gebloeid hebben. Op het jaar 1157 vinden wij als Stamvader, immers die daar voor bekend staat, genoemd FLORIS VAN DER WOERT, Ridder, Heer *van der Woert* en *Deifjaar*. Hij hadt naakomelingen, doch in welker aaneenketening wij schakels missen. Niet vroeger dan in den jaare 1274 ontmoeten wij eenen afstammeling van Heere FLORIS, in den persoon van GERRIT VAN DER WOERT, Ridder, Heere *van der Woert*, hij liet drie kinderen naa, te weeten:

1. WILLEM VAN DER WOERT, die volgt.

2. MACHTELT VAN DER WOERT, welke, in den jaare 1310, zich in 't huwelijk begaf met WILLEM VAN DIEPENBURG, Ridder.

3. HENDRIK VAN DER WOERT, Knaap. Hij leefde wordt vermeld op het jaar 1289, als hebbende, van Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN, eenige Leengoederen te *Naaltwijk* ontvangen. Hij verwekte bij N. N. eenen Zoon,

WILLEM VAN DER WOERT, die niet getrouwd geweest is, althans geene naakomelingen heeft naagelaaten.

WILLEM VAN DER WOERT, *Gerritszoon*, bovengenoemd, Ridder, Heere *van der Woert*, vermeld in den jaare 1314, was bij Jonkvrouwe N. N. Vader van

HENDRIK VAN DER WOERT, Ridder, Heere *van der Woert*; uit kragt van eenen Verlijbrieve van MACHTELT, Vrouwe van *Valkenburg* en *Voorn*, Burggravinne van *Zeeland*, gegeeven te *Voorn*, des Zondags naa Paasch van den jaare 1354. Hij nam ten Vrouwe, in den jaare 1383, Jonkvrouw SOFIA, Zuster van OTTO VAN ARKEL, Heere van Heukelom, volgens huwelijks voorwaarden, bezegeld op St. Martensdag in den bovengemelden jaare 1383. Bij ervenis wierdt Heer HENDRIK Heer van *Liesveld*, als mede van *Eemskerke*, en

nam vervolgens aan den naam van EEMSKERK en LIESVELD. Hij liet na

1. Eene dogter N. N. gehuwd met HENDRIK DIRKSZOON VAN DEN BOORTOGE.

2. HENDRIK VAN DER WOERT, gezegd VAN LIESVELD, Ridder, Heere van *Liesveld*, als zijnde in den jaare 1431 daar mede verlijd.

Behalven de nu gemelden, ontmoeten wij, in de aloude Kronijken, verfcheiden leden van dat Geflagt, wier betrekkelijke bloedverwantfchap niet bepaald wordt. Aldus vinden wij, op het jaar 1364, vermeld GERRIT VAN DER WOERT, die ter Vrouwe nam N. N. en bij haar verwekte BOUDEWIJN VAN DER WOERT, Schout van *Delft* en Hoogheemraad van *Delfland*.

In den jaare 1413 tradt hij in het huwelijk met Jonkvrouw KATHARINA VAN ABBENBROEK, Vrouwe van *Abbenbroek*. Heer BOUDEWIJN verwekte bij deeze zijne Echtgenoote, kinderen, die wederom afftammelingen hebben nagelaaten, welke den toenaam en het Wapen van *Abbenbroek* aannamen, 't welk zij met dat van *Woert* en *Scharrenburg* quartilleerden. Voorts werdt, op het jaar 1384, genoemd MARIA VAN DER WOERT, als zijnde, in dat jaar, de Echtgenoote geworden van MUIJS VAN VELDE, Zoone van BOUDEWIJN VAN VELDE en van KATHARINA VAN KOON. Tot dit Geflagt behoort ook HENDRIK VAN DER WOERT, op het jaar 1410 vermeld, als bekleedende het aanzienlijk ampt van Houtvester van de provincie *Holland*. Bij zijne Echtgenoote N. N. verwekte hij twee Zoonen, ADRIAAN VAN DER WOERT, op het jaar 1436 vermeld, en DIRK VAN DER WOERT, welke, bij N. N. eenen Zoon hadt, PIETER VAN DER WOERT genaamd. Deeze nam ter huisvrouwe SIBYLLA VAN SART, en verwekte bij dezelve WILLEM VAN DER WOERT. Hij woonde te *Delft*, en heeft aldaar afftammelingen nagelaaten, welker naamen, egter, wij, bij de aloude Kronijk- en Hiftoriefchrijvers, niet vermeld vinden.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illuftrata*, GOUTHOEVEN, *Kronijk van Holland*.

Woe-

WOGMEIR, (*Het*) ook wel het *Obdammer Meir* genaamd, gelegen in het Noordlijk gedeelte der Provincie *Holland*, de *Vier-Noorder-Koggen* geheeten. Het is een dun plekken gronds, welke de nijvere en eerlijken winstzoekende *Hollanders*, door vernuft en taai geduld, aan het water ontrukt hebben. De droogmaaking geschiedde in het begin der naastvoorgaande Eeuwe, en wel bepaaldlijk, volgens daar van uitstaande aanteekeningen, in den jaare 1607. Naa het volbragte werk der droogmaakinge, en eene naauwkeurige opneeming van den uitgemaalen waterplas, bevondt men, de uitgestrektheid van vrugtbelóóvend land te bedraagen zeventienhonderd drieëndertig Morgens, tweehonderd dertig Roeden. Het *Wogmeir* behoort, gedeeltelijk onder *Obdam*, van welk dorp, als het voornaamste der deelhebberen, het den bovengemelden naam ontleent, gedeeltelijk onder *Hensbroek*, gedeeltelijk onder *Washem*. Door de Regtsbannen deezer drie dorpen wordt de Bedijking ingeslooten. De huizen staan hier en daar verspreid. Voor 't overige heeft *het Wogmeir* zijnen eigen Dijkgraaf, Heemraaden en Penningmeester. Alle deeze worden door den Heer VAN OBDAM aangesteld.

Zie *Tegenwoordige Staat*.

WOGNUM, een Ban, of Regtgebied, en Dorp, in het zelfde Distrikt, als *het Wogmeir*, te weeten, de Vier-Noorder-Koggen gelegen, ten Noorden der Stad *Hoorn*. Eene aanzienlijke uitgestrektheid gronds beslaat dit Ambagt, en is het grootste der Regtsbannen, welke men in deezen oord ontmoet. Niet minder dan het aanzienlijk getal van veertienhonderd vijftien Morgens en driehonderd vijf en zeventig Roeden schatting schuldig Land vindt men, voor deezen Ban, in de Quohieren van Verpondinge aangeschreeven. Van het nadeelig verloop der tijden, en den ten agter gaanden staat der Ingezeetenen, ontmoet men ook hier een voorbeeld, in het allengskens afneemend getal van huizen, en diensvolgens ook van menschen. Bij eene algemeene telling in den jaare 1632, door gantsch Holland te werk gesteld, bevondt men het ge-

'al der huizen te bedraagen honderd vier en tachtig, Honderd jaaren daar naa telde men 'er zesenveertig minder. Nog vier was dit getal verminderd in den jaare 1749. Men bevondt toenmaals het geheele getal, door den gantschen Ban, slegts honderdvierendertig huizen te bedraagen. Van het Dorp, welk den zelfden naam als het Ambagt draagt, vindt men reeds gewag gemaakt, in zeker Verdrag van de Utrechtsche Kerke met die van *Epternach*, gedagteekend in den jaare 1063. Het ligt, na genoeg, op den afstand van een half uur gaans, in het Noorden van de Stad *Hoorn*. Reeds in het begin der Elfde Eeuwe hadt men 'er een Kapel, zedert in een Parochie-Kerk veranderd, die aan den H. HIERONYMUS gewijd was. In den jaare 1574 wierdt hier de eerste Leeraar beroepen, die, naar de begrippen der Hervormden, eene meer gezuiverde Leer verkondigde. Zints dat tijdstip, tot in den jaare 1659, verrigtte de Leeraar van *Wognau* insgelijks het gewijde dienstwerk in het nabuurig *Watweide*. Zedert het laatstgemelde jaar hebben de wederzijdsche dorpelingen hunnen eigen afzonderlijken Leeraar gehad. De Roomschgezinden hebben hier insgelijks eene Statie.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*; HALMA, *Tooneel*.

WOLDSEND; zie WOUDSEND.

WWOLF, (JACOB DE) geen onbevallig knuttenaar, doch te gelijk een spreekend voorbeeld van de heillooze strekkinge van de jaloersheid en van een afgunstig gestel, met gemelijken hoogmoed gepaard. Zijne geboorteplaats was de stad *Groningen*, waarschijnelijk nog voor het midden der jongstverloopene Eeuwe. Hij was een man, welken de Natuur met uitmuntende vermogens van vernuft en smaak hadt begiftigd. Niet slegts als liefhebber, maar ook als beoeffenaar, maakte hij veel werk van de Dichtkunde, doch alleen tot zijn vermaak en uitspanning. Tot zijn bestaan, en als zijn hoofdwerk, leide hij zich toe op een bedrijf, met de Poëzij zeer nauw ver-

vermaagfchapt, te weeten, de Schilderkunde. De Historien hadt hij, in de behandeling van het penfeel, tot zijn bijzonder vak verkoozen. Niet ongelukkig flaagde hij in die behandeling. Ook ftondt hem de kans op een goed beftaan niet onvoordeelig, indien hij de aanzoekers, door zijne ongelukkige geaartheid, niet met eene foort van afkeer tegen hem vervuld hadde. DE WOLF, naamelijk, hadt eenen Stad- en Kunstgenoot, JOHAN STARRENBERG genaamd. Deeze, welbefpraakt van tong en van een inneemend voorkomen, wist zich bij ieder eenen bemind te maaken; 't welk ten gevolge hadt, dat de hoogagting, welke men den maaker toedroeg, op deszelfs kunstgewrogten nederdaalde; zodat men, aan zijne ftukken, hoewel niet zo bevallig als die van zijnen Kunstbroeder, veeltal de voorkeuze gaf. DE WOLF, daarentegen, fomber en ftuursch van aart, en, gevolglijk, weinig van fpreeken, in dien onmenschkundigen waan, dat het werk zijnen meester zou aanbeveelen, leide zich in 't geheel niet toe, om door gelijke handgreepen, als STARRENBERG, den aftrek zijner penfeelkunst te bevorderen. 't Gevolg daar van was, dat de penfeelgewrogten van andere Meesters, hoewel bij de zijne niet te vergelijken, gretig gezogt wierden, en men hem met den toebereiden voorraad liet zitten. Zo hoog klom hier door het misnoegen en de fpijt in zijn gemoed, dat ze, ten langen laatfte, in raazernij verwandelden, en hem het rampzalig befluit deeden neemen, om aan zijn eigen leeven de hand der gewelddaadigheid te flaan. Het heilloos opzet volvoerde hij op de volgende wijze. Eenen Degen, in eenen hoek van zijne kamer, in eene fchuinfche rigting, met de punt na boven, hebbende vastgezet, liet hij zich, met zijnen rug, met zo veel gewelds op de punt van het moordtuig vallen, dat het hem zijn lichaam doorboorde, en hij alzo zieltoogende ter aarde ftortte. In den Jaare 1685 kwam aldus de bijsterzinnige gemelijke Kunstfchilder aan zijn einde.

Zie HOUBRAKEN, *Groot Schouwburg der Schilders en Schilderesfen.*

WOLFAARTSDYK, gemeenlijk ook *Wolfersdyk* genaamd, is een klein Eiland, behoorende onder de Provincie van *Zeeland*, Bewesten-Schelde. Het heeft, ten Noorden, het Eiland *Noordbeveland*, ten Zuiden, het Eiland *Zuidbeveland*, of het *Land van ter Goes*. Van het eerstgenoemde Eiland wordt *Wolfaartsdyk* gescheiden door *het Diep* of de *Zuidvliet*, van het laatstgemelde door *het Schengen*; beiden zeer snelstroomende takken van de rivier *de Schelde*. Niet alleen ten huidigen dage, maar reeds in overoude tijden, zijn, door dit schuuren van den stroom, op het Eiland schroomwekkende Grondbraken ontstaan, en hetzelve daar door zeer zwaare, dikmaals onherstelbaare, nadeelen togeebragt. Reeds ten tijde van den Zeeuwschen Kronijkschrijver REYGERSBERG hadt men, op dien toestand van zaaken staande, dit rijmpjen in den mond:

„ Zuytvliet ende Schengen
„ Loopen beyde om strengen,
„ Hebben haer vermeeten,
„ Willen Wolfaartsdijk noch opeeten".

Volgens zommigen zou de bedijking deezes Eilands reeds in den Jaare 800, of daar omtrent, geschied zijn; hoewel 'er nog vijf honderd jaaren, zints dien tijd, zouden zijn verloopen, eer het onder zijnen tegenwoordigen naam zou zijn bekend geworden. Van eenen Heere WOLFAART, uit den doorluchtigen en adelijken Huize van BOSSELEN, zou het dien naam ontleend hebben.

De uitgestrektheid des geheelen Eilands vinden wij op vierduizend zesendertig Gemeten, tweehonderd vijfenveertig en eene halve Roede schotbaar Land begroot.

Veel digter, dan huiden ten dage, plagt *Wolfaartsdyk*, in overoude tijden, bewoond te worden. Dus ontdekte men 'er, weleer, eene Plaats, *de Piet*, of *Muiden*, genaamd, bij zommigen voor een aanzienlijk Dorp, of wel voor een klein Stedeken aangezien, doch bij anderen in geen hooger rang, dan in dien van een Kasteel of Sterkte, geplaatst. De laatste zou de waare gestalte der Plaatze geweest zijn, indien, naar het

het verhaal van HALMA, de afbeelding daarvan, hangende in de Kerkenkamer van *Zeeland*, te *Middelburg*, voor echt mag gehouden worden. Hoe 't zij, *de Piet*, 't zij dan een Dorp, Stedeken of Kasteel, lag in het westlijke gedeelte des Eilands, welk, hoewel thans, voor landbouw en veehoederij, genoegzaam nutteloos, nog heden onder den naam van *de Piet* bekend is. Reeds voor meer dan vierhonderd jaaren wierdt de Polder een prooi der golven, althans zodanig was gezet, dat men, zedert, altoos zwaarigheid heeft gemaakt, eene bedijking en droogmaaking, in de waarschijnlijke verwagting van een goeden uitslag, te durven onderneemen. De Toren van *de Piet* stondt overeinde, tot in den jaare 1512. Een zwaare storm deedt denzelven ter aarde storten.

Het Dorp *Sabinge*, insgelijks op dit Eiland gelegen, is van aloude herkomst. Dit, intusschen, is het eenige, 't welk, in 't algemeen, daar omtrent bekend is. Want van de eerste stigting heerscht, bij de aloude Kronijkschrijvers, een diep stilzwijgen. Men vindt 'er eene Kerk, ten dienste der Hervormden, doch geene Predikantswooning; gelijk wij straks nader zullen melden.

Nog vondt men, op *Wolfaartsdyk*, in vroegere dagen, twee Dorpen, *Hongersdyk*, waarvan de *Hongerdykfche Polder* zijnen naam ontleent, en *Westkerk*, of *Westerland*; doch beide Plaatzen hebben voor het geweld der aanspoelende wateren moeten bezwijken. Gelukkiger, als door zijne ligging, midden in het Eiland, meer beveiligd, is, tot nog toe, geweest het Dorp *Oostkerk*, of *Oosterland*. Hier woont de Leeraar, de eenige op het geheele Eiland, die insgelijks de Gemeente te *Sabinge* bedient. Hij is lid der Klassis van *Zuidbeveland*. De drie nu genoemde Parochien, te weeten die van *Sabinge*, *Oosterland* en *Westerland*, hebben eenen gemeenen Regtbank over het geheele Eiland.

Zie REIGERSBERGEN en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; en *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

WOLFERT VAN BORSELEN. In het Zevende Deel onzes *Vaderlandschen Woordenboeks* de Geslagttafels der onladelijke VAN BORSSELENS hebbende medegedeeld, gaven wij, met een, eenig berigt aangaande zommigen van deszelfs leden, onder andere van den nu genoemden Heere WOLFERT. Van wegens 's Mans vermaardheid in de vroegere geschiedenissen onzes Vaderlands, hebben wij noodig, immers niet ondienstig geoordeeld, zijne voornaamste leevensbijzonderheden (een weinig uitvoeriger, dan ter aangeweezene plaatze is geschied, te verhaalen.

Heer WOLFERT VAN BORSSELEN was de Zoon van FRANK, Tienden Heere van *Borselen*. Eenig misnoegen tegen Graaf FLORIS DEN V hebbende opgevat, en daarnaa ten Lande zijnde uitgeweeken, keerde hij, egter, eerlang, te rug, en vertoonde zich, eens en andermaal, met den Graave, en wel inzonderheid zeer pleguglijk, op den eersten Mai des Jaars 1296. Niet zeer opregt, intusschen, aan de zijde van Heere WOLFERT, moet deeze Verzoening geweest zijn. Want als Heer JAN VAN KUIK, een bijzonder misnoegen tegen Graaf FLORIS opgevat, en een vast besluit, om hem te bederven, hebbende opgevat, ter volvoeringe van zijn ontwerp verscheiden Edelen des Lands tot zijn ontwerp zogt over te haalen, leende Heer WOLFERT gretige ooren aan dit verzoek; zelf zoude hij een der hoofden der Zamengezworenen geweest zijn. Of hij bij het vermoorden van Graave FLORIS tegenwoordig geweest zij, vinden wij niet vermeld. Dat hij daar aan niet handdaadig geweest is, dunkt ons onwaarschijnlijk, naardien wij elders vinden aangeteekend, dat hij, zints het jaar 1289, zich meestal buiten 's Lands, immers niet dan in stilte binnen deeze Landen heeft onthouden. In de onderscheidene bijeenkomsten der Edelen, te *Bergen op den Zoom* en te *Kameryk* gehouden, ter beraaminge van het plan des moords, zou hij verscheenen zijn, en aldaar zijnen raad hebben medegedeeld.

Maar zo ras was Graaf FLORIS niet in hegtenis genomen, en de maare daar van hem ter ooren gekomen, of Heer WOLFERT keerde te rug van zijne uitlandigheid, met oogmerk, om met de onlusten, welke *Holland* en *Zeeland* dreig-

dreigden, zijn voordeel te doen. Terwijl hij zich nog buiten 's Lands onthieldt, hadt hij, meermaalen, om zijne heerschzuchtige oogmerken te bereiken, zich van de hulp des Graaven van *Vlaanderen* bediend. Met eene gelijke bedoeling wilde hij nu het zelfde hulpmiddel te baate neemen. Hij vervoegde zich te *Dordrecht*. Hier den Stedelingen hebbende diets gemaakt, hoe 'er zich zeer veel waarschijnlijkheids vertoonde, dat de *Vlamingers* eenen vijandlijken inval zouden willen onderneemen, zogt hij hen eerst te overtuigen van de noodzaaklijkheid, om met allen mogelijken spoed dit opzet, immers de uitvoering daar van, te verhinderen. Aan zijne redenen vondt hij bij de Dordrechtenaars geopende ooren, gelijk ook aan zijnen voorslag, om twee Koggen uit te rusten, van manschap, krijgsnoodwendigheden en mondbehoeften rijklijk voorzien, en het bewind daar over aan hem op te draagen. Met deeze magt stak hij over na de stad *Veere*, in het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*. In de eerste plaats was zijn oogmerk, om zich, met de verzamelde magt, tegen de aanhangers van Graave FLORIS in *Zeeland*, en, dienvolgens, tegen zijn eigen vijanden, in veiligheid te stellen. Lijfsbehoudenis, in zijn Vaderland, was, intusschen, niet het eenig doelwit van Heere WOLFERT VAN BORSELEN. Veel wijder strekten zijne bedoelingen. Doch om deeze te volvoeren, hadt hij meer magts noodig. Om deeze te bekoomen, begaf hij zich, eerlang, na *Vlaanderen*, met oogmerk om bij Graave GUY aanzoek te doen om den verlangden onderstand. Verneemende dat de Graaf daartoe niet ongenegen was, ging Heer WOLFERT nog verder. Hij bewoog den Vlaming tot het doen van eenen inval in het Eiland *Walcheren*, waar omtrent hij, onlangs, te *Dordrecht*, den schijn van zo groote bekommering hadt vertoond. Er is 'er, die van meening zijn, dat deeze onderneeming, met overleg en goedvinden van den *Engelschen* Koning EDUARD, ontworpen en beslooten was. Hoe 't zij, het leedt niet lang, na de gemaakte afspraak, of de Graaf van *Vlaanderen* stak, in eigen persoon, na het Eiland *Walcheren* over. Hier sloeg hij het beleg om *Middelburg*. Heer WOLFERT VAN BORSE-

LEN boodt hem daar toe de behulpzaame hand, door het leggen van eenen Dam in de *Arne*, bij de Sterkte *Mortier*; dit diende om de Stad te benaauwen, en den belegerden allen toevoer van mondbehoeften en krijgsnoodwendigheden af te snijden. Van elders is bekend, dat BORSELENS ontwerp thans geenen voortgang hadt. Door de komst van JAN VAN AVENNES wierdt het beleg van *Middelburg* opgebroken.

Onder dit alles bevondt zich JAN DE I, Zoon en Opvolger van den vermoorden Graave FLORIS DEN V, in *Engeland*, alwaar hij met eene van 's Konings dogteren in het huwelijk was getreeden. Niet lang naa de tijding van zijns Vaders dood stak hij herwaarts over; doch landde te *Veere*; van welke Stad, als mede der naastgelegene landerijen, BORSELEN thans Heer was. Hij bevondt zich, bij 's Graaven aankomst, binnen die Stad. Deeze, om zijne jongheid, nog onbekwaam zijnde tot het vasthouden der teugels van het Graaflijk bewind, diende de Voogdijschap thans tot een veel gerugt maakenden twistappel. JAN VAN AVENNES, onder anderen, zogt zich dezelve toe te eigenen. WOLFERT VAN BORSELEN, intusschen, zag zich zo dra geenen meester van den persoon des jongen Graafs, en van de Engelsche Scheepsmagt, welke hem hadt overgevoerd, of hij stelde alle zijne poogingen te werk, om zich van de Voogdijschap te verzekeren, en AVENNES het Land te doen ruimen, of, indien zich daartoe eene voegzaame gelegenheid mogt aanbieden, in hegtenis te neemen. Tot dit laatste scheen hem, eerlang, de kans niet ongunstig te staan. AVENNES, ter ontwijkinge van het gevaar, welk hem dreigde, besflooten hebbende, zich na *Henegouwen* te begeeven, waar van hij Graaf was, liet vooraf den jongen Graave verzoeken om bij hem te koomen, op dat hij hem rekenschap van zijn bewind doen mogt. In antwoord hier op ontboodt hem de Graaf, of liever BORSELEN op 's Graaven naam, bij zich op het Eiland *Schouwen*, mids het geleide, welk hem verzeide, geene honderd man zou bedraagen. Door een tijdig vertrek ontweek AVENNES de geleide laagen. Men vindt aangeteekend, dat Heer WOLFERT, om JAN VAN AVENNES het ontkoomen ondoenlijk te

maa-

maaken, wel vijfduizend guldens hadt gespild, om de wegen alomme met manschap, en de stroomen met vaartuigen te bezetten, welke op hem moesten passen.

De Henegouwer was niet vertrokken, of Heer WOLFERT, nu de handen ruim hebbende, wist alles naar zijnen zin te schikken. 'Er wierden, inderdaad, eenige Hollandsche en Zeeuwsche Edelen, en ook eenige Engelsche Heeren, tot 's Graaven Raaden benoemd; doch de klem des bewinds bleef in handen van VAN BORSELEN, die al wat hij begeerde, in den Raad wist door te drijven.

Ten blijke van den overheerschenden invloed, welken hij op den geest van den jongen Graave oeffende, kan, onder andere, dienen, zeker Geschrift, welk hij van hem wist te verkrijgen. Men zoude het eene *Akte van Konsulentschap* kunnen noemen. Plegtig en onder eede verbondt zich Graaf JAN bij dat Geschrift, „ in alles den raad van Heere WOL„ FERT te zullen opvolgen, en hem te beschermen, indien „ hem hierom, of omdat hij zich tegen de Moorders van „ Graave FLORIS aankantte, eenig leed overkwam; mids Heer „ WOLFERT, van zijnen kant, beloofde, den Graave altoos „ naar zijne beste kennis te zullen raaden. Dit zoude duu„ ren, tot op den tijd dat de Graaf den ouderdom van „ volle vijfentwintig jaaren zou bereikt hebben." Dit Geschrift, 't welk nog in weezen, en door den Hoogleeraar MATTHÆUS, in zijne *Analecta*, is in 't licht gegeeven, was geteekend op den dertigsten van April des Jaars 1297, op het Slot *Nyenrode*, nog heden bekend en in weezen, aan de rivier *de Vegt*, bij het Stichtsche dorp *Breukelen*.

Met zulk eene veelvermogende hulp gedekt, stelde nu Heer WOLFERT VAN BORSELEN zijner heerschzucht geene paalen. Niet slegts wierp hij zich op tot de hoogstgeduchte magt van hoofd van 's Graaven Raad; maar hij gedroeg zich, eerlang, als of 'er buiten hem geene leden van den Graaflijken Raad aanweezig waren. Zo geheel en volkomen vloog de jonge Graaf zelve van zijne hand, dat hij hem, door het gantsche Land, met zich heenen voerde, en deedt beveelen, teekenen en zegelen, al wat hij goedvondt. Om daar toe de handen dies te ruimer te hebben, maakte hij eenen aanvang

vang, met nu den eenen, dan den anderen Edelman buiten de gewigtigste onderhandelingen te fluiten, en voleindigde zijn eerzuchtig ontwerp, door den eenen naa den anderen Heer buiten 's Graaven Raad te zetten. Edellieden van geen minder aanzien en vermogen, als Jonkheer DIRK VAN BREDERODE en JAN VAN RENESSE, Baljuw van *Zuidholland*, behoorden onder de geenen, welken Heer WOLFERT aldus den voet wist te ligten. Den laatstgemelden van eenen aanslag tegen den persoon van Graave JAN hebbende weeten verdagt te maaken, bewerkte hij, vervolgens, dat tegen hem een vonnis wierdt geveld, 't welk hem het Land ontzeide.

Nevens de heerschzucht paarde Heer WOLFERT de geldgierigheid. Naa den geheelen klem der Regeeringe aan zich te hebben getrokken, wist hij daar van zich meesterlijk te bedienen, om zich zelven en zijn geslagt met schatten te verrijken. Aldus verzon hij het middel, door eene huwelijksverbintenis, welke hij zelve aanging met de Vrouwe van *Voorne*, en door eene andere echtverbintenis, welke hij tusschen zijne Dogter uit een voorgaand huwelijk en den Zoon der Vrouwe van *Voorne* bewerkte, die Heerlijkheid in zijn Geslagt over te brengen. Naa alvoorens den Graave het vonnis van verbeurdverklaaring te hebben doen vellen over verscheidene adelijke goederen, deedt hij, vervolgens, eenigen dier goederen aan zich zelven opdraagen. De aanzienlijke Landen van *Woerden* en *Benskoop* behoorden onder de dus aangewonnene bezittingen. Om zich in het bezit der eerstgenoemde Heerlijkheid te handhaaven, deedt Heer WOLFERT, ten Noorden van den Rhijn, tusschen *Woerden* en *Harmelen*, eenen Burgt of Kasteel aanleggen. Volgens sommigen zou men, nog heden ten dage, van de Graften deezes Kasteels nog de overblijfzels vinden.

Van de zeer verderflijke uitwerkzelen eens onbepaalden invloeds van eenen Gunsteling op het hart van den Vorst en op de belangen van den Staat, leveren de Geschiedenissen een aantal der onlochenbaarste voorbeelden. De jonge en onervarene Graaf vermeerderde, door zijn eigen, het getal deezer voorbeelden. PHILIPS, Koning van *Frankrijk*, voerde thans den oorlog tegen GUY van *Vlaanderen*. Blijkans gelijktij-

tijdig deeden beiden aanzoek bij den Graaf, om zich met ieder van hun te verbinden. Hadde men aan het gevoelen der meeste Raaden het oor geleend, zou het aanzoek van PHILIPS de overhand gehad hebben, als meest ſtrookende met de belangen van den Lande. Ongelukkig hadt Heer WOLFERT, tegen den *Franſchen* Koning, eenig misnoegen opgevat. Thans den kans ſchoon ziende om zijnen wraaklust te koelen, bewoog hij den Graaf, om de zijde van den *Vlaamſchen* Graave te kiezen, en, in eigen perſoon, ter zijner hulpe, den togt na *Vlaanderen* aan te neemen. Door de tusſchenkomst van 's Graaven Schoonvader, Koning EDUARD van *Engeland*, wierdt, eerlang, de pais getroffen.

Geduurende de afweezigheid van Graave JAN, hadt Heer WOLFERT, met den Bisſchop van *Utrecht*, een Verdrag van Vrede getroffen; 't welk, naa de wederkomst van den Graave uit den *Vlaamſchen* krijg, door deezen wierdt bekragtigd. VAN BORSELEN hadt niet verzuimd, daar bij zijn eigen bijzonder voordeel te behartigen. Doch deeze vrede was van korten duur. De Bisſchop hadt berouw van 't geen hij hadt belooft, en maakte zich gereed om de Hollanders, van nieuws, te beoorloogen. Heer WOLFERT hadt hier van niet de lucht gekreegen, of hij wist een verdrag te bewerken met DIRK VAN HERLAAR, *Heere van Ameide*, waar bij deeze zich verbondt, Graave JAN, tegen den Utrechtſchen Bisſchop, te zullen bijſtaan. Daarenboven riedt BORSELEN den Graave, dat men zich van het *Slot te Yſelſtein*, op de grenzen van *Utrecht* gelegen, behoorde te verzekeren. Niet vrugtloos was deeze raad. Graaf JAN deedt terſtond Heirvaart beſchrijven, en het Slot belegeren. Door de kloekmoedigheid van Vrouwe BAARTE, de dappere en kundige Echtgenoote van GYSBRECHT VAN YSSELSTEIN, welken het Slot toebehoorde, doch die zich thans aldaar bevondt, wierdt het Slot een jaar lang verdeedigd. Naa verloop van hetzelve ('t was in den Jaare 1298) viel het den Graave in handen; die het voorts, op deszelfs verzoek, aan Heere WOLFERT opdroeg.

Wankelende en onvast is altoos de ſtand des Gunſtelings van eenen Vorst. Veelen, die hem omringen, zomtijds niet eer-

eerlijker van hart dan hij zelve, zijnen gelukstaat met een jaloersch oog beschouwende, bespieden zijn gedrag met duizend oogen, en verzuimen niet, 't geen zij daar in berispelijks ontmoeten, aan den dag te brengen, en zomtijds bij vergrooting uit te meeten. Niet onwaarschijnlijk zal iet diergelijks, ten aanzien van Heere WOLFERT, hebben plaats gehad, om zijn verderf te bewerken. Daarenboven hebben wij reeds gezien, hoe hij, omtrent de middelen ter vermeerderinge van zijn aanzien en vermogen, niet zeer naauwgezet was.

De Koophandel van *Holland* en *Zeeland*, hoewel in zijnen leeftijd op verre na niet zo uitgebreid als in latere tijden, begon, nogthans, mede zeer aanmerkelijk te bloeien. In een handeldrijvend Gewest is de vaste waarde der Geldspecien een stuk van de hoogste aangelegenheid. In het sluiten van koop en verkoop ligt 'er den handelaar grootlijks aan gelegen, dat de geboodene of bedongene prijs worde afgemeeten naar eenen maatstok, welke zekere bestendigheid bezit, en niet, naar het grillig goeddunken, langer of korter kan gemaakt worden, naar gelange de persoon, welke zich daartoe het vermogen aanmatigt, zulks mag geraaden vinden.

Heer WOLFERT, intusschen, veelligt op den vasten grondslag der gunste, in welke hij bij den Graaf stondt, zich verlaatende, hadt, op zijn gezag, zich verstout, merkelijke veranderingen in de Munt te maaken. Groot nadeel leeden hier door zeer veele handeldrijvende Ingezeetenen, en ontstondt hier uit, in verscheiden Steden, tegen hem een zo hooggaand misnoegen, dat men hem, tot loon zijner enveldaaden en wederregtelijkheden, eenen wreeden dood waardig oordeelde.

Men verkreeg, ten langen laatste, hierin zijnen wensch. De gelegenheid en de omstandigheden, welke Heere WOLFERT VAN BORSELEN ten val en aan een rampzalig einde bragten, vinden wij aldus verhaald:

Dordrecht hadt, zo wel als andere Steden, bij Brieven van Koning WILLEM, Graave van *Holland*, het Voorregt verkreegen „ dat de misdaaden, aldaar begaan, nergens anders, „ en door niemant, dan door Schepenen der Stad, beregt „ mogten worden." Mij is niet bekend, dat 'er ergens

Brie-

Brieven, in welken dit, met zo veele woorden, geleezen wordt, voorhanden zijn; doch in een Handvest, door den zelfden Koning WILLEM, in 't Jaar 1252 gegeeven, worden geene andere dan *Schepenen* genoemd, om, *zelfs zonder hooger beroep, vonnis te vellen*. Ook wordt 'er duidelijk in verklaard, „ dat Schepenen blijven zouden in het Regt, „ waarin hunne Voorzaaten plagten te zijn:" welk Regt, naar alle waarschijnlijkheid, geen ander geweest is, dan het Regt, om misdaaden, te *Dordrecht* begaan, ook alleen aldaar, door Schepenen, te doen beregten. ALOUD, Baljuw van *Zuidholland*, aangezet door Heere WOLFERT, ondernam, in 't Jaar 1299, eene inbreuk op dit Voorregt te doen. Men hadt, te *Dordrecht*, eenige Misdaadigen in hegtenis, over welken de Baljuw *eene stille waarheid*, gelijk men toen sprak, *bezitten* wilde. De Schepens, oordeelende, dat hun dit Regt alleen toekwam, wilden 'er zich ook van bedienen: gelijk zij deeden. Naderhand beweerden zij, dat de Baljuw zelf zijne toestemming gegeeven hadt tot het geene zij gedaan hadden; hoewel deeze zulks ontkende. Terwijl de Schepens met de Regtsvordering bezig waren, kwam WOLFERD, van den Graave verzeld, te *Dordrecht*. Hij eischte terstond, dat hem de stukken van 't geding behandigd wierden, voorwendende, dat de zaak tot 's Graaven Regtbank behoorde. En indien de misdaad hoog Verraad geweest zij, gelijk zommigen willen, scheen WOLFERTS voorgeeven zo ongegrond niet, als men te *Dordrecht* waande. Doch waarin de misdaad der gevangenen bestaan hebbe, blijkt niet klaar. Zeker is 't, dat de Schepens de stukken weigerden over te leveren, ernstelijk beweerende, dat zulks met hunne Voorregten streedt. WOLFERT, hier over gestoord, dreigde de Schepens met de Gijzeling, en beval eenigen van hun den Graave te volgen, die, terstond hier op, over *Delft* na *den Haage* vertrok. Die Schepens, welken WOLFERT geboden hadt te *Delft* te komen, liepen, om het voorstaan hunner Voorregten, meest bij hem in 't oog. Men oordeelde, hierom, te *Dordrecht*, dat zij niet onverzeld vertrekken moesten. Hun wierden, derhalven, een goed getal van Gemagtigden uit de Wethouderschap toegevoegd, zo dat zij, in

't ge-

't geheel, tien of twaalf sterk waren. JAN DE MOLENAAR en PIETER HEEREN TIELEMANS ZOON zijn de eenigsten deezer Gemagtigden, welken men met naam en bijnaam genoemd vindt. Nog drie anderen, JAKOB, HEIN en PAUWELS, worden, naar het eenvoudig gebruik dier tijden, alleenlijk bij hunne voornaamen beschreeven; van welken drie, de twee laatsten meest voor de Voorregten geyverd hadden. Ook bleeven zij te *Delft*, terwijl eenigen der anderen den Graave in *den Haage*, kwamen spreeken. Naa dat zij hier eenigen tijd vertoefd hadden, alzo Graaf JAN, buiten WOLFERT, die eerst niet ten Hove was, geen besluit kon neemen, vroeg men hun naar de andere Afgevaardigden, in 't bijzonder naar HEIN en PAUWELS, die nog te *Delft* waren. Dit deedt hen vermoeden, dat men iet args met deezen twee voorhadt; die, hier van gewaarschuwd, terstond na huis keerden. De Graaf en WOLFERT begaven zich ook, kort hier op, na *Delft*, waarschijnlijk met oogmerk, om de twee ijveraars te doen vatten. Doch toen men vernam, dat zij vertrokken waren, wierdt 'er, voor de Delftsche Wethouderschap, over 't geschil gehandeld, niet zonder veel hevigheid van wederzijde. De Baljuw ALOUD boodt aan, in een Kampgevegt te willen treeden tegen elk, die 't met de Schepens hieldt. Doch die van *Delft* oordeelden, dat men der Steden Voorregten, aan den uitslag van een Kampgevegt, niet behoorde te waagen. Toen wendde men 't over eenen anderen boeg. HEIN en PAUWELS wierden in 't ongelijk gesteld, om dat zij den Graave niet hadden durven afwagten. Men kreet dit voor wederspannigheid uit, en nam het zo euvel, dat de Graaf de Stad *Dordrecht* met zijne hoogste ongenade dreigde, en verstoord na *den Haage* keerde.

De Afgevaardigden der laatstgenoemde Stad wederom t'huis gekomen zijnde, en verslag gedaan hebbende van 's Graaven bedreigingen, nam men dezelven zo zeer ter harte, dat men besloot, zich in staat van tegenweer te stellen. Terstond wierden 'er vier Burger-Hopluiden gekooren. Men vaardigde Brieven af, aan alle de goede Steden van *Holland* en *Zeeland*, die gebeden werden, zich de zaak van *Dordrecht*, als eene gemeene zaak, te willen aantrekken. Kortom, men

ver-

verzuimde niets, om zich tegen den Graave, of liever tegen Heere WOLFERD en den Baljuw ALOUD, sterk te maaken.

't Leedt niet lang, of de Stad wierdt belegerd. WOLFERD hadt voor, haar den toevoer af te snijden, en daar door tot onderwerping te brengen. WITTE VAN HAAMSTEDE wierdt, tegen zijnen dank, op 't Huis van *Putten* gelegd. NIKOLAAS VAN KATS lag beneden de Stad, te *Alblasserdam*, en hieldt Uitleggers op de *Merwe*; die de Vaart naar de Stad beletteden. De Baljuw ALOUD, wien 't Huis *Kraaijestein*, te *Slijdrecht*, boven *Dordrecht* gelegen, aanbevolen was, hadt den stroom met paalwerk belemmerd. Eene enkele Kogge, onder zijn bevel staande, bij nagt, ondernomen hebbende de Stad te naderen, verwekte zo veel opschudding onder de Burgerije, dat elk te wapen liep, en zo wel te water als te lande, ter Stad uit, na *Kraaijestein* toog. ALOUD, die toen niet op 't Huis was, mengde zich bedektelijk onder den hoop, en hadt het geluk van onbekend te blijven, tot dat hij, voor 't Huis gekomen, zich omwendde, en met eenigen der zijnen, op de Burgers aanviel. Al wijkende geraakte hij over de Valbrug binnen 't Slot: bij welke gelegenheid, HEIN, de dappere voorvegter der Dordrechtsche Vrijheden, in 't water gedrongen wierdt. Eer men hem gered hadt, was de Valbrug wederom opgehaald. De Burgers, geen voorneemen hebbende, om 't Slot te winnen, keerden, schier zonder verlies, te rug. Doch van ALOUDS zijde waren 'er eenigen gesneuveld. Dit viel in 't laatst van Julij voor.

ALOUD van 't gebeurde aan Heere WOLFERD kennis gegeeven hebbende, besloot deeze, met den Graave, na *Zeeland* te vertrekken, en aldaar Heirvaart tegen *Dordrecht* te beschrijven De Hollanders, hier de lucht van krijgende, en den Graaf ongaarne willende missen, floegen aan 't morren tegen WOLFERD. Zijn Schoonzoon, GERARD VAN VOORNE, hadt, zo men wil, de koenheid van hem de vriendschap op te zeggen, indien hij den Graaf vervoerde. WOLFERD, ondertusschen bevroedende, hoe zeer hij bij de Hollanders in den haat geraakt was, agtte zich niet langer veilig in den *Haag*. Hij begaf zich, derhalven, op eenen nagt, van daar,

den Graaf, dien hij in alles naar zijne hand zetten kon, medevoerende. Om niet ligtelijk agterhaald te worden, deedt hij alle de bruggen agter zich afbreeken, rennende te post na *Schiedam*, van waar hij na *Zeeland* overfteeken wilde.

Doch het vervoeren des Graaven was zodra niet rugtbaar geworden, of 't Hof en 't gantfche Dorp *'s Graavenhage* was in oproer. De jonge Graavin kermde over 't verlies van haaren Echtgenoot, en verwekte zo veel medelijden in de Gemeente, dat veelen zich gereed maakten, om de vlugtenden te vervolgen. In weinige uuren, waren zij te *Vlaardingen*, en hier vernomen hebbende, dat de Graaf wel van land geftoken was; doch, door de ftilte, weinig vorderen kon, bragten zij al wat volk voeren kon, tot Booten en Vischfchuiten toe, te water, en roeiden hem, met alle kragt, agter aan: terwijl zij de lucht, met luid roepen om hunnen Graave, vervulden. Haast hadt men hem ingehaald, en nog fpoediger bewoogen, om te rug te keeren. WOLFERD, die bij hem was, moest zich gevangen geeven, en wierdt, nevens zijne Huisvrouw, na *Delft* gevoerd, en op 't Steenhuis gelegd. Zijn Schoonzoon, GERARD VAN VOORNE, dien hij, met geweld, uit den *Hage* mede genomen hadt, verkreeg nu zijne vrijheid weder, die hij reeds verlooren rekende.

Graaf JAN hadt zich terftond na den *Hage* begeeven, zonder zich, zo ver men weet, om WOLFERD meer te bekommeren. De Delftfche Gemeente, met eenen bitteren haat tegen hem ingenomen, was ondertusfchen op de been geraakt, en voor 't Steenhuis zamen gefchoold. Straks daar naa, ging 'er een kreet op: *Levert ons den Verrader, of wij fteeken 't Steenhuis in den brand.* Die van binnen, 't zij ze, zo wel als 't volk, WOLFERDS dood zogten, of, gelijk zij voorgaven, voor 's volks woede, bedugt waren, befloten hem, ontharnast, ter deure uit te ftooten: daar hij, voor de raazernij der verbitterde menigte bloot gefteld, in een' oogenblik, door duizend wonden, van 't leeven wierdt beroofd. Laatere Schrijvers melden, dat hij, uit de venfters van 't Steenhuis geworpen zijnde, op pieken gevangen, en vervolgens afgemaakt wierdt. Doch dit vindt men niet bij de oudften. Ook verhaalen zommigen, dat Graaf JAN VAN HENE-GOU-

GOUWEN, WOLFERDS dood bewerkt zou hebben: waar van egter geen bewijs is. Meer blijk is 'er, dat 'er eenige voornaame Edelen, uit de huizen van *Duivenvoorde*; *Zandhorst*; *Haarlem* en anderen, handdaadig aan zijn geweest. Zij viel voor op den eersten Augustus des Jaars 1299.

Op het Artikel BORSELEN, in ons Achtste Deel hebben wij 's Mans naakoomelingschap vermeld.

Zie de *Vaderlandsche Kronijk- en Historieschrijvers van dien tijd.*

WOLFERT VAN BORSELEN, Zoon van HENDRIK VAN BORSELEN, *Heere van Veere*, enz. en van eene Moeder uit den oudadelijken Huize van ELLEWOUTSDYK, was een Edelman van zeer aanzienlijk vermogen, en eigenaar van verscheiden Heerlijkheden: zodat hij geene zwaarigheid maakte, omtrent het doen van een huweljksaanzoek bij eene Konings dogter; en in deeze aanzienlijke en hoogstvereerende verbintenisse zijn doelwit te bereiken. Op of omtrent het midden der Vijftiende Eeuwe moet dit zijn voorgevallen, en wierdt toen zijne Gemaalin MARIA, *Graavin van Bochane*, dogter van JAKOB DEN I, Koning van *Schotland*. In den Jaare 1451 baarde zij hem eenen Zoon, welke door KAREL, Graaf van Charolois, Zoon van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE was ten Doop gehouden, en, naar zijnen naame, KAREL genoemd wierdt. 't Blijkt niet, dat Heer WOLFERT, geduurende het Graaflijk bewind, welk de gemelde KAREL, eerlang, in handen kreeg, eenige magt of aanzien heeft genooten, boven andere Edelen des Lands, welke nevens hem een zelfden rang bekleedden. Ridder zijnde van het Gulden Vlies, en, daarenboven, gelijk wij reeds aanmerkten, Heer van verscheiden Heerlijkheden, als van *Veere*, *Vlissingen*, *Westkapelle* en *Domburg*, zal hij, hoogstwaarschijnlijk, zitting in 's Graaven Raad, en alzo aandeel in 's Lands bewind gehad hebben. Veel hooger steeg zijn gezag, onder de regeering van KARELS dogter en opvolgster, Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIE. Meer werks maakende van het handhaaven der Voorregten, den in-

 ge-

gezeetenen grondwettig toebehoorende, verliet zij den Stadhouder van *Holland* en *Zeeland* van zijn ampt, en droeg hetzelve vervolgens op aan Heere WOLFERT, als zijnde eenen inboorling des Lands, hoedanig een, volgens den aart der zaake, en ook uit kragt van 's Lands bezworene regten, dien post moest bekleeden. Zijne aanstelling viel voor in den Jaare 1477.

De Hoeksche en Kabeljaauwsche onlusten stelden, omtrent deezen tijd, het Land in rep en roere. Gelijk dikmaals elders, ontstonden hier uit, te *Haarlem*, in den Jaare 1479, verscheiden ongeregeldheden. Om den voortgang daar van te stuiten, deedt Heer WOLFERT, in het Voorjaar des gemelden jaars, eenen algemeenen Dagvaart der Edelen en Steden te *Rotterdam* beschrijven. Hij zelve kwam 'er binnen, met een klein gevolg. Doch de Baljuw, JAN VAN REIMERSWALE, vernomen hebbende dat 'er meer volks verwagt wierdt, vatte een vermoeden op, dat de Hoeksgezinden, met welke het de Stadhouder VAN BORSELEN hieldt, onder voorwendzel van Dagvaart te willen houden, zich van dit middel zouden willen bedienen, om zich van de Stad te verzekeren, als welke den Kabeljaauwsgezinden aanhang was toegedaan. Hierom bragt hij de Schutterij in de wapenen, deedt dezelve de Poorten bezetten, en hieldt alzo de Afgevaardigden buiten, van wegen *Dordrecht*, *Gouda* en andere Hoeksche Steden ter Dagvaart gezonden. Nog stouter was de stap, dien hij vervolgens deed. Aan den Stadhouder VAN BORSELEN zondt hij bevel, om de Stad te ruimen. Hoewel deeze aan tafel zat, gunde hij hem den tijd niet om den maaltijd te voleindigen. De Stadhouder gehoorzaamde, begaf zich te scheep, en stak na *Veere*, in *Zeeland*, over.

Van dien tijd af groeide allengskens, de verbittering tusschen VAN BORSELEN en de Kabeljaauwschen. Die van den laatstgemelden aanhang thans het onderspit delvende, waren veelen hunner van hunne ampten en goederen ontzet, en voorts ten Lande uit gedreeven. Aan eenige Regenten van *Dordrecht*, *Gouda*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, en misschien nog uit andere Steden, was zulks wedervaaren. Vergeefs hieldt men bij den Stadhouder aan, om herstel der verdreevenen.

nen. Zo sterk trok hij den streng der Hoeksgezinde partij, dat hij aan geenerhande aanzoeken het oor wilde leenen.

Ligt was het te voorzien, dat uit deeze gesteldheid van zaaken eenige daadlijkheden zouden voortspruiten. Eene zeer schadelijke ondervinding hier van hadt de Stadhouder zelve, omtrent het midden van den Zomer des bovengenoemden Jaars 1479. Eenigen zijner Dienaaren nevens anderen van Kabeljaauwsche Edelen, in eenen herberg zittende te drinken, waren in woorden gekoomen, die wel haast in verwijtingen en scheldnaamen verwandelden; wordende voorts gevolgd van slaan en andere daadlijkheden. In *'s Hage* bezat thans de Stadhouder VAN BORSELEN een zeer aanzienlijk Huis of Hof, zo als wij in het Achtste Deel deezes Woordenboeks, op bladzijde achthonderd drieëntwintig en de volgende vermeld hebben. 't Gebeurde dat de Valkeniers van den Stadhouder, 't eenigen tijde, uit dit Hof, met hakbussen en ander schietgeweer, op de Kabeljaauwschen vuur gaven. Voor het tegenwoordige booden de laatstgemelden geenen, althans geringen tegenstand. Misschien bevonden zij zich thans te onmagtig, om op eenen goeden uitslag van wederkeerige geweldpleeginge te kunnen hoopen. Althans vindt men aangeteekend, dat zij, uit de Steden *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en *Amsterdam*, een aanzienlijk getal Poorters ter hunner hulpe ontbooden. Met deeze versterkt, trokken zij, in geregelden optogt, na het Hof van den Stadhouder, belegerden hetzelve, en maakten 'er zich, bij verdrag, meester van. Thans begon de wraaklust te woeden, en aan des Stadhouders goederen de gewelddaadige hand te slaan. De plondergeest rustte niet, voor dat de beste have en huisgeraaden een prooi der vernielende hand was geworden. Hoewel, veeligt, lieden van niet veel aanziens de onmiddelijke uitvoerders van dit werk zullen geweest zijn, vindt men, nogthans, persoonen van den hoogsten rang genoemd, als de aandrijvers deezer wederwraake. Heer JAN VAN EGMOND, en de Heeren JAN en PHILIPS VAN WASSENAAR zouden, volgens sommigen, daar van de voornaamste hoofden geweest zijn.

De Stadhouder VAN BORSELEN bevondt zich, onder dit alles, te *Veere*. Aldaar hadt hij het gerugt van den ramp,

 zij,

zijner wooninge en bezittingen in *'s Hage* wedervaaren, niet vernomen, of hij was ftraks op middelen bedagt, om zich daar van te wreeken, en zijn Hof te herwinnen. Ten dien einde vertrok hij, in allerijl, na *Holland*, en verzamelde aldaar, uit de *Hoekfche* Steden; onder welke wij *Dordrecht*, *Gouda* en *Schoonhoven*, genoemd vinden, gelijk ook uit het Sticht van *Utrecht*, een aanzienlijk leger, 't welk wij op wel zevenduizend man begroot vinden. *Rotterdam* vooraf hebbende bemagtigd, ftelde hij die Stad tot eene algemeene verzamelplaats. Van daar trok hij, met zijn Leger, door *Delft* na *'s Graavenhage*, alwaar het hem gelukte niet flegts zijn Hof te heroveren, maar hij, daarenboven, de huizen der aanzienlijkften van den aanhang der Kabeljaauwfchen deedt plonderen. Dit verrigt hebbende, keerde VAN BORSELEN te rug na *Rotterdam*. Doch op de bewaaring der ruste en openbaare veiligheid in *'s Hage* hadt hij geene behoorlijke fchikkingen beraamd. Want naauwlijks hadt hij die Plaats verlaaten, of de Kabeljaauwfchen vertoonden zich op nieuw, en floegen, uit wederwraake, hunne verdervende handen aan de Huizen van verfcheiden Hoeksgezinde Heeren.

Onder dit alles, hoe veele blijken van zwakheid Heer WOLFERT, van tijd tot tijd, ook mogt vertoonen, ligt begreep hij, nogthans, dat het regt moest gehandhaafd worden, en dat *'s Graavenhage*, in de tegenwoordige gefteldheid van zaaken, daar toe geenzins de bevoegde plaats was. Hierom wierdt hij te raade, het Gerigtshof van daar na *Rotterdam* over te brengen. Ook verzamelden zich aldaar eenige Hoeksgezinde Raadsheeren, aan het hoofd van welke de Stadhouder, geduurende eenigen tijd, te regt zat, uitfpraak doende over zaaken, welke uit Hoekfche Steden voor zijnen Regtbank getrokken wierden. Ondanks dien maatregel was hij niet in ftaat, om rust en goede orde te kunnen handhaaven. Hij zelve gevoelde zijne zwakheid. Naa derhalven de bewaaring der Stad *Rotterdam* te hebben aanbevolen aan Jonkheere JORIS, *Bastaard van Brederode*, verliet hij *Holland*, om in zijne Stad *Veere*, verwijderd van het tooneel van zo veele opfchuddingen en partijfchappen, in gemak en veiligheid zijne nutteloozе dagen te flijten. Niet lang bleef hij,

ze-

zedert, in het bewind. Want de Hertog MAXIMILIAAN, gehuwd aan de Graavinne MARIA, in deeze Landen zijnde overgekoomen, om 'er de rust en goede orde te herstellen, naadat hem, door de Kabbeljaauwsche Edelen, zeer aanzienlijke Beden waren toegestaan, offerde Heer WOLFERT VAN BORSELEN aan hun op, door hem van zijn Stadhouderschap te verlaaten. In zijne Heerlijkheden sleet hij, zedert, zijnen leeftijd, tot in den Jaare 1487, wanneer de dood hem wegnam. Naa het overlijden zijner eerste Gemaalinne MARIA STUART, wiens Zoon jong overleedt, hertrouwde Heer WOLFERT met CHARLOTTE VAN MONTPENSIER, welke hem drie dogters baarde; eene van welke de Gemaalin wierdt van PHILIPS VAN BOURGONDIE, en eene andere van WALRAVEN VAN BREDERODE. Wij melden deeze echtverbintenissen, om het aanzien en den luister des Geslagts van VAN BORSELEN, in dien tijd, onzen Leezeren te doen opmerken.

Zie REIGERSBERG, *Chronijk van Zeeland*, en andere *Vaderlandsche Historieschrijvers*.

WOLFRAN, Bisschop van *Sens*, in *Champagne*, was, in het begin der Achtste Eeuwe, een der eerste Apostelen of Geloofsverkondigers van den Christlijken Godsdienst in *Friesland*. Vernomen hebbende dat de Friesche Koning RADBOUD, tot nog toe in de Heidensche begrippen gestaan hebbende, zich hadt verbonden om het Christlijk geloof te omhelzen, begaf hij zich te scheep, in den mond der *Seine*, met oogmerk om na *Friesland* over te steeken, om in dat gewest, aan den vermaarden Apostel WILLEBRORD, in het verkondigen der Euangelieleere, volgens de begrippen van dien tijd, de hand te bieden. Zeer veel opgangs maakte hij in dit godvrugtig werk. Een goed getal *Friezen* omhelsde het Geloof, en liet zich doopen. Men noemt, onder deeze Geloofsaankoomelingen, eenen eigen Zoon van Koning RADBOUD. De Vorst zelve stondt op het punt, om zich, door dien Kerkvoogd, den Christlijken Doop te laaten toedienen, in gevolge

 zij-

zijnen belofte bij het verbond, welk hij, onlangs, met zijnen overwinnaar, den Franfchen Groothofmeester KAREL MARTEL, hadt gefllooten. Een onvoorzigtig woord van WOLFRAN wederhieldt de volvoering der plegtigheid. Te *Hoogstwoude*, een Dorp in *Westfriesland*, of, gelijk andere Kronijkfchrijvers verhaalen, te *Medenblik*, hadt men eene Doopvont gereed gemaakt. Het gantfche hofgezin was verzameld, om getuige te zijn van de gewijde verrigtinge. Met zijnen eenen voet ftondt Koning RADBOUD reeds in de Doopvont, wanneer hij zich tot den Bisfchop gewend hebbende, hem de vraag voorftelde: „ Van mijne Voorouders, mijn lieve Bisfchop, wat gevoelen hebt gij? Zijn de meesten derzelven „ in het Paradijs, of in de Helle?" WOLFRAN, even als vóór en na hem, veele Godgeleerden, hier op zo onvoorzigtig als liefdeloos geantwoord hebbende, „ dat zekerlijk „ alle ongedoopten in de Helle waren," trok de Vorst zijnen voet te rug, zeggende „ liever met de menigte zijner „ Voorouderen in de Helle te willen zijn, dan met den armen hoop der Christenen in het Paradijs." Gelukkiger flaagde de Kerkvoogd, vervolgens, bij veele Friezen, die, naar de begrippen van dien tijd, Christenen wierden, en, als een blijk van hunne Godsdienstijver, veele werktuigen der Afgoderije, ten dien tijde hier te Lande nog zeer algemeen, om verre haalden en vernielden. WOLFRAN keerde, eerlang, na zijn Sticht te rug.

Zie UBBO EMMIUS, *Rerum Frisicarum Lib.* IV.

WOLSUM, een der achtëntwintig Dorpen van de Friefche Grietenij *Wijmbritzeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het ligt niet verre van de Vaart, welke van de Stad *Bolsward* na de *Nieuwezijl*, en vervolgens, door *Ilst*, na *Sneek* loopt. Het Dorpje is klein; in de algemeene belangen der Grietenije brengt het twintig Stemmen uit. Vijf Buurtjes behooren 'er onder *Wolfum*. Nevens die van het nabuurig

Dorp

Dorp *Westhem*, worden 'er de Hervormde Opgezeetenen door eenen zelfden Leeraar bediend.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WOLTERS, (HENRIETTE VAN PEE) was de dogter van THEODORUS VAN PEE, beroemd' Historie- en Pourtretschilder te *Amsterdam*. Op den vijfden December des Jaars 1692 wierdt zij, in de gemelde Stad, gebooren. Onder het oog van haaren Vader wierdt zij tot de Schilderkunde opgeleid. In die edele kunst maakte zij zeer aanmerkelijke vorderingen. Het schilderen in miniatuur, of in het klein, was de tak, op welken zij zich voornaamlijk toeleide, en zo groote vorderingen maakte, dat zij onder de voornaamste Kunstschilderessen haarer Eeuwe geenen onvermaarden naam verworf. Haaren naam WOLTERS ontleende zij van haare echtverbintenisse met HERMAN WOLTERS. Zij beleefde den ouderdom van blijkans negenënveertig jaaren; als zijnde op den derden October des Jaars 1741, hier ter Stede, overleeden.

Zie VAN GOOL, Deel II.

WOLVEGA, een fraai Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier de *Zevenwouden*, onder de Grietenij *Stellingwerf-Westeinde*, alwaar het, in rang van stemminge, de negende plaats bekleed, en tweeënvijftig Stemmen uitbrengt. Het Dorp ligt zeer vermaaklijk, in eenen oord, alwaar men nu eens weelig groeiend geboomte, dan vrugtbaare koornvelden, elders goede wei- en hooilanden aantreft. De weg uit *Friesland* na *Overyssel* loopt door *Wolvega*. De Kerk der Hervormden is een ruim en fraai gebouw, pronkende met een hoogen spitzen Toren. Van binnen ontmoet men een fraai Orgel, deftige gestoelten en eenen reeks van Wapenborden, vooral aan het oudadelijk Geslagt van VAN HAREN behoorende. De Leeraar, welke hier, ten dienste der Hervormden, het gewijde

 dienst-

dienstwerk verrigt, bedient tevens die Gezinte in de nabuurige Dorpjes *Sonnega*, *Nije-Lemmer* en *Nije-Holtwolde*. Men ontmoet 'er ook eene Statie van Roomschgezinden. Het Dorp is zeer geregeld aangelegd, zijnde gebouwd in een dubbele rij Huizen. Men ontmoet 'er, onder dezelve, welke de blijken vertoonen van den welvaart der bewooneren. De Kerk staat ten Noorden van deeze buurt. Niet verre van dezelve, ten Zuiden van den Rijdweg, staat de fraaie Huizing, toebehoorende aan het bovengemelde Geslagt van VAN HAREN, in het welk de waardigheid van Grietman van *Stellingwerf-Westeinde*, gedunrende eenen langen reeks van jaaren, geweest is. Van eenen zwaren brand, welke, voor eenige jaaren, een goed gedeelte van het Gebouw in de assche leide, hebben wij elders gewag gemaakt. Men heeft de Huizing, zedert, veel fraaier, en in den hedendaagschen smaak, opgetimmerd, en door het uitbreiden der plantaadjen, den luister en het aanzien merkelijk vergroot. In het Oosten van *Wolvega* plagt, weleer, een niet min aanzienlijk, oudadelijk gestigt te liggen, *Lijklama-State* genaamd, naar deszelfs stigter, RINKE VAN LYKLAMA, ten dien tijde Grietman van dit Deel. Het lag rondom in eene diepe Graft, en wierdt van uitgebreide beplantingen omringd. Voor ongeveer zestig jaaren heeft men het gestigt, om deszelfs bouwvalligheid, tot eene afbreuk verkogt.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Tegenw. Staat van Friesland*.

WOLZOGEN, (LUDOVICUS) een vermaard Geleerde der naastvoorgaande Eeuwe, afkomstig uit een buitenlandsch aanzienlijk Geslagt, 't welk, om de vervolgingen, ter zaake van den Godsdienst, te ontwijken, in deeze Landen, en wel met name te *Amersfoort*, eene schuilplaats hadt gezogt. In die Stad wierdt onze WOLZOGEN gebooren; doch in welk jaar, vinden wij niet aangeteekend. Gewisselijk zal dit verscheiden jaaren vóór het midden der Zeventiende Eeuwe zijn voorgevallen, vermids hij, in den Jaare 1664, voor de tweedemaale

van

LUDEVICUS WOLZOGEN.

van ſtandplaats verwisſelde. Door zijnen Vader tot den predikdienst zijnde opgeleid, oeffende hij zich naarſtiglijk in de Godgeleerdheid en daar mede vermaagſchapte weetenſchappen. Naadat hij tot Propenent was bevorderd, deedt WOLZOGEN, naar de gewoonte dier tijden, eene reize door verſcheiden Gewesten van Europa, om ook de uitlandſche Hoogeſchoolen te bezoeken, de beroemdſte Geleerde Mannen van zijnen leeftijd in perſoon te leeren kennen, en met hunne lesſen zijn voordeel te doen. Dus bezogt hij *Frankrijk*, *Italie*, *Duitschland* en *Zwitzerland*. In het laatstgemelde Gewest, aan het vermaarde Hoogeſchool te *Geneve*, vertoefde hij langer, dan op eenig andere plaats, door hem bezogt.

Naa zijne buitenlandſche reize volbragt te hebben, en in het Vaderland te rug gekeerd te zijn, wierdt WOLZOGEN beroepen tot Leeraar in de Walſche Gemeente te *Groningen*. Hoe lang hij aldaar den gewijden dienst hebbe waargenomen vinden wij niet vermeld. Van *Groningen* wierdt hij, in de zelfde hoedanigheid, verplaatst na *Middelburg*, in *Zeeland*. In deeze Stad vertoefde WOLZOGEN, tot in den Jaare 1664, wanneer hem de gelegenheid wierdt aangebooden, om nog van eenen anderen leerſtoel, dan van den gewijde Kanzel, zijne verkreegene kundigheden zijnen natuurgenooten mede te deelen. De Opzieners der *Walſche* Gemeente te *Utrecht* verkoozen hem niet ſlegts tot hunnen Leeraar, maar de Verzorgers van het Hoogeſchool, in die zelfde Stad, benoemden hem, daarenboven, tot Buitengewoon' Hoogleeraar in de Kerkelijke Geſchiedenisſen. Zes jaaren, of daar omtrent, bekleedde WOLZOGEN deezen dubbelen post. Intusſchen was de roem zijner welſpreekendheid en kunde overgewaaid na *Amſterdam*, en wierden Burgemeesteren dier Stad, als Verzorgers van het Doorluchtig School, in den Jaare 1670, te raade, WOLZOGEN te verzoeken, om als gewoon Hoogleeraar, even als te *Utrecht*, de Kerkelijke Geſchiedenisſen te onderwijzen. Tevens beklom hij hier, even als in de drie voorgaande ſtandplaatzen, den predikſtoel in de Walſche Gemeente. Twintig jaaren bekleedde WOLZOGEN, met veel lof, deezen dubbelen post, te *Amſterdam*. Hij overleedt op den dertiende November des Jaars 1690, en wierdt te *Utrecht* be-

begraaven. Hij heeft verscheiden Geleerde Werken geschreeven. Zijn *Orator Sacer* behelst verscheiden nutte onderrigtinge, raakende de welspreekendheid op den predikstoel. Voor 't overige was hij een ijverig voorstander der Wijsbegeerte van DESKARTES, en geraakte hij daar over in een hevigen pennestrijd, met den vermaarden Frieschen Hoogleeraar JOHANNES VAN DER WAAIJEN. Onder de hitte van het geschilvoeren, liet hij zich eenige stellingen ontvallen, welke van sommige heethoofdige Godgeleerden wierden opgevat, als riekten dezelve naar de *Sociniaansche* Ketterij. Zelf wierden hem daar over onaangenaamheden aanged aan.

Tot de kennis der Godgeleerdheid en de Kerkelijke Geschiedenissen moet WOLZOGEN zijne oeffeningen niet bepaald hebben, maar zijne kunde zich daarenboven hebben uitgestrekt tot zaaken, welke met het werk zijner roepinge niet in onmiddelijk verband stonden. Ook moeten zijne vorderingen in de algemeene waereldwijsheid verre boven het gewoone peil verheven geweest zijn. Wij meenen 't een en ander te mogen afleiden uit het verhaal van den *Utrechtschen* Hoogleeraar BURMAN, verzekerende, hoe hem, van goeder hand, was gebleeken, dat Burgemeesteren van *Amsterdam*, meermaalen, hij WOLZOGEN hadden aangedrongen, om zijne posten van Hoogleeraar aan het Doorluchtig School en van Leeraar der Walsche Gemeente neder te leggen; met belofte van het gewigtig ampt, van Pensionaris hunner Stad, aan hem te willen opdraagen; doch dat hij telkens deeze vereerende aanbieding op eene heusche wijze hadt van de hand geweezen. De aantijging van Socinianerij, WOLZOGEN aangewreeven, moet, derhalven, op de Amsterdamsche Burgemeesteren, ten zijnen opzigte, geen nadeeligen indruk gemaakt hebben.

Zie CASPARI BURMANNI *Trajectum Eruditum*.

WOMMELS, een Dorp in *Friesland*, in het Kwartier van *Westergo*, in de Grietenij *Hennaarderadeel*, van welke het, hoewel onder het twaalftal van Dorpen, slegts het zevende in

in rang zijnde, en ook niet het grootste, als het Hoofddorp mag worden aangemerkt, vermids de Regtdag hier wekelijks wordt gehouden. *Wommels* ligt aan den Trekvaart, welke van *Leeuwarden* na *Bolsward* loopt. Het is een tamelijk groot Dorp, vooral wanneer men daar onder bevat de verscheiden uitbuurten, welke wijd en zijd verspreid liggen: onder andere eene derzelven op den afstand van wel vierhonderd Roeden van de Kerkbuurt. In overoude tijden lag in en onder *Wommels* een aanzienlijk getal Staten, of adelijke Huizen, doch die nu, al voor lang, hunnen luister en aanzien hebben verlooren in de gedaante van meer of min aanzienlijke Boerderijen. Eene enkele, van het groot getal, is 'er nog in weezen, in het Dorp, ten Oosten van de Kerk. De Grietman van deezen Deele houdt 'er, gewoonlijk, zijn verblijf. In den Jaare 1492 leedt *Wommels* een zeer zwaar verlies, door eenen geweldigen brand. WINSEMIUS verhaalt, hoe, ten zijnen leeftijde, onder de bijgeloovige Opgezeetenen, zekere overlevering nog geloof vondt, inhoudende, dat de ramp, twee jaaren voor dat dezelve gebeurde, voorzien was door de Huislieden, in wier oog het geheele Dorp zich vertoonde, alsof het in vollen vlam stondt. Het Noorderlicht, of eenige andere verheveling, zal de onkundige menigte den bijgeloovigen waan hebben doen opvatten. Nog lang daar naa hebben soortgelijke Voorteekens, meermaalen, geloof gevonden. Voor het overige bevat *Wommels* eenënveertig Stemgeregtigde Boerderijen. De Hervormde Leeraar deezer Plaatze neemt insgelijks in het nabuurig *Hijlaard* den predikdienst waar. Hij is lid der Klassis van *Bolsward* en *Workum*. Vóór de verandering van Godsdienst hier te Lande, behoorde *Wommels* onder het Dekenschap van *Bolsward*, en hadt de Pastorij jaarlijks honderd, het Vikarieschap zeventig Goudguldens inkoomen. Daarenboven was 'er eene Prebende, welke insgelijks jaarlijks honderd Goudguldens opbragt.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS; en *Tegenw. Staat van Friesland.*

WOM-

WOMMELS, (CYPRIANUS STAPERT VAN) naar de plaats zijner geboorte, of, volgens het gebruik onder de Geleerde Mannen van zijnen leeftijd, met een verlatijnden uitgang VOMELIUS genaamd, aanschouwde het eerste leevenslicht in, of liever, nabij het zo aanstonds beschreeven Dorp, op de State *Stapert*, nu reeds voorlang, nevens andere adelijke gestigten, ten aanzien van de aloude gedaante, in eene gewoone Boerderij verdweenen, doch toenmaals de eigendom en bewoond van het aanzienlijk Geslagt van dien naam. Zijne geboorte viel voor in den Jaare 1515. De Pastoor der Plaatze onderwees hem in de gronden der Latijnsche taale. De jaaren der jongelingschap bereikt hebbende, bezogt hij, van tijd tot tijd, de Leerschoolen van *Gouda*, *Haarlem*, *Sneek* en *Groningen*. Onder dit alles openbaarde zich in VOMELIUS, al vroeg, eene ongemeene geschiktheid tot de Latijnsche Dichtkunde, en maakte hij, in de beoeffening daar van, zo ongemeene vorderingen, dat hij, van tijd tot tijd, Dichtstukken vervaardigde, doorzuld van trekken van edel vernuft en Klassische sieraaden.

De Regtsgeleerdheid was, intusschen, de hoofdzaak, tot welke hij wierdt opgeleid. Tot in de diepste geheimenissen dier wijdstrekkende weetenschap willende doordringen, bezogt hij verscheiden Hoogeschoolen, als die van *Wittenberg*, *Erfort*, *Keulen* en eindelijk *Leuven*. Zijnen langsten tijd vertoefde hij ter laatstgemelde Stede, als welker Hoogeschool, in dien tijd, en nog lang daar naa, in vermaardheid en aantal van beroemde Onderwijzers, boven de meeste Hoogeschoolen uitmuntte. Hier beklom hij, eerlang, den trap van Leeraar in de Regten; waar naa hem de Keurvorst van *Mentz* den vereerenden post opdroeg, om aan het Hoogeschool dier Stad, als gewoon Hoogleeraar, de Regtsgeleerdheid te onderwijzen. Daarenboven verkreeg hij, ten blijke van zijne ongemeene kunde en bekwaamheden, als *Assesfor*, of Bijzitter, eene plaats in de Keizerlijke Rijkskamer te *Spiers*. Met geen geringen lof en ten algemeenen nutte bekleedde hij dien dubbelen post, gedúurende den tijd van vijftien jaaren. Behalven dien van grondige ervarenisse in veelerhande Weetenschappen, ging onzen Hoogleeraar de lof naa

van

van ongemeene gespraakzaamheid en uitgebreide goedwilligheid. VAN WOMMELS overleedt te *Spiers*, op den vijfden Maart des Jaars 1573, in het achtënvijftigste jaar zijns ouderdoms, en wierdt in de Sint-Jans-Kerk begraaven. Op zijn Graf leest men een Opschrift, door hem zelven gesteld, niet lang vóór zijn overlijden.

„ Hoc *Frisius* condor tumulo CYPRIANUS avita
„ VOMELIDUM á STAPERT gente domoque satus.
„ Aonia lauri licet arte merebar honorem,
„ Est Astræa tamen pins dea culta mihi.
„ Testis erit magni præclara Academia, quæ me
„ Tradentem audivit civica jura frequens.
„ Testis erit camera simul Imperiale tribunal,
„ Quod colui Assessor per tria lustra Spiræ.
„ At hic, Christe, tuum supremum expecto tribunal,
„ Tu mihi non censor, sed pius esto pater."

Of de Hoogleeraar VOMELIUS over de Regtsgeleerdheid eenig geschrift heboe in 't licht gegeeven, is ons niet gebleeken. Zijne dichtkundige Werken waren de volgende, allen in zijnen vroegeren leeftijd vervaardigd. De volgende zijn daar van de titels:

Sylvarum Libri III. *Erphord.* 1540.
Ode ad Deum Optimum Maximum pro tranquilliando Christiani Orbis statu. 1546.
Sylvarum Liber Quartus. *Erphord.* 1547.
Epitaphia celebrium aliquot Virorum Civitatis Madeburgensis.
Epicedium ad Carolum Quintum.

Daarenboven schreef hij nog een Werkje van gemengden inhoud, onder den titel:

Miscellaneorum liber unus. *Agent.* 1543.

Zie ZWEERTII *Athenæ Belgicæ.*

WOM-

WONS, van ouds ook *Woldens* geheeten, is een Dorp in *Friesland*, in het Westerkwartier, onder de Grietenij van *Wonzeradeel*, welke van dit Dorp haaren naam ontleend heeft: waarschijnlijk, om reden, meent men, dat in of liever een weinig ten Zuiden van dit Dorp, in overoude tijden, het regt, onder den blaauwen hemel plagt gehandhaafd te worden, op eene plaats, welke nog heden, bij den naam van *Wonzerweerstal*, of, zo als de Opgezeetene dezelve heden, bij verkorting noemen, de *Weeren*, bekend is. *Wons* ligt, ongeveer een half uur gaans ten Noorden van het Vlek *Makkum*, niet onvermaaklijk, aan den Rijdweg, welke van daar na de Steden *Bolsward*, *Franeker*, en, gelijk men 't noemt, binnen door, na *Harlingen* loopt. Het Dorp ligt op eene vrij aanmerkelijke hoogte, waarschijnlijk eene dier verhevenheden, hoedanige men, bij ouds, toen de Dijken in *Friesland* nog minder gemeen waren, in grooten getale plagt op te werpen, vooral op plaatzen, niet verre van de Zee gelegen, hoedanig het geval van *Wons* is, om daar door, tegen overstroomingen of hooge watervloeden zich eenigermaate te beveiligen. Aan den Oostkant is deeze verhevenheid inzonderheid aanmerkelijk. Voor 't overige is *Wons* een klein Dorp; nogthans draagt het, van wegen verscheiden kleine buurtjes, *Gojem*, *Hajem*, *Hiddem*, *Doinawier*, en anderen, daar onder behoorende, in de algemeene belangen der Grietenije, met eenëndertig Stemmen. De Kerk, hoewel klein, hebbende de gedaante van eenen Koepel, met een torentje voorzien, en staande op de grootste hoogte, maakt geene onaanzienlijke vertooning. De Predikant der Plaatze heeft, ten Westen van het gewijde Gestigt, eene niet onvermaaklijke wooning. Deeze verrigt tevens het heilige dienstwerk te *Engwier*, een klein Dorpje, een weinig, in het Zuidwesten, van daar gelegen. In 't Zuiden van dit Dorp ligt eene aanzienlijke Boerderij, zijnde eertijds geweest eene adelijke State. Eindelijk merken wij nog aan, dat de Kerk van dit Dorpje, in de Roomsche tijden, eene Parochiekerk geweest is, van welke de Proost der Kerke van ST. JAN, te *Utrecht*, jaarlijks zestien Schilden trok.

Zie SCHOTANUS, *Beschr. van Friesland.*

WON-

Wonzeradeel, eene Grietenij, in het Kwartier van *Friesland*, *Westergo* geheeten, naar het ftraks befchreevene Dorp *Wons*, gelijk wij boven aanmerkten, aldus genaamd. Indien 'er, in de Provincie *Friesland* eenige Grietenij zij, welke haar in uitgeftrektheid, of in getal van Dorpen overtreft, in vermogen moeten alle de andere voor haar onderdoen, langs den Zeekant gerekend, ligt zij, na genoeg, in het midden der Provincie. Haare grenzen mogen aldus bepaald worden. Ten Noorden ftoot zij tegen de Grietenijen *Franekeradeel* en *Barradeel*; ten Oosten aan de Grietenijen *Wijentzelzeradeel* en *Hennaarderadeel*; ten Zuiden insgelijks aan de eerfte der twee laatstgemelde Grietenijen en aan het Regtsgebied der Stad *Workum*; en ten Westen aan de Zuiderzee. In de breedte beflaat zij dus, langs den Zeekant, tusfchen de Steden *Harlingen* en *Workum*; eene uitgeftrektheid van bijkans vijf uuren gaans. De lengte, van het Oost na het West, is niet eenerlei. Over de geheele oppervlakte ontmoet men zeer voortreffelijke Wei- en Bouwlanden. Geen voet droog lands, bijkans, vindt men 'er, die niet tot het een of ander deezer oogmerken kan gebruikt worden. Over 't geheel genomen zijn, egter, de landen, meest na het Noorden gelegen, de beste en vrugtbaarfte.

Wonzeradeel wordt in twee deelen verdeeld, *Binnendijks* en *Buitendijks - Wonzeradeel* genaamd, door middel van eenen binnenlandfchen Dijk, de *Slagte* genaamd. Hij neemt zijnen aanvang bij den Zeedijk, ruim een half uur gaans van de Noordlijke grensfcheiding, en doorloopt de Grietenij met verfcheiden bogten, tot dat hij in de Grietenij *Wijmbritzeradeel* valt. Van de zevenëntwintig Dorpen, in welke *Wonzeradeel* verdeeld is, liggen dertien ten Westen, en even zo veele ten Oosten van de Slagtedijk; het zevenëntwintigfte Dorp wordt van denzelven doorfneeden. Het eerstgemelde dertien- draagt den naam van Buitendijkfche, het ander dat van Binnendijkfche Dorpen. Over de aanleiding tot het liggen van deezen Dijk zijn de gevoelens der Oudheidkundigen verdeeld. Sommigen, in aanmerking neemende, dat *Wonzeradeel*, eertijds, door twee Grietmannen wierdt beheerd, zijn van oordeel dat deeze Dijk tot eene grensfcheiding der

 we-

wederzijdsche regtsgebieden diende. Anderen houden het voor waarschijnlijker, dat men dien Dijk allereerst heeft aangelegd, om, bij het indringen van hooge vloeden, althans een gedeelte der Grietenije te beveiligen.

Langs den Zeekant wordt *Wonzeradeel* tegenwoordig, tegen de hooge vloeden der Zuiderzee beveiligd door een voortreffelijken Zeedijk, aan den buitenkant geslerkt met rijen paalen, welken tusschenruimte met puin en keisteenen is gevuld, om alzo den slag van het aanklotzende water te breeken. Het gedeelte van dien Dijk, welk niet verre van de Stad *Harlingen* tot aan het Vlek *Makkum* loopt, wordt de *Vijfdeelen-dijk* genaamd, om dat vijf Grietenijen in deszelfs onderhoud moeten draagen. Het andere gedeelte des Dijks, strekkende tot nabij de Stad *Workum*, moet door *Wonzeradeel* alleen bekostigd worden. Draaglijker en minder kostbaar, dan van het ander, is het onderhoud van dit gedeelte, om dat de Dijk, hebbende voor zich een breed voorstrand liggen, aan de aanklotzende zeegolven minder aanstoots lijdt.

De menigvuldige Vaarten, welke deeze Grietenij doorsnijden, maaken de gemeenschap tusschen de Steden en Dorpen zeer gemaklijk. Behalven eenige van minder uitgebreidheid, vindt men 'er drie vrij uitgestrekte Meiren; zij zijn, het *Workummer*, het *Parregaaster-* en het *Makkummer-meir.* Door zeer kleine inhammen of tusschenruimten, zijn vooral de twee laatstgemelde, deeze Meiren van elkander afgescheiden. Behalven dat zij den binnenlandschen Scheepvaart en Koophandel bevorderen, geeven zij groot voordeel, door de menigte visch, vooral zeer voortreffelijke Baars, welke daar in gevangen wordt, en voor de Hollandsche niet behoeft te wijken.

Wonzeradeel bevat zevenëntwintig Dorpen, en dus, op eene na de meeste van alle de dertig Grietenijen in de geheele Provincie. Volgens hunnen rang in het stemmen, hoewel geenzins van hunne grootte of vermogen, zijn zij de volgende: *Arum*, *Allengawier*, *Burgwerd*, *Cornwerd*, *Dedgum*, *Exmorra*, *Engwier*, *Gaast*, *Terwoude*, *Grioenterp*, *Hichtum*, *Hertwerd*, *Hieslum*, *Idzegahuizen*, *Kimswerd*,

Lol-

Lollum, *Longerhou*, *Makkum*, *Pingjum*, *Parrega*, *Pilaam*; *Schettens*, *Surich*, *Schraard*, *Tjerkwerd*; *Witmarsum* en *Wons*; als mede twee zo genaamde Kloosters; *Oudeklooster* en *Oegeklooster*. Met de Kloosters, die ieder vijf Stemmen hebben, brengen alle deeze Dorpen, in de gemeenfchaplijke behandelingen der Grietenije, zeshonderd achtënveertig Stemmen uit.

Door vijftien Leeraaren worde de Hervormde Opgezeetenen deezer Grietenije bediend. Vier Doopsgezinde Vergaderplaatzen telt men 'er: te *Makkum*, *Pinggum*, *Arum* en *Witmarsum*. Men vindt 'er flegts eene Statie van Roomschgezinden, naamelijk te *Makkum*. De Opgezeetenen dier Gezinte, welke te verre van dit Vlek woonen, om 'er hunnen openbaare Godsdienst te kunnen verrigten, moeten, ten dien einde, zich na een der nabuurige Steden *Harlingen*, *Workum* of *Bolsward* begeeven. De laatstgemelde Stad wordt aan alle zijden van *Wonzeradeel* ingeflooten.

Het Wapen van *Wonzeradeel* is een Springend Hert met gebroken Hoorns. De aanleiding daartoe zou gegeeven hebben, zeker Hert, 't welk uit de nabuurige bosfchen opgejaagen, door de Opgezeetenen deezer Grietenije gevangen wierdt, naadat het dier zijne Hoornen hadt gebroken.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; SCHOTANUS, *Befchrijving van Friesland*; *Tegenwoordige Staat*.

WORKUM; zie WOUDRICHEM.

WORKUM, eene Stad in *Friesland*, van ouds *Wolderkum*, of *Waldrichum* genaamd, gelegen in het Westlijk gedeelte, aan de Zuiderzee, ruim een uur gaans ten Noorden van de Stad *Hindelopen*, en ruim vier uuren gaans ten Zuiden van de Stad *Harlingen*. Onder de elf Friesche Steden bekleedt zij, ter Vergaderinge van het Gewest, in rang de negende plaats. Bij den Oudheidkundigen ALTING ontmoeten wij,

aangaande den alouden toestand van *Workum*, het volgende berigt: „ WALDRICHEM, dus schrijft hij, is eene stadt in „ Vrieslandt, aan den rechter oever van den Ouden Vliestroom, aan Schippers en Overzeesche Handelaars, om de „ nabijheid des nieuwen boesems, vrij 't meeste bezocht en „ bewoont. Tot een teken van Oudtheidt strekt de andere „ stadt van den zelven naam, hoewel met dat onderscheijdt, „ dat ze op een anderen oort lagh, en nu al van de XIII „ eeuwe af, onder de golven onder haar oude benaminge, „ op de zanden niet onbekent. Des naams oorsprongk (dus „ vervolgt ALTING) is de zelfde niet *Waldrichesfem* aan de „ Merwe, en daar bij een en de zelfde verkortinge, van „ *Woudrichem* in *Workum* of *Warkum*. De stadt is met „ geene muuren bevest, ook kan ze niet bequamelijk omvest worden: Vermits ze zeer weij nogh breedte, en eene „ onmatige lengte heeft. Zij wordt onder de steden, aan „ deeze zijde van de Lauwers gelegen, de IX in rang gesteld." Tot hier toe ALTING.

Wegens den oorsprong of de reden der benaaminge kunnen wij niets met zekerheid vermelden. Gelijk van de meeste Plaatzen, schuilt ook deeze in het duister. 'Er is 'er, die van gedagten zijn, dat, even gelijk het tegenwoordige *Stavoren* niet op den grond der van ouds dus genaamde Stad gelegen is, dit zelfde met opzicht van *Workum* zoude plaats hebben. 't Is, naamelijk, bekend, dat de uitgebreide waterplas, heden ten dage de *Zuidzee* genoemd, in overoude tijden, droog en vrugtbaar land was; zijnde bedekt met verscheiden bewoonde Dorpen en Plaatzen, thans onder den vloed bedolven, welker bewooners, bij het ontstaan van deezen Zeeboezem, meest Oostwaarts zijn geweeken. Met opzigt tot eenige Dorpen, weleer in het Noordwest van de Stad *Harlingen* gelegen, is dit eene bekende zaak. Even eens geldt dit aangaande het oude *Stavoren*, als zijnde hetzelve gebouwd geweest, veel nader aan de Stad *Enkhuizen*, op den eertijds vrugtbaare piek gronds, tusschen die Stad en het tegenwoordige *Stavoren*. Van hier dat zommige Oudheidkundigen van meeninge zijn, dat men het oude *Workum* moet zoeken op eene plaats, meer Westwaarts, op een aanmer-

merkelijken afſtand van de tegenwoordige vaste kust van *Friesland*. Maar tot welken tijd de afſcheiding moet gebragt worden, of wanneer de tegenwoordige Stad gebouwd zij, vinden wij niet vermeld. De aloude geſchiedenis der Stad ligt alzo in de duisternisſe der eeuwen bedolven. Veel heeft *Workum* geleeden, geduurende de rampzalige inlandſche verdeeldheden tusſchen de *Schieringer* en *Vetkoper*, welke, even als de twisten der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen *Holland*, 't eenigen tijde, *Friesland* in rep en roere ſtelden. Toen *Workum*, op het einde der Vijftiende Eeuwe, het met de *Vetkopers* hieldt, wierdt zij, door den Edelen JOUJAMA en de zijnen, aangetast en veroverd; waarom de Vetkoperſche hoofden, die zich daar binnen bevonden, zich genoodzaakt vonden, de plaats te ruimen, en elders eene veilige verblijfplaats te zoeken. Hoewel de burgerij, door deezen aanval, zwaare ontſteltenisſen leedt, ſchijnt zij, egter, met den ſchrik vrij geraakt te zijn, immers aan haare perſoonen en goederen, geen merkelijk nadeel te hebben geleeden. Dit wierdt geſpaard tot in den Jaare 1515. In de maand Maij diens jaars kwam de zo genaamde *Zwarte Hoop* de Stad vijandlijk overvallen, en rigtten 'er brandſtigtingen en veelerhande verwoestingen aan. Gelijken moedwil pleegde 'er, eenige dagen laater, de Gelderſche Soldaaten, die, onder andere, de Kerk, van binnen, geheel en al uitbrandden. Men was 'er naauwlijks een weinig tot rust gekoomen, of die van den Bourgondiſche aanhang kwamen, in den volgenden Jaare 1516, de Stad overvallen. Doch hun verblijf was van korten duur. De befaamde GROOTE PIER, ſtedewaarts gerukt zijnde, deedt hun, met verhaaste ſchreden, de vlugt neemen. In den Jaare 1523 keerden de Bourgondiesgezinden te rug, verzekerden zich, van nieuws, van de Stad, en broken, onder andere verwoestingen, door hen aangerigt, den toren der Kerke, tot op het vierkant muurwerk, af, die voorheen, om zijne ongemeene hoogte, de ſchepen zelf tot in de Noordzee, tot eene baak plagt te verſtrekken. Zints dien tijd levert de Geſchiedenis der Stad niet veel merkwaardig op, tot in de Jaare 1787, wanneer zij, door bewerking der aanhangers va WILLEM VAN NASSAU, verſtrekte tot een tooneel van mishan-

deelingen en plonderingen, meer dan eenige Stad van *Friesland*, en die nog heden menig eenen burger van die Stad aan dat vloekwaardig jaar, met afgrijzen doen te rug denken.

De Stad *Workum*, gelijk wij boven aanmerkten, ligt aan de Zuiderzee, hoewel zij, door een aanmerkelijk voorstrand, tusschen de Dijk en het Vaarwater der groote schepen, van dezelve, eenigermaate, is afgescheiden. Een naauwe doortogt, het *Zool* genaamd, hebbende, aan de eene zijde, het voorstrand, en, aan den anderen kant, den Zeedijk, opent de gemeenschap, voor groote schepen en kleine vaartuigen, met de gemelde Zuiderzee. Aan het begin diens naauwen vaarwaters ligt een zwaare Sluis, met een dubbelen Valbrug gedekt. De Stad zelve is in de lengte gebouwd, bestaande uit eene dubbele rij Huizen, strekkende genoegzaam in eene rechte lijn, van het Noordoost na het Zuidwest, ter lengte van bijkans een vierendeel uur gaans. Alleenlijk ontmoet men in het Noordoost een kleinen dwarstreek, Zuidoostwaarts strekkende, hier ter stede bij den naam van het *Dwars-Noord* bekend. Straaten of uitbuurten heeft men 'er niet, dan eene enkele, in het Zuiden van de Lange Streek, op de hoogte van de Markt.* Een water van geringe breedte doorloopt de geheele Stad, van het een einde tot het ander. Een wijder water, de *Wijmers* genaamd, strekt langs de agterzijde der huizen aan den Zuidkant, dienende tot een doortogt voor groote en kleinere schepen, door de Sluis na buiten of na binnen vaarende. Voor 't overige is de Stad geheel zonder Wallen of Vestingwerken. Niet verre van de Sluis meent men, evenwel, eenige merkteekens te bespeuren; welke zouden uitwijzen, dat aldaar, 't eenigen tijde, een Schans, of soortgelijke Versterking, zou gelegen hebben. Misschien zou men ook hier moeten zoeken eene der twee Poorten, van welke, naar het oordeel van sommige, de Stad eertijds voorzien was.

Genoegzaam in het midden van *Workum* verwijdert zich de dubbele streek Huizen tot een ruim en zeer aanzienlijk plein, rondom met Huizen bezet, en op hetwelk de Jaar- en Weekmarkten gehouden worden. Aan het Westeinde van dit Plein staat de *Groote Kerk*, bij haare eerste stigting, en ge-

geduurende de *Roomsche* tijde, aan de Heilige GEERTRUID toegewijd. Het is een zwaar, en, den tijd, in welken het gestigt wierdt, in aanmerking zijnde genomen, fraai Kruisgebouw, van aanmerkelijke hoogte. Behalven andere sieraaden, ontmoet men, van binnen, een fraai Orgel, het gewrogt van eenen Frieschen Kunstenaar, in den Jaare 1697, naar de plaats zijner geboorte, JAN HARMENSZ VAN BERLIKUM genaamd. De Toren is niet onmiddelijk met de Kerk verbonden, maar staat van dezelve op eenen afstand van wel zestig voeten. Het is een zwaar en lomp gevaarte, als zijnde tamelijk dik, en niet meer dan zeventig tachtig voeten hoog. In de Historie der Stad hebben wij gezien, dat, door den moedwil der *Bourgondiers*, de hooge Spits wierdt afgebroken. Een laage Spits, in de gedaante van eenen Lantaarn, steekt thans ten platten dake uit. De verbandsteenen, welke nog tegenwoordig op de Oostlijke hoeken des Torens uitsteeken, doch zommigen denken, dat men, 't eenigen tijde, een voorneemen heeft gehad, om de tusschenruimte, tusschen den Toren en de Kerk, aan te vullen; doch dat geldgebrek de voldoening van dit voorneemen zou hebben doen staaken. Zelf wil men dat PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, door eene buitengewoone vergunning, den opbouw der Kerke bevorderlijk zou geweest zijn. De Hervormde Gemeente wordt door twee Leeraaren bediend. Zij zijn leden der Klasfis van *Bolsward* en *Workum*.

Behalven de Groote, hadt men hier, eertijds, eene *Gasthuis-Kerk*. Tot voor omtrent veertig jaaren was de Toren daar van nog in weezen. Tegenwoordig dient het gebouw tot een Stads Pakhuis en Werk- of Spinhuis, voor zodanige onvermogenden, die onderstand behoeven, doch, egter, in staat zijn om eenig werk te kunnen verrigten. Een derde gewijd gestigt, weleer de *Kapelle* genaamd, vertoont nog de overblijfzels zijner aloude bestemminge, in het spits Torentje, welk ten dake uitsteekt. De Stads School wordt thans in dit gebouw gehouden; de Schoolmeester heeft 'er, daarenboven, zijne wooning.

Openbaare waereldlijke Gebouwen ontmoet men 'er geene, behalven het *Stadshuis*; het staat in den Zuidoosthoek van het Marktplein. Het is een deftig vierkant gebouw, in den hedendaagschen smaak getimmerd, van binnen voorzien van de noodige Vertrekken, berekend naar het oogmerk van zulk eene stigtinge. Men beklimt het Stadshuis langs eene vrij hoogen Trap of Opgang. Het benedenste gedeelte, gelijksvloers, dient tot eene niet onaanzienlijke Herberg. Onder de Openbaare Gebouwen mag men ook nog tellen de Stads Waag, met den agtermuur met de Groote Kerk onmiddellijk verbonden. 'Er bloeide, van ouds, ter deezer Stede, een aanzienlijk adelijk Geslagt, INTIMA of INTHIEMA genaamd, 't welk de klem der Regeeringe in handen hadt. Het bewoonde een Huis, 't welk, met regt, den naam van Kasteel mogt draagen, en, 't eenigen tijde, diende om de Stad in bedwang te houden. Het Gebouw stondt ten Zuiden van de Kerk. Zints het uitsterven des Geslagts, en om de bouwvalligheid van het Gestigt, heeft men het, nu ongeveer zeventig jaaren geleeden, afgebroken.

Behalven de Hervormde, heeft men, te *Workum*, eene Gemeente van *Doopsgezinden*; die, hoewel niet te vergelijken bij 't geen zij voormaals plagt te weezen, nog heden vrij tairlijk in ledemaaten is. Meer aanziens en eene duidelijker in 't oog loopende vertooning heeft de Vergaderplaats, dan de meesten van die Gezinte. Een weinig binnenwaarts ten Zuiden van den gemeenen weg staande, heeft het Gestigt aldaar twee deftige ingangen. Van binnen is het voorzien van twee Gaanderijen; iet zeldzaams in de Kerken der Doopsgezinden. Boven de veelal niet zeer hooge burgerwooningen, ziet men het gewijde gebouw zijn dak staatelijk verheffen. Aan éénen Leeraar is het werk der bedieninge toevertrouwd.

Eindelijk hebben 'er ook de *Roomschgezinden* eene Vergaderplaats, ten Noorden van het Oostlijk gedeelte der Stad; het is een fraai en zeer aanzienlijk gestigt, voor vijfëntwintig jaaren, of daar omtrent, gebouwd.

De Regeering van *Workum* bestondt, eertijds, uit acht Bur-

Burgemeesteren en vierëntwintig Gemeensliedenof Vroedschappen. In den Jaare 1772 heeft WILLEM DE V het getal der eersten op vier, dat der laatstgemelden op twintig verminderd.

Grooter dan van eenige andere *Friesche* Stad, is de uitgestrektheid van het Grondgebied van *Workum;* men rekent dat het wel tweeduizend Morgens Lands beslaat. Bijkans een vierde gedeelte daar van ligt in het zo genaamde *Workummer-Nieuwland;* zijnde een ongedijkte Polder, ten Zuiden der Stad, na den kant van *Hindelopen.* Hoewel deeze eigendom merkelijke voordeelen aanbrenge, is de Stad, daarentegen, met zwaare uitgaven belast, onder andere, met het onderhoud van een gedeelte des Zeedijks, ter wederzijden der Stad, ter lengte van iets meer dan vijfhonderdveertig Roeden. Een drukkende ramp trof den straks genoemden Polder, het *Workummer-Nieuwland,* door den geweldigen storm en hoogen Watervloed van de maand November des Jaars 1776. Om de geleedene schade, door den doorbraak in den Dijk van een aanmerkelijk getal Roeden, te herstellen, wierdt 'er eene somme van weinig minder dan tweemaalhonderdduizend guldens vereischt. Bij wijze van gifte wierdt die schade, uit de gemeene kas der Provincie, gedraagen met eene somme van ruim honderdduizend guldens. Het overige moesten de Ingelanden bekostigen.

Het getal der Huizen binnen *Workum* wordt op ruim zeshonderd, en dat der Inwooneren op ongeveer drieduizend begroot. De Scheepsbouw en Zeevaart was, geruimen tijd, een aanmerkelijke tak van het bestaan der Ingezeetenen. In den Jaare 1781 wierdt het getal der Koffschippers, hier woonagtig, op zesënzestig begroot. Met het verval van den Scheepvaart, uit eenen zamenloop van bekende oorzaaken ontstaan, zal dit getal, hoogstwaarschijnlijk, zints dien tijd, niet weinig zijn verminderd. Daarenboven verschaffen de Pottebakkerijen hier niet weinig vertiers. Derzelver getal vinden wij op zeventien begroot. Niet zo veele ontmoet men in het overige gedeelte van het gantsche Gewest.

Het Wapen der Stad *Workum* is een Schild, bevattende, in de eene helft, een halven Arend, zwart op een gouden

F 5 veld,

veld, en in de andere helft, drie Leliën, twee boven en een onder, in goud op een zwart veld, boven het Schild een gekroonden Helm, en eene Lelij daar boven.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; ALTING, *Notitia Germaniæ Inferioris*; HALMA, *Toneel*; *Tegenwoordige Staat van Friesland*, Deel XV.

WORMER, een aanzienlijk Dorp in *Kennemerland*, is gelegen, ongeveer een uur gaans ten Noorden van het Y, tusschen de Zaan en een drooggemaakt Meir, naar deeze plaats het *Wormermeir* genaamd, en ten Oosten van dezelve gelegen. De Zaan stroomt, op eenige afstand daar van, ten Westen. Het is één der oudste Dorpen van deezen oord, immers indien het waarheid zij, dat met het *Weromeri* of *Weromere*, in den alouden Blaffaart van de Goederen der *Utrechtsche* Kerke vermeld, ons hedendaagsch *Wormer* bedoeld worden. Dat, 't zij hier mede zo als het wil, dit bewijs aan zijne waarde of onwaarde gelaaten zijnde, een ander, 't welk geene tegenspraak lijdt, is 'er voorhanden, uit kragt van hetwelk *Wormer*, niet slegts nu meer dan vijf honderd jaaren geleeden, een aanweezen moet gehad hebben, maar reeds eene plaats van aanmerkelijken bloei en welvaart geweest zijn. Men vindt, naamelijk, aangeteekend, dat die van *Wormer*, om hunne dapperheid, en in vergelding der hulpe, aan FLORIS DE V, Graave van *Holland* beweezen, van denzelven, in den Jaare 1280, een Handvest verkreegen, bij het welk aan dezelven vrijheid van Tollen wierdt toegestaan. 's Graaven Zoon, JAN DE I, bevestigde, zestien jaaren laater, dit zelfde voorregt. Geruimen tijd stonden de Ingezeetenen van dit Dorp, in alle Heirvaarten, ten dienste *met zestien Riemen*. Dit duurde tot in den Jaare 1399, wanneer zij, door welk toeval is ons niet gebleeken, onvermogende schijnen geworden te zijn om dien last te kunne draagen. Zeker is het, immers, dat Hertog ALBREGT dien onderstand op acht Rie-

Riemen verminderde; als mede, dat Hertog JAN VAN BRABAND, Echtgenoot van Vrouwe JAKOBA, in den Jaare 1422, dat getal nogmaals op de helft daar van gesteld heeft. Den afneemende bloei, in die vroege tijden, mogen wij, uit die verligting van onderstand, niet t'onregt afleiden.

Het Dorp *Wormer*, even gelijk de meeste plaatzen in dien oord, is in de lengte gebouwd, hebbende alleen eene enkele Buurt ter zijde. De lengte der streek, welke het eigenlijk Dorp uitmaakt, beslaat ongeveer zevenhonderdvijftig Roeden. De uitgestrektheid der Buurt vinden wij op honderdvijftig Roeden bepaald. Bij de algemeene opneeming, in den Jaare 1632 geschied, telde men 'er zeshonderdvierënvijftig Huizen, die op de Lijsten der Verpondinge gebragt wierden. Honderd jaaren laater ontdekte men, bij diergelijk eene optelling, eene vermindering van honderdeenënzestig Huizen, doch 'er stonden, behalven dezelve, drieëndertig Molens, tot onderscheidene oogmerken dienende. Zeventien jaaren daar naa ontdekte men, van nieuws, eenige vermindering, niet alleen in het getal der Huizen, maar ook in dat der Molens. Het getal der eerstgenoemden was toen op vierhonderdzesënvijftig, dat der anderen op eenëndertig gedaald. Volgens de opgave van den kundigen en naauwkeurigen Heere NICOLAAS STRUYK telde men 'er, in den Jaare 1742, in alles, zestienhonderdeenënzestig inwooners, zo Mannen en Vrouwen, als kinderen van beiderlei sexe.

Het Regthuis is het eenige openbaar waereldlijk Gebouw; ten zij men daar nevens voege eenen fraaie Toren, met eenen Ommegang en Klok voorzien, staande in het Westeinde van het Dorp. Hij voert den naam van Beschuit-toren. De reden dier benaaminge is, om dat men, in den tijd als de Beschuitbakkerij hier nog in haaren bloei was, den Klok op zeker uur in den avond plagt te trekken, tot een zein voor de Bakkers, om naa hetzelve, tot in den volgenden morgen, hunne Overs niet te stooken. Uit voorzigtigheid, en ter verhoedinge van brand, in een Dorp, alwaar veele Huizen van hout gebouwd zijn, hadt men dit gebruik ingevoerd. Hoewel de reden, al voor lang, is opgehouden, heeft, egter, tot heden toe, immers tot voor weinige jaaren, dit gebruik stand gehouden.

De

De Kerk, welke bij de Hervormden wordt gebruikt, waar van de tijd der stigtinge ons niet is gebleeken, is een deftig gebouw; het rust op vierëntwintig Pilaaren. Behalven de gepaste gestoelten, ziet men 'er een fraai Orgel, een stuk van merkelijke oudheid, naardien het al in den Jaare 1661 wierdt hersteld. De Toren, van eene aanmerkelijke hoogte, plagt vier Omgangen of Tranzen te hebben. Men heeft 'er eene Gemeente van Waterlandsche Doopsgezinden; zij is met die van het nabuurig *Jisp* vereenigd, en heeft met haar eenen Leeraar in gemeenschap. Voorts is 'er ook eene Statie van Roomschgezinden.

Te *Wormer* woonden, eertijds, veele lieden, die zich met den scheepvaart geneerden, andere, die den landbouw waarnamen. Doch voornaamlijk was deeze plaats, al van ouds, om haare Beschuitbakkerijen vermaard. In de aloude Kronijken van dien oord vindt men aangeteekend, dat ten tijde van den grootsten bloei, haar getal niet minder dan honderdënvijftig zou bedraagen hebben. Doch, reeds voor bijkans honderdënvijftig jaaren was dit getal op honderd verminderd. Volgens geloofwaardige berigten zouden deeze honderd Bakkers, te zamen, jaarlijks, voor veertigduizend Guldens aan Melk, en voor dertigduizend Guldens aan Gest verbezigd hebben. De penningen, welke zij voor het Gemeene Middel van het Gemaal des Lands op bragten, bedroeg insgelijks eene aanmerkelijke, daar aan evenredige somme. Men telde, in dien tijd, te *Wormer*, wel zeventig schepen, Ventschuiten genaamd, welke de Beschuit door alle de Zeven Vereenigde Provincien, zelf te *Hamburg* en elders vertierden. Zelf wierdt zij na de *Oost-* en de *Westindiën*, na *Brasil* en na andere afgelegene Gewesten des aardkloots verzonden. Tot groot nadeel van het Dorp, en door het verloop, waar aan alle menschlijke zaaken zijn blootgesteld, is deeze bloeiende Neering, allengskens, dermaate verminderd, dat men, ten laatste, in het gantsche Dorp, niet meer dan vier Bakkers telde, welke, om een bestaan te hebben, zich genoodzaakt vonden, ook het bakken van Roggenbrood bij de hand te neemen. Volgens zommigen zou het verval deezer eertijds bloeiende en voordeelige Neeringe, in de mindere smaaklijkheid

heid der Beschuit, in latere dan in de vroegste dagen, moeten gezegt worden. De Zeildoekreederij, hoewel insgelijks zints geruimen tijd, in een deerlijk kwijnenden staat, heeft, zedert, de Beschuitbakkerij vervangen.

't Lust ons, hier nevens te voegen, 't geen wij bij OPMEER, een' eertijds niet ongeagten Schrijver, aangaande *Wormer* en *Jisp*, welke, gelijk wij straks nader zien zullen, eertijds in naauwe gemeenschap stonden, vinden aangeteekend.

„ De *Wormer* en *Jisp* (dus schrijft hij) is een oude en „ magtige vrijheit van Kennemerlandt, en wordt van den „ vloedt de Zaan, en van drie zeer groote Meeren, als een „ eijlandt omringt. Het is gelegen dicht bij de Waterlanders... De inwoonders zijn melkieters, houden veel van „ den arbeidt, zijn spraakzaam, vernuftig, openhartig in 't „ spreeken, en voorstanders van de gerechtigheit. Zij bezitten een broekachtige landsdouwen; dewelke met veele „ slooten doorsneeden is, en eene menigte van groote beesten (Koeijen en Ossen) voedt. Deze landsdouwe weeten „ zij, door eene wonderlijke vernuftigheit, zodanig toe te „ maaken, dat ze ook smaakelijke tarwe en andere zoorten „ van koren voortbrengt. Zij baggeren het slijk uit den „ grondt der slooten, daar doen ze wat mist onder, en „ strooijen het over het gezaaij langs de kanten der slooten. „ In den Zomer bebouwen zij niet alleen het Land, maar „ ook de Zee: en geneeren zich dan met den Haringvangst. „ Maar 's Winters houdenze zich t'huijs, en maken goeden „ sier. Tweebak met boter en kaas, daar bij visch met „ Delftsche Moezelaar, is voor hun banket: hoewel dat ze „ ook groote liefhebbers zijn van razijnen, van vijgen, van „ appelen, nooten, en diergelijke snoeperij. Is de boeren „ eenvoudigheijt (dus gaat hij voort), en de oude vroomheijt noch ergens in wezen gebleeven, zoo moeten ze in „ dit hoekje van den aarbodem schuijlen; uit het welke niet „ alleen kloeke mannen, en die groote diensten aan 't gemeene best gedaan hebben, maar ook dappere vrouwluijden voortgekomen zijn." Tot hier toe OPMEER.

Wor-

Wormer heeft eenige voornaame Mannen voortgebragt. Onder andere worden de volgende genoemd: ANTONIUS HOVÆUS, een vermaard Godgeleerde en Dichter, beklom den aanzienlijken en voordeeligen post van Abt van *Epternach*. Hij was een boezemvriend van den vermaarden KORNELIUS MUSIUS. Een hoogen rang, in het Gemeenebest der Letteren, bekleedden, daarenboven, twee andere inboorlingen van dit Dorp, te weeten, HENDRIK VAN WORMER en PIETER UBEL, met een verlatijnden naam, naar de gewoonte van zijnen leeftijd, PETRUS UBELIUS geheeten. Nog heeft *Wormer* voortgebragt eene Vrouw, niet vermaard door haare geleerdheid of vernuft, maar om de veel edeler hoedanigheden van menschlievendheid, en onbezweekene aankleeving der begrippen, welke zij, volgens haar beste inzien, oordeelde, op den eenigen regel van Geloove, de gewijde Schriften, ten grondslage te hebben. Haar naam was GEERTRUYD ADRIAAN SIMONS *dogter*. Zij hadt eenen broeder, die het Priesterampt tot nog toe hadt bekleed; doch, omtrent de leerbegrippen, welke hij, nu eenigen tijd hadt gepredikt, een ander inzien hebbende gekreegen, was hij daar door in merkelijke ongelegenheid geraakt. Hem ontbraken zelf de meest dringende leevensnoodwendigheden. Die toestand kwam ter ooren van zijne Zuster, en met een de plaats, alwaar hij zich onthieldt. Meer was 'er niet noodig om haar zusterlijk hart tot mededogen te wekken, en op middelen ter hulpbetooninge te doen bedagt zijn. Van den noodigen lijftogt voorzien, begeeft GEERTRUYD zich op reize. Gevorderd zijnde tot aan geene zijde van het Y, aan den kant van *Muiden*, verviel zij in handen van eene menigte doldriftige en baldaadige boeren. Onaangezien haare tedere sexe, en den staat van zwangerheid, waarin GEERTRUYD zich bevondt, vernomen hebbende dat zij den zo genaamde Ketterfche Leere was toegedaan, deeden zij haar de schroomlijkste mishandelingen ondergaan, en hongen haar eindelijk, op aan eenen boom, te *Tpesloot*, een gehugt aan den Diemerdijk, een weinig ten Noorden van *Amsterdam*. Dit viel voor op den achtentwintigsten Junij des Jaars 1573.

In

In den beginne der Zestiende Eeuwe wierdt *Workum* met het nabuurig *Jisp* tot één Schoutampt vereenigd, en, dienvolgens, naa de invoering van de meer gezuiverde Geloofsbegrippen hier te Lande, de Gemeente op beide Dorpen in zo verre in een gesmolten, dat men haar van eene Leeraar voorzag, die op de beide plaatzen het gewijde dienstwerk moest verrigten. Dit viel voor in den Jaare 1578. Deeze vereeniging duurde tot in den Jaare 1603, wanneer elk der genoemde plaatzen haaren eigen afzonderlijken Leeraar bekwam. Acht jaaren laater geschiedde de afzondering ook in het waereldlijke, en verkreeg elk Dorp zijnen eigen regtbank.

In gevolge deezer affcheidinge bestaat de Regeering van *Wormer* uit Schout twee Burgemeesteren, vijf Schepene en zeventien Vroedschappen, alle welken een Sekretaris is toegevoegd, die de onderscheidene Vergaderinge waarneemt. De Regenten, in den Jaare 1729, van de Graaflijkheid van *Holland*, de Ambagtsheerlijkheid gekogt hebbende, voor eene somme van zestiendnizend Guldens, stellen de gemelde Regenten, als Ambagtsheeren, zelve de Regeering, en vervullen de mindere bedieningen.

Zie W. G. LAMS *Handvesten van Kennemerland*; SORTEBOOM, *Saanas Arcadia*; VAL. ANDREAS, *Athenæ Belgica*.

WORMERVEER, het Noordlijkste der vier Zaanlandsche dorpen, aan de Westzijde van de *Zaan* gelegen, slegts met eene kleine tusschenruimte van het Dorp *Zaandijk* gescheiden. Even als alle de overige Dorpen, is het in de lengte gebouwd, op eene uitgestrektheid van een klein half uur gaans. De gedaante van *Wormerveer* verschilt van die der overige belendende dorpen. Deeze bestaan, voor het meerendeelte, uit eene dubbele reij Huizen, te midden van welke, langs een Binnenwater, de gemeene weg loopt. Te *Wormerveer*, daarentegen, ziet men slegts eene enkele reij, langs

langs welke de gemeene weg, onmiddelijk langs den boord des Zaanftrooms, zich heenen ftrekt. Hier en daar, aan de Westzijde der Plaatze, vindt men eenige Paden, met Huizen dicht betimmerd.

De naamsoorfprong van *Wormerveer* is ligtelijk naa te gaan. In een *Veer* of Overvaart van de Westzijde van den *Zaan*, na het tegenovergelegen, veel ouder Dorp *Wormer*, moet dezelve gezogt worden. Reeds in den aanvang der Zestiende Eeuwe vinden wij den naam van *Wormerveer* vermeld; men telde 'er toen flegts veertien of vijftien geringe huisjes, van Visfchers bewoond, die, om de goede gelegenheid, tot het drijven van die neeringe, zich aldaar hadden neergezet. In het Dorp *Westzaanen* gingen deeze hunnen openbaaren Godsdienst verrigten. De afgelegenheid dier Plaatze, gevoegd bij het toeneemend getal der bewooneren, was oorzaak dat men zich ten Bisfchoplijken Hove te *Utrecht* vervoegde, met het verzoek om bij hunne Huizen eene Kapél te mogen bouwen. De Pastoor van *Westzaanen*, inziende de redelijkheid der bede, zijn eigen belang ter zijde ftellende, onderfteunde dit verzoek. Met bewilliging des Bisfchops FREDERIK VAN BADEN, verleende ook de Graaf van *Holland*, PHILIPS VAN BOURGONDIE, daar toe verlof. De grond, op welken, zedert, de Kerk en het School geftaan hebben, was de plaats, alwaar men het Bedehuisje bouwde.

Wormerveer, in getal van Huizen en bewooneren, allengskens toeneemende, bleef ook niet misbedeeld van de rampen en verwoestingen, welke de Spaanfche Onlusten, gedunrende, vooral, een goed gedeelte der laatfte helft van de Zestiende Eeuwe, medefleepten. Men hadt hier van, inzonderheid, de droevige ervarenis, in den Winter des Jaars 1574. De Spanjaards, van *Asfendelft* eenen keer na *Wormer* gedaan, en dat Dorp deerlijk hebbende uitgeplonderd, koelden, in hunnen terugtogt, hunnen wreeden euvelmoed op *Wormerveer*, 't welk zij in de asfche leiden. Naa deezen ramp, en toen de tijden eenigzins bedaarder aanzien hadden verkreegen, maakte men wel haast, eenen aanvang met de herbouwing der Plaatze. In den Jaare 1613 telde men 'er vierënnegentig Huizen, welke, naa een tijdverloop van vijfentwintig

tig jaaren, tot honderdzeventig waren aangegroeid. Tegenwoordig vinden wij, volgens echte bescheiden, het getal der Huizen op driehonderdtweeëndertig begroot; zij worden bewoond van vierhonderdeenëanegentig huisgezinnen, bestaande, zo jongen als ouden, in alles uit ongeveer vijftienhonderdvijftig hoofden, boven de vier jaaren oud.

De *Gereformeerde Kerk* is het meest in 't oogloopende gebouw van *Wormerveer*. Zints het Jaar 1638 tot in den Jaare 1654, hadden de inwooners deezer Plaatze, de Hervormde Leere toegedaan, met die van het nabuurig *Zaandijk*; eenen Leeraar in gemeenschap. Zo om het toeneemend getal van bewooneren, als om den aangroeienden rijkdom, op de eene en andere plaatze, wierdt men, in het laatstgenoemde jaar, te raade, met wederzijdsch genoegen de uitwendige gemeenschap te breeken, en voor ieder Dorp eenen Leeraar te beroepen. In den Jaare 1638 wierdt van de Hervormde Kerke de eerste steen gelegd, door eenen JAN ALEWYNT. JACOBUS BORSTIUS, eerste Leeraar der vereenigde Gemeente, maakte, voor de eerste maal, gebruik van het gewijde gestigt, tot een godsdienstig oogmerk, op den zesentwintigsten van de maand Julij des Jaars 1639. Van de drieënnegentig Kerkelijke Ledemaaten, uit welke, ten dien tijde, de Vereenigde Gemeente bestondt, woonden 'er achtëndertig te *Wormerveer*. Eene echte opgave volgende, mogen wij, terwijl wij dit schrijven, het getal op ruim vierhonderdvijftig begrooten. Een treffend bewijs van den toeneemende bloei der Plaatze. Bij den eersten aanleg vertoonde de Kerk een langwerpig gebouw, staande genoegzaam Oost en West, hebbende den Toren aan het Westeinde. Deeze gedaante behieldt het gewijde gestigt, tot in den Jaare 1767, wanneer men, om het toeneemend getal der Toehoorderen, welke dikmaals geene voegzaame plaats konden vinden, zich genoodzaakt vondt, het gebouw te vergrooten. Dit geschiedde door middel van eenen vleugel aan de Zuidzijde; waardoor het Gebouw thans de gedaante van eene halve Kruiskerk vertoont. Naar de oude wijze van Kerkversieringe, ontmoet men hier een goed aantal beschilderde glazen, met de Wapens van aanzienlijke persoonen en steden pronkende.

Het *Raadhuis*, 't welk nabij de Kerk ftaat, en in den Jaare 1735 gebouwd wierdt, hoewel het van binnen de vereischte gemakken heeft, maakt van buiten niet veele vertooning. Voorts ontmoet men 'er, in dien zelfden omtrek, het Dorpfchool, met eene wooning voor den Schoolmeester, als mede een Huis voor den Leeraar der Hervormden.

Reeds van vroege tijden hadt men te *Wormerveer* twee Gemeente van Doopsgezinden; nog tot heden toe hebben zij aldaar ftand gehouden. De eene behoort tot de *Waterlanders*, de andere tot de *Friezen*. De Vergaderplaats der *Waterlandsche* Doopsgezinden ftaat ten Noorden, niet verre van de Gereformeerde Kerk. Het getal der Ledemaaten zal thans om en bij de honderdzeventig bedraagen. Door een befoldigden Leeraar, van elders beroepen, worden zij thans bediend, in de plaats van zo genaamde Liefde-predikers, welke voorheen uit het midden der Broederfchap plagten verkoozen te worden.

De Vergaderplaats der andere, do *Friesche Doopsgezinden* genaamd, ftaat een weinig ten Zuiden der Gereformeerde Kerk, omtrent in 't midden van het Dorp. In den Jaare 1644 wierdt de predikplaats gebouwd, en, negentig jaaren daar naa, herbouwd, en in haare tegenwoordige gedaante gebragt. Even als in de andere, plagt men hier, in vroegere tijden, Leeraars uit het midden der Broederfchap, te verkiezen. Thans wordt de predikdienst waargenomen door eenen befoldigden Leeraar, die aan het Kweekfchool der Doopsgezinden te *Amfterdam*, vergaderende bij den Toren en het Lam, zijne bevordering heeft ontvangen. Volgens eene geloofwaardige opgave zou het getal der ledemaaten deezer Gemeente thans tweehonderdvijfentwintig bedraagen.

Tweederlei *Roomschgezinden* ontmoet men te *Wormerveer*, welke 'er ieder eene Statie hebben. De eene, uit dus genoemde *Janfenisten* beftaande, is zeer gering; zij beftaat uit flegts zes of zeven huisgezinnen. Van hier dat zij geenen eige Priester hebben, maar door dien van het nabuurig *Krommenie*, nu en dan, bediend worden. —— Veel talrijker zijn de andere *Roomschgezinden*; men telt 'er weinig minder dan zestig huisgezinnen, en onder deeze eenigen van de vermo-

gend-

gendfte en aanzienlijkfte inwooners der Plaatze. Tot in den aanvang des tegenwoordige jaars hadden zij geene Kerk, maar waren genoodzaakt, elders hunnen Openbaaren Godsdienst te gaan waarneemen. Met het begin des voorgaanden jaars maakten zij toeftel, om dit gebrek te vergoeden. In de maand Januarij des tegenwoordige jaars was het gestigt in zo verre voltooid, dat het, ter ftaatelijke godsdienstverrigtinge, plegtig wierdt ingezegend.

Drie *Wees-* of *Armenhuizen* telt men, zedert weinige jaaren, te *Wormerveer*. Voorheen, naamelijk, plagten de Opzieners der onderfcheidene Gezintheden, gelijk ook de Armevoogden, hunne Weeskinderen en bejaarde behoeftigen, ginds en elders, bij de burgers te befteeden. Dit hieldt ftand tot in den Jaare 1783. Diakenen der Gereformeerde Gemeente wierden, in het gemelde jaar, te raade, een afzonderlijk Huis aan te leggen, om in het zelve hunne Armen, geene Huiszittenden zijnde, nevens de behoeftige Weeskinderen te onderhouden. Zij huurden daar toe een Huis, en droegen het bewind daar over, en van de gehuisvesten, aan eenen Binnenvader en eene Binnenmoeder op. Bekrompen, intusfchen, was deeze wooning, naar gelange van het getal der inwooneren. Dit zag de Burger PIETER BALTUSZ, een Man van vermogen, en Burgemeester der Plaatze. Van hier dat hij aan Diakenen de edelmoedige aanbieding deedt van een Huis en Erve, om het in vollen eigendom te bezitten, mids hetzelve tot een Weeshuis wierdt bekwaam gemaakt. In de maand November des Jaars 1786 betrokken de Weeskinderen hunne nieuwe wooning.

Het nu verlaatene huis bleef daarom niet nutteloos. De Bezorgers der zo genaamde Gemeene of Dorpsarmen namen de verlaatene huisvesting over, met oogmerk om 'er hunne Armen in te plaatzen. Dit gefchiedde nog op den zelfden dag, op welken de voorgaande bewooners dit Huis hadden verlaaten.

De Diakenen der *Waterlandfche Doopsgezinde Gemeente*, overtuigd van de nuttigheid van dusdanig eene Stigtinge voor de behoeftigen, tot hunne Gezinte behoorende, volgden het

voorbeeld hunner dorpgenooten, in den Jaare 1790, door het aanleggen van een Wees- of Armenhuis.

Behalven de nu gemelde, ontmoet men nog eene Stigting te *Wormerveer*, tot een liefdadig oogmerk bestemd. Dezelve draagt den naam van *het Blaauwhofje*, naar deszelfs stigter, den Burger DIRK BLAAUW, een Man van groot vermogen, en beroemd door zijne Papiermakerijen. Men telt in dit Hofje tweeëntwintig wooningen, welke, voor even zo veele huisgezinnen geschikt, verhuurd worden.

Wormerveer, in de Banne van *Westzaanen* gelegen, heeft, in de Regeering daar van, met *Zaandijk* en *Koog*, een vierde deel, en daar in, doorgaans, één Schepen en twee Vroedschappen; in het huishoudelijke van het Dorp worden zij als Burgemeesters aangemerkt.

Groot was het getal der Schippers, welke, in voorgaande dagen, hier plagten te woonen, en met koopmanschappen, voor eige rekening op *Groningerland*, *Friesland*, *Groningen*, *Overijssel*, *Zeeland*, *Braband*, *Vlaanderen* en andere gewesten voeren. Genoegzaam geheel heeft deeze handel opgehouden. Gehuurde schepen worden thans daar toe gebezigd. Schoon niet zo menigvuldig, als in vroegere tijden, vindt men 'er, egter, nog heden een vrij aanzienlijk aantal Molens, tot Olieslagerijen, Papiermakerijen, Pelderijen, Verfmaalerijen, en andere nutte oogmerken dienende. Ook heeft men 'er eenige Stijfzelmakerijen. Terwijl de Koopman daar mede zijn voordeel doet, heeft 'er de arbeidsman een eerlijk bestaan van.

Zie *Beschrijving van de Zaanlandsche Dorpen.*

WOUDE (*Het Dorp*); zie *Wouw.*

WOUDE (*Het Huis te*); zie *Wouw.*

Wou-

WOUDE, (*Huis te*) weleer eene Ridderhofſtad, in het Ambagt van *Riederkerk*, in het gedeelte van *Zuidholland*, de *Riederwaard* genaamd. Van het Huis is thans geen blijk of ſpoor boven den grond meer zigtbaar. Uit de grondſlagen, thans buitensdijks gelegen, en die, over 't kruis, eene wijdte van tusſchen de veertig en vijftig voeten beſlaan, heeft men kunnen ontdekken, dat het aloude geſtigt, even gelijk de Burgt te *Leiden*, van eene ronde gedaante moet geweest zijn. HUGO MUYS VAN HOLY, Ridder, Ambagtsheer van de *Ketel* en *Spaland*, Schout, en vervolgens Burgemeester van *Dordrecht*, de naagedagtenis van het aloude, vernietigde Huis voor de vergeetelheid willende bewaaren, deedt, in den Jaare 1670, op de fondamenten van den voorgaanden, eenen Toren van louteren Duifſteen bouwen. De landerijen, tot het Kaſteel behoorende, vinden wij op zeventig Morgens begroot. Behalven andere geſlagten, hebben deeze landerijen, geruimen tijd, behoord aan het ſtraks genoemde Dordrechtſche geſlagt MUYS VAN HOLY.

WOUDE, (VAN DEN) weleer een zeer vermaard en vermogend Hollandsch Geſlagt, doch nu, in het mannelijk oir, reeds zints den aanvang der thans loopende Eeuwe, uitgeſtorven. Het hieldt zijn verblijf in *Rijnland*, in den omtrek van *Leiden*. Vermits het Wapen deezes Geſlagts het zelfde is met dat van *Woerden*, zijn veele Schrijvers van meeninge, dat die VAN DEN WOUDE van de Heeren VAN WOERDEN hunnen oorſprong ontleend hebben. Aanmerkelijk, hoewel niet geheel zonder voorbeeld, is het, dat de Heeren van dit Geſlagt allen den naam van JACOB gevoerd hebben. Eigenaars zijnde van het Dorp *Esſelikkerwoude*, heeft hetzelve den naam van *Jakobswoude* aangenomen.

Al van vroege herkomſte moet dit Geſlagt geweest zijn. Duidelijk blijkt dit, om dat JAKOB VAN DEN WOUDE, reeds zo vroeg als in den Jaare 1280 vermeld, *de Elfde* van dien naam geweest is. Hij hieldt zijn verblijf op het Huis te *Woude*. Met eene erfdogter van den Heere van *Warmond* in 't huwelijk zijnde getreeden, verliet hij het voorouderlijk verblijf, 't welk, zedert, geheel verviel, en begaf zich met

den woon na *Warmond*, waar van hij zedert den naam naast dien zijner Voorzaaten heeft gevoegd. Hij liet eenen Zoon na,

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder. Hij was medepligtig, immers medebewust aan den Moord van Graave FLORIS DEN V, en was, uit dien hoofde, genoodzaakt, nevens een aantal andere Edelen, des lands, den Vaderlandschen bodem te verlaaten. Door toegebragte hulp en betoonde dapperheid, tegen den Utrechtschen Bisschop, eenen vijand van Holland, geschraagd door magtige voorspraak, hernam hij de verlorene gunst, en verkreeg verlof om in zijne bezittingen te mogen wederkeeren. Dit viel voor in den Jaare 1303. Niet lang, egter, hadt hij genot van de herkreegene landwinning; hij overleedt nog in het zelfde jaar. Heer JAKOB was getrouwd met SOFIA, dogter van GERRIT VAN EGMONT en ELIZABETH VAN STRYEN, en wierdt, bij haar, Vader van

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder, die ter Echtgenoote hadt ELIZABETH VAN ZUYLEN VAN AANHOLT. Deeze, in den Jaare 1365, overleeden, en, nevens haaren Echtgenoot, te *Warmond* begraaven, hadt hem Vader gemaakt van de volgende kinderen:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. ELIZABETH, gehuwd aan JAN VAN EGMONT VAN MEERESTEYN, welken zij kinderen gebaard heeft.

3. ALEID, getrouwd met JAN VAN ALKEMADE, Schildknaap, welke bij haar verscheiden kinderen heeft verwekt.

4. BEATRIX, wiens Echtgenoot geweest is GERRIT VAN OOSTERWYK, Schildknaap.

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder, boven genoemd, overleedt in den Jaare 1394. Hij is tweemaalen getrouwd geweest. Voor de eerste reize, in den Jaare 1346, tradt hij in het huwelijk met ELIZABETH VAN DER DOES, dogter van Heere DIRK VAN DER DOES, Schildknaap, en van CLEMENTIA VAN ZANDHORST. Vijftien jaaren duurde deeze echtverbintenis, doch wierdt met geene kinderen gezegend. Anderwerf verbondt hij zich in den echt, in den Jaare 1370, met Vrouwe FLORENTIA BUGGE, en verwekte bij deeze de volgende kinderen:

1. JA-

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die voor zijnen Vader overleedt.

2. JAN VAN DEN WOUDE EN WARMOND, die volgt.

3. DIRK, genaamd BOEKEL, overleeden in den Jaare 1407; hij tradt in 't huwelijk met Jonkvrouwe N. N. en verwekte bij haar,

WILLEMINA, welke de echtgenoote wierdt van JAN VAN HEEMSKERK VAN BEEKESTEYN.

4. MABELIA, getrouwd aan JAN VAN BEEST, uit Gelderland, doch bij hem kinderloos gestorven.

5. CLEMENTIA, die de huisvrouw wierdt van NIKOLAAS VAN TOORNENBURG, doch die insgelijks geene kinderen ter waereld heeft gebragt.

JAN VAN DEN WOUDE EN WARMOND, boven vermeld, als de tweede Zoon van Jakob van den Woude en Warmond en van Florentia Bugge, wierdt, in den Oorlog tegen de *Friezen*, in welken hij proeven gaf van zijne dapperheid, Ridder geslagen, in den Jaare 1396. Tot drie onderscheidene reizen, naamelijk in de Jaaren 1377, 1390 en 1394, was hij Hoogheemraad van Rhijnland. Om de waarde van het Dorp zijns verblijfs te vermeerderen, en tevens zijn eigen gezag te vergrooten, stelde hij, in den aanvang der Vijftiende Eeuwe, zijne poogingen te werk, en slaagde ook daar in gelukkig, om *Warmond* tot eene Hooge Heerlijkheid, en een onversterflijk Erfleen te doen verheffen. In den Jaare 1410 stigtte en begiftigde hij, te *Warmond*, een Klooster voor behoeftige adelijke Jonkvrouwen, welke volgens den derden regel van de Orde van den H. FRANCISCUS leefden. Van een godsdienstigen inborst moet Heer JAKOB geweest zijn. Want, behalven het nu gemelde, stigtte hij nog, drie jaaren daar na, een Klooster van Reguliere Monniken van de Orde der Cistercienfen, ter plaatze, alwaar het Oude Slot van *Teylingen* lag, hem, door de Hertogen ALBERT en WILLEM VAN BEYEREN, ten dien einde, ten geschenke gegeeven. Door koop wierdt hij, in den Jaare 1416, eigenaars van de Heerlijkheid *Alkemade*. Heer JAN was, onzeker in welk jaar, in 't huwelijk getreeden met AGNES, dogter van Heere JAN VAN KRUYNINGEN, in *Zeeland*. Zij overleedt in den Jaare 1400;

 hij

hij zelve volgde haar ten grave, 's jaars naa dat hij eigenaar van *Alkemade* was geworden. Zijne kinderen waren:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. ADRIAAN, gehuwd aan JAN VAN HEEMSTEDE, Baljuw van *Kennemerland*.

JACOB VAN DEN WOUDE, WARMOND EN ALKEMADE, boven genoemd, nam ter huisvronwe REINOUTJE VAN BRAKEL, van *Dordrecht*. Hij overleedt in den Jaare 1431, nalaatende de volgende kinderen:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. AGNES, die de echtgenoote wierdt van ADRIAAN VAN NAALTWYK, Zoone van ALBERT VAN NAALTWYK, Heere van Bergambacht.

3. JOHANNA, in den Jaaren 1497, ongehuwd, overleeden.

JAKOB VAN DEN WOUDE, WARMOND EN ALKEMADE, zo aanstonds vermeld, hadt zich in 't huwelijk begeeven met JOHANNA, dogter van Heere GERRIT VAN POELGEEST, Ridder, *Heere van Homade*. Heer JAKOB, zijnde het laatste mansoir van zijn Geslagt, overleedt in den Jaare 1503, nalaatende de volgende dogters:

1. REINOUTJE VAN DEN WOUDE, Vrouwe van den Woude en Warmond. Zij wierdt, in den Jaare 1477, in 't huwelijk verbonden met JAN VAN ROSSUM, *Heere van Zoelen*, in Gelderland, welken zij geene kinderen heeft gebaard.

2. JAKOBA, naa het overlijden van boven gemelde haare Zuster, *Vrouwe van den Woude en Warmond*. In den Jaare 1467 wierdt zij de Echtgenoote van GYSBERT, Zoone van ALBERT VAN RAAPHORST. Zij overleedt in den Jaare 1525, zonder kinderen naa te laaten.

3. MARIA VAN DEN WOUDE. Zij wierdt, in den Jaare 1484, in den echt verbonden met PHILIPS VAN MATENESSE, Zoon van JAN VAN MATENESSE en van WILLEMINA VAN ALKEMADE. In den Jaare 1488 overleedt zij in het kraambedde, nalaatende,

a. JAKOB VAN MATENESSE, in den Jaare 1515, zonder kinderen, overleeden.

b. MA-

b. MARIA VAN MATENESSE, door het overlijden van bovengemelde haare Moei JAKOBA VAN DEN WOUDE, geworden erfgenaame en *Vrouwe van den Woude en Warmond.* In den Jaare 1504 wierdt zij in den echt verbonden met JAN VAN DUYVENVOORDE, derden Zoone van ARENT VAN DUYVENVOORDE, Ridder, en van MARGARETA VAN YSSELSTEIN. Zij overleedt in den Jaare 1543, nalaatende veertien kinderen, wier naakoomelingen de Heerlijkheden en goederen van *Woude* en *Warmond* bezeeten hebben tot in het begin der thans loopende Eeuwe, wanneer eene Erfdogter van *Warmond*, door haar huwelijk met FERDINAND, Graave van Berlo, dezelve in een ander Geslagt heeft overgebragt.

Zie W. VAN GOUTHOEVEN, *Kronijk van Holland*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata.*

WOUDEN, of *Bosschen*, in het Latijn *Nemora*, *Luci* genaamd, waren, in overoude tijden, in de Vereenigde Gewesten, en daar aan grenzende Landen, veel menigvuldiger, dan in onze dagen. De menigte van Plaatzen en Dorpen, wier naamen met *Woud* beginnen of eindigen, kan daar van getuigenis draagen. Naar gelange der gewigtiger oogmerken, tot welke, van ouds, de *Wouden* of *Bosschen* dienden, wierden ze ook, bij onze Heidensche Voorzaaten, in grooter eere en waarde gehouden. Tweevoudig, naamelijk, was daar van het gebruik. Zij dienden, deels, tot plaatzen ter verrigtinge van den openbaaren Godsdienst; deels tot het houden van hunne Landdagen of Landschapsvergaderingen. Bij TACITUS ontmoeten wij, aangaande het eerstgemelde gebruik, het volgende berigt. Handelende over de Zeden der *Germaanen*, onder welke benaaming ook onze *Bataafsche* Voorouders begreepen worden, schrijft hij aldus: „ Zij wijden de duistere „ *Bosschen* en *Wouden*; en dat verborgen heiligdom noemen „ zij naar den naam van den eenen of anderen hunner Go„ den. Niet dan met de grootste eerbiedigheid beschouwen

 „ zij

„ zij dien gewijde plaatzen." Dicht beplante, donkere Wouden verstrekten alzo, ook den dappere Heidensche Batavieren, in de plaats van Kerken. Hoe weinig opgeklaard, voor 't overige, de denkbeelden dier volken, aangaande godsdienstige onderwerpen, ook mogen geweest zijn, verstandig, egter, en beschaamende voor zeer veele dus genaamde Christenen, is de reden, welke zij van die keuze hunner godsdienstige vergaderplaatzen gaven. Zij geloofden „ dat de „ Majesteit der Goden van te groote heerlijkheid was, dan „ dat dezelve tusschen wanden of muuren beslooten, of door „ beelden en gelijkenissen konde uitgedrukt worden." Voorts wierden deeze *Wouden* zo dicht geplant, dat tusschen de takken en bladeren der boomen het daglicht zich bezwaarlijk eenen doortogt konde baanen. Dit deeden zij met oogmerk, om, door middel der akelige stilte en zomberheid, in de gemoederen der godsdienstige vereerderen eenen heiligen schroom en eerbiedige vreeze te verwekken. In deeze agtbaare Wouden rigtten zij Altaaren van groene zoden op, en hielden de gewijde Gereedschappen bij de hand, om hunne Godheden Slagtoffers toe te brengen. Sierlijk en, naar zijne gewoonte, kragtig, wordt het een en ander, door den Ridderlijken Drossaart PIETER KORNELISZOON HOOFT, in zijnen *Bato*, geschetst, in de volgende dichtregels, alwaar hij eenen Bataafschen Priester ZEGEMONDT aldus doet spreeken.

„ Ook zijn wij ongewoon, 't geen dat zich niet begrijpen
„ Van al de Wereldt laat, in Tempels te benijpen:
„ Maar wijen wel, tot eer der Heiligheên, in 't Woudt,
„ Een levendige Kerk van ongekorven hout,
„ 't Welk met zijn telgen, breede en Hemelhoge toppen
„ Het dartelmakendt licht bestaat den wegh te stoppen,
„ En stelt van binnen toe een akeligen dagh,
„ Die 't menschen hert bestelpt met ootmoedt en ontzagh."

Behalven het godsdienstig gebruik, dienden ook de *Wouden* tot Waereldlijken of Staatkundige oogmerken. Men hieldt,

hieldt, naamelijk, in dezelve de Landdagen, of zo genoemde Hagefpraken, in welke de voornaamften of aanzienlijkften des Volks vergaderden, om gezamentlijk te raadpleegen over het verkiezen van eenen Overfte of Heirvoogd, over de belangen van Staat en Oorlog, over het bijleggen van gereezene gefchillen, of over het uitfpreeken van geveldе Vonnisfen. Hoewel, volgens haare uiterfte bedoeling, tot waereldlijke oogmerken aangelegd, hadden, dikmaals, deeze Vergaderingen een godsdienstig aanzien, van wegen de plegtigheden, met welke zij geopend wierden, door het toebrengen van een offer aan de Godheid, aan welke het Woud gewijd was. Om voorshands den gelukkigen uitflag van het onderwerp der raadpleeginge te kunnen berekenen, gaf men, daarenboven, agt op het gefchrei der Vogelen, of op de beweegingen, het loopen, ftaan of briefchen van een wit paerd, 't welk voorbedagtelijk, zonder dat hetzelve eenige last opgelegd, of eenige arbeid mogt gevergd worden, in deeze Wouden onderhouden wierdt.

't Was op den grond deezer zamenvoeginge van het ftaatkundige met de vereering der Goden, dat Keizer CLAUDIUS, in den Jaare 43 naa de geboorte van CHRISTUS, aan de Batavieren niet alleen het ftaatelijk verrigten van hunne Godsdienst in de heilige Wouden deedt verbieden, maar ook bevel gaf om eenigen dier gewijde plaatzen uit te rooien. De Keizer, naamelijk, was overtuigd, hoe de Batavieren, het juk der Romeinen met ongeduld torschende, en blaakende van heiligen ijver na herftel der verlorene vrijheid, dikmaals in hunne Wouden zamenkomften hielden, in fchijn om op hunne wijze de Godheden, die zij aanbaden, te verheerlijke, doch inderdaad om, ter affchuddinge van het Romeinfche dwangjuk, gepaste maatregels te beraamen.

Voor een overblijfzel deezer wijze van raadpleeginge in de gewijde Bosfchen of *Wouden*, mogen wij, niet t'onregt, aanmerken het houden van het Gerigt onder den *Upftalboom*; 't welk, onder andere, en wel allerlaatst, fchijnt plaats gehad te hebben te *Aurik*, in *Oostfriesland*, „ alwaar men" ('t zijn de woorden van den Oudheidkundigen J. L. HARKENROTH, in zijne *Oostvriefche Oorfpronklijkheden*) „ op een „ ge-

„ gemeene lantdagh raadpleegde nopens zwaare zaaken van 't „ Gemeenebest, bijzonder om de gemeene vrijheijt en vrede „ te onderhouden en raatslagen te neemen, of eenige gezwo„ re rechters te bestellen in ieder landschap der zeven, toen „ zoogenaamde, Zeelanden: wat hier besloten wierdt, was „ in 't algemeen op te volgen, wordende van de ouden *Placi-* „ *tum solemne* genoemt, dat is, een pligtelijk welgevallen, „ te weeten van al het Vriesche Volk; want onder deeze „ algemeene Upstalboomsche besluijten wierdt telkens geschre„ ven: *Ita placitum est. Alzo is ons welgevallen*, of daar „ aan hangende tot meerder bevestiging; en in ieder landschap „ wierden zodanige besluijten dan verder bekent gemaakt, „ want

„ Hic quondam quid juris et æqui instituebant
„ Omnes telluris Frisiacæ proceres."

dat is:

„ Wat recht en billik was, wierdt hier weleer besloten,
„ Van Vrieslandts gansche volk, door kleijnen en door grooten."

Niet eenerlei is de wijze, op welke deeze *Wouden* verdweenen zijn. Het doordringend licht der kennisse van eenen beter, dan den Heidenschen Godsdienst, moest het natuurlijk gevolg hebben, dat, met het verzaaken der Afgoderij, ook de plaatzen, aan haar geheiligd in mindere waarde wierden gehouden, en allengskens vervielen. De veelvuldige overstroomingen en hooge watervloeden, van zommige van welken onze aloude Kronijken gewaagen, zullen ook, ter verwoestingen dier Wouden, het hunne hebben toegebragt. Ter plaatze, alwaar eertijds deeze Bosschen gestaan hebben, worden, nog heden ten dage, diep uit den grond, boomen, of gedeelten daar van, opgedolven. Ook mogen wij, gedeeltelijk, den ondergang van veele Bosschen toeschrijven aan den toeneemende bloei van den Landbouw, waar door men eene me-

menigte landen, eertijds met boomen bedekt, in vrugtbaare Koornakkers of grasrijke Weilanden heeft veranderd.

Zie TACITUS, *de Moribus Germanorum*; M. BRUERIUS, *de Popular. Veter. et Recent. Adorationibus*; CLUVERIUS; OUTHOF, *Verhaal der Watervloeden*, enz.

WOUDEN; (ZEVEN) zie ZEVENWOUDEN.

WOUDENBERG, is eene aanzienlijke en uitgebreide Heerlijkheid, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, het *Eemland* genaamd, gelegen. Ten Oosten en ten Noorden ftoot zij het grondgebied der Provincie *Gelderland* en tegen de Heerlijkheid van *Renswoude*; ten Westen, tegen de *Amersfoortsche* Bergen; ten Zuiden wordt zij, door de Schoonderbeeksche Graft, gescheiden van de Vrije Heerlijkheden van *Maarsbergen*, *Zuileftein* en *Amerongen*. De gantsche uitgebreidheid der Heerlijkheid vinden wij begroot op eenentwintighonderd zevenënzeventig Morgens gronds. Volgens de opneeming, te werk gefteld in den Jaare 1748, telde men, in den Jaare 1748, in de Heerlijkheid *Woudenberg*, het Dorp van dien naam daar mede onder begreepen zijnde, tweehonderdënvijf Huizen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

WOUDENBERG, een Dorp van dien naam, in het Zuidwestelijkst gedeelte der Heerlijkheid van dien naam, niet verre van de grensscheiding gelegen, anderhalf uur gaans ten Zuiden van de Stad *Amersfoort*, aan den weg, welke van *Utrecht* na het Geldersche Dorp *Scherpenzeel* loopt. Het Dorp, het getal van welks Huizen zeer aanmerkelijk is, ligt zeer vermaaklijk, te midden van hoog opgaand geboomte en uitgebreide bosschaadjen. Geduurende de onftuimige tijden, in wel-

welke de ingezeetenen der onderfcheidene Gewesten tegen elkander openlijk den oorlog voerden, ftondt *Woudenberg*, meer dan éëns, ten doele aan deerlijke verwoestingen. Naa dat RUDOLF VAN DIEPHOLT, Bisfchop van *Utrecht*, bijgeftaan van die van de Provincie *Overijsfel*, en de Steden *Utrecht* en *Amersfoort*, bij welke zich de Graaf VAN HOLY gevoegd hadt, in den aanvang des Jaars 1427, eenen gewelddaadigen inval in de *Veluwe* hadt gedaan, met plonderingen en verwoestingen het geheele Land plat loopende, en Waereldlijke noch Geestlijke Gebouwen fpaarende, nam Hertog ARNOLD VAN GELDER deswegen eene geftrenge wraak. Nevens andere Dorpen en Plaatzen moest het ook *Woudenberg* ontgelden. Al wat geen voorwerp was van de plonderzuchtige handen der Gelderfche foldaaten, wierdt een prooi der vlammen. Zeer veel hadt ook deeze Plaats te lijden in den Gelderfchen en Bourgondifchen Oorlog, voornaamlijk in den Jaare 1543, wanneer de befaamde Gelderfche Veldöverfte MARTEN VAN ROSSEM, zich met zijn leger bij *Woudenberg* hebbende nedergeflagen, zich een geruimen tijd aldaar onthieldt; door plonderingen en het heffen van brandfchattingen de Dorpelingen zodanig uitmergelende, dat verre het grootfte getal van daar vertrok, om elders althans het leeven in veiligheid te bergen. De Kerk, welke van de Hervormde wordt gebruikt, zijnde een klein geftigt, ftaande rondom in het geboomte, en voorzien van een laagen Toren, met eene fcherpe fpits gedekt, wierdt, bij haare ftigting, aan de H. CATHARINA gewijd. Behalven eene Vikarij, hadt men in dezelve ook eene Broederfchap. Het gewijde Geftigt hadt, uit verfcheiden goederen, een jaarlijksch inkoomen van drieënzestig guldens en zes ftuivers. De Leeraar, welke de Hervormde Gemeente bedient, is Lid der Klasfis van *Amersfoort*. —— Ten Westen van *Woudenberg* ontmoet men een ftreek lands, het *Heetveld* genoemd, ook op de Kaarten aangeweezen. De grond daar van is fchraal, eenigzins veenagtig. De opgezeetenen in den omtrek ftikken 'er plaggen van, om dezelve in de plaats van Turf te branden. Ook ftrooien zij dezelve, des winters, op hunne beestenftallen, om door dit middel een grooter voorraad van Mest te bekoomen.

Zie *Utrechtfche Jaarboeken*.

Wou-

WOUDENBERG, (*Het Huis te*) was, in overoude tijden, een aanzienlijk Kasteel; het stondt in het Dorp van dien naam, een weinig ten Westen van de Kerk. Nog lang heeft men, in de brokken van muuren en Torens, daar van eenige overblijfzels gezien; doch dezelven zijn, reeds zedert een goed getal jaaren, opgeruimd en weggeeomen. Het Kasteel wierdt gebouwd, in den Jaare 1313, door JAN, den Tweeden van dien naam, zesden Heer van *Kuilenburg*. Hij gaf het ten gefchenke aan zijnen Zoone, insgelijks JAN genaamd, die, vervolgens, naar zijnen eigendom, zich JAN VAN WOUDENBERG deedt noemen. Niet lang, intusfchen, bleef hij eigenaar van het Slot; hij verkogt het, in den Jaare 1352, aan zijnen Neeve, Heer GYSBERT VAN ABKOUDE. Deeze handel was de grond van een onnatuurlijken, zeer hevigen twist. Heer JAN VAN WOUDENBERG, naamelijk, hadt eenen Zoon, wien zijns Vaders bedrijf grootlijks mishaagde. Trotsch van aart, en, daarenboven, door zijnen Neef, JAN VAN KUILENBURG, zijnde opgestookt, verzamelde hij, heimelijk, eenige manfchap, overviel daar mede, in zekeren nacht, de Sterkte, maakte 'er zich meester van, en leide rondom dezelve nieuwe Versterkingen aan. In zijn oogmerk, evenwel, om hier mede zijns Vaders verkoop te vernietigen, wierdt hij te leur gesteld. Want GYSBREGT VAN ABKOUDE, met reden misnoegt over dit ontzetten van zijnen eigendom, en, om in zijn regt herfteld te worden, den weg der minzaamheid vrugtloos beproeft hebbende, bragt zijnen klagten te *Utrecht* ten Bisfchoplijken Hove, en verzogt JAN VAN ARKEL om zijnen veelvermogenden bijstand. De Kerkvoogd, aan dit verzoek, het oor leenende, deedt, in den Jaare 1353, eene sterke magt tegen het Kasteel optrekken, en voorts naar de wijze van oorlogvoeren van dien tijd, dezelve met allerlei stormtuig befchieten. Naa een beleg van zeventien weeken, geduurende welke de belegerden veelerhande moeielijkheden hadden doorgestaan, moesten zij, door gebrek aan leevensmiddelen geperst, zich overgeeven. De bezettelingen gaven zich krijgsgevangen, en wierden niet ontslagen, zonder alvoorens, tot Losgeld, de penningen, welke Heer GYSBREGT VAN ABKOUDE voor het Slot hadt betaald, te hebben te rug gegeeven. De

Bis-

Bisschop deedt vervolgens het Kasteel sloopen; 't welk, zedert, niet wederom is opgebouwd. Dit niettegenstaande bleeven aan de puinhoopen nog eenige voorregten verknogt. Langen tijd genoot het Geslagt VAN RENESSE de vrugten dier voorregten. GERRIT VAN RENESSE wierdt, op den derden December des Jaars 1460, met het Gestigt, zodanig als het was, beleend. Niet vroeger dan naa een tijdverloop van ruim twee Eeuwen kwam *Woudenberg* in een ander Geslagt, naamelijk dat van NASSAU; HENDRIK VAN NASSAU, *Heer van Ouwerkerk*, Veldmaarschalk van den Staat der Vereenigde Nederlanden, wierdt, uit hoofde van hetzelve, in den Jaare 1674, ter Vergaderinge van de Staaten des Landschaps van *Utrecht*, wegens het Lid der Ridderschap beschreeven; niettegenstaande *Woudenberg*, voor zo veel ons bekend is, nimmer door de Staaten van *Utrecht* voor eene Riddermaatige Hofstad is erkend geworden. De Zoon van HENDRIK VAN NASSAU, KORNELIS, *Graaf van Nassau*, aan wien het Slot, door zijnen Vader, was afgestaan, heeft, zedert, den titel van NASSAU WOUDENBERG aangenomen, en vervolgens dien zelfden titel op zijne naazaaten doen overgaan.

Zie BUCHELIUS *ad* HEDAM; *Utrechtsch Placaatboek*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*.

WOUDSEND, in rang het zesde onder de achtentwintig Dorpen der Friesche Grietenije *Wijmbritzeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het ontleent zijnen naam van deszelfs gelegenheid aan het einde van het Meir *Flieussen*; 't welk, zo als de aloude Kronijken ons verzekeren, eertijds een uitgebreid Woud of Bosch zou geweest zijn, in 't welk de Friesche Koningen zich met de Jagt plagten te verlustigen, doch 't geen, naderhand, onzeker door welk toeval, in een uitgebreiden waterplas zou zijn veranderd geworden. *Woudsend* ligt, tusschen het gemelde en het Slooter Meir. In den Jaare 1337 wierdt hier een Karmeliter Klooster gestigt, aan de H. Moedermaagd MARIA gewijd. Volgens een Handschrift der

der Utrechtsche Kerke bezat het gewijde Gestigt het regt, om door eenen zijner Monniken de Pastorij der Kerke van *Woudsend* te doen bekleeden, welke honderd Goudgüldens jaarlijks opbragt. Eene daar in bestelde Prebende hadt een jaarlijksch inkoomen van zestig gelijke Guldens. Bij het Klooster stonden twee sterke Stinzen, of versterkte Huizen; zij waren in de tijden der Beroerten gebouwd, het een door WYBE JARICHS *van Akrum*, het ander door BOKKE HARINXMA. Uit deeze huizen deedt men menig eenen aanval op de schepen, welke, door *Woudsend*, na de *Lemmer*, en vervolgens, over de Zuiderzee, na *Holland* en elders bestemd waren. In den Jaare 1523 deeden de *Bourgondiers*, onder het beleid van JAN VAN WASSENAAR, in het Klooster een Blokhuis bouwen, en daar in eene kloeke bezetting leggen, over welke het bevel aan Jonkheere DOUWE VAN BURMANIA was opgedraagen. Het oogmerk was, om de Geldersche Krijgsknegten, die in *Slooten* en *de Lemmer* bezetting hielden, hunne strooperijen te beletten. Van den juisten tijd des vervals en ondergangs, zo van het Klooster als van de overige Gestigten, ontmoeten wij geene aanteekening in 's Lands Kronijken.

In den Jaare 1660 wierdt te *Woudsend* eene nieuwe Kerk gebouwd. De Ingang pronkt met de Wapens van BURMANIA en JUCKEMA. Onder dezelve leest men de volgende Latijnsche dichtregels:

„ Cum Duco major Burmania rexerat annos
„ Præturam tredecim, tunc sacra structa domus.
„ Filius en Duco Junior, cui quattuor anni,
„ Is primum laterem fundat et aptat opus.
„ Huic Eduarda fuit de stemmate Juckema mater,
„ Progeniem Claram Cambur ab arce gerens."

Volgens deeze regels zou de eerste steen, aan het gewijde gestigt, gelegd zijn door DUCO BURMANIA, vierjaarigen Zoon van den Grietman DUCO BURMANIA, die eene Vrouw uit het Geslagt van JUCKEMA tot Echtgenoote hadt.

Voorts is *Woudsend*, hoewel niet zeer groot in uitgebreidheid, een zeer welvaarend Dorp. Reeds van ouds woonde 'er een groot getal Schippers, die met Turf en Hout op *Holland* voeren. Inzonderheid is *Woudsend*, in laatere tijden, zeer vermaard geworden, door de menigte der schepen, vooral van, dus genoemde, *Friesche Koffen*, welke men aldaar heeft getimmerd, en die, als voor een gedeelte ook aldaar ter Plaatze aan inwooners in eigendom toebehoorende, veelen hunner aanzienlijke rijkdommen hebben doen overwinnen; vooral geduurende den oorlog van *Frankrijk* met *Engeland*, van het Jaar 1756 tot in den Jaare 1764. Intusschen is ook het getal niet gering, welke, in laatere tijden, door de trouwloosheid der *Engelschen*, zeer aanmerkelijke nadeelen hebben geleeden. Vooral heeft *Woudsend*, ten aanzien van zijne Scheeps-Timmerwerven, met den aankleeve van dien, in de laatste jaaren gedeeld in het lot van andere Steden of Plaatzen, in verscheiden Gewesten des Lands. Door de belemmering van den Scheepvaart, heerscht nu eene doodsche stilte, alwaar men, nog onlangs, een groot gekrioel vernam. Niet gering is het getal der ingezeetenen, welke daar door van hun bestaan ontbloot zijn. Met dit alles zal *Woudsend* altoos eene soort van leeven behouden door den menigvuldige doortogt, zo van binnenslands vaarende schepen, als van dezulken, die uit de meer Noordlijke streeken van *Friesland*, door de haven van *de Lemmer*, over de Zuiderzee, na *Overijssel*, *Gelderland*, *Holland* en andere Gewesten zijn bestemd. Als een bijzonderheid, *Woudsend* betreffende, kunnen wij niet nalaaten aan te teekenen, dat dit Dorp het eenige is, in de Grietenij van *Wijmbritzeradeel*, met het regt van Boterwaage begiftigd; als mede dat hier, en op nog twee Dorpen, onder de achtëntwintig, eene Jaarmarkt wordt gehouden. Niet meer dan acht stemgeregtigde Boerderijen telt men onder dit Dorp. De Hervormde Leeraar der Plaatze is verpligt, van tijd tot tijd, het gewijde dienstwerk waar te neemen te *Indijk*, *Ypekolsga* en *Smallebrugge*, allen geringe Dorpjes, in den omtrek gelegen. Te *Woudsend* heeft men ook een Gemeente van *Doopsgezinden*; zij is de eenige in de meergemelde Grietenij, en wordt door ééne Leeraar bediend.

diend: Eindelijk heeft men 'er eene Statie van Roomschgezinden.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Tegenwoordige Staat van Friesland*.

WOUDRICHEM, ook wel, bij verkorting, *Workom* genaamd; de eenige Stad in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Altena* geheeten, aan de Zuidzijde, of den flinker Oever van de Rivier de *Maaze*, een weinig beneden de Sterkte *Loeveftein*, alwaar zich de *Waal* met de ftraks gemelde Rivier vereenigt. Wegens den oorfprong der benaaminge, even gelijk het geval is met opzigt tot veele andere Steden, loopen de Oudheidkundigen zeer wijd uit een. Wij hebben geenen luft, om ons over dit dorre en moeilijk te beflisfen gefchilftuk, uit te laaten. Liever verkiezen wij, naa een kort berigt van de *Hiftorie* van *Woudrichem* te hebben medegedeeld, de voornaamfte merkwaardigheden der Stad te vermelden.

De eerfte aanleg en oorfprong der Stad ligt in de duisternisfe der eeuwen begraaven. Volgens zommigen zou zij teeds in den Jaare 1156 bekend, en toen al, nevens het omliggende land, de eigendom geweest zijn van het doorluchtig Geflagt der Graaven VAN HOORN, tot in den Jaare 1590; in welk jaar WALBURG VAN NYENAAR, Weduw van PHILIPS VAN MONTMORENCY, *Graave van Hoorn*, die, in den Jaare 1568, te *Brusfel* openlijk onthalsd was, de Stad *Woudrichem*, nevens het Land van *Altena*, voor eene fomme van tweeënnegentigduizend Guldens, aan de Staaten van *Holland*, heeft verkogt. De dichter J. NUYEN vermeldt deezen alouden eigendom in de volgende regels.

„ Daar ligt aan de overzij des Waals, fchuijn over Gorkom,
„ Aan Brabant grenzende, en thans buijten Hollands, Workom
„ Maar niet te min het is aan Hollandt onderdaan,
„ Waar over eerst de Graaf van Horen plagh te ftaan."

Wat 'er zij van deeze vroege oudheid, zeker is het dat *Woudrichem*, in den aanvang der Vijftiende Eeuwe, zo veel vermaardheids bezat, dat zij, in den twist, tusschen Hertog WILLEM VAN BEYEREN en Heer JAN VAN ARKEL, waardig wierdt gekeurd, om elkander, over en weder, daar van den eigendom te betwisten. De aanhangelingen des laatstgenoemden, de Stad, bij verrassing, hebbende ingenomen, naa alvoorens de voornaamste tilbaare have te hebben geplonderd, leiden dezelve in koolen. Volgens onze aloude Kronijkschrijvers, hadden, in den Jaare 1233, DIRK, Heer van *Altena* en *Woudrichem*, en deszelfs Neef WILLEM VAN HOORN, het hoogste regt over de Stad en de Heerlijkheid, aan FLORIS DEN IV, Graave van *Holland*, overgedraagen. Omtrent zestig jaaren laater schijnt DIRK, *Graaf van Kleef*, over het Land van *Altena* en de Stad *Woudrichem* regt gehad te hebben. Althans vindt men aangeteekend, dat hij, in den Jaare 1290, in *'s Hage* zijnde verscheenen, aan FLORIS DEN V, *Graave van Holland*, zijnen Neeve, zijn regt over de Stad en Heerlijkheid opdroeg, en vervolgens aan hem den eed van getrouwheid deedt. In den Jaare 1418 diende *Woudrichem* tot eene plaatze van onderhandelinge, tusschen den Hertog van *Brabant* en Vrouwe JAKOBA aan de eene zijde, en Hertog JAN VAN BEYEREN aan den anderen kant, en wierdt aldaar de Vrede getroffen. Geduurende den Oorlog, tusschen de *Gelderschen* en *Hollanders*, in het begin der Zestiende Eeuwe, wierdt *Woudrichem*, omtrent den afloop des Jaars 1511, of in den aanvang van den Jaare 1512, door de eerstgenoemden, bij verrassing ingenomen. De Graaf VAN HOORN, die zich binnen de Stad bevondt, viel, bij die gelegenheid, in hunne handen, en herkreeg zijne vrijheid niet, dan ten koste van een aanzienlijk losgeld, zo voor hem zelven, als voor zijne onderzaaten. Tevens bedong hij, dat de *Gelderschen*, naa dat hij de penningen zoude betaald hebben, zouden verpligt zijn, de Stad te verlaaten; gelijk ook geschiedde. De Spaansche Veldmaarschalk CHIAPIN VITELLI, door den Landvoogd *Don* LOUÏS DE REQUESENS, na Zuidholland gezonden, deedt, in den Jaare 1575, onder andere op *Woudrichem* eenen aanval, en naa de Stad, geruimen tijd, te hebben be-

beschooten, noodzaakte hij de Bezetting de plaats te verlaaten, en bragt haar aldus in de magt der Spanjaarden. Niet lang, intusschen, schijnen zij in de Stad vertoefd te hebben. Want, gelijk wij boven reeds ter loops hebben aangeteekend, in den Jaare 1590 wierden de Staaten van *Holland*, door koop, eigenaars van de Heerlijkheid der Stede *Woudrichem*, om dezelve vervolgens met *Holland* te vereenigen. De overdragt geschiedde voor Leenmannen der Graaflijkheid van *Holland*, op den tweeden October des gemelden jaars, met de van ouds gebruiklijke plegtigheid, bij dusdanige gelegenheden, van de overleveringe van eene Halm. Groot gevaar dreigde de Stad, tiegen jaaren daar naa, om in de handen der Spanjaarden van nieuws, te vervallen. CLAUDE LA BARLOTTE, een wakker Spaansch Krijgsbevelhebber, was de man, die het ontwerp hadt beraamd, om de Stad in eenen nacht, bij verrassing, te bemagtigen. Tot geluk der Stad, zammelde hij een poos met beraadslaan over de wijze, om zijn ontwerp te volvoeren. Eindelijk tot een bepaald besluit zijnde gekoomen, en na eene der Stads Poorten zich begeeven hebbende, die open stondt; wierdt hij slegts een oogenblik voorkoomen door eenen burger der Stad. Deeze, door den Torenwagter gewekt, ijlde na de Poort, sloot dezelve voor de Spanjaarden; en vervolgens de burgers gewekt hebbende; bragt hij wel haast de geheele Stad in rep en roere. Men wit dat LA BARLOTTE wel vijftienhonderd man bij zich hadt, veele van welken in boerengewaat verkleed waren, en korte roers onder hun gewaat verborgen hielden. Men weet, hoe eene burgerwooning te *Woudrichem*, eenige weinige oogenblikken, tot eene schuilplaats diende, met oogmerk om slegts van gewaat te verwisselen, voor den vermaarden HUGO DE GROOT, naa zijne berugte ontkooming uit den Staatskerker *Loevestein*. Niets bijzonder meldenswaardigs, is de Geschiedenis der Stad, is ons, zedert, in 's Lands Jaarboeken, voorgekoomen.

Thans gaan wij over tot eene meer bijzondere beschrijving van *Woudrichem*. De gedaante der Stad is genoegzaam vierkant. Zij ligt onmiddelijk aan de Rivier *de Merwe*. Volgens de hedendaagsche wijze is zij fraai versterkt, zijnde

voorzien van een aarden Bolwerk, en eene diepe Graft, rondom welke eene goede Kontrefcharp gelegd is, insgelijks van eene Graft omringd. Men telt 'er drie Poorten. Eene derzelven loopt na de Landzijde; de tweede koomt uit op den Maasdijk, aan den kant van *Loeveftein*; de derde heeft haaren uitgang op het Hoofd, bij de Haven; welk Hoofd, om reden dat de Rivier voor hetzelve eene onpeilbaare diepte heeft, met zeer zwaare kosten moet onderhouden worden.

Indien men aan het verhaal van zommigen moge geloof flaan, zou de Stad, eertijds, eene ongelijk grooter uitgeftrektheid, dan tegenwoordig, gehad hebben. 'Er is 'er, naamelijk, die verzekeren, dat men, op eenen afftand van niet minder dan twee Snaphaanfchooten van de Stad, midden door het vlakke land, Slooten willende graaven, aldaar ontdekt heeft de grondflagen van huizen, welke, in voorgaande tijden, binnen de muuren der Stad begreepen geweest waren. Uit de gedaante van eenige huizen, welke men nu nog binnen *Woudrichem* ontmoet, is duidelijk af te leiden, dat dezelve, eertijds, vrij aanzienlijk moeten geweest zijn. Intusfchen blijkt het uit de optellingen, gedaan in de jaaren 1632 en 1732, dat, geduurende eene Eeuw, het getal der huizen eer toe- dan afgenomen was. Want, daar men bij de opneeming, in het eerstgemelde jaar, honderdzesënvijftig huizen telde, was, honderd jaaren laater, dit getal met twee vermeerderd. Doch van deeze ftonden 'er negenëntwintig buiten de Stad, maar evenwel op derzelver grondgebied.

Uit het een en ander is ligtelijk na te gaan, dat men te *Woudrichem* niet veele Openbaare Gebouwen aantreft, en dat de zulken, welke 'er nog voorhanden zijn, niet veel aanziens of merkwaardigs vertoonen. Het Stadshuis is, even gelijk de Stad zelve, niet zeer groot. Volgens eene aloude afteekening, pronkte het, eertijds, met een vierkant Torentje. Doch het is, reeds zo lang geleeden, weggenomen, dat men geene lieden meer te *Woudrichem* aantreft, welke van dit uitwendig fieraad geheugenis draagen. Van meer aanziens is de Kerk der Hervormden. Indien 'er eenige waarheid zij aan eene oude overleveringe, moet de tijd der ftigtinge tot

de

de vroegste verkondiging van den Christlijken Godsdienst, hier te Lande, worden te rug gebragt. Volgens die Overlevering zou de eere der stigtinge moeten toegeweezen worden aan den H. SUIDBERTUS, die een reisgezel was van den befaamden WILLIBRORDUS, en in den Jaare 713 overleedt. Anderen, intusschen, zijn van oordeel, dat aan dit verhaal, met reden, geloof mag geweigerd worden. De Kerk is een groot en ruim gebouw. Evenredig aan het gewijde gestigt is de Toren, een zwaar vierkant gebouw, hoewel, tegenwoordig, van een zeer eenvoudig aanzien, en dus aanmerkelijk verschillende van de aloude gedaante; welke, volgens eene aloude Overlevering, een hoog opgaanden Spits vertoonde, die, zo als het berigt verder luidt, door de Spanjaarden wierdt weggeschooten. Zeker is het, dat het Gebouw, zedert, een kleine Spits ten dake uitstak. De vermaarde storm van de maand September des Jaars 1717 beroofde den Toren ook van dit sieraad, alzo hetzelve op het Dak der Kerke nederstortte, en aldaar een groot gat veroorzaakte. Onmagtig zijnde om die schade te vergoeden, uit de Kas der Stad, vervoegde men zich aan het Komptoir der Geestlijke goederen, en verkreeg van daar eenen onderstand van eenige honderden Guldens. Wat 'er van deeze penningen geworden zij, is ons niet gebleeken. Zeker is het, dat men dezelve, gelijk het voorneemen luidde, aan het herbouwen van den Spits niet besteed heeft, als zijnde de Toren, tot heden toe, daar van ontbloot gebleeven, en alleenlijk met een plat Dak dicht gemetzeld. Overeenkomstig met de grootte van Kerk en Toren, is de Klok van ongemeene zwaarte, doch, door eene groote scheur, wat het geluid aangaat, bedorven. Eén Predikant verrigt hier het gewijde dienstwerk; hij is Lid der Klassis van *Altena*.

Tot op den tijd der jongste Omwentelinge, bestondt de Regeering uit Baljuw, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen. Alle deezen was een Sekretaris toegevoegd. Reeds van ouds zondt *Woudrichem* Afgevaardigden ter Vergaderinge van het Gewest. Door meer dan ééne omstandigheid kwam dit, allengskens, in onbruik. Noodeloos is het aan te merken, dat, zints den gunstigen keer van zaken, de Stad zich

zelve in de daadlijke uitoeffening van haar onvervreemdbaar regt hersteld heeft. Ten besluite merken wij nog aan, dat te *Woudrichem* drie vrije Jaarmarkten worden gehouden; die, egter, heden ten dage, van weinig belang zijn, in vergelijking van hetgeen zij, van ouds, plagten te weezen, toen de Heer van de Stad, of van den Lande van *Altena*, de Tollen der Goederen trok, welke van de Markten af en aan gevoerd wierden, en die, bij wijlen, geene onaanzienlijke somme bedroegen.

Zie BOXHORN, *Theatrum Holland.* A. KEMP, *Beschrijving van Gorinchem*, enz.

WOUDT, of, zo als de meeste schrijven, *Woud*, met *Hoogen Woud-Harnasch*, is eene Ambagtsheerlijkheid, in *Delfsland*, aan de Stad *Delft* in eigendom behoorende. In haaren geheelen omvang bevat dezelve zeshonderdtweeënzeventig Morgens en driehonderdzevenëntachtig Roeden gronds. In deeze Heerlijkheid ligt een Dorpje, het *Woudt*, of ook wel, bij uitsteekendheid, het *Rijke Woudt* geheeten, op den afstand van ruim een half uur gaans ten Zuidwesten van de Stad *Delft*. Niet onbevallig zingt de Dichter DANIEL VAN LIS van dit Dorp:

— — — — „ Het Rijke Woudt geheten,
„ Door zoo veel goederen en schatten ongemeten,
„ Die eik aldaar bezat, doch naderhandt ook door
„ Den oorlogh gedrukt, veranderde zijn gloor,
„ En wierdt, gelijk als nogh, die bijnaam nagelaten."

In het aanzienlijk Nederlandsch Geslagt van VAN DER BURCH bewaart men eene overlevering, welke de reden aanwijst, door welke men het Dorpje *'t Woudt* met den bijnaam van *het Rijke* gedoopt heeft. De Overlevering luidt aldus. AAM VAN DER BURCH, een der vroegste Voorzaaten van het gemel-

AAM VAN DER BURCH EEN RIJK LANDMAN VAN'T DORP WOUDT, VADER VAN 12 VOLWASSEN ZOONEN, BIEDT DEZELVE DEN GRAVE VAN HOLLAND AAN.

melde Geslagt, was een welgesteld landman, en in het *Woudt* woonagtig. Deeze was Vader van twaalf Zoonen. Op zekeren tijd vernomen hebbende, dat de Graaf van *Holland*, wiens naam wij niet vermeld vinden, zijnen weg voorbij het Dorp zoude neemen, steeg te paerd, nevens zijne Zoonen, allen volwassen, en allen, naar de wijze des lands, fraai uitgedoscht, en reedt vervolgens den Graave te gemoet, welken hij zijne Zoonen aanboodt. De Graaf, verwonderd over deeze zeldzaame ontmoeting, en den waardigen Vader van een zo talrijk Kroost een blijk van zijn genoegen willende betoonen, vraagde hem, wat Voorregt hij voor zijn Dorp begeerde? *Geen ander Voorregt*, hernam daarop de onbaatzuchtige AAM VAN DER BUSCH, *dan dat wij eene vrije verkiezing van onzen eigen Pastoor mogen hebben.* In dit verzoek wierdt onmiddelijk, door den Graaf bewilligd. Niet aan die vroegste tijden bleef het genot van dit Voorregt bepaald. Want, In gevolge der Graaflijke vergunninge, zegt men, bezitten nog heden de Mans-Ledemaaten der Hervormde Gemeente het Voorregt, om hunnen eigen Leeraar te mogen beroepen, zonder dat zij daar toe, bij de Wethouderschap van *Delft*, zich om handopening of goedkeuring behoeven te vervoegen, zo als in de meeste, zo niet alle Ambagtsheerlijkheden, de gewoonte medebrengt. Van wegen het gering getal der Huizen en Inwooneren, ware het, bijkans, der moeite en kosten niet waardig, alhier eene Kerk te onderhouden, ware het niet om de menigte van omliggende Wooningen en Lustplaatzen, welker bewooners, in den Zomer, te *Woudt* hunnen openbaaren Godsdienst koomen waarneemen. Het Kerkje, hoewel klein, is, nogthans, een net gebouw, 't welk een spits Torentje ten Dake uitsteekt. De wooning van den Leeraar staat ten Oosten of ten agteren van de Kerk. De ligging is zeer vermaaklijk, van wegen de omringende vrugtbaare landsdouwe. De Kerkleeraar is Lid der Klassis van *Delft* en *Delfsland*.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft*.

Wouter verhee, gebooren te *Gouda*, omtrent het midden der Zestiende Eeuwe, of nog vroeger, en broeder van jan Verhee, Schepen van *Amsterdam*, hadt zich, om eene of andere reden, hem daar toe beweegende, met der woon na *Enkhuizen* begeeven. Uit 's Lands Geschiedenissen is bekend, hoe de Spanjaarden, zints den afval van verscheiden Nederlandsche Steden, naa het uitbreken der onlusten, van tijd tot tijd, hunne poogingen te werk stelden, om in het bezit der verlorene steden hersteld te worden. Verhee ondervondt hier van een bewijs, en zou, door zijne beschroomdheid, of liever lafhartigheid, bijkans de oorzaak zijn geworden van het gelukkig slaagen van eene der te werk gestelde poogingen. Het geval, 't welk wij, anderen ten voorbeelde, der opteekeninge wel waardig keuren vinden wij aldus verhaald.

Terwijl wouter verhee, te *Enkhuizen* woonde, verscheen aldaar, in den Jaare 1581, een inboorling van die Stad, koomende uit *Spanje*, alwaar hij Koning philips den II, geduurende den tijd van meer dan twintig jaaren, als Lijfwagt, hadt gediend. Thans kwam hij in gemelde Stad, in schijn om eenen broeder, welken hij aldaar nog in leeven hadt, te bezoeken, doch in waarheid met een geheel ander oogmerk. Hij was, naamelijk, voorzien van brieven van het *Spaansche* Hof, opgevuld met schoone beloften, met toezegging van genade en vergeevinge aan allen, die zich aan den Spaanschen Koning wilden onderwerpen, en vervolgens medewerken, om *Enkhuizen* de Staatsche zijde te doen verlaaten en tot de gehoorzaamheid aan philips wederkeeren. Met deeze brieven liep de Hellebardier rond bij de zulken, omtrent welke hij meende zich van een goeden uitslag te kunnen verzekerd houden, en die, door hunnen invloed op anderen, of door hunne rijkdom, in de gelegenheid zich bevonden, om het bedoelde oogmerk te bevorderen. Wouter verhee was een der zulken, bij welke de Spaanschgezinde Hollander, ten boven gemelden einde, aanzoek deedt. Ter goeder uure kreeg deeze den inval, om van het verleidend schrijven een afschrift te vervaardigen; doch hieldt het voor hem zelven, zonder daar van bij iemand eenig gewag te maaken, zo min om aanhang te winnen, als om den verraderschen Vaderlander te doen be-

bekend worden, en de verdiende ftraffe te doen wegdraagen.

Eenigen tijd naadat VERHEE agter het onheildreigend geheim was gekoomen, op reize gegaan zijnde, nam hij zijnen weg over *Haarlem*. Hier woonde thans de vermaarde DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART, met welken hij, al zints langen tijd, gemeenzaame vriendfchap hadt onderhonden. In het doortrekken van de gemelde Stad zijnen ouden vriend een bezoek geevende, en met hem over verfcheiden onderwerpen, onder andere over den tegenwoordigen toeftand van het jammerlijk gefchokte Vaderland, in gefprek zijnde getreeden, deelde hij aan denzelven de gedaane ontdekking mede; onder uitdrukkelijke voorwaarde, evenwel, van het geheim zorgvuldig te moeten bewaaren, op dat niemand daar door in lijden mogt geraaken. Maar KOORNHART, zijnde een groote en getrouw liefhebber der Vaderlandfche Vrijheid, en, daarenboven, meer harts dan VERHEE in den boezem omdraagende, hadt niet deeze zaak tot in den grond doorzien, of hij voerde zijnen Vriend met eene edele fierheid en mannelijke rondborstigheid, te gemoete: „ Al waart gij mijn eigen broeder, „ ik zou niet nalaaten uwe ontdekking te openbaaren, ter „ plaatze alwaar het behoort. Ik weet, vervolgde hij, wat „ ik, uit kragt van mijnen Burgereed, aan mijn Vaderland „ verfchuldigd ben." Vervolgens VERHEE de gevaarlijkheid en de fchroomlijke gevolgen hebbende doen opmerken, voegde KOORNHART hem te gemoete, dat hij dien heimelijken handel aan de Wethouderfchap van *Enkhuizen* hadt behooren aan te dienen; en vermits hij zulks niet gedaan hadt, hij zelve daarom van meening was, nog dien zelfden avond zich na *'s Graavenhage* te begeeven, om het ftuk den Staaten, die thans vergaderd waren, bekend te maaken; ten einde deeze de noodige maatregels mogten beraamen, om den flinkfchen toeleg, eer dezelve met 'er daad volvoerd wierdt, bij tijds te verijdelen. Op dat, egter, zijn aanbrengen, ter Staatsvergaderinge, niet als een louter opraapzel zoude aangezien worden, verzogt KOORNHART zijnen Vriend om het affchrift van den brief. Deeze, hetzelve thans niet bij zich hebbende, beloofde het, tegen den volgenden avond, met eenen ver-

vertrouwden bode, te zullen zenden; onder voorwaarde, evenwel, gelijk voorheen, dat KOORNHART zorge zoude dragen, dat niemand deswegen eenig leed wedervoere. Hierop nam WOUTER VERHEE affcheid van zijnen Vriend, en zondt, volgens gemaakte affpraak, zo ras hij te *Enkhuizen* was te rug gekeerd, het gefchrift na *Haarlem*.

KOORNHART, intusfchen, van het gewigt der zaake doordrongen, en oordeelende, dat men op de ingewonnene kundfchap niet moest fluimeren, vertrok, nog dien zelfden nacht, naadat zijn Vriend van hem was gefcheiden, na *'s Graavenhage*, en gaf, reeds 's anderendaags, bij voorraad kennis van 't geen hem ter ooren was gekoomen, met belofte van zijn zeggen nader te zullen ftaaven, zo dra het beloofde affchrift tot hem zou gekoomen zijn. Dit gebeurde eerlang; en deedt KOORNHART vervolgens, door den Haarlemfchen Burgemeester VAN DER LAAN, het gefchrift ter Staatsvergaderinge inleveren. Naadat men hier de zaak rijpelijk overwoogen hadt, wierdt men te raade, met alle mogelijke geheimhouding, eenige foldaaten uit de Steden *Monnikendam* en *Edam* te ligten, en dezelve, in ftilte, na *Enkhuizen* te doen optrekken. Met deeze krijgsmagt de Stad bezet hebbende, ligtte men den verraaderlijken Hellebardier uit zijne wooning, en leide hem na de gevangenis; terwijl anderen, die men voor medepligtigen aanzag, in hunne huizen in verzekering genomen wierden. De vertrouwelijkheid van WOUTER VERHEE, en de Vaderlandlievende kloekhartigheid van DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART bragten aldus te wege, dat het gevaar, om in de Spaanfche magt te vallen, voor het tegenwoordige, van *Enkhuizen* gelukkiglijk wierdt afgeweerd.

Zie *Befchrijving der Stad Enkhuizen*; als mede BOR, *Nederlandfche Oorlogen*.

Wou-

WOUTER, (FRANCISCUS) een der beroemde Kunstschilders der naastvoorgaande Eeuwe, wierdt, in het voorste gedeelte van dezelve, indien niet reeds vroeger, te *Lier*, in *Brabant*, gebooren. Landschappen, of Bosschen, van een bekoorlijk lommer en aangenaame schaduwen afgewisseld, mogten met regt als de kragt van zijn Penseel worden aangemerkt. Intusschen was zijn Penseel niet geheel zuiver van wellustigheid. Want, nu eens ziet men, in 's Mans lommerrijke bosschen, eene naakte VENUS met haaren beminden ADONIS, elders minnekozerijen van Veldnimfen met geile Saters, dan wederom SIRINGA voor den bokpootigen PAN vlugtende. Grooten opgang, intusschen, maakten WOUTERS Schilderstukken, en wierden dezelve, door verloop des tijds, derwijze vermaard, dat zij hunnen Maaker de agting en gunst van Keizer FERDINAND DEN II deeden wegdraagen. Van hier dat hij, eenigen tijd, te *Weenen*, ten Keizerlijken Hove, doorbragt. In den Jaare 1637 deedt WOUTER eenen keer na *Engeland*, onder het gevolg van den Keizerlijken Afgezant, en vertoonde 'er insgelijks de gewrogten van zijn Kunstpenseel. Na zijne Engelsche reize schijnt hij den dienst des Keizers te hebben verlaaten, om zich in zijne geboorteplaats met der woon neder te zetten. Nogthans wierdt hij, eerlang, te raade, om zich na *Antwerpen* te begeeven. Hier overleedt hij in den Jaare 1659.

Zie HOUBRAKEN.

WOUTERS. (KRYN) In allerlei beroepen, tot het waarneemen van welke lichaamssterkte wordt vereischt, heeft men, van tijd tot tijd, ingevoerd, eene menigte van handgreepen, welke gemak aanbrengen, en den tijd bekorten. Door gewoonte zijn ons die handgreepen gemeenzaam geworden. Tot de eerste uitvinding klimmen wij zelden op met onze naadenkende opmerking. Van hier dat wij even zelden eenen inval hebben van de overgroote moeilijkheden, met welke wij, zonder die handgreepen, zouden hebben te worstelen. Geen beroep is 'er, bijkans, in de beschaafde zamenleving, op welke deeze

deeze aanmerking, in zeer veele opzigten, zich niet laat toepasfen. Het zo nuttig beroep, in veelvuldige opzigten, van den Scheepvaart, verkiezen wij thans tot een voorbeeld aan te voeren. Ieder, die ooit een Schip, van aanmerkelijke grootte, zo van Koopvaardij als van Oorlog, met eenige opmerking heeft befchouwd, is niet onkundig, dat de Masten niet uit één ftuk gemaakt zijn, maar uit twee, zomtijds meer ftukken, zijn zamengefteld. Daarenboven is 't eene bekende zaak, hoe het behoud der fchepen, wanneer zij, in Zee, van een zwaaren ftorm worden beloopen, dikmaals afhangt van de mogelijkheid om de Masten te kunnen verkorten, ten einde aldus de topzwaarte te verminderen, en de fchepen gemaklijker te doen werken tegen de woede der golven. Welverdiend van het menschdom is daarom de man, en zijn naam der vereeuwiginge waardig, die de tegenwoordige gedaante en inrigting der Masten van groote Schepen 't eerst heeft uitgevonden. Deeze was KRYN WOUTERSZ, geboofen te *Enkhuizen*, een Grootfchipper, en kloek en kundig Zeeman. Hij leefde omtrent het Jaar 1575. Tot in het gemelde jaar, hoewel de groote Masten uit twee ftukken waren zamengefteld, was het bovenfte gedeelte aan het onderftuk, door middel van dunne touwen, rondom hetzelve gewoeld, zodanig verbonden, dat de geheele Mast, in die gedaante, altoos moest overeinde blijven. 't Was KRYN WOUTERSZ, die het middel uitdagt, om de beide ftukken zodanig te vereenigen, dat men, in gevalle van nood, het bovenftuk kon wegneemen, door hetzelve te laaten doorfchieten, tot beneden op het Dek van het Schip.

Zie G. BRANDT, *Befchrijving van Enkhuizen.*

WOUTER KORNELISZOON VAN WAERDER was een dier Hervormde Leeraaren, welke, ten tijde van het *Dordrechtfche Sijnode*, of in gevolge der fchikkingen, aldaar beraamd, van hun ampt beroofd wierden, met verbod om voortaan, 't zij openlijk of heimelijk eenigen dienst te mogen waarneemen. On-

Ondanks dit wederregtelijk verbod, bleef hij in 't land, ginds en elders de zulken, die met hem in gevoelens zamenstemden, door zijne redenen tragtende te stigten. Niet lang naa dat hij deezen dienst hadt begonnen, wierdt hij, door de Direkteuren, na het Dorp *Warmond* gezonden. Hier woonde thans GYSBREGT JAKOBSZOON VAN DER KODDE, een der vermaarde broederen van dien naam, een van welke, WILLEM VAN DER KODDE, of GUILIELMUS CODDEUS genaamd, te *Leiden* den post van Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal hadt waargenomen. GYSBERT VAN DER KODDE was de persoon, welke als de eerste stigter van de Gezinte der *Kollegianten* moet worden aangemerkt. Omtrent den tijd van WOUTERS komst te *Warmond* hadt hij de gewoonte ingevoerd, bij mangel aan bevoegde Leeraaren, door onderlinge zamenspreekingen, elkander te stigten, om alzo den dienst van Leeraaren te kunnen ontbeeren. Zo sterk begon VAN DER KODDE, allengskens, voor deeze wijze van Openbaare Godsdienstoeffeninge te ijveren, dat hij, van tijd tot tijd, gesprekken voerde, uit hunnen aart geschikt, om de gemoederen van den dienst der Predikanten wendig te maaken, en hen te doen voorkoomen, alsof zij niets anders zogten, dan om zonder werken door de wereld te koomen, en van het zweet der gemeente te leeven.

WOUTER CORNELISZOON was de eerste Leeraar, omtrent welken hij deeze redekaveling te werk stelde. Eens en andermaal te *Warmond* gepredikt hebbende, toonde de Gemeente zich genegen, dat hij in zijnen dienst zoude voortgaan. GYSBREGT VAN DER KODDE bleef alleen thuis; en gevraagd zijnde na de reden zijner afzonderinge, gaf hij tot antwoord: „ Ik verstaa niet, dat een Predikant alleen in de Gemeente „ zal staan prediken en spreeken, al wat hij wil, en dat een „ ander, daar tegenwoordig zijnde, niet zou mogen mede „ spreeken." Anderen, door hem opgestookt, voerden de zelfde taal. WOUTER KORNELISZOON, zulks vernomen hebbende, zonder alvoorens de zaak met de Warmondsche broederschap te overleggen, toonde zich genegen om hun genoegen te geeven. *Weigeren ze daarom*, zeide hij tot iemand der broederschap, *in de Predikatie te koomen? Laaten ze vrij koo-*

koomen; en hebben ze iets te spreeken, laaten ze mede spreeken. Dit zeggen GYSBREGT VAN DER KODDE en zijnen aanhangeren zijnde aangediend, namen ze daar in genoegen, en verzogten, dat WOUTER CORNELISZOON, telkens naa dat hij zijne Leerrede zou geëindigd hebben, aan de Gemeente zoude zeggen, of vraagen, *Dat indien iemand, in de Vergadering tegenwoordig, iets hadt te zeggen of te spreeken, 't welk tot algemeene stigtinge konde dienen*, deeze verzogt wierdt, *het woord op te vatten.*

De Leeraar, zijnde een man van een inschikkelijken inborst, en gaarne zijnen medemenschen genoegen willende geeven, beloofde, zulk eene vraag aan de Gemeente te zullen voorstellen. Doch, eer nog de tijd om te predikèn was verscheenen, wierdt hij daar over van eenigen der voornaamsten onder de Gemeente aangesproken; zij waren van oordeel, dat hij in zijne belofte te verre was gegaan. De andere, daar in geene zwarigheid vindende, *Laaten ze mede spreeken*, zeide hij: *zo kan men hooren, wat ze te zeggen hebben.* Toen onderhieldt men hem met deeze of soortgelijke redenen: „ *Lieve* WOUTER, gij kent GYSBREGT nog niet regt, „ en bemerkt zo wel niet, als wij meenen te doen, wat hij „ en de zijnen met dat spreeken in de Gemeente voor heb„ ben. Doch al ware het", gingen ze voort, „ dat ze met „ hun spreeken al wat beters voor hadden, dan wij meenen, „ ja al ware 't geheel goed en stigtelijk voor de Gemeente, „ nogthans behoort men, onzes bedunkens, alles met order „ te doen, inzonderheid in zulke tijden, als die wij beleeven. Zullen wij", vervolgden ze, „ juist hier te *War„ mond* wat nieuws gaan invoeren, 't welk nergens in eenige „ Gemeente onder ons in gebruik is? Wij kunnen niet ge„ raaden vinden, dat men dit hier beginne, zonder eerst aan „ de Direkteuren onzer Broederschap hier over te schrijven, „ en ons met hun te beraaden. Willen zij naa de Predikatie „ iets spreeken, laaten wij hen met geduld hooren." Maar", dus besiooten ze, „ wij kunnen niet geraaden vinden, dat „ gij telkens naa de Predikatie, met zulk vraagen, aan ieder „ vrijheid zult geeven, om aldaar te spreeken."

Wou-

WOUTER KORNELISZOON nam deeze aanfpraak ter harte. Ligt kon hij bevroeden, dat hij te voorbaarig was geweest in het belooven, en, daar hij ten dienfte der Gemeente predikte, niet bevoegd was, op zijne eigen hand, buiten derzelven toeftemming, en in weerwil der voornaamfte Leden, eene nieuwe en ongewoone orde van zaaken in te voeren. Derhalven van meening zijnde, dat het best ware, te rug te treeden, vervoegde hij zich bij VAN DER KODDE en de hunnen, dezelven aandienende, hoe eenigen der Warmondfche Gemeente zich bezwaard vonden over de belofte, aan hem gedaan; waarom hij verzogt, van zijne belofte, hoewel hij, wat hem zelven betrof, daar in geene zwaarigheid vondt, bij voorraad, te mogen ontflagen worden; en dat zij, dit niettegenftaande, onder zijn gehoor wilden koomen.

Hoewel de VAN DER KODDE, over dit opzeggen hun ongenoegen betoonden, vervoegden zij zich, niettemin, ter plaatze, alwaar de Leerrede zou gehouden worden; den Leeraar laatende aanzeggen, dat indien hij zijne belofte wilde houden, zij de Vergadering zouden bijwoonen. Doch WOUTER CORNELISZOON liet hun hier op weeten, dat de overige leden der Gemeente in de voorgeflagene wijze van Godsdienstoefeninge geen genoegen konden neemen, en verzogt hun, diensvolgens, andermaal, van zijne belofte te mogen ontflagen worden. Doch hier toe konden de gebroeders, nevens hunnen aanhang, niet befluiten. De Leeraar WOUTER CORNELISZOON VAN WAERDER, naa zijne Leerrede volbragt te hebben, verliet *Warmond*; van zijn verder wedervaaren zijn ons geene aanteekeningen te vooren gekoomen.

Zie G. BRANDT, *Hiftorie der Reformatie*, Deel IV.

WOUTERSWOUDE, anders ook wel *Wolterswoude* genoemd, in rang het tweede Dorp van de Friefche Grietenij *Dantumawolden*, in het Kwartier, *Oostergo* genaamd. Het ontleent zijnen naam van den Stigter, WOUTER geheeten, een man van groot vermogen, welke hier ter plaatze een Woud

of Bosch schijnt gehad te hebben, bij 't welk bij, vervolgens, eenige Huizen bouwde, die zeer tot een Dorp zijn aangegroeid. Nog andere Dorpen ontmoet men in de zelfde Grietenij, welker naamen in *Woude* eindigen, als, *Damwoude*, *Akkerwoude*, *Monmerwoude* en *Veenwoude*. *Wouterswoude* drie vierendeelen uurs gaan van *Dokkum* gelegen, niet verre van de Trekvaart, welke van de gemelde Stad na *Strooboich* loopt; zeer vermaaklijk, midden in het geboomte, 't welk, niet verre van daar, bij *Rinsmageest*, zijn begin neemt. Niet verre van dit Dorp plagt, weleer, te liggen het Klooster *Tiere*, of *Onzen Lieve Vrouwe ten Berg*. Voorts wordt de Hervormde Gemeente te *Wouterswoude*, nevens die van *Dantumawoude* en *Driezum*, door éénen Leeraar bediend; bij is Lid der Klassis van *Dokkum*.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*.

WOUW, (*Het Dorp*) is gelegen in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, anderhalf uur gaans van de Stad van dien naam, aan het Water *de Vaart*, 't welk boven *Huijbergen*, uit de Heide voortkoomt. ARNOLD VAN HOVEN en zijne echtgenoote ELIZABETH, Heer en Vrouwe van *Breda*, verkogten, in den Jaare 1277, het Tienderegt, nevens het Patronaatschap van *Wouw*, aan de Abtdij van St. BERNARD; zodat hetzelve eene der zes Pastorijen wierdt, welke door de Abten van St. BERNARD begeeven wierden. Ook ontmoette men hier, weleer, een Nonnen-Klooster *St. Catrijnendaal te Wouw* genaamd, 't welk, door boven genoemden Heer en Vrouwe van *Breda*, in den Jaare 1279, met eenige goederen beschonken wierdt. *Wouw* is een groot en welbetimmerd Dorp, verre weg het voornaamste van het Kwartier. Het bevat de Gehugten van *Heerle*, *Oostlaar*, *Westlaar* en *Langendijk*. Over de menigte van Ingezeetenen, den Hervormden Godsdienst toegedaan, kan men oordeelen uit de grootte der Kerke, zijnde een deftig Kruisgebouw; waar van, egter, het voorste gedeelte, waar op een hooge

hooge Toren plagt te ſtaan, geheel vervallen is. Men ſchijnt geen genoegzaam vermogen te hebben bezeeten, om, in de plaats van de boog opgaande, een kleinen ſpits te bouwen. De Predikant der Plaatze neemt tevens den gewijden dienſt waar in het nabuurig *Heerle*.

Zie CHRISTOPH. BUTKENS, *Troph. de Brabant*; J. LE ROY, *Notitia Marchionatus* S. R.

WOUW, (*Het Huis te*) was, weleer, een ſterk en zeer ruim Kaſteel, niet verre van het Dorp *Wouw* gelegen. Weleer plagten de Heere van *Bergen op den Zoom* hun verblijf op dit Huis te houden, geduurende een groot gedeelte van den Zomer, van wegen deszelfs aangenaame liggingc en bekwaame gelegenheid tot de Jagt. In den aanvang der Zestiende Eeuwe hieldt de vermaarde DESIDERIUS ERASMUS, op verzoek en in de tegenwoordigheid van den Heere van *Bergen*, en van veele andere aanzienlijke en voornaame Mannen, op het *Huis te Wouw*, een mondgeſprek met HENDRIK CORNELIS AGRIPPE, over de zo genaamde Magiſche of Toverkunſten; waarin de eerstgenoemde de onzekerheid en bedriegelijkheid dier kunſten, met kragt van redenen, betoogde. Geduurende den oorlig tusſchen *Spanje* en de Vereenigde Gewesten, wierdt het *Huis te Wouw*, nu van den eenen, dan van den anderen, belegerd en bemagtigd. JAN VAN WITHEM, *Heer van Beerſele*, zijnde in den Jaare 1581 Heer van *Wouw*, leverde het in handen des Hertogs VAN PARMA, op welken het, twee jaaren daar naa, door den Maarſchalk VAN BIRON, ten behoeve der Staaten, wierdt heroverd. Het Kaſteel verwisſelde, eerlang, wederom van eigenaar. De Raad van Staaten hadt de Slotvoogdij geſteld in handen van zekeren Franschman, MARCHAND genaamd; een perſoon, die den Staaten geen goed hart toedroeg, en zich nu van eene gelegenheid, hem aangeboden, bediende, om zijne kwalijkgezindheid aan den dag te leggen, door het ſluiten van een verdrag met den Hertog VAN PARMA, aan welken hij het Slot ver-

kogt voor tienduizend guldens voor hem zelven, en drie maanden foldij voor zijne Krijgsbenden. De overdragt geschiedde op den zeventienden Januarij des Jaars 1587. Van dien tijd af verstrekte het Slot, geduurende verscheiden jaaren, tot eene schuilplaats voor Struikroovers, die niet alleen, ten platten Lande, veele schade deeden, maar ook de scheepvaart, tusschen *Holland* en *Zeeland*, merkelijk belemmerden. Prins MAURITS maakte hier aan een einde, in den Jaare 1606. Naa de bezetting, bestaande uit vijftentachtig man, tot de overgave te hebben genoodzaakt, schonk hij het Slot aan zijnen Neeve HERMAN VAN DEN BERG, onder voorwaarde dat deeze eene volmaakte onzijdigheid bewaaren zoude. De overblijfzels van eenige ronde Torens en brokken van zwaar Muurwerk, zijn de eenige overblijfzels der aloude Heerlijkheid.

Zie J. LE ROY, *Notitia Marchimatur*; BOR, *Nederlandsche Oorlogen*.

WOUWER, (JOHAN DE) hoewel van geboorte geen Nederlander, ontvangt eene plaats in ons *Woordenboek*, om dat hij, met verscheiden Geleerden in ons Vaderland, in naauwe betrekking gestaan, en aldaar geruimen tijd heeft doorgebragt. Hij was gebooren te *Hamburg*, in den Jaare 1574. Om de vervolgingen, ter zaake van den Godsdienst te ontgaan, was zijn Vader, uit *Duitschland*, derwaarts geweeken. Genoegzaame bedrevenheid in de kennisse der geleerde taalen, in de schoolen zijner geboortestad, hebbende verkreegen, om tot hooger onderwijs te kunne gevorderd worden, vertrok WOUWER, in den Jaare 1592 na *Leiden*. Hier vertoefde hij geduurende den tijd van vijf jaaren, zettende zijne letteroeffeninge voort met groote naarstigheid, en met de vermaardste Mannen van het *Leidensche* Hoogeschool verbintenissen aangaande, welke, zijn leeven lang, nooit wierden afgebroken. De groote SCALIGER was een dier Lettervrienden. Naa verloop van het gemelde tijdperk deedt WOUWER eene reize door *Frankrijk*, alwaar hij met de beroemste Mannen ins-

insgelijks kennis maakte. Vervolgens vertoefde hij twee jaare in *Italie*, vooral te *Rome*. Zeer gezien was hier WOUWER bij veelen van de hooge Geestlijkheid, ook bij zommige Kardinaalen; zelf hadt hij toegang tot den Prins, die hem met veele blijken van genegenheid ontving, zelf eene aanzienlijke Jaarwedde aanboodt, indien hij te *Rome* zijn bestendig verblijf wilde neemen. Doch hij wees dit van de hand.

Naa zijne wederkomst in zijn Vaderland, wierdt WOUWER Raad van den Graave van *Oostfriesland*. Deeze zondt hem, als zijnen Afgevaardigde, na *'s Graavenhage*, om met de Staaten der Vereenigde Gewesten, over eenige zaaken, het Graafschap en de wederzijdsche belangen betreffende, in onderhandeling te treeden. Naa deeze bezending, vertrok WOUWER, van wegen den Oostfriesschen Graaf, in de zelfde hoedanigheid na het Hof van JAN ADOLF, *Hertog van Holstein*. Zo veel genoegen vondt deeze Prins in WOUWER, dat hij hem onder eede deedt belooven, in Holsteinschen dienst te zullen treeden. WOUWER wierdt vervolgens aangesteld tot Raad van Hertoge JAN ADOLF, en daar naa tot Gouverneur van *Gottorp* bevorderd. Kortstondig, intusschen, was het genot van alle deeze gunstbetooningen. Hij verviel in eene kwijnende ziekte, welke, op den twaalfden Maart des Jaars *1612*, een einde aan zijn leeven maakte. Ten blijke der agtinge, welke de Hertog hem hadt toegedraagen, liet hij 's Mans overblijfzels, in de Hoofdkerk van *Sleeswijk*, staatelijk ter aarde bestellen. WOUWER gaat de naam naa, dat hij zo zeer op roem gesteld was, dat hij, bij uitersten Wille, eene schikking hadt gemaakt, volgens welke, aan eenen ieder, die, naa zijn overlijden, eene Lijk- of Lofrede hieldt, een Legaat van zestig *Joachimen* moest worden uitgekeerd. Uit de Brieven van den beruchten *Leidschen* Hoogleeraar DOMINICUS BAUDIUS blijkt niet onduidelijk, met hoe weinig opregtheids veelen dier Lofredenaaren zijn te werk gegaan.

Zie BAYLE, *Dictionaire Historique, Critique*, enz.

WOUWER, (JOAN DE) welke met den perfoon, in het naastvoorgaande Artikel vermeld, niet moet verward worden, wierdt gebooren te *Antwerpen*, in den Jaare 1576. Even als zijn tijd- en naamgenoot, was hij een der meest beroemde letterhelden zijner Eeuwe. In het fchool der Jefuiten, ten dien tijde zeer vermaard, in zijne geboorteftad, leide hij de eerfte gronden der befchaavende Letterkunde. Het fchoolftof hebbende afgefchud, vertrok hij na *Leuven*, om 'er te worden toevertrouwd aan het toezigt en onderwijs van den vermaarden LIPSIUS, ten wiens huize hij zelf zijnen intrek nam. Zo groot was de agting en het vertrouwen, welke deeze hooggeleerde man voor WOUWER opvatte, dat hij hem niet alleen tot Executeur of Uitvoerder van zijnen Uiterften Wille benoemde, maar hem, daarenboven, belaste met de zorge over de uitgave zijner Werken, welke hij, bij zijn overlijden, mogt nalaaten.

Naa geruimen tijd vertoevens aan het *Leuvenfche* Hoogefchool, ondernam WOUWER, volgens de vrij algemeen aangenomene gewoonte in zijnen leeftijd, eene buitenlandfche reize. Hij bezogt de voornaamfte Hoogefchoolen in *Frankrijk*, *Spanje* en *Italie*, en maakte 'er kennis met de beroemdfte Mannen, ginds en elders woonagtig. Drie jaaren befteedde hij aan deeze reize. Met grooten ijver oeffende hij zich, intusfchen, in alle takken der Letterkunde, vooral in de Regtsgeleerde en daar mede vermaagfchapte weetenfchappen.

Doordien de roem zijner geleerdheid en kunde zijne wederkomst was vooruit geloopen, was WOUWE naauwlijks in zijn Vaderland te rug gekeerd, of de gewigtige en vereerende post van Raadsheer wierdt aan hem opgedraagen. De ijver en getrouwheid, met welke hij zich in dien post kweet, wikkelde hem, meer en meer, in de gunst en het vertrouwen der Landvoogdesfe der Spaanfche Nederlanden. Van hier dat men hem, eerlang, in de Kamer der Geldmiddelen en van den Staat van Oorlog plaatste. Intusfchen vondt de Infante ISABELLA KLARA EUGENIA geraaden, een perfoon van kunde, ervarenisfe en vertrouwen na *Spanje* te zenden, tot het verrigten van eenige zaaken van de hoogfte aangelegenheid. Haare keuze bepaalde zich, ter volvoeringe van

dien

dien last, tot den Staatkundigen DE WOUWER. En, inderdaad, dat de Prinsesse, in het doen dier keuze, geenen onberaaden stap hadt gedaan, mogen besluiten uit het gedrag des Spaanschen Konings ten zijnen opzigte, als die hem, onder andere blijken van agtinge en genegenheid, met welke hij hem behandelde, met de Ridderorde van het Guldenvlies vereerde: eene eer- en gunstbetooning, welke aan geene anderen, dan aan lieden van den hoogsten rang, wordt geschonken.

DE WOUWER overleedt in den Jaare 1635. Onder het vlijtig en getrouw waarneemen zijner drukke amptverrigtingen, was hij zo spaarzaam omtrent zijnen tijd, dat hij, in de snipperuuren, welke hem daar van overschooten, niet slegts gelegenheid vondt om door gestadig leezen, oeffenen en overdenken, zijnen geest te beschaaven, en zijne kundigheden te vermeerderen, maar ook om eenige Werken zamen te stellen, en door den druk aan de geleerde waereld mede te deelen. Onder de Handschriften van zijnen Leermeester en Vriend LIPSIUS, welke zijnen zorge waren aanbevolen, bevondt zich ook een tweehonderdtal Brieven. Veelen waren in de verwagting, dat DE WOUWER deeze lettervrugten door den druk zou verspreid hebben. 't Zij de dood hem heeft verrast, 't zij andere bezigheden hem daar in hebben verhinderd, of welke andere belemmering daar van ook de reden moge geweest zijn, aan deeze verwagting heeft DE WOUWER niet beantwoord.

Zie BAYLE, *Dictionaire Historique, Critique*, enz.

WOUWERMAN, (JAN) Zoon van PAULUS WOUWERMAN, Kunstschilder te *Haarlem*, en broeder der twee WOUWERMANS, die in de volgende Artikelen zullen vermeld worden, wierdt gebooren te *Haarlem*, eene Stad, vermaard als de wieg en bakermat van de voornaamste Kunstenaaren, welke eenig Gewest of Stad heeft voortgebragt. Tot onderwijzer hadt hij zijnen Vader, onder wiens geleide hij zich voornaamlijk, op het landschapschilderen toeleide. Bij de kunst-

kundigen HOUBRAKEN ontmoeten wij, aangaande de manier van schilderen van onzen JAN WOUWERMAN, de volgende aanteekening: „ Te *Haarlem* (aldus laat hij zich hooren) bij „ L. VAN DER VINNE, heb ik een van zijne penseelwerken „ gezien, 't geen een bergachtig Landschap verbeeldde. Voor „ aan was een bruine voorgrondt, met ruijchte en onbe- „ snoeijdt geboomte beplant, waar tegen zich 't verschiet „ klaar en helder gedaagt, als in een lage valeij, vertoonde. „ De voorgrondt inzonderheijt was geestig, brokkeligh, en „ in de eijge kleur geschildert, als men dezelve bij PHILIP „ (HOUBRAKEN doelt hier mede op den broeder van JAN, „ van welken wij vervolgens zullen spreeken) in zijnen „ vroegen tijdt ziet, toen hij de gronden wat eenkleuriger „ schilderd, dan naderhant." Uit dit berigt van HOUBRAKEN, welken, inderdaad, in dit slag van onderwerpen, de eere van een bevoegd Regter te zijn, niet kan ontzegd worden, hebben zommigen het gevolg afgeleid, dat JAN WOUWERMAN in de kunst het zeer verre zou gebragt hebben, indien niet, tot groot nadeel der edele schilderkunst, in den opgang zijner kunstoeffeninge, de dood hem hadde weggerukt. Van hier dat men, in de Verzamelingen der Kunstminnaaren, zelden de gewrogten van zijn veelbeloovend penseel ontmoet. JAN WOUWERMAN overleedt in den Jaare 1666.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Konstschilders.*

WOUWERMAN, (PIETER) insgelijks de Zoon van PAULUS, en ouder broeder van den boven vermelden, oeffende zich insgelijks in de schilderkunst. Ware hij even mild bedeeld geweest met vernuft en den geest der uitvindinge, als met eene ongewoone maate van naarstigheid en onvermoeiden vlijt, zeer verre zoude hij het in de schilderkunst gebragt hebben. Zijnen ouder broeder PHILIPS, van welken in het volgende Artikel zal gesproken worden, zag hij, in de behandeling van het penseel, met reuzenstappen na de volmaaktheid streeven. Hij zag en erkende deeze meerderheid. Te goed-

goedaartig was hij van inborst, dan dat die meerderheid in hem de afgunst zonde gaande maaken. Alleen diende zij hem tot eenen ſmikkel, om hem van verre na te volgen. Op hem mogt daarom de Spreuk worden toegepast,

„ Ut deſent vires, tamen eſt laudanda voluntas."

dat is,

„ Daar magt ontbreekt, moet de goede wil geloofd worden."

Met dit alles willen wij geenzins te kennen geeven, alsof het PIETER WOUWERMAN aan alle kunstvermaardheid mangelde. Integendeel, bevoegde Regters zijn van oordeel, dat hij, in het behandelen van dat gedeelte der kunst, welk hij, ter zijner beoeffeninge, hadt gekoozen, geene geringe vorderingen maakte. In waarheid kan van hem getuigd worden, dat zijne afbeeldingen van Stalletjes, Pleisterplaatzen bij Herbergen, en wel inzonderheid en bovenal zijne Valkenjagten te paerd, met Mannetjes en Vrouwetjes geſtoffeerd, aangenaam en bevallig zijn, de Paerdtjes en Beeldtjes wel geteekend, uitvoerig, en met eene genoegzaame maate van naauwkeurigheid geſchilderd. Alleenlijk moet als een weezenlijk gebrek in zijne Stukjes worden opgemerkt, dat ze niet kragtig, los en teekenagtig genoeg getoetst zijn. PIETER WOUWERMAN naamelijk bewandelde den gewoonen weg, waar door hij, in den grooten hoop der Kunstſchilders, als verdronken wierdt. Van hier dat wij, ten zijnen opzigte, geene verdere leevensbijzonderheden vermeld vinden, zelf niet het jaar, in 't welk hij overleeden is.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Kunstſchilders.*

WOUWERMAN, (PHILIPS) wierdt gebooren te *Haarlem*, in het Jaar 1620. Zijn Vader, PAULUS WOUWERMAN genaamd, was een Historie-Schilder, doch van geringe soort, en bij dezen was het, dat onze Kunstenaar de eerste beginzelen der Teken- en Schilderkunde leerde, gelijk hij van denzelven daar toe de eerste lust hadt ingezogen. Doch binnen korten tijd zo verre gevorderd zijnde, dat hij de lessen zijns Vaders ontbeeren konde, ging hij op zijne eigene wieken drijven, zonder van iemand anders, zo verre bekend is, eenig onderwijs te hebben genoten.

Gelukkig was het voor onzen Schilder, dat hij, bijna van den beginne af dat hij zijne kunst begeerde te oeffenen, zodanige Beschermheeren aantrof, welke zijn werk op den rechten prijs wisten te stellen, en tevens edelmoedig genoeg waren, om het zelve naa waarde te betaalen; hier door wierdt de ijver van den jongen Schilder ontstoken, en zijne vindingrijke geest meer en meer aangezet.

De voorwerpen, waar aan de Heer WOUWERMAN gewoonelijk zijnen arbeid besteedde, waren zeer verscheiden; en het verschil der tekening, orde en schikking van dezelfde voorwerpen zo onbegrijpelijk konstig, en veelerlei, dat het de verwondering van de grootste kenners wegdroeg. Dit munt bijzonderlijk uit in zijn Jagten, Pleisterplaatzen, Pikeurbaanen, Veldslagen, Strooperijen, Paardemarkten, en wat dies meer zij; van welke het een kunststuk nimmer aan het ander gelijk is, en waar in men, schoon honderd maalen veranderde, een aanmerkelijk verschil vindt, zelfs in de kleinste bijwerken, als Voorgronden, Boomen, Luchten, enz. Daarenboven wist hij alle zijne stukken zo verstandiglijk, en in den natuurlijken aart, te verbeelden, dat men met den eersten opslag zien kon, wat de beelden wilden zeggen, en, in het schikken van bijzondere gevallen, de zeldzaamste hartstochten zo konstiglijk uit te drukken, alsof hij dagelijks ooggetuige ware geweest van de ontmoetingen welke hij in het tafereel bragt. In zijne strooperijen, bij voorbeeld, en in de plonderingen van Boeredorpen en Gehuchten, beeldde hij den moodzugtigen moedwil der soldaaten, en den doode-

lij-

lijken ſchrik en vreeze der overrompelde Landlieden, zo natuurlijk af, dat de zielen der Aanſchouwers, getroffen door de zo konstig naar het leven geſchilderde rampen dier ongelukkigen, in dezelve deel namen, alsof zij in het midden dier treurſpelen tegenwoordig waren.

Wij zullen ons niet ophouden met eene omſtandige beſchrijving te geeven van alle die heerlijke Tafereelen, welke door gantsch Europa verſpreid, en bij de kenners in de hoogſte achting zijn, maar liever het geene hem bijzonder raakt voorſtellen, zo verre men met zekerheid dien aangaande iets uit den nacht van gisſingen heeft weeten op te delven.

't Gaat zeer ongelijk omtrent de berigten van zaaken, die in het leven van zommige groote Mannen zijn voorgevallen. Van eenigen, ſchoon zeer beroemd, weet men dikwijls niets anders te ontdekken, dan dat zij leefden, uitmuntende zaaken voortbragten en ſtierven; van anderen, wier naamen naauwlijks verdienen der vergetelheit onttrokken te worden, zijn zelfs de kleinſte beuzelingen bekend, die tot verveelens toe overal worden verſpreid en aangehaald. Zo gaat het, de groote man, onverſchillig of hij bij het gemeen eene luisterrijke vertooning maakt, houdt zich op in zijne kamer, en werkt in ſtilte tot nut der maatſchappije en tot ſtaaving van zijnen roem bij de verſtandigen, terwijl de dwaas zich op het toneel der waereld rond laat voeren, en zijne achting poogt te vestigen op de tong van het praatziek gemeen.

Dus ging het ook met den grooten PHILIP WOUWERMAN. Zommige zeggen, dat hij zich in den echt begaf en eenen Zoon naa liet, welke zich ook in de Schilderkunst oeffende; en dat hij, bevreesd zijnde dat zich deeze, wanneer hij eenmaal van zijne ſchoone Tekeningen en Modellen meester zoude zijn, tot luiheid begeeven zoude, op zijn ſterfbed beval, dezelve alle aan het vuur op te offeren, op dat zijn Zoon dus genoodzaakt zoude worden zelf te ijveren.

Andere, misſchien even onzeker, ſpreeken van dien Zoon niet, maar ſtellen, dat hij in onmin leefde met zijnen Broeder PIETER WOUWERMAN, en dat hij dit beval gaf, dewijl hij niet wilde dat deeze ſchoone vruchten van zijnen ijver en kunst in deszelfs handen zouden vervallen.

An-

Andere wederom beweeren, dat de reden, waarom onze Schilder geboodt alle zijne rekeningen nog bij zijn leven te verbranden, deze was, om dat zij niet de zijne, maar van andere meesters waren. Dit laatfte fchijnt de waarheid te zijn, doch op dat men de oorzaak, welke hier toe aanleiding heeft gegeeven, weeten moge, zullen wij dezelve een weinig van nader bij onderzoeken.

Wanneer de Gelukzon van PHILIP WOUWERMAN begon te rijzen, begon daarentegen die van VAN LAAR, welken men *Bamboots* noemde, en met groot regt onder de beroemdfte Schilders tellen kan, te daalen, niet zo zeer om dat de kunst van den eerften zo verre boven dien van den laatften uitmuntte, maar om dat WOUWERMAN genoeg was vermogende vrienden te hebben, welke zijn werk wisten aan den man te helpen, daar de behoeftige *Bamboots* van alle Befchermengels ontbloot was. Deeze daar en boven in ongenade zijnde vervallen bij de Kunstkoopers, om dat hij zijne fchilderijen niet voor eenen geringen prijs geeven wilde, zogten zij, zo veel mogelijk, dezelve te drukken, waar in zij, door het verheffen van WOUWERMAN, niet dan te wel voor den ongelukkigen Schilder flaagden.

Hier toe hadt veel aanleiding gegeeven, dat de Kunstkooper JAN DE WIT aan VAN LAAR tweehonderd guldens hadt geboden voor een ftuk van zijn maakzel, waar voor hem de Schilder, als fchattende dat ftuk grooter van waarde, bedankt hadt, en hem hadt afgewezen.

De Kunstkooper vertoornd wette zijn verftand om den Schilder deeze weigering betaald te zetten, en befteide ten dien einde aan onzen WOUWERMAN een diergelijk voorwerp als het ftuk van *Bamboots* bevatte. Het welk voltooid zijnde, bragt de Kunstkooper alle de Liefhebbers welke hij vinden kon ten huize van den Schilder, prijzende het tafereel van deezen verre boven dat van *Bamboots*, gebruikende dikwijls deeze woorden: „ Zie daar, Heeren! dat is een ftuk; „ men behoeft naar geene Roomfche Schilders te loopen, „ als men zulke kunst kan bekoomen bij de Nederlandfche „ Kunstfchilders." Waar door de achting van WOUWERMAN zeer veel aanwon, ten koste van den armen VAN LAAR, welke

ke zich deeze vernedering zodanig aantrok, dat hij van hartzeer ftierf.

Naauwelijks hadt de wraakgierige Kunstkooper gehoord, dat deze Schilder geftorven was, of hij begaf zich terftond naar het Sterfhuis, alwaar hij, voor eene geringe fom, zich van alle deszelfs fchetzen, teekeningen en prenten meester maakte, welke hij wederom vervolgens aan den Heer WOUWERMAN over deedt, die zich van dien fchat meesterlijk wist te bedienen. En deeze waren nu die zelfde teekeningen, welke onze Schilder voor zijn fterven liet verbranden, op dat hem niemand van eenige dieverij, na zijn overlijden, zoude kunnen befchuldigen.

Onze Kunftenaar rekte ook zijnen levensdraad niet lang, als zijnde in den Jaare 1668, in het achtënveertigfte zijns ouderdoms, overleeden, niet zonder door het geluk aanmerkelijk bevoordeeld te zijn; 't welk blijkt uit het geene daaromtrent van hem verhaald wordt, als hebbende zijne Dochter, welke hij aan den Konst-Schilder H. DE FROMANTJOU uithuwelijkte, eene bruidfchat van twintigduizend guldens mede gegeeven.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Konstfchilders.*

WOUWBRUGGE, is het eigenlijke en eenige Dorp in de Heerlijkheid *Esfelikerwoude*, in het gedeelte van Zuidholland, *Rhijnland* genaamd, gelegen. Het Dorp is ter wederzijde van de *Woudwatering* getimmerd. Over deeze plagt, in overoude tijden, een Brug te leggen, doch die, volgens eene fchriftlijke vergunning van Dijkgraave en Heemraaden van *Rhijnland*, gedagteekend op den twintigften Augustus des Jaars 1505, reeds is weggenomen. In deezen *Burg*, als mede in het woord *Woude*, de algemeene benaaming der Ambagtsheerlijkheid, moet de naamsreden van dit Dorp gezogt worden. De Kerk van *Wouwbrugge*, hoewel klein, is nogthans een fraai en zindelijk gebouw, met een fpitzen Toren pronkende. Naar de meening van zommigen, zou de ftigting tusfchen de Jaaren 1650 en 1660 moeten zijn voorgevallen.

De

De Hervormde Leeraar der Plaatze is Lid der Klasfis van *Leiden en Neder-Rhijnland.* Door zijne ligging is *Wouwbrugge* een zeer vermaaklijk en leevendig Dorp, van wegen den veelvuldigen doortogt van allerlei fchepen, zo grooten als kleinen, onder anderen de zuiken, welke, binnen door, over het Haarlemmermeir na *Gouda* en na *de Maas*, en, langs dien weg, na andere Gewesten, zijn beftemd. *Wouwbrugge* is hierom eene neeringrijke plaats, en bevat een goed getal zindelijk betimmerde Huizen en welvaarende Ingezeetenen. — Naar het getuigenis van zommige Hiftoriefchrijvers, zoude, ook in de nabuurfchap van *Wouwbrugge*, allereerst in deeze Gewesten, de Hervormde Leere zijn gepredikt worden. De perfoon, welke tot die ftoute onderneeming, eene genoegzaame maate van kloekheid van geest bezat, was, volgens zommigen, PETRUS GABRIEL, een *Vlaming*, of, volgens anderen, JAN ARENDSZOON MANDEMAKER, van *Alkmaar*, welken wij, ter zijner plaatze in ons *Woordenboek*, op een afzonderlijk Artikel, nader hebben leeren kennen.

Zie A. COMRIE, *Eigenfchappen des Geloofs*; *Tegenw. Staat van Holland.*

WOUWEREN, (CHRISTIAAN VAN DEN) was een dier onrustige en muitzieke Leeraaren, die, hun gewigtig ampt misbruikende, in ftede van zich te bepaalen bij de prediking van het Euangelium, 't welk niets dan vrede ademt, twist en onmin zaaien, en de gemoederen, welke zij moesten ter nederzetten, al meer en meer gaande maaken; tot groot nadeel der onderlinge zamenleevinge, welker belangen zij niet fchroomen, aan hunne eer- en ftaatzuchtige bedoelingen op te offeren. Eenige duizenden Brabanders en Vlamingen, uit hun eigen Vaderland geweeken, ter zaake van den Godsdienst, te *Leiden* eene veilige fchuilplaats gezogt, en, onder fchut en fcherm van de Regeeringe der Stad gevonden hebbende, was naauwlijks aldaar gevestigd, of zij ftaken zich in zaaken, bij welke zij geen belang hadden; onder fchijn van

ijver-

ijver voor het waare geloof hunner woelzieken geest den ruime teugel vierende. LEICESTER, zendeling der Koninginne van *Engeland*, een Land, van 't welk den Vereenigde Gewesten nimmer bijkans iet anders dan ach en wee is wedervaaren, bemoeide zich niet flegts met zaaken, het tijdlijk bestuur betreffende, maar ook, den huichelaar telkens uithangende, met den toestand der Nederlandsche Kerke. De Predikanten zogt hij aan zich te verbinden, om, door den invloed, welken deeze, veelal, op de gemeente hebben, zijn gezag te schraagen, en, al verder en verder, uit te breiden. De Regeering van *Leiden*, onder andere, verzette zich, met phlegmaatige ernst, tegen de wederregtelijke inkruipingen van den Engelsman. Hier tegen verzetteden zich eenige woelzieke geesten, de burgers van *Leiden*, onder de hand, opstookende. CHRISTIAAN VAN DEN WOUWEREN, Predikant der Plaatze, was een der voornaamste Belhamels. Nevens zijne medestanders nam hij het den *Leidensche* Regenten euvel af, dat zij LEICESTER wederstreefd hadden in zijne pooging, om een Sijnode te beroepen. Dier zelfde Wethouderschap leide zij ten laste, dat zij zekeren Leeraar de hand boven 't hoofd hieldt, welke de koenheid hadt gehad, openlijk van den predikstoel te beweren, „ dat de Heeren van *Leiden*, aan den „ Spanjaard en den Franschman wederstand hebbende kunnen „ bieden, ook wel weg zouden weeten met den Engelsman." VAN DEN WOUWEREN leedt, eerlang, de verdiende straffe zijner wederhoorigheid. Onder de vergiffenisse, welke, uit naam van Prinse MAURITS, van den Raadshuize van *Leiden* wierdt afgekondigd, was hij niet mede begreepen. Nevens zijn ampt, moest hij ook het Land verlaaten.

Zie P. C. HOOFT, *Nederl. Historien*; BOR, *Nederl. Oorlogen*; JAN WAGENAAR, *Vaderl. Historie*.

WULPENBURG. Onder deeze benaaming, onzeker van waar dezelve haaren oorſprong ontleend hebbe, ontmoeten wij een deftig Gebouw, ten platten Lande, op het Zeeuwſche Eiland *Walcheren*, niet verre van de Stad *Veere*. Het is een regelmaatig vierkant, hebbende ter wederzijden eenen vleugel. De plantaadjen zijn zeer uitgebreid, en zommige Dreeven of Laanen van eene uitgebreidheid, dat het oog derzelven einden niet kan bereiken. Huis, Bosſchen, Boomgaarden, Zaai- en Weilanden; alles te zamen genomen, beſlaat eene ruimte van honderdvijfſenzeventig Gemeten. Nu ruim eene Eeuw geleeden was het Geſtigt de eigendom van een Lid des aanzienlijken Zeeuwſche Geſlagts van REIGERSBERGEN; Geſlagt, welk, al bezat, het geene andere verdienſten, zich den onuitwischbaare naagedagtenisſe van alle vijanden van geweld en verkragtinge der geregtigheid, en van alle vrienden van Vrijheid en Verdraagzaamheid heeft aanbevolen, om dat het eene zo ſchrandere als kloekhartige Vrouwe, als den grooten HUIG DE GROOT Echtgenoote; MARIA VAN REIGERSBERGEN heeft voortgebragt.

Zie SMALLEGANG, *Kronijk van Zeeland*; M. GARGON, *Walcherſche Arkadia*.

WULVEN, (*De Heerlijkheid*) is gelegen in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, ten Oosten van de Heerlijkheid *Heemſtede*. *Wulven* is eene Ambagtsheerlijkheid; in haaren omvang en uitgeſtrektheid beſlaat zij driehonderdachtenvijftig Morgens honderddrieënzeventig Roeden gronds. Volgens de jongstvoorgaande opneeming zoude men, binnen de Heerlijkheid, niet meer dan acht Huizen tellen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

WUL-

WULVEN, (*Huis te*) is een van ouds bekend, in de zo even vermelde Ambagtsheerlijkheid gelegen gestigt, en in reeds voorlang onder de Riddermaatige Hofstede van het Gewest gerekend, te weeten, zints het besluit der Staaten van den zevenëntwintigsten October des Jaars 1536; dag, op welken benevens dit, nog veele andere Landheeren in de Provincie *Utrecht* tot dien zelfden rang verheven wierden. Volgens HEDA zou dit Slot zijnen naam ontleend hebben van *Wolven*; hij noemt het *Castrum Luporum*, Wolvennest. Doch volgens anderen zou men, met meer regt, den naamsoorsprong in het woord *Golven* moeten zoeken; voor bewijs hier van aanvoerende, dat de VAN DER HORSTEN, STERKENBURGEN, HARDENBERGEN, HINDERSTEYNEN, OUDEGEYNEN, HEEMSTEDEN en anderen, allen afstammelingen van de Heeren VAN WULVEN, Golven of Zeebaaren, hoewel met eenige verandering van kleuren, in hunne Wapenschilden, gevoerd hebben.

'Er is 'er, die van meeninge zijn, dat het *Huis te Wulven* reeds in het begin der Dertiende Eeuwe bekend zou geweest zijn. Gedunrende de tijden der rampzalige onkunde in de gewigtigste van alle kundigheden, de kennis van den Godsdienst, ontving het *Huis te Wulven*, van tijd tot tijd, een sterken toeloop van misleide vereerders van afgestorvene Heiligen. Men verhaalde, en het vondt geloof bij veelen, dat binnen de Muuren van dit Kasteel een wonderdoend beeld der Moedermaagd bewaard wierdt. Naa het aanbreeken van den dageraat eenen meer verlichte kennisse heeft men het Beeld van zijne aloude standplaatst weggenomen, en overgebragt in de Stad *Utrecht*, alwaar men het, nog langen tijd, bewaard heeft.

Even als alle andere Huizen van aanmerkelijke sterkte, heeft het *Huis te Wulven* verscheiden lotverwisselingen ondergaan; wordende nu eens, voor een gedeelte, gesloopt, en vervolgens wederom opgebouwd. Dus vinden wij vermeld, dat *Wulven*, in den Jaare 1346, door den Utrechtschen Bisschop JAN VAN ARKEL, wierdt verwoest, om dat de toenmaalige bezitter, Heer ERNST VAN WULVEN, gerugsteund door verscheiden andere Stichtsche en Hollandsche Ede-

len en Grooten tegen hem hadt aangespannen. Volgens de aloude Kronijken, zou, reeds geruimen tijd vóór het einde der Veertiende Eeuwe, eene Erfdogter van gemelden Heere ERNST, door haar huwelijk het *Huis te Wulven* hebben overgebragt in het Geslagt van LOKHORST, en haar Zoon HERMAN VAN LOKHORST den toenaam van WULVEN hebben aangenomen. Deeze hadt eene dogter, welke, in den Jaare 1393, in het huwelijk tradt met BALTHAZER VAN BUREN, *Heere van Reigersfoort*; wiens Erfdogter, LUTGARD VAN BUREN genaamd, naa het overlijden van haaren Vader, Vrouwe van *Wulven* en *Amelisweert* zijnde geworden, zich in den echt begaf met JAN VAN RENESSE, Ridder. Het Geslagt van RENESSE kwam aldus in het bezit van het Huis en de daar toe behoorende Heerlijkheid. Heer JAN verwekte eenen Zoon, insgelijks JAN genaamd. Doch vermits deeze, door aanhoudende ziekte en ongesteldheid van lichaam, zich buiten de mogelijkheid bevondt om zijn geslagt voort te planten, bewoog hij, naa het overlijden van zijne Moeder, zijnen Vader tot het aangaan van een tweede huwelijk; ten welken einde hij het Huis en de Heerlijkheid aan hem overdroeg. JAN VAN RENESSE, *de Oude*, verbondt zich dan andermaal in den echt, met MARGARETA, dogter van GERRIT, *Heere van Kuilenburg*, en verwekte bij dezelve, behalven nog andere kinderen, JAN, *Heer van Wulven*; welke, op zijne beurt, eene echtverbintenis aanging met ALEID, Erfdogter van ADRIAAN FREYS VAN BUINRE, Heere van *Wulp*, *Urk* en *Emeloort*; bij welke hij, behalven andere kinderen, Vader wierdt van ADRIAAN en JAN VAN RENESSE, den eenen naa den anderen *Heeren van Wulven*. De Kleinzoon des laatstgenoemde, insgelijks JAN genaamd, die tot Moeder hadt gehad MARGARETA VAN RENESSE VAN ELDEREN, en ter Echtgenoote hadt genomen HESTER VAN HATTUM, verkogt de Heerlijkheid en het Huis te *Wulven* aan WOUTER VAN OUDSHOORN, *Heere van Krajestein*. Deeze, zijnde een man van zeer aanzienlijke middelen, maakte zeer aanmerkelijke verbeteringen aan het Slot, en vernieuwde het bijkans geheel. Hij liet eene dogter na, MACHTELT VAN OUTSHOORN, gehuwd aan ANDRIES BOCHART. In den aanvang der jongstvoorgaande Eeuwe hadt

WOU-

WOUTER VAN OUTSHOORN den eigendom verkreegen, voor de fomme van zesendertigduizend guldens. Uit de handen van ANDRIES BOCHART kwam *Wulven*, bij verkoop, in die van PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE, Heere van *Serooskerke*, *Moermont*, *Stavenisse*, Burggraave van *Zeeland*, Raad en Kerkmeester Generaal der Provincie *Zeeland* Bewester-Schelde, en vervolgens Gouverneur van *Bergen op den Zoom*. De Zoon en Opvolger van deezen, in het bezit van *Wulven*, was HIERONYMUS VAN TUYL VAN SEROOSKERKE; die wederom tot erfgenaam hadt Jonkheer PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE. De eerste van zijn Geslagt was deeze, welke, van wegen het Huis te *Wulven*, in de Ridderschap des Lands van *Utrecht* wierdt beschreeven. Dit gebeurde in den Jaare 1640. Bij zijn overlijden, 't welk voorviel in den Jaare 1661, liet hij eenen Zoon na, HIERONYMUS genaamd, *Heer van Serooskerke en Wulven*. In den Jaare 1667 nam hij, van wegen het meergemelde Huis, zitting in de Ridderschap van *Utrecht*. Tot echtgenoote hadt hij genomen ANNA VAN RENESSE VAN MOERMONT; bij welke hij verscheiden kinderen verwekte, onder andere eenen Zoon en Opvolger PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE; na zijns Vaders overlijden, voorgevallen in den Jaare 1677, *Heer van Wulven*. Negentien jaaren bleef hij in het bezit van Heerlijkheid en Huis. Na verloop daar van verkogt hij zijn regt, in den Jaare 1696, aan PIETER BRAGET DE BRAGARD, Heere van *Bonnefont*; welke het, op zijne beurt, bij verkoop, overdroeg, in den Jaare 1719, aan HENRIK VAN DER GRAAF DE VAPOUR, welke, op den achtentwintigsten October des Jaars 1724, 'er mede beleend wierdt.

De Heerlijkheid en het Huis te *Wulven* zijn, tot hier toe, leenroerig geweest aan de Graaflijkheid van *Holland*. Zints de Omwenteling heeft men, even als ten aanzien van alle andere Heerlijkheden, ook hier omtrent andere schikkingen beraamd. Uitwendig heeft het *Huis te Wulven* niet veel aanziens. In zijne hoogte en zwaar Muurwerk vertoont het, nog heden, de merkteekens van zijnen ouden luister. De wijde Graften, binnen welke het beslooten ligt, draagen getuigenis van deszelfs voormaalige sterkte. Het hoog geboom-

boomte draagt de kenmerken van de uitgebreide plantaadjen, van welke het gestigt, eertijds, is omringd geweest.

Zie A. BUCHELIUS, *Not. ad Hedam;* SMALLEGANGE, *Kronijk van Zee-* *Utrechtsch Placaatboek.*

WULVENHORST, eene Ambagtsheerlijkheid, met eene daar in gelegene Lusthoeve van den zelfden naam, in het Land van *Montfoort*, het vierde Maarschalksampt der Provincie van *Utrecht*, aan de *Lange Linschooten*, boven en beneden de Stad *Woerden* haaren oorsprong neemende uit den Ouden Rhijn, en van daar, langs *Wulvenhorst*, het Dorp *Linschoten*, *de Huizer*, *de Nes* en *Linschoten*, en door het Steedtje *Oudewater* zijnde voortgeloopen, zich ontlastende in den Ysselstroom. De Heerlijkheid *Wulvenhorst*, die van *Kromwijk* en *de Haar* of *Linschoter Haar* daar onder begreepen zijnde, vinden wij op eene uitgebreidheid van driehonderdzevenёntachtig Morgens begroot. In den Jaare 1748 telde men, binnen deeze uitgestrektheid, acht Huizen. De beroemde Nederlandsche Dichter LAURENS BAKE, was, ten eenigen tijde, eigenaar van deeze Heerlijkheid. Voor meer dan vierhonderd jaaren pronkte de Heerlijkheid *Wulvenhorst* met een zeer sterk, aanzienlijk en fraai Kasteel. ALBERT VAN BEYEREN, Ruwaart van *Holland*, in den Jaare 1374, met AREND VAN HOORN, Bisschop van *Utrecht*, in oorlog ingewikkeld, en met eene talrijke Vloot de Lek zijnde opgevaaren, veroverde het *Huis te Wulvenhorst*, en leide het voorts in koolen. Tegenwoordig vertoont het de gedaante van een fraai Landhuis, of Lustplaatze, in den hedendaagsche smaak gebouwd. Men ontmoet het gestigt, nevens zijne plantaadjen, aan den Dijk, bij *Polanen*.

M. VOSSIUS, *Jaarboeken;* SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen; Historie van 't Utrechtsche Bisdom*, enz.

WY-

WYBOUT RIPPERDA. 't Lust ons, deezen dapperen Vaderlander, en diens bedrijf, bij eene zeer gewigtige gelegenheid gehouden, in een afzonderlijk Artikel van ons *Woordenboek* te vermelden, niettegenstaande wij slegts eene enkele daad van hem vermeld vinden; welke, evenwel, mogen wij, bij hoogstwaarschijnlijke gissing vaststellen, veele andere, van gelijken stempel, ten gevolge zal gehad hebben.

Van geboorte was hij een *Fries*, doch hadt zich, met der woon, na *Haarlem* begeeven. Hier bekleedde hij den post van Overste der Stad; in den Jaare 1572, wanneer deeze Stad met een beleg door de Spanjaards wierdt bedreigd. Eer nog dit beleg ondernomen wierdt, toonde zich de Wethouderschap genegen, om, door onderhandeling, den dreigenden storm, met den schrik, te doen overdrijven. *Don* FREDERIK, Zoon des Hertogs VAN ALVA, bevondt zich te *Amsterdam*. Derwaarts vertrokken, volgens keuze der Haarlemsche Vroedschap, Jonkheer CHRISTOFFEL VAN SCHAGEN, DIRK DE VRIES, Oud-Burgemeester, en Mr. ADRIAAN VAN ASSENDELFT, Pensionaris, om met den Spanjaard in onderhandeling te treeden. RADBOUT RIPPERDA hadt hier van de lucht niet gekreegen, of een vuur van edel misnoegen, over deezen flaauwhartigen stap, ontvlamde in zijnen boezem, en wierdt hij voorts te raade, eenen maatregel te beraamen, welken hij dienstig oordeelde, om de uitwerkzels van het bedrijf der Wethouderschap te verijdelen. WYBOUT erkende de oppermagt des Volks, en stondt in het gevoelen, op de onvervreemdbaare Regten van den Burger gegrond, dat, zonder diens bewilliging, geen verbond of afspraak, door de tijdelijke Bestuurders aangegaan, eenige kragt of gezag heeft. Hij kende, daarenboven, de trouwloosheid van den Spanjaard; de ervarenis hadt hem geleerd, hoe deeze de heilige verbintenis van den Eed voor een spel aanziet, wanneer hij, meer bij het schenden dan bij het houden van zijn woord, zijne rekening kan vinden.

Tegen twee uuren naa den middag de Schutters en andere Burgers van *Haarlem*, in den Nieuwen Doele hebbende bij een geroepen, en Jonkheer LOUDESLOF VAN BREDERODE, den Schout ADRIAAN VAN DORT, nevens eenen GERRIT STUYVER

verzogt tot het bijwoonen der Vergaderinge, deedt hij aldaar eene aanspraak tot de zamengevloeide menigte, waar in het Vaderlandsch hart zich ontlastte in eene taal, vol van edele grootmoedigheid. 't Zij ons geoorlofd, den wakkeren Overste, door den mond van den Ridderlijken Drost en Historieschrijver PIETER CORNELISZOON HOOFT, op dit papier te doen spreeken. In de vastgespierde taal luidt die Rede aldus: „ Het waar, manhafte Burghers, uwer vroomheit en deftigheit te kort gedaan, zoo ik u pooghde t'onderrichten, wat het in heeft, den vloek Gods, tot borghe van menschen belofte, te stellen. En 't is zoo wel den minste als den meeste bekent, hoe pleghtigh de Majestraat deezer steede gezwooren heeft, in geen' handeling met den Spanjaardt te treeden, buijten weeten van mij en de zeeven Hoofthopluijden. 'T heeft haar echter gelieft, zonder ijemandt van ons te kennen, in een stuk, daar billijk 't gevoelen der gansche gemeente op te hooren stond, gezanten ter sluijk uit te schikken, en vergiffenis van plichtpleeghing te verzoeken. Ende blijkt nu, hoe loslijk men op luijden bouwt, die, met schoorvoeten, tot de goede zaake geschreeden zijn: dewijl zij hunnen grondt oopenbaaren, en met vollen run naa den vijandt toejaaghen, zoo ras maar als zijn trom, op 't uijterst onzer grenzen gehoort wordt. Jonker CHRISTOFFEL, Burgermeester DE VRIES, en ASSENDELFT zijn heenen, om der Spaansche opgeblaazenheit te voet te vallen, zich vroedtmaakende zulk een' hoomoedt, met smeeken, te vellen. Zoo onze lot meêbrengt, die eeuwe te leeven, daar men den eedt voor spel houdt, en zoo lichtveijrdelijk de schup geeven magh aan verbondt, met Stadthouder en Staaten gemaakt; ten minste moesten zij hunn' eijghe welvaart niet vergeeten hebben, nochte wat die van Mechele, Zutven, Naarde, weedervaaren is. Maar (dus vervolgt de Overste WYBOUT) men brengt fraije brieven van d'Amsterdammer Wethouders, en den Pastoor van 't Bagijnhof te voorschijn, die de middelen in de mouw hebben, om wolven in lammeren te veranderen, en van oovervloedighe genaade, en goedertierenheit, opgeeven. Voorwaar, (dus gaat de

„ Over-

WIJBOUT RIPPERDA, DOET EEN VADERLANDSCHE AAN=
SPRAAK AAN DE BURGERS, EN SCHUTTERIJ VAN HAARLEM.

„ Overste voort) is 'er ijemandt zoo zinneloos, die zich „ dien hoonigh laat om den mondt smeeren, en zich daar„ aan vergaapen kan, in mij zal 't niet koomen, dat men „ zich vaijligher op het zeggen van d'Amsterdamsche lijfeij„ ghens des dwingelands, oft op een' verloopen paap, magh „ verlaaten, dan op het woordt van ROMERO, daar zich de „ Naarders meê bewaart waanden. Beijdt: (zo luidde zijne „ opbeurende waarschuwing) beeter, in 't betrachten van „ eer en eedt, tot den uitersten snikaadems, tot de laatste „ drup bloeds, voor de vrijheit der steede, gevochten; dan „ zich willigh in slaavernij geworpen, en de verfoeijde ziel, „ onder duijzenderleij dartelheit, hoon, en quellaadje der „ Spaansche moedwil, verlooren. Dit (dus besloot de Over„ ste) dit's 't opzet van een' Vries. Hollandt plagh ook man„ nen te fokken; en mij verlangt te booren, hoe 't de Haar„ lemmer harten verstaan." Geene woorden in de lucht gesmeeten waren deeze van den dapperen en vrijen Fries. „ Deeze", opdat wij, nogmaals met de woorden van den Drossaart, de uitwerking der aanspraake op de zamengekoomene gemeente voordraagen, „ deeze, en gelijke reedenen „ zette hij met brandende ooghen, stijve kaaken, om 't eijn„ de der zaale te beroepen, derwijze, uit, dat ook de „ vroeden en achterdochtighen, ten hooghste ontroert wer„ den: en 't meeste deel, luijder stemme, verklaarde, ge„ reedt te zijn, hals, haave, voor de Vrijheit des Vaader„ lands, onder zoo rustigh een' Ooverste te waaghen. Naa „ 't welke, aangenoomen met dankbaaren heughlijk gelaat, „ elk, ontslooten door beweeghenis, den anderen tot stant„ vastigheit aantrooste; en de zaamening scheijdde." Gewisselijk zal de Overste WYBOUT, gedunrende het beleg, waar mede *Haarlem*, kort daar naa, benaauwd wierdt, proeven van dapperheid, zijner taale waardig, gegeeven hebben. Tot ons leedweezen, onder het stilzwijgen der Historieschrijvers, kunnen wij 's Mans heldendaaden niet bij de stukken opnoemen. Ook kan hij, in de verdeediging der Stad, een spoedig einde van zijn leeven gevonden hebben.

Zie P. C. HOOFT, *Nederl. Historien*, B. VII. bl. 293, 294.

WYDAARS. Bij deezen naam is, in de Provincie *Zeeland*, bekend, een stroom of water, door welke de *Nieuwe Zijpe*, aan de Oostzijde van het Eiland *Duiveland*, in de *Kramer* uitloopt.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland.*

WYK; zie BEVERWYK.

WYK. Bij deezen naam is bekend een gedeelte van de Stad *Maastricht*, waar mede het, door middel van een zwaaren Brug, van negen Boogen, over de rivier de Maas geslagen, vereenigd is. Onder de Latijnsche benaaming van *Vicus*, is *Wijk*, reeds in de Negende Eeuwe, bekend geweest. De Wal van dit gedeelte der Stad *Maastricht* beslaat iets meer dan een vierendeel uur gaans in zijnen omtrek, en is van drie vaste Bolwerken voorzien. Binnen *Wijk* ontmoet men twee voornaame of hoofd-, en verscheiden mindere Straaten. Men zie verder 't geen wij reeds in het Tweeëntwintigste Deel deezes *Woordenboeks*, op het Artikel MAASTRICHT, gezegd hebben.

Zie ALTING, *Notit. Germaniæ Inferioris.*

WYK, is eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van *Zuidholland*, het *Land van Heusden* genaamd, ten Noorden der Stad van dien naam gelegen. Volgens sommigen zou de overstrooming van de Maas, toen dezelve nog onbedijkt lag, aanleiding hebben gegeeven tot het bouwen van het Huis op den Berg; en dat vervolgens, rondom hetzelve, andere Huizen zouden getimmerd zijn; die tot een Dorp zijnde aangegroeid, aan het zelve den naam van *Wijk* gaven, om daar mede het oogmerk der bouwinge aan te dui-

duiden. Schoon het waarheid is, dat het opwerpen van hoogten, als wijkplaatzen tegen overstroomingen, van ouds, in vrij algemeen gebruik geweest zijn, vooral in *Friesland*, en ook in zommige oorden van *Holland*, twijfelt men, egter, of deeze naamsreden op *Wijk* kan worden toegepast.

Wat hier van zij, de Ambagtsheerlijkheid *Wijk* is van aanmerkelijke uitgebreidheid, en van merkelijk gewigt voor haaren eigenaar en de bewooners, van wegen den vrugtbaaren grond, welken men, genoegzaam door het geheele Distrikt, aantreft. Het getal van Huizen, zo in het Dorp als elders, zal om en bij de honderddertig bedraagen. Het Dorp *Wijk* is een van de grootsten in den Lande van *Heusden*, en zeer vermaaklijk door zijne aangenaame ligging, te midden van hoog opgaand geboomte. De Kerk is een deftig gebouw, pronkende met een hoogen spitzen Toren. De Hervormde Gemeente heeft hier haaren eigen afzonderlijke Leeraar. De aloude Kronijken laaten geenen twijfel over, aangaande het voorneemen, welk men, nu reeds lang geleeden, hadt opgevat om het Dorp *Wijk* tot eene Stad te maaken. Inderdaad hadt men reeds, ter volvoeringe van dit voorneemen, een ontwerp gemaakt. Ten bewijze hier van kunnen dienen de benaaming en de Rooijing van verscheiden Straaten, welke men voorneemens was aan te leggen. Intusschen, door opkoomende beletzels van verscheiden aart, welke het onmogelijkheid der bereikinge van het vastgestelde oogmerk deeden zien, heeft men zich genoodzaakt gevonden, dit Ontwerp te laaten steeken. Het Geslagt VAN WYK, eigenaars der Heerlijkheid en van het *Huis op den Berg*, is zeer vermaard in 's Lands aloude Geschiedenissen.

Voorts ontmoet men, in de Ambagtsheerlijkheid *Wijk*, verscheiden adellijke Huizen en Kasteelen; zommigen van welke, egter, in hunne puinhoopen slegts eenige flaauwe overblijfzels en kenmerken vertoonen van hunnen alouden luister. Dit, onder andere, is het geval van het *Huis op den Berg*, waar van slegts eenige dikke Puinbrokken zijn overgebleeven. Een felle brand bragt hetzelve tot dien staat van vernederinge. Even eens, wat den vervallenen toestand aangaat, is het gelegen met het van ouds beroemde *Mounikken*-

kenhof, dus genaamd, deels om zijnen voormaaligen luister, welke het met den bijnaam van *Hof* deedt praalen; deels om dat het ter woonplaatze diende voor eenige Leden der befaamde Orde van de *Tempelieren*. Zij hielden alhier hun verblijf tot in den Jaare 1313, wanneer zij, eenen enkelen uitgezonderd, die, tot zijn geluk, thans buiten het Klooster vertoefde, in eenen zelfden nacht, gelijk op veele andere plaatzen gebeurde, op bevel van den Roomschen Bisschop CLEMENS DEN V, gedood wierden; 't welk, zo als bekend is, de vernietiging hunner Orde ten gevolge hadt. Behalven deeze, ontmoet men nog in het Ambagt *Wijk*, de Huizen of Kasteelen *Wijkerstein*, *Eikenstein* en *Kraanenburg*, gemeenlijk, hoewel t'onregt, *Kroonenburg* geheeten.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van het Land van Heusden*; HALMA, enz.

WYK AAN 'T DUIN, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwschap van Blois* genaamd. Het Distrikt grenst ten Noorden aan de Ban van *Heemskerk*, en ten Zuiden aan het Wijker-meir, de Stede *Beverwijk* en de Ban van *Velzen*. Volgens de Quohieren der Verpondingen bevat de Ambagtsheerlijkheid, in haaren omvang, zeshonderdnegenënzestig Morgens, honderdvierënnegentig Roeden gronds. Men ontmoet 'er geen Kerkdorp. Van het getal der Huizen, ginds en elders verspreid, ontmoeten wij geene naauwkeurige opgave. — In het Ambagt *Wijk aan 't Duin* ligt het vermaarde Adelijk Huis, *Adrichem* genaamd. 'Er is 'er, die meenen dat *Adrichem* reeds voor meer dan duizend jaaren zou bekend geweest zijn, en in eenen Brief van KAREL, Groothofmeester van *Frankrijk*, als zodanig vermeld. Naar 't voorbeeld van veele andere oudadelijke Kasteelen, stondt *Adrichem*, meer dan eens, ten doele aan de vernielende hand van alverwoestende Oorlogen. Dus wierdt het, een weinig naa het midden der Dertiende Eeuwe, door de *Kennemers*, of, gelijk andere Kronijken willen,

len, door de *Friezen*, verdelgd. Geruimen tijd, zelf eenige Eeuwen, fchijnt het, zedert, niet veel beter dan een puinhoop geweest te zijn. Immers leest men, dat het Gestigt, omtrent het midden der Zestiende Eeuwe, herbouwd wierdt. Van tijd tot tijd heeft men, aan het Gestigt, merkelijke veranderingen en verbeteringen gemaakt. De tegenwoordige eigenaar, Ridder VAN KINSBERGEN, onderhoudt het gebouw en de beplantingen in eene juiste orde. — De *Heeren van Adrichem* zijn vermaard in 's Lands Gefchiedenisfen. Den volgreeks van dat Geflagt hebben wij reeds op eene andere plaats vermeld. De Leezer kan dien vinden in het Eerste Deel, op bladz. 345 en vervolgens, van ons *Woordenboek*.

Zie SMIDS *Schatkamer;* BROUËRIUS, *Zegepralend Kennemerland.*

WYK BY DUURSTEDE, meest *Wijk te Duurstede* genaamd, de vierde Stad in rang van de stemmende Steden der Provincie van *Utrecht*, ligt aan den Rhijn, ter plaatze daar deeze Rivier den naam van Lek aanneemt, of liever daar de Lek van ouds uit den Rhijn gegraaven geworden is, vier uuren gaans beneden *Rhenen*, en ruim twee uuren boven *Kuilenburg*, in eenen lustigen oord, en rondsom in boomgaarden; 't welk aan de Stad, inzonderheid van de overzijde der Riviere, een zeer bekoorlijk aanzien geeft. Ook is zij, van binnen, fierlijk met boomen bezet. Bij *Wijk te Duurstede* is, al voor veele Eeuwen, tot voorkoominge van de overstroomingen, die, dikwils, door het hooge water des Rhijns, veroorzaakt wierden, een Dam in de Rivier gelegd. De Bisfchop van *Utrecht* en de Graaven van *Holland*, *Gelder* en *Kleeve*, hadden allen, meer of min, belang, of bij de behoudenis, of bij het wegneemen van deezen Dam. Doch Keizer FREDRIK DE I bemiddelde, in 't Jaar 1165, eene overeenkomst tusfchen deeze vier Mogendheden, waarbij, onder anderen, bedongen wierdt „ dat de Dam, in den Rhijn bij „ *Wijk te Duurstede*, in overoude tijden gelegd, nimmer „ weggenomen, maar altoos in den zelfden staat onderhou- „ den

„ den zou worden." Ook ligt deeze Dam hier nog tegenwoordig, zo veel men naa gaan kan, op dezelfde plaats, waar hij van ouds gelegd is. Digt bij de Stad staat een Runmolen.

De Stad is rondsom omringd met oude muuren. Zij heeft drie poorten, eene naa den kant van *Utrecht*, die zeer oud en met Toorentjes versierd is, en twee aan den kant van de Lek, behalven eene Waterpoort aan dezelfde rivier, eenen uitgang met eene brug aan den Krommen Rhijn, en nog een' uitgang met eene brug naar 't oude Slot of Kasteel, welk eene vijfhoekige gedaante en drie heele en twee halve Bolwerken plagt te hebben. Het staat in 't Zuidwesten der Stad, wordt thans niet bewoond, en is voor 't grootste gedeelte zeer vervallen. De Toorens, die nog gedeeltelijk overgebleeven zijn, en een van welken, die twee spitzen heeft, tamelijk wel onderhouden wordt, draagen nog teekens van de sterkte en schoonheid van dit Kasteel. Een der Regenten heeft het in erfpagt om tien Ruivers 's jaars. De Stad onderhoudt een der Toorens, in gevolge van eene overeenkomst met 's Lands Staaten van den dertienden Junij des Jaars 1727, waar tegen haar de weide rondsom 't Kasteel afgestaan is, die haar veertig guldens 's jaars opbrengt. De Staaten plagten een' Kastelein van 't Kasteel te stellen, wiens wedde in 't Jaar 1677 van achtendertig tot vijftig guldens ter maand verhoogd wierdt. Doch zedert langen tijd heeft men geen' Kastelein meer te *Wijk* gehad.

Wijk te Duurstede is de oudste Stad van '*t Sticht*, en eene der oudsten van de Vereenigde Provincien. TACITUS gewaagt, in 't Verhaal van den oorlog tusschen CLAUDIUS CIVILIS en de Romeinen, die in 't Jaar 70 van de gemeene tijdrekening voorviel, van eene Plaats, die hij *Batavodurum* noemt, en in het Eiland der Batavieren plaatst. 't Is veelen en ook mij waarschijnlijk, dat het *Batavodurum*, welk men het *Durum der Batavieren* zou kunnen overzetten, ons *Wijk te Duurstede* geweest zij, welk ook, ter linkerzijde des Rhijns, dat is, in 't Eiland der Batavieren plagt te liggen, en nog liggen zou, zo de stroom, door 't graaven van de Lek, en door 't verstoppen van den uitloop bij *Katwijk*, niet

niet t'eenemaal van loop veranderd was. In 't woord *Bata*-VODURUM, vindt men het zelfde zaakelijk of worteldeel, als in *Duurstede*: en TACITUS geeft ook aan zijn *Batavodurum* den naam van *Vicus* of *Wijk*. De betekenis van dit Worteldeel *Dur* is niet moeilijk te vinden. Men verstondt 'er, in 't Oud Keltisch, 't welk hier en hieromtrent de Landtaal was, *water* door, zo dat *Durstede* of *Duurstede* zo veel zegt als *Stad* of *Plaats aan 't water*. In 't Latijn der Middeleeuwe, wierdt hier van *Dorestadum* en *Dorestatum* gemaakt; welke naam, eigenlijkst, op het Kasteel gepast wierdt. De Stad of Stede is ook, dikwils, in oude Schriften, bij den naam van *Wijk*, van het Kasteel *Duurstede* onderscheiden, en hierom, in laatere tijden, en nog tegenwoordig, *Wijk te Duurstede* of *Wijk bij Duurstede*, welk zo veel zegt als *de Stad Wijk bij het Kasteel Duurstede*, genoemd geworden.

De Plaats, welke wij beschrijven, schijnt, reeds in de Zevende Eeuwe, eene voornaame Koopstad geweest te zijn, zo zij het anders is, van welke men, onder den naam van *Wicus portus*, dat is, de *Haven Wijk*, in eenen Brief van Koning DAGOBERT DEN I van, den Jaare 630, gewaagd vindt. Zeker is 't, dat de Stad toen reeds van eenig aanzien was, om dat de Frankische Koningen, die 't hoog gebied over een groot gedeelte deezer Landen hadden, aldaar, omtrent dien tijd, en zedert, geld gemunt hebben. In 't Jaar 697, overwon PIPYN, Groothofmeester van *Frankrijk*, den Frieschen Koning RADBOUD, nabij de *Vesting Dorestate* [*Castra Dorestate*]. Ten tijde van KAREL DEN GROOTEN, wierdt 'er reeds een Tol te *Duurstede* geheeven. De Stad stondt toen onder de bescherming der Bisschoppen van *Utrecht*. Keizer LODEWYK DE VROOME gaf, in 't Jaar 826, *Wijk te Duurstede* [*Vicum Dorestatum*] aan den verdreeven Deenschen Vorst HERIOLD en deszelfs Broeder RORUK ter leen. Doch 't leedt maar tot in 't Jaar 834, toen de Stad, die in oude Schriften nu reeds den naam van *Koopstad* [*Emperium*] draagt, door de Deenen, waarschijnlijk uit haat tegen HERIOLD, overvallen en plat gebraud wierdt. In de twee volgende jaaren, hervatte de woeste Landaart den togt, in welken

ken *Duurstede*, ten tweeden en ten derden maale, geplonderd wierdt. In 't Jaar 837 kwamen zij wederom in de Stad, de ingezetenen tot het betaalen eener aanzienlijke brandschatting noodzaakende. Bij eene rijksverdeeling van den Jaare 839, tusschen LOTHARIUS en KAREL, twee Zoonen van Keizer LODEWYK, wierdt *Duurstede* den eersten toegeweezen. *Duurstede* wierdt, in 't Jaar 847, wederom overmeesterd door de Deenen: welker geduurige invallen, eindelijk, de trouw van HERIOLD, hunnen Landsman, die met *Duurstede* beleend was, verdagt maakten bij de Markgraaven des Keizers, die hem overvielen en van 't leeven beroofden. Van deezen eersten bekenden Heere van *Duurstede* zijn nog munten voor handen, die aldaar geslaagen zijn, en op welken de naam van *Vicus* of *Wijk* te leezen is. RORUK, Broeder van HERIOLD, niet minder verdagt dan deeze, was in hegtenis genomen, op 's Keizers bevel; doch hij ontvloodt uit den Kerker, verzamelde eenige schepen, en voer 'er den Rhijn mede op; waar naa hij zich, in of omtrent het Jaar 850, meester maakte van *Duurstede*, welke Keizer LOTHARIUS hem, zedert, afstaan moest. Een aanslag van RORUK, om deel aan de Regeering van *Deenemarke*, zijn Vaderland, te verkrijgen, verbitterde zijne partijen in dat Rijk derwijze tegen hem, dat zij, in 't Jaar 857, wederom eenen inval in *Duurstede* deeden. In 't Jaar 863 wierdt de togt hervat. Een goed getal *Friesche* Kooplieden, gelijk ze genoemd worden, die zich met hunne waaren binnen *Duurstede* geborgen hadden, wierdt toen gevangen genomen, en de Stad deerlijk geplonderd. RORUK bewoog, egter, zijne Landslieden eerlang, tot het verlaaten der Stad. RORUK, zich zedert gehaat gemaakt hebbende bij de Landzaaten, en bij Keizer LOTHARIUS, wierdt, in 't Jaar 867, ten Lande uit gejaagd, en sneuvelde, zo men wil, eenige jaaren laater, in een gevegt. In 't Jaar 949, schonk Keizer OTTO DE I, op 't verzoek van Bisschop BALDRIK, de tollen en andere Heerenregten in de Stad, die eertijds *Dorstads*, en toen *Wijk* genoemd wierdt, en in alle de overige plaatzen, van die Stad af tot aan zee toe, aan de Utrechtsche Kerke. Het verstoppen van den Rhijnmond bij *Katwijk*, en het afsigten van *Thiel* aan de

Waa-

Waale, en van *Dordrecht*, aan de Merwe, gaf, eerlang, gelegenheid, dat de Koophandel van *Wijk te Duurstede* eenigzins verliep, die gedeeltelijk na *Thiel*, doch grootendeels na *Dordrecht* schijnt geweeken te zijn. Maar hier uit ontstondt ook, dat *Wijk te Duurstede* minder van de aanvallen der Noordsche volken te lijden hadt dan te vooren. Men vindt niet, dat 'er, voor het Jaar 1010, een nieuwe aanslag op *Wijk* gesmeed wierdt. Doch deeze aanslag schijnt mislukt te zijn. En naa dien tijd, leest men niet meer van eenigen Noordschen inval in deeze Landen. 't Kasteel *Duurstede* is, in laater tijd, even als andere Stigtsche Sloten, te bewaaren gegeeven aan de Graaven VAN BENTHEM, die 't aan de Heeren van *Abkoude* ter leen hebben opgedraagen. GYSBRECHT, *Heer van Abkoude*, verhief, in 't Jaar 1300, *zijnen Dorpe tot Wijk*, tot een Poorte of Stad: hoewel men reden heeft om te twijfelen, of hij hier toe, zonder verlof zijns Leenheers, regt gehad hebbe. In 't Jaar 1328, stondt, JAN, *Graaf van Benthem*, zijn regt op *Duurstede* af aan Bisschop JAN VAN DIEST, die, ten zelfden tijde, door ZWEDER, *Heer van Abkoude*, voor Leenheer erkend wierdt. Ook is het Slot te *Duurstede* altoos gerekend onder de open Sloten van het Stigt, waar toe de Bisschoppen vrijen toegang hadden. Die van *Wijk* verkreegen, in 't Jaar 1341, van WILLEM DEN IV, *Graave van Holland*, tolvrijheid door *Holland* en *Zeeland*, behalven van goederen, die zij op den stroom koopen zouden. Voorts moesten zij hun Zout te *Dordrecht* koopen, en het niet verkoopen beneden *Keulen* en *Venlo*. WILLEM, *Heer van Wijk te Duurstede* en *Abkoude*, overleeden zijnde, stelde zijns Broeders Zoon, JAKOB VAN GAASBEEK, zich, omtrent den Jaare 1407, in 't bezit van deeze Heerlijkheden; waar in hij, door Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, gehandhaafd wierdt tegen JAN VAN BREDERODE, die met eene Dogter van Heere WILLEM gehuwd was, en hem het regt tot de Heerlijkheden betwistte, onaangezien hij, zo wel als zijne Vrouw, den Geestelijken staat omhelsd hadt. Heer JAKOB beloofde, in 't Jaar 1412, dat hij, uit zijn Slot te *Wijk*, geenen oorlog aanvangen zou, dan *bij wille ende consent des Bisschops, zijns Genedichs Heeren, synre nacome-*

melingen ende syns Gestichts van Utrecht. Doch hij hieldt deeze beloste kwalijk, zig inwikkelende in den oorlog, die Hertog JAN VAN BEYEREN tegen Bisschop FREDRIK en de Stigtschen ondernomen hadt. Heer JAKOB hieldt de zijde van Hertog JAN; doch wierdt begreepen in de Vrede, die in 't Jaar 1422 getroffen wierdt. In 't Jaar 1447, spande hij wederom aan met de Stad *Utrecht* tegen Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOUT. Twee jaaren laater wierdt hij, in een gevegt te *Utrecht*, gevangen genomen, en niet geslaakt, dan naa dat hij de Heerlijkheden *Duurstede* en *Abkoude* hadt afgestaan aan 't Stigt, de inkomsten derzelven alleenlijk aan zich behoudende, zo lang hij leefde, en bij den afstand twaalfduizend guldens eens van de Staaten des Gestigts voor zich bedingende. De Bisschop verklaarde, van toen af, de Stede van *Wijk*, die zo lang eene bijzondere Heerlijkheid geweest was, voor een Lid des Gestigts van *Utrecht*, gelijk de andere Steden waren: te gelijk den Brief bevestigende, waar bij GYSBRECHT van *Abkoude* de Plaats, in 't Jaar 1300, tot eene Stad verheeven hadt. JAN VAN RENESSE VAN WULVEN, die Heere JAKOB in den bloede bestondt, stondt, ten zelsden tijde, af van allen regt, welk hij, naa 't afsterven van Heere JAKOB, op de Heerlijkheden van *Wijk te Duurstede* en *Abkoude* zou kunnen voorwenden te hebben. Heer JAKOB overleedt in 't Jaar 1459. ANTONI, Bastaard van BOURGONDIE, Broeder van Bisschop DAVID, beweerde toen, dat hij eigenaar dier inkomsten geworden was, uit hoofde eener heimelijke overeenkomst met den overleeden Heere. Hij hieldt zich op 't Kasteel te *Duurstede*, welk hij niet ruimen wilde, dan naa dat hem twaalfduizend guldens, door 's Lands Staaten, betaald waren: 't welk in 't Jaar 1472 geschiedde. De Stad *Wijk*, in 't Jaar 1479, door die van *Utrecht*, op eene Dagvaart te *Koten* ontbooden zijnde, vondt niet goed te verschijnen. Men zogt haar te beweegen tot een Verdrag tegen Bisschop DAVID, waar toe zij niet verstaan kon. Ook was de Bisschop de Stad genegen. Het Kasteel is, ten deezen tijde en zedert, de gewoonlijke verblijfplaats geweest der Bisschoppen DAVID en FILIPS VAN BOURGONDIE, die beide te *Wijk te Duurstede* overleeden en begraaven zijn.

Bis-

Bisschop FILIPS heeft het Kasteel, omtrent den Jaare 1526, veel verbeterd en versierd. Op den drieëntwintigsten November des Jaars 1528, nam de Regeering van *Wijk* Keizer KAREL DEN V voor Heere aan, onder voorwaarde ;, dat zij „ nog tot Maart des volgenden jaars aan den Bisschop van „ *Utrecht* gehoorzaam blijven zou, zo deeze zo lang zij„ nen zetel behielde binnen 't Bisdom." De Stad nam, in Junij des Jaars 1672, ook vrije hoede van de Franschen, die haar, in November des volgenden jaars, wederom verlieten.

Wijk te Duurstede moet tegenwoordig veel kleiner zijn dan het oudtijds geweest is, indien 'er, voor dat de Stad door de Deenen verwoest wierdt, dertig, of, volgens anderen, vijftig, vierënvijftig of vijfënvijftig Kerspelkerken in geweest zijn. Doch dit is geheel ongelooflijk. In de Negende Eeuwe, waren 'er, waarschijnlijk, in alle de nu Vereenigde Provincien, geene vijfëntwintig Kerken. Nogthans getuigt een oud Schrijver, dat 'er te *Duurstede* veele Kerken waren. 't Is dan zeer te vermoeden, dat de Deensche verwoestingen en 't verminderen van den Koophandel 't getal der Kerken en Huizen, in de Stad zal hebben doen afneemen; schoon men 'er nog tegenwoordig eenige deftige gebouwen heeft. Men heeft 'er, in 't Jaar 1748, tweehonderd zesënzestig huisgezinnen geteld. 't Getal der ingezeetenen wordt op omtrent tweeëntwintighonderd begroot.

De Markt te *Wijk te Duurstede* is vrij aanzienlijk en met schoone boomen bezet. Men houdt hier, behalve de Weekmarkt, twee Paardemarkten, des Woensdags voor St. JORIS of voor den drieëntwintigsten April, en op den zestienden Junij. De paarden, die op dezelve te koop gebragt worden, zijn vrij van 't Veer voor de Stad. De vrijheid, of het vrijgeleide voor buitenlieden, duurt, volgens het Privilegie van Heere GYSBRECHT van den Jaare 1300, drie dagen voor en drie dagen na den marktdag. Voorts, is 'er eene magere Beestenmarkt, die den eersten Woensdag in April, en eenige volgende Woensdagen gehouden wordt; en eene vette Beestenmarkt, die den eersten Woensdag na St. VICTOR, of na den tienden Oktober, en de twee volgende Woensda-

gen wordt gehouden. De Jaarmarkt of Kermis valt veertien dagen na de *Utrechtsche*, die den tweeden Maandag in Julij begint.

Het Stadhuis te *Wijk* is een fraai nieuwerwetsch gebouw van drie verdiepingen. Het heeft een sierlijk Koepeltoorentje. De ingang is in 't midden van den voorgevel. Boven denzelven is een uitsteekende Kap of Verdek. Men komt 'er in, langs eenen deftigen dubbelen trap. Het Stadhuis staat nevens den Tooren der Kerke, aan de Markt, op welke twee Waterputten staan, tot gerijf der ingezeetenen.

De Kerk deezer Stad, een kruisgebouw, is tamelijk groot, en schijnt nog grooter geweest te zijn, naardien het kruis, aan 't einde der Kerke is; waar agter het Koor schijnt afgebroken te zijn. De Tooren heeft geen Spits; doch uit de geweldige dikte van den stomp, is af te neemen dat hij zeer hoog geweest moet zijn, zo hij ooit regelmaatig opgetrokken geweest is. De Uurwijzers zijn geplaatst aan eenen der hoeken van den stomp, daar nog een klein spitsje met een Windwijzer opgezet is. Wat grooter Spits staat op het kruis der Kerke. Zij was van ouds de Kerspelkerk van *Wijk*. Men weet niet, wanneer zij gestigt zij. Doch zij is wel eer aan den Heiligen JOANNES *den Dooper* toegewijd geweest. GYSBRECHT, Heer van *Wijk te Duurstede* en *Abkoude*, heeft 'er, in 't Jaar 1366, een Kapittel van twaalf Kanonniken in gestigt. Ook zijn 'er, in laater tijd, een goed getal van Vicarijen aan besproken. Het Kapittel van St. JAN te *Wijk* is nog in wezen, en bestaat nu uit een Deken en tien Kanonniken, een van welken ook Secretaris en Rentmeester is. De Kerkmeesters, die 't bewind over het Kerkgebouw en de Kerkgoederen plagten te hebben, waren, al bij eene Ordonnantie van Koning FILIPS DEN II van den negentienden September des Jaars 1567, verpligt geworden om van hunne bestiering, jaarlijks, rekening te doen aan den Magistraat. Tegenwoordig, is 'er maar een Kerkmeester, die te gelijk Pot- of Armeester is. Buiten de Stad, op 't oude Kerkhof, plagt nog eene Kapel te staan, die in 't Jaar 1586 afgebrand is. De Gemeente te *Wijk* wordt bediend door twee Predikanten, die tot de Klassis van *Rhenen* en *Wijk* behooren.

Het

Het Gasthuis te *Wijk* is vrij aanzienlijk. Het heeft eene ruime Voorplaats, en eene fierlijke Buitenpoort. Ook pronkt het met een net Toorentje. Omtrent het Jaar 1732, kon dit Gasthuis nog eenêntwintig, en in 't Jaar 1748 niet meer dan acht oude Lieden onderhouden. Een Rentmeester uit de Regeeringe heeft 'er 't bewind over. Voor deezen is 'er te *Wijk* een Klooster van adellijke Jongvrouwen geweest, en een ander van Reguliere Nonnen, die beide, al voor lang, verdweenen zijn.

De Schutterij van *Wijk* plagt zich, van ouds, jaarlijks, op eenen vastgestelden dag, te oefenen in 't schieten met de booge. Men vindt, dat Bisschop HENRIK VAN BEIEREN en FLORIS, *Graaf van Buuren*, in 't Jaar 1527, deeze liefhebberij hebben bijgewoond, en dat de Bisschop toen de prijs gewonnen heeft. De Schutterij wordt thans verdeeld in twee Kompagniën, de oude en de nieuwe Stad genoemd, welken ieder onder haare Kapiteinen en mindere Bevelhebberen staan.

De Koophandel, die in de Negende Eeuwe zo zeer plagt te bloeijen te *Wijk te Duurstede*, is zedert t'eenemaal vervallen, en tegenwoordig bijna geheel verdweenen. Rondsom de Stad, zijn eenige Wei- en Bouwlanden, met welken te bearbeiden veele ingezeetenen zich geneeren.

De Stad *Wijk* heeft van haare Heeren en van de Bisschoppen van *Utrecht*, van ouds, ook eenige Voorregten verkreegen. Heer GYSBRECHT heeft haar, in 't Jaar 1300, van alle schatting vrij verklaard, met naame van 't regt van *Keurmede*, volgens welk, 't beste pand der overleedenen aan den Heer vervalt. Bisschop RUDOLF heeft dit voorregt, in 't Jaar 1449, bevestigd, en de ingezeetenen te gelijk van alle Tollen in 't Stigt vrij verklaard. De Stad wierdt, nevens *Amersfoort* en *Montfoort*, ontheeven van het Huisgeld, welk, in 't Jaar 1532, in 't Stigt geheeven wierdt. Ten tijde van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIE, is hier een tol gelegd, die voorheen te *Rhenen* gelegen hadt, werwaards hij, volgens eene schikking van den Jaare 1477, wederom gebragt moest worden: 't welk egter agtergebleeven, of maar voor korten tijd geschied is, alzo men dien, in de volgende eeuwe, al wederom te *Wijk te Duurstede* ontvangen heeft; gelijk nog

tegenwoordig geschiedt. Een der Burgemeesteren is 'er gewoonlijk Ontvanger van. De Bisschoppen DAVID en FILIPS VAN BOURGONDIE hebben ook eene Munt te *Wijk* gehad, waar naa zekere straat den naam van *Muntstraat*, tot heden toe, behouden heeft.

Tot op den tijd der jongste Omwentelinge bestondt de Regeering van *Wijk bij Duurstede* uit een Schout, twee Burgemeesteren, zeven Schepenen en tien Raaden. De laatstgenoemde, te gader met de Burgemeesteren maakte de Vroedschap uit, en waren bevoegd om over zaaken, de Stad of het algemeene Land betreffende, te raadpleegen en te besluiten. Behalven dit, was 'er nog een ander Kollegie; het bestondt uit den Schout, de twee Burgemeesters en zeven Schepens uit de Raaden; zij maakten het Geregt uit; alle Regtszaaken moesten voor hetzelve gebragt worden. Eene meer bestaanbaare en regelmaatige, zal nu ook eerlang deeze gebrekkige orde van zaaken vervangen hebben.

Zie ALTING, *Notitia German. Inferior.*; TACITUS; HEDA, BURMAN, *Utr. Jaarboeken*, en zeer veele andere Schrijvers.

WYK OP ZEE, naar zijne gelegenheid dus genoemd, in onderscheiding van *Wijk aan 't Duin*, een Ambagt of Regtsban, nevens een Dorp van gelijken naame, in Noord Kennemerland, onder het Baljuwschap van *Blois*, ter plaatze alwaar het vaste Land der Provincie *Holland* op zijn smalst is, te weeten, tusschen de Noordzee en het Beverwijkermeir. Beuzelagtig, misschien, is de gissing van zommigen, die meenen dat *Wijk* zijnen naam zou ontleend hebben van het besluit van eenige bewooners van *Haarlem* en andere plaatzen, welke, in den Landbouw of in den Koophandel geen genoegzaam bestaan kunnende vinden, zonden te raade zijn geworden, derwaarts de wijk te neemen, met oogmerk om met de Visscherij in de Noordzee den kost te winnen.

Vol-

Volgens de Lijsten van Verpondingen zou het Ambagt *Wijk op Zee* niet meer dan eenënveertig Morgens en twintig Roeden gronds beslaan. Het Dorp is reeds lang bekend geweest. Dus leest men, onder andere, dat, in den Jaare 1489, *Wijk* door eenige Zeeroovers overvallen zijnde, hetzelve daar bij merkelijk nadeel leedt; wordende den Opgezeetenen eene brandschatting van driehonderd guldens afgeperst. De twee volgende mogen als opteekenenswaardige voorvallen worden te boek gesteld. In den Jaare 1531 wierdt alhier, in een zwaaren storm, tegen het strand opgespoeld een doode Walvisch. In zijne geheele lengte besloeg hij vijfënzeventig voeten. Bij meeting bevondt men aan zijnen staart eene breedte van zestien voeten. Diergelijk een voorval gebeurde hier, doch thans met een leevenden Walvisch, op den twintigsten December des Jaars 1601. In zijne lengte besloeg het Waterdier ruim zestig, in zijne dikte zesëndertig, in de hoogte veertien voeten. De Bek besloeg eene wijdte van twaalf voeten.

Het Dorp *Wijk* bevat, naar de gelegenheid der Plaatze, een goed aantal Huizen. Volgens echte bescheiden was het getal, zints den Jaare 1632 tot honderd jaaren laater, van honderdveertien tot honderdnegenënvijftig Huizen aangegroid. De Kerk, welke, bij haare stigting, aan den H. ODULPHUS wierdt toegewijd, was eertijds een aanzienlijk gebouw, van een hoog Koor voorzien, en met een sterken vierkanten Toren pronkende. Doch het agterste gedeelte is reeds voor lang ingestort. In den Jaare 1600 beriep men hier den eersten Leeraar ten dienste der Hervormde inwooneren. Hij is Lid der Klassis van *Haarlem*.

Wijk, hoewel, voornaamlijk, door Visschers bewoond, heeft, nogthans, eenen braaven Kunstenaar voortgebragt. Deeze was RYK AARTSZOON, gemeenlijk in de wandeling RYK MET DE STELT genaamd. Zijn Vader was een gemeen Visscher. RYK, in zijne jonkheid, het ongeluk hebbende gehad om zijn been te branden, viel in de handen eens onervarenen Wondheelers; welke hem dermaate mishandelde, dat zijn been moest worden afgezet, en een houten of Stelt daar van de plaats vervangen. In deezen ongelukkigen toestand veel

 ledi.

ledigen tijd hebbende, beving hem eene zeer sterke trek tot de Schilderkunst; met grooten vlijt begon hij dezelve te beoeffenen, eerst door middel van Houtskoolen, met welke hij den Schoorsteen en de witte Muuren begon te betrekken. Naderhand van elders eenig onderwijs hebbende bekoomen, maakte RYK zo groote vorderingen, dat op de Lijst der Kunstschilders zijner Eeuwe zijn naam wierdt aangeschreeven. Hij voerde ten zinspreuke: „ Ik ben Rijk en Welgesteld"; doelende op zijnen naam RYK, en op zijnen *Stelt*, die hem in de plaats van een been verstrekte.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandsche Arkadia*; AMPZING, *Beschrijving van Haarlem*.

WYK, (JAN) de Zoon van den Kunstenaar, welken wij, in het volgende Artikel, zullen doen kennen, wierdt gebooren te *Haarlem*; Stad, welke de eere geniet, voor veele Kunstschilders tot Moeder gediend te hebben. Na alvoorens de gronden der kunst onder zijns Vaders oog geleid te hebben, schijnt JAN WYK, al vroeg, zich met der woon na *Engeland* te hebben begeeven. Te *Londen* tradt hij in 't huwelijk, en eindigde 'er ook zijne dagen. De voornaame sterkte van zijn Penseel bestondt in het schilderen van Veldslagen. Daarenboven schilderde hij ook Jagtpartijen te paerd, doch inzonderheid Hertejagten. 't Is eene bekende zaak, dat JAN WYK het leevensgroote paerd, waar op het Beeld van den vermaarden Krijgsheld FREDERIK, *Hertog van Schornberg*, zit, nevens het plan van den Veldslag in 't verschiet ('t welk door J. SMIT kunstig geschraapt, in prent uitgaat) ten dienste van GODFRIED KNELLER, welke alleenlijk de Afbeelding van de gemelden Hertog VAN SCHORNBERG gemaakt heeft, geschilderd en daar mede, bij alle Kunst- en Prentekenners, geen kleinen roem behaald heeft. Het jaar des overlijdens, noch ook de ouderdom van JAN WYK, is ons niet gebleeken.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

WYK,

WYK, (THOMAS) de Vader van den ſtraks genoemden JAN WYK, wierdt geboren te *Haarlem*, in den Jaare 1616. In zijne jongelingſchap deedt hij eene reize door *Italie*, en beſtudeerde aldaar niet ſlegts de Natuur, maar ook de gewrogten der Kunst, en die heerlijke meesterſtukken, welke dat Gewest in zo verbaazenden overvloed bevat. Van hier dat men in zijne Penſeelwerken, zints zijne wederkomst in het Vaderland vervaardigd, met bewonderende goedkeuring aanſchouwt Italiaanſche Zeehavens, vol gewoel van beeldtjes, koopmanſchappen, ſchepen en andere voorwerpen. Voorts Romeinſche Markten, vertoonende eenen potzigen Kwakzalver, met alle zijne gaapende toekijkers, Poetzemaakers, Gochelaars, Fruit- en Groente-ſtalletjes; en agter dit alles, in het verſchiet, groote gebouwen, pragtige paleizen en heerlijke kerken. Daarenboven verſtondt hij meesterlijk de kunst, om Zeeſtranden te verbeelden, geſtoffeerd met vrouwtjes, die de visch, in korven, op hunne hoofden, of anderzins, na Stad en Markt torſchen. Op andere tijden vertoonde THOMAS WYK, door middel van zijn Kunstpenſeel, Laboratorien, of Goudmakerijen, nevens derzelver fournuizen, kroezen, pannen, glazen, en verder eene onbereke baare menigte van gereedſchappen, tot de Goudſtokerij behoorende. Naar het oordeel van des kundigen, waren alle deeze voorwerpen zo geestig door den Kunstſchilder verzonnen, zo kunſtig geſchikt, vast geteekend, net, gloeiende en toetzende geſchilderd, dat zij veel hooger prijs waardig zijn, dan heden ten dage, veelal, voor dezelve wordt beſteed. 's Mans kunstvermogen bepaalde zich niet bij het Penſeel. Door eene hem bijzonder eigene wijze van etzen in het Koper, heeft hij den minnaaren van prentverzamelingen eenige weinige ſtaalen van zijn vernuft nagelaaten. De braave Kunstſchilder THOMAS WYK overleedt, in zijne geboorteſtad, in den Jaare 1686, den goeden ouderdom van zeventig jaaren bereikt hebbende. Behalven den boven gemelden Zoon JAN, heeft hij, onzes weetens, geene andere kinderen nagelaaten.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

Wykel, door zommigen *Wijckel* gefpeld, in rang het eerfte Dorp, in de Friefche Grietenij *Gaasterland*, behoorende onder het Kwartier van *Zevenwouden*. Het ligt niet verre van de Stad *Sloten*. *Wijkel* is een der oudfte Dorpen, in dit gedeelte van het Gewest. Gedaurende de Onlusten, welke, onder den naam van den tweefpalt der *Schieringers* en *Vetkoopers*, de Provincie zo jammerlijk beroerden, hadt het, meer dan eens, de ondervinding van dien vernielenden Burgerkrijg. Van de uiterften der woede, tot welke men, in dien jammerzaligen tijd, zomtijds overfloeg, leverde het Jaar 1428 een allerbeklaagenswaardigs voorbeeld op. In den tweefpalt hieldt *Wijkel* zich aan de zijde der *Vetkoopers*, en was, onder andere, de Pastoor der Plaatze een ijverig Voorftander van dien aanhang. De *Schieringers*, in het gemelde jaar, zich verzekerd hebbende van het Dorp, namen Heer pieter, (deeze was de naam des Pastoors) en bragten hem verfcheiden wonden toe. Flaauw door pijn en verlies van bloed, en half zieltoogende, fleepten hierop de woedende foldaaten den rampzaligen na het nabuurig Dorp *Sondel*, alwaar zijn Zoon akko zijn verblijf hieldt op een Stins of verfterkt Kasteel, welk hij aldaar in eigendom bezat. De wreedaarts, de Sterkte genaderd zijnde, riepen den bewooner toe, dat in gevalle hij niet afftet van de verdeediging van het Slot, zij hem den gevoeligen neep zouden toebrengen, door zijnen Vader van hunne handen den jongften flag te zien ontvangen. Hachelijk ftondt thans de keuze voor Heere akko. Hier griefde hem het vooruitzigt, door het affiaan van den gedaanen eisch, zijns Vaders dood te zullen verhaasten. Aan de andere zijde konde hij ligtelijk gisfen, wat hem zelven boven 't hoofd hing, indien hij aan de opeifching van zijn Slot voldeedt. Liefde tot zijnen Vader zou, in deezen tweeftrijd, de fchaal hebben doen overflaan tot het befluit ter overgave, hadde niet het bedrijf van Heere pieter zelven de zaak eenen anderen keer doen neemen. Alle zijne kragten, welke hem nog waren overgebleeven, hebbende bij een verzameld, riep hij zijnen Zoone toe, dat hij zijnen post moest verdeedigen. Wat hem zelven betrof, aan zijne zwakheid gevoelde hij, dat, ook zonder de tusfchenkomst

van

van verder geweld, zijn leeven spoedig zoude afloopen. Naauwlijks hadden de geweldenaars dit woord gehoord, of zij gaven den veegen lijder den jongsten slag. Heer AKKO, intusschen, door dit rampzalig schouwspel, in arren woede ontstooken, en zijnen moed gescherpt hebbende, deedt, met de zijnen, eenen uitval buiten de Stad, verdreef de moordenaars, agterhaalde 'er eenigen van, en offerde dezelve aan zijne wederwraake. Zestig jaaren naa dit bedrijf was *Wijkel* van partij gewisseld, en door geweld gebragt in de handen der *Schieringers*. UGE GALEMA, een vermogend Edelman, bevondt zich thans aan het hoofd der *Vetkoopers*. Deeze, eene bende zijner aanhangelingen hebbende verzameld, deedt eenen aanval op het Dorp, maakte 'er zich meester van, rigtte 'er veelerhande verwoestingen aan, en leide het, eindelijk, in koolen.

De Kerk van *Wijkel* was, eertijds, een aanzienlijk gebouw. Door het een of ander toeval ontstondt 'er brand in hetzelve, welke met geheele middenvak, tusschen den Toren en het Koor, in een puinhoop veranderde. Het Koor, nog groot genoeg zijnde om de gewoone toehoorders te bevatten, diende hetzelve, zedert, tot eene plaats ter openbaare Godsdienstoeffeninge, wanneer men te raade wierdt, alles af te breeken, en eene geheel nieuwe Kerk te bouwen; zo als ook met 'er daad geschied is. De Toren is een zwaar gebouw, met een scherp toeloopende, in de gedaante van een huisdak, gedekt; hoedanige Kerktorens men, in de Provincie *Friesland*, in menigte aantreft. Geen gering sieraad ontleent de Kerk van *Wijkel* van de fraaie Grafrombe, onder welke bewaard worden de stoffelijke overblijfzels van den dapperen en krijgskundigen Generaal MENNO, *Baron van Coehoorn*, welke, in tijden van vrede, op eene fraaie Lustplaats, in de nabuurschap van *Wijkel*, zijn gewoon verblijf plagt te houden, en aldaar heeft ontworpe die vernuftige plannen, ter verbeteringe vooral van den Vestingbouw, welke zijnen naam aan eene onvergeetbaare naagedagtenisse gewijd hebben. Van het leeven en de bedrijven des doorluchtigen Helds hebben wij een uitvoerig verslag medegedeeld in ons *Woordenboek*, in het Tiende Deel, bladz. 366 enz. De Hervormden te

Wijkel hebben hunnen eigen afzonderlijken Leeraar, welke tot de Klassis van *Sneek* behoort. Merkwaardig is het, dat bijkans het vierde gedeelte van het welvaarende Vlek *Balk*, een weinig van daar gelegen, onder *Wijkel* behoort. Ten slot teekenen wij nog aan, dat dit Dorp, in de algemeene belangen der Grietenije, drieënvijftig Stemmen uitbrengt.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Kronijken van Friesland*; *Tegenwoordige Staat*, enz.

WYKER-MEIR, hoewel onmiddelijke gemeenschap hebbende met het *Ye*, wordt, nogthans, als een afzonderlijk water aangemerkt, en kan als een Inham daar van beschouwd worden. Het Meir ligt tusschen de Bannen van *Velzen*, ten Zuiden, van *Beverwijk*, ten Westen, van *Assendelft*, ten Noorden, ingeslooten. In overoude tijden was het Meir veel grooter dan tegenwoordig; het plagt zich tot op eenen kleinen afstand van de Stede *Beverwijk* uit te strekken. Door verzanding en opspoeling van Slibber is die afstand, van tijd tot tijd, merkelijk grooter geworden: zo dat men zich heeft genoodzaakt gevonden, door het dus aangespoelde Land eenen Vaart te graaven, voor de Schepen, na de *Beverwijk*, of van daar elders heenen bestemd. Men vindt elders aangeteekend, dat, in den Jaare 1702, in het Wijker-Meir, niet verre van den *Assendelftschen* Dijk, een leevende Schelppad wierdt gevangen, welke weinig minder dan vijfhonderd ponden woog.

Zie O. SCHOEMAKER op CL. BRUIN, *Noordhollandsche Arkadia*.

WYMBRITZERADEEL, in rang de zevende Grietenij, in het Kwartier der Provincie *Friesland*, *Westergo* genaamd. Volgens zommigen zou *Wagenbruggeradeel* de aloude en oorspronk-

fpronkelijke benaaming geweest zijn. Een binnenlandfche Dijk, bij den naame van de *Hemdijk* bekend, verdeelt deeze Grietenij in twee deelen, het *Binnendijkfter*, en het *Buitendijkfter Deel* genaamd. Zeer veel water, zo aan Meiren, Poelen als Vaarten en Slooten, ontmoet men in deeze Grietenij, voornaamlijk in het Buitendijkfter Deel. Niet geheel nutteloos zijn deeze wateren. Want terwijl zommigen overvloed van allerhanden welfmaakenden Visch opleveren, dienen andere ter begunftiginge van den binnenlandfchen Koophandel en Scheepvaart. Bouwlanden ontmoet men bijkans niet in deeze Grietenij, maar, in vergoeding daar van, vooral in het Binnendijkfter Deel, uitmuntende Weilanden, overal, in den Zomertijd, als bezaaid met Koebeesten, welke de uitmuntende Friefche Boter geeven, welke, bij duizenden van Vaten, jaarlijks, na de vermaarde Sneeker Weekmarkt wordt gevoerd.

De talrijkfte in Dorpen in *Wijmbritzeradeel* van alle de Friefche Grietenijen; men telt ze 'er ten getale van achtëntwintig. Veertien daar van liggen Binnen-, en even zo veele Buitensdijks. Allen te zamen volgen elkander in deezen rang: *Oppenhuizen*, *Uitwellingerga*, *Jortryp*, *Hommerts*, *Smallebrugge*, *Woudsend*, *Ipekolsga* of *Epekolsga* *Indyk*, *Heeg*, *Gaastmeer*, *Nieuw-* of *Nyhuizen*, *Zandfirde* of *Zandvoord*, *Oudega* of *Oldega*, *Idzega* of *Idzinga*, *Oosthem*, *Abbega*, *Westhem*, *Woljum*, *Nieuwland*, *Folsgara*, *Tjallehuizum*, *Tsbrechtum*, *Tirns*, *Scharnegoutum*, *Gojinga*, *Lojinga*, *Gaauw* en *Offingauier*. Gezamentlijk brengen deeze Dorpen vijfhonderdzesënzeventig Stemmen uit. Twaalf Leeraaren verrigten het gewijde dienstwerk, ten behoeve der Hervormde In- en Opgezeetene. Eéne Doopsgezinde Gemeente heeft men 'er flegts, en twee Statien van Roomsch-Katholijken. Nog moeten wij aanmerken, dat *Wymbritzeradeel*, even gelijk wij, ten aanzien der Grientenije van *Wonzeradeel*, hebben aangemerkt, in vroegere dagen door twee Grietmannen wierdt beftuurd. De eene voerde het bewind over het *Binnen-*, de andere over het *Buitendykfter Deel*.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS; *Tegenwoordige Staat*, enz.

WY-

Wynaldum, gemeenlijk *Wijnaam* genaamd, is, in rang, het zevende Dorp der Friesche Grietenije *Barradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het Dorp ligt ongeveer een uur gaans in het Zuidoosten van de Stad *Harlingen*, niet verre van het *Stroompje*, *de Ried* genaamd, 't welk, op eenigen afstand, voorbij hetzelve loopende, in deezen oord van het Geweest, tot eene dienstige waterloozing verstrekt, door eene Zijl of Sluis, *Roptazijl* geheeten, zich in de Zuiderzee ontlastende. Voor zevenëntwintig Stemmen staat *Wijnaldum*, onder de Stemgeregtigden, aangeschreeven. Het Dorp is van middelmaatige uitgebreidheid. Geduurende de Roomsche tijden behoorde het onder het Dekenschap van *Franekeradeel*. Het hadt eene Parochiekerk, die honderd Goudguldens, een Vikarisschap, 't welk negentig, en eene Prebende, die zestig Goudguldens opbragt. Boven en behalven alle deeze opkomsten, trok 'er de Proost van St. Jan, te *Utrecht*, twaalf Schilden van. De Kerk, bij haare eerste stigting, waar van wij den tijd niet vermeld vinden, aan den Heiligen Andries gewijd, is niet zeer groot; zij pronkt met een fraai spits Torentje. Zij wordt door eenen afzonderlijken Leeraar, ten behoeve der Hervormden, bediend. Deeze is Lid der Klassis van *Franeker*. Bij ouds stonden in en om *Wijnaldum*, verscheiden adelijke Staten, als *Oudehuis*, *Nijehuis*, *Swingma* en *Tjistsma State*. Even gelijk het gegaan is met veele andere soortgelijke Staten, zijn ook deeze, al voor lang, in meer of minder aanzienlijke Boerderijen veranderd. In de Provincie *Friesland* ontmoet men, ginds en elders, Landerijen, onder den naam van *Leenen* bekend. De oorspronklijke inrigting daar van schijnt te weezen, om de opkomsten te doen dienen ter bevorderinge van de letteroeffeningen van iemand, welke tot Leeraar onder de Hervormden wordt opgeleid. Zodanig een Leen ontmoet men ook te *Wijnaldum*, naar den naam des Maakers, *Jan Haukema-Leen* genaamd. Het beslaat zestien Morgens Lands, bij *Wijnaldum* gelegen. In het Dorp staat, daarenboven, een Huis, welk daar toe behoort. In het begin der voorgaande Eeuwe, over dit Leen, eenig geschil ontstaan zijnde, hieldt, bij de geregtelijke uitspraak van den Hove van het Geweest,

de

de volgende plegtigheid in agt genomen. De Gedoemden, nevens de Triumphanten, op den grond van *Haukema* - *Leen* geleid zijnde, wierdt; uit ieder Perceel, een Kluit of Zode gestoken, en voorts dezelve den laatstgenoemde, ten blijke van wettigen eigendom, ter hand gesteld.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland; Oudheden van Friesland.*

WYNANDSZOON. (KORNELIS) Ongaarne verzuimen wij eene gelegenheid, om bij de naakomelingschap te herinneren of bekend te doen worden, zodanige persoonen, die zich verdienstelijk gemaakt hebben, door hunne kloeke, hoewel, zomtijds, ongelukkig slaagende poogingen, ter bewerkinge van godsdienstige of burgerlijke vrijheid, in de rampzalige tijden, toen het menschdom van deeze edele panden, tegen allen regt en reden, was beroofd. KORNELIS WYNANDSZOON was een dier verdienstelijke Mannen. Men weet, hoe, in den Jaare 1567, te *Amsterdam*, ten behoeve der Hervormden, zeker Verdrag met de Landvoogdesse was ontworpen, bij hetwelk aan dezelven eenige vrijheid van openbaare Godsdienstoeffeninge wierdt toegestaan. Om het Verdrag zijn volle beslag te doen bekoomen, vondt men geraaden, eenige Afgevaardigden na *Brussel* te zenden. De keuze daar toe viel op twee Leden der Wethouderschap, en twee anderen uit den Burgerstand Een van deeze was, KORNELIS WYNANDSZOON. Men mag daar uit, niet t'onregt, besluiten, deels dat hij, door zijnen rijkdom en vermogen, in den ampteloozen staat, eene aanzienlijke plaats zal bekleed hebben, deels dat hij een ijverig voorstander der Hervormde Leere, en alzo van vrijheid van Godsdienst, en Geweeten, zal geweest zijn. Gezamentlijk zonden zij zich ten Hoven vervoegen, om aldaar met de Landvoogdesse te handelen; en, naa aldaar hunne zaaken verrigt te hebben, over *Antwerpen* de terugreize na *Amsterdam* aanneemen, met oogmerk om, in de eerstgenoemde Stad, alwaar de Prins VAN ORANJE zich bevondt, verslag te doen van hunne verrigtingen. Naar hunne

ne beste vermogens kweet zich WYNANDSZOON, nevens zijnen Medeburger JAN WILLEMSZOON WYNGAARD, zich van zijnen pligt. Ten uiterste trouwloos, intusschen, was het gedrag hunner Medeafgevaardigden, de Leden der Wethouderschap. Niet alleen handelden zij afzonderlijk en zonder kennis der anderen ten Hove, maar vertrokken ook in stilte uit *Brussel*, zonder, daarenboven, zo als de afspraak luide, den Prins VAN ORANJE te *Antwerpen* te begroeten, of eenig verslag hunner wedervaaringen te doen toekoomen. Na al wat in zijn vermogen was te hebben aangewend, ter bereikinge van het doelwit zijner reize, keerde KORNELIS WYNANDSZOON, nevens den anderen, eerlang te rug na *Amsterdam*, hebbende het hart vervuld met edele verontwaardiging over het gedrag der Amsterdamsche Volksvertegenwoordigers, en het gemoed bezwaard, door angstige vreeze voor de rampzaligheden, welke den Voorstanderen der meer gezuiverde Leere boven 't hoofd hingen.

Zie de *Aanteekeningen van* LAURENS JAKOBSZOON REAAL, *by* G. BRANDT, *Historie der Reformatie.*

WYNBERGEN. (*Het Geslagt van*) In gevolge der wet, welke hij, bij het ontwerpen van het plan onzes Woordenboeks, ons hadden voorgeschreeven, om onze aloude en aanzienlijke Vaderlandsche Geslagten, in derzelver oorsprong en voortgang, te doen bekend worden, mogen wij het Geslagt van WYNBERGEN niet onaangeroerd voorbijgaan. Het schijnt zijnen oorsprong ontleend te hebben uit *Frankenland*, en aldaar, reeds vóór het midden der Tiende Eeuwe, in eere en aanzien geweest te zijn. Zeker is het, dat reeds in den Jaare 948, in de Registers der Tournooien en der Ridderschap diens Gewests de naam van WYNBERGEN staat vermeld. Daarenboven ontmoet men dien naam in de Domstichten van verscheiden Kerken, als die van *Hildesheim*, *Luik* en *Utrecht*. Door verloop des tijds schijnt zich het Geslagt voornaamlijk in *Gelderland* te hebben gevestigd, reeds voor het

het begin der Twaalfde Eeuwe; wordende, op den Jaare 1105, zekere GERBRAND VAN WYNBERGEN vermeld, als hebbende, nevens anderen, eenen Brief ten behoeve der Kerke van *Zutfen* bezegeld.

Intusschen verliep 'er nog een zeer geruime tijd, eer dit Geslagt zo veel vastheids en bestendigheids hadt bekoomen, dat een aaneengeschakelde Lijst daar van tot de naakomelingschap is overhandigd. 'Er lag een heerlijk goed in *Gelderland*, *Wynbergen* geheeten. Met SWEER VAN WYNBERGEN, die in den Jaare 1326, daar mede wierdt beleend, neemt de Geslagtlijst eenen aanvang; en moet hij aldus als de bekende Stamvader der veelvuldige naakomelingen worden aangemerkt. Hij was bekleed met de Ridderlijke waardigheid. SWEER liet eenen Zoon na, met naame

SYWARD VAN WYNBERGEN, Ridder. REINHOLD, Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutfen*, beleende hem, in den Jaare 1342, met het goed te *Wynbergen*, welk hij van zijnen Vader hadt geërfd. Bij zijne huisvrouw N. N. verwekte hij twee Zoone:

1. SWEDER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. WILLEM VAN WYNBERGEN, wiens naakomelingen, aan die van zijnen broeder, zullen vermeld worden.

SWEDER VAN WYNBERGEN, wierdt, in den Jaare 1365, beleend met het goed te Wijnbergen. In den Jaare 1380 tradt hij in het huwelijk met ELIZABETH VAN DORTH, dogter van Henrik, Heere van Dorth, en van Vrouwe Anna van Keppel. Zeventien jaaren duurde deeze echtverbintenis; door zijnen dood wierdt dezelve in den Jaare 1397 verbroken. Zijne Weduw volgde hem in het graf, in den Jaare 1412. Beiden wierden in de Groote Kerk te Montfoort begraaven. Hunne kinderen waren:

1. SYWARD VAN WYNGAARD, die volgt.

2. *Lutgarde van Wijnbergen*, die, nevens anderen, het haare heeft toegebragt tot het stigten van het St. Katrijnen-Klooster, agter *Syward van Wynbergens* huis, staande binnen Harderwijk. Zij is ongehuwd overleeden.

SYWARD VAN WYNBERGEN, ontving, in de Jaaren 1402 en 1410, te leen, het goed Wijnbergen, met deszelfs toebehooren, gelegen in het Graaffchap Zutfen, in het Kerspel van Doetichem. Zijne Echtgenoote was N. N. KREYNCK, en hij bij haar Vader van

SWEDER VAN WYNBERGEN, Ridder. Met het goed Wijnbergen wierdt hij in den Jaare 1435 verlijd. Bij zijne huisvrouwe N. VAN MEECKEREN verwekte hij de vier volgende kinderen.

1. SYWART VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Willem van Wynbergen.*

3. *Andriesse van Wynbergen*, getrouwd met *Peter van Appelthern*, Zoone van Reinier van Appelthern en Agnes van Meekeren.

4. *Asuera van Wynbergen*, getrouwd met *Arent van Boccoop*, Zoone van Arent van Boccoop, Burgemeester van Harderwijk.

SYWART VAN WYNBERGEN, Ridder, verlijd met het goed Wijnbergen, de Visscherijen en verdere onderhoorigheden, in de Jaaren 1452 en 1465, nam ter huisvrouwe MARGARETA VAN DOORNIK, en wierdt bij haar, Vader van

1. *Sweder van Wynbergen*, in den Jaare 1501 met het goed Wijnbergen verlijd, en met welken, als zijnde kinderloos overleeden, deeze tak in het mannelijk oir is uitgestorven.

2. *Engel van Wynbergen*, naa haars broeders afflijvigheid met het goed Wijnbergen verlijd, wierdt de Echtgenoote van *Jan van Voorst*. Van korten duur was deeze Echtverbintenis. Zij overleedt zonder kinderen nog bij het leeven van haare Moeder; aan welke, vervolgens, het goed te Wijnbergen kwam. Deeze, begeerende dat dit goed tot den ouden Stam van 't Geslagt van Wijnbergen zou wederkeeren, droeg de eene helft daar van over op SWEER VAN WYNBERGEN, en de andere helft op diens broeder JOHAN VAN WYNBERGEN, om door ieder hunner als een bijzonder Leen bezeeten te worden. Dit viel voor in den Jaare 1522.

Thans

Thans volgen de afstammelingen van WILLEM VAN WYNBERGEN, boven genoemd, als tweeden Zoone van SYWARD VAN WYNBERGEN.

WILLEM VAN WYNBERGEN, de tweede Zoon van *Syward van Wynbergen*, reeds vermeld, koomt voor op het Jaar 1379, als Richter van de Veluwe. In den Jaare 1374 tradt hij in 't huwelijk met AGNES VAN RUYTENBERG, en overleedt in den Jaare 1382; wordende vervolgens te Montfoort, in de Hoofdkerk, begraaven, alwaar men nog heden zijnen Graffteen ontmoet. Twee kinderen waren hem gebooren:

1. *Albert van Wynbergen*, die, nevens verscheiden Edelen, het zijne toebragt tot het stigten van het adelijk Klooster der Reguliere Kanunniken te Windesheim, bij Zwol; waar van hij eerst tot Superieur, en vervolgens tot Abt wierdt bevestigd.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die aanstonds volgt.

JOHAN VAN WYNBERGEN, op het Jaar 1389 vermeld, verwekte bij N. N. eenen Zoon,

WILLEM VAN WYNBERGEN, die, naa dat hij, in den Jaare 1445, met THEODORA VAN MEEKEREN, in den echt was getreeden, verscheen is, in den Jaare 1456 en vervolgens, onder de Ridderschap, op de Gerichten van de Veluwe. Hij heeft vijf kinderen nagelaaten.

1. ZWEDER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die insgelijks zal volgen.

3. *N. N. van Wynbergen*, en op het Jaar 1517 vermeld.

4. *N. N. van Wynbergen*, de echtgenoote van *Gerrit van Speulde*, op het Jaar 1480 vermeld.

5. *Geertruid van Wynbergen*, gehuwd met *Reinier van Wenckum*, op het Jaar 1512 genoemd.

ZWEDER VAN WYNBERGEN, boven genoemd, verscheen, in den Jaare 1515, onder de Ridderschap, op de Gerichten van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest, en heeft in beide huwelijken kinderen verwekt. Zijne eerste huisvrouw, *Geertruid van Heerde* genaamd, baarde hem de volgende kinderen:

1. *Aelt van Wynbergen.*

2. *Margareta van Wynbergen*, getrouwd met *Antony van Zuylen van Nyvelt.*

3. *Geertruid van Wynbergen*, die tweemaalen is getrouwd geweest: eerst met *Willem van Hocman*, en voor de tweede maal met *Casyn van der Hell.*

Weduwenaar zijn geworden, nam ZWEDER VAN WYNBERGEN voor zijne tweede Echtgenoote JUDITH VAN LAER TOT LAERWOLDE, bij welke hij Vader wierdt van de volgende vijf kinderen.

4. *Hademan van Wynbergen*, ongetrouwd gestorven. In den Jaare 1504 wordt hij als leevende vermeld.

5. *Tydo van Wynbergen*, insgelijks ongehuwd overleeden, en op het zelfde jaar als zijn broeder, als nog in leevenden lijve geweest zijnde, vermeld.

6 *Klaasje van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Willem van Averenk.*

7. JUDITH VAN WYNBERGEN, in het huwelijk getreeden met haaren Neef WILLEM VAN WYNBERGEN Johanszoon, die vervolgens zal vermeld worden.

8. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *N. N. van Twickelo.*

JOHAN VAN WYNBERGEN, boven genoemd, als de tweede Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN MEECKEREN. 't Was deeze, welken wij boven reeds vermeld hebben, als zijnde, door het kinderloos overlijden van *Sywart van Wynbergen*, en door overdragt van diens Weduwe, voor de helft eigenaar geworden van het goed van Wijnbergen. GOLDE VAN BLARINCKHORST, welke hij ter huisvrouwe nam, baarde hem drie Zoonen en eene Dochter, te weeten:

1. SYWART VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.

3. *Zweer van Wynbergen*, ongehuwd overleeden, in den Jaare 1522.

4. *Christina van Wynbergen*, getrouwd met Roderik de Wolff. Zij wordt, als leevende, in den Jaare 1523, vermeld.

Sy-

STWART VAN WYNBERGEN, boven genoemd, leefde nog in den Jaare 1504. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw was N. N. *van Boekhorst*, de andere N. N. *van Heuculum*. Twee Zoonen hebben hem overleefd:

1. *Willem van Wynbergen*, Kommandeur te Woerden, in den Jaare 1540. Van hem vinden wij geene naakomelingen vermeld.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die aanstonds volgt.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, wordt tweemaalen, als in leevenden lijve, vermeld: eerst op het Jaar 1523, en vervolgens op het Jaar 1543. WENDELE TEN BUSCH, zijne Echtgenoote, maakte hem Vader van de volgende kinderen.

1. *Gerarda van Wynbergen*, getrouwd met *Wolter van Brienen*.

2. *Lubbe van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Egbert Rengers ter Arenthorst*.

3 *Johanna van Wynbergen*, gehuwd aan *Rutger van Haarsolte*, Burgemeester van Harderwijk, en een der Gezanten, welke, in den Jaare 1585, van wegen de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden, na Engeland vertrokken, om aan Koninginne ELIZABETH de opperheerschappij over de Vereenigde Gewesten op te draagen.

JOHAN VAN WYNBERGEN, boven genaamd, als de tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en GOLDE VAN BLARINCKHORST, in den Jaare 1529 in het huwelijk getreeden met ARNOLDA MOM, wierdt in het Familiegraf te Montfoort begraaven, nalaatende de volgende Zoonen.

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. WICHMAN VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.

3. ZWEER VAN WYNBERGEN, van welken insgelijks hier naa zal gesproken worden.

4 WILLEM VAN WYNBERGEN, welken wij, naa zijne broeders, zullen vermelden.

JOHAN VAN WYNBERGEN, de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en *Arnolda Mom*, verscheen, in den Jaare 1536, in de Ridderschap van de Veluwe, en tradt, in den

Jaare 1540, in 't huwelijk met AALTJE DRUNNINCZ, die hem de volgende kinderen baarde

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. SYBERT VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.

3. *Alyt van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit van Beinhem*.

4. AARNT VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.

5. WICHMAN VAN WYNBERGEN, van welken ook in het vervolg zal gesproken worden.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, als de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DRUNNINCZ, tradt in den echt met WILLEMINA VAN DER HELL, en wierdt bij haar Vader van de volgende kinderen.

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Aarnt van Wynbergen*, ongetrouwd overleeden.

3. *Willemina van Wynbergen*, de echtgenoote geworden van *Gosen van Ommeren*, Schout te Eede.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en WILLEMINA VAN DER HELL, was Burgemeester te Amersfoort. Zijne Echtgenoote was JUDITH VAN WYNBERGEN, Dogter van zijnen vollen Neeve *Herman van Wynbergen*, welken wij vervolgens zullen noemen. Zeven kinderen waren de vrugt deezer Echtverbintenisse.

1. *Johan van Wynbergen.*

2. *Wichmoet van Wynbergen*, getrouwd met *Alexander van Doyenborch van Roetert.*

3. *Aarnt van Wynbergen.*

4. *Machtelt van Wynbergen.*

5. Een Zoon N. N.

6. *Johanna van Wynbergen.*

7. *Alexander van Wynbergen.*

SYBERT VAN WYNBERGEN, voorheen genoemd, als de tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DOUNNINCZ, wierdt, in den Jaare 1596, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw was WOLTERA VAN BRIENEN, met welke hij in den Jaare 1589 in den echt tradt; de andere, *Lucretia*

van

van Essen. Het laatste huwelijk was kinderloos, maar het eerste met twee kinderen gezegend:

1. Wolter van Wynbergen, die volgt.

2. *Johan van Wynbergen*, Vrijheer van Horsfen tot Oldenalier. Hij wierdt gebooren in den Jaare 1590. Door eene natuurlijke zucht tot het Krijgsleeven genoopt, tradt hij, van tijd tot tijd, in dienst van verscheiden buitenlandsche Mogendheden, om door het vermeerderen van kundigheden en ervarenisse, zich tot den dienst van zijn Vaderland, meer en meer bekwaam te maaken. Dus bezogt hij het Hof des Hertogs van Mantua; verkeerde in het Leger der Venetiaanen; en bezogt, vervolgens, de Hoven der Koningen van Zweden en Deenemarken. Onder het bewind van drie agtervolgende Stadhouders der Vereenigde Gewesten, Maurits, Frederik Henrik en Willem den II, voerde hij krijgsbevel; eerst als Kommandeur van Rhijnberg, vervolgens in de hoedanigheid van Gouverneur van Sluis in Vlaanderen, en eindelijk als Gouverneur van 's Hertogenbosch. Hij tradt in 't huwelijk met *Cornelia van Welderen*, Dogter van Aarnt van Welderen, Bruggraave van Nijmegen. Kinderloos overleedt hij, in den Jaare 1658, in den ouderdom van achtënzestig jaaren, en wierdt in 's Hertogenbosch begraaven. Op zijne Graftombe deeden de Erfgenaamen het volgende Opschrift stellen:

Hic situs est Nobilissimus et Streunissimus

JOHANNES à WYNBERGEN,

Dominus in Horsfen et Oldenaller, qui cum virtutum et militiæ tyrocinia in Mantuæ et Venetum Ducum, Daniæ et Sueciæ Regum aula, Castris posuisset, caeteram aetatem patriae Martis Theatro, tribus ordine Auriacis Princip. impendit; sub Mauritio Centurionatu functus; Chiliarcham et Rheneber-

kæ Præfectum, Fred. Henricus Slusarum et subjectæ ei Flandriæ Wilhelmus II esse jussit. Sylvæducis et Tetrarchiæ illius Gubernator. Ordinum Foederat. decreto renunciatus est. Ita post illustratam gentis suæ splendidam nobilitatem, quod Mocka, Diesta, Breda, Kempena, Straele, Griethusa, etc. testantur, tandem a Ter Maximo Imperatore lectus emigravit Neomagi CIↃ IↃC. LVIII. ætatis LXVIII. Haeredes H. M. B. M. P.

WOLTER VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van SYBERT VAN WYNBERGEN en van WOLTERA VAN BRIENEN, tradt, in den Jaare 1623, in het huwelijk met JUDITH VAN DEN CLOOSTER VAN DER MEIJERBRUGGE, en verwekte bij haar de drie volgende kinderen.

1. *Sibert van Wynbergen*, Heer van Oldenaller. Hij was Burgemeester van Harderwijk, en Curator van het Hoogeschool der Provincie Gelderland, in de gemelde Stad. In den Jaare 1655 wierdt hij verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, bekleedde den post van Ordinaris Gedeputeerde van dat Kwartier, en hadt, van wegen de Provincie Gelderland, eenen langen reeks van jaaren, zitting in de Vergadering van hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden. Hij overleedt, zonder ooit in het huwelijk verbonden geweest te zijn, in den Jaare 1703.

2. DITMER VAN WYNBERGEN, die volgt.

3. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *Herman van Delen tot Bockhorst*, Ontvanger Generaal van het Kwartier van de Veluwe.

DITMER VAN WYNBERGEN, Vrijheer van Horssem tot beide Pollen en Benkelo, tweede Zoon van WOLTER VAN WYNBERGEN en JUDITH VAN DEN CLOOSTER, was Generaal Majoor, en Kolonel van het Geldersche Regiment Fusiliers, en Gouverneur van Bergen op den Zoom. Voorheen was hij geweest Gouverneur van Rees, ten tijde als deeze Stad door de Franschen in den Jaare 1672 wierdt belegerd; aan welken hij

zo kloeken tegenstand boodt, dat de belegeraars, niet dan naa het aanwenden van de uiterste poogingen, de Plaats bemagtigden. Geduurende het beleg van Namen, in den Jaare 1692, voerde hij het bevel over de Troepen der Vereenigde Gewesten binnen die Stad. In den Jaare 1669 tradt hij in 't huwelijk met ANNA VAN APPELTHORN, Dogter van Joseph van Appelthorn tot den Poll, en van Anna van Haersolte tot Ytst. Niet meer dan één Zoon was de vrugt deezer echtverbintenisse, te weeten,

WOLTER JOSEPH VAN WYNBERGEN, Vrijheer van Horssen, tot de beide Pollen, gebooren in den Jaare 1671. Hij tradt in 't huwelijk, in den Jaare 1696, met ELSABE GEERTRUIT VAN RENSSEN, en wierdt, bij dezelve, Vader van de volgende kinderen:

1. DITMER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Siward Johan van Wijnbergen*, Heer van Zeeburg. In 't eerst volgde hij den Krijg, en diende den Staat als Kapitein. Vervolgens den Krijgsdienst hebbende verlaaten, nam hij deel aan het landbestuur, en wierdt, in den Jaare 1726, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe. Hij is ongehuwd, immers zonder kinderen, overleeden.

3. *Anna Geertruid van Wijnbergen.*

DITMER VAN WYNBERGEN, Heer van beide Pollen, oudste Zoon van WOLTER JOSEPH VAN WYNBERGEN, gebooren in den Jaare 1697, wierdt, in den Jaare 1719, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en nam vervolgens, van wegen de gemelde Ridderschap, zitting in het Kollegie van Gedeputeerde Staaten van het straks genoemde Kwartier; van waar hij ter Algemeene Staatsvergaderinge der Vereenigde Gewesten wierdt afgevaardigd. In den Jaare 1722 tradt hij in 't huwelijk met ANNA ELIZABETH SCHIMMELPENNINCK, bij welke hij de volgende kinderen verwekte.

1. *Woltera Geertruid van Wynbergen*, gebooren in den Jaare 1723.

2. *Albertina Geertruid van Wijnbergen*, gebooren in den Jaare 1724.

3. *Wolter Joseph van Wijnbergen*, gebooren in den Jaare 1727, doch reeds in den ouderdom van zes weeken overleeden.

4. *Wolter Joseph van Wynbergen*, gebooren in de maand December des Jaars 1728, insgelijks in zijne vroege jeugd, te weeten, nog geene twee jaaren bereikt hebbende, gestorven.

AARNT VAN WYNBERGEN, reeds boven genoemd, als de derde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DRUNNINCZ, nam ter Vrouwe MACHTELT MASTENSEN, en verwekte bij haar éénen Zoon, te weeten,

HERMAN VAN WYNBERGEN, gehuwd met AGNES SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE. Hij overleedt aan de Pest, in den Jaare 1625, nalaatende de volgende kinderen;

1. *Catharina van Wynbergen*, getrouwd met *Wolter Sloot*.

2. *Judith van Wynbergen*, die tweemaalen getrouwd geweest is: voor de eerste reize met *Jan van Wijnbergen*, Burgemeester te Amersfoort, en andermaal met *Otto van Doijenburg van Walenburg*.

WICHMAN VAN WYNBERGEN, vierde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DRUNNINCZ, was Burgemeester van Elburg, en verscheen, in den Jaare 1597, in de Ridderschap des Kwartiers van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw, *Judith van Doetichem*, baarde hem geene kinderen. In den Jaare 1602 een tweede huwelijk hebbende aangegaan, met WENDELE TER BRUGGEN, verwekte hij bij dezelve de volgende kinderen:

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Judith van Wynbergen*, getrouwd met *Johan van Dedem te Zwol*, Burgemeester van Harderwijk.

3. *Joost van Wynbergen*, ongehuwd overleeden.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, als de oudste Zoon van WICHMAN VAN WYNBERGEN, wierdt, in den Jaare 1649, verschreeven in de Ridderschap des Kwartiers van de Veluwe, en van daar afgevaardigd om zitting te neemen in het Kollegie van den Raad van Staate. In de laatste jaaren van zijn leeven bekleedde hij den post van Raadsheer in het Hof van Gelderland. In den Jaare 1647 tradt hij in het huwelijk met GEERTRUID VAN DEDEM TE ZWOL, en verwekte bij haar de twee volgende kinderen.

1. *Wich-*

1. *Wichman Joost van Wynbergen*, zonder kinderen overleeden.

2. KOENRAAD VAN WYNBERGEN, die aanftonds zal volgen.

KOENRAAD VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, *Heer van de Glinthorst*, wierdt, in den Jaare 1675, verfchreeven in de Ridderfchap van de Veluwe, en van wegen dezelve afgevaardigd in de gewoone Vergadering van het Kwartier. In den Jaare 1676 tradt hij in het huwelijk met HENRICA GESINA VAN DEDEM, zijne Nicht, en verwekte bij haar zes kinderen; van geene van welken, egter, afftammelingen in het mannelijk oir zijn naagebleeven.

1. *Johan van Wynbergen*, Heer van Glinthorst, in den Jaare 1710 verfchreeven in de Ridderfchap van de Veluwe, Ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van dat Kwartier, en, van wegen de Provincie Gelderland, zitting hebbende ter Algemeene Vergaderinge van de Staaten der Vereenigde Nederlanden. Uit zijn huwelijk met *Walburg van der Hell* zijn geene kinderen voortgefprooten.

2. *Joost van Wynbergen*, Kapitein onder een Geldersch Regiment Voetvolk.

3. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit Willem Zuylen van Nyveldt*, Heeré van Schouwenburg.

4. *Judith van Wynbergen*, getrouwd met *Pieter van Renesse*, Majoor in dienst van den Staat.

5. *Johanna Wendelina van Wynbergen.*

6. *Henrietta Jofina van Wynbergen.*

Nu volgen de afftammelingen van WICHMAN VAN WYNBERGEN, tweeden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM.

WICHMAN VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, nam ter vrouwe CHRISTINA MEVIS, genaamd *Pannekoeck*, en verwekte de twee volgende kinderen, welke geene naakomelingen gehad hebben.

1. *Johan van Wynbergen*, Kapitein in dienst van den Staat, Gouverneur van 's Graavenweert, en van wegen de Pro-

Provincie Gelderland Afgevaardigde ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten. Hij hadt ter echtgenoote genomen *Machtelt van Doornik*, en overleedt, kinderloos, te Oftende, in den Jaare 1602.

2. *Trude van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit*, volgens anderen *Philips*, *van Speulde*.

Thans zullen wij laaten volgen de naakomelingen van ZWEER VAN WYNBERGEN, derden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM.

ZWEER VAN WYNBERGEN, derde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, was Dijkgraaf van den Lekkendijk Benedensdams, in den Jaare 1570. Hij begaf zich in 't huwelijk met JUDITH SAS, Dogter van Dirk Sas, Heere van Reijerskoop, insgelijks Dijkgraave van den Lekkendijk. De volgende kinderen wierden uit dien echt gebooren

1. *Johan van Wynbergen*, getrouwd met *Sara van Est*.
2. WILLEM VAN WYNBERGEN, die volgt.
3. GERRIT VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.
4. JOHAN VAN WYNBERGEN, zal daar naa vermeld worden.
5. *Eva van Wynbergen*, getrouwd met *Richard Hol*.
6. *Anna van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Marinus Cats*.

WILLEM VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en JUDITH SAS, is tweemaal getrouwd geweest: eerst met MACHTELT VAN MONTFOORT, en vervolgens met N. N. *Hartgers*. Het laatste huwelijk was kinderloos, doch uit het eerste waren hem de volgende kinderen gebooren.

1. LODEWYK VAN WYNBERGEN, die volgt.
2. *Henrik van Wynbergen*, getrouwd met *Henrica van Wenkum* tot Hogerhorst, bij welk hij eene Dogter heeft verwekt, te weeten

Henrika van Wynbergen, die in den echt wierdt verbonden met *Willem Lodewyk de Lange*.

3. *Machtelt van Wynbergen*, getrouwd met *Thomas van Ryswyk*.

LODE-

LODEWYK VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en van MACHTELT VAN MONTFOORT, gebooren in den Jaare 1587, tradt, in den Jaare 1617, in het huwelijk met HENRIKA VAN LYNDEN, Dogter van Steven van Lijnden, Heere van Mijnden. Hij overleedt op den zeventienden Julij des Jaars 1648, en wierdt te Montfoort begraaven. Men leest nog aldaar 's Mans Graffchrift, volgens 't welk hij Heer van Oucoop, en Dijkgraaf van den Lekkendijk was. Benevens het Graffchrift, wi k wij hier laaten volgen, ziet men 'er de acht Kwartieren van zijn Geslagt.

Antiqua nobilitate et generis splendore conspicuo Viro, Domino, Domino Ludovico de Wynbergen et Luchtenburgh, Dynastæ in Oucoop, ad curam Leccæ fluminis in tractu Lopicensi Deputato primario, qui obiit Montfurtii 17 Julhi 1648. ætatis vero 61.

WYNBERGEN.	MONTFORT.
ZAS.	FORTEN.
MOM.	RUYTENBERG.
POLL.	BEMMEL.

Op den zeventienden Mai des Jaars 1651 overleedt zijne Weduw, en wierdt naast wijlen haaren Echtgenoot begraaven. De kinderen vereerden haare naagedagtenis met het volgende Graffchrift.

Antiqua majorum nobilitate inclytæ D. Henricæ de Linden, Dominæ de Oucoop, Viduæ Nobilisf. Domini Ludovici de Wynbergen, Domini de Oucoop et Luchtenbergh, matri Optimæ liberi moesti posuerunt. Obiit 17 Maji 1651.

LYN-

LYNDEN.	AMSTEL VAN MYNDEN.
BESTEN.	ISENDOORN.
BRONCKHORST.	RUYTENBERGH.
ALLER.	ROSSEM.

Acht kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisse. In weerwil van dit talrijk Kroost, is 's Mans naakomelingschap in het manlijk oir uitgestorven. De kinderen waren de volgende.

1. *Willem van Wijnbergen*, Heer van Oukoop, Luchtenburg, Maarschalk van het Land van Montfoort. Tweemaalen is hij getrouwd geweest; doch heeft alleenlijk in het eerste huwelijk één kind, zijnde eene Dogter, verwekt, die in haare vroege jeugd overleedt. Zijne eerste Echtgenoote was eene adelijke Vrouw uit Friesland, *Lucia Helena van Æbinga tot Offinga*, die voorheen in den echt verbonden was geweest met een Lid uit het Geslagt van *Camstra*. Op den zesden Maart des Jaars 1670 overleeden zijnde, wierdt deeze zijne eerste Huisvrouw te Montfoort begraave, en het volgende Opschrift met zestien Kwartieren op haar Graf gesteld.

De Hoog-Edele Welgeborene Vrouwe, Vrouwe Lucia Helena van Æbinga tot Offinga, Huisvrouw van den Hoog-Edel Welgeboren Heer, Heer van Wijnbergen, Heer van Oucoop, Luchtenbergh, enz. Marschalk der Stadt en Lande van Montfoort, ⊖. 6 Martii 1670.

ÆBINGA.	BRONCKHORST.
LYAUCAMA.	ESPELBACH.
CAMMINGA.	BRIAERDE.
DEKAMA.	DEKAMA.
DEKAMA.	BOSCHHUYSEN.
MENNEMA.	EBERHART.
WALTA.	MECAULT.
CAMSTRA.	LYAUCAMA.

Naa

Na het overlijden zijner eerste Echtgenoote, tradt *Willem van Wijnbergen* in een tweede huwelijk, met *Anna Christina van der Burch tot Sandelers*, doch heeft, gelijk reeds is aangemerkt, bij dezelve geene kinderen verwekt. Hij overleedt op den eenëntwintigsten Julij des Jaars 1681, en wierdt te Montfoort begraaven, alwaar men, nevens zijn Grafschrift, de volgende zestien Kwartieren vindt.

Antiqua nobilitate et generis prosapia Clarissimo Viro, Dno. D. Wilhelmo van Wijnbergen, dum viveret Dinastæ in Oucoop et Luchtenburg, urbis et rurium Montfortensium Marscallo, uti et prædict. Satrapæ in Heckendorp, Snelleweerde et Lange-Linschoten, aggeris utriusque et fluminis Isulæ præfecto ad curam Leccæ fluminis in tractu Lopicensi Deputato primario, marito præcharo uxor moesta posuit. ⊖. XXI. Julii M. DC. LXXXI.

WYNBERGEN.	LYNDEN.
MONTFORT.	AMSTEL VAN MYNDEN.
ZAS.	BESTEN.
FORTER.	ISENDOORN.
MOM.	BRONCKHORST.
RUYTENBERGH.	RUYTENBERGH.
POLL.	ALLER.
BEMMEL.	ROSSEM.

2. *Walburch van Wijnbergen*, ongetrouwd overleeden, binnen de Stad Utrecht, op den twaalfden Julij des Jaars 1643, in den ouderdom van vijfëntwintig jaaren, zes maanden en éénen dag.

3. *Zweer van Wijnbergen.*

4. *Lode.*

4. *Lodewijk van Wijnbergen*, Kolonel in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, was getrouwd met *N. N. Brabant*, bij welke hij eenen Zoon verwekt heeft, die geene kinderen heeft nagelaaten: te weeten

N. N. van Wijnbergen.

Hij overleedt op den dertienden Maart des Jaars 1660, en wierdt te Montfoort begraaven, alwaar men, behalven de zelfde zestien Kwartieren, welke zijns broeders Graf versieren, het volgende Opschrift boven zijn Graf ontmoet.

Illustri ac prænobili prosapia virtutibusque insigni Domino Ludovico de Wijnbergen, a præpot. Foederati Belgii ordinibus militum præfecto generos. marito caro uxor moesta posuit die Obitus sui Martii XIII. anno Christi nati MDCLX.

5. *Steven van Wijnbergen.*

6. *Godfried van Wijnbergen.*

7. *Machtelt van Wijnbergen*, getrouwd, in den Jaare 1659, met Joost van Golsteijn tot Hoeckenborch, Gesubstitueerden Amptman in de Neder-Betuwe.

8. *Antonia van Wijnbergen.*

GERRIT VAN WYNBERGEN, derde Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en van JUDITH SAS, getrouwd met ALYD VAN TOLLENBROEK, verwekte bij dezelve twee kinderen, die hun Geslagt, in het manlijk oir, niet verder hebben voortgeplant. Zijne kinderen waren:

1. *Evert van Wijnbergen*, die tweemaalen getrouwd geweest is. eerst, met *Gerarda Hol*, en vervolgens met *Agnes Uitenweerde.* Hij overleedt, kinderloos, in den Jaare 1661.

2. *Wichman van Wijnbergen*, die insgelijks tweemaalen getrouwd geweest is. Zijn eerste huwelijk, met *Maria Glauwe tot Harssenhorst*, was onvrugtbaar. Doch in eene tweede echtverbintenisse, aangegaan met zijne Nicht *Hendrina van Wijnbergen*, verwekte hij eene dogter,

Maria van Wijnbergen.

Jo-

JOHAN VAN WYNBERGEN, vierde Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en JUDITH SAS, was gehuwd met EVERARDA VAN TOLLENBROEK, en verwekte bij denzelven eenen Zoon, te weeten,

SEYNO VAN WYNBERGEN, die in den echt tradt met JOHANNA VAN WENCUM TOT HOGERHORST, en bij dezelve twee kinderen verwekte, naamlijk,

1. ANTONI VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Hendrina van Wynbergen*, eerst getrouwd met *Wichman van Wynbergen*, en vervolgens met N. N. van Wicke.

ANTONI VAN WYNBERGEN, Zoon van SEYNO VAN WYNBERGEN, nam ter echtgenoote BEATRIX RAM TOT SCHALKWYK, Dogter van Adriaan Ram, Heere van Schalkwijk, en van Margareta Pauw. Hij heeft de volgende kinderen nagelaaten.

1. *Johanna van Wynbergen.*

2. *Bartha van Wynbergen.*

3. *Wichman van Wynbergen*, gestorven in den Jaare 1669.

4. N. N. een Dogter.

5. N. N. insgelijks eene Dogter.

6. N. N.

7. N. N. beide jong gestorven.

Nu volgen nog, eindelijk, de naakomelingen van WILLEM VAN WYNBERGEN, vierden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en van ARNOLDA MOM.

WILLEM VAN WYNBERGEN, vierde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, tradt, voor de eerste maal, in het huwelijk met MARGARETA TER BRAKE, anders genaamd SEYMENSZ. Deeze, zonder haaren Man Vader gemaakt te hebben, overleeden zijnde, hertrouwde deeze met JUDITH VAN WYNBERGEN, Sweeradogter, gelijk wij, boven reeds in 't voorbijgaan, hebben aangeteekend. De volgende kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisse:

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Tida van Wynbergen*, getrouwd met N. N. *Verdelst.*

3. *Ar-*

3. *Arnolda van Wynbergen*, gehuwd aan *Elbert Voet.*

4. *Cecilia van Wynbergen*, de echtgenoote geworden van *Antóni van Wencum.*

5. *Geertruid van Wynbergen*, in den echt verbonden met *Gerrit van Wencum.*

JOHAN VAN WYNBERGEN, Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en JUDITH VAN WYNBERGEN, nam ter Vrouwe THEODORA VAN BOEKOP, en verwekte bij haar de volgende kinderen.

1 AARNT VAN WYNBERGEN, die volgt.

2 WILLEM VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.

3. *Barbara van Wynbergen*, in den Jaare 1617, te Elburg, overleeden, zonder immer gehuwd geweest te zijn.

AARNT VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN BOEKOP, verbondt zich in het huwelijk met GEERTRUID (of, gelijk zommigen haar noemen, MARGARETA, ook wel, volgens anderen, JOHANNA) TER BRUGGEN, Dogter van Johan ter Bruggen op het Linderlo, Burgemeester te Deventer, en van Geertruid Swaafkens. AARNT VAN WYNBERGEN woonde in de geboortestad zijner Huisvrouwe, en verwekte aldaar de volgende kinderen

1. *Jan van Wynbergen*, tradt in het huwelijk met *Johanna van Brienen* tot Rijsfel, doch verwekte bij dezelve geene kinderen. Hij overleedt in de maand November des Jaars 1686.

2. *Henrik van Wijnbergen*, in den Jaare 1671 gehuwd met *Golda Arnolda Keyt*, Dogter tot Vosbergen. Haare Moeder was uit het Geslagt van Doetichem. *Henrik van Wynbergen* overleedt op den achtsten October des Jaars 1678, nalaatende eene Dogter, genaamd

Geertruit Johanna van Wynbergen.

3. *Willem van Wynbergen*, in den maand Mai des Jaars 1674 ongehuwd overleeden.

WILLEM VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN BOEKOP, tradt in den echt met MACHTELT VAN OLDENIEL TE YSSELMUIDEN, en overleedt op den vijfentwintigsten November des Jaars 1641, nalaatende de volgende kinderen.

1. JAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. AARNT

2. AARNT VAN WYNBERGEN, die insgelijks volgt.

3. *Dorothea van Wynbergen*, in den Jaare 1648 in den echt vereenigd met *Herman Joost Lindener*, zonder hem kinderen gebaard te hebben. Zij overleedt in 's Graavenhage, op den negentienden December des Jaars 1668.

JAN VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en MACHTELT VAN OLDENIEL, trouwde met JACOMINA JUNCKER, welke, op den negentienden November des Jaars 1691, haare Man Weduwenaar liet met de volgende kinderen.

1. *Willem van Wynbergen*, Kapitein Luitenant, gesneuveld in de belegering van Maastricht, in den Jaare 1676.

2. *Machtelt Aleyd van Wynbergen.*

3. *Gesina Maria van Wynbergen.*

4. *Cecilia Margareta van Wynbergen.*

5. *Jacob Aarnt van Wynbergen*, gebooren den zevenden November des Jaars 1661.

6. HENRIK VAN WYNBERGEN, gebooren den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1664, die volgt.

7. *Maria Anna van Wynbergen*, gebooren den eenentwintigsten April des Jaars 1666.

8. *Margareta Barbara van Wynbergen*, gebooren den tweeëntwintigsten Julij des Jaars 1667.

9. *Herbert van Wynbergen*, jong gestorven.

10. *Arnolda van Wynbergen*, insgelijks vroeg overleeden.

HENRIK VAN WYNBERGEN, derde Zoon van JAN VAN WYNBERGEN en JAKOMINA JUNCKER, in de maand Maart des Jaars 1664 gebooren, was Kapitein in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden. - In den Jaare 1713 tradt hij in den echt met N. N. HAKFORT TOT DE HORST, en verwekte bij dezelven éénen Zoon,

Jan Willem van Wynbergen, die in den Jaare 1714 gebooren wierdt.

AARNT VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en MACHTELT VAN OLDENIEL, is geweest in dienst des Konings van Frankrijk, en begaf zich in het huwelijk met ALEYD LULOF JUNCKER. Hij overleedt op den zeventiende Maij des Jaars 1659, nalaatende de volgende kinderen.

1. WILLEM AREND VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JAKOB JAN VAN WYNBERGEN, die insgelijks volgt.

3 *Cecilia Maria van Wynbergen.*

WILLEM AREND VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van AARNT VAN WYNBERGEN en ALYD LULOF JUNCKER, nam ter echtgenoote, in den Jaaren 1658, GEERTRUID VAN UTERWYK, Dogter tot Heems. Hij verwekte bij dezelve eenen Zoone, met naame,

AREND WILLEM VAN WYNBERGEN, wierdt Kapitein in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, in den Jaare 1692, en klom vervolgens op tot den rang van Majoor. In den Jaare 1684 was hij in 't huwelijk getreeden met GEERTRUID VAN UTERWYK, Dogter tot Heems, welker Moeder was *Henrika van Raasveldt.* Hij heeft eenen Zoon nagelaaten, wiens naam wij niet vermeld vinden; hij wierdt gebooren op den derden November des Jaars 1685.

JAKOB JAN VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van WILLEM AREND VAN WYNBERGEN en GEERTRUID VAN UTERWYK, nam ter Vrouwe, in den Jaare 1698, ALIDA VAN BOEKOP, en wierdt bij haar Vader van,

1. *Louisa van Wynbergen*, gebooren in den Jaare 1699.

2. *Arend Willem van Wynbergen*, gebooren in den Jaare 1701.

WYNEN, (GERARD) wierdt gebooren in Gelderland, te *Arnhem*, in den Jaare 1648, uit een aanzienlijk Geslagt, zo van Moeders, als van Vaders zijde. Zijne Ouderen, hunnen Zoon tot de beoeffening der Weetenschappen hebbende voorbeschikt, zonden den jongen GERARD, al vroeg, na het Latijnsche School; alwaar hij, in de kennisse der taalen, zo spoedige en aanzienlijke vorderingen maakte, dat hij, binnen het tijdperk van weinige jaaren, bekwaam wierdt geoordeeld, de vrugt van hooger onderwijs te kunnen genieten. Onder de beoeffening der taalen, vertoonde zich, al vroeg, bij onzen GERARD, eene natuurlijke smaak en vatbaarheid, om de kennis van zaaken, met naame die van Wijsgeerige Weetenschappen, daar nevens te paaren. Het Doorluchtig School te *Nijmegen* was thans zeer vermaard; de tegenwoordigheid

van

van den vermaarden Wijsgeer THEODORUS KRANEN deedt op hetzelve geenen geringen luister afstraalen, en lokte eene aanzienlijke menigte van Leerlingen. Door 's Mans kunde en schranderheid bewogen, en om tevens het genoegen te hebben, van hunnen Zoon op geen grooter afstand van het Vaderlijk huis geplaatst te zien; zonden de Ouders onzen GERARD derwaarts. Door zijne leergierigheid en vaardigheid van bevattingen der afgetrokkenste Weetenschappen, won hij, wel haast, de gunst en liefde van zijnen Leermeester. De Wijsbegeerte van DESCARTES was thans de heerschende weetenschap in haare soort. In derzelver diepste geheimenissen wierdt WYNEN door den Hoogleeraar KRANEN ingewijd. En gelijk de Wijsbegeerte zonder de Wiskunde een Onding, een lichaam zonder leeven is, dus bonaarstigde zich ook WYNEN, om van die edele en verhevene Weetenschap, ten aanzien van derzelver onderscheidene deelen, juiste en onderscheidene denkbeelden te vormen.

Geduurende het verblijf van GERARD WYNEN te *Nijmegen*, wierdt Professor KRANEN beroepen na *Leiden*, om aldaar den zelfden post te bekleeden; welken hij, staande zijn verblijf te *Nijmegen*, met zo veel lofs hadt waargenomen. Te sterk was WYNENS verkleefdheid aan zijnen Leermeester, grooter was het nut, welk hij trok uit deszelfs onderrigtingen en vriendschaplijken omgang, waar mede hij vereerd wierdt; dan dat hij niet zoude besflooten hebben, den veroepenen Hoogleeraar, na deszelfs nieuwe standplaats te volgen. Met den zelfden ijver en even gelukkige vorderingen, als in *Gelderland*, ging hij voort in zijnen loop aan het Bataafsche Hoogeschool.

Wiskunst en Wijsbegeerte, intusschen, waren niet de eenige Weetenschappen, aan welke GERARD WYNEN zijnen tijd besteedde. Hij paarde daar nevens de beoeffening der Regtsgeleerdheid, onder het geleide, voornaamlijk, van den vermaarden Hoogleeraar RUSIUS.

Aldus den geest hebbende gestoffeerd met eenen schat van kundigheden, beklom WYNEN, eerlang, uit verdienste, den Trap van Meester der Vrijekunsten en van Leeraar der Wijsbegeerte en der Regtsgeleerdheid. Nu klonk de roem zijner

kunde en schranderheid door het gantsche Land. Hij drong door zelf tot in *Kleefsland:* zo dat veelen geenen twijfel voedden, of men zoude hem te *Duitsburg* een Hoogleeraars gestoelte hebben aangebooden. Waarschijnlijk wierdt het besluit daar toe alleen verhinderd door de keuze der Bezorgeren van het Geldersche Hoogeschool. In den Jaare 1692 benoemden zij onzen WYNEN, om te *Harderwijk*, als gewoon Hoogleeraar, de Wijsbegeerte te onderwijzen. Met veel ijver en tot nut van Hoogeschool en Leerlingen, bekleedde hij dien post ongeveer dertig jaaren. Gemeenzaame kennis onderhieldt hij, gedurende al dien tijd, met de voornaamste vernuften zijner Eeuwe. Een van deeze was de Amsterdamsche Burgemeester JOHANNES HUDDE, een' groot' kenner van Wiskundige en Wijsgeerige Weetenschappen, vermaard, onder andere, door zijn aandeel in het aanleggen der Waterwerken te *Amsterdam*, en die, meermaalen, over onderwerpen, daar toe betrekkelijk, onzen Hoogleeraar plagt te raadpleegen.

GERARD WYNEN overleedt op den negenëntwintigsten Maides Jaars 1622, het vierënzeventigste van zijnen ouderdom. Zedigheid, vredellevendheid en gemeenzaamheid in den omgang waren hoofdtrekke in zijn karakter. Veelen, die smaak vonden in de Wijsbegeerte van DESCARTES, vleide zich met de hoop, dat WYNEN zijne Uitleggingen over dezelve door den druk zou gemeen gemaakt hebben. Doch hier toe konde hij niet besluiten, hoewel het hem daar toe aan de noodige bekwaamheden niet ontbrak. Liever verkoos hij, zijne Leerlingen met de leevende stemme te onderrigten, dan den reeds opgehoopten stapel van Boeken met nieuwe Schriften te vermeerderen.

Zie BROUËRIUS, *Gelderland verheerlijkt*; *Oratio Funebris*, enz.

WYNENDALE, een klein Plaatsje, in Vlaanderen, tusschen *Dixmuiden* en *Tumhout*, vermaard door een Gevegt, op den achtëntwintigsten September des Jaars 1708, bij het zelve voor-

voorgevallen, tusfchen den Franfchen Generaal DE LA MOTTA, en de vereenigde Engelfchen en Hollanders.

WYNGAARD, (JAN WILLEMSZOON) was de reisgenoot van KORNELIS WYNANDSZOON na *Brusfel*, boven, op 's Mans Artikel, vermeld, en een groot bevorderaar van het prediken der Hervormden binnen *Amfterdam*; waar toe hij, meermaalen, eenen Spijker of Pakhuis leende, 't welk hem in eigendom toebehoorde, ftaande op de Lastaadje, in dat gedeelte der Stad, thans bij den naam van Gelderfche Kaai bekend, meer bepaaldlijk aan de Oostzijde.

Zie *Aantek.* van L. J. REAAL, *bij* BRANDT, *Hiftorie der Reformatie.*

WYNGAARD DES HEEREN, in de Latijnfche fchriften der Middeleeuwe, bij den naam van *Vinea Domini* bekend, was eertijds eene vermaarde Proostdij van Norbertijnen op het Land, in het Dorp *Pingjum*, in *Friesland*, op een kleinen afftand van den Zeedijk, ongeveer een uur gaans ten Zuiden der Stad *Harlingen* gelegen. De eerfte reize vinden wij dit geftigt vermeld, in den Jaare 1287, ter gelegenheid van een geweldigen ftorm en zwaare overftroominge, waar door de nog zwakke Zeedijken doorgebroken, en de Landen, wijd en zijd, onder water gezet waren. Veele menfchen verlooren daar bij het leeven. En gelijk, in tijden van ramp en ongeval, het gerugt de maate der elenden altijd vergroot, dus verfpreidde zich ook de tijding, dat in den omtrek, daar het Klooster ftondt, geen mensch het leeven hadt behouden. De Generaal der Orde, bekommerd omtrent den toeftand van het Klooster, zondt Afgevaardigden derwaarts, met oogmerk om zich deswegen naauwkeurig te vergewisfen. De Abt van *Bloemkamp* en de Proost van *Schildwolde* volvoerden deezen last. Bij hunne wederkomst deeden zij verflag van den rampzaligen toeftand des geftigts, behelzende, onder andere, dat, door gebrek aan leevensmiddelen, alle de in-

inwooners hetzelve hadden verlaaten, en in andere Kloosters eene veilige schuilplaats waren gaan zoeken. Van nieuws trof dit Klooster een soortgelijke ramp, in den Jaare 1509, en thans tot zulk eene hoogte, dat men geraaden vondt, het Klooster binnen de Wallen der nabuurige Stad *Bolsward* te verplaatzen. In de Geschiedenis dier Stad koomt het voor onder den naam van *Johanniter Klooster*. Naa dat men besloten hadt, gelijk elders, zo ook te *Leeuwarden*, een Bisdom op te richten, wierden de inkomsten van dit Klooster ten behoeve van den Bisschoplijken Tafel bestemd. Het verval des Kloosters nam zijn begin met de verplaatzing der Monniken na andere gewijde gestigten, in den Jaare 1579. Nogthans bleef het gebouw nog geruimen tijd in weezen. Het toeneemend verval zo van de Kerk als van het Woonhuis hadt ten gevolge, een besluit, in den Jaare 1612 genomen, en vervolgens volvoerd, om het een en ander te slopen, en geheel af te breeken. Volgens het verhaal der aloude Kronijken, zouden de Monniken van *Bloemkamp* of *Oldeklooster*, berugt om hunne ongebondene en wellustige leevenswijze, om de middelen daar toe te vermeerderen, in den Jaare 1347, eenen aanval op *Wijngaard des Heeren* gedaan hebben, doch met zwaar verlies van daar zijn te rug gedreenen. Als Proosten van dit Klooster vinden wij, onder andere, genoemd, WYBRANDUS WOBBINGA, eenen WESSELUS, en PIETER VALK, Haarlemsch' die zedert Abt van *Lidlum* wierdt, als mede WIARDUS VAN LUDSEN, die, door zijne agteloosheid en verkwistende leevenswijze, het Klooster zo diep in schulden bragt, dat men daar over klagtig viel bij het Hof van *Friesland*; op wiens last de zaaken eenigzins geregeld wierden.

Zie WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland*; *Oudheden en Gestichten van Friesland*, enz.

WYNGAARDEN *en* RUIGBROEK, te zamen eene Hooge Heerlijkheid, in het gedeelte van Zuidholland, de *Alblasserwaard* ge-

geheeten. Men verschilt, in de opgave van de uitgebreidheid deezer zamengevoegde Heerlijkheid. 'Er is eene begrooting, volgens welke *Wijngaarden en Ruigbroek* zeshonderdzesëndertig Morgens en vier en een halve Hont Lands zouden beslaan. Doch volgens eene andere, meer geloofwaardige, opgave, zou men, aan *Wijngaarden*, vierhonderdnegenënnegentig Morgens, honderdvijfënzeventig Roeden, aan *Ruigbroek*, honderdvijftig Morgens vierhonderd Roeden, in alles zeshonderdnegenënveertig Morgens vijfhonderdvijfënzeventig Roeden, moeten toeschrijven. Al van overoude herkomste moet *Wijngaarden* geweest zijn, om reden, dat FLORIS DE V, *Graaf van Holland*, bij eenen Openen Brief, zo vroeg als in den Jaare 1283 gegeeven, verklaarde, dat reeds toen *Wijngaarden* eene Oude en Vrije Heerlijkheid was, en in 't vervolg ook daar voor moest gehouden en erkend worden. Van het eigendunkelijk gezag, welk toen reeds de Graaven oeffenden, tot groot nadeel voor de goede zaak der burgerlijke zamenleevinge, vertoont die zelfde Opene Brief een zeer in 't oogloopend, doch aanstootelijk bewijs. Graaf FLORIS verklaarde, dat alle persoonen, om deeze of geene misdaad, uit 's Graaven Landen en Steden gebannen, in de Heerlijkheid *Wijngaarden* eene veilige schuilplaats hadden, en zich aldaar vrij en onverhinderd mogten onthouden, „ uitgezonderd alleen de „ zulken", zegt het Geschrift, „ die verraad of moord om„ trent den Graaf of zijne kinderen, gepleegd hadden." In den zelfden Brief ontmoet men nog eene vergunning, ten behoeve van de Ingezeetenen der Heerlijkheid *Wijngaarden*. Uit kragt van dezelve waren zij ontslagen van alle Schattingen, van Dienst, van den zo genaamden Heirvaart en Klokkeslag. Meer dan honderdzestig jaaren daar naa, te weeten in den Jaare 1445, bevestigde PHILIPS VAN BOURGONDIE, in de hoedanigheid van Graave van Holland, alle deeze voorregten, uitzonderingen en vergunningen. *Wijngaarden* was, t'eenigen tijde, een eigendom van het Geslagt van BREDERODE. Een lid daar van, Heer WILLEM VAN BREDERODE, droeg, in den Jaare 1421, de Heerlijkheid over aan Heere AREND VAN GENT, Ridder; welke dezelve, in den Jaare 1451, verkogt aan GODSCHALK OEM, die, zedert, den naam van VAN WYN-

GAARDEN heeft aangenomen, gelijk, in het volgende Artikel, ter zijner plaatze, nader zal vermeld worden. — Niet meer dan veertig Huizen, of daar omtrent, staan in de Heerlijkheid *Wijngaarden*. Het Dorp heeft weinig aanziens. Een Huis vijf of zes staan, in den omtrek van het Kerkje, ginds en herwaarts, verstrooid. Voorts is de Heerlijkheid, over 't geheel genomen, van geringe waarde, als zijnde de Landerijen, om de laagte en wateragtigheid van den grond, zeer Lies- en Biesagtig.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuid-Holland.*

WYNGAARDEN, (*Geslagt van* OEM VAN) was eertijds een zeer vermaard en aanzienlijk Geslagt, waar van de naakomelingen, hoewel in de Vrouwelijke Linie, nog heden ten dage aanweezig zijn. Geen Hollandsch Geslagt, misschien, kan zijne Oudheid tot zulk eene hoogte, als dat van OEM, te rug brengen, en van daar, in eene onafgebrokene aaneenschakeling, tot op deezen dag doen nederdaalen. De Steller van dit Artikel betuigt hier zijnen openbaaren dank aan een nog leevend Lid en Afstammeling van dit Geslagt, voor de edelmoedige en verpligtende mededeeling van een Affchrift der Lijst van het Voorvaderlijk Geslagt. Als eene niet weinig vereerende bijdrage tot dit *Woordenboek* beschouwt hij het medegedeelde Geschrift. Met ter zijdestelling van de uitstaande Geslagtlijsten, zal hij de medegedeelde opgave woordelijk volgen, behoudende alleenlijk aan zich de vrijheid, om van zijne eigen spelding te mogen gebruik maaken, en, wat den oorsprong des Geslagts aangaat, het volgende vooraf aan te merken.

OEM, zonder eenige verdere bijvoeging, was de oorspronklijke toenaam deezes Geslagts. Zo vroeg als voor meer dan zevenhonderd jaaren, naamelijk in den Jaare 1058, vindt men dien naam vermeld. Te *Dordrecht*, of in den omtrek daar van, schijnen de vroege Voorouders toen reeds hun verbiijf te hebben gehouden. Ook schijnen zij ten Graaflijken Hove niet onbekend te zijn, gelijk blijkt uit het volgende voorval, 't welk

't welk wij, hoewel de naam niet vermeld wordt, niet kunnen nalaaten, hier kortelijk aanteekenen, ter vereerende naagedagtenisse van den uitvinden van den gelukkig slaagenden krijgslist. *Dordrecht* wierdt gedreigd, met eenen vijandlijken aanval, door de Luikenaars. Alle tegenstand, door openbaar geweld, scheen geene baate te zullen doen, van wegen de in 't oogloopende overmagt des vijands. Ter goeder uure kreeg Heer OEM den volgenden zonderlingen inval. Hij raadde den Graave, rondom *Dordrecht*, eene menigte van diepe kuilen te doen graaven, en voorts met hooi, stroo en groene zoden dezelve zodanig te overdekken, dat ze niet konden bemerkt worden. Voorts moest de Graaf, met zijne krijgsmagt, zich binnen *Dordrecht* opsluiten, en aldaar de aankomst des vijands afwagten. De Graaf, genoegen neemende in den toegedeelden raad, en alle het noodige, volgens OEMS aanwijzing, hebbende doen te werk stellen, hadt het genoegen, deezen list met dien gelukkigen uitslag te zien bekroond worden, dat de niets kwaad vermoedende vijanden, in grooten getale, in de verborgene kuilen plotseling nederstortten. Toen vielen de Dordrechtenaars, met den Graaf aan het hoofd, op de verraste benden aan, doodden ze bij menigten, en namen een goed deel gevangen. Naar de meening van zommigen zou, aan dit voorval, het Geslagtwapen zijnen oorsprong zijn verschuldigd; zijnde een Zilveren Schild, beladen met vijftien groene zoden, waar van negen in 't bovenste, en zes in 't onderste deel geplaatst zijn, elke rije één verminderd; hebbende het Schild in 't midden een Rooden Balk, beladen met een Gouden Leeuw, tot de schamelheid, den Staart na den Kop omgekruld; de Tong en Klaauwen blaauw en uitgestrekt, met deeze Spreuk: DE LEEUW IS BEVRYD MET GROENE ZODEN.

Thans gaan wij over tot het mededeelen der Geslagtlijst. Eerst zullen wij de Leden vermelden, die alleenlijk den naam van OEM gevoerd, doch zich, van tijd tot tijd, met de Geslagten van BARENDRECHT, PAPENDRECHT en van MOERSBERGEN vermaagschapt hebben. Die van OEM VAN WYNGAARDEN, als uit een der Leden voortgesprooten, en door aankoop den reeds vermelde Heerlijkheid dus genoemd, zullen daar laa volgen.

De eerste in de geregelde agtereenvolging, en alzo, in zekeren zin, de Stamvader des Geslagts was,

CLEYS OEM. Hij leefde omtrent het Jaar 1230, was woonagtig binnen Dordrecht, en een van de Leden der Wethouderschap, ten tijde als de gemelde Stad met steenen Muuren wierdt omringd en versterkt. Hij tradt in het huwelijk met CATHARINA DUYCK, en verwekte bij dezelve twee Zoonen:

1. CLEYS OEM, die volgt.

2. *Gillis Oem*, getrouwd met *Geerteny van Ratingen*, bij welke hij Vader wierdt van

Jan Oem, Baljuw van Zuidholland, in den Jaare 1321, Raad en Rentmeester Generaal van Zuidholland, zints het Jaar 1329 tot in den Jaare 1333. Van Gerard, Heere van Hoorn en Altena, kogt hij de Heerlijkheid van Barendrecht, en wierdt, in den Jaare 1321, daar mede verlijd. Hij was getrouwd met *Soete van der Dussen*, Jansdogter, en verwekte:

a. *Tieleman Oem*, Deken en Kanunnik van St. Pieter te Utrecht, in den Jaare 1354.

b. *Gillis Oem*, Ridder, Heere van Barendrecht, die ter Vrouwe nam *Maria van Amerongen*, Frederiks dogter, en verwekte bij haar:

(1) *Willem Oem van Barendrecht*, die ongehuwd overleedt.

(2) *Jan Oem van Barendrecht*, die insgelijks nooit gehuwd geweest is.

(3) *Magtelt Oem*, Vrouwe van Barendrecht, welke, in den Jaare 1361, de Echtgenoote wierdt van *Dierik van Wassenaar*, Baanderheere van Wassenaar, en Burggraave van Leiden, Zoone van Philips van Wassenaar, en Burggraave van Leiden. Hij overleedt in den Jaare 1391, nalaatende twee Zoonen, welker naamen wij, egter, niet vermeld vinden.

CLEYS OEM CLEYSZOON, boven genoemd, in den Jaare 1290 vermeld, nam ter Vrouwe ELIZABETH VAN DORDT, Francks dogter, en verwekte,

CLAES OEM, Ridder, Heer van Dubbeldam, en Schout van Dordrecht. Hij verzelde Graaf Willem den Vierden op des-

deszelfs togt na Friesland, in den Jaare 1345, en sneuvelde in een gevegt bij Stavoren, op den zesden October des gemelden jaars. Zijne Echtgenoote was JOHANNA VAN ARKEL VAN BOKHOVEN, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen.

1. CLAAS OEM, Schildknaap, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1374, getrouwd met JOHANNA DUYK, en Vader van

a. *Willem Oem*, Schepen van Dordrecht, in den Jaare 1401, gehuwd met *Johanna van de Mervede*, doch kinderloos gestorven.

b. *Claas Oem*, Pairs van de Augustijnen, binnen Dordrecht, in den Jaare 1399.

2. GILLIS OEM, die volgt.

3. *Godschalk Oem*, Schildknaap, ongehuwd overleeden.

4. *Margareta Oem*, gehuwd met Aarnoud van Wijk, in den Jaare 1339 overleeden.

4. *Jan Oem*, Schildknaap, Heer van Bokhove, ongetrouwd gestorven.

6. *Evenwige Oem*, Overste en Stigteresse van het Bagijnhof te Dordrecht, in den Jaare 1360.

GILLIS OEM, Schildknaap, Zoon van *Claas Oem* en van *Johanna van Arkel van Bokhoven*, nam ter Vrouwe BARBARA DE JOEDE van Hardinxveld, en verwekte bij haar,

TIELEMAN OEM, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1354, en Baijuw van Zuidholland. Hij tradt in den echt met CATHARINA VAN DER BURGH, en wierdt, bij haar, Vader van

1. JACOB OEM, die volgt.

2. GODSCHALK OEM, Schildknaap van de Oude Graavinne, getrouwd met *Catharina van de Woude*, in den Jaare 1403, bij welke hij verwekte

a. TIELEMAN OEM, die volgt.

b. GODSCHALK OEM, Hoofdman in het beleg van Leiden, onder Hertog Jan van Beieren, in den Jaare 1440, Burgemeester van Dordrecht. Zijne Echtgenoote was ELIZABETH BORDT, Willems dogter, en hij bij haar, Vader van

TIELEMAN OEM, eersten Heere van Papendrecht, in den Jaare 1486. Reeds te vooren, in den Jaare 1473, was hij

Sche-

Schepen te Dordrecht, en overleedt in den Jaare 1487. Bij zijne Huisvrouw, zijnde geweest CLEMENTIA FYCK, Claasdogter, liet hij naa:

1. *Godschalk Oem*, tweeden Heere van Papendrecht, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1495, getrouwd met *Margareta van Diemen*, bij welke hij naliet,

Mabelia Oem, Vrouwe van Papendrecht, welke, in den Jaare 1533, ongehuwd, overleedt.

2. BOUDEWYN OEM, Heere van Papendrecht, getrouwd met MARIA MOERMANS, Woutersdogter, die hem baarde

a. *Tieleman Oem*, gehuwd met *Josina Stoep*, bij welke hij verwekte

Willem Oem, door ervenis van zijnen Oom, straks te noemen, Heere van Papendrecht, doch den laatsten mannelijken eigenaar daar van in zijn Geslagt, alzo hij, in den Jaare 1584, ongehuwd overleedt.

b. *Wouter Oem*, Heer van Papendrecht, getrouwd met *Catharina Suys*, Jansdogter, in den Jaare 1570 zonder kinderen overleeden.

TIELEMAN OEM, boven vermeld, Zoon van GODSCHALK OEM en van CATHARINA VAN DE WOUDE, was in den Jaare 1412, Schepen te Dordrecht, tradt in den echt met MARGARETA VAN SLINGELAND VAN DEN TEMPEL, Jansdogter, in den Jaare 1403. De volgende kinderen wierden uit deezen Echt gebooren:

1. GODSCHALK OEM, die volgt, zijnde de Stamvader des Heeren VAN WYNGAARDEN.

2. *Jan Otto Oem*, Schildknaap, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1428, en Schout in den Jaare 1438. Hij is nooit gehuwd geweest.

3. *Gerrit Oem*, gehuwd met *Meyne van Harlaar*, bij welke hij verwekte,

N. N. zijnde eene dogter, in haare vroege kindsheid overleeden.

4. *Elizabeth Oem*, gehuwd aan *Noyde van Amerongen*, Bartholomeuszoon, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1435. 'Er zijn uit deezen Echt kinderen gebooren; doch hunne naamen vinden wij niet genoemd.

5. Pe-

5. *Petronella Oem*, gehuwd aan *Adriaan van Eemskerk*, in den Jaare 1461 overleeden, kinderen nalaatende, die wij insgelijks niet genoemd vinden.

6. *Diderik Oem*, Schildknaap, Wardijn van de Graaflijkheids Munt te Dordrecht. Hij is tweemaal getrouwd geweest: eerst met *Maria de Nernery*, die, in den Jaare 1445, zonder kinderen, overleedt; vervolgens met *Wilhelmina van Roon*. Hij overleedt in den Jaare 1480, zijnde, in zijn tweede huwelijk, Vader geworden van de volgende kinderen.

a. *Jan Oem*, Ridder, Ambagtsheer van de Lindt, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1481, Burgemeester in den Jaare 1482, en Schout van den Jaare 1500 tot in den Jaare 1516. Driemaalen is hij getrouwd geweest, doch heeft bij geene der drie vrouwen kinderen nagelaaten. Zijne eerste huisvrouwe was *Catharina van der Marck*, dogter van Adolf van der Marck, Ridder, en van Jolenta van Egmond van Ysselstein; de naam der tweede was *Elizabeth de Vries*, Jacobsdogter, en die der derde, *Wilhelmina van Walfscharloo*. Een ongelukkig geschil, waarin hij met de Wetbouderschap van Dordrecht wierdt gewikkeld, en 't welk hem zeer veele onaangenaamheden berokkende, bewoog hem zijne geboorteftad te verlaaten, en zich, met 'er woon, na Mechelen te begeeven. Hij eindigde aldaar zijne dagen, in den Jaare 1532, en wierdt in de Kathedraale of Hoofdkerk begraaven.

b. *Tieleman Oem*, Kastelein van Oostvoorn, getrouwd met *Elizabeth Haax*, bij welke hij twee Dogters, die niet genoemd worden, verwekte. Hij overleedt in den Briel, op den zesden Februarij des Jaars 1467.

c. *Margareta Oem*, ongehuwd overleeden.

d. *Margareta Elizabeth Oem*, in den Jaare 1492 gehuwd aan *Wemberik van Steenhuizen* Corneliszoon, Schepen te Dordrecht, wien zij kinderen baarde, welker naamen niet vermeld worden.

e. *Adriana Oem de Roode*, Abtdisse van Terlee, bij Leiden, overleeden, in den Jaare 1527, en aldaar onder

een

een witten Zark begraaven, met haare vier Quartieren, en het volgende Opschrift versierd:

> Venerabilis Religiosa ac perillustris Domina Adriana Oem de Roode; Abbatissa, Hujus loci, cui præeminenter ultra triginta præfuit Annos. Obiit. Dis XIIIJ. Junii Anno 1527. Orati pro eâ.

JACOB OEM, reeds vermeld, als de oudste Zoon van den Dordrechtschen Schepen TIELMAN OEM en CATHARINA VAN DER BURGH, in de Jaaren 1383 en 1387 insgelijks Schepen van de gemelde Stad, tradt in de echt met CLEMENTIA VAN MUGLUYK, en verwekte bij haar eenen Zoon.

TIELMAN OEM, in den Jaare 1415 Burgemeester van Dordrecht, gehuwd met AGNES VAN BLITTERSWYK, en bij dezelve Vader van,

JACOB OEM, Schepen van Dordrecht, getrouwd met LUTGERA DE JONGE, Reijmersdogter. Hij stierf op den tweeden November des Jaars 1485, en zijne Weduw op den vijfden Augugustus des Jaars 1498, hebbende te zamen verwekt de volgende elf kinderen.

1. TIELEMAN OEM, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1459, getrouwd met ELIZABETH VAN DER DOES, welke, in den Jaare 1487, hem door den dood ontviel. 's Jaars daar naa ondernam hij eene reize na Rome, en wierdt aldaar, op Paaschavond, in dat jaar invallende op den achttienden April; tot Priester gewijd. Vervolgens deedt hij eenen keer na het Joodsche Land, en deedt zijne eerste Misse binnen Jeruzalem, op den Berg Sion. Van zijne uitlandigheid in het Vaderland zijnde te rug gekeerd, wierdt hij Kanunnik van de Groote Kerk in zijne Geboortestad, en overleedt aldaar op den achttienden December des Jaars 1503. Bij zijne huisvrouwe hadt hij twee Zoonen en eene dogter verwekt, die hem overleefd hebben, doch wier naamen niet genoemd worden.

2. *Agnes*

2. *Agnes Oem*, Religieuse tot Marienborn, binnen Dordrecht.

3. *Cornelis Oem*, Schepen te Dordrecht, en Thesaurier van de zelfde Stad. Hij was getrouwd met *Antonia Oesmans*, en verwekte bij dezelve

a. N. N. een Zoon.

b. N. N. een Dogter.

Zijn sterftijd viel voor op den zesëntwietigsten October des Jaars 1486.

4. *Gijsbrecht Oem*, Deken en Kanunnik der Groote Kerk te Dordrecht, overleedt op den eenëntwintigsten April des Jaars 1493.

5. *Reinier Oem*, Geestlijke in de Priory van Eemstegen, bij Dordrecht, storf in den Jaare 1521.

6. *Willem Oem*, Raad te Dordrecht, in den Jaare 1490, begaf zich in het huwelijk met *Alida Schrijvers*, en overleedt op den zesëntwintigsten Maart des Jaars 1492 zonder kinderen na te laten.

7. *Jacob Oem*, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1509, Burgemeester, in den Jaare 1523, overleeden den achtëntwintigsten Februarij des Jaars 1524. Hij was getrouwd geweest met *Catharina van Crooswijk* Jansdogter, en hadt, bij dezelve, de volgende zes kinderen verwekt.

a. *Johan Oem*, getrouwd met *Engeltje van de Lindt* Willemsdogter, overleeden in den Jaars 1540, en Vader van

(1) N. N. een Dogter.

(2) N. N. een Dogter.

(3) N. N een Dogter.

b. *Jacob Oem*, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1556, overleeden in den Jaare 1558, hebbende ter Vrouwe gehad *Magteld Heerman* Jacobsdogter, bij welke hij Vader was geworden van

(1) *Adriana Oem*, getrouwd met *Michiel van Beveren* Pieterszoon, Raad en Rentmeester Generaal van Zuidholland. *Adriana* overleedt in den Jaare 1584, zonder kinderen.

(2) Ca-

(2) *Catharina Oem*, die tweemaalen getrouwd geweest is. Haar eerste huwelijk ging zij aan met *Gerrit van der Laan*, Nicolaaszoon, van Haarlem, in de verdeediging dier Stad, tegen de Spanjaards, in den Jaare 1573, gesneuveld. Andermaal wierdt *Catharina* in den echt verbonden, met *Gerrit van der Laan* Corneliszoon, Lid van het Kollegie van Gecommitteerde Raaden in 's Graavenhage. Zij overleedt op den vierden Maij des Jaars 1588, uit beide huwelijken kinderen nalaatende; doch wier naamen niet vermeld worden.

(3) *Lucretia Oem*, de Echtgenoote geworden van *Cornelis van Scharlaake* Gijsbrechtszoon, Schepen te Dordrecht, overleeden te Dordrecht in den Jaare 1591, hebbende bij zijne huisvrouw kinderen verwekt.

c. *Lucretia Oem*, gehuwd aan Mr. *Adriaan Cool* Gerritszoon, overleeden in den Jaare 1537. Uit dit huwelijk zijn kinderen gebooren, wier naamen niet zijn opgeteekend.

d. *Margareta Oem*, getrouwd aan *Paulus Halling* Janszoon, en overleeden in den Jaare 1600, kinderen nalaatende.

e. *Tielman Oem*, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1551, en overleeden in den Jaare 1585.

f. *Cornelia Oem*, gehuwd met *Willem van Alblas van der Mijle*, en kinderloos overleeden, in den Jaare 1535.

8. Daniel oem, die volgt.

9. *Maria Oem*, voor de eerste maal getrouwd met *Huijg van Oversteeg* Pieterszoon, Raad te Dordrecht, en overleeden in den Jaare 1492. Andermaal tradt zij in den echt met *Jan van Driel* Pieterszoon, Schepen te Dordrecht, en overleedt op den vierëntwintigsten Maij des Jaars 1522, kinderen nalaatende uit haar eerste huwelijk.

10. *Jan Oem*, ongehuwd overleeden.

11. *Cornelia Oem*, Religieuse te Marienborn, binnen Dordrecht.

DA-

DANIËL OEM, boven vermeld, als het achtste kind en de zevende Zoon van JACOB OEM en LUTGERA DE JONGE Reijniersdogter, was Schepen te Dordrecht, in de Jaaren 1510 en 1518, Thesaurier, in den Jaare 1524. Op den zesëntwintigsten Maij des Jaars 1494 was hij in het huwelijk getreeden met *Geertruijda Haak* Cornelisdogter. Hij overleedt op den twintigsten Julij des Jaars 1526. In het zelfde jaar daalde ook zijne Weduw ten grave. Negentien kinderen waren uit deezen echt gebooren, doch verre de meesten vroeg gestorven. De eenige, welken wij daar van vermeld vinden, was genaamd,

HERMAN OEM. Hij was Schepen te Dordrecht, in de Jaaren 1546 en 1553, en hadt ter Echtgenoote genomen WILHELMINA VAN ALBLAS VAN DER MYL, Dogter van Jan, Heere van der Mijl, Dubbeldam, en St. Antonij-Polder. Hij overleedt in den Jaare 1557, nalaatende de volgende tien kinderen.

1. *Daniel Oem*, getrouwd met *Maria Bouquet* Willemsdogter, en overleeden in den Jaare 1560, nalaatende,

Maria Oem, gehuwd aan *Diderik Hoinck* Hendrikszoon.

2. *Geertruijda Oem*, die tweemaalen getrouwd geweest is: voor de eerste reize met *Adriaan de Vet*, Schepen te Dordrecht, die in den Jaare 1571 overleedt, en vervolgens met *Adriaan van Moesenbroek*. Zij overleedt in den Jaare 1594, geene kinderen nalaatende.

3. *Herman Oem*, Schepen te Dordrecht, overleeden in den Jaare 1563, zijnde gehuwd geweest met *Catharina van Moesenbroek*, welke in den Jaare 1579 overleedt; zijnde bij hem Moeder geworden van,

Herman Oem, Heere van Moesenbroek, welke, in den Jaare 1595, ter Vrouwe nam *Catharina Bouquet* Jansdogter. Hij overleedt op den zeventienden Julij des Jaars 1623, een zevental kinderen nalaatende.

4. *Willem Oem*, eerst Raad te Dordrecht, en vervolgens Burgemeester te Rotterdam. Zijne huisvrouw was *Elizabeth Karre* Christiaansdogter. Hij overleedt, kinderloos, in den Jaare 1579.

5. *Maria Oem*, ongehuwd overleeden, in den Jaare 1556.

6. *Cornelis Oem*, als Raadsheer des Konings van Spanje in den Hove van Holland vermeld, op het Jaar 1575. Met de adelijke Jonkvrouwe GELLIA VAN HOTOMA VAN OLFERDA, uit het vermaarde Friesche Geflagt van dien naam, was hij, in den Jaare 1565, in 't huwelijk getreeden, en overleedt te Utrecht, in den Jaare 1599, zijnde Vader geweest van achttien kinderen; doch welker naamen wij niet vermeld vinden.

7. *Maria Oem*, in den Jaare 1561 gehuwd aan *Cornelis van Moefenbroek*, Schepen te Dordrecht. Kinderloos overleeden ze beiden in den Jaare 1592.

8. JAN OEM, die volgt.

9. *Johanna Oem*, Religieufe in het St. Aagten-Klooster, te Delft.

10. *Magteld Oem*, in den Jaare 1572 getrouwd met *Damas*, Heer van Sandeling, Schepen te Dordrecht. Zij overleedt in den Jaare 1625, kinderen nalaatende.

JAN OEM, reeds genoemd, achtfte kind en vijfde Zoon van HERMAN OEM en van WILHELMINA VAN ALBLAS VAN DER MYL, overleeden den tienden Julij des Jaars 1588, was getrouwd geweest met ELEONORA VAN SLINGELANDT, die ftorf op den tienden Augustus des Jaars 1620, zijnde Moeder geworden van de volgende zes kinderen.

1. *Wilhelmina Oem*, gehuwd aan *Willem Bouquet*, Licentiaat in de Regten, overleeden in het Kraambedde, op den negentienden Augustus des Jaars 1604, nalaatende

Margareta Bouquet, gehuwd aan *Martinus Oem*.

2. *Johan Oem*, getrouwd, op den eerften Maij des Jaars 1609, met *Cornelia Grijp*, welke op den negenentwintigften Augustus des Jaars 1630 overleedt. Zij overleefde hem, tot op den achttienden Maart des Jaars 1657. Te zamen hadden zij verwekt de twee volgende kinderen.

a. *Johan Oem*, in den Jaare 1630 getrouwd met *Ifabella Eugenia van der Putten*, en in den Jaare 1634, zonder kinderen, geftorven.

b. *Eleo-*

b. *Eleonora Maria Oem*, in den Jaare 1641 in den echt verbonden met *Jacob de Bruxelles*, Burggraave van Dormaal, Heere van Giesfendam, Rijmenij, Granzenij en Hensbroek. Deeze, kinderen bij haar verwekt hebbende, overleedt op den eenëntwintigsten April des Jaars 1652. Vervolgens tradt *Eleonora Maria* in een tweede huwelijk, met *Philip Daneels*, Ridder, Baron van Attenroden en Werze. Ook deeze verwekte kinderen bij haar, en overleedt op den drieëntwintigsten November des Jaars 1660. Eenige jaaren daar naa, te weeten op den achtsten Maij des Jaars 1664, begaf zich *Eleonora Maria* in een derde huwelijk, met N. *van Boedenhove*, Baron van Loire, zonder dat ons bekend zij, of zij ook in dit laatste huwelijk kinderen gebaard hebbe. Zij is bij haare drie Echtgenooten te Mechelen begraaven, bij de Paters Minderbroeders, onder eene Marmeren Tombe, in het Groote Koor.

c. *Anna Oem*, te Mechelen, in den Jaare 1634, overleeden.

3. *Daniel Oem*, overleeden op den zeventienden December des Jaars 1618. Hij was, in den Jaare 1603, in 't huwelijk getreeden met *Maria Bouquet*, welke op den vijftienden December des Jaars 1662 overleedt. Negen kinderen waren uit deezen Echt gebooren.

4. HERMAN OEM, die volgt.

5. *Barbara Oem*, overleeden, te Haarlem, op den veertienden October des Jaars 1652.

6. *Wilhelmina Oem*, getrouwd, in den Jaare 1612, met Mr. *Hendrik van Heumen*, Schepen van 's Hertogenbosch, en overleeden op den achtëntwintigsten Maart des Jaars 1657, kinderen nalaatende.

HERMAN OEM, derde Zoon van JAN OEM en van ELEONORA VAN SLINGELANDT, overleeden op den negenëntwintigsten Augustus des Jaars 1634, was, op den eersten Maij des Jaars 1605, in 't huwelijk getreeden met CORNELIA DE ZEE Antonijsdogter, welke op den zevenden Junij des Jaars 1645 haare dagen eindigde. Te zamen hadden zij de volgende negen kinderen verwekt.

 1. Jo-

1. JOHAN OEM, die volgt.

2. *Antony Oem*, Doctor in de beide Regten, overleeden in 's Graavenhage, op den zevenden October des Jaars 1678.

3. *Eleonora Oem*, overleeden te Haarlem, op den zestienden September des Jaars 1678.

4. *Wilhelmina Oem*, getrouwd, op den zesden October des Jaars 1643, aan *Johan François van Slingelandt*, Sekretaris van den Grooten Raad te Mechelen; hij storf, op den vijfentwintigsten November des Jaars 1647, zonder kinderen verwekt te hebben. Ruim een jaar daar naa, naamelijk op den negentienden Jannarij des Jaars 1649, hertrouwde zijne Weduwe, met *Petrus Grijph van Valkestein*, Schepen en Thesaurier te Mechelen. Zij overleedt op den derden Februarij des Jaars 1655, kinderen nalaatende.

5. *Herman Oem*, overleeden te Haarlem, op den drieentwintigsten Maart des Jaars 1648, was, op den veertienden Augustus des Jaars 1642, in den echt getreeden met *Theodora Bugge*, welken haaren Man zij tot op den negenden Februarij des Jaars 1679, overleefde. Zij hadt hem vijf kinderen gebaard.

6. *Daniel Oem*, Kapitein in dienst van zijne Majesteit van Frankrijk, en in den Veldslag van Rocroy, in den Jaare 1652, gesneuveld.

7. *Petronella Oem*, overleden te Haarlem, op den veertienden September des Jaars 1652.

8. *Maria Cornelia Oem*, op den dertigsten Maij des Jaars 1645, in den echt getreeden met *Cornelis Hoinck*, wien zij kinderen baarde.

9. *Cornelis Oem*, ongehuwd overleeden, te Mechelen, op den negenentwintigsten Junij des Jaars 1671.

JOHAN OEM, oudste Zoon van HERMAN OEM en CORNELIA DE ZEE, overleeden den vierden Februarij des Jaars 1661, was, op den zestienden Julij des Jaars 1628, in den echt getreeden met BARBARA VAN SLINGELANDT Françoisdogter, welke op den derden Augustus 1657 overleedt; zij hadden te zamen de volgende kinderen verwekt.

1. *Isa-*

1. *Isabella Oem*, overleeden den elfden Junij des Jaars 1657.

2. *Herman Oem*, die, op den vierden Junij des Jaars 1663, in 't huwelijk zich begaf met *Anna Christina van Nerven*, en bij dezelve zeven kinderen verwekte; de meeste van welke de Orde der Jesuiten hebben aangenomen, en in dezelve gestorven zijn.

3. *Johan François Oem*, Geestlijke te Dieligem, bij Brussel.

4. ANTONIUS OEM, die volgt.

ANTONIUS OEM, zo even vermeld, jongste Zoon van JOHAN OEM en BABARA VAN SLINGELANDT Françoisdogter, overleedt te Dordrecht, op den twintigsten Augustus des Jaars 1690. Op den zevenëntwintigsten Julij des Jaars 1659 was hij in den echt getreeden met CORNELIA INDERVELDE, die op den zeventienden Junij des Jaars 1692 overleedt, zijnde Moeder geworden van de volgende kinderen.

1. JAN OEM, die volgt.

2. *Margareta Oem*, gebooren in den Jaare 1663, en in 't huwelijk getreeden, op den derden November des Jaars 1691, met *Jan Baptist van der Kreke*, van Breda, welken zij baarde,

N. N. eenen Zoon.

3. *Anthoni Oem*, gebooren in den Jaare 1664, Luitenant onder de Ruiterij, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, overleeden te Bergen op den Zoom, op den tweeden April des Jaars 1703.

4. *Barbara Maria Oem*, gebooren den vijftienden Junij des Jaars 1667, getrouwd te Gend, met den Heere *van Aulstein*, en in den Jaare 1724, in de gemelde Stad, overleeden.

5. *Cornelia Wilhelmina Oem*, gebooren den dertigsten October des Jaars 1671, was Bagijntje te Lier, in Brabant; en overleedt aldaar, op den vijftienden November des Jaars 1735.

6. *Maria Oem*, gebooren den achtsten Januarij 1676, en te Haarlem overleeden.

JAN OEM, Heer van Moesenbroek, oudste Zoon van ANTONIUS OEM en CORNELIA INDERVELDE, overleedt te Dordrecht, den eenentwintigsten Maij des Jaars 1701; zijnde, op den zeventienden December des Jaars 1695, in 't huwelijk getreeden met MARIA VAN DER STEEN, welke, op den tweeëntwintigsten November des Jaars 1745, overleedt. Zij hadden te zamen de drie volgende kinderen verwekt.

1. *Antoni Herman Oem*, Heer van Moesenbroek, geboorèn den negentienden October des Jaars 1696, en overleeden in den Jaare 1728, was, op den twintigsten April des Jaars 1723, in 't huwelijk getreeden met *Elizabeth van Kuijckhoven*, welke op den achtsten Februarij des Jaars 1727 overleedt, nalaatende,

a. *Maria Oem*, gebooren den tweeden Februarij des Jaars 1724, en in haare vroege jeugd gestorven.

b. *Eleonora Johanna Oem*, gebooren den twaalfden April des Jaars 1725, en, in den Jaare 1742, te Haarlem overleeden.

c. *Elizabeth Maria Cornelia Oem*, Vrouwe van Moesenbroek, gebooren den achtsten Februarij des Jaars 1727, en overleeden op de Hofstede Duinvliet, bij Haarlem, op den achttienden Maart des Jaars 1785. Op den dertienden September des Jaars 1746 was zij in 't huwelijk getreeden, met *Jacob Theodoor Baron Roest van Alkemade*, jongsten Zoone van Diderik Baron van Roest van Alkemade en van Geertruijd Dutij. Hij overleedt, op de straks gemelde Hofstede Duinvliet, op den vijfden Julij des Jaars 1767, hebbende verwekt zeven kinderen, van welke wij alleen vermeld vinden,

Jacob Godschalk, Baron Roest van Alkemade, Heer van Moesenbroek, die, in den Jaare 1781, bij Opene Brieven van zijne Keizerlijke Majesteit Jozefus den Tweeden, den Naam en het Wapen van OEM heeft aangenomen. Hij trouwde te Brussel, op den negentienden Maij des Jaars 1787, met *Maria Barbara Elizabeth Carolina Roest van Alkemade*, jongste dogter van Frederik, Burggraave de Roest van Alkemade en van Maria, Baronnesse de Hemptinne. Vier kinderen zijn uit dit huwelijk gebooren.

2. Ja-

2. *Johannes Simon Hermanus Oem*, gebooren den negenëntwintigften October des Jaars 1698, Licentiaat in de Godgeleerdheid te Leuven; Provifeur van het Hollandsch Kollegie aldaar; Deken en Kanunnik van het Kapittel te Haarlem; Aardspriester over Amftelland, en Pastoor Misfionaris te Amfterdam. Hij overleedt in de laatstgemelde Stad, op den vijfëntwintigften Maij des Jaars 1771.

3. *Cornelis Alardus Oem*, Heer van Zandelingen-Ambagt, gebooren den dertienden Maart des Jaars 1701, geftorven te Haarlem, den twaalfden Februarij des Jaars 1777. Op den zeventienden Januarij des Jaars 1730 was hij in den echt getreeden met *Anna de Ries van Wisfen*, gebooren in den Jaare 1695, en overleedt te Haarlem, op den dertigften Maart des Jaars 1779. Zij lieten eene Dogter,

Agatha Margareta Oem, Vrouwe van Zandelingen-Ambagt, gebooren den twaalfden Augustus des Jaars 1738, en in den echt verbonden, op den tweeden Augustus des Jaars 1758, met *Eduard Peter, Baron Ram van Schalkwijk*, Heere van Weerdefteijn, welke, in den Jaare 1775, te Utrecht overleedt, en aldaar, als zijnde het laatfte Mansoir van zijn Geflagt, met zijn Wapen is begraaven. Drie dogters, egter, zijn van hem nagebleeven.

Thans volgen de afftammelingen van GODSCHALK OEM, welke 't eerst den toenaam van WYNGAARDEN heeft aangenomen.

GODSCHALK OEM, Oudfte Zoon van TIELMAN OEM en van MARGARETA VAN SLINGELANDT, Heer van Oost-Ysfelmonde, Ruijgbroek, Grijsoord, Oude- en Nieuwe-Tonge, Raamsdonk, Groot Waspik, Sereveldúijn en 's Graaven Wildernisfen. — Hij kogt de Heerlijkheid Wijngaarden, in den Jaare 1451, van Arent van Gendt, Ridder, en heeft, zedert, agter dien van OEM, den naam VAN WYNGAARDEN aangenomen. Nevens andere Ridders en Edelen was hij een der Afgevaardigden bij Hertog Philips van Bourgondie. In den Jaare 1422 tradt hij in het huwelijk met MARGARETA VAN ALKEMADE,

 en

en overleedt in den Jaare 1457, nalaatende de volgende zeven kinderen.

1. FLORIS OEM, Heer van Wijngaarden, Ruijgbroek, Oost-Ysselmonde, Burgemeester van Dordrecht, in de Jaaren 1465 en 1467, Balljuw van Zuidholland. In den Jaare 1468 was hij een der Gemagtigden onder de Ridders en Edelen van Holland, om Hertog Karel van Bourgondie als Graaf van Holland te huldigen. Zijne Echtgenoote was BERTHA VAN DEN BOUKHORST, Francsdogter, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen.

a. JACOB OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Wijngaarden, Ridder, Balljuw van Zuidholland, overleeden te Dordrecht. Hij was getrouwd met *Maria van Duvenvoorde*, en verwekte, behalven andere kinderen,

FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Ruijgbroek, die, bij OTTELYNE VAN DEN COULSTER, Vader was van

JACOB OEM VAN WYNGAARDEN, Heere van Wijngaarden, Ridder, een der zamen verbondene Edelen, welke, in den Jaare 1566, aan de Hertoginne Landvoogdesse, het vermaarde Smeekschrift, te Brussel, overhandigden. Hij was Balljuw en Gouverneur van Gouda en Oudewater, en overleedt in den Jaare 1604. Driemaal is hij getrouwd geweest. Zijne eerste echtgenoote was *Hessel van Mulaart*; de tweede, *Johanna van Zuilen van Nijvelt*; en de laatste *Eleonora van Sibartsenburg*. Alleen bij de derde huisvrouwe heeft hij kinderen verwekt; zij waren de volgende.

(1) *Carel Oem van Wijngaarden*, Kapitein en Luitenant Kolonel van het Regiment Sonoy, in den Jaare 1581, in een gevegt in Friesland gesneuveld.

(2) *Willem Oem van Wijngaarden*, insgelijks Kapitein en Luitenant Kolonel, gesneuveld in den veldslag bij Hardenberg, in den Jaare 1580.

(3) *Roeland Oem van Wijngaarden*, eene reize door andere Gewesten en Italie hebbende ondernomen, overleeden te Rome, aan de gevolgen eener wonde, in een Tweegevegt bekoomen.

(4) *Otte-*

(4) *Ottelyne Oem van Wyngaarden*, overleeden te Leiden, in den Jaare 1609, zijnde getrouwd geweest met *Karel van den Ryne*, Ridder, gesneuveld op den Zeetogt, in den Jaare 1599, onder het opperbevel van den Admiraal Pieter van der Does. Zij liet nas

N. N. eene Dogter, getrouwd met *Jacob Oem van Wyngaarden*.

(5) *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Joachim Rengers*, uit Friesland, welken zij kinderen baarde.

b. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Ridder, Heer van Ysselmonde, Raad in 's Graavenhage, en Bewaarder van het Haagsche Bosch. Hij nam ter Vrouwe MARIA VAN SWIETEN, en verwekte bij haar

JOOST OEM VAN WYNGAARDEN, die zich in den echt begaf met JACOMINA VAN DER HEYDEN, en bij haar Vader wierdt van

(1) *Floris Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Elizabeth van Bruelis*, zonder kinderen gestorven.

(2) *Jacoba Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Willem van IJsselstein*, uit den Huize van Egmond, en bij hem Moeder van kinderen.

c. DIRK OEM VAN WYNGAARDEN, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1497, Baljuw van Zuidholland in den Jaare 1490, getrouwd met ADRIANA VAN ZUILEN VAN NIEVELD, en bij dezelve Vader van

HENDRIK OEM VAN WYNGAARDEN, die zich in den echt verbondt met ERMGARDA SPRUYT VAN KRIEKENBEEK, en bij haar verwekte.

(1) BENNINK OEM VAN WYNGAARDEN, Ambagtsheer van 's Heeraartsbergen, Rentmeester Generaal van Zeeland Beooster-Schelde. Hij overleedt te Schoonhoven, in den Jaare 1605, zijnde getrouwd geweest met MARIA VAN SEROOSKERKE, overleeden in den Jaare 1603, welke hem gebaard hadt:

(†) *Hendrik Oem van Wyngaarden*, Heer van Giesen Oudekerke, getrouwd met *Leonora van de Werve*, doch kinderloos overleeden.

(††) *Maria Oem van Wijngaarden*, overleeden in den Jaare 1604.

(†††) *Adriana Oem van Wijngaarden*, hoewel tweemaal getrouwd geweest, eerst met *Willem Bol*, te Utrecht, en vervolgens met *Steven van Blitterswijk*, nogthans kinderloos gestorven.

(††††) *Gerrit Oem van Wijngaarden*, President van den Hove van Holland, overleeden in den Jaare 1598, zijnde getrouwd geweest met *Sandrina Croesing*, Vrouwe van Benthuizen en Zoetermeer, gestorven in den Jaare 1594, nalaatende,

Jacob Oem van Wijngaarden, Heer van Wijngaarden, Ruijgbroek, Benthuizen, Zoetermeer, Zegwaart, beschreeven in de Ridderschap van Holland. Hij overleedt binnen 's Graavenhage, op den achtsten December des Jaars 1650. Hij was getrouwd geweest met *Anna van den Rijne*, overleeden in den Jaare 1643, hebbende hem gebaard

(§) *Gerrit Oem van Wijngaarden*, Edelman van Prinse Fredrik Hendrik van Oranje, overleeden in het beleg van Maastricht, in de Jaare 1632.

(§§) *Carel Oem van Wijngaarden*, Baron van Wijngaarden, Ruijgbroek, Benthuizen, Zegwaard en Palensteijn, Zoetermeer. Hij overleedt op den vierëntwintigsten October des Jaars 1669. In den Jaare 1644 was hij in 't huwelijk getreeden met *Regnera Florentina Sloots*, uit Overijssel, welke, op den eenentwintigsten Maij des Jaars 1655, in 's Graavenhage overleedt. Vermits deeze geene kinderen hadt ter wæreld gebragt, maakte Heer *Carel*, bij zijn overlijden, zijne heerlijke goederen aan *Daniel Oem van Wijngaarden*, Heere van Werkendam en Moermond.

d. *Catharina Oem van Wijngaarden*, getrouwd met *Jan van de Werve*, Ridder, te Antwerpen, wien zij kinderen heeft gebaard.

2. TIELEMAN OEM VAN WYNGAARDEN, *Godschalksoon*, Heer van Raamsdonk, Groot Waspick, Sereeveldvijn, Twaalfthalve Hoef en Croenestein bij Leiden, Baljuw van Kennemerland, Ordinaris Raad van Holland, en Rekenmeester in 's Graa-

's Graavenhage. Hij nam ter Vrouwe *Jolente van Egmond*, doch verwekte bij haar geene kinderen.

3. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

4. Jonge JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van de Lecke, Baljuw van Kennemerland, zonder kinderen overleeden.

5. *Margareta Oem van Wijngaarden*, getrouwd, in den Jaare 1438, met *Jacob van Cats*, Ridder, welken zij kinderen heeft gebaard.

6. *Hendrik Oem van Wijngaarden*, Heer in Grijsoord, Raad in den Hove van Holland, in den Jaare 1469.

7. *Catharina Oem van Wijngaarden*, die tweemaal getrouwd geweest is: eerst, met *Aart Musch*, genaamd *van den Broek*, Burgemeester te Mechelen, welken zij kinderen baarde; vervolgens, met *Gillis van Gottignies*, insgelijks Burgemeester in de gemelde Stad, en die ook, bij haar, Vader is geworden.

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, straks genoemd, tweede Zoon van GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN en van MARGARETA VAN ALKEMADE, was Heer van Croonesteijn bij Leiden, en tradt in het huwelijk met CATHARINA VAN EGMOND Willemsdogter, bij welke hij Vader wierdt van de volgende vijf kinderen:

1. GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

2. WILLEM OEM VAN WYNGAARDEN, Ridder, Heer van Albranswaart in Grijsoort, Oude en Nieuwe Tonge, Houtvester van Holland, en Baljuw van 's Graavenhage, in den Jaare 1512. Zijne Echtgenoote was MARIA RUYGROK VAN DE WERVE Philipsdogter, en hij bij haar Vader van twee kinderen:

a. *Catharina Oem van Wijngaarden*, getrouwd met *Casper van Blois van Treslong*, Baljuw van den Briel en Lande van Voorn, welken zij kinderen baarde.

b. *Cornelis Oem van Wijngaarden*, Meesterknaap van Holland, is tweemaalen getrouwd geweest: eerst met *Geertrudis van Honthorst*, en vervolgens met *Maria van Abbenbroek* Bouwensdogter. Bij de eerste vrouw verwekte hij vier, bij de andere twee kinderen.

(1) *Kor-*

(1) *Kornelis Oem van Wyngaarden*, in den Jaare 1582, ongehuwd, overleeden.

(2) *Philip Oem van Wyngaarden*, insgelijks ongetrouwd gestorven.

(3) *Anna Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Jan van Huykesloot*, welken zij kinderen baarde.

(4) *Maria Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Zweer van de Poll.*

(5) *Kornelis Oem van Wyngaarden*, kinderloos gestorven.

(6) *Maria Oem van Wyngaarden*, die tot Man hadt *Gysbert van Hogendorp*, welken zij Vader maakte van vier kinderen.

c. *Tsbrand Oem van Wyngaarden*, overleeden in den Jaare 1530, zijnde getrouwd geweest met *Hillegonda van Zonneveld*, bij welke hij twee kinderen verwekte.

d. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Doktor in de beide Regten, was Pensionaris van Dordrecht in den Jaare 1518, vervolgens Raad in den Hove van Holland in den Jaare 1523. In een afzonderlijk Artikel zullen wij van hem nader verslag doen. Hier merken wij aan, dat hij ter Vrouwe nam ARNOLDINA VAN DUVENVOORDE Arensdogter, en bij haar verwekte.

(1) *Jan Oem van Wyngaarden*, Dom-Kanunnik en Scholaster te Luik.

(2) *Gysbert Oem van Wyngaarden*, ongehuwd overleeden.

(3) *Catharina Oem van Wyngaarden*, nooit getrouwd geweest.

(4) *Adriana Oem van Wyngaarden*, eerst getrouwd met *Adriaan van Borsselen*, vervolgens met Wouter van Beekesteijn, doch zonder kinderen overleeden.

(5) *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Carel de T'Serclaas*, Ridder, te Brussel, bij welken zij Moeder is geworden.

e. *Elizabeth Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *David Ruygrok van de Werve*, Baljuw van ter Goes, en bij hem Moeder van kinderen. Zij overleedt in den Jaare 1523.

GOD-

GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN, reeds genoemd, als oudste Zoon van JAN OEM VAN WYNGAARDEN en van CATHARINA VAN EGMOND, was Baiijuw van 's Graavenhage, Dijkgraaf van Geestmer-Ambagt, Heer van Grijsoort en Crooneſteijn. Zijne Echtgenoote was MARGARETA VAN BOSCHHUIZEN, Bruininksdogter, die hem twee kinderen baarde.

1. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

2. *Christina Oem van Wyngaarden*, gehuwd met *Pieter van Halmale*, Ridder, te Antwerpen, in den Jaare 1548, wien zij kinderen heeft gebaard.

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN en van MARGARETA VAN BOSCHHUIZEN, was Heer van Crooneſteijn, en tradt, voor de eerſte maal, in 't huwelijk met MARGARETA VAN DE WERVE, Aertsdogter, van Antwerpen, en vervolgens met CATHARINA VAN ZYL, van Leiden, die in den Jaare 1597 overleedt. Bij zijne eerſte Vrouw hadt hij vier, bij de andere vijf kinderen verwekt. In rang der geboorte volgen zij in deeze orde.

1. *Godſchalk Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Cornelia* van Soetelijnskerke, bij welke hij verwekte

Maria Oem van Wyngaarden, gehuwd aan *Christoffel van Nijenhoff.*

2. *Hendrik Oem van Wyngaarden*, Ridder van de Duitſche Orde en Kommandeur van Scherluijnen, in den Jaare 1574 overleeden.

3. *Aert Oem van Wyngaarden*, overleeden te Gend, zijnde getrouwd geweest met *Maria Abſaloens*, van Leuven, alwaar zij, in den Jaare 1606, overleedt, nalaatende zes Zoonen.

a. *Jan Oem van Wyngaarden*, ongehuwd geſtorven, te Leuven, in den Jaare 1632.

b. *Carel Oem van Wyngaarden*, Gouverneur van Geertruidenberg, en Generaal van de Artillerie, in den Jaare 1602, ongehuwd overleeden.

c. *Frans Oem van Wyngaarden*, Kapitein onder de Ruiterij in dienst der Vereenigde Nederlanden, in Boheme overleeden.

d. *An-*

d. *Anthoni Oem van Wyngaarden*, in eene Schipbreuk, bij Antwerpen, in den Jaare 1586, omgekomen.

e. *Philip Oem van Wyngaarden*, op den twaalfden April des Jaars 1654, te Leuven, ongehuwd overleeden.

f. *Ferdinand Oem van Wyngaarden*, in het Leger voor 's Hertogenbosch, in den Jaare 1603, dood geschooten.

4. *Bartha Oem van Wyngaarden*, getrouwd, te Utrecht, met *Willem Foegt*, en in den Jaare 1573 gestorven.

5. DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

6. *Margareta Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Jan Zegers van Wassenhove*, Ridder, die bij haar kinderen heeft geteeld.

7. *Hildegonda Oem van Wyngaarden*, is tweemaal getrouwd geweest: eert, met *Joost van Schawyk*, welke geene kinderen bij haar verwekte; vervolgens met *Pieter van Coevoorden*, welke, bij haar, van twee dogteren Vader wierdt.

8 *Cornelia Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Jan van Geilinkhuizen*, die bij haar vier Zoonen verwekte.

9 *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan Mr. *Frans Frank van Zevenbengen*, Pensionaris van Gouda, en vervolgens Raad in den Hoogen Raad in Holland. Zij overleedt kinderloos, in den Jaare 1614.

DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van JAN OEM VAN WYNGAARDEN en van CATHARINA VAN ZYL, verkogt, in den Jaare 1613, het Huis en de Hofstad Crooneosteijn, aan N. van Panhuizen. Hij is tweemaalen getrouwd geweest: eerst met BEATRIX DE WAAL VAN MOERSBERGEN, en vervolgens met SOPHIA ROUKEN. Hij overleedt, in den Jaare 1613, nalaatende, uit zijn eerste huwelijk, één, uit het ander vijf kinderen, in den volgenden rang.

1. *Geurtje Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *N. van den Sande*, Rekenmeester te Arnhem, met kinderen.

2 *Jan Oem van Wyngaarden*, kinderloos gestorven.

3. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

4. *Abel Oem van Wyngaarden*, jongman gestorven.

5. *Bea-*

5. *Beatrix Oem van Wyngaarden.*
6. *Susanna Oem van Wyngaarden.*

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van DAVID OEM VAN WYNGAARDEN en van SOPHIA ROUKEN, Heer van Werkendam, was eerst Raad Ordinaris, en naderhand President van den Hove van Holland in den Jaare 1641; hij overleedt in 's Graavenhage, op den zeventwintigsten Januarij des Jaars 1656, zijnde getrouwd geweest met JACOBA DE WITTE, van Zierikzee, welke, in den Jaare 1661, overleedt, nalaatende een' Zoon,

DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Werkendam, en naderhand, volgens Uitersten Wille van zijnen Neeve Carel Oem van Wijngaarden, Aertszoon, Baron van Wijngaarden, Heer van Ruijgbroek, Benthuizen en Zoetermeer, zedert het Jaar 1648 Baljuw en Dijkgraaf van de Stad, Landen en Groot Waterschap, midsgaders Kastelein van den Huize en Kasteel van Woerden; beschreeven onder de Ridderschap en Edelen van Holland, en, wegens dezelve, Afgevaardigde in de Generaliteits Rekenkamer, en vervolgens in de Vergadering van hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden; Hoog-Heemraad van Delfland, en Curator van 's Lands Hoogeschool te Leiden; Buitengewoon Gezant van den Staat der Vereenigde Provincien aan Christiaan den Vijfden, Koning van Deenemarke, in den Jaare 1672. Hij overleedt in den Jaare 1688, zijnde, in den Jaare 1634, in 't huwelijk getreeden met CATHARINA VAN ZUIDLAND, eenige dogter en Erfgenaame van Iman, Heere van Zuidland, Moermond, Renesse en Noordwelle. Haare kinderen waren:

1. *Catharina Sophia Oem van Wyngaarden*, Vrouwe van Zoetermeer, getrouwd, voor de eerste maal, met *Daniel Glezer*, Heere van Middelburg, en vervolgens, met *Frederik de Liere*, Raad Ordinaris in den Hove van Holland. Zij heeft kinderen nagelaaten.

2. *Jacoba Oem van Wynbergen*, Vrouwe van Moermond, ongehuwd overleeden.

3. *Wil.*

3. *Willem Oem van Wyngaarden*, Baron van Wijngaarden, Heer van Benthuizen en van Werkendam, ongehuwd overleeden.

4. *Johanna Maria Oem van Wyngaarden*, naa haars broeders dood Barones van Wijngaarden, Vrouwe van Benthuizen, Reneffe en Werkendam; gehuwd, op den tweeëntwintigsten October des Jaars 1690, met *Jacob van der Rydt*, Heere van Endegeest, Woestwezel en de Westdoorn, geboren in 's Graavenhage den eenëndertigsten October des Jaars 1654. Zij lieten naa:

N. N. een Zoon.
N. N. een Zoon.
N. N. een Dogter.

Uit echte Medegedeelde Berigten; *Zie verder* S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illuft.*; M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*.

WYNGAARDEN, (Mr. FLORIS OEM VAN) op de bovenstaande Geslagtlijst, ter zijner plaatze, reeds vermeld, bekleedde den post van Pensionaris in zijne Geboorteplaats *Dordrecht*. Hij was een ijverig voorstander der Voorregten van die Stad. Een zeer treffend bewijs daar van vertoonde hij, in den Jaare 1518, ter gelegenheid als, te Brussel, gehandeld wierdt over het Dordrechtsche Stapelregt, 't welk hetzelve, door verscheiden Hollandsche Steden, wierdt betwist, als die zich daar door merkelijk bekort rekenden. Meester FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, overtuigd van de overgroote voordeelen, welke hier uit voor zijne Vaderstad ontstonden, in de onderhandeling over dit onderwerp, het woord hebbende opgevat, stelde zich zo ijverig in de weer, ter verdeediginge van het Regt zijner Stede, dat hij den haat van veelen zich daar door op den halze haalde. In 't bijzonder was op hem ten hoogste gebeeten ALBRECHT VAN LOO, ten dien tijde *Advo-*

Advokaat van Holland; een Ampt, naderhand, onder de benaaming van *Raadpenſionaris van Holland*, zeer vermaard geworden. VAN LOO was tevens *Raad van den Graave*. De grond des ongenoegens, welk deeze tegen Mr. FLORIS hadt opgevat, was de vrijmoedigheid des *Dordrechtſchen* Penſionaris, waar mede hij den anderen; openlijk en in 't aangezigt, hadt durven aanzeggen, dat het hem niet vrij ſtondt, deeze beide Ampten tevens te bekleeden, alzo 's Graaven belangen met die der Staaten van *Holland* niet altoos overeenſtemden; en hij, diensvolgens, meermaalen in het geval zich konde bevinden, om in 't een of ander opzigt zijnen Eed te moeten breeken, en de belangen van den eenen of anderen Meeſter verraaden.

Zeer duur kwam deeze vrijmoedigheid aan FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN te ſtaan. Met allerlei beſchuldigingen wierdt hij ten Hove van KAREL DEN V, als Graave van Holland, aangerand, en hij daar door zo zwart gemaakt, dat zijne vijanden in hun oogmerk, om hem den voet te ligten en van allerlei bewind te ontzetten, naar hunnen wensch ſlaagden. Een brief, gedagteekend in *Spanje*, uit *Saragosſa*, den zesden December des Jaars 1618, en gerigt aan de Wethouderſchap van *Dordrecht*, hieldt in, een bevel aan dezelve, om Mr. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN van zijn Ampt te ontzetten, en binnen het tijdverloop van twaalf uuren, naa het leezen van den Brief, de Stad *Dordrecht* te doen verlaaten.

Zeer ontzettende, voor de Dordrechtſche Regeering, was dit bevel. Zij erkende de waarde van haaren Penſionaris, niet alleen als een ijverig', maar ook als een kundig' en bekwaam Vooritander van de Voorregten haarer Stad. Alle tegenbedenking en wederſtand, intusſchen, was hier vrugteloos. Met veel tegenzins ook, het aangekondigd gebod moest gehoorzaamd worden.

Van geen langen duur, nogthans, was de ongenade van Mr. FLORIS. Tot zijn geluk was hij een vriend van den vermaarden ADRIAAN FLORISZOON, naderhand bij den naam van Paus ADRIAAN DEN ZESDEN bekend. Deeze, zijnde geweest Leermeester van KAREL DEN V, en thans Kardinaal, behieldt, vervolgens, geen geringen invloed op het hart van

zijnen Koninklijke leerling. Ten behoeve van zijnen ongelukkigen vriend, afgezetten Penfionaris, bediende de Kardinaal zich van dien invloed, met zo gelukkigen uitflag, dat Meester FLORIS, eerlang, in zijne verlorene eer herfteld wierdt. 't Bleef niet bij de bloote ontheffing van fchuld en ftraffe. In vergoeding voor den geleeden hoon, klom hij tot nog hooger aanzien, dan hij voormaals hadt bekleed. Hij bekwam de aanzienlijke waardigheid van Raad in den Hove van Holland; welke hij, vervolgens, tot zijnen dood toe, heeft bekleed. Daarenboven vindt men aangeteekend, dat Meester FLORIS, in den maand Februarij des Jaars 1525, onder de Ridderfchap en Edelen van Holland, ter Dagvaart van die Provincie is verfcheenen.

Naar het oordeel van alle voorftanders van Vrijheid in den Godsdienst, vindt men, als een vlek, in het karakter van Meester FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN aangeteekend, dat hij een ijverig tegenftreever was van de Leere van MARTINUS LUTHERUS, welke thans eenigen opgang begon te maaken. Hij beweerde dat het glimmend vuur, in zijn beginne, moest gebluscht worden, en men hetzelve den tijd niet moest gunnen om zich in lichter laaije vlamme te verheffen. Geen wonder, derhalven, dat de afzetting en ballingfchap van Meester FLORIS, onder de goedgunners en voorftanders der Lutherfche Leere, welke men toen reeds, ook te *Dordrecht*, aantrof, geene kleine blijdfchap hadt verwekt.

Zie BEVERWYK, *Befchrijving van Dordrecht*; HADINIAS *Epiftolæ*, *ap.* CASP. BURMANUM.

WYNJETERP, in rang het zevende Dorp, in de Friefche Grietenij *Oofterland* of *Upfterland*, in het Kwartier der *Zevenwouden*. Eene tamelijke uitgebreidheid heeft dit Dorp, en ligt niet onvermaaklijk, aan den Rijdweg, welke na het Landfchap *Drente* loopt. Van zeer onderfcheidenen aart zijn de landerijen in de nabuurfchap. Men vindt 'er, naamelijk, zeer

zeer goede Bouwlanden, doch men ontmoet 'er ook schraale hooge Veenen. De Kerk, welke, in overoude tijden, eene Parochie was, plagt met één hoogen Toren te pronken; doch deeze is, al voor lang, in een kleine Spits veranderd. Ook berigten ons de aloude Kronijken, dat, in het Zuidlijk gedeelte van het Dorp, op de hoogen Veenen, weleer eene Kapelle plagt te staan, die tot Beschermer den H. BONIFACIUS hadt. Met die van het nabuurig *Duurswolde*, hebben de Hervormde Ingezeetenen eene Leeraar in gemeenschap. Voor 't overige vertoont *Wijnjeterp* niet de gedaante van een regelmaatig Dorp, maar liggen de Huizen ginds en elders verspreid. De meesten daar van staan midden in geboomte. Met twee kleine Buurtjes onder *Wijnjeterp* behoorende, brengt het, in de algemeene belangen der Grietenije, vierenveertig Stemmen uit. — Eindelijk moeten wij, ter eere van *Wijnjeterp*, hier nevens aanmerken, dat het de geboorteplaats geweest is van eenen STEPHANUS SYLVIUS, die, door eigen vernuft, met leergraagte en naarstigheid gepaard, uit een geringen stand, zich tot eenig aanzien heeft verheven. Van geringe Ouderen gebooren, in den Jaare 1505, hadt hij het geluk, door gunst van goede Vrienden, die in den Jongeling iet ongemeens bespeurden, genoegzaame hulp en aanmoediging te vinden, om zich in de taalen en andere Weetenschappen, tot de Godgeleerdheid van zijnen leeftijd behoorende, te oeffenen, en eerlang den Geestlijken stand te beklimmen. Omtrent het Jaar 1540 wierdt hij Pastoor te *Aldenhoven*, en van daar na *Tzum*, bij *Franeker*, en voorts na *Leeuwarde* verplaatst. Eindelijk bekl[o]m hij de waardigheid van Eersten Pastoor der St. Walburgskerke te *Groningen*, alwaar hij, in den Jaare 1567, zijne dagen heeft geëindigd.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; PETRI, *de Script. Fris.*

Wyns, in rang het eerste van de veertien Dorpen der Friesche Grietenije *Tietjerksteradeel*, in het Kwartier van *Oostergo*, alwaar het niet meer dan achttien Stemmen uitbrengt. Het Dorpje ligt, tusschen *Leeuwarden* en *Dokkum*, aan de *Ee*, of zijnde een van ouds bekende Rivier, thans de Trekvaart, tusschen de twee straks gemelde Steden. In den omtrek ontmoet men Wei- en Hooilanden, en niet verre van daar een vischrijk Meirtje, *Aatje Jetses-meir* genaamd. De Hervormde Leeraar der Plaatze neemt ook in de twee nabuurige Dorpen, *Oenkerk* en *Giekerk*, den predikdienst waar; hij is Lid der Klassis van *Leeuwarden*. Een Nonnen-Klooster, of Proostdij, van de Orde der Premerstratensen, in den aanvang der Twaalfde Eeuwe, door den eersten Abt van Mariengaarde, en onder den naam van *Bethlehem*, in de nabuurschap van *Wijns* gestigt, is al voor lang verdweenen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*; HALMA, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*.

Wynsz, (Jelle Adriaansz.) was een Man, wiens naam, meer dan die van veele, zo genaamde, Helden overwaardig is om voor de vergeetelheid bewaard te worden, als die, door eene, hoewel eenvoudige, nogthans zeer heilzaame uitvinding, zich bij de tijdgenooten en de naakomelingschap, verdienstelijk heeft gemaakt. Van een Wijsgeerigen geest bebeeld, hadt hij zich, al vroeg, op de Wiskunde toegelegd; niet slegts om die verhevene Weetenschap in de bloote bespiegeling te beoeffenen, maar inzonderheid om haar ten algemeenen nutte toe te passen. Den post van Dijkgraave van *Medenblik*, of van de *Vier Noorder Kogge*, bekleedende, stelde hij zijn vernuft te werk, om iets ter betere beveiliginge der Zeeweeringen uit te vinden. De vrugt van 's Mans nasporingen was, in den Jaare 1594, het liggen van Krebbingen, buiten aan den Wierdijk in Zee, tot bescherminge van denzelven tegen den geweldigen aandrang en zwaaren slag

van

van het water. Zo heilzaam wierdt, op de proef, deeze uitvinding bevonden, dat men 'er zedert, altoos zich van bediend heeft. Voor den Spanbroekerdijk, bewesten den Twiskerbrug, wierdt de eerste Krebbing geslagen. Als een blijk der Staatsgezindheid van den Dijkgraave JELLE ADRIAANSZ. WYNSZ vindt men aangeteekend, dat wanneer, in den Jaare 1588, het Staatsche Leger voor *Medenblik* lag, met oogmerk om die Stad te bemagtigen, en de Stedehouder SONNOI een verslag deedt, om den Dijk bij *Medenblik* door te steeken, met oogmerk om alle het Land onder water te zetten, en het Leger van daar te verjaagen, de Dijkgraaf met zo veel ernst zich daar tegen verzette, dat het werk in de geboorte wierdt gesmoord.

Zie BURGERS, *Kronijk van Medenblik.*

WYS, (ALBERT DE) gebooren te *Amersfoort*, in den aanvang der Zestiende Eeuwe, vondt, ter aankweekinge van zijne natuurlijke talenten en de vermeerderinge van kundigheden, eene gepaste en overhellzaame gelegenheid in de ruime omstandigheden zijner Ouderen. Zijn Geslagt bloeide in eere en aanzien in de gemelde Stad; verscheiden leden van hetzelve bekleedden 'er, van tijd tot tijd, de gewigtigste Regeeringsposten. De Regtsgeleerdheid was de hoofdstudie, op welke ALBERT DE WYS zich voornaamlijk toeleidden. Ten dien einde bezogt hij meer dan één buitenlandsch Hoogeschool. Dit deedt hem bekend worden in de waereld, en den roem zijner kunde allerwege uitgaan. Het baande hem den toegang ten Keizerlijken Hove, en deedt hem aldaar den voordeeligen en vereerenden post van Raad beklimmen. Onder de Keizers FERDINAND DEN I en MAXIMILIAAN DEN II bekleedde hij dien hoogen rang. Naa eene afweezigheid van twintig jaaren bekroop DE WYS de lust, om zijne Geboorteplaats en Maagen te bezoeken. Verzeld van een talrijken stoet, even als ware hij een Vorst, verscheen hij te *Amers-*

 foort,

foort, en vertoefde 'er eenigen dagen. Op eenen derzelven onthaalde hij de geheele Wethouderschap, zijne nabestaanden en alle de overige aanzienlijde ingezeetenen, op eenen Koninklijke maaltijd. Vervolgens zijn aandeel in zijne Vaderlijke ertgoederen, 't welk eene aanmerkelijke somme bedroeg, aan zijne Zuster, die nog in leeven was, hebbende overgedraagen, keerde hij te rug tot zijn bedrijf ten Keizerlijken Hove. Niet lang daar naa, een blijk van het vertrouwen, welk hij in DE WYS stelde, willende geeven, zondt hem zijne Keizerlijke Majesteit als Gezant aan den Turkschen Keizer te *Konstantinopole*. Hij overleedt aldaar, op den eenëntwintigsten October des Jaars 1508, en wierdt, in de Voorstad *Pera*, in de Kerk der Franciskaanen, onder eene marmeren Tombe, begraaven.

Zie ARITÆ MATTHÆI *Rerum Amersfort Scriptores*.

WYTMAN, (MATTHEUS) een bekwaam Kunstschilder der voorgaande Eeuwe, wierdt gebooren te *Gorichem*, eene Stad in Zuidholland, in den Jaare 1650 Al vroeg verkondigde de natuur, waar toe zij hem bestemd hadt. Al vroeg hieldt hij zich telkens met teekenen en schilderen onledig. Van hier dat men hem dan de zorge en onderrigtingen van bekwaame Mannen in hunne soort aanbeval en toevertrouwde. Twee Leermeesters, de een naa den andere, dienden hem tot leidslieden: de eerste was HENRIK VERSCHURING, de andere JOHAN BYLAART, van *Utrecht*. Eenige vorderingen gemaakt hebbende, bepaalde zich zijne keuze, even als die van NETCHER, tot allerhande Gezelschapies; de gezigten der Landschappen, welke hij in zijne agterwerken schikte, schilderde hij bij uitneemendheid natuurlijk. In het laatst van zijn leeven maakte hij inzonderheid zijn werk van het schilderen van allerlei fruiten en bloemen. Veel beloofde hij in dit vak der Schilderkunde, en zoude in hetzelve op de lijst der grootste Meesters geene onaanzienlijke plaats bekleed hebben, ware hij, in den loop zijner vorderingen en vermaardheid, niet door

door een vroegen dood gestuit. MATTHEUS WYTMAN overleedt in den Jaare 1689, het negenëndertigste van zijne Ouderdom.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders.*

WYVENPLAAGERS. Zonderling, en der opteekeninge wel waardig, is de Volksregtsoefening, op veele plaatzen in de Meierij van *'s Hertogenbosch* in gebruik, de kenmerken der ruwheid en onbeschaafdheid van vroegere tijden draagende, en die niet zelden zeer rampzalige gevolgen medesleept; gelijk een voorval, nu ongeveer dertig jaaren geleeden gebeurd, kan uitwijzen. Te weeten, in de Meierij heeft men de gewoonte, om Mannen, van welke het gerugt uitgaat dat zij hunne Vrouwen kwalijk behandelen, het algemeen misnoegen te doen gevoelen, op de volgende wijze. Zo ras een Man, bij het gemeen, voor een *Wijvenplaager* bekend is, vergadert eerlang eene menigte Wijven en Jongens, bij welke zich, veelal, volwassene Mansperfoonen vervoegen, voor het huis des perfoons, van welken het kwaad gerugt is uitgegaan. Thans haalt men hem, met geweld, uit zijne wooning, voert hem na eenen Akker, spant hem voor eenen Ploeg, en doet hem een gedeelte van den grond omploegen; wordende dit alles voorafgegaan en verzeld van het blaazen op eene Hoorn, nevens een vervaarlijk geraas en getier der zamengeschoolde strafoeffenende menigte.

In een Dorp der Meierije, *Osch* geheeten, bevondt zich, in den aanvang des Jaars 1765, zulk een *Wijvenplaager*; en, gelijk de moedwil, onder schijn van ijver voor de geregtigheid, dikmaals vlamt na gelegenheid om zijnen lust te koelen, dus maakte ook de menigte der Dorpelingen toebereidzels om den gehaaten, kwalijk berugten Landman, de verdiende straffe zijner plaagerije te doen wegdraagen. De menigte kwam op de been; de Hoorn wierdt geblaazen; en luidruftig geschreeuw deedt de lucht weergalmen. De *Wijveplaager*, wien het geweeten zijns misdaad verweet, uit alle deeze toebereidzelen zijn aanstaand lot voorspellende, om de

de dreigende mishandeling te ontgaan, floot de deur zijner wooninge en nam de vlugt op den Zolder. Om zijne beveiliging te meer te verzekeren, hadt hij zich van een Pistool voorzien, gelaaden met eenen Kogel. Om de menigte uit elkander te doen gaan, en van zijne wooning te verjaagen, schoot hij onder den hoop, en kwetste eene jonge Dogter. De Volksregtspleeging wierdt hier door opgeschort, maar de Wijverplaager in regten betrokken, alwaar hij zijn bedrijf, met de vreeze voor de gedreigde mishandeling, zogt te verdeedigen. Zedert wierdt in bedenking genomen, de gemelde gewoonte, bij openbaar gezag, te doen verbieden, en alzo eene aanleiding tot oproerige beweegingen en landverdervende zamenrottingen uit den weg te ruimen. Welke de uitslag geweest zij der raadpleegingen over dit onderwerp, is niet ter onzer kennisse gekoomen.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*, *voor het Jaar* 1765.

WYWERT; Zie WIEUWERT, Deel XXI. bl. 108.

Y.

Y. Deeze zijnde oorſpronklijk eene Griekſche letter, is door andere Volken, uit die taale ontleend, en in de hunne overgenomen. Van ouds plagten de Grieken de Y in de plaats van eene enkele U te gebruiken. In onze, gelijk ook in andere taalen, bedient men zich tegenwoordig van die letter in het ſpelden of ſchrijven van zulke woorden, welke in het Grieksch met een U geſchreeven wierden, als YZOOP, EGYPTE, PYTHAGORAS, PHRYGIO, en meer anderen; hoewel zommige hedendaagſche Nederduitſche Spraakkenners daar voor de I willen in de plaats ſtellen, ſchrijvende IZOOP, PITHAGORAS, EGIPTE, enz.

De Y wordt ook wel de letter van PYTHAGORAS genoemd: niet om dat de Griekſche Wijsgeer die letter 't eerst heeft uitgevonden, maar om dat hij aan alle zaaken twee einden of oogmerken toeſchreef, naamlijk, de Deugd en de Zinnelijkheid, welke hij door de twee toppunten van de letter Y verbeeldde. De Dichter PERSIUS drukt dit in deezervoege uit

„ Et tibi quæ Samios deduxit litera ramos,
„ Surgentem dextro monſtravit limite callem."

Beteekenende, naar de Vertaaling van CHRIST. PIERSON:

„ Ook zijt gij, door het geen ik voordroeg, wel bewust,
„ Van die twee paden, 't een ter ſlinkerhandt, en 't ander
„ Ter regterhandt, verbeeld, verſcheiden van malkander,
„ Door deze letter Y, van Samos wijzen man."

VIRGILIUS heeft deswegen de volgende uitdrukking.

„ Litera Pythagore discrimine secta bicorni."

Dat is:

„ De letter van Pythagores is als met twee hoorns in „ tweeën verdeeld."

In onze Nederduitsche taal is de Y de zesde en laatste klankletter, alleen lang, wordende, als zodanig, uitgesproken met eenen klank, welke iets van het zagte van de I en van het harde van EI heeft. Bij voorbeeld, in de woorden *Ydel*, *Ye*, *Yver*, *Yzer*, *Bly*, *Vry*, *Reyzen*, *Byde*, *Burgery*, *Schildery*, *Drukkery*, enz. Naast, evenwel, grenst de klank van de Y aan dien van EI; 't welk de reden is, waarom men, ginds en elders, in Holland, vooral te *Amsterdam*, ziet schrijven, *Eyzer*, *Weyn*, *Reyden*, enz. Het onderscheid tusschen de onderscheidene klanken van I, EI en Y laat zich allerduidelijkst bemerken in de uitspraak van *Vil*, *Viel* *Veil*, *Vyl*; *Bidt*, *Biedt*, *Beidt*, *Byt*; *Zit*, *Ziet*, *Zeit*, *Zyt*; *Lid*, *Lied*, *Leid*, *Lyd*; en meer diergelijke woorden.

Van ouds was ook de Y een Getalletter, beteekenende het getal van honderdvijftig; onder andere blijkt dit uit den volgenden dichtregel.

„ Argolicus centum quinquaginta facitquo character."

Volgens een rijmregel, welken men bij den Kardinaal BARONIUS aantreft, zou, egter, deeze regel het getal van honderd negenënvijftig uitdrukken:

„ Y dat centenos et quinquagenta nonenos."

Wanneer men boven de letter Y een rechten streep trok, gaf zulks te kennen, dat men het getal van honderdvijftigduizend daar mede wilde aanduiden.

Zie DU CANGE, *Glossarium*; A. MOONEN, *Nederduitsche Spraakkunst*.

Y,

Y, of YE, een Vliet of Stroom, niet oneigenlijk genoemd een arm of tak van de Zuiderzee. *Amsterdam* wordt, aan de Noordzijde, van deszelfs water bespoeld, en heeft daar aan eene ruime en veilige Haven. De Stroom neemt zijnen aanvang bij den Vuurtoorn, een weinig ten Zuidoosten van het Dorp *Durgerdam*, en schiet voort tot aan de *Beverwijk*, of liever tot op de hoogte van *Sparendam* en *Assendelft*, vermids het water, ten Westen van die Dorpen gelegen, meer bijzonderlijk onder den naam van *Wijker-meir* bekend is. Fraai en schilderagtig, naar zijne gewoonte, beschrijft de Dichter ANTONIDES den loop en strekking van het Y, in de volgende regels.

„ Het Y komt uit de borst der Zuiderzee gevloten,
„ En valt in 't Wijkermeer, van daar te rugh geschoten,
„ Begroet het Sparendam, en moedigh op zijne eer,
„ Ontfangt de golven van het Harelemmermeer,
„ Dien strengen waterwolf, die met verwoede tanden,
„ Zijn eijge moeder schendt, en scheurt hare ingewanden,
„ En mengt zich met den Vorst des Amstels handt aan handt,
„ Tot weer de Zuiderzee hem welkomt aan zijn strandt."

Het Y heeft niet overal de zelfde breedte. Over 't geheel genomen wordt dezelve geschat, gerekend van de Stad-*Amsterdam* tot aan den *Waterlandschen Dijk*, op eene halve Mijl; uitgezonderd alleen recht voor de Stad, alwaar, van den gemelden Dijk, een stuk Lands meer dan ter halver Ye uitsteekt, en aan den Stroom naauwlijks eene halve Mijl breedt laat. Deeze uitsteekende streek Lands draagt den naam van *Voolwijk*, *Volewijk*, of ook wel, volgens sommigen, *Vogelwijk* genaamd. Tot op den tijd der jongste Omwentelinge, plagten de misdaadigen, binnen de Stad met de dood gestraft, aldaar ten toon gehangen, of op Staaken geplaatst te worden. Eene ten toon stelling, volgens Besluit der Vertegenwoordigers van het Volk van *Holland*, als de Menschheid onteerende, door de geheele Provincie, zedert, afgeschaft.

Aan

Aan de over- of Noordzijde van den Yſtroom, tegen over de Stad *Amſterdam*, ligt de Waterlandſche Dijk, en ontmoet men, langs denzelven, de Dorpen *Buikſloot*, *Nieuwendam*, *Schellingwou* en *Durgerdam*. Het laatstgenoemde Dorp grenst zeer nabij aan den hoek van het Y, alwaar de Zuiderzee eindigt, en men de vermaarde en voor *Amſterdam* zo zeer belemmerde droogte, het *Pampus*, aantreft.

Volgens de verdeeling van *Holland*, welke tot nog toe plaats heeft, wordt de Provincie, door middel van het Y, in *Zuidholland* en *Noordholland* verdeeld. In het Kerkelijke, egter, hoewel, volgens deeze verdeeling, onder *Zuidholland* behoorende, wordt *Amſterdam* onder *Noordholland* gerekend. Wij merken hier nog aan, wat aangaat de uitgebreidheid van het Y, dat dezelve, heden ten dage, ongelijk grooter is, dan in oveoude tijden: immers, indien het waarheid zij, 't geen eenigen onzer Kronijkſchrijveren verhaalen, dat, in de Twaalfde Eeuw, het Y, recht voor de Stad, op de hoogte van de *Volewijk*, ſlegts de wijdte van een Sloot hadt; welken alzo de *Haarlemmers* en *Osdorpers* ligtelijk konden overtrekken, toen zij, in den Jaare 1155, de Dregter-Friezen naajaagden. Wat eindelijk aangaat de opdrooging van het Y, in onzen leeftijd, en wat men al, ter voorkoominge der verderen voortgang van dit kwaad, hebbe in 't werk geſteld; te wijd zou dit Artikel uitloopen, en voor veelen onzer Leezeren te verveelende weezen, indien wij daar van een naauwkeurig verſlag wilden voordraagen.

Zie COMMELYN, *Beſchrijving van Amſterdam*.

YDAARD, door zommigen *Idaard* geſpeld, hoewel een klein Dorp, heeft, nogthans, in de Provincie *Friesland*, naar zijnen naam de Grietenij doen benoemd worden, van welke wij ſtraks nader verſlag zullen mededeelen. Het ligt in het Kwartier van *Oostergo*, en moet van *Hijdaard*, in *Westergo* gelegen, onderſcheiden worden. Het Dorpje is, gelijk wij aanmerkten, gering en klein; in de algemeene zaaken

ken der Grietenije brengt het niet meer dan negen Stemmen uit. Van de State *Friesma*, in het Noorden gelegen, ontleent het eenigen luister. In het Kerkelijke is *Ydaard* met de twee nabuurige Dorpen *Ægum* en *Friens* vereenigd. Bij beurten neemt de Hervormde Leeraar aldaar den gewijden dienst waar. Een Rijdweg, welke door het Dorp loopt, geeft aan hetzelve eenige leevendigheid.

YDAARDERADEEL, dus genoemd naar het zo even vermelde Dorp, is, in rang, het Tiende Dorp, in het Friesche Kwartier *Oostergo*. De aloude benaaming is *Edauwerderadeel*. Zij ligt, op eenigen afstand, in het Zuidoost van *Leeuwarden*. De grond deezer Grietenije is, over 't geheel genomen, zeer laag; zodat men 'er geene Bouw-, maar alleenlijk Weid- en Hoollanden aantreft. Daarenboven is zij zeer waterrijk, zo door eene menigte Vaarten en Slooten, als kleine Meirtjes. Een dier Meirtjes, het *Hempenser - Meir* geheeten, is, voor eenige jaaren, droog gemaakt. Zie ons *Woordenboek*, Deel XX, bl. 531. Waar bij wij nog hebben aan te merken, dat, volgens een echt en geloofwaardig berigt, ten tijde der Droogmaakinge, in dit Meirtje, hoewel in het midden der Provincie gelegen, op een aanmerkelijken afstand van de Zee, veele duizenden leevende Oesters in hetzelve gevonden wierden. Deeze bijzonderheid geeft gezag aan het verhaal onzer aloude Kronijken, volgens 't welk de Zuiderzee, in voorgaande dagen, zich diep landwaarts zou uitgestrekt, en de *Boorn* of *Born*, eertijds eene vermaarde, maar nu bijkans onbekende Stroom, met dezelve gemeenschap zou gehad hebben.

Voorts bevat *Ydaarderadeel* de acht volgende Dorpen: *Ydaard*; *Ægum*; *Roordahuizum*; *Friens*; *Grouw*; *Warrega*; *Warstiens*; *Wartena*. Te zamen bevatten zij tweehonderdvijftien Stemdraagende Plaatzen, en worden, in het Kerkelijken, door vier Hervormde Leeraars bediend. Twee Doopsgezinde Gemeenten heeft men 'er: de eene te *Warrega*, de andere te *Grouw*; van welke de laatstgenoemde zeer

aan-

aanzienlijk is. Ééne Statie van Roomschgezinden, te *Warrega* en *Wartena*, is zeer talrijk in ledemaaten.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland.*

YDAM; zie UITDAM, Deel XXX, bladz. 69.

YERSIKE, op de Kaarten *Yrseke* genoemd, of, zo als het, heden ten dage, meestal gespeld wordt, *Ierseke*, is een Dorp, op het Zeeuwsche Eiland *Zuidbeveland* gelegen, op het uiterste van den Oostkant des Eilands, digt tegen den Dijk. Van ouds was dit Dorp zeer vermaard, en moet een goed aantal vermogende inwooners bevat hebben. Nog heden ziet men 'er verscheiden Straaten, doch in welker meesten veele Huizen merkelijk in verval zijn. Van de aloudheid des Dorps ontmoet men de onlochenbaarste kenmerken in het Kerkgebouw, zijnde geheel van Duifsteen. Volgens het Jaargetal welk men daar binnen leest, moet het gewijde gestigt meer dan vijfhonderd jaaren heugen. Oorspronklijk was het een deftig Kruisgebouw; een gedeelte daar van, zijnde het Westlijke, door de vlammen verteerd, is niet wederom hersteld geworden. Veel duidelijker in 't oogloopende overblijfzels, dan in de meeste oude Kerkgestigten, ontmoet men 'er van den voormaaligen Roomschen Kerkzwier, in de menigte van uitgehouwene Beelden van Marteiaaren en Martelaaressen, op de uitstekken der Ovaalgebinten, binnen de Kerk, tegen de Zijdmuuren geplaatst, met de Werktuigen, waar mede zij om 't leeven gebragt zijn, daar nevens. De Hervormde Gemeente wordt 'er door éénen Leeraar bediend. Benalven eene Jaarmarkt, hadt men 'er insgelijks, van ouds, eene Paerden en Koemarkt; doch de laatste wordt niet meer gehouden. Het Regtsgebied van *Tersike*, bevat, Noord-, Zuiden Westwaarts, eene uitgebreidheid van drieëntwintighonderd drieënzeventis Gemeten tweehonderd zevenëndertig Roeden. Op dien grond staan ongeveer honderd Huizen.

Zie SMALLEGANGE, *Kron. van Zeeland.*

YER-

YERSIKENDAMME, omtrent een vierendeel uurs van *Yerfike* gelegen, is een gehugt, van waar men op *Goris-Hoek*, in het Eiland van *Tholen*, wordt overgezet. Daarenboven verftrekt het aan het Dorp tot eene Haven voor de Schepen, welke van daar, 't zij op Hollandfche, of op Brabantfche of andere Plaatzen, afvaaren. Weleer ftondt hier eene Kapel.

Zie SMALLEGANGE.

YHORST, een Dorp in de Provincie *Overyssel*, in het Drostampt van *Sallant*, onder het Geregt van *Hasselt*, tegenover de plaats, alwaar, in overoude tijden, de vermaarde Abtdij van de Orde der Cisterfienfer-Monniken, de Abtdij van *Dikkeningen* genaamd, plagt te ftaan. Geduurende de tijden, in welke de Roomfche Godsdienst, hier te Lande, de Heerfchende was, bekleedde de Kerk deezes Dorps, den rang van Parochiekerk. Zints het Jaar 1609 hebben de Hervormde Ingezeetenen hunnen eigen Leeraar gehad, welke in de reeds veele jaaren tellende Kerk het gewijde dienstwerk verrigt. Hij is Lid der Klasfis van *Zwolle*.

Zie PICART.

YLST, eene Stad in *Friesland*, in 't oud *Friesch*, eertijds *Ylts* genaamd, terwijl dezelve in de gewoone Hollandfche taal den naam van *Ylck* droeg, om dat de Friezen de K in tz of ts veranderden, en daarom voor Sneek Snits, voor Kerk Tzerk, en voor drinken drintzen, zeiden. Hedendaags geeft men 'er al dikwijls den naam van *Drylst* aan, welke zekerlijk voor eene zamentrekking van *Ter* of *Der Ylst* te houden is. De Stad is gelegen in de Grietenij van *Wymbritzeradeel*, een klein uur gaans ten Zuidwesten van *Sneek*, aan 't beekje *de Geeuw*, welk hier, voor een klein gedeelte, in 't Noordwesteinde, door loopt, en voorts, Zuidoostwaards, drie aanzienlijke takken geeft, wier middelfte in de lengte genoegzaam door de geheele Stad fchiet, terwijl de Noord-

Noordelijke en Zuidelijke, onder den naam van *Dygrâft*, rondom dezelve loopen, en zich, in 't Zuidoostelijk einde der Stad, wederom daar mede in één Vaarwater vereenigen; 't welk van daar na *Jortryp* en elders loopt. De Stad ftrekt zich dus, in 't lang, van 't Noordwesten na het Zuidoosten uit, ftaande alle de Huizen, behalven die aan *de Geeuw* gevonden, en *Popma* buuren genaamd worden, ter wederzijden van 't voornoemde middelfte vaarwater.

Wat den oorfprong van den reeds gemelden naam der Stad betreft: 'er zijn die denzelven afleiden van de gemelde binnengraft *Ee* of *Y*, aan welke weleer een oud Adelijk Stins of Slot ftond, onder den naam van *Yflot* of *Ylostein*, waar uit, bij verkortinge, de naam van *Ylts* of *Ylst* zou zijn voortgekomen. Het voornoemde Stins of Slot ftond voorheen in 't Zuidoostelijk gedeelte der Stad; zijnde de laatfte overblijfzels van dit gebouw, eerst in 't Jaar 1778, weggebroken: in 't Zuidwesten, had men dat van den Edelen Heere RISPENS. Niet onwaarfchijnelijk heeft men hier voor deezen meer oude Adelijke gestichten gehad: althans fchijnt men zulks uit de menigte der wapenen, die nog in de Kerk overig zijn, te moeten befluiten. Wanneer *Ylst*, bij sommigen in 't Latijn *Elostum* genaamd, allereerst gefticht zij, is onzeker; doch de Stad is oud, en was, zo men meent, voor deezen, magtiger en grooter dan *Sneek*.

De Stads privilegien wierden aan *Ylst* gegeeven omtrent het Jaar 1262; door den Potestaat SIKKE SJAARDEMA en de Staaten van den Lande; en in 't Jaar 1379 wierdt aan deeze Stad, uit naam van KAREL DEN IV, eene Weekmarkt op Maandag, en eene Jaarmarkt op twee naa elkanderen volgende dagen, naa den dag van St. MAURITIUS, den Patroon van de Kerk deezer plaatze, toegeftaan.

In 1477, wierden de privilegien van *Ylst* op nieuw bevestigd, door Recht en Raaden der Steden, Landen en Deelen van *Westergo*, vergaderd binnen *Sneek*, waar bij wel uitdrukkelijk wierdt vastgefteld, dat de zogenoemde papene pointen van *Wymbritzeradeel* het privilegie van *Ylst* niet in 't minfte zouden hinderen; zijnde de brief, hier van afgegeeven, te vinden bij SCHOTANUS in zijne Befchrijvinge van *Friesland*.

Toen

Toen naderhand de Provincie onder de Saxische Heerschappij gekomen was, klaagden evenwel die van *Ylst* aan den Hertog, dat hunne oude Voorrechten, door de Sneekers en door SCHELTE VAN LIAUKEMA, Grietman over *Wymbritzeradeel*, waren geschonden; 't welk zo veel ingang vond bij Hertog GEORG, des Roomschen Rijks Erfgubernator en Potestaat, dat hij, door zijnen Stadhouder HUGO, Burggraave van *Leyzenig*, die van *Sneek* en *Wymbritzeradeel* gebood, de Ylstenaaren in hunne oude Voorrechten te laaten berusten, tot dat Zijne Vorstelijke Genade 'er zich nader over verklaard zou hebben; zijnde deeze brief gegeeven te *Harlingen*, op den zesëntwintigsten Augustus des Jaars 1502. Wat laater, in den Jaare 1504, ontving de Stad nog een Privilegiebrief, van inhoud, dat Hertog GEORG, gezien hebbende, hoe *Ylst* van ouds met Stads Privilegien ware begiftigd geweest, dezelve volkomen bevestigde, en aan de Stad toestond, om, gelijk in andere Steden plaats had, door haare eigene Raaden, Burgemeesteren en Schepenen te worden geregeerd; doch dat de Burgers zelve den stroom, die door hunne Stad loopt, ten algemeenen nutte, diep en zuiver zouden moeten houden. Nog vindt men, onder de stukken der Bourgondische Regeering, dat de Stadhouder GEORG SCHENK, in 't Jaar 1527, aan die van *Ylst* mede afzonderlijk aanschrijving deedt, aangaande het opmaaken der dijken, wegen, bruggen, dammen, zijlroeden, slooten en wateringen, onder hun bedrijf behoorende.

Weleer hadt *Ylst* geene gewoone Stads Regeering van Olderman, Burgemeesteren en Raad, gelijk de andere Steden, maar eenen zogenaamden Eeheere met zijne Medereelmeren, die echter genoegzaam 't zelfde recht en magt hadden als de Olderman, Burgemeesters en Raad der andere Steden. Thans bestaat de Regeering der Stad uit vijf Burgemeesteren en daarenboven twaalf Raaden in de Vroedschap. Alles volgens 't Reglement, door den Raad van Staaten, van wegen hunne Hoog Mogenden, op de Regeering deezer Stad gemaakt, in 't Jaar 1637, en dus luidende.

1. De Magistraat sal bestaan uyt vyf Burgemeesteren ende twaalf Gemeentsluyden of Vroedschappen, die bij gemelde Raden van Staten, van wegen als boven, als nu sullen aangesteld worden.

2. De voornoemde Burgemeesteren sullen dienen van den enen nieuwen jaars dag tot den anderen, in sulker voegen, dat op den naastkomenden ende t'elken nieuwe jaars dag sal afgaan een Burgemeester: 't welk de eerste vier jaaren by lotinge sal geschieden van de gene nu aangestelt wordende, ende daar na voorts afgaande de gene die langst gediend heef.

3. De Gemeentsluyden of Vroedschappen sullen blyven haar leven lang, alwaar 't dat yemant van de selve in de Collegien van de Generaliteit of Gedeputeerde Staten of Rekenkamer deser Provincie werde Gecommitteert: alleen sal de plaatse van die gene die elders met der wone komt te vertrekken, vaceren.

4. Alle jaar sal, veertien dagen voor nieuwe jaars dag, in plaats van de Burgemeester die afgaan sal, een dubbel getal genomineert worden uyt de Gemeentsluyden, in sulker manieren, dat eerst vyf persoonen uyt de twaalf sullen by lotinge genomen worden, welke vyf sullen doen de nominatie van 't voornoemde dubbel getal uyt de andere seven, alsoo dat sy haar selfs niet mede sullen mogen nomineren.

5. Tot welke nominatie sy dadelyk sullen moeten procederen, belovende eerst (soo ras het lot op haar sal syn gevallen om te kiesen) aan de Vergaderinge, op haren gedanen Eedt, dat sy in 't nomineren sullen letten op de gequalificeerste en bequaamste persoonen onder de voorsz. seven, sonder enig ander oogmerk sugt ofte gunste daar inne te sullen betonen.

6. Gaan-

6. Gaande dan terstont met haar vyven in een ander kamer, ende niet daar uyt komende noch met niemant communiceerende, voor dat sy de nominatie sullen hebben gedaan met de meeste stemmen.

7. Welke nominatie van dubbel getal als dan dadelyk by beslooten missive sal overgesonden worden aan Zyn Genade Stadhouder deser Provincie, om by deselve daar uyt het enkel getal te worden gekosen; die den naam des gekorenen mede by besloten missive sal overschryven, welke missive niet voor nieuwjaars dag sal mogen worden geopent.

8. De afgaande Burgemeester sal weder succederen in de Gemeentsluyden of Vroedschap in plaats van den gekorenen.

9. By soo verre enige plaatse by versterf ofte andersins tusschen tyden quame te vaceren, sal daar inne een ander gekoren worden, te weten, soo een Burgemeesters plaatse vacant wordt, meer als drie maanden voor nieuwjaar, sal de plaatse moeten worden dadelijk vervult by nominatie ende electie als boven.

10. Ende in de Gemeente of Vroedschap een maand naa dat de plaatse vacant sal syn geworden; by de Magistraat ende geswoten gemeente gesamentlijk met pluraliteyt van stemmen de verkiesinge te doen.

11. Alle de voorsz. persoonen sullen moeten syn behorelyk gequalificeert ende van de ware Gereformeerde Religie, soo als die in de publique Kerken wordt geoeffent, professie daar van doende, of ten minsten wel geaffectioneerde tot de Religie, ende ten gehoor komende, ook behoorlyk gedoopt synde.

12. Of het voor dese reyse mogte gebeuren dat enige malkanderen na in Bloede bestaande in de Gemeentsluyden gevonden mogen gesteit worden, sal 't selve namaals soo ge-

reguleert blyven, dat geen Vader en Soon, noch ook geen twee Broeders te gelyk, daar inne mogen genomen worden.

13. Blyvende voorts aan de Magistraat ende Gemeentslnyden de beraminge met meeste stemmen van alle verdere goede order in de Regeeringe van Stads saken, ende 't gene daar van dependeert, ende ook haare Privilegien, Vryheden ende Costumen naar ouder gewoonte, soo in 't vergeven van Stads Ampten als andersins als van ouds gebruykelyk is geweest, sonder ergens inne tot particulier profyt te mogen excederen, lettende voor al op de beste mesnage ende meeste voordeel van de Stad en goede Ingesetenen van dien, ook in verteringen, baten, profyten of vacatien niet gaande buiten de ordonnantie of ordinaris gebruyk, ende ook voor 't confereren van eenige Ampten niet genietende, op pœne van arbitrale correctie tegen den nemer ende gever. Alle welke pointen by de Hoog Mog. Heren Staten Generaal, des noods ende versogt synde, sullen geapprobeert, geratificeert en by forma van Octroy aan de Stad *Ylst* verleent worden.

Aldus gedaan ende gearresteert

den 14 Maart / 3 April 1637. Was geparapheert

A. BRUYNING Vt.

Onderstond ter Ordonnantie van de Raadt van Staaten,

Ende getekent

J. EYKBERG.

Ylst is zonder eenige Wallen of Muuren; doch de Straaten zijn met lommerrijk geboomte beplant, 't welk der Stad geen onvermaakelijk aanzien geeft. Men vindt hier eenige goede gebouwen, vooral de Kerk, die in 't Oostelijkste deel der

der Stad, in een' uithoek staande, met twee rijen pilaaren, een steenen gewelf, een fraai en wel klinkend Orgel, en ruim Koor voorzien is.

In 1736 wierdt het oude Raad- of Stadshuis geheel afgebroken, en daar voor in plaats een nieuw gebouw gesticht, waar aan de eerste steen is gelegd door de Freules DOROTHEA en JULIANA VAN GALAMA, die, met haare jongere Zuster RIXT VAN GALAMA, de eenige overgeblevenen zijn van het aloud adelijk Friesch geslagt VAN GALAMA; zijnde het laatste mannelijk oir van dit huis, de Hoog Wel Gebooren Heer ANTONIUS SIXTUS VAN GALAMA, op den achtëntwintigsten Junij des Jaars 1737, overleeden. In 1770 wierdt het Stadshuis, door 't aankoopen van 't oude Familiehuis van POPMA, bijna de helft vergroot. In de bovenste verdiepinge heeft men, behalven de Sekretarije, eene Burgemeesters en eene Raads of Vroedschapskamer, die beide zeer net behangen zijn; onder vindt men ook twee ruime vertrekken, van welke het eene dient tot eene kamer voor de Gerechtsdienaars, en 't andere tot eene openbaare Gevangkenisse. 't Gemeld geslagt van POPMA was, voor deezen, zeer vermaard, wegens verscheiden geleerde Mannen, die daar uit zijn voortgesprooten. AUKE POPMA teelde bij zijne Huisvrouw, JOUK VAN HETTINGA, vijf Zoonen, SIKKE, TIETE, SIPKE, AUKE en RIENK. SIKKE of SIXTUS wierdt te *Dole* in *Bourgondien* der Rechten Doctor, en gaf in 't licht *C. Celsus de arte Dicendi*. TIETE of TITUS schreef over *de Epistolæ Familiares van Cicero* &c. SIPKE of CYPRIANUS handelde over *Sallustius*, en AUKE of AUSONIUS schreef verscheiden geleerde Verhandelingen. Nog heeft HESSEL, de Zoon van TITUS, over *Curtius* iets in 't licht gegeeven. Ook bloeide weleer hier GELLIUS ILSTANUS, Kommandeur van 't Hospitaal van St. JAN, die de beschrijving en afteekening van eenige Friesche Steden in zijn' tijd heeft gemaakt. Nog heden ten dage ziet men in de Kerk de begraafplaatzen der POPMA's, gedekt met zwaare Zerken, op welke Latijnsche Opschriften en Versen staan; doch die zodanig zijn uitgesleeten, dat men ze niet kan leezen.

Weleer hadt men in *Ylst* een Klooster van de orde der Karmeliten, staande nabij de Kerk, aan welk Paus JOHANNES,

de XXII van dien naam, de zelfde Voorrechten schonk en bevestigde, welke door BONIFACIUS DEN VIII aan de Orden der Predikheeren en Minderbroederen gegeeven waren, zo als blijkt uit de Bulle welke daar van voorhanden is. Het Klooster van *Woudsend* was dus met dat te *Ylst* van de zelfde orde, en wierdt daarom, naderhand, toen het door hooge watervloeden, en daarop gevolgde rampen, beschadigd en verarmd was, aan dat te *Ylst* toegevoegd. Doch ook dit Klooster is reeds van overlang verdweenen. Zelfs hebben de Roomschgezinden, die hier maar weinigen in getal zijn, thans geene Kerk te *Ylst*, maar verrichten hunnen Godsdienst te *Sneek*. De Doopsgezinden daarentegen hebben 'er één Vermaaningshuis of Kerk, in welke de dienst door éénen bezoldigden Leeraar wordt waargenomen.

Ter bevorderinge van den bloei der Stad, waar op men, zedert eenigen tijd, meer dan wel voorheen is bedagt geweest, oordeelde de Regeering dat eene algemeene Koemarkt van weezenlijk nut zou konnen zijn; daarom kogt dezelve, in 1783, zekeren ruimen langwerpig vierkanten tuin, in 't midden der Stad, tegen over het Stadshuis gelegen, en liet denzelven tot eene openbaare marktplaats in gereedheid brengen. Eertijds stondt hier de Stins van den Kollonel HETTINGA, waarin de glazen vereerd waren door de volgende Adelijke Persoonen van dien tijd.

TACO VAN GALAMA.	AUCK AUCKAMA.
ANNA VAN GALAMA.	WERP VAN TJESSENS.
DOITSE VAN BONGA.	IDA VAN GALAMA.
FRANS VAN EIZINGA.	RIXTA VAN GALAMA.
ANNA VAN GALAMA.	TITUS VAN GALAMA.

Deeze plaats is geplaveid, en van weerskanten, gelijk ook van achteren, met huizen bebouwd; hebbende in 't midden eene poort aan 't water, om 't Vee daar uit de Schepen te lossen; doch van vooren aan de Straat is de Markt open, en alleen voorzien met een' dubbele rij paalen. Deeze Markt kan over de driehonderd Runderen bevatten, gelijk in 1783 is gebleeken.

In

In het zelfde jaar wierdt nog, door de Magistraat en Vroedschap, eene nieuwe en ruimere Waag gebouwd, welke aan drie zijden met overdekte Gaanderijen omringd is, en op den grond staat, welken de oude Waag voorheen gedeeltelijk besloeg, aan den Noordkant van 't Stadshuis.

Aan deeze Stad staan vier Molens, te weeten, één Eek-, twee Hout- en één Roggemolen; voorts heeft men hier ééne Brouwerij, ééne Stookerij en vijf Bakkers. Geduurende eenige jaaren hadt *Ylst* zeer afgenomen; doch begint nu, door de zorge der Regeeringe, weder te bloeien: ook is deeze Stad inderdaad zeer gelegen tot Handel en Fabrieken, wegens de ruime wateren, die alomme en ook naa vier Zeehavens, met naame *Stavoren*, *Workum*, *de Lemmer* en *Tekezijl*, loopen.

De voornaame middelen van bestaan zijn hier de Boter- en Kaasmarkt, en de fabriek van Scheepstimmeren; vindende men hier thans, behalven verscheiden Bootjesmaakerijen, twee groote Scheeps-Hellingen, eene aan 't Zuidoostelijk, en eene aan 't Noordoostelijk einde der Stad, op welke Koffen van negentig en honderd voeten worden gebouwd, hoedanige 'er nog drie in den Jaare 1784 zijn afgeloopen.

Des Zaturdags avonds vaart van hier een Beurtman op *Amsterdam*, en daarenboven 's Dingsdags avonds een Boterschip, 't welk ook pakgoederen en menschen meede neemt.

's Vrijdags morgens ten negen uuren vaart van hier een Schip op *Leeuwarden*, 's Maandags morgens ten zes of zeven uuren een op *de Jouwer*, en 's Donderdags een op *Workum*. Op *Bolsward* vaart alle Vrijdags morgens ten zeven uuren; doch op *Sneek* dagelijks, den Zondag uitgezonderd, eene Snik, terwijl de *Bolswarder* Snik op *Sneek*, hier tweemaalen 's daags door komt.

In 1783 wierdt de vervallen Weekmarkt wederom op nieuw aangelegd, en gesteld op Maandag, tot hier toe met goed gevolg. In plaats der oude verwaarloosde Jaarmarkten, zijn 'er ook twee nieuwe aangelegd, als eene in 't Voorjaar in Maij, op welke zeer veel Vee komt, en eene in 't laatst van Oktober.

Onder de *Tifler* Burgers wordt nog heden de gewoone landtaal, te weeten 't boere Friesch, gesproken. De kleeding is hier ook nog, over 't algemeen, de boere kleeding; doch veele vrouwen en jonge dogters beginnen zich op 't zogenoemde klein Steedsters op te schikken.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; ALTING, *Notitia German. Inferior.*; *Oudheden van Friesland*; *Tegenw. Staat.*

YPEKOLSGA, door zommigen *Ipekolsga* of *Epekolsga* genaamd, hoewel, onzes oordeels, de door ons opgegeevene de rechte speiding is, althans indien het waarheid zij, dat de oorspronklijke benaaming *Hyppolitusga* zou geweest zijn, en men slegts, bij verdraaijing of verbastering, den tegenwoordigen naam daar aan zou gegeeven hebben. Het Dorp is gelegen in het Kwartier van *Westergo*, in de Grietenij van *Wymbritzeradeel*, alwaar het, onder de achtentwintig Dorpen, die men in het Distrikt telt, in rang de zevende plaats bekleedt, en tweeëntwintig Stemmen uitbrengt. *Ypekolsga*, 't welk, gelijk uit het getal der Stemdraagende Plaatzen genoeg is af te leiden, geen grooten omtrek beslaat, grenst ten Zuiden aan het Slooter-Meir, in de nabuurschap der Stad *Slooten*. In overoude tijden stondt hier, gelijk in veele andere Dorpen, een Stins, of versterkt Huis, aan eenen Edelman, TAKE ABBEMA, toebehoorende. Hij hieldt de zijde der *Vetkoopers*, in de Friesche tweespalten. De *Schieringers*, welke in het nabuurig *Slooten* in bezetting lagen, in den Jaare 1520, eenen uitval uit die Stad hebbende gedaan, bemagtigden de Sterkte, en braken ze af tot op den grond. Al vroeger, te weeten, in den Jaare 1497, was de Kerk der Plaatze, door de Soldaaten, in brand gestoken, en in eenen puinhoop veranderd. Vijftien gewijde Hostiën verteerden, ten zelfden tijde, in den alvernielenden brand, tot assche. Doch haare kragt was daarom niet vernietigd. Zo veele en zo groote wonder-

wer-

werken, gelijk men beuzelde, gefchiedden 'er op de plaatze, dat het ligtgeloovig Gemeen, in groote hoopen, derwaarts zamenfchoolde, en 'er gelds genoeg ten offer bragt, dat men, voor de opgegaarde penningen, eerlang, wederom eene nieuwe Kerk konde ftigten. Om het deerlijk verval des gewijden Gebouws te verhelpen, vondt men, in den Jaare 1664, zich genoodzaakt, de Kerk geheel te vernieuwen. Zij wierdt toen met een klein fpits Torentje voorzien. De Hervormde Leeraar, die te *Woudsend* zijn vast verblijf houdt, verrigt ook hier, zo wel als in de twee nabuurige Dorpen *Indijk* en *Smallebrugge*, den predikdienst.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS.

YPESLOOT, weleer een Gehugt of Buurt, aan den Diemerdijk, niet verre van *Amfterdam*. Tegenwoordig ftaat 'er niet meer dan een enkel huis.

YPESLOOTER-SLUIS, eene Uitwatering of Sluis, in den ftraks genoemden Diemerdijk, ten Oosten van *Amfterdam*. Zij wierdt aangelegd, om door dezelve het water uit het *Nieuwe Diep*, door eene inbreuk van den ftraks genoemden Dijk veroorzaakt, gelijk ook uit het *Diemer-Meir*, in het Y te ontlasten. Intusfchen moeten wij hier aanmerken, dat deeze Sluis tegenwoordig niet meer wordt gevonden ter plaatze, alwaar zij oorfpronklijk wierdt aangelegd. Zij lag weleer bij de Buurt *Ypefloot*, tusfchen de Stad en de Herberg *Zeeburg*. Al voor lang heeft men de Uitwatering, om dringende redenen, van daar tot aan geene zijde van *Jaap Hannes* verplaatst; zijnde een ander gehugt, alwaar men tegenwoordig het Gemeene-Landshuis van deezen oord ontmoet.

Zie COMMELYN en WAGENAAR, *Befchrijving van Amfterdam*.

YSBRECHTUM, een Dorp in de Friesche Grietenij *Wymbritseradeel*, onder het Kwartier van *Westergo*, in rang het tweeëntwintigste onder de achtëntwintig Dorpen van dat Distrikt. Men ontmoet het Dorp, niet verre van de Stad *Sneek*, alwaar het zeer vermaaklijk rondom in het Geboomte ligt, behoorende tot de aanzienlijke Lustplaatze, van ouds *Epema-State* genaamd; weleer de verblijfplaats van drie agtervolgende Grietmannen, uit het aanzienlijk Geslagt van BURMANIA, allen, door hunne Geleerdheid en Staatkunde, zeer beroemd. Thans is zij de eigendom van den befaamden EGBERT SJUK GERROLD JUCKEMA VAN BURMANIA RENGERS, tot op den jongstvoorgaande Omwenteling Grietman van deezen Deele. De Kerk van het Dorp pronkt van boven met een klein Torentje, en van binnen met eene pragtige Begraafplaats van het Geslagt van BURMANIA; voorts met een fraai Orgel, en verdere sieraaden. De Hervormde Leeraar, welke hier den predikdienst waarneemt, is gehouden om op twee nabuurige Dorpjes, *Tjallehuizum* en *Tirns*, het gewijde dienstwerk insgelijks te verrigten. Onder *Ysbrechtum* behoorde, weleer, het vermaarde Klooster *Thabor*, waar van wij, ter zijner plaatze in ons *Woordenboek*, verslag gedaan hebben. Zie Deel XXVIII, bl. 204. enz. Nog heden ten dage behooren onder dit Dorp de buurtjes *Pophorne* en *Bons*. Van de eerstgemelde Buurt liggen de Huizen op eene hoogte, zich in de lengte uitstrekkende, en bij den naam van de *Oude Zeedijk* bekend. Eene Sterkte, Schans of iet soortgelijks, zal, waarschijnlijk, van ouds hier gelegen hebben, vermits men 'er, diep in den grond graavende, zwaare fondamenten aantreft. Eindelijk moeten wij nog aanmerken, dat *Ysbrechtum* in de algemeene belangen der Grietenije zeventien Stemmen uitbrengt.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS; *Tegenwoordige Staat van Friesland*, enz.

YSSEL.

YSSEL. Twee rivieren van deezen naam ontmoet men in ons Vaderland: de eene de *Gelderſche* of *Doesburgſche*, de andere de *Hollandſche* of de *Goudſche* genaamd. De eerstgemelde, hier door ons bedoeld, was bij de Romeinen onder den naam van *Sala* bekend. Zij neemt haaren oorſprong in *Westfalen*, niet verre van het Slot *Raatsveld*, tusſchen *Veelen* en *Lembeek*, aan de grenzen van het Hertogdom *Kleef*. Voortſtroomende, loopt de *Yſel* door of voorbij de Steden *Ringenberg*, *Yſelburg*, *Anholt*, *Burg*, *Dotichem* en *Doesburg*. Hier draagt de rivier den naam van den *Ouden Yſel*. Bij de laatstgenoemde Stad ontvangt het water der riviere merkelijke verſterking, dewijl zich aldaar met dezelve vereenigt, de van ouds zo zeer vermaarde *Graft van Drufus*; dus genaamd naar den Romein DRUSUS, Stiefzoon van den Cefar AUGUSTUS, welke, door middel van dezelve, den *Rhijn* met den *Yſel* vereenigde, om alzo de wateren der eerstgenoemde riviere af te leiden, den geweldigen ſtroom te breeken, of ook, veelligt, om de belangen van den binnenlandſchen Koophandel te bevorderen. Van *Doesburg*, onder den enkelen naam van *Yſel*, voortloopende, bezoekt de rivier de Steden *Zutfen*, *Deventer* en *Campen*, en valt, beneden de laatstgemelde Overijsfelſche Stad, in de Zuiderzee. Van meerder uitgebreidheid, egter, was de loop deezer riviere, in overoude tijden, toen de ſtraks genoemde Zuiderzee nog geen aanweezen hadt, althans binnen een veel enger kil beſlooten was. Ten Oosten van dezelve rukte zij voort, door een gedeelte van *Friesland*, op een kleinen afſtand van *Stavoren*, en ontlastte zich ten laatſte in den Oceaan, door eenen uitgang, bij de Romeinen *Flevus* of *Flevum*, tegenwoordig *het Vlie* genaamd. Van haare gelegenheid aan geene zijde van den *Yſel*, heeft eene der Zeven Vereenigde Provinciën, haaren naam van *Overyſel* ontleend.

Zie HALMA.

YSSEL, in onderſcheiding van den bovengemelden, de *Goudſche*, of ook wel, meer algemeen, de *Hollandſche*

Tysel genaamd, neemt zijnen oorsprong uit de *Lek*, een weinig beneden *Vreeswijk* of *de Vaart*; doch is van den Lekstroom afgescheiden, door middel van eenen Dam, om welken te mogen leggen, reeds in den Jaare 1285 verlof was gegeeven. In deezen Dam ligt een Sluis of Duiker, door welke de *Tysel*, ondanks deeze opstopping, nog al eenig water uit de *Lek* ontvangt. Den meesten toevoer van water, egter, bekoomt de Stroom uit de *Vaart*, of den *Vaartschen Rhijn*, in welken, een weinig boven *Jutfaas*, een Sluis gelegd is, de *Doorslag* genaamd, door welke het water, uit den *Vaartschen Rhijn*, langs eene Vaart, die al voor honderden van jaaren door het Geregt van het *Gein* of *Oude Gein* gegraaven is, boven *Tyselstein*, gebragt wordt in den *Tysel*; die hooger op, tot aan de *Lek*, meer niet dan een Sloot gelijkt, doch hier bevaarbaar wordt, en de gemeenschap tusschen de *Lek* en den *Tysel* open houdt. Ook wordt 'er, wanneer de Sluis van den *Vaartschen Rhijn* geslooten wordt gehouden, van *Utrecht*, door het *Gein*, langs den *Tysel*, op *Rotterdam* gevaaren. Van *Tyselstein* loopt de rivier langs *Montfoort* en door *Oudewater*; vormende dezelve, ter laatstgenoemde plaatze, eene ruime doorvaart, die, door *Linschoten*, na *Woerden* en verder in den *Rhijn* loopt; door welke, en andere mindere wateringen hier omstreeks, veele der omliggende Landen en Polders bewaterd worden. De *Tysel*, vervolgens, van *Oudewater*, langs *Haastrecht*, voortstroomende, bereikt eindelijk *Gouda*, verkrijgt aldaar eene aanzienlijke breedte, en legt alzo den grond des bloeis van den binnenlandschen scheepvaart in die Stad. Door *Gouda* loopende, formeert de *Tysel* het water, bij den naam van *de Gouwe* bekend, 't welk van daar voorbij het Dorp *Boskoop* voortloopende tot aan de *Goudsche Sluis*, door middel van die vermaarde Waterkeeringe van het Rhijnwater wordt gescheiden. De *Tysel*, intusschen, aan eene andere zijde van *Gouda* voortvlietende, loopt tusschen *Moordrecht* en *Gouderak* door, voorbij *Oudekerk* en langs *Kapelle aan den Tysel*; tot dat hij eindelijk, een weinig laager tegenover *Tyselmonde*, zich met de *Merwe* vereenigt, en aldaar zijnen naam verliest. Voor 't overige heeft de *Tysel* dit bijzonders, dat zij,

zij, even als de Zee, aan Ebbe en Vloed onderhevig is. Nogthans heeft zij, bij het ebben of vallen, geen meer gevolg van water, dan de Vloed daar in heeft gedreeven, of de binnenlanden uitgeeven. Aan deeze oorzaak moet het worden toegeschreeven, dat het drabbige opperwater, 't welk 'er door den Vloed binnen koomt, meer bezinkt dan in de sterk afloopende rivieren. Van hier dat de klei, welke van den bodem der riviere wordt opgebaggerd, veel bekwaamer is tot het bakken van steenen, als zijnde zuiverder dan andere klei, die meer aan de lucht bloot gesteld, en met ongelijkslagtige deelen is vermengd. De Steenovens, langs den *Ysel* in menigte opgerigt, leveren hier door overvloed van gebakken steenen. Eindelijk ontmoet men, langs de Rivier, verscheiden aanzienlijke Dorpen: de voornaamste zijn *Yselmonde*, *Ouderkerk op den Ysel* en *Krimpen op den Ysel*, de beide laatste, in onderscheiden van andere Dorpen van dien naam, aldus geheeten. Dat de Baronnie en het Stedeken *Ysselstein* van den Stroom hunnen naam ontleend hebben, zullen wij hier naa, ter bekwaame plaatze, aanmerken.

Zie H. JUNIUS, *Batavia*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuidholland*; J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland.*

YSSELHAM, was, in vroegere dagen, een niet onaanzienlijk Dorp, in de Provincie *Overyssel*, in het Drostampt van *Vollenhoven*, niet verre van het adellijk gestigt *Paaslo*, vier uuren van *Steenwijk*, en drie uuren van *Blokzyl* en de *Kuinder* gelegen. Tegenwoordig is het niet meer dan een Buurt van slegts weinige Huizen. De omliggende oord, als zijnde grasrijk en vrugtbaar, is zeer vermaaklijk. Veel hadt *Yselham* te lijden, geduurende de oneenigheden en oorlogen tusschen den Utrechtschen Bisschop en de *Friezen*. Gelegen genoegzaam op de grensscheiding tusschen de wederzijdsche grondgebieden, was het eene plaats van veele aangelegenheid,

zo om de eigen landen en bezittingen te beveiligen, als om die des vijands te beschadigen of te bemagtigen. Van hier dat het, naar gelange de kans des Oorlogs zich ginds of herwaarts keerde, nu eens in Friesche, dan in Bisschoplijke magt was. In den Jaare 1355 wierdt het geschil ten einde gebragt, doordien de Kerkvoogd de Ingezeetenen tot zo verre onder de knie gebragt hadt, dat hij hen met eede deedt beloven, hem voortaan trouwe en onderdaanigheid te zullen betoonen, zonder ooit wederom het oog te wenden na de *Friezen* van *Stellingwerf* en *Schoterwerf*, met welke zij, dus lang, geheuld hadden. Gedurende de Roomsche tijden stondt hier eene Kerk, welke aan den eersten Christen Martelaar STEFANUS was toegewijd; dezelve behoorde onder het Dekenschap van *Steenwijk*.

Zie LINDENBORN, *Histor. Episcop. Daventr.*; DUMBAR, *Analecta.*

YSSELMONDE, (*Het Dorp*) gelegen in eene Ambagtsheerlijkheid van dien naam, in *Zuidholland*, ontleende zijnen naam van zijne ligging aan den mond van den *Tsfel*; 't zij dan dat dezelve hier zijn begin nam, gelijk zommigen willen, of dat de Rivier aldaar haare uitwatering hadt, zo als anderen beweeren. Reeds op den Jaare 1076 vindt men dit Dorp vermeld. Doch dit, door verloop van tijd, doorbreeken van Dijken en wegspoelen van Landen, vergaan zijnde, wierdt, in de plaats daar van, het tegenwoordige Dorp gebouwd, schuins tegenover den Mond van den *Tsfel*, recht tegenover het *Kralinger Veer* in *Schieland*, van waar men, met een Pont, na *Tsfelmonde* overvaart, om langs dien weg, wanneer men daar toe den wil heeft, na *Dordrecht* voort te reizen. Men heeft hier eene fraaie Kerk, van welke de stigtingstijd door zommigen op het Jaar 1462 wordt gesteld. De grond van hun gevoelen is, om dat men dat Jaargetal ontmoette op eenen Klok, welke te bersten geluid zijnde, zedert uit den Toren wierdt genomen. Voorts pronkt het gewijde Gestigt met twee Torens, den eenen, egter, groo-

ter

ter dan den anderen. Volgens aloud gebruik ontmoet men ook 'er eenige fraai befchilderde Kerkglazen. Eén Predikant neemt hier den gewijden dienst waar onder de Hervormden. Hij is lid der Klasfis van *Schieland*.

Zie HALMA.

YSSELMONDS-AMBAGTEN. Bij deezen naam is het Distrikt bekend, gelegen fchuins tegenover *Rotterdam*, ten Oosten, aan de Noordzijde van de Maas. Het wordt in twee Ambagten onderfcheiden, ieder van welke zijnen bijzonderen Ambagtsheer, en afzonderlijke Regeering heeft. Zij worden genoemd, naar hunne ligging op de Kaart, *Oost-Ysfelmonde* en *West-Ysfelmonde*.

YSSELMONDE, (*Oost-*) ook zomtijds *Gijsbrecht-Jacobs-Ambagt* genaamd, is de grootste der twee Ambagtsheerlijkheden van dien naam; zij bevat, volgens opgave in de Verpondingslijsten, vijfhonderdeenëntachtig Morgens en honderdvijftien Roeden Lands. Volgens de zelfde Lijsten zou het getal der Huizen, in de geheele Ambagtsheerlijkheid, het Dorp daar mede onder begreepen, honderdvijfëntwintig en een Koornmolen bedraagen. Het Dorp, boven vermeld, ligt in deezen oord. Ook vondt men 'er eertijds het Slot, waar van wij vervolgens zullen fpreeken. *Oost-Ysfelmonde* wierdt, in vroegere dagen, van den Graave VAN EGMOND, doch zedert van de Graaflijkheid van *Holland*, ter leen gehouden. De Ambagtsheerlijkheid, van welker eerste Indijkinge wij den tijd niet vinden aangeteekend, in den Jaare 1446 zijnde ingebroken, hebben, zedert, de Ambagtsheeren van *Ysfelmonde* met de Vrouwe van het naastgelegen *Rieder-Ambagt*, eene Overeenkomst gemaakt, om gezamendlijk den *Hordijk* te dijken, en de beide Ambagten onder éénen Dijkfchouw te brengen. De Overeenkomst was geteekend op den eenëntwintigsten Maij des ftraks gemelden jaars.

Zie OUDENHOVEN, *Befchr. van Zuidholl.*

Ys-

YSSELMONDE, (*West-*) als zijnde, ten opzigte der even genoemde Ambagtsheerlijkheid, in het Westen aan de *Maas* gelegen, was eertijds ook bij den naam van *Ogiers-Ambagt* bekend, en aldus genoemd naar OGIERS VAN KRALINGEN, welke hetzelve aan zijne dogter GILLIS VAN KRALINGEN ten huwelijk gaf, wanneer deeze, in den Jaare 1388, met Heere DIRK VAN DER LEKKE in den echt wierdt verbonden. *West-Yselmonde* is eene verzameling van verfcheiden Polders, welke, volgens de opgave in de Verpondingslijsten, te zamen bevatten vierhonderd drieënnegentig Morgens en driehonderd zevenëntwintig Roeden. Volgens die zelfde Lijsten, de oude met de nieuwe zijnde vergeleeken, heeft 'er een fchroomlijk verval, zints het opmaaken van dezelve, plaats gehad. Honderdvijftien is het getal der Huizen op de eerfte, en niet meer dan zesëndertig op de laatfte aangefchreeven.

Zie OUDENHOVEN, *Zuidholland.*

YSSELMONDE, (*Het Slot*) gelegen in of bij het Dorp van dien naam, aan den Maasdijk, tusfchen de Steden *Rotterdam* en *Dordrecht.* De grondlegger daar van was Bisfchop WILLEM van *Utrecht*, daar toe bewogen, 't zij om het Gefligt te doen dienen tot befcherminge der Landen, welke aan hem, in deezen oord, waren afgeftaan, of, gelijk anderen meenen, om den fcheepvaart langs den Yffelftroom te dekken. Doch het mogt hem niet gebeuren, den tijd der volbouwinge te beleeven; hij overleedt in de maand Maij des Jaars 1076; waar uit wij mogen befluiten, dat hij 's jaars te vooren, of misfchien wel vroeger, met de ftigting eenen aanvang zal gemaakt hebben. WILLEMS Opvolger in den Bisfchoplijken Zetel, KOENRAAD, drieëntwintigfte Bisfchop van *Utrecht*, voltooide het Slot; waar van WACHTENDORP, in zijn Rijmkronijk, fchrijft:

„ 't Kasteel was wel bemuurt, daar rontom water liep,
„ En binnensmuurs een wal, de gracht was breet en diep."

Het

Het Slot was naauwlijks voltooid, of de Stigter vondt zich in de noodzaaklijkheid, om op hetzelve een beleg te verduuren, waarin hij zelve de nederlaage bekwam, en het Gestigt genoegzaam geheel gesloopt wierdt. De omstandigheden worden aldus verhaald.

Dirk de V, Zoon van Graave Floris den I, zijnen Vader, terwijl hij nog een kind was, zijnde opgevolgd, was door den Bisschop van *Utrecht* van zijn Vaderlijk erfgoed, het Graafschap van *Holland*, ontzet geworden. De Hollanders, intusschen, gelijk het Karakter dier Natie, ten allen tijde, medebragt, hunnen Heeren, in den Lande gebooren, genegenheid toe te draagen, hielden hat, in hun hart, met den ongelukkigen Dirk, en droegen met ongeduld het juk des Utrechtschen Mijtervoogds. Na de afsijvigheid van Graave Floris, was diens Weduw Richilde met den vermaarden Robert den Vries in 't huwelijk getreeden. Deeze, de gezindheid der Hollanders kennende, en dezelve ten voordeele van zijnen Stiefzoon willende te baate neemen, nam het besluit, ter bemagtiginge van het Graafschap *Holland* eenen kans te waagen. Hij bevondt zich thans in *Vlaanderen*. En alzo hij van oordeel was, dat het gelukkig slaagen zijner onderneeminge inzonderheid afhing van het bemagtigen van het Slot van *Ysselmonde*, als waar door de Hollanders in bedwang wierden gehouden, besloot hij terstond tot het verzamelen eener bekwaame Vloote, die, rijklijk van manschap voorzien, den mond der *Maaze* binnen loopen, en een deel volks aan Land zoude zetten; deeze zouden, onder bedekking der Vloote, het beleg der Sterkte onderneemen. Om zijnen slag te wisser te neemen, vervoegde hij zich, met verzoek om eenige schepen, bij den Koning van *Engeland*. Deeze was thans de vermaarde Willem, Hertog van *Normandije*, bij den naam van Willem de Veroveraar bekend, Zwager van Robert den Vries, van welken hij eene Zuster ter Echtgenoote hadt. Deeze bloedverwantschap, veelligt, bewoog den Engelschen Koning om in Roberts aanzoek te bewilligen. De Schepen, door hem toegestaan, vereenigden zich met die der Hollanders, in *Vlaanderen*.

Graaf DIRK, zich aan het hoofd der Vereenigde Vloot gesteld hebbende, zeilde daar mede na de *Maaze*, of de *Merwe*, brandende van begeerte om in het bezit van het Vaderlijk Graafschap hersteld te worden. Niet zo heimelijk waren deeze toerustingen geschied, of Bisschop KOENRAAD hadt daar van de lucht gekregen, en, in tijds, eenige Schepen in gereedheid doen brengen. Deeze waren geplaatst in den mond der riviere, om aan den Hollander den doortogt na het Slot *Tsselmonde* te betwisten. Het leedt niet lang, of de wederzijdsche Vlooten raakten aan elkander. Lang en hevig wierdt hier gevogten, met zwaar verlies aan wederzijden. Eindelijk verklaarde zich de overwinning ten voordeele van Graave DIRK. Onder de gesneuvelden van naame, aan de zijde des Bisschops, vinden wij GERLAK, Graaf van *Zutfen*, genoemd.

De Bisschoplijke schepen, deels vernield, deels genomen of op de vlugt zijnde gedreeven, deedt Graaf DIRK een gedeelte zijner Troepen aan land gaan, om daar mede het Slot *Tsselmonde* te belegeren. Bisschop KOENRAAD, met eene talrijke Bezetting, bevondt zich thans in eigen persoon binnen de Sterkte. Met Torens en eenen Voorburgt was dezelve, naar het gebruik dier tijden, behoorlijk versterkt. Ondanks deeze middelen van verweeringe, wierdt het Kasteel, door de Hollanders, die zich bij Graaf DIRK gevoegd hadden, zo hevig bestormd, dat de Voorburgt, wel haast, ten eenemaale wierdt om verre geworpen. Daarenboven wierpen de Belegeraars, uit hunne Blijden, zo zwaare steenen tegen de Torens van het Slot, dat de een na den anderen ter aarde stortte, of zwaar beschadigd wierdt. Groot was ook het verlies van manschap binnen de Sterkte. Naauwlijks vertoonden zich de belegerden boven de borstweeringen van het Kasteel, of zij wierden door de *Vlamingen*, die in het behandelen van den Boog zonderling bedreeven waren, doorschooten of van daar na binnen gejaagd. Eindelijk schooten de Belegeraars den brand in het Slot; waar toe men zich, waarschijnlijk, van brandende spietsen bediende. Het hevig woeden der vlammen, welke men niet wist te blusschen, bragt de Burgtzaaten in de uiterste verlegenheid. Na ver-

loop

loop van zestien dagen, welke het beleg geduurd hadt, alzo Bisschop KOENRAAD geenen kans zag om het langer uit te houden, besloot hij zich over te geeven, onder voorwaarde, dat hem en zijnen lotgenooten de vrije uittogt na *Utrecht* zou vergund worden. Daar tegen bedong Graaf DIRK van zijnen kant, de belofte van den Kerkvoogd, dat hij in het gerust en vreedzaam bezit van het Graafschap *Holland* zou gelaaten worden. Het Slot wierdt, zedert, geheeliijk geslegt. Volgens zommigen zouden 'er van het Slot geene kenmerken meer voorhanden zijn, en de plaats, alwaar het heeft gestaan, niet meer kunnen aangeweezen worden. Volgens anderen zou men de grondslagen in *Oost-Ysselmonde* nog heden ten dage kunnen vinden. Heer FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN bouwde hier, in den Jaare 1483, een Kasteel, uit het water; 't welk, tusschen de Jaaren 1680 en 1690, door den Heer JOHAN DE MEY tot den grond toe afgebroken, en van nieuws met vier Torens sierlijk herbouwd wierdt.

Zie MELIS STOKE, *Hollandsche Rijmkronijk*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuidholland*.

YSSELMUIDEN, een Dorp in de Provincie *Overyssel*, in het Kwartier van *Salland*, recht tegenover de Stad *Campen* aan den *Yssel*, en naauwlijks een vierendeel uurs van daar gelegen. Het Dorp heeft zijnen naam gegeeven aan een Drostampt, onder het welk, daarenboven, behooren *Ens*, *Genemuiden* en *Camperveen*, en waar over, ten allen tijde, mannen van den hoogsten rang in het Gewest het bewind gevoerd hebben. De Kerk van *Ysselmuiden*, alwaar tegenwoordig één Hervormde Leeraar, zijnde lid der Klassis van *Campen*, den gewijden dienst verrigt, was, geduurende de Roomsche tijden, aan de Heiligen CRISPINUS en CRISPINIANUS gewijd. Het *Deventersche* Kapittel van Sinte LEBAWYN hadt en oeffende het regt om eenen Pastoor te benoemen. Wijders hadt men in de Kerk van *Ysselmuiden* twee Vikarijen; de eene van Sinte ELIZABETH, de andere van Sint MARTYN.

Voor het overige is het Geslagt van YSSELMUIDEN, zints bijkans zeshonderd jaaren, zeer vermaard geweest, als hebbende zeer veele doorluchtige Mannen voortgebragt, welke zo in het Veld als in de Raadzaal, aan het Vaderland zeer uitsteekende diensten gedaan hebben.

Zie MOONEN. *Kronijk van Deventer*; REVII *Daventria Illustr.* DUMBAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer.*

YSSELOORD, een uitspringende streek Lands, in *Gelderland*, op de *Veluwe*, in *Veluwenzoom*, over het Dorp *Malburg*, ter plaatze alwaar de *Rhijn*, aan de rechterhand, in den *Tsfel*, door DRUSUS gegraaven, valt, ongeveer een half uur gaans boven *Arnhem*. In overoude tijden plagt hier een Schans te leggen, met vier punten of bolwerken voorzien, naar de plaats zijner ligginge de Schans van *Tsseloord* genaamd. Tot een belangrijken twistappel diende deeze Sterkte, geduurende de Spaansche Oorlogen. Naauwlijks hadt de Spaansche Veldheer VERDUGO, in den Jaare 1585, het Kasteel bemagtigd, en daar van bezit genomen, of de Graaf VAN MEURS EN NIEUWENAAR zogt hem van daar te doen verhuizen. Op den zesden October des gemelden jaars verscheen hij, met achttien Vaandelen, zo *Engelschen* als *Duitschers*, voor de Vesting, en maakte straks eenen aanvang, zo van de Veluwsche als van de Betuwsche zijde, om dezelve te beschieten. Negen Stukken Geschut gebruikte hij daar toe; twee van die Stukken waren heele Kartouwen. Merkelijk nadeels leedt men hier door van binnen; doch herstelde het straks, zo goed men konde. Van hunnen kant booden de belegerden dapperen wederstand. Meenig eenen storm sloegen zij kloekmoedig af. In eenen uitval gelukte het hun, onder meer anderen, die aan de Staatsche zijde sneuvelen, derzelver dapperen Kapitein WILLEM VAN DOORN te doen vallen. Van drie Staatsche Uitleggers, die uit hunne Masten, rijklijk met Soldaaten voorzien, dapper vuur gaven, schooten zij twee te onbruik: zo dat zij, ter naauwer nood vlot wordende,

met

met den Stroom afdreeven. Ondanks dit alles, de Burgtzaaten vernomen hebbende, dat de belegeraars tot een nieuwen ftorm aanftal maakten, en geenen kans ziende om denzelven af te weeren, vonden zij zich, eerlang, genoodzaakt om de Sterkte over te geeven. Zij bedongen vrijen uittogt, met volle wapenrusting, mids zij, evenwel, de Vaandels en Trommen agter lieten.

De Schans *Tsfelpord* bleef, zedert, in de magt der Staaten, tot in de maand Augustus des Jaars 1629, wanneer Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, geenen kans ziende om *'s Hertogenbosch*, door FREDERIK HENRIK VAN ORANJA belegerd, te ontzetten, na den *Tsfel* toog, en, door middel van kleine Schuitjes, beneden *Tsfeloord*, te *Westervoort*, den Stroom overgetrokken zijnde, in de *Veluwe* viel, met oogmerk om voorts op den Schans eenen kans te waagen. Dapper kweet zich, bij deeze gelegenheid, DIRK DIBBETS, Burgemeester van *Arnhem*; en lust het ons, van 's Mans heldhaftigheid, met de eigen woorden van ARNOLDUS MONTANUS, hier de gedagtenis te vernieuwen, ten blijke dat men, in die zorgelijke dagen, in ons Vaderland Mannen vondt, die, voor de goede zaak, hun leeven durfden in de waagfchaal ftellen. „ Op dit gerucht, (fchrijft MONTANUS) dat naamelijk de „ Spanjaards na den *Tsfel* in aantogt waren, fpat DIRK DIB„ BETS, Burgemeester (van *Arnhem*), den 13 van Hooij„ maandt ter ftadt uit naar *Tsfeloort*, met 30 burgers, tot „ befcherminge der fchans aldaar. De tijding van des vijands „ aankomfte was niet logenachtig, als den welken, door de „ duijsternisfe het gezicht onttrokken, 't gedruijsch der wa„ gens, en geklep der paarden van de Westerfche zijde aan „ de ooren openbaarde. Omzichtig droeg zich DIBBETS in „ deezen toeftant van zaken. Fluks boort hij de ponten in „ den grondt, belast den Uitlegger, met zeven foldaten be„ mant, de musketten en buijzen los tè barnen, tot teken „ van wakkerheijt, en den Trommeflagers van het Burger„ vaandel onder Hopman DIBBETS VAN UCHTEN, in 't midden „ des nachts aangekomen, den Schotfchen en Engelfchen „ flagh te flaan, om den Spanjaardt in achterdenken te bren„ gen, dat deeze lantaart den overkant bezet hiel. 't Be-

 „ drogh

„ drogh gelukte; want de vijant (hoewel door een Priester, „ met het poortsluijten uijt *Arnhem* gegaan, verkundschapt, „ dat 'er geen bezettinge binnen was) voor tegenstant uijt „ de Ysseloortsche schans bevreest, op welke hij 't gemunt „ hadde, zakt benewaarts naar *Dork*, aldaar met kleijne „ schuijtjens, op wagens nagevoert, het overschepen begin„ nende. Een groot getal stont nu al op den bodem der „ *Veluwe*, wanneer juijst twee Staatsche Vaandels den oever „ alhier quamen langs trekken; brusk stietenze tegen de over„ gevarenen in, dewelke tot hun groot voordeel, uijt een „ tuijn aan den *Tsfel* zoo dapper vuur gaven, dat de aan„ vallers met verlies des Engelschen Hopmans DARLIS, en „ eenlijke soldaten tot de hertredt gedwongen wierden. Doch „ de vijandt bericht dat de Ysseloortsche schans, alleenlijk „ met burgers bezet, en aan de eene zijde nogh open was, „ spat gezwint derwaarts heen. Zonder twijfel zou de toe„ legh gelukt zijn, indien niet de Ritmeester ZWARTZENBORG „ met drie Kornetten Ruijters, bij geval hen ontmoetende, „ zoo vinnigh aangetroffen hadt, dat hij zich genootzaakt „ vondt naar zijn voordeel, in der ijl opgeworpen, te rugh „ te wijken. Waarop de Burgemeester, ziende den vijandt „ met zijn geheele leger op de *Veluwe* gekomen, en dat „ zijne verdere verdediging vruchteloos zoude zijn, met „ zijne burgeren naar *Arnhem* keerde, en de schans, half „ geslecht, en voor zoo veel de tijdt hem toeliet, verlaten „ heeft, dies de Spanjaart ook dezelve dadelijk in bezittin„ gen nam, en versterkte." Tot hier toe MONTANUS. Niet lang, intusschen, bleef *Tsseloord* in de handen der *Spanjaarden*. Want OTTO VAN GENT, *Heer van Dieden*, op den negentienden Augustus daar aan volgende, de Stad *Wezel*, bij verrasfing, hebbende ingenomen, verliet de vijand den Schans, en met een de geheele *Veluwe*. Bij den inval der Franschen, in den Jaare 1672, naa dat de Staatsche bezettelingen, op den dertienden Junij de Plaats verlaaten hadden, viel de Schans in handen van Koning LODEWYK DEN XIV. Merkelijk wierdt toen *Tsseloord* versterkt, en bleef de Schans in handen der Franschen, tot in het volgende jaar, wanneer

zij

zij denzelven verlieten. Sedert dien tijd heeft men 'er zich weinig aan laaten gelegen zijn. Door allengskens toeneemend verval, is de Sterkte genoegzaam geheel verdweenen. De grond daar van dient thans tot eene Weide.

Zie E. VAN METEREN en BOR, *Nederlandsche Oorlogen*; AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*; A. MONTANUS, *Leven van Frederik Henrik*.

YSSELSTEIN, eene Stad, in de Baronnie van dien naam, niet verre van de grenzen des Stichts van *Utrecht*, ongeveer twee uuren gaans ten Zuidwesten van de Stad van dien naam, en omtrent half zo verre in het Noordwesten van *Vianen*. Zij voert haaren naam gedeeltelijk naar de *Ysel*. Die van *Stein*, het welk een *Steenen Huis*, Kasteel of Tooren, zo wel als een openbaare Gevangenis beteekent, zal naar alle waarschijnlijkheid eerst aan het Slot eigen geweest, en naderhand aan de daar by gebouwde Stad en de Landstreeke gemeen geworden zijn. Van dit Slot weet men den tijd der opbouwinge niet; doch volgens onze gedagten mag men met reden onderstellen dat dit, of een ander Kasteel, hier reeds voor den Jaare 1144 zal gestaan hebben; dewijl men in dit jaar van eenen Heer van *Ysselstein* gemeld vindt. Het staat nog gedeeltelijk ter zijde van de Stad, en is alleen door derzelver Graft daar van afgescheiden. Het bestondt uit verscheiden Gebouwen, die meest afgebroken zijn, en het overige is tot een wooning voor den Drossaard bekwaam gemaakt. De Stad, die met Graften en Wallen omringd is, en door welke een Graft loopt, die de Haven genaamd wordt, is langwerpig gebouwd, en heeft twee Poorten, de Ysselpoort en de Benskooper Poort. De Hoogleeraar BOXHORN getuigt, dat de Stad, in den Jaare 1390, met Muuren en Poorten omvangen is, door ARNOUD VAN EGMOND, Heere van *Ysselstein*; doch de Oude Hollandsche Kronijk meldt van eene Belegering der Stede *Ysselstein* in den Jaare 1349, door

 den

den Maarschalk van het Sticht, tegens ARNOUD VAN YSSELSTEIN; die, naa dat de Stad vijf weeken bestormd was, dezelve overgaf. Hier uit is bedenkelijk, of de Muuren en Poorten niet kunnen herbouwd zijn. BEKA spreekt ten aanzien van dit geval enkel van *Tsselstein*, zonder te onderscheiden of dit het Slot of de Stad raakte; maar dewijl hij 'er bijvoegt, dat alle die van *Tsselstein* den Bisschop hulde zweeren moesten, schijnt men het wegens de Stad te moeten verstaan. Wegens de Heeren van *Tsselstein* schijnt het zeker, dat 'er geen ouder bekend zijn, dan die uit den Huize van AMSTEL zijn gesprooten. BERTRADE VAN YSSELSTEIN huwde aan GYSBRECHT VAN AMSTEL, en bragt de Heerlijkheid in dien Stam. Deeze GYSBRECHT liet, behalven zijnen Zoon, meede GYSBRECHT genaamd, en berugt door den tweespalt tegen Graave FLORIS DEN V, verscheiden andere Zoonen naa, waar onder ARENT, die als een jonger Zoon de Heerlijkheid van *Tsselstein* tot zijn aandeel verkreeg, en 'er den naam van voerde. Men zou met reden mogen gissen, dat hij geen deel hadt in de zamenzweering tegen Graaf FLORIS, of immers niet in den gepleegden moord, dewijl wij niet vinden dat zijne Goederen verbeurd gemaakt wierden: ten zij men stelle, dat het Leenregt van den Bisschop van *Utrecht* over *Tsselstein* ten dien tijde volkomen erkend wierdt; 't welk egter zeer twijfelagtig is. Men wil dat ARENT in den Jaare 1298 overleedt, en de Heerlijkheid naliet aan zijnen Zoon GYSBRECHT. Maar deeze tijd van zijn overlijden strijdt tegen het Verhaal der Oude Kronijkschrijvers, welke getuigen dat GYSBRECHT VAN YSSELSTEIN, als Maarschalk en Regter in den Lande van den Bisschop van *Utrecht*, reeds in den Jaare 1297, aan Graaf JAN van *Holland* weigerde, Hollandsch Krijgsvolk op zijn Slot *Tsselstein* te leggen, om den Bisschop te beoorlogen: waarom de Graaf toornig, deezen GYSBRECHT deedt vangen en zijn Slot belegerde; 't welk door zijn Vrouw BERTRADE of BEATRIX jaar en dag verdedigd wierdt, maar eindelijk moest overgegeeven worden, door gebrek van voorraad, en op voorwaarde, dat de helft der bezetting, daar 't lot op vallen zou, aan den wil des Graaven zou gelaaten worden, welke hij allen deedt onthoofden. De Graaf

schonk

schonk de Heerlijkheid aan WOLFAART VAN BORSSELEN, zijnen gunsteling. Naderhand gaf WILLEM DE GOEDE, Graaf van *Henegouwen*, en de III van deezen naam van *Holland*, in den Jaare 1308, ter bede van GUIDO VAN HENEGOUWEN, Bisschop van *Utrecht*, de Heerlijkheid weder te Leen aan GYSBRECHT, en aan ARENT zijnen Zoone bij opvolging, als meede aan deezes Nakomelingen, zelfs in de vrouwlijke Linie. In den Jaare 1330, vergunde hij, dat de Dogter van deezen ARENT, GUYOTTE of GUIDYN VAN YSSELSTEIN, de Heerlijkheid van *Ysselstein* zoude mogen nalaaten aan haare Kinderen, in huwlijk verwekt bij JAN VAN EGMOND: waar door de Heerlijkheid gekoomen is aan ARENT VAN EGMOND; zo dat het Geslagt der Bezitters van *Ysselstein* uit den Huize VAN AMSTEL in de regte Linie met GUYOTTE schijnt uitgestorven. ARENT VAN EGMOND overleedt in den Jaare 1409, in den ouderdom van tweeënzeventig jaaren. Uit het Nageslagt van deezes jonger Zoon WILLEM, uit wiens Stam MAXIMILIAAN VAN EGMOND gesprooten is, geraakte de Heerlijkheid van *Ysselstein* aan den Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN I, door zijn huwelijk met ANNA, de Erfdogter van MAXIMILIAAN. Onder de Heerschappij van den gemelden Heere WILLEM VAN EGMOND, stondt de Stad *Ysselstein* een zwaare belegering uit van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, Graave van *Holland*. De reden hier van was, dat JAN VAN EGMOND, Broeder van den Heere van *Ysselstein*, die schuldig gehouden wierdt aan verraad tegen Hertog WILLEM, uit den Lande gebannen en na *Ysselstein* gevlugt was, daar men hem herbergde. Door de Vrienden der EGMONDEN wierdt egter een Verdrag bewerkt, en bedongen, dat de Heeren VAN EGMOND uit de Stad en uit *Holland* zouden trekken, behoudens hunne Haave en Goederen, en een jaarlijksche uitkeering door den Hertog ten behoeve van WILLEM VAN EGMOND, Heere van *Ysselstein*, en van zijne Moeder JOLENTE VAN LYNINGEN. Dit gebeurde omtrent den Jaare 1415. Na den dood van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, in den Jaare 1417, poogde Heer WILLEM VAN EGMOND weder in 't bezit van *Ysselstein* te geraaken, en was reeds binnen gekoomen, maar wierdt 'er weder uitgedreeven, door den aanhang van Vrouw JAKOBA, welke aan die van

Utrecht en *Amersfoort* de Stad tot hunnen wille gaf: zo dat ze verwoest en verbrand wierdt, en alleen de Kerk en 't Klooster verschoond. In het volgende jaar wierdt het weinige, dat 'er overgebleeven was, behalven de Geestelijke Gebouwen, nog verder vernield. Hoe Heer WILLEM weder in het bezit van *Ysselstein* geraakt is, hebben wij niet kunnen nasporen. Maar in den Jaare 1466, in twist geraakt met ADOLF VAN GELDER, wierdt de Stad wederom belegerd en verbrand. De Hertog van *Kleef* met een groote Heirmagt in *Holland* getoogen, wilde de Stad in den Jaare 1482, wederom overmeesteren, en pleegde hier rondsom veel geweld; doch moest met groot verlies aftrekken. Dit zelfde gebeurde mede aan die van *Utrecht*, welke de Stad, in den Jaare 1411, hebben getragt te overweldigen, doch na een beleg van drie maanden, door Heere FLORIS VAN YSSELSTEIN wierden weggedreeven. Zedert vinden wij geene andere merkwaardige gebeurtenisfen wegens de Stad *Ysselstein* aangeteekend, dan dat de Franschen dezelve in den Jaare 1672, toen zij geen tegenstand kon bieden, bemagtigd hebben.

In de Stad worden ruim driehonderd Huizen geteld. Zij wordt veel bewoond van lieden, die elders door hunnen vlijt bekwaame middelen vergaderd hebben om een stil leven te leiden, en hier hunne rust zoeken. Onder de neeringen en handwerken vindt men 'er geene, die bijzonderlijk aan een Plaats worden toegeschreeven: zo dat de kostwinningen hier meest bestaan in de gerijflijkheden der Burgerlijke zamenwooninge.

De openbaare Gebouwen zijn het Stadhuis en de Kerk, benevens een Gasthuis. Het eerste is, naar gelange der Stede, een taamlijk Gebouw, en schijnt, volgens de Bouworde, die 'er bij den Ingang en aan de Voorpui in doorstraalt, niet van den vroegsten tijd te wezen. Uit het midden van het Dak rijst een Torentje, waar op een ronde Kloot of Appel staat.

De Kerk is een Kruiskerk en heeft een klein Orgel bij den Predikstoel. In 't Koor staat een verhevene Tombe, waar op een liggend Vrouwenbeeld gezien wordt, mét een En-

Engeltje aan het Hoofden-eind en een Hond aan de Voeten. Het opschrift meldt dat dit de Afbeelding is van Vrouwe ALYD VAN KUILENBURG, die in den Jaare 1471 overleedt. Zij was gehuwd aan FREDRIK VAN ZOMOND, Heere van *Ysselstein*, die, in het Jaar 1500, stierf. De vierkante Toren vertoont zich vrij aanzienlijk met drie Ommegangen, en eindigt met een dergelijke Spits. Indien deeze Kerk eerst gebouwd wierdt kort voor den tijd, wanneer zij tot een Parochiekerk is ingewijd, moet zij weinig ouder zijn dan van den Jaare 1309, toen de Inwijding geschiedde. Eertijds was de Parochiekerk in het Dorp *Eitheren*; 't welk voorheen merklijk meer aanzien moet gehad hebben: men vindt 'er nog eenige Huizen van, omtrent een vierendeel uurs van *Ysselstein*, en de Roomschgezinden hebben nog veel eerbied voor den grond, daar zij, bij wijze van Bedevaart, Godsdienst pleegen. De Gemeente van *Ysselstein* wordt bediend door twee Predikanten, die onder de Klassis van *Buuren* behooren. De Roomschgezinden hebben hier mede eene Statie, welke door een waereldsch Priester wordt waargenomen.

Het Gasthuis is een gedeelte van een oude Kloosterkerk, waar van men in de voorgaande Eeuwe dit Godshuis en vijf Woonhuizen gemaakt heeft. In dit Gasthuis worden oude behoeftige Persoonen, die geen huishouding of kinderen hebben, ingenomen. Het wordt door den Drossaard, Rentmeester, Schout en Burgemeesteren, als buiten Regenten, benevens drie Regentessen bestierd. Een Binnenvader en Binnenmoeder hebben 'er het daaglijks opzigt en bewind over.

Zie Tegenwoordige Staat van Holland.

YSSELT, bij sommigen *Isselt* gespeld, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, het *Kwartier van Eemland* genaamd, even buiten de Vrijheid der Stad *Amersfoort*, in het Westen, tusschen de *Eem* en den weg na *Zoest*. De uitgestrektheid vinden wij op honderdtweeëndertig Morgens begroot. Van ouds was zij eene Ridder-

der-Hofstad, met een Kasteel, en als zodanig, in den Jaare 1330, bekend. De Vooronders van den Geleerden *Amersfoortschen burger*, MICHIEL VAN ISSELT, van wien wij elders in ons *Woordenboek*, Deel XXI. bl. 234, hebben gesproken, waren eigenaars en bewooners dezer Heerlijkheid. Voortijds plagt 'er eene Kapelle te staan, waarin eene Vikarij gevestigd was, welke ter begeevinge van den Heere der Ambagtsheerlijkheid stondt. Tegenwoordig is 'er nog een Heerenhuis, met eene Kapelle, of Kerk, aan St. BARBARA gewijd, zijnde de begraafplaats van de Heeren en Vrouwen der Heerlijkheid.

Zie BURMANNI *Traject. Eruditum*; *Historie van het Utr. Bisdom.*

YVON, (PETRUS) was een inboorling der Fransche Stad *Montauban*, de zelfde, alwaar de berugte JAN LABADIE, vóór zijne overkomt in de *Nederlanden*, den predikdienst onder de Hervormden heeft waargenomen. Waarschijnlijk zullen zij in deeze Stad kennis aan elkanderen gekreegen hebben. LABADIE vervolgens na *Holland*, en van daar na *Zeeland*, zijnde vertrokken, volgde of verzelde YVON hem derwaarts, en bevondt zich te *Middelburg*, ten tijde als zijn Vriend aldaar den post van Leeraar in de Walsche Gemeente bekleedde. Naauw en onafscheidbaar moet de vriendschap geweest zijn, welke zij hadden aangegaan. Want als LABADIE van zijnen predikdienst verlaaten, én genoodzaakt zijnde geworden, de Stad *Middelburg* te ruimen, na *Friesland* vertrok, verzelde YVON hem insgelijks derwaarts, en zette zich, nevens hem, te *Wieuwert* met der woon neder. Na het overlijden van zijnen Vriend wierdt YVON, in zijne plaats, het hoofd der *Labadisten*, ja zelf, niet lang daar naa, eigenaar der Plaatze, door zijn huwelijk met eene der vier Zusteren VAN SOMMELSDYK, aan welke dezelve toebehoorde. YVON heeft eenige Werken geschreeven. Het voornaamste en beste, in den Jaare 1681, te *Amsterdam* gedrukt, voert den volgenden titel: *Impietas convicta à* PETRO YVONE, *Pastore Ecclesiæ Reformatæ, quæ ex mundo retracta Wiweræ,*

in

in Frefia, nunc colligitur, Tractatibus duobus, in quorum priori existentia Dei, ut omnium veritatum prima et certissima, claré stabilitur. In secundo scriptura sacra défenditur, impio libro Spinosæ, cui titulus: Tractatus Theologico-Politicus, integre refutato.

Zie *Memoires du tems.*

YVOY. (*Het Geslagt van*) Voor de volgende Geslagtlijst, ons ter plaatzinge in ons *Woordenboek* toegezonden, betuigen wij bij deezen, aan den Zender, onzen openbaaren dank. Mogten anderen, gelijk wij meermaalen wenschten, dit ons hoogstbehaaglijk voorbeeld volgen, en alzo tot een *Aanhangzel* op het geheele Werk, waar toe wij reeds merkelijke bouwstoffe bezitten, het hunne bijdraagen! Van wegen de naauwkeurigheid van schikkinge, zullen wij het medegedeelde Stuk, van woord tot woord, en in de zelfde gestalte plaatzen, als het ons is ter hand gekoomen.

Het Geslacht in deeze Landen, zeedert het Jaar 1569, bekend onder de naam D'YVOY, is afcomstig uit Vrankrijk, uit de Provincie van Picardijen, alwaar het zelve in groot aanzien en eere gebloeid heeft, en een der aanzienelijkste onder de Adelijke en Riddermatige Stammen was, zijnde desselfs eigentlijke Geslachtnaam HANGEST, tot wapen voerende *een Zilver Veld waarop een rood Kruijs beladen met vijf Goude St. Jacobs Schulpen*, hebbende voor heimteeken, *een menschenhoofd*, en voor Supports of Schildhouders, *twee Wildemannen.*

Het zelfde Geslacht heeft zo in Vrankrijk als in de nabuurige Nederlanden, verscheide aanzienelijke Heerlijke Leen en andere Goederen bezeeten, zijn de Heeren geweest van *Avesnecourt, Arzilliers, Blaize, Binderen, Damplere, Fontaines, Tresnoy, Genlis, Hangest, Huguevills, Tenville, Yvoy, Landricourt, Magny, Montmor, Neufville le Roy, Pont St. Pierre, Spreuwestein, Taule, Vavincourt* en anderen plaetsen. De Huijzen waarmeede het zelve, zo in Vrankrijk als in de Nederlanden vermaagschapt en geallieerd is geweest,

weest, zijn, ARZILLIERS, AMBOISE, BEAUMONT, BRUYERES, DE LA BOVE, BOUCARD BROUËRS, VAN BERCKEL. CRAON, CHATILLON, VAN DER CAPELLEN, LE FLAMENT, GARLANDE, GLABBEECK, GUICHENON VAN CHATILLON, HARCOURT, HEILLY, HUMIERES, VAN DER HORST, JOINVILLE, LEVIS, LANNOY, DE LEEUW, MONTMORENCY, MONTBAZON, MAILLY, MAGNY DU MERS, NESLE, NASSAU LA LECK, PECQUIGNY, ROYE, ROCHEROLLES, DE RUYTER, SOYECOURT, SAREBRUCHE, TONSCARVILLE, DES URSINS, UTENHOVEN, VIGNEMONT, VOORBURGH, VORT VAN WINSSEN, WALENCOURT, &c.

Het voorsz. Geslacht zig van tijd tot tijd uitbreidende, hebben de onderscheide takken, zo als in Vrankrijk is gebruikelyk zig door de toenamen hunner Heerlijke goederen onderscheiden, zo als in dit geschiede ten opzigte der Heeren van GENLIT, VAN YVOY, VAN TAULE, VILLERS, HUGUEVILLE &c. van welke allen echter noch maar die van *Genlis en Yvoy* overig is en noch heeden word voortgezet, doch de welke van alle de goederen die het noch in 't laatst der Sestiende Eeuw in Vrankrijk bezat, zo uit hoofde van de aankleving aan de Protestantsche Religie, als andere omstandigheeden, heeft moeten derven, en daar van niets anders behouden, dan de naam en de bewijzen hunner afstamming.

I. *Geslacht.*

FLORIS, Heere van HANGEST, word genoemd in de gifte welke Philippus van Vlaenderen en Vermanders in 1175. deed aan de Kerk van onze lieve Vrouwe van Parijs, van de goederen van Virij in Picardijen en van de Vrijdommen, die Canon, Grave van Soisfons in 1177. schonck aan de Abdij van Orcamp van alle de tollen in zijne Landen. Hij reisde naar het H. Lant en stierf in het beleg van Acre 1191. volgens Rogier Hoeden, en liet uijt zijn huisvrouw, waar van de naam onbekend is, na

1. JAN Heere van HANGEST die de hoofdtak heeft voortgezet, de welke na grote diensten aan de Koningen en den Staet gedaan en aanzienelijke vermaagschappen,

pen, met de Geslachten van MONTMORENCY, LEVIS, GARLANDE, PECGINGNY, ARZILLIERS, NESLE, BEAUMONT ROYE, CRAEN, MONTBEZAN, MAILLY &c. aangegaan te hebben, in het begin der 15. Eeuw, is uitgestorven.

2. *Aubert* (die volgt.)

II. *Geslagt.*

AUBERT VAN HANGEST Heer van GENLIS, *Neufville le Roy* &c. gaf omtrend den Jaere 1188. de Magistraetsbestelling van den Burgt van Neiville aan de Abdy van St. Lucien van Beauvais, met toestemming van zijne huisvrouw, en komt voor in eenige Chartres van de Abdij van Orcamp, van den Jaren 1186. en in een ander van de Kerk van St. Quintin 1193.

Huijsvrouw CONTESSE gaf haare toestemming aen de Gifte, welke haar man in 1188. deed aan de Abdij van St. Lucien.

1. *Aubert* (die volgt.)

III. *Geslagt.*

AUBERT VAN HANGEST Hr. van GENLIS, bezat ook de goederen van St. Pierre, eerste Baronnie van Normandije, door de Gifte welke hem daar van in 1204. gedaan wierd door Koning Philippus Augustus, welke het geconfiskeerd had op Robbert van Paisfy, om dat hij de partij gehouden had van Jan, Koning van Engeland: hij onderteekende het zelve jaar het tractaat dat de Stad Rouan maakte, wanneer zij onder de gehoorzaamheid des Konings wederkeerke — hij komt voor in eenige Charters van de Abdij van Orcamp 1211. en stigte dat zelfde jaar een Gasthuis in zijne Heerlijkheid van Genlis.

Huijs-

Huijsvrouw ELISABETH VAN CHATILLON, jongere dochter van *Gaucher* Heere van *Chatillon* en van *Elizabeth* Gravinne van *St. Paul.*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. JAN Heere van GENLIS, stelde in 1245. Geestelijke Susters in het Gasthuijs, dat zijn Vader en Moeder gesticht hadden, en bekwam daar voor de titul van Abdij onder de bescherming van St. Elizabeth, 't welk het jaar daar aan door den Koning wierd bevestigt.

IV. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre* &c. was een der Heeren welke den Koning in 1236 ontbood om zig gewapend te vinden tot St. Germain in Laije, drie weken na Pinxteren en te Chinon daags na het Octaaf van Paasschen 1242.

Huijsvrouw MARIA VAN ROYE dochter van *Raoull van Roije*, Heere van La Terte; zij was 1250. hertrouwd aan *Burchard van Vendosme.*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. N...... VAN HANGEST GENLIS, huisvrouw van *Jan* Heer van *Wallencourt* in 1272.

V. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heer van GENLIS was in 1259. onder de opzigt van de Gravinne van Vendosme, zijn Moeder.

Huisvrouw ISABELLA VAN TANCARVILLE Vrouwe van Fontaines, dochter van *Willem* Heere van *Tancarville*, Kamerheer van Normandijen.

1. *Au-*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. LAUNE VAN HANGEST GENLIS verkreeg een Arest van 't Parlement in 1280.

VI. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre, Fontaines*, *Hugneville* &c. toegenaamd *de Groote*, diende de Koning in wapenen tegens de Vlamingers in 1296 en 1297. Hij wierd in 1299. gezonden naar Gascogne: in 1301. naar Engeland en Schotland, in 1315 en 1316. gaf de Koning hem rentebrieven op zijn tresoor, in erkentenis der Diensten die hij en zijn Vader hem beweezen hadden. Hij kreeg last den 1e Decemb. 1318. zig te Parijs te bevinden om tegen de Vlamingers op te trekken, en den 12 Januarij daar aan volgende om zig met den Bisschop van Mende en de Graaf van Clermont naar Corbije te begeeven, om van Vreede te handelen tusschen de Gravin van Artois en de Edelen van haar Land: de Koning gaf hem bij brieven van 17 Aug. 1328. de tollen welke zijn Vasallen aan den Koning zouden hebben moeten betalen, ten einde hij zig zoude kunnen uitrusten, om Hem in den tocht van Vlaenderen te kunnen dienen. Hij was 1329 overleden en is onder eene verheevene tombe begraven in de Abdij van Genlis.

Huisvrouw AGNES VAN BRUYERES Weduwe van *Robbert*, *Heere van Argies* en Suster van *Thomas*, *Heere van Bruijeres.*

1. AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre* &c. gestorven op St. Miccheel 1338. sonder kinderen te verwekken, bij JOHANNA VAN JOINVILLE Vrouwe van *Rimancourt*, dochter van *Anzel*, *Heere van Joinville* en van *Laure van Sarrebruche.*

2. *Jan* (die volgt.)

3. MATTEUS VAN HANGEST-GENLIS, hoofd van de branche der Heeren van *Tanle*, *Villers* en *Hugnèville*, dewelke na aan Frankrijk een Grootmeester van de Arbaletiers (tegenwoordig Artillerie) gegeven en vermaagschap aangegaan te hebben, met de Geslachten van BOVE, HARCOURT, ROCHEROLLES, &c. uitgestorven is, in 't begin der 15de Eeuw.

4. ELEONORA VAN HANGEST-GENLIS, Huisvrouw van *Raoul le Flament* Hr. van Canij, Zoon van *Raoul le Flament* Maarschalk van Vrankrijk.

5. JOHANNA VAN HANGEST-GENLIS, Vrouwe van Beaulieu, wiens huwelijk onbekend is.

VII. *Geslacht.*

JAN VAN HANGEST, Heere van GENLIS, *Magny* &c. diende in de belegering van Bovines, 1304, met een Ridder en tien Knapen.

Huisvrouw MARIA VAN VIGNEMONT.

1. AUBERT VAN HANGEST-GENLIS, gesneuvelt in de slag van Brignais bij Lion 1361. sonder kinderen te verwekken bij ADA VAN MAILLY, welke hertrouwde aan *Jan van Nesle* Heer van Offremont.

2. JAN VAN HANGEST-GENLIS, Ridder, Kamerheer van den Koning, welke hem 600 ℔ renten gaf voor zijne trouwe en goede diensten, bij brieve van 4. Junij 1390.

3. *Matteus* (die volgt.)

4. AUBERT VAN HANGEST-GENLIS Heere *van Tresnoy*, diende in den Oorlog van Vlaenderen, van Normandije en Bretagne in 1378, 79, 80 en 83. en stierf sonder kinderen na te laten van JOHANNA VAN HEILLY, zijne huisvrouw.

5. YOLEN-

5. Yolente van *Hangest-Genlis* was 1344. gehuwt aan *Matteus* Heere *van Roije* en *Cermigny*.

VIII. *Geslacht.*

Matteus van hangest, Heere van genlis, *Magny* en *Tresnoy*, diende met zijn Volk in de belegering van Honfleur, onder Lodewijk van Harcourt, Lieutenant des Koninge in Normandijen, in de maand September 1357. en onder den Graaf van Tancarville in 1364. in de belegering van Bourbourg in de maand van Augusti 1383. hij had onder zijn gevolg een Ridder en zeven Knapen. Hij was Capitein (nu Gouverneur) van Fontaine le Chatel in 1389, en leefde nog 1397.

Huijsvrouw johanna van soyecourt Vrouwe van Merscourt, dochter van *Gillis* Heere van Moij en van *Agnes van Theanges.*

1. *Jan* (die volgt.)

2. Aubert van *Hangest-Genlis*, gestorven in Barbarijen.

3. Matteus van *Hangest-Genlis*, wiens geboorte onbekend is.

IX. *Geslacht.*

Jan van hangest, Heere van genlis &c. was Capitein (nu Gouverneur) van de Stad Chauny, 11. Decemb. 1411. het was door zijne tusschenkomst dat de Stad Noijon zich aan den Koning en den Hertog van Bourgondien onderwierp in de ontmoeting bij Mons en Vinieu in 1421. en stierf het zelfde jaar.

Huijsvrouw maria van sarebruche, dochter van *Aime*, *Heere van Commercy* en van *Maria van Chateau Villain*, Vrouwe van Louvois, dewelke Weduwe zijnde, hertrouwde aan *Gaucher van Rouvroy*, *Heere van St. Simon.*

1. *Jan* (die volgt.)

X. *Geslacht.*

JAN VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Abecourt*, *Magny* &c. Baillieu van Evreux, Ridder, Raad en Kamerheer van den Koning Carel de VII. aan wiens Hof hij steeds was van 1446 tot 1459. en van wien hij veele giften en vergeldingen bekwam; Hij diende dien Vorst in de Herneming van Normandijen, deed hem hulde in 1432, en ontvong een pensioen van 2000 ℔. op de Generale ontfangst van Normandijen in 1479 en 1480. Hij word genoemt *Jan van Hangest*, *Ridder*, *Heere van Genlis*, *Raad en Camerling van den Koning*, *Capitein van Rouan*, *syn Baillieu en Capitain van Evreux*, in eene quitantie gegeven den 1 Meij 1479. aan den Ontfanger der Domeinen van Evreux van 275 ℔. Zij is bezegelt met een Zegel in rode wassche met de wapenen van Hangest, zijnde een Kruijs beladen met vijf Schulpen, Supports twee Wildemannen, Cimier een Helm, waar uit een menschen hoofd komt. Hij stierf in 1490. en wierd te Rouan, ten Celestijnen begraven.

Huijsvrouw MARIA VAN AMBOISE, dochter van *Pieter Heere van Chaumont* en van *Anna van Bueil.*

1. JACOB VAN HANGEST, Heere van GENLIS, *Magny*, *Taule* en *Mericourt*, Raad en Camerling des Konings, hij wierd als Gijzelaer gegeeven aan Ferdinand Koning van Arragon, door den Graaf van Montpensier, testeerde 15 Junij 1500., deed een reijze naar Jerusalem, en wedergekeerd zijnde wierd hij in gezandschap gezonden naar Carel Aertshertog van Oostenrijck in 1514. Hij verwekte bij zijne huisvrouw JOHANNA DE MOY maar eene dochter.

a. HELENA VAN HANGEST, Vrouwe van *Magny*, trouwde *Artus van Gouffier*, Hertog van Roannois, Grootmeester van Vrankrijck.

2. CA-

2. Carel van *Hangest-Genlis*, Abt van St. Eloy, vervolgens Bisschop en Graaf van Noïon, Pair van Vrankrijck, gestorven 19 Junij 1528.

3. *Adriaan* (die volgt.)

4. Louis van hangest-genlis, hoofd van de tak der Heeren van montmor en van moyencourt, uitgestorven in het midden der 16de Eeuw.

5. Maria van *Hangest-Genlis*, getrouwt aan *François van Lannoy*, Heere *van Morvilliers* en *Tollevillen*.

6. Johanna van *Hangest-Genlis*, getrouwt met *Jan* Heere *van Humieres*.

XI. *Geslacht.*

Adriaan van hangest Heere van genlis, Ridder, Raad en Kamerling van den Koning, Baillieu en Capitain van Evreux en van 't Casteel de Louvres te Parijs, bij brieven van 19 Aug. 1512. Groodschenker van Vrankrijk: diende de Koningen Carel den VIII., Lodewijk de XII. en François den I. gaf verscheide Quitantien in 1501, 1511 en 1520. van zijne Appointementen, bezegelt met zijn Zegel, waarop staat een Kruijs beladen met vijf Schulpen, hij stierf voor den 16 Oct. 1532.

Huijsvrouw claude du mas, dochter van den Heer van *L'Isle Bannegon*, zij stierf den 5 Januarij 1530.

1. Jan van *Hangest-Genlis* geboren 1506. verkore Bisschop van Noïon, Pair van Vrankrijk, na zijn Oom in 1525.

2. FRANÇOIS VAN HANGEST-Heere van GENLIS, Edelman van 's Konings Kamer, Capitain van het Casteel de Louvres den 14 April 1543, en 12 Maart 1548. Hij woonde de meeste oorlogen van zijnen tijd bij in Italien en Vlaenderen, doch eindelijk de Protestantsche gevoelens omhelst hebbende, was hij een der Hoofden der Religionaires en van de partij van den Prins van Condé, wierd Collonel van hunne Infanterie, en was te gelijk een aanhanger van de partij welke zig in de Nederlanden, tegens de Koning van Spanje ontwikkelde, hij stierf te Straetsburg A°. 1569. sonder kinderen te verwekken bij zijne huisvrouw VALENTINE DE URSINS.

3. JAN van *Hangest-Genlis*, gezegd de JONGE GENLIS, distingueerde zig in de slag van Cerisoles, en wierd in 1544. gedood in een uitval dien hij deed uit Chalons, waar in hij zig geworpen had, op het doortrekken van den Keiser.

4. *Jan* (die volgt.)

XII. *Geslacht.*

JAN VAN HANGEST-GENLIS — gezegd D'YVOY, ter onderscheiding van syn Broeder Jan, en naar de Heerlijkheid van dien naem, wierd ook Heer van *Genlis*, na de dood van zijn broeder *François*, doch zonder in het bezit 'er van te komen; gelijk zijn broeder, had hij de leer der hervorming omhelst, en hield openlijk de zelde der Religionisten in Vrankrijk, voor de welke hij gedurende 20 dagen in 1562, de Stad Bourges, tegens 's Konings troepes verdeedigde, maar eindelijk gewonnen (zo als sommige willen) door de vlijerijen van het Hof, gaf hij dezelve over, en vertrok naar zijn huijs, dan weinig tijd daarna voegde hij zig weder bij dezelve, vertrok eindelijk naar de Nederlanden, doende veel voordeel aan de partij des Prince van Orange, voor dewelke hij zig in 1570. van Valenciennes meester maakte, en door

door de relatien welke hij onder de Protestanten in Vrankrijk had, en door de naem die hij zig onder het Leger van den Prins van Condé had verworven, bragt hij veel toe tot het bekomen van Volk voor het leger van den Prins van Orange, voor welke partij hij dan ook met Graaf Jan van Nassau in 1572, na Vrankrijk reisde, om onderstand van troepes te bekomen, waar in hij in zoo verre slaagde, dat hij met eenig volk dat zelfde jaar, noch kwam afzakken, om de Stad Bergen in Henegouwen, door de Spanjaarden beleegert, te ontzetten, doch door de geheime intrigues van het Hof van Vrankrijk, ter verdelging van het protestantendom, wierd hij 'er een der eerste slagtofferen van, en als de voorboden van de daarop gevolgde St. Barthelemi, vermits hij, door de trouwloosheid zijner Gitsen, bij eene hinderlage der Spanjaarden geleid, gedeeltelijk door de zijne wierd verlaten en zelfs gevangen gemaakt en op het Casteel te Antwerpen gebragt, alwaar die wreede vervolgers der Gereformeerde hem tegens het regt der volkeren aan, hebben vermoord, en dus een gelijke lot, als zijne landgenoten, heeft ondergaan.

Huijsvrouw JOHANNA VAN BOUCARD dochter van *François*, Ridder, Heere *van Boucard*, Grootmeester van de Artillerie van de Religionaire Armé en van *Maria van Martigny*, ingevolge huwelijks Contract van 19 April 1562, te Bourges opgericht, waar aan waren aan zijne zeide hij zelfs, en van haar zijde, *François van Boucard*, Heere van Boucard en *Maria van Martigny* hare Vader en Moeder.

1. *Nicolaas* (die volgt.)

XIII. *Geslacht.*

NICOLAAS van *Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY: het protestan-

tentendom blijvende toegedaan, wierd aangezien de diensten welke zijn Vader en Oom, de zaken des Prince van Orange hadden aangebracht, door dezelve in de Nederlanden bevorderd; den 13 Meij 1593, gaf hij quitantie van een gedeelte geld, dat hij ontving van een huijs, verkogt door zijn Vader, staende te Bourges, waar in hij zig noch betijtelt Heere van Genlis en van Yvoy, schoon hij deeze beide goederen nimmer weder is kunnen magtig worden: Hij was in 1600 reeds Capitain, bragt veel toe tot de Overgave der Forten Crevecoeur en St. Andries, van welk laatste de Origineele Capitulatie noch onder de Famillie berust, commandeerde vervolgens in de Willemstad en was in 1629. Collonel in 's Lands dienst, hij overleed in 1635 of 1636. Zijnde begraven in de Kerk van de Willemstad, onder eene Zark, waarop zijn en zijns huijsvrouws Wapenen en Wapen Quartieren zijn uitgebeeld, zijnde het zijne een gedeelt Schild, houdende in het bovenste gedeelte, *drie opstaende pijlen*, in het onderste *een Molenyzer*, en tot hart Schild of *sur le tout*, *een Kruijs beladen met vijf Schulpen*: So als ook is het eerste Quartier, met het opschrift *Hangest* en voor 's Moeders vierendeel, *drie Leeuwen* met het opschrift *Boucard*: het Vrouwe Wapen zijn 9 Lelien, so ook het eerste Quartier met het opschrift, *Glabbeeck* en het tweede een Schild Kruijswijze gedeelt, met het opschrift *Coopmans*: hebbende tot randschrift: *Hier leyt begraven de wel edle Eerntfeste Niclaes Genlis van Ivoi, Heer Jansz. die sterft den* 20 *December Ao.* 163........*rtruyde van Glabbeeck Tielemans dochtr, die sterft* 30 *July* 1643.

Huijsvrouw GEERTRUYDE VAN GLABBEECK, dochter van *Tieleman van Glabbeeck* en van *Josina Coopmans*, ingevolge huwelijkse voorwaarde gesloten te Asperen 11 April 1619, waar aan waren aan zijne zijde *Rutger Wessel van den Boetzelaer* Heere van Asperen en *Lodewijk van Chatillon*, Heere van Chatillon, en van hare zijde

zijde *Tieleman van Glabbeeck*, *Contijn van Essen* en *Carel van Seldenack*, en voltrokken den 20 Meij 1619. Zij sterft 20 Julij 1643.

1. *Maximiliaen* (die volgt.)

XIV. *Geslacht.*

MAXIMILIAAN van *Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, gebooren en gedoopt te Asperen den 14 Junij 1621. was al zeer jong, Capitain in dienst van de Staten der Vereenigde Nederlanden, wierd vervolgens door de Prince van Orange gebruikt in het Prinsdom van dien Naem, hij was in 1660. Lieutenant Gouverneur aldaar onder den Gouverneur en Capitain Generael Grave van Dhona, wierd in 1666. Ingenieur en Inspecteur Generael in alle de Domainen van het Huijs van Orange; de Republiek van Geneve droeg hem in 1664 op, het versterken en verbeteren van hunne Stad, werdende om zijne moeitens en goed beleid, als mede om zijne trouwe diensten, door dezelve met eene Goude Penninck tot zijner eere gemaakt, beschonken en te gelijk aan hem en zijne Zoonen, en alle verdere mannelijke descendenten, zo wettige als natuurlijke, erflijk en ten eeuwige dagen het Burgerrecht gegeeven: in 1673. wierd hij aangesteld tot Quartiermeester Generael van de Legers van de Staten der Vereenigde Nederlanden, distingueerde zig zeer in de beleegering voor de Graav, waarom zijne Hoogheid het pensioen dat hij en zijn Vader reeds voor hem op de Domainen van Bourgondien had, ook na zijn dood aan zijne huisvrouw schonk, en de Survivance van zijne Compagnie, op een zijner twee Zoonen, met de dadelijke aanstelling tot Capitain voor den Oudste *Thomas Fredrick*, toen maer 10 jaeren oud. Hem teffens aanstellende tot Canonick in den Capittule van Wijck bij Duurstede, terwijl hij door Haar Hoog Mog. met een geschenk van drieduijsend guldens wierd vereerd. Hij stierf op zijne terugreise uit Switserland in zijn Jacht, liggende voor Keulen 14 of 24 Decemb. 1686. Zijnde ter dier tijd, Quar-

tiermeester Generael van de Legers, Collonel van de Infanterie, Inspecteur Generael van 's Lands Fortificatien, Commandeur van Schenkenschans &c. &c. Hij legt begraven tot Schenkenschans, hebbende in zijn leeven, verscheidene Goude Keetenen met kostelijke portraitten en andere kostbare geschenken van onderscheide Mogenheden, voor zijne krijgskundige diensten, ontvangen.

Huijsvrouw HENRIETTE BROUËRS dochter van *Thomas Brouërs*, Commandant op het Casteel van Orange en van *Maria Bouchat*, ingevolge huwelijksche voorwaarden, gesloten op het Casteel te Orange den 16 Februarij 1660. waar aan waren aan zijne zeijde, *Willem Hendrik van Glabbeeck*, zijn Oom van Moeders zijde, en *Fredrick*, *Burggrave van Dona* zijn Neef van Vaders zeijde, en van hare zijde *Thomas Brouërs* haar Vader, *Jacob van Bouchat* en *Hendrik van Drevon*, Ridder, haar Oom en Neef van Moeders zeijde; waar van de huwelijks proclamatien geschied zijn tot Orange en het huwelijk voltrokken tot Copet bij Geneve 20 Junij 1660. zij sterft tot Nimweegen, oud 66. jaeren den 10 Januarij 1699. alwaar zij in de grote Kerk begraven is.

1. FREDRICK, geboore te Geneve 22 April en gedoopt 17 Mey 1661. N. S. gestorven 4. Decemb. 1662.

2. *Fredrick Thomas* (die volgt.)

3. MARGRIETA, geboore te Geneve den 2 Maart en gedoopt den 6 April 1664.

4. JACOB, geboore en gedoopt te Geneve 8 January 1666, gestorven 16 July 1668.

5. GAB-

5. GASPAR SAMUEL, *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, geboore en gedoopt tot Geneve den 27 Sept. 1667. hebbende tot Peeters gehad, *Hans Gaspar Hirtzel*, Stadhouder en Ambassadeur van het Canton van Zurich, *Samuel Frischen* Baenderheer en Ambassadeur van het Canton Bern. Hij trouwde den 18 December 1713. MAGDALENA VAN VOORBURG, dochter van *Jan van Voorburg*, Hoofdschout der Stad Rotterdam en van *Johanna Tromp*, hij stierf zonder kinderen te verwekken den 14 Jan. 1729. zijnde ter dier tijd, Collonel van de Infanterie, Quartiermeester Generael, en Commandeur van Crevecoeur &c. legt begraven in de Capel tot Nieuland: Zijne Weduwe hertrouwde de Baron *Reck* van *Mulhausen*.

6. ANNA MARIA, *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, geboore te Geneve den 24 Juny en gedoopt den 3 July 1669. trouwde den 5 Maart 1694, te Eyburge buiten Nimwegen ZACHARIAS GUICHENON DE CHATILLON, Capitain der Mineurs en Ingenieurs ten dienste der Vereenigde Nederlanden, hij overleed in den Haag den 24 Maart 1706.

7. MAGDALENA, gebore te Geneve den 27. en gedoopt den 30 Nov. 1670. gestorven tot Aken.

8. JOHAN, NICOLAES, gebore te Geneve 26 December 1671. gedoopt 6 January en gestorven 8 Mey 1672.

9. ANNA GEERTRUDA, gebore te Geneve 30 Mey en gedoopt 3 Juny 1673, gestorven tot Aken.

XV. *Geslacht.*

FREDERICK THOMAS *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, Heere van Blijnderen en Spreeuwestein, gebore te Geneve den 18 Febr. en gedoopt den 1 Mey 1663. hebbende tot Peters en Meeters gehad de Graaf *Frederick van Dona*, deszelfs

zelfs huijsvrouw *Esperance de Terrasfiere Montbrun*, en syn Groodvader *Thomas Brouërs*: op zijn 10 jaer was hij reeds Capitain, wierd in 1704. Collonel van een Regiment Infanterie, in 1709. Generael Major, in 1712. Gouverneur van het Land en de Stad van Quesnoy, voor de Staten der Vereenigde Nederlanden, welke plaats kort daar aan door de Fransche weder beleegerd zijnde, bij hem, offchoon de werken bij het laatste beleg veel geleeden hebbende tot het uiterste is verdeedigt, so dat hij gedurende hetzelve is verpligt geweest, papiere noodmunt te doen slaen, bestempeld met zijn wapens. In 1715. wierd hij Commandeur van de Stad 's Hertogenbosch en onderhorige Forten, en wierd in 1718. Quartiermeester Generael van de Legers van de Staten der Vereenigde Nederlanden: hij overleed in 's Hertogenbosch, den 24 October 1727. zijnde begraven in de Capel tot Nienland.

Huijsvrouw JOHANNA ALIDA VAN DER HORST, dochter van *Pieter van der Horst*, in zijn leeven Raad en Advocaat Fiscaal van de Admiraliteit te Rotterdam en van *Alida Maria Kievit*: ingevolge de huwelijksche voorwaarde gesloten te Rotterdam 19 Novemb. 1705. waar aan waren aan zijne zijde, hij zelfs meerderjarig en van haare zijde *Johanna Maria Tromp*, Vrouwe van Nieuwland, Douairiere van Wijlen *Cornelis Gans*, in zijn leven Ridder, Baronnet, Heere van Nienland, Bommenade en Bloijs: zo voor zig als oude Moeije, als representerende des Jonkvrouwes Moeder, *Maria Kievit* Weduwe *van der Horst*; *Maria van der Horst* en *Elisabeth Verschure*; haere Moeije en oude Moeije. — Het huwelijk is voltrokken binnen 's Hage den 10 Decemb. 1705. Zij overleed in 's Hertogenbosch den 24 Oct. 1717. oud 35 jaaren 5 maanden. Zij was de Erfdochter van het

het laatste mansoir van de Familie van VAN DER HORST, gesproten uit een Adelijk Geslacht van den Gestichte van Utrecht, en in 1663. den 20 October door Lodewijk den XIV. meede gestelt onder de Edelen van Vrankrijk; zijnde het Wapen van dat Geslacht, met haar Vader tot Rotterdam begraven en weder opgenomen bij haere kinderen, welke het haere daarmeede gevierendeelt gevoerd hebben.

1. HENRIETTE MARIA, geboore tot 's Hertogenbosch den 14 en gedoopt den 16 Novemb. 1706. gestorven tot Breda den 23 Maart 1788. en den 29. daar aan in de Capel tot Nieuland begraven.

2. ISABELLA HENDRIETTA, geboore tot 's Hertogenbosch den 7, gedoopt den 9 en gestorven den 21 January 1710. begraven in de Groote Kerk aldaar.

3. PAULUS HENDRIK JUSTUS *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, Heere van Bijnderen en Spreeuwestein, gebooren en gedoopt tot 's Hertogenbosch den 29 January 1713. hebbende tot Peeters en Meesters gehad, *Hendrik van Utenhove* Heere van Amelisweerd; *Elisabeth Verschure*, benevens de Heer en Vrouwe *van Groelard*.

Hij trouwde den 7 October 1745. tot Rotterdam, ALIDA VAN BERCKEL, dochter van *Willem van Berckel*, Burgemeester der Stad Rotterdam; en van *Alida van Hoogendorp*. Hij overleed tot Zwoll den 29 Novemb. 1779. zonder Kinderen.

4. CORNELIA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot 's Hertogenbosch den 16. en gedoopt den 18 Sept. 1714. hebbende tot Meeter gehad de Vrouw van Nieuland. Zij trouwde den 19 Septemb. 1736. JAN FLORIS *Grave van* NASSAU LA LECQ, Zoon van Mau-

Maurits Grave van Nassau la Lecq en van Elisabeth Gravinne van Nassau Odijk, ingevolge huwelijkse voorwaerde van 3 Sept. 1741, waar aan waren aan haer zijde, *Henrietta Maria* en *Paulus Hendrik Justus* haer Broeder en Suster, en aan zijn zeide *Maurits Grave van Nassau*, zijn Broeder. Zij stierf den 7 Nov. 1742. op Schoonoort bij Doorn, en is begraven te Ouderkerk.

5. Elizabeth, gebore tot 's Hertogenbosch den 22. en gedooopt den 23. Junij en gestorven den 5. Julij 1716, begraven in de Groote Kerk aldaer.

6. *Maximiliaen* (die volgt.)

XVI. *Geslacht.*

Maximiliaen *van Hargest-Genlis*, gezegd d'Yvoy, geboren tot 's Hertogenbosch den 28. en gedoopt den 30. Julij 1717. hij wierd in 1751. Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht en bekleede weegens dezelve verscheidene zo Provinciale als Stads Commissien; hij legde zijn Raadsplaats neder in 1781. en overleed binnen Utrecht den 9 Maart 1783, begraven in de Capelle van de Familie van de Leeuw, in St. Jacobs Kerk te Utrecht.

Huijsvrouw Antonia Louisa de Leeuw, dochter van *Daniel de Leeuw*, Decan van den Capittule St. Pieter te Utrecht, Geëligeerde Raad in het Eerste Lid der Regeringe 's Lands van Utrecht, en weegens het zelve, Ordinaris Gedeputeerden van de Staten &c. en van *Cornelia Henrietta van Weede*, ingevolge huwelijksche voorwaarde gesloten binnen Utrecht den 28 Sept. 1741. waar aan waren aan zijne zeijde *Johan Floris Grave van Nassau* zijn Swager, en aan haer zeijde, Vrouwe *Cornelia Henrietta van Weede*

de Douairiere de Leeuw &c. haer Moeder en Voogdesse het huwelijk is voltrokken binnen Utrecht den 15 October 1741.

1. *Paulus Hendrik Justus* (die volgt.)

2. DANIEL CORNELIS EGBERT *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore 1 Sept. 1744. en gedoopt tot Utrecht, wierd den 7 Febr. 1777. Capitain Lieutenant in het Regiment Hollandsche Gardes te paard, met rang van Lieut. Collonel in 1790. wierd hij Collonel van de Cavallerie.

Huijsvrouw MARIA SYBILLA VOET VAN WINSSEN, dochter van wijlen *Paul Engelbert Voet van Winssen*, Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht en van *Adriana van Halm*, ingevolge huwelijksche voorwaarde gesloten binnen Utrecht den 30 Septemb. 1773. waar aan waren aan zijne zeijde, *Maximiliaen d'Yvoy* en *Antonia Louisa de Leeuw* zijn Vader en Moeder en van haer zeijde, *Adriana van Halm* Weduwe van Mr. *Paul Engelbert Voet van Winssen*, haer Moeder en Voogdesse. Het huwelijk is voltrokken in de Kerk van de Bild bij Utrecht den 18 Oct. 1773.

a. MAXIMILIAEN LOUIS, geboore op Zandwijk bij de Bild den 13, en gedoopt tot Utrecht den 18 Sept. 1774. wierd 1791. Cornet met rang van Lieutenant in het Regiment Holl. Gardes te paerd.

b. PAUL ENGELBERT, geboore den 20. en gedoopt den 25 Augusti 1776. tot Utrecht.

c. JACOB JAN geboore den 14. en gedoopt den 21 Maart 1779. tot Utrecht.

d. GER-

d. GERLACH FREDERICK, geboore den 14. gedoopt 27 October 1782. tot Utrecht en gestorven den 9 January 1783. begrave in de Jacobi Kerk.

e. SUSANNA WILHELMINA, geboore den 25 Decemb. 1783. en gedoopt den 11 January 1784. tot Utrecht.

3. EGBERT MARIE FREDRICK, geboore den 6. en gedoopt den 10 February 1746. tot Utrecht. Hij wierd den 3 April 1786. Ontfanger weegens de Admiraliteit, residerende te Amsterdam, in de Provincie van Utrecht.

4. FREDERICA JOHANNA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore den 16. en gedoopt den 19 Septemb. 1747. tot Utrecht: Zij trouwde den 23 January 1764. GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, Heere van Schonauwe, Houten, 't Gooy &c. Beschreven onder de Edelen en Ridderschappe 's Lands van Utrecht &c. Zoon van *Gerlach van der Capellen*, Heere van Mijdrecht &c. en van *Catrina de Leeuw*; haar volle Neef.

5. JOHANNA HERMINA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot Utrecht den 2 en gedoopt den 9 April 1751. Zij trouwde 1 October 1770. MAURITS CAREL VAN UTENHOVEN, Heere van Bottestein, Amelisweerd &c. Beschreeven onder de Edelen en Ridderschappe 's Lands van Utrecht &c. Zoon van *Jacob van Utenhoven*, Heer van Bottestein en van *Wilhelmina Scheepers*. Hij stierf den 19 Maart 1780. begraven tot Bunnick.

6. MAXIMILIAEN LOUIS, geboore tot Utrecht den 26 Augustus en gedoopt den 1 Sept. 1753. wierd den 30 April 1779, Lieut. Collonel van de Infanterie en Capitain Commandant in het Regiment Hollandsche Gardes te voet.

7. COR-

7. Cornelis Fredrick, geboore tot Utrecht den 13. en gedoopt den 16 Sept. 1758. wierd den 10 April 1779. Capitain van de Infanterie en Lieutenant in het Regiment Hollandsche Gardes te voet.

8. Catarina Frederica Cornelia, geboore tot Utrecht den 20. en gedoopt den 23 Sept. 1770.

XVII. *Generatie.*

Paulus Hendrik Justus *van Hangest-Genlis*, gezegd d'Yvoy, geboore tot Utrecht den 14. en gedoopt den 19 Aug. 1742. hij wierd den 12 October 1781. in plaatse van zijn Heer Vader, Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht.

Huisvrouw Henrietta Elisabeth de Ruyter, dochter van wijlen *Hendrik Jan de Ruyter* en van *Wynanda Cappel:* ingevolge huwelijksche voorwaarde, gesloten den 8 November 1781. alwaar het huwelijk is voltrokken den 25 Novemb. van 't zelfde jaar.

1. Maximiliaen Louis Marie *van Hangest-Genlis*, gezegd d'Yvoy, geboore tot Utrecht den 31 Augustus en gedoopt den 4 Sept. 1784.

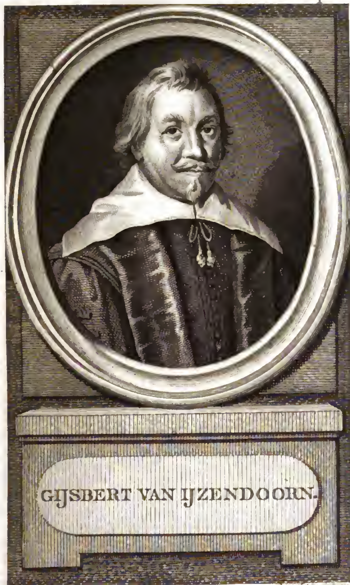
Yzendoorn, een Dorp, in het gedeelte van Gelderland, de *Neder-Betuwe* genaamd, tusschen de rivier *de Waal* en het stroompje *de Linge*, ongeveer een uur gaans van *Thiel*, en omtrent even verre van *Rheenen* gelegen. Het Dorp is van middelmaatige grootte. Al van overoude tijden heeft 'er een Slot gestaan. Voorheen was de Kerk van *Yzendoorn* eene Parochie-Kerk, staande onder het Dekerschap van de *Veluwe.* Men vondt aldaar eene groote Vikarij, ter eere van

JOANNES *den Dooper* gestigt. Tegenwoordig dient het gewijde Gestigt ten gebruike der Hervormden, voor welken één Leeraar den predikdienst waarneemt. Hij is Lid der Klassis van *Thiel.* — Weleer onthieldt zich te *Yzendoorn* een adelijk Geslagt, 't welk aan de Heerlijkheid zijnen naam gegeeven, of den zijnen daar van hadt ontleend. De Heeren VAN EGMOND waren daar van, eertijds, eigenaars. Door verkoop is zij, van tijd tot tijd, overgegaan in andere Geslagten.

Zie SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen.*

YZENDOORN, (GYSBERT VAN) was de Zoon van WILLEM VAN YZENDOORN en van MARGARETA BARNER, dogter van GYSBERT BARNER, Burgemeester te *Zutfen.* Uit deeze niet onaanzienlijke Onderen wierdt onze GYSBERT gebooren te *Ede*, een Dorp, gelegen in *Gelderland* op de *Veluwe*, op den derden December des Jaars 1601. Al vroeg verloor hij zijne Ouders. Zijn Vader stierf, toen hij den onderdom van slegts vijftien maanden hadt bereikt; en ten tijde van het overlijden zijner Moeder was hij niet meer dan ongeveer zes jaaren oud. Kort vóór haaren dood hadt deeze haaren Zoon op het Latijnsche School te *Harderwijk* besteld. In zeer korten tijd maakte zich hier de jonge GYSBERT de beginzels der Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche taale eigen, en oeffende zich nog, daarenboven, in de gronden van zommige Weetenschappen. Het Schoolstof hebbende afgeschud, ging YZENDOORN over tot het Hoogeschool, in de zelfde Stad. Even als voorheen, muntte hij ook hier uit in naarstigheid en vorderingen. Onder voorzitting van den Hoogleeraar JOHANNES ISAACUS PONTANUS hieldt hij, meer dan ééns, eene openbaare twistrede, over een of ander onderwerp, uit de Natuurkunde ontleend. Eenmaal redekaveide hij, onder den Hoogleeraar ANTONIUS THYSIUS, over de heilige bediening van het Nieuwe Verbond.

Niet hooger dan den onderdom van ruim vijftien jaaren hadt YZENDOORN bereikt, wanneer hij het onlangs opgerigte Hoo-

GIJSBERT VAN IJZENDOORN.

Hoogeschool te *Groningen* ging bezoeken. Vervolgens vertoefde hij eene wijle tijds te *Franeker*, en eindelijk ook aan het Hoogeschool te *Leiden*. Nu bekroop YZENDOORN de lust tot het doen eener buitenlandsche reize, met oogmerk om kennis te maaken met de meest beroemde Geleerden van dien tijd, en aan het licht hunner kennisse zijne reeds verkreegene kundigheden verder te ontsteeken. Ten dien einde vertrok hij na *Frankrijk*. Dat van *Sedan* was het eerste Hoogeschool, alwaar hij eenigen tijd vertoefde. Hij hoorde aldaar de Wijsgeerige lessen der beroemde mannen GUALTERUS DONALDSON, ARTUR JONSTON, en ook, hoewel slegts voor een korten tijd, die des Opvolgers van den laatstgenoemden, JOHANNES SMITH, naderhand Leeraar onder de Hervormden te *Nijmegen*, beroemd wegens zijne Verzamelde Oudheden. Zich ter zelfde plaatze op de Godgeleerdheid toeleggende, genoot hij, in die Weetenschap, het onderwijs van ANDREAS MELVIN, DANIEL TILENUS, die zedert zeer beroemd is geworden, door zijne handhaaving der Remonstrantsche leerbegrippen, en JAKOBUS CAPELLE, van welken laatstgenoemden hij onderweezen wierdt in de gewijde Geschiedenissen. De Hoogleeraar N. BORQUILLON was zijn leermeester in de Hebreeuwsche taale. Vervolgens ook andere oorden van *Frankrijk* willende bezoeken, was de volgende Stad, alwaar YZENDOORN eenigen tijd doorbragt, het vermaard *Saumur*. Hier begroette hij FRANCISCUS GOMARUS en FRANCO BURGERSDYK, beiden naderhand Hoogleeraaren te *Leiden*, en N. CAPELLE. Van *Saumur* begaf zich YZENDOORN na *Parijs*. Hier vertoefde hij den tijd van volle twee jaaren, zich inzonderheid op de beoeffening der Wijsbegeerte toeleggende. Het gevolg daar van was, dat hij eerst tot den rang van *Baccalaureus*, vervolgens tot dien van *Magister* of Meester wierdt bevorderd, en eindelijk den trap der Doktoraale waardigheid, met geenen geringen roem, beklom. Dit viel voor in den Jaare 1620. Thans ging YZENDOORN ook de overige Hoogeschoolen van *Frankrijk* bezoeken, en vervolgens het Zuidlijk gedeelte diens Koninkrijks; waar na hij zijnen voet op Spaanschen bodem zette, met oogmerk om het meest bezienswaardige gedeelte diens Gewests te bezigtigen. Doch hij staakte wel

haast

haast zijne reize: zo zeer mishaagden hem de zeden der Spanjaarden, dat hij, naa weinige weeken vertoevens onder hen, na *Marseilje*, van waar hij uit *Frankrijk* was vertrokken, wederkeerde, met oogmerk om *Italie* te doorreizen. Over *Genua*, *Pisa* en *Siëna* nam hij zijnen weg na *Rome*. Geduurende zijn verblijf in de laatstgenoemde Stad overleedt Paus PAULUS DE V, en vertoefde hij aldaar zo lang, tot dat de opengevallen Zetel wierdt vervuld, door de verkiezing en inhuldiging van Pause GREGORIUS DEN XV. Eenen uitstap na *Napels* gedaan hebbende, keerde YZENDOORN te rug na *Rome*, om vervolgens de meest vermaarde Steden en Plaatzen van *Italie* te bezigtigen. Eene van deeze was het vermaarde Heiligdom te *Loretto*. Het beroemde Hoogeschool te *Bologne* wierdt niet ongezien voorbijgegaan. Naa een geruimen tijd afweezens, keerde onze Reiziger te rug na *Parijs*, met oogmerk om 'er zich verder op de Wijsbegeerte toe te leggen. De beoeffening der Geneeskunde voegde hij thans daar nevens. Intusschen vondt YZENDOORN zo veel smaaks in de Fransche verkeering en zeden, dat hij het besluit nam, om in dat Koninkrijk zijne dagen te slijten. Eensklaps, nogthans, veranderde hij van ontwerp. In den Jaare 1629 bekroop hem de zucht om zijn Vaderland en Vrienden te bezoeken. Naauwlijks in zijne geboorteplaats zijnde te rug gekeerd, stortte hij in eene zeer gevaarlijke ziekte, welke aan zijne herstelling deedt wanhoopen. Allengskens keerde hij weder tot voorgaande gezondheid. Nu wierdt hem een Hoogleeraarsgestoelte, in het Doorluchtig School te *Deventer*, aangeboden; doch hij wees hetzelve van de hand. Burgemeesters en Raaden der gemelde Stad, als Verzorgers van het Kweekschool, in den Jaare 1634, de zelfde aanbieding, met veel aandrang, herhaald hebbende, bewilligde YZENDOORN in hun verzoek. De Wijsbegeerte was de taak, van welke het onderwijs hem was opgedraagen. Op den negenden Maij des gemelden jaars aanvaardde hij, met de gewoone plegtigheden, zijne bediening. Dertien jaaren bekleedde hij, met veel roems, dien post; naa verloop van dezelve vertrok hij na *Harderwijk*, als eerste Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, aan het onlangs opgerichte Hoogeschool der Provin-

vincie van *Gelderland.* Tot aan zijnen dood verftrekte hij tot roem en luister aan de zelfde Stad, alwaar hij de eerfte gronden zijner volgende vermaardheid hadt gelegd. Het jaar zijns afftervens vinden wij niet aangeteekend. Van zijnen werkzaamen aart, als mede van zijne zucht voor de Wijsbegeerte, kunnen de volgende Schriften tot een bewijs dienen, door hem in openbaaren druk aan de geleerde waereld medegedeeld.

Effatorum Philofophicorum Centuriæ duæ. In 8vo. 1633 et 1642.

Collegii Philofophici Daventrienfis pars Prima. In 8vo. 1636.

— — — — — — — *pars Secunda.* In 8vo. 1638.

Compendium Logicæ Peripateticæ. In 8vo. 1640.

Phyfiologia Peripatetica. In 4to. 1642, 1643 et 1653.

Logica Peripatetica. In 4to. 1645 et 1652.

Ethica Peripatetica. In 4to. 1659.

Medulla Phyficæ Generalis et Specialis. In 12vo. 1658.

Zie SLICHTENHORST, *Toneel der Steden van Gelderland*; REVII *Daventria Illuftr.*

YZENDYKE is een klein Steedje, drie uuren gaans beoosten *Sluis* gelegen, niet verre van eenen kleinen inham van *de Schelde*, den *Blik* geheeten, die de Stad voor deezen befpoelde. Het was eertijds eene zeer fterke Plaats, en het omliggend Land kon 'er onder water gezet worden; doch wordt thans

van weinig belang gerekend. Het bedijken van het Zuiddiep, in den Jaare 1688, heeft de gelegenheid van *Yzendijke* zeer veel doen veranderen. Het *Wanty*, dat voorheen in het Zuiddiep viel, daar nu de dwarsweg legt, valt thands digt bij de *Jonkvrouwen-Schans*. Zedert is de grond rondom de Stad zo hoog opgezet, dat 'er het hoogst Getijde zelf zelden bij kan. Daar voor het Jaar 1688 de Schepen voeren, heeft nu, al veele jaaren lang, de Ploeg gegaan en het Vee geweid.

De Vestingwerken bestaan 'er uit zes Bolwerken, een Ravelijn, een halve Maan, eenige omgelegen' Reduiten en eene goede Graft. Daar liggen gewoonlijk eenige Kompagnien Voetvolk in *Yzendijke*, onder 't bevel van een' Kommandeur, die een' Majoor onder zich heeft.

Even buiten *Yzendijke*, aan de Zuidzijde der Stad, is een Fort van vier Bolwerken opgeworpen, de *Jonkvrouwen-Schans* geheeten, alwaar een Detachement Soldaaten, onder 't opzigt van eenen Majoor, in gelegd is. Een weinig bewesten deeze Schans is de Reduit de *Schaapstal*.

Yzendijke is al in den aanvang der Tiende Eeuwe bekend geweest. Men vindt, in de brieven der Utrechtsche Kerke van dien tijd, gewag gemaakt van drie Kerken, gewijd aan St. MARGAREET, St. KATHARYN en St. JAN, die te *Yzendijke, in het Land Gasterna aan de Rivier Beverna*, gestaan zouden hebben. In Maij des Jaars 1604, maakte MAURITS, Graaf van *Nassau*, zich meester van het Steedje *Yzendijke*. Hij hadt 'er zeven dagen voor gelegen, toen de Bezetting, die groot gebrek aan versch water hadt, het Steedje aan hem over gaf. Men hadt, 's daags te vooren, eenen Trompetter des Prinsen, die de Vesting kwam opeischen, nas dat hij tweemaal geblaazen hadt, moedwillig dood geschooten. En dit was oorzaak, dat de Bezetting geene de minste Krijgseer, bij het uittrekken, bedingen kon. *Yzendijke* is, zedert, behalven dat het, in 't ongelukkig Jaar 1747, in Fransche handen viel, altijd in de magt der Algemeene Staaten gebleeven.

Men heeft maar zes Straaten binnen *Yzendijke*. Het getal der Huizen beloopt honderdzesënvijftig, en dat der Inwooneren omtrent driehonderd, zonder de Vrouwen en Kin-

de-

deren te rekenen. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door twee Predikanten bediend. Zij wordt tamelijk wel onderhouden. Men bewaart 'er nog eenen Ladder in, met welken de Spaanfchen weleer voor hadden de Stad te beklimmen. De Roomschgezinden hebben 'er ook een Kerkhuis. Het geweezen Stadhuis, dat aan bijzondere lieden verkogt is, heeft eenen Toren, en verders niets merkwaardigs. Men heeft twee Krijgsmagazijnen te *Yzendijke*, die onder 't opzigt van eenen Kommis ftaan. Het voornaamfte Gebouw der Stad is het Huis, dat de Heer HELIBUL aldaar geftigt heeft, 't welk, zo wel als de Kerk, van verre gezien wordt. Dit Huis is, eenige jaaren geleeden, door de Stad gekogt en wordt nu tot een Stadhuis gebruikt.

De Regeering van *Yzendijke* beftaat uit één' Baljuw, één' eerften Hoofdman, zes Hoofdmannen en één' Griffier, die te gelijk het Ampt van Ontvanger der Stad bekleedt. De Baljuw wordt, voor zijn leven, door den Hoogbaljuw van het Vrije van *Sluis* aangefteld. De Hoofdmannen worden jaarlijks, door Afgevaardigden van het Vrije, veranderd. Zij begeeven het Ampt van Griffier en Ontvanger, dat voor het leven bekleed wordt.

Voor meer dan eene Eeuw, is 'er merkelijk gefchil geweest, tusfchen de Regeering van *Yzendijke* en het Kollegie 's Lands van de Vrijen. De Hoofdmannen gaven zich den naam van Schepenen, en beweerden onafhankelijk van het gemelde Kollegie te zijn. In 't Jaar 1622, wierdt 'er een Verdrag tusfchen de partijen getroffen, en bij de Algemeene Staaten bevestigd, volgens het welke de verkiezing van Hoofdmannen en een dubbel getal door dezelven benoemd, geheel aan het Kollegie van de Vrijen gelaaten wierdt. Der Hoofdmannen Vonnisfen, in burgerlijke zaaken, zouden, onder borgftellinge, ter uitvoeringe gebragt kunnen worden; doch men zou zich, van dezelven, op het Kollegie 's Lands van de Vrijen kunnen beroepen. De kennis van lijfftraffelijke zaaken bleef alleen tot het gemelde Kollegie behooren. De Hoofdmannen, eenige nieuwe Keuren willende maaken, moesten dezelven aan het Kollegie voorhouden, dat 'er zijne goedkeuring aan zou geeven. Wijders moesten alle Keuren,

op den naam van het Kollegie, afgekondigd worden. De Hoofdmannen behielden wel de bestiering over de Middelen der Stede; doch moesten daar van jaarlijks rekening doen aan het Kollegie, of deszelfs Afgevaardigden. Het opstellen van Excijnzen over *Yzendyke* zou ook alleen aan het Kollegie blijven behooren. De Ampten van Griffier, Ontvanger, Boden en andere mindere Bedienden zouden, door de Hoofdmannen, vervuld worden. Kort naa het maaken van dit Verdrag vernieuwden de Hoofdmannen van *Yzendijke* de oude geschillen. Doch de Algemeene Staaten beslisten dezelven, bij eene Ordonnantie van den tweeëntwintigsten Januarij 1630. In dezelve wierdt den Hoofdmannen uitdrukkelijk verbooden, zich den titel van Burgemeesters en Schepenen aan te maatigen. En zij kreegen 'er bevel in, om zich, op de verbeurte van honderd Guldens, stiptelijk, volgens de gemaakte overeenkomst, te gedraagen.

Met het verkiezen der Regeeringspersoonen van *Yzendijke* gaat het op deeze wijze toe. De Afgevaardigden van het Kollegie van de Vrijen begeeven zich jaarlijks na *Yzendijke*; alwaar de Baljuw der Stad, nevens de regeerende Hoofdmannen, eene benoeming van veertien Persoonen gemaakt hebben, die, na het overleveren der Rekeningen, 't welk des Woensdags naa Pinksteren geschiedt, en naa dat de regeerende Hoofdmannen bedankt zijn, aan de Afgevaardigden wordt overgeleverd. Deeze verkiezen terstond zeven Hoofdmannen, uit de zeven regeerenden, en de veertien benoemde Persoonen; en de Pensionaris van 't Vrijo maakt de Verkiezing, op staande voet, van 't Stadhuis, aan het Volk bekend. Wanneer 'er een Hoofdman sterft, wordt zijne plaats, door het Kollegie van de Vrijen, met een' ander' Persoon vervuld.

De Admiraliteit van *Zeeland* heeft eenen Licentmeester binnen *Yzendijke*, tot het ontvangen der inkomende en uitgaande Regten.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staats-Vlaanderen.*

YZEN-

Yzendyke, (*Ambagt van*) naar het ſtraks beſchreevene Steedtje aldus genaamd, en in deszelfs omtrek gelegen, is eene verzameling van verſcheidene Polders; zij zijn zes in getal, en de volgende hunne naamen: *het eerſte deel van Prins Willems Polder*; *Maurits Polder*; *de Oranje Polder*; *de Groote en Kleine Jonkvrouwen-Polder*, en een gedeelte van den *Generaalen Vrijen Polder*. Te zamen beſlaan zij eene uitgeſtrektheid van achtduizend tweehonderd dertig Gemeten. In zommige der Polders vindt men Dorpen en Kerken.

* *

*

REGIS.

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER W—YZEN.

DEEL XXXII.

Wir-

DEEL XXXIII.

Wons

Y.

REGISTER.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

XXXIV. DEEL.

XXXIV. Dl. pl.I.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

VIER-EN-DERTIGSTE DEEL.

Y—Z.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCXCV.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

ZAA.

ZAAN, eên niet onvermaarde Stroom in het gedeelte van het Noordlijk gewest der Provincie *Holland*, *Kennemerland* geheeten, van welken verscheiden zeer vermaarde Dorpen hunnen naam ontleend hebben, eertijds van wijder uitgebreidheid dan in den tegenwoordigen toestand. Verschillende, gelijk het gemeenlijk gaat in het naaspooren der aloudheid, zijn de gedagten aangaande den oorsprong der benaaminge. 'Er is 'er, die de reden zoeken in het woord *Zaan*, zijnde een aangenaam voedzel, van Room bereid, naar 't welk de Stroom zou zijn benoemd geworden, om dat men, van ouds, langs beide oevers zeer veele Vee- en Melkrijke Landerijen aantrof. Anderen zoeken den oorsprong in het stopwoord *Zaan*, in 't Oud Hollandsch *snel* of *terstond* beteekenende, om dat de Stroom, met een snellen vloed, uit de Meiren na het Y voortliep. Anderen wederom zoeken andere naamsredenen, in het optellen en beoordeelen van welke wij ons niet willen verdiepen.

Zo onzeker nu de reden der benaaminge is, even weinig is men 't eens omtrent de plaats, alwaar de Oorsprong van den *Zaan* moet gezogt worden. Volgens zommigen zou de *Zaan* weleer een tak van den *Rhijn* geweest zijn, die bij het van ouds vermaarde, doch nu verdweenen Kasteel *Rodenburg* of *Roomburg*, bij *Leiden*, uit de straks genoemde Riviere voortgekoomen, langs de Heerlijkheid van *Alkemade*, voorbij de Dorpen *Sassenheim*, *Lis*, *Hillegom*, *Heemstede*,

door *Nieuwkerkerland*, voorts na *Polanen*, van daar langs het oude Dorp *Zaanden*, als mede het *Wormerland*, tot aan de Heerlijkheid van de *Schermer*: en tusfchen de *Vroenlanden* doorgegaan zijnde, na dat hij *Zaanegeest* hadt bevogtigd, bij *Petten* in Zee ftortte. Doch dit gevoelen fteunt op losfe gisfingen, en heeft geen den minften grond in de verhaalen onzer meest geloofwaardige Hiftorie- en Kronijkfchrijvers. Meer fchijn van waarheid heeft het gevoelen, dat de oorfprong des *Zaans*, gelijk dezelve zich nog heden ten dage vertoont, moet gezogt worden bij het *Starremeir*, een weinig ten Noorden van het Dorp *Knollendam*. Het water, uit de Duinen en Meiren, in de nabuurfchap van *Alkmaar*, zou dus als de bron van den *Zaan* moeten befchouwd worden. Hoewel de *Zaan* thans niet gevoegelijk op de lijst der Rivieren, of altijd afloopende Wateren, eene plaats kan bekleeden, heeft hij, egter, daar van de gedaante, in zijne menigvuldige bogten en kromten. Zijne tegenwoordige uitgeftrektheid, zonder deeze kronkelingen daar onder te rekenen, wordt gefchat op ruim tweeëndertighonderd *Rhijnlandfche* Roeden. De wijdte is niet overal de zelfde. Door elkander genomen wordt dezelve gefchat op dertig tot vijftig Roeden. Op sommige plaatzen kan zij niet meer dan twintig of vierëntwintig Roeden haalen. Hier en daar, doch zeldzaam, meet men van vijftig tot vijfënzestig *Hondbosfche* Roeden. Alom beroemd, en een wonder in hunne foort, zijn de rijke Dorpen, aan deeze Stroom gelegen: zij zijn *Oost* en *Westzaandam*, *Koog*, *Zaandijk*, *Wormerveer* en *Knollendam*. De Dorpen *Oostzaan* en *Westzaan* liggen op eenigen afftand ter wederzijden.

Zie HALMA, *Toneel der Vereenigde Nederlanden*; A. LOOSJES, *Befchrijving van de Zaanlandfche Dorpen.*

ZAAN, (WILLEM VAN DER) was een dier moedige Zeehelden van den ouden tijd, welke, door hunnen ijver en Vaderlandsliefde, bij tijdgenooten en naakomelingen zich verdienstelijk gemaakt hebben, en welker naamen en verrigtingen niet te dikmaals kunnen herhaald worden; vooral in den tegenwoordigen tijd, in welken, zal het Vaderland behouden blijven, de dapperheid onzer Kapiteinen en hoogere Bevelhebberen wel voornaamelijk het werk zal moeten verrigten, en tegen den nijdigen Engelsman het zwaard op de zijde gorden. Mogt onze eenvoudige opgave van VAN DER ZAANS leevensloop en heldendaaden van eenige baate zijn, ter bemoediginge van onze Zeehelden, en tot heil van het deerlijk geschokte en diep gevallene Vaderland!

Wegens de afkomst en den tijd der geboorte van onzen Zeeheld vinden wij niets aangeteekend. 't Kan zijn, en dit strekt zijner naagedagtenisse meer tot roem dan tot schande, dat hij van Ouderen van gering aanzien in den burgerstand zijnen oorsprong heeft ontleend. Waarschijnlijk is dit, om dat VAN DER ZAAN, gelijk uit zijnen leevensloop blijkt, bij zijne eerste intrede in den Zeedienst, den laagsten post bekleedde. Gelijk ftondt hij hier in met zeer veele Zeehelden, die aan het Vaderland de gewigtigste diensten beweezen hebben. Hoe 't zij, reeds in zijne vroegste jeugd vertoonde hij blijken van een verhevenen en heldhaftigen aart, en zou hij, naar veeler oordeel, ongetwijfeld tot hooger rang, dan dien van Schout bij Nacht, gesteegen zijn, ware zijn leevensdraad niet door eenen, voor hem en 's Lands dienst ongelukkigen, kogel, te vroeg afgekort. — Heeft de ondervinding van alle tijden getoond, dat niets bekwaamer is om eenen Held, zo te water als te lande, te vormen, dan dat hij langs de onderscheidene trappen van den krijgsdienst opklimme, en dien van meerder of minder bewind aldus bereike, dit was juist het geval van onzen VAN DER ZAAN; want schier van trap tot trap het zeemanschap geleerd, en zich dus in staat gesteld hebbende om met wijsheid over anderen te gebieden, wijl hij 't gehoorzaamen, vooraf, zelf geleerd hadt, zag hij zich, in 's Lands dienst, eerlang tot Kapitein bevorderd, en dus in staat gesteld, om zijne ver-

vertfaagdheid, bij voorkomende gelegenheden, aan den dag te leggen. De berugte Zeeflag van den Jaare 1653, tusfchen de onzen en de Engelfchen, op den twaalfden Junij, omtrent *Nieuwpoort* voorgevallen, was wel eene der eerften: want als de Engelfche Schout bij Nacht JOHN LAWSON, met acht of tien Fregatten, de Kapiteinen VAN DER ZAAN en JOOST BULTER VAN GRONINGEN zocht af te fnijden, hadt deeze niet alleen het ongeluk van op het bed der eere te fneuvelen, maar ook was zijn fchip, door vier of vijf fchooten, zodanig getroffen, dat het omviel en zonk, tot groot gevaar van VAN DER ZAAN, zo nabij het fchip van BULTER liggende, dat 'er geen kleine moeite aan vast was, om zich voor BULTERS ingevallen Wand te beveiligen, en teffens uit de handen der Engelfchen te blijven, die hij rondsom zich hadt liggen; dan uit deezen nood wist hij zich zo gelukkig te redden, dat hij niet alleen nog vijftig of zestig man van BULTERS zinkend fchip in 't zijne bergde, maar ook een der Engelfche fchepen in den grond boorde.

Wanneer de Vice-Admiraal DE RUITER, in den Jaare 1655, met acht Schepen en Fregatten van oorlog, neffens twee Jachten, door den Nederlandfchen Staat, na de kust van *Barbarije* en de *Middelandfche Zee* gezonden wierdt, met last om alle Barbarifche rooffchepen, en bepaaldelijk die van *Tetuan*, *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli*, te bevegten, te veroveren en te vernielen, hadt men onzen VAN DER ZAAN, als gefchikt tot dien gewigtigen tocht, niet vergeeten, maar een fchip van honderdvijftig man en zesënveertig ftukken gefchut onder zijn bevel gefteld. Toen nu DE RUITER, met deeze Vloot, van voor *Kadix* Straatswaarts ingeloopen was, met oogmerk om den ontvangen last te volvoeren, en aan elk der vier Oorlogfchepen, een der vier Fregatten tot bijftander toegevoegd hadt, ten einde elkanderen, in gevalle van gevecht, als mannen van eere, tronwelijk te helpen, kreeg onze VAN DER ZAAN den braaven IZAAK ZWEERS tot den zijnen. In deeze hoedanigheid gaf hij meer dan een bewijs van zijne edelmoedige ftoutbartigheid, en wel inzonderheid voor *Arzila*, *Salée* en daaromtrent; als immers de Vloot, nu weder door de Straat gezeild, een fchip in 't oog gekreegen hadt, dat zijnen koers

koers regt na *Arzila* zette, en bevonden wierdt het groot Admiraals schip van Algiers te zijn, ontbrak het VAN DER ZAAN niet aan moed, maar wel aan gunstige gelegenheid, om DE RUITER, die jacht op 't zelve maakte, en het noodzaakte in de haven van *Arzila* te vlugten, zo vroeg bij te komen, dat hetzelve veroverd konde worden. Ondertusschen daar aan den grond geraakt, wierdt het nog niet ongemoeid gelaaten: want VAN DER ZAAN en VAN BERCHEM schroomden niet, met eenige welbemande sloepen en boots, een kans op hetzelve te waagen, om te beproeven of het niet te veroveren en te verbranden viel; dan 't gemelde schip aan boord komende, ontdekten zij, dat 'er nog wel vijftig Mooren op waren, die als verwoede menschen hen alles, wat hun van zwaare kogels, yzere bouten, koevoeten, mookers, enterbijlen enz., voor kwam, om van kanon- en musketschooten niet te reppen, met zo veel verwoedheid op 't lijf wierpen, dat de boots en sloepen, met verlies van een' man en wel dertig gekwetsten, genoodzaakt waren af te houden. Het gemelde schip, evenwel, hadt in 't stooten zo veel geleeden, dat VAN DER ZAAN, met nog twee anderen, in 't vervolg, door DE RUITER afgezonden, om te verneemen of de Mooren ook weer deeden, om 't zelve van den grond te krijgen, bevondt dat het gemelde roofschip nog geheel op zijde lag, bedorven en aan stukken was.

Als de Vloot hier op, in de naastvolgende maand October, door DE RUITER, verdeeld was, en hij zelf met twee schepen voor *Salée* bleef, om de handeling voort te zetten, en de uitkomst daar van af te wagten, kruiste VAN DER ZAAN met twee schepen op de roovers, met dien uitslag, dat hij in November, jagt op drie Turksche schepen kreeg, waar van het een genomen, en het tweede verbrand wierdt, terwijl het derde het met de vlugt ontkwam.

Op den tweeden der eerstvolgende maand December, kwamen onze VAN DER ZAAN, en de Schout bij Nacht VERVEEN, op de kust van *Algarve*, bij negen Turksche roovers; zij deeden, onaangezien de al te groote ongelijkheid van magt, aanstonds hun uiterste best om daar onder te komen; dan de roovers, te weinig moeds bezittende om stand te houden,

 en

en eenen vijand onder de oogen te zien, die door beleid en dapperheid voor hun ontzachlijk was, zogten, met alles bij te zetten wat mogelijk was, hunne behoudenis in de vlugt, en ontkwamen 't nog gelukkig.

In den beginne des volgenden Jaars 1656, neffens het schip van DE WILDT, door den Vice-Admiraal DE RUITER, na *Messina*, *Napels* en *Livorno* gezonden, om de aldaar gereed liggende Koopvaardijschepen na 't Vaderland te geleiden, voerde hij dien last gelukkig uit, en kwam, naa zich onderweg weder met de Vloot vereenigd te hebben, behouden in 't Vaderland te rug, met den roem van zich dapperlijk gekweten te hebben, onder DE RUITER, zo om die van *Salé* tot het sluiten van den Vrede te dwingen, als om de Zilvervloot te beveiligen.

Het Jaar 1657 was niet min vruchtbaar dan het afgeloopene in bedrijven ter Zee, waar aan VAN DER ZAAN deel had; want DE RUITER, ter beteugelinge van de Turksche en andere roofschepen, die zedert eenigen tijd veel Hollandsche Koopvaarders weggenomen hadden, na de Middelandsche Zee gezonden, hadt in last om zich met VAN DER ZAAN en den Kommandeur DE WILDT, te *Kadix* of daaromtrent, te vereenigen, gelijk op vertooning van dien last, den eersten Februarij, tusschen *Gibralter* en *Mallaga*, daar hij hen ontmoette, ook aanstonds geschiedde. DE RUITER dus met deeze twee schepen versterkt, en met last uit het Vaderland voorzien, om de Fransche vrijbuiters, die veel nadeels aan onze Koopvaardij hadden toegebragt, zo veel hem mogelijk was, te veroveren en op te brengen, kreeg, op den achtentwintigsten dier maand, omtrent *Korsika*, jacht op twee Fransche schepen, *de Koningin* en *de Jager* genoemd, die beide veroverd wierden; het eerste en grootste door DE RUITER zelven en DE WILDT, het tweede en kleinste door de Kapiteinen OOMS en VAN DER ZAAN; want de Fransche Kapitein LEDIGNAK, last van OOMS ontvangen hebbende om de sloep uit te zetten, en aan zijn boord te koomen, voer aan dat van VAN DER ZAAN, daar hij vastgehouden, en genoodzaakt wierdt, om zich zo wel als het andere overtegeeven.

In

In Maart zette men de gevangene Franſchen te *Barcelona* aan land; maar de boot van DE RUITER, en de boot en ſloep van VAN DER ZAAN waren met de laatſte Franſchen nog aan land, wanneer 'er zulk een geweldige ſtorm uit den Noordoosten opſtak, dat de boots, nu reeds op weg, genoodzaakt waren na land te rug te keeren, en daar op het bedaaren van den ſtorm te wagten; met den derden dag nam de wind wel wat af, maar evenwel ging de baar van 't gat zo hoog, dat de ſloep van VAN DER ZAAN, daar in komende, wierdt omgeſmeeten; waar bij een Luitenant, een Quartiermeester en een Matroos ongelukkiglijk omkwamen, terwijl de ſloep met de overige manſchap nog gered wierdt.

Het neemen der twee gemelde Franſche ſchepen gaf wel aanleiding tot merkelijke ſtribbelingen tusſchen *Frankrijk* en deezen Staat, doch ze wierden eerlang gelukkiglijk bijgelegd, en wel met dien gevolge, dat DE RUITER, de Kommandeur DE WILDT, en de Kapiteins OOMS en VAN DER ZAAN, als zich manneiijk en volgens hunnen last gekweeten hebbende, door den Raad ter Admiraliteit te *Amſterdam*, in erkentenis van dien goeden dienst, ieder met een gouden keten beſchonken wierden.

Aan deeze eer beantwoordende, ſtondt VAN DER ZAAN zijnen opperbevelhebber, den Vice-Admiraal DE RUITER, in alle zijne verdere onderneemingen, in de Middelandſche Zee, getrouwelijk bij; waarom hij zich meer dan eens met bijzondere bevelen door hem vereerd vondt: doch dewijl ons beſtek niet toelaat, een omſtandig verhaal van al die mindere bedrijven te geeven, waar aan VAN DER ZAAN wel heeft deel gehad, en waar in hij zich altoos loffelijk van zijnen pligt gekweeten heeft, zullen wij hier ſlegts in het voorbygaan melden, dat, toen den Portugeezen, door onzen Staat, de Oorlog verklaard was, en DE RUITER, in 1658, met tweeëntwintig ſchepen na de kusten van *Portugal* gezonden wierdt, Kapitein VAN DER ZAAN wederom deel aan dien tocht hadt, voerende het ſchip *'t Zuiderhuis*, op hebbende tweeënveertig ſtukken geſchut en honderdvijftig man, en dat de Vice-Admiraal, wiens ſchip na *Kadix* ter herſtelinge opgezonden moest worden, om dat hij Kapitein SCHATTER, door onacht-

zaamheid van deszelfs Stuurman, dwars voor de boeg gekreegen, en daar bij merkelijke schade geleeden hadt, op dat van VAN DER ZAAN overging; die, den Vice-Admiraal aan boord hebbende, en jacht op een Portugeesch vaartuig krijgende, omtrent drie mijlen benoorden de Kaap van *Roxent*, hetzelve tot digt onder een Kasteel vervolgde; doch waar uit zo sterk gevuurd wierdt, dat de fokke en de groote marszeilrae, van VAN DER ZAANS schip, wel half van boven neêr kwam; ook vloog 'er een bout van wel twaalf pond, nevens den grooten mast, in een geschutpoort, zonder evenwel iemant te kwetsen. De schade wierdt zo goed mogelijk hersteld, en het schip van den Vice-Admiraal kwam, na eenige dagen, ook weder te voorschijn, waar op hij toen overging; het harde weder, dat kort hier op volgde, en verscheiden schepen grootelijks beschadigde, trof dat van VAN DER ZAAN derwijze, dat het, neffens wel vijf anderen, na *Kadix* opgezonden moest worden, om het gebrokene te herstellen; doch van waar ze alle in 't kort weder bij de Vloot kwamen, die eerlang na 't Vaderland keerde, en, den twaalfden November, behouden binnen *Texel* kwam.

Lang mogt het VAN DER ZAAN niet gebeuren, in 't Vaderland, gerust en stil te leeven, want als de Staat, in den volgenden Jaare 1659, weder eene Vloot na *Denemarken* zondt, om dat rijk tegen den Zweedschen Koning bij te staan, wierdt hem 't bevel opgedraagen over het schip *Tijdverdrijf*, ophebbende vijftig stukken geschut en tweehonderdvijfentwintig koppen; dan even daar door wierdt hem gelegenheid gegeeven, om deelgenoot dier eere te worden, welke de Nederlanders, onder bevel van den Vice-Admiraal DE RUITER, behaalden, met *Nyborg* zo sterk en onophoudelijk te beschieten, dat de Zweeden zich genoodzaakt zagen, de Stad en het geheele Eiland *Funen*, met alles wat 'er op was, ter bescheidenheid van de Deenen over te geeven.

In den Scheepstocht, die, in den Jaare 1661, volgens besluit der Heeren Staaten, door den Vice-Admiraal DE RUITER, met eene oorlogsvloot, na de Middellandsche Zee ondernomen wierdt, om de Algiersche en andere Turksche roovers, waar van de Nederlandsche ingezetenen veel nadeels

moes-

moesten lijden, te bevechten en uit de Zee te jaagen, voerde VAN DER ZAAN het schip *Middelburg*, ophebbende tweeenveertig stukken en honderdnegentig man; doch 't ongeluk wilde, dat hij, niet lang naa zijn vertrek uit het Vaderland, van eene onpasselijkheid wierdt aangetast, welke hem buiten staat stelde, zijnen post naa behooren te vervullen; waarom DE RUITER te raade wierdt hem met een Galjoot na *'t Vlie* te laaten brengen, om zich van daar na *Amsterdam* te begeeven, op hoope van spoediger daar zijne gezondheid te bekomen, en tot 's Lands dienst weder in staat gesteld te worden. De uitslag beantwoordde aan de opgevatte hoope; want VAN DER ZAAN herstelde in 't kort zodanig, dat hij geene zwaarigheid maakte, zich weder na de Vloot te begeeven, met welke hij nu, in hoedanigheid van Schout bij Nacht, de reis vervolgde. Onder andere bedrijven, waar door deeze tocht merkwaardig is, en die VAN DER ZAAN tot eere strekten, om dat hij 'er grootelijks deel in hadt, verdient niet slegts gemeld te worden, dat hij de drie zoofschepen, waar op DE RUITER in October jacht maakte, en welke hem met alle mogelijke moeite zogten te ontkomen, met zeilen en roeijen zo naa kwam, dat hij hun kon beschieten, 't geen niemant der andere bevelhebberen gelukt was; maar wel inzonderheid, dat hij van twee andere Turken, waar op DE RUITER eerlang jacht kreeg, den eenen, met naame *den Eenhoorn*, die tweeëntwintig stukken en honderdvijftig man op hadt, achterhaalde, veroverde, en daar door zesëndertig Christen Slaaven verloste, terwijl de andere, door den Vice-Admiraal zelven gejaagd, zijnen moedigen vervolger in de duisternis van den nacht, ten zijnen gelukke, ontkwam.

Op den negenden Februarij des volgenden jaars, ontdekte men vier Turksche roovers, daar DE RUITER aanstonds jacht op maakte; doch de roovers hadden zulk eene stijve koelte, en DE RUITER zulk eene stilte, dat 'er voor den nacht niet was bij te komen, zelfs niet voor VAN DER ZAAN, (die anders 't bezeildste schip der gantsche Vloote hadt,) om dat hij, toen men de roovers eerst in 't gezigt kreeg, bijkans een mijl te windwaart van DE RUITER was, en niet bij de Vlag kon koomen of de Turken waren wel twee mijlen voor-

uit geraakt, hebbende juist eene donkere maan te baate, daar ze zich, ter hunner beveiliginge, fnedig van bedienden.

De zelfde maand leverde eene andere gebeurtenis op, waar in VAN DER ZAAN beter naar zijnen wensch slaagde. Men wierdt, op den zestienden, acht Turken gewaar; DE RUITER maakte 'er aanstonds jacht op, vervolgde hen lang, en naderde ze allengskens, inzonderheid VAN DER ZAAN, die een rooveren wel een marszeil te kloek in 't zeilen was, en hun zo naa kwam dat hij verscheiden schooten op hen deedt, welke zij met gelijke munt betaalden. In dit najaagen hadt het Turksche roofschip *Pastassa van Tunis*, gevoerd door den Kapitein MUSTAFFA REYS RODESLER, het ongeluk van zijn groote steng af te zeilen. De Admiraal der Turken, dat ongeval verneemende, zogt hem een kabel te geeven, en zo te sleepen; maar dit maakte zijne reddeloosheid des te grooter, dewijl zijn fokkemast en boegspriet over boord vielen. Hier op zeilden al de zeven roovers digt bij den reddeloozen Turk, even of ze zich verbeelden de Hollanders, die maar zes schepen sterk waren, door hun geval vervaard te zullen maaken; dan ziende, dat ze in plaats van afhouden, hen hoe langs hoe nader kwamen, verlieten zij hunnen makker, en droegen zorge voor hunne eigene veiligheid. De Schout bij Nacht VAN DER ZAAN was hem van alle Hollandsche schepen de naaste: waarom de Turk, op geen ontzet te hoopen hebbende, zijne vlag streek, en zich aan VAN DER ZAAN overgaf; die niet draalde om zijn sloep en boot met eenig volk aan deszelfs boord te zenden, om de Turken af te haalen. Onder de ophebbende manschap vondt men eenentwintig Christen Slaaven, die hier bij gelukkiglijk hunne vrijheid bekwamen; doch het schip zelf vondt men goed te verlaaten, door het onstuimig weder daar toe inzonderheid bewoogen.

Terwijl DE RUITER zich in de nabijheid van *Tunis* ophieldt, om, ware het mogelijk, met den Koning, door onderhandeling, tot vrede te geraaken, ontving hij van den Turkschen Schout bij Nacht SULLEMAN BASJA REIS, nevens anderen in de haven van *Farina* liggende, eenen verpligtenden brief, waar in hij, met ronde belijdenis van driemaal

door

door DE RUITER op de vlugt gejaagd te zijn, hem gedienstig verzogt om de eer, dat hij zijnen Hollandschen Schout bij Nacht tegen hem Schout bij Nacht van *Algiers* wilde zenden, om schip tegen schip zijn geluk en fortuin van den oorlog te beproeven, en zich te kwijten als een soldaat, of, zo hij, hier toe verlof gegeeven zijnde, niet uitkwam, als de bloodste vrouw in Holland te zullen zijn. — DE RUITER, dit zonderling verzoek ingezien, en daar bij overwoogen hebbende, dat 'er met het toestaan van 't zelve voor VAN DER ZAAN groote eer viel in te leggen, zondt daar op, nog ten zelfden dage, een toestemmend antwoord te rug, hem daar in bij zijne mannelijke waarheid beloovende en verzekerende, dat in dat kamp- en schipgevecht den Hollandschen Schout bij Nacht niet de minste hulp van hem of iemant zijner Kapiteinen, 't zij met schepen, boots, sloepen, of volk, 't zij vóór of in 't gevecht, zou beweezen worden. VAN DER ZAAN, zulk een kans te schoon en te zeer naar zijnen smaak vindende, om ze voor bij te laten loopen, greep ze niet alleen greetig aan, maar droeg ook wel zorge, dat hij met zijn schip tijdig ter bestemde plaats gevonden wierdt. Dan zijn trotsche uitdaager, even of hij waarlijk van eenen held in eene der bloodste vrouwen van Holland herschapen ware, hadt geen moeds genoeg om uit te komen, maar bleef lafhartig, tot zijne eeuwige schande, onder de veilige hoede der Kasteelen liggen; dus voor al de waereld toonende, hoe veel pochend snoeven van waaren heldenmoed wel verscheele.

Met stilzwijgen gaa ik voorbij, wat 'er kort hier naa loffelijks door VAN DER ZAAN, omtrent eenen anderen Turkschen roover, die bevochten, overwonnen en verbrand wierdt, verricht zij, om dat anderen met hem in deeze eere deelden; hem in 't bijzonder raakt, dat DE RUITER, eindelijk den Vrede met die van *Algiers* getroffen hebbende, goedvondt, VAN DER ZAAN te gelasten, om met een afschrift der vredepunten, zo ras mogelijk, na *Mallaga*, en van daar, naa 't inneemen van den noodigen lijftocht, na 't Vaderland te vertrekken, ten einde aan de Heeren Staaten en Raaden ter Admiraliteit verslag te doen van 't geene op de reize, en inzonderheid te

Al-

Algiers, was voorgevallen. Hier toe den twintigften November te zeil gegaan, kweet hij, in 't Vaderland gekomen, zich naar behooren van zijnen pligt.

De nieuwe onlusten met die van *Algiers* misgunden hem 't genot eener langduurige ruste; want als in den Jaare 1664 bij de Heeren Staaten befloorén was, den Vice-Admiraal DE RUITER weder, met eene Vloot van twaalf oorlogfchepen en eene behoeftfluit, na de Middelandfche Zee te zenden, wierdt het fchip *'t Geloof*, met vijftig ftukken en tweehonderdveertig man uitgerust, onder bevel van VAN DER ZAAN, als Schout bij Nacht der Vloote, gefteld. Op deezen tocht geviel 't, als DE RUITER voor *Malaga* op de Rede lag, dat de Engelfche Vice-Admiraal LAWSON daar met twaalf Konings fchepen voorbij zeilde, welke men, volgens last van DE RUITER, met het ftrijken der vlagge, en eenige eerfchooten groette, daar met een gelijk getal fchooten, doch zonder vlag ftrijken, op geantwoord wierdt. VAN DER ZAAN wierdt daarenboven aan LAWSONS boord gezonden, om hem mondeling te groeten, dat met heusch onthaal door den Engelschman beantwoord wierdt. Ondertusfchen was de verwijdering tusfchen den Engelfchen en Nederlandfchen Staat reeds zo groot, dat DE RUITER, om aan zijne geheime bevelen te voldoen, de Middelandfche Zee verliet, en na 't Eiland *Goerée* bij *Kabo Verde* zeilde, daar onze VAN DER ZAAN den Vice Admiraal DE RUITER, zo in 't neemen van acht Engelfche Koopvaardijfchepen, als van het Eiland *Goerée* met alle zijne Sterkten, niet flegts dapper onderfteunde, maar ook, aan land gevaaren zijnde, de zeldzaame ontmoeting hadt, dat hij daar dien ouden Negen, JAN KOMPANY, vondt, die, veertig jaaren geleeden, met DE RUITER, toen nog maar Bootsmans jonge, gevaaren hadt, en dus met geen kleine verwondering uit VAN DER ZAAN verftondt, dat die zelfde MICHIEL DE RUITER nu Admiraal der Vloote was, en daarom verzogt dien ouden makker en fpeelgezel nog eens te zien, gelijk ook met wederzijdfche blijdfchap en vriendelijkheid gefchiedde.

Als DE RUITER van daar na *Sierra Leona* geftevend was, en vernomen hadt, dat de Engelfchen op dat Eiland vier Hollandfche gevangenen aanhielden, welke niet weinig van hun

hun te lijden hadden, wierdt VAN DER ZAAN, met eenige andere bevelhebberen, na land gezonden, om de gevangenen te verlossen, daar de Engelschen, in 't eerst, niet aan wilden, doch ze bij eene tweede bezending overgaven.

Schoon dit alles, als tot de bedrijven van VAN DER ZAAN behoorende, niet te verzwijgen viel, staat het egter niet gelijk met die blijken van moed en beleid, welke hij in volgende krijgsverrigtingen heeft aan den dag gelegd, en daarom, althans beknoptelijk, van ons gemeld moeten worden.

DE RUITERS welgelukte aanslag op *Kormantijn*, hoofdsterkte der Engelschen op de kust van *Gunea*, in 't Koningrijk *Fantijn*, dient vooral niet vergeeten; VAN DER ZAAN wierdt bij die onderneeming aangesteld tot Kolonel over de Matroozen die de landing moesten doen, om met zijn wijs en voorzigtig beleid den aanslag wel te doen gelukken; gelijk ook bij eene tweede onderneeming, zijnde de eerste vrugteloos uitgevallen, geschiedde; want hij veroverde met zijne Matroozen de Sterkte met het Kasteel *Kormantijn*, en ligtte den Standaard van hetzelve, dien DE RUITER, op den eersten December 1665, ter Vergaderinge van de Admiraliteit te *Amsterdam* verschijnende, aan de Heeren Raaden overhandigde: de Vlag der Engelschen op de kust van *Gunea* was insgelijks door hem genomen, en daar bij de Kroon, die in een Engelsch schip gevonden wierdt, met eenen bijgevoegden brief van den Hertog VAN JORK, waar uit bleek, dat ze door hem ten geschenke aan den Koning van *Andra* gezonden was. Uit aanmerkinge van al het voorgaande, zal het niemant vreemd dunken, dat VAN DER ZAAN bij zijn thuis koomen, tot erkentenisse van zijn beleid en dapperheid, met een gedenkpenning en gouden keten, ter waarde van zeshonderd guldens, beschonken wierdt; een eere, waar toe hij zo veel grooter recht hadt, om dat hij, zelfs op de terug reize na het Vaderland, zich naa zijne gewoonte zo min aan werkelooze ledigheid hadt overgegeeven, dat 'er, behalven andere loffelijke verrigtingen, nu en dan nog al een vijandlijk schip door hem was veroverd geworden.

De Staatsche Vloot, nog in dit zelfde jaar, onder het bevel van den Lt. Admiraal, tegen de Engelschen, in Zee gestoo-

ftooken, ontmoette in October eene verfterking van achttien fchepen, van welken het fchip *Gouda*, ophebbende tweeënzeventig ftukken, door onzen VAN DER ZAAN wierdt gevoerd; doch, naa niet lang in Zee geweest te zijn, wierdt hij met zulk eene zwaarmoedige ziekte bezogt, dat hij zelf oordeelde, zijn ampt niet naar vereisch te kunnen bedienen: waarom hij aan de Heeren Gevolmagtigden der Vloote verzogt, dat het hem vrij mogt ftaan, zich ter zijner herftellinge, voor eenigen tijd na land te begeeven; gelijk hem door welgemelde Heeren, op gunstig getuigenis van den Heere DE RUITER, wegens 's Mans voorgaande leeven, ijver en kloekmoedigheid, ten dienfte van den Lande zo menigmaal betoond, gereedelijk wierdt toegeftaan.

Tegen 't volgende Jaar 1666 genoegzaam herfteld om weder na Zee te kunnen gaan, deedt hij zulks gewillig, op het oorlogfchip *de Befchermer*, van vierënvijftig ftukken en tweehonderdnegentig man, zo Matroozen als Soldaaten, en kreeg hier door gelegenheid om mede te deelen in de eere, welke van de onzen, door dien bloedigen en aanhoudenden zeeftrijd van vier dagen, in Junij op de Engelfchen bevochten wierdt; als Schout bij Nacht in een der Smaldeelen van TROMPS Esquader de Vlag voerende, floeg hij nevens andere fchepen dwars door de Engelfche Vloot heen; doch raakte in geen gering gevaar, vermids een groot Konings fchip, twee branders bij zich hebbende, al fchietende en draagende op hem aanhieldt, met meening om hem te verbranden; daar de kans ook gunstig toe fcheen, om dat VAN DER ZAANS fchip alrede zeer reddeloos aan zeilen en touwerk was, en daarenboven, behalven de fchade aan zijn fokkemast, bezaansmast en boegfpriet, nog voor in de boeg een vierëntwintig ponder hadt gekreegen, die 'er doorgaande zulk een gat hadt gemaakt, dat 'er twee uuren ftoppens aan viel, eer men 't weder digt kon krijgen. Met, egter, voor den wind om te draaien, en met de Engelfchen om de Zuid heen te leggen, op hoope van hun daar naa op een nieuw afbreuk te doen, redde hij zich gelukkig uit dit gevaar; ja vervolgde, al fchietende, het fchip *de Zevenwouden*, in 't voorleeden jaar door de Engelfchen op de onzen veroverd, raakte het eindelijk digt

op

op zijde, gaf 't de laag met grof geschut, musketten en pistoolen, en veroverde het in 't kort. Doch in 't overneemen van 't volk leeden beide de schepen, bij een holle Zee, zo veel van elkanderen, dat VAN DER ZAAN, zijnen prijs na *Texel* opgezonden hebbende, zich den volgenden nacht, doch vrugteloos, vermoeide om weder bij 's Lands Vloot te koomen; waarom hij, als toch met zijn schip, in dien staat, geen dienst kunnende doen, te raade wierdt om, met den volgenden dag, den koers na *Goerée* te stellen. — Dit invallen, egter, zonder uitdrukkelijke orde, en op eene andere plaats dan tot de rendevous gesteld was, naamelijk *de Wielingen*, wierdt VAN DER ZAAN, wiens trouw en dapperheid men rondelijk erkende, als een zaak van schadelijke gevolgen, zo euvel afgenomen, dat men hem in eene geldboete van drieduizend guldens verwees.

Weinig aan 't verlies van zulk eene somme gelds hebbende te hinken, was hij, evenwel, niet ongevoelig over den smaad, die hier mede vergezeld ging, en van een groot deel menschen veel breeder wierdt uitgemeeten, dan ze inderdaad verdiende; gelukkig vondt hij gelegenheid om ze, door meer dan één heldhaftig bedrijf, gantsch en al uit te wisschen. Reeds in de naastvolgende maand Augustus, als men weder handgemeen met de Engelschen geworden was, kwam hem daar toe eene voor; want toen, even als voorheen, in het Esquader van den Lt. Admiraal TROMP, de Vlag van Schout bij Nacht voerende, gelukte het hem, eenen Engelschen brander, naa eenig gevegt, in den grond te schieten, met welken de Engelsche Schout bij Nacht der blaauwe Vlag, op de voorste schepen van TROMP afkwam, met voorneemen om ze te verbranden.

Hadt DE RUITER reeds voorheen een loffelijk getuigenis van 's Mans dapperheid en trouwe gegeeven, in den zeetocht des volgenden jaars toonde hij, meer dan eens, nog ten zijnen opzichte in 't zelfde gevoelen te staan, en ook inzonderheid, door met genoegen te zien, dat zijn Zoon, Jonker ENGEL, al voor twee jaaren, bij 't Kollegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, met eene acte van Luitenant begunstigd, als Kapitein Luitenant gesteld wierdt op het schip *Hollandia*, met

tach-

tachtig ſtukken en vierhonderdveertig man voorzien, en gevoerd bij WILLEM VAN DER ZAAN, die nu als Kommandeur over zeven ſchepen het bevel hadt. Zodra de gantſche Vloot bij een, en de noodige orde geſteld was, daar zich elk, in gevalle van vijandlijke ontmoeting, naar te richten hadt, wierdt VAN DER ZAAN gelast, met zijne zeven ſchepen, op kundſchap te kruisſen, en op alle vreemde ſchepen naauwkeurig acht te geeven; doch zich met den avond wederom bij de Vlag te vervoegen, ten ware hem, zijns oordeels, gelegenheid voorkwame, om een of meer vlugtende ſchepen in te zeilen en te achterhaalen, wanneer hij volſtaan konde, met 's anderen daags bij de Vlag te weezen. — Naa den gelukkiglijk uitgevoerden aanſlag op *Chattam*, waar bij VAN DER ZAAN als Schout bij Nacht de Vlag voerde, onder den Lt. Admiraal VAN NES, wierdt hem order gegeeven, dat hij met zeven ſchepen, tusſchen *Harwich* en *'t Konings Diep*, zou kruisſen, om den vijand alle mogelijke afbreuk te doen, en kennisſe van zaaken te bekomen; doch dat hij, ingevalle 'er al te ſterk eene magt van vijanden op hem afkwame, al ſchietende en waarſchuwende, met zijne ſchepen na de Hoofdvlag, voor de rivier van *Londen*, zou hebben te wijken. Dien last zo wel als alle andere bevelen, hem daar en op de terug reize na het Vaderland gegeeven, voerde hij gelukkig uit, doch de bijzonderheden daar van zijn, in eene beknopte levensſchets van den braaven Man, van te weinig gewigts, om daar mede den Leezer langer op te houden.

Wij naderen derhalven tot het laatſte tijdperk van een leeven, dat tot dus verre, in 's Lands dienst, meermaalen in gevaar geweest zijnde, zonder doodelijke wonden ontvangen te hebben, eindelijk van zulk eene getroffen wierdt, die geen de minſte hoope op herſtelling overliet. In Junij van het Jaar 1668 wierdt VAN DER ZAAN, door het Kollegie ter Admiraliteit te *Amſterdam*, als Opperhoofd en Kommandeur over negen ſchepen van Oorlog, daar mede na *de Straat* gezonden, met last om in de Spaanſche Zee omtrent *Lisſabon* en *Kadix*, en verder in de Middelandſche Zee, op de Turkſche roovers, waar van de Nederlandſche Koopvaardijſchepen niet weinig te lijden hadden, te kruisſen, en alle

die

die hem voor kwamen te bevechten en te veroveren, zo veel hem mogelijk ware. Deezen last gewillig op zich genomen hebbende, verliet hij voor het laatst den Vaderlandschen grond, en stevende met zijne onderhebbende schepen na de hem aangeweezene Zeeën, daar meer dan één Koopvaardijschip, dat anders den rooveren in handen hadt moeten vallen, of het uit zijner nabijheid ondervondt, of met der daad door hem beveiligd wierdt. Doch op den zeventienden Maart des volgenden Jaars 1669, raakte hij, omtrent de Kaap *Tres Forkas*, met een Algierschen roover in gevegt; en dit was voor hem het laatste, zijnde hij, door een ponds kogel, uit het roofschip geschooten, zodanig getroffen, dat 'er de dood wel haast op volgde. Met hoe veel aandoeninge van leedweezen de tijding daar van in 't Vaderland vernomen wierdt, valt ligtelijk op te maaken, uit de eere, die men hem aldaar na zijnen dood beweezen heeft; zij bestaat in een fierlijk gedenkteken van wit Marmer, dat in de oude Kerk te *Amsterdam*, ter linker zijde van het groote Orgel, in de geweezen Hamburger Kapel, of Koor, is opgericht, en waar op met gouden gedreeven letteren woordelijk het volgend Opschrift te leezen staat.

GEDACHTENISSE

Door de Ed. Mog. Heeren ter Admiraliteit doen oprichten, ter eere van den Schout bij Nacht,

WILLEM VAN DER ZAAN.

Omtrent de Kaap Tres Forkas *uit een Algiers Roofschip met een ponds kogel doorgeschooten, en ontslapen den 17 Maart 1669.*

Dus leeft men na de dood.

Dit is door 't Land tot eer van VAN DER ZAAN *bestelt,*
Om dat een Roovers schoot ontzeilde deezen Heldt.
Vijf goudè ketenen hadt hij voor heen genoten,
Rust hier tot eer van hun, die uit hem zijn gesproten.

Boven dit Opschrift ziet men 's Mans Borstbeeld, in een ovaal, gemaakt door een Slang, die den staart in den bek heeft. Daar op volgt het gemelde Opschrift van eere, en boven 't Borstbeeld het Wapen der Zeven Vereenigde Gewesten, getorst van twee kinderen, die zijnen lof uittrompetten. Rondsom is het, in plaats van Festonnen, met Oorlogs- en Scheepstuigen tot versierzels geschakeld of doorvlogten; daar onder ziet men zijn wapen, bestaande uit een springend hert met een Scheepskroon daar boven, en nog beneden 't wapen, in 't verschiet, een Scheepsstrijd, met een gevleugeld doodshoofd op 't uiterste einde.

Zie G. BRANDT, *Leven van den Admiraal* M. A. DE RUITER; KOMMELYN, *Beschrijving van Amsterdam.*

ZAANDEN, een Dorp van dien naam, aan welks bestaan zommigen eertijds getwijfeld hebben, doch wiens voormaalig aanweezen de kundige Beschrijver der Zaanlandsche Dorpen, de eerwaardige A. LOOSJES, door aanhaalingen uit oude Schrijvers en andere daadzaaken, boven alle tegenspraak gesteld heeft. Het was reeds bekend lang voor de Twaalfde Eeuwe, en zal, waarschijnlijk, gelijk uit eene volgende aanhaaling zal blijken, in 't midden van dezelve verwoest zijn geworden, en geheel verdweenen. De plaats daar van moet gezogt worden, ten Zuiden van het tegenwoordig *Zaandam*, aan den mond van den *Zaan*, alwaar deeze Stroom onmiddelijk in het Y valt. „ Dat hier" ('t zijn de woorden van wijlen den straks genoemden Doopsgezinden Leeraar) „ een Dorp „ geweest is, volgt niet alleen, uit het geene hij (SOETEBOOM) van de naamen *Kerkrak*, Kerkhof (heden ten dagen hier nog bekend) en dergelijke, gemeld heeft; maar „ ook, uit de meenigvuldige Doodkisten en Doodsbeenderen, „ die, in 't Jaar 1737, bij 't graven van eenen sloot, door „ en langs het zogenaamde *Kerkhof*, aan de Westzijde van „ de buiten *Zaan*, tot elks verwondering, gevonden zijn. „ Want, (dus gaat hij voort,) daar dit wijd uitgebreid

„ *Kerk-*

„ *Kerkhof* is, heeft buiten twijfel voorheen een Dorp ge-
„ weest; en uit de naamen van twee Dorpen, die ten *Oos-*
„ *ten* en ten *Westen* liggen; en eertijds, in 't gemeen,
„ *Oostzaanden* en *Westzaanden* genoemd werden, volgt zeer
„ klaar, dat 'er, in voorgaanden tijd, tusschen beiden was,
„ eene andere Plaats, die *Zaanden* genoemd werdt, en waar
„ van de andere, als daar bij ten Oosten en ten Westen
„ gelegen, den naam hadden aangenomen; zijnde dus van
„ die drie Dorpen *Zaanden* het oudste; en in gevolge van
„ tijd ook de Dam in de *Zaam* gelegd, daarom de *Zaan-*
„ *derdam* genaamd." Voorts is de gemelde agtenswaardige Schrijver van oordeel, dat *Zaanden* niet langer aanweezig zal geweest zijn, dan tot in den Jaare 1155, wanneer het, door eenen inval der *Drechter Friezen* in kooleu wierdt gelegd, zonder dat het vervolgens wederom herbouwd is geworden.

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen.*

ZAANDEN, een Heerlijkheid van dien naam, aangaande welke wij, bij den meergemelden Zaandamschen kundigen Doopsgezinden Leeraar, het volgende berigt ontmoeten, welk wij de vrijheid zullen neemen, hier te plaatzen. Van woord tot woord luidt het aldus. „ Dat 'er oudtijds, niet alleen een
„ Dorp was, 't welk den naam van *Zaanden* droeg; maar
„ ook eene Heerlijkheid van den zelfden naam, waar van
„ WILLEN VAN ZAANDEN, die zich, in den Jaare 1296, met
„ GERRID VAN VELSEN, GYSBERT VAN AMSTEL, HERMAN VAN
„ WOERDEN, en anderen, in 't ombrengen van Graaf FLORIS
„ DEN V. gemengd hadt, de Heer van geweest zij, wordt,
„ als eene gemeene waarheid, van allen aangenomen; en te-
„ vens, dat deeze zijne Heerlijkheid, door dit geval, onder
„ 's Graven goederen gekomen is. Doch hoe wijd deeze
„ Heerlijkheid van *Zaanden* zich, ten dien tijde, heeft uit-
„ gestrekt, is geheel onzeker. Zo men naar de naamen der
„ plaatzen zal rekenen, dan zoude men kunnen vermoeden,
„ dat beide de Ambagts-Heerlijkheden van *Oost-* en *West-*

„ *zaanden* daar toe hebben behoord, en dat *Zaanden* het
„ Hoofddorp was, waar ontrent men ook wil, dat het
„ Stamhuis der Heeren van *Zaanden* gestaan heeft, maar
„ een weinig ten westen van de *Zaan*, omtrent eene wate-
„ ring, tegenswoordig nog *'s Heeren Watering* genaamd.
„ Doch vermits beide deeze Ambagts Heerlijkheden, in laa-
„ ter tijd, als twee bijzondere Heerlijkheden inkomen, en
„ 't Dorp *Zaanden* aan de westzijde van de *Zaan* geleegen
„ heeft, is 'er meerder reden, om de Heerlijkheid van *Zaan-*
„ *den* alleen aan de westzijde van de *Zaan* te zoeken. Dus
„ behoorden 'er dan buiten twijfel toe, het Dorp *Zaanden*
„ en 't naabij geleegen *Westzaanden*; en; zeer waarschijne-
„ lijk, ook *Krommenie* en *Krommeniedijk*; als zijnde, van
„ oude tijden af, met *Westzaanden* één Schouts-Ambagt;
„ en maar weinig jaaren naa den moord van Graaf FLORIS
„ DEN V. door WILLEM DE GOEDE, als eene Heerlijkheid,
„ geschonken aan zijnen Broeder, Heer JAN VAN BEAUMONT,
„ die, uit kragt van zulks, Heer van *Westzaanden* en
„ *Krommenie* geweest is, en in 't Jaar 1346, nieuwe Hand-
„ vesten schonk. Deeze, in 't Jaar 1356, overleeden zijn-
„ de, kwam die Heerlijkheid aan zijnes Dogters Zoon, LO-
„ DEWYK VAN CASTILLON, Graave van *Blois*, die 'er Heer
„ van was, tot in 't Jaar 1372. waarin hij zonder kinderen
„ stierf, en dus deeze Heerlijkheid kwam op zijnen Broeder,
„ JOAN VAN CASTILLON. die, in 't Jaar 1381, zonder wettI-
„ ge kinderen naatelaaten, overleedt; en als Heer deezer
„ Heerlijkheid, opgevolgd wierdt van zijnen Broeder GUYE,
„ Graave van *Blois*, en die, in 't Jaar 1397, mede zon-
„ der kinderen, gestorven is, waar door deeze Heerlijkheid
„ kwam aan zijnen naastbestaanden Hertog ALBRECHT VAN
„ BEIEREN, Graaf van *Henegouwe*, *Holland*, *Zeeland* en
„ Heer van *Vriesland*, die deeze Heerlijkheid aan zich be-
„ houden heeft, gelijk ook, naa hem, gedaan werdt, door
„ de volgende Graven, Hertog WILLEM VAN BEIEREN, Vrouw
„ JACOBA VAN BEIEREN, en Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIEN,
„ door wien de Heerlijkheden van *Westzaanen* en *Komme-*
„ *nie*, in 't Jaar 1455. onafscheidelijk aan de Graafelijkheids
„ goederen werden verbonden."

Zie A. LOOSJES, *Beschr. der Zaanland-sche Dorpen.*

Zaandam, (oost-) aldus genaamd in onderscheiding van het tegenovergelegen Dorp *West-Zaandam*, waar van het alleen door den *Zaanstroom* wordt afgescheiden, terwijl de Huizen, aan den Zuidkant, aan den Waterlandschen Dijk, zonder eenige tusschenruimte, aan elkander grenzen. *Oostzaandam* is het oudste der twee Dorpen, alzo men vindt aangeteekend, dat die van de *Westzijde* in de Kapel aan de *Oostzijde* hunnen openbaaren Godsdienst plagten te verrigten, en, in vervolg van tijd, het gewijde Gestigt, nevens het Schoolhuis, Vroedvrouwshuis, Weeshuis, en nog meer andere inrigtingen, met die van de *Oostzijde* hielpen bekostigen. Van wegens hun minder getal droegen zij daar in voor een derde der kosten, terwijl die van de *Oostzijde* twee derden voor hunne rekening hadden. Deeze naauwe betrekking hieldt stand tot een weinig naa het Jaar 1630. Thans ontstondt 'er geschil tusschen de wederzijdsche inwooners. Met verlof der Staaten van *Holland* hadden de Regenten van *Westzaandam* eene plaats, tot het begraaven van hunne dooden, gekogt voor vijfëndertighonderd guldens, eene Stulp daar op gezet, met oogmerk om eenen Toren daar nevens te bouwen. Nevens eenige Burgers van *Westzaandam*, verzetteden zich de Regenten van *Oostzaandam* daar tegen; met dat gevolg, dat 'er een Opstand uit ontstondt, en de zaak vervolgens wierdt getrokken voor den Hoogen Raad in *'s Graavenhage*; bij vonnis van welken, de beide Dorpen voortaan als afzonderlijke gemeenschappen zouden beschouwd worden. Nogthans bleef de Kerkelijke vereeniging nog eenigen tijd stand houden, en wel tot in den Jaare 1640. Op den veertienden October van dat jaar vierden die van de *Oost-* en de *Westzijde*, voor 't laatst gezamentlijk, het H. Avondmaal. Bij de scheiding telde men vierhonderdvijftig Ledemaaten voor de *Oostzijde*, en vierhonderd achtënnegentig voor de *Westzijde*.

Oostzaandam strekt zich uit, langs den Zaan, gerekend van den Dam, ter lengte van ruim een half uur gaans; het eindigt bij het zo genaamde *Kalf*, van ouds *Haaldersbroek* genaamd, van waar men na de *Wormer* en de *Engewormer* gaat. De Huizen staan meestal in eene dubbele rije, ter we-

 der-

derzijden van eenen binnenfloot, die evenwijdig met den Zaan loopt. In den Jaare 1741 telde men 'er elfhonderdvijfënzeventig Huizen, bewoond van zestienhonderd zevenënzeventig huisgezinnen, te zamen uitmaakende, zo jongen als ouden, zesduizend tweehonderd eenënveertig inwooners. Volgens eene laatere Volkstelling, gedaan in den Jaare 1786, was het getal der bewooneren tot op vijfduizend verminderd.

Onder de Gebouwen verdient, in de eerste plaats, onze opmerking, de Kerk der Hervormde Gemeente. Zij staat aan het Oosteinde van den Dam, op de zelfde plaats, alwaar reeds in den Jaare 1411 eene Kapel stondt, die onder de Parochiekerk van *Oostzaanen*, als zijnde toenmaals, en nog tegenwoordig, het Hoofddorp, behoorde. Naar gelange van het toeneemend getal der Dorpelingen, groeide ook, van tijd tot tijd, deeze Kapel in uitgebreidheid: zodat zij allengskens de zelfde lengte kreeg, welke de tegenwoordige Kerk heeft. In den Jaare 1576 trof dit Gestigt een vernielende ramp. Eenige Staatsche Soldaaten waren in tenten gelegerd op het Kerkhof, ter zijde van het gebouw. Door hunne onagtzaamheid raakte het gebouw in brand, en wierdt geheel verwoest, zodat alleen de muuren staan bleeven. Men maakte eerlang eenen aanvang met den herbouw, en wierdt, in vereeniging met die van *Westzaandam*, tot eersten Leeraar der Hervormden beroepen, GERARDUS PUPPIUS, in den Jaare 1580. De zamenvoeging duurde tot in den Jaare 1640. Zints dien tijd heeft *Oostzaandam* zijne eigen afgezonderde Leeraars gehad. In den Jaare 1685 ontving de Kerk haare tegenwoordige gedaante. Van buiten heeft zij eene dubbele Kap, en een dubbel Verwelfzel van binnen. Honderdzestig voeten beslaat zij in de lengte, en zeventig voeten in de breedte, met eene Afhijding van omtrent twaalf voeten breed, en ruim honderdvijf voeten lang, aan het Noorden, die op zes steenen Kolommen rust. In het midden rust het Dak op vijf steenen Kolommen. De Predikstoel staat in het Noorden. De groote Kerkeraad bestaat uit twee Predikanten, zes Ouderlingen en vier Diakenen. Een der Predikanten heeft zijne wooning in een huis, een weinig ten Oosten van de

de Kerk, de andere is de zo genaamde *Noord*, beiden van ruime Tuinen voorzien. Van ouds hadt men ter wederzijden, doch tegenwoordig alleen een weinig ten Oosten van de Kerk, een Kerkhof. — Aan het Zuidwester gedeelte van de Kerk, en daar mede eenigzins vereenigd, staat een Gebouw, 't welk tot het houden deels van Kerkelijke, deels van Burgerlijke bijeenkomsten dient. Van het laatstgenoemde gebruik ontleent het den naam van *Raadhuis*. Ter beantwoordinge aan dit dubbel oogmerk ontmoet men, in het gebouw, de vereischte Vertrekken en geriefelijkheden. — De Vergaderplaats der *Doopsgezinden* staat aan de Oostzijde van den *Zaan*, in de *Noord*, omtrent een vierendeel uur gaans van den Dam. Niets dat naar sieraad zweemt, ontmoet men in dit Gestigt. Door twee Leeraaren wordt aldaar de predikdienst waargenomen. Een derzelven is ANTHONY VAN DER OS, bekend om de geschillen, voor ruim dertig jaaren, met en omtrent hem gevoerd. 't Is bekend, hoe hij eertijds het Leeraarampt onder de Hervormden bekleed hebbende, vervolgens tot de Gezinte der Doopsgezinden is overgegaan. De *Beverwijk* was, in die hoedanigheid, zijne eerste, *Oostzaandam* zijne tweede standplaats. — Voorheen vondt men te *Oostzaandam* eene tweede Gemeente van *Doopsgezinden*, van de gezinte, die men *Oude Vlamingen* plagt te noemen. In de Noord, over den Wegsloot, hadt zij haare Vergaderplaats, in welke men nog de oude eenvoudigheid der Doopsgezinden bespeurde; de Predikstoel was slegts een weinig boven den vloer verheven, en de zitplaatzen voor de toehoorders zonder afschutzel. Doch deeze Gemeente is, om haare kleinheid, voor ongeveer twintig jaaren vernietigd. De Leden, niet meer dan achttien in getal, hebben zich vereenigd met de *Vereenigde Doopsgezinde* Gemeente aan de Westzijde van *Zaandam*. — Langen tijd, hadden de Roomschgezinden te *Oostzaandam* niet meer dan ééne Kerk; zij staat op het *Kalf*, ook wel *Haalersbroek* genoemd, een Gehugt van eenige Huizen, en behoort onder het *Haarlemmer Kapittel*. Doch, voor zo veel het *Kalf* ruim een half uur gaans van den Dam is gelegen, gaf een zo verre kerkgang niet weinig ongemaks aan de Roomschgezinden, om en bij den Dam

woonagtig, vooral in den barren wintertijd. Van tijd tot tijd was men hierom bedagt omtrent het bouwen van eene nader bij gelegene Godsdienstige Vergaderplaats. Na veele hinderpaalen ontmoet te hebben, verkreegen zij daar toe verlof van 's Lands Staaten, in den Jaare 1783. Terstond maakte men eenen aanvang met het werk, en ging daar mede zo spoedig voort, dat het gewijde Gestigt nog in de maand November des volgenden jaars wierdt ingewijd. Het gebouw staat aan den Zaan, niet verre van den Dam. Men schat het getal der Communicanten, tot deeze nieuwe Kerk behoorende, op ongeveer zevenhonderd; doch hier onder behooren ook de Roomschgezinden van *Westzaandam*, *Oost-* en *Westzaanen*, en van het Eilandtje *den Horn*. De Kerk op het *Kalf* telt zeshonderd Communicanten; de Roomschgezinden te *Zaandijk* en uit de *Wijde Wormer* zijn daar mede onder begreepen.

Om hoogbejaarde behoeftige inwooners van het noodige te verzorgen, of ouderlooze kinderen eene gepaste Opvoeding te bezorgen, heeft men, te *Oostzaandam*, de noodige schikkingen beraamd. Reeds in den Jaare 1677 kogten de Diakenen der Hervormde Gemeente een Pakhuis en Erve, op de zo genaamde *Bloemgraft*, een Pad niet verre van den Dam; zij bragten het in de gedaante van een Armenhuis, waar aan zij den naam van *Diakenhuis* gaven, als moetende hetzelve dienen om 'er oude en verarmde Ledemaaten der Gemeente, en ouderlooze kinderen van derzelven Ledemaaten in te plaatzen, en van daar de gaven aan de behoeftige Leden der Kerke uit te deelen. Volgens een Oktrooi van 's Lands Staaten, van den vijftienden Julij des Jaars 1752, zijnde de Opzieners en Bestuurders van het Diakenhuis „ geauthoriseerd en gequalificeerd om de Goederen, welke naagelaaten worden bij persoonen, die uit de Armenbeurze onderhouden of geassisteerd zijn geweest, en zonder kind, kinderen, of andere Descendenten na te laaten, koomen te overlijden, ten behoeve van hunne Armen te mogen aanslaan en behouden als eigen; of dat anderzins, in plaatze van de voorsz. Goederen aan hun, en ten behoeve als vooren, promtelijk zal moeten worden vergoed en gerem-

„ bour-

„ bourfeerd, al 't geene zij zullen aanwijzen, ten behoeve „ van de gealimenteerden, te hebben geëmploijeerd en ver„ ftrekt." Zints den eersten opbouw is dit Huis merkelijk vergroot, door de gifte van wijlen ELIZABETH COOMANS, Weduwe van Mr. QUINTYN COENE, Schout der Banne van *Oostzaan*, als hebbende zij, op verzoek van haaren Man, aan de Diakonie geschonken, een Tuin met deszelfs Huizing en eigen grond, naast aan het *Diakoniehuis.* — Een ander gestigt, op de zelfde Graft, wat verder Oostwaarts, het *Armenhuis* genaamd, dient tot huisvesting en verzorging van onderhoud van zodanige behoeftigen, die geene Leden der Gemeente zijn. Voorts hebben ook de Doopsgezinden een *Wees-Armhuis*, staande bij derzelver Vergaderplaats. Behoeftige Oude Lieden en Weeskinderen worden daar in opgenomen.

Het geen wij, omtrent den handel en verdere bedrijven in ons berigt wegens *Westzaandam* gezegd hebben, kan ook, voor het grootste gedeelte, op *Oostzaandam* worden toegepast. Om den Leezer, in deezen oord eenigzins bekend, het verval deezes Dorps, in vergelijking van vroegere dagen, te doen opmerken, lust het ons hier nevens te voegen, het frai tooneel, nu niet veel minder dan honderdvijftig jaaren geleeden, door eenen niet zeer bekenden Nederlandschen Dichter, van *Zaandam*, in 't algemeen, geschetst. TRAUDENIUS, in zijnen *Rijmbundel*, laat zich in deezervoege hooren.

„ Hoe veilig schuilt de welvaert thans
„ In Zaendams laeg gedooke hutten!
„ De nabuurs-wangunst vind geen kans
„ Om Godes zegenvloed te schutten.
„ Elck ijvert hard, elck loopt zijn best,
„ De Dorpman is hier vroed en wakker,
„ Hij zend zijn kielen Oost en West,
„ En maeit den Oegst van Thetis akker.
„ Hij eert, hij ciert den Oceaen,
„ En pronkt met tal en puik van Scheepen:
„ Zijn timmerbijl recht wonderen aen,
„ 't Is met vernuft en zweet geslеepen.

„ d'Oprechtigheid zijns handels tast
„ Met blooten arm in gouden schijven,
„ Men gaet op 't woordt des Zaenmans vast:
„ Zijn trouw wil zonder rimpel blijven.
„ Elck kent en speelt zijn rol hier wel:
„ Elck toont zich vlijtig heusch en schrander.
„ De Koopploeg gaet 'er diep en snel,
„ En staepelt d'eene schat op d'ander.
„ De Godsdienst draegt hier juk nog kruis,
„ 't Gewisse word 'er niet gedwongen,
„ Zoo bloeijen Kerk en Bede-Huis,
„ Zoo kweekt men waere Christen-Jongen.
„ Wie vroom is magh hier veilig gaen,
„ De deugdt verstrekt een schootvrij wapen.
„ Elck mag aen d'Oever van de Zaen
„ Vrij paerlen in zijn zweetdoek rapen.
„ Dus leeft hier 't volk: dus is de standt
„ Van 't Dorp, dat bloeit en groeit in zegen,
„ De dankbaerheid krijgt van Godts handt
„ Nu zonneschijn, dan gouden regen."

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen.*

ZAANDAM; (WEST-) zie WESTZAANDAM, Deel XXXI, bladzijde 87.

ZAANDEN, (WILLEM VAN) t'eenigen tijde Heer van de boven vermelde Heerlijkheid, was afkomstig uit een oudadelijk Geslagt, doch wiens oorsprong geheel onbekend is. Eene aaneengeschakelde Geslagtlijst is nergens voorhanden, immers bij de vroegste Historie- en Kronijkschrijvers niet bekend.

kend. Van de volgende perfoonen, tot dit Geflagt behoorende, vinden wij alleenlijk gewag gemaakt.

Lysbeth van zaanden, was gehuwd aan willem van alkemade; zij verwekten twee Dogters: de eene agatha van alkemade, getrouwd met floris van alkemade, de andere, machtelt van alkemade, de echtgenoote van herpert van foreest.

Willem van zaanden, boven genoemd, was een der zamengezworene Edelen tegen het leeven van floris den V, en medepligtig aan het vermoorden van dien ongelukkigen Hollandfchen Graave. Naa den moord hadt hij, nevens anderen, eene fchuilplaats gezogt op het huis te *Kronenburg*. Bij de bemagtiging van het Slot, door 's Graaven aanbrengers en vrienden, viel willem van zaanden in handen der *Delftenaaren*, of, volgens anderen, in die der *Kennemers*. Gerrit van velzen, hoofd der vloekverwanten, onderging het zelfde lot. Wegens beiden ontmoeten wij bij den Rijm-Kronijkfchrijver melis stoke, onder andere, de volgende regels:

„ Gerrit van Velfen en Willem van Zaanden
„ Trekten de knechten mitte tanden,
„ Als of fy fe wilden eeten,
„ En dooden daertoe fuldy weten."

Uit deeze regels hebben zommigen befllooten, dat willem van zaanden en zijn lotgenoot, door het woedende en op hun doodlijk misnoegde Krijgsvolk, moorddaadig om 't leeven gebragt zijn. Zij voegen 'er nevens, door de Krijgsknegten, voortgerukt zijnde na het Stamhuis der Heeren van zaanden, hetzelve onder den voet gehaald, verbrand en ten eenemaale verwoest en vernield hebben. — Eene volgende, op de gebrekkige Geflagtlijst vermeld, was

Elizabeth van zaanden, getrouwd met floris van adrichem, Ridder, overleeden in den Jaare 1361. Zij overleefde haaren Echtgenoot meer dan dertig jaaren, te weeten tot in den Jaare 1695.

Hugo

HUGO VAN ZAANDEN, misschien een broeder der straks gemelde ELIZABETH, immers haar tijdgenoot, als zijnde op het Jaar 1348 vermeld.

N. VAN ZAANDEN, (of zo als haar naam gespeld wordt VAN ZANEN) getrouwd met GERARD VAN EGMOND, Heere van *IJsselstein*, *Leerdam*, *Schoonrewoerd*, *Haastrecht*, *Baar*, Ridder van het Gulden Vlies.

KORNELIS VAN ZAANDEN, Leenman van de Graaflijkheid van Holland, in den Jaare 1501.

HUYG BOL VAN ZANEN, of ZAANDEN, Schepen te *Haarlem*.

JAKOB VAN ZANEN, of ZAANDEN, insgelijks Schepen in de straks genoemde Stad.

Zie GOUTHOEVEN; SOETEBOOM, *Zaanlandsche Arcadia*; HALMA, *Tooneel*, enz.

ZAANDYK, naar zijne ligging langs de *Zaan*, en, misschien, ook om dat hier een Dijk langs dien Stroom plagt te loopen, is een der Zaanlandsche Dorpen, niet het grootste, maar niet minder vermogende dan een der overige Plaatzen in dien oord. In zijne uitgestrektheid, langs den regter oever van de *Zaan*, kan het ruim een vierendeel uur gaans haalen. Ten Zuiden wordt het door eenen Sloot van het Dorp de *Koog*, ten Noorden door eene kleine opene tusschenruimte van het Dorp *Wormerveer* gescheiden.

Tot in het Jaar 1494 was de grond, waar op thans *Zaandijk* gebouwd is, een ledig Erf. Zekere HENDRIK PIETERSZOON OUD-HEIN zou tot het aanleggen van een Dorp de eerste aanleiding hebben gegeeven, door zijn verzoek aan Schepenen van *Westzaanen*, en daar op ontvangen verlof, om ter deezer plaatze een huis of wooning, onzeker tot welk oogmerk, te mogen bouwen. OUD-HEIN hadt vijf Zoonen; alle deezen zetteden zich in dien oord neder: zodat 'er een kleine Buurt ontstondt, langen tijd daar naa onder den naam van de *Vijf Broeders* bekend. In een der Kerkglazen te *Wormerveer*, 't welk eertijds den naam van *Zaan* droeg,

en

en waar mede, in den beginne, *Zaandijk*, in 't Kerkelijke, was vereenigd, bewaart men de gedagtenis deezer herkomste, in het volgende kreupelrijm.

„ Zaandijk, van vijf Broêrs voortgebracht,
„ 't Westzaan geteeld, Oud-Heins Geslacht,
„ En nu van God vergroot wel stijf,
„ In Godsdienst met *het Zaan* vereend,
„ Heeft aan deez' Kerk dit Glas verleend,
„ Uit liefde voor Gods heilzaam Woord,
„ Dat hier in zuiver word gehoord."

Naa de hevigste woede der Spaansche onlusten, van welke *Zaandijk*, naar gelange van zijne grootte, een treffend gevoel hadt, groeide, allengskens, het getal der Huizen. In den Jaare 1613 telde men 'er vijftig. Tot tweehonderd zevenënvijftig was dit getal, in den Jaare 1742, aangegroeid. Men telde daar in driehonderdvijftig Huisgezinnen, te zamen bestaande uit twaalfhonderd eenënnegentig zielen. Gering is het getal der Steden of Dorpen, welke, zints het midden der thans loopende Eeuwe, in uitgebreidheid en bevolking zijn toegenomen. *Zaandijk* heeft dit zeldzaam geluk genooten. In den Jaare 1793 was het getal der Huizen tweehonderd achtënzestig, dat der Huisgezinnen driehonderdtachtig; op vijftienhonderdtwintig wierdt het getal der Inwoonderen geschat.

Van de tegenwoordige Kerk der Hervormden te *Zaandijk* wierdt, in den Jaare 1641, de eerste Steen gelegd, doch het gewijde Gestigt, in den Jaare 1707, merkelijk vergroot, door een uitbouw aan de Noordzijde. Boven hebben wij reeds aangemerkt, hoe *Zaandijk*, geduurende eenigen tijd, met *Wormerveer* in het Kerkelijke was vereenigd. Eén Leeraar bepredikte de Kerken op de beide Dorpen. Dit hieldt stand tot in den Jaare 1654; de Leeraar der Vereenigde Gemeente wierdt aan *Wormerveer* toegeweezen; de *Zaandijkers* beriepen eenen afzonderlijk voor hun zelve. Zints ongeveer het midden deezer Eeuwe, tot in den Jaare 1793,

is

is het getal der Kerkelijke Ledemaaten, van vier- tot op vijfhonderd aangegroeid.

Niet verre van de Kerk staat het *West-* en *Armenhuis.* Diergelijk een gebouw hadt men 'er reeds zedert het Jaar 1695, doch voor rekening van de nabuurige Dorpen *Westzaanen* en de *Koog*, in Vereeniging met *Zaandijk.* In den Jaare 1730 wierdt het tegenwoordige Gestigt ten behoeve van *Zaandijk* alleen gebouwd. Het is twee Verdiepingen hoog, en dient niet slegts tot het oogmerk, welk de benaaming uitwijst, maar ook om in hetzelve Brood en andere noodwendigheden aan huiszittende armen, uit te deelen.

Hoewel men te *Zaandijk* een goed aantal, en onder hetzelve veele vermogende *Doopsgezinden*, telt, hebben zij 'er, egter, geene Vergaderplaats. Op de *Koog* gaan zij hunnen openbaaren Godsdienst verrigten. Na genoeg is dit het geval der *Zaandijksche Roomschgezinden.* In ons berigt wegens *Oostzaandam* hebben wij verhaald, dat zij leden der Statie op *het Kalf* zijn.

Zaandijk, 't welk onder de Banne van *Westzaanen* behoort, heeft geene afzonderlijke Dorps-Regeering; met *Wormerveer* en de *Koog* heeft het een vierde gedeelte in de gemeene Regeering der Banne, en, als zodanig, doorgaans één Schepen en één Vroedschap; in de zaaken, welke *Zaandijk* afzonderlijk aangaan, bekleeden deeze den post van Burgemeesteren. Intusschen is, zints de jongste Omwenteling, in deeze schikking de noodige verandering voorgevallen.

De Papiermaakerij is eene der voornaamste bronnen van het bestaan der inwooneren van *Zaandijk.* Van de eenëndertig Papiermolens, welke men langs den *Zaan*, zo in de Banne van *Oost-* als van *Westzaanen* telt, staan verre de meesten te *Zaandijk.* 't Lust ons eene lijst van de onderscheidene soorten van Papiermolens, ten dienste van des nieuwsgierigen, hier te laaten volgen. Op voldoende berigten steunt de echtheid van deeze Lijst.

12 Wit-Papier	-	-	Molens.
7 Blaauw —	-	-	— —

4 Bat-

4	Bastaard-Papier	Molens.
1	Bastaard en Bord-Papier	— —
6	Graauw-Papier	— —
1	Graauw- en Pak-Papier	— —
31		

Behalven de Blaauwe en Graauwe Papieren, rekent men dat 'er, jaar uit jaar in, op deeze Molens, tachtigduizend Riemen Wit-Papier gemaakt worden. Nevens de Papier-, ontmoet men nog onder *Zaandijk* een goed getal andere Molens: door alle 't welk deeze Plaats een der meest bloeiende der Zaanlandsche Dorpen is.

Zie A. LOOSJES, *Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen.*

ZAANREDAM, (PIETER) niet onvermaard op de lijst der Nederlandsche Kunstschilderen, hadt tot geboorteplaats het Dorp *Assendelft*, in Kennemerland; op den negenden Julij des Jaars 1597 aanschouwde hij aldaar het eerste leevenslicht. Hoewel het overlijden van eenen Vader, in de eerste leevensjaaren van zijn kind, in 't algemeen genomen, voor een ongeluk moet worden aangezien, diende het, egter, in het geval van ZAANREDAM, tot eenen zegen, voor zo veel hem hier door aanleiding wierdt gegeeven ter ontwikkelinge van zijne begaafdheden tot de schilderkunst, welke anderzins, veelligt, voor altoos, in duisternisse begraaven zouden gebleeven zijn. Zijne Moeder naamelijk, naa haars Mans overlijden, in den Jaare 1608, zich met der woon na *Haarlem* hebbende begeeven, wierdt zij, eerlang, te raade, haars Zoons natuurlijke neiginge tot de Schilderkunst in te volgen, en hem, ten dien einde, te beveelen aan de zorge en het onderwijs van den vermaarden FRANS PIETERSZOON DE GREBBER. Eerst oeffende zich ZAANREDAM in de Teekenkunst, vervolgens ook in de Schilderkunst. Tot in den Jaare 1622 zet-

zette hij, in de hoedanigheid van Leerling, zijne oeffeningen vlijtig voort. Zints dien tijd schijnt hij voor eigen rekening, en om voor zich zelven een eerlijk bestaan te hebben, de kunst te hebben voortgezet. Op den vierëntwintigsten Julij des Jaars 1628 wierdt ZAANREDAM, te *Haarlem*, in het St. Lukas-Konvent, als Meester aangenomen. Van toen af aan schijnt hij zich op het schilderen van Perspektiven, Zaalen, Gaanderijen, Kerken en andere gebouwen, zo van binnen als van buiten, voornaamlijk te hebben toegelegd. Van 's Mans bedreevenheid in de behandeling van dusdanige Kunststukken ziet men, nog heden, een treffend bewijs, te *Amsterdam*. Het is eene afbeelding van het Oude Stadhuis, in den Jaare 1641 naar het leeven geteekend, en in den Jaare 1657 geschilderd. Het uitmuntend Kunststuk, waar voor het, bij alle kenners, wordt aangezien, hangt, tegen-över den Schoorsteen, op de eertijds dus genaamde Burgemeesters Kamer. Den tijd van PIETER ZAANREDAMS overlijden hebben wij nergens vermeld gevonden.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Kunstschilders.*

ZACHTLEEREN, (HERMAN) man, wiens naagedagtenis, bij alle Kunstkundigen, ten allen tijde, in hoogagtende zegening zal bewaard worden, en de gewrogten van wiens wonderdoende penseel, nog heden, de kunstverzamelingen versieren, was gebooren te *Rotterdam*, in den Jaare 1609. De stukken van zijnen vroegsten tijd zijn zeer eenvoudig; zijnde eene slipte, en eenigzins slaafsche afbeelding der natuur, zo in de schikking der Voorwerpen, als ten aanzien der Koleuren. Met dit alles erkent en bewondert het kunstkundig oog, reeds in deeze stukken, de hand van eenen Meester. Naderhand het gebrekkige van deeze manier van schilderen, zo als hij het stuk begreep, inziende, en niet te vrede met de schikking der Natuure, dat wil zeggen, zo als de Voorwerpen zich met 'er daad vertoonen, veranderde hij zijne manier; brengende in zijn werk eene bijeenschikking van ver-

schei-

ſcheiden behaaglijke Voorwerpen, om alzo de dingen, zo als zij zich in de Natuur vertoonen, een meer behaaglijk voorkoomen te doen aanneemen. Hier van, egter, moeten uitgezonderd worden eenige Gezigten, welke hij, aan den Rhijn, naar het leeven heeft gevolgd, die door kenbaare teekenen de plaatzen aanwijzen, en van zijne andere Werken duidelijk genoeg kunnen onderſcheiden worden. En, inderdaad, volgens het oordeel van alle Kunstkenners heeft niemant onder onze Nederlandſche Landſchapſchilders zijne Verſchieten zo helder en zuiver, als ook de graaden of trappen van wijkinge, beter en bevalliger waargenomen, of zijn werk woeliger en ſierlijker geſtoffeerd, dan onze HERMAN ZACHTLEVEN. Intusſchen geldt deeze aanmerking voornaamlijk omtrent de ſtukken van zijnen besten tijd: want over de gewrogten van zijnen laatſten tijd zijn de kenners minder voldaan, om dat dezelve alte bontkleurig zijn. Behalven zijne ongemeene ſchilderkunde, bezat onze Kunſtenaar eene zonderlinge begaafdheid om naar het leeven te teekenen; 't welke hij op eene vaardige, doch tevens vaste wijze, met zwart krijt wist te doen. HERMAN ZACHTLEVEN heeft zijnen meesten leeftijd te *Utrecht* geſleeten, en 'er ook zijne dagen geëindigd, doch in welk jaar, is ons niet gebleeken. JOOST VAN DEN VONDEL heeft 's Mans lof met een Lierdicht verwaardigd.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg.*

ZACHTLEVEN, (KORNELIS) broeder van den zo even vermelden HERMAN, doch ouder in jaaren, was insgelijks een vermaard en uitſteekend Kunstſchilder, hoewel in ſmaak en in keuze der Voorwerpen van den anderen wijd en breed onderſcheiden. In een geestigen trant ſchilderde hij allerlei gezelſchapjes van boeren en ſoldaaten, zomtijds ook, in de manier van ADRIAAN BROUWER, eene bijeenkomst van Kaartſpeelders en Tabakrookers, bij een drieſtal, bierton, ſchoorſteentjes en andere voorwerpen. Menigmaalen verſierde hij den Voorgrond met vuurroers, pieken, degens, hellebaarden, vaandels, trommels, en andere Krijgswapenen. Ook

bootste, hij wel eens naa de schilderwijze van DAVID TENIERS, in boerenwooningen, van binnen te zien, mitsgaders allerhande huis- en bouwgereedschappen, op gelijken voet bij elkander geschikt en geschilderd. Den tijd van des Kunstschilders overlijden, zo min als dien van zijnen boven gemelden broeder, vinden wij niet aangeteekend.

Zie HOUBRAKEN.

ZALT-BOMMEL; zie BOMMEL, Deel VII. bl. 697.

ZAND, (*Huis het*) was, in overoude tijden, een zeer vermaard Heerenhuis, of Kasteel, gelegen bij of omtrent *Katwijk* aan den Rhijn. Nog lang, naa dat het bewoond wierdt, zag men daar van de puinhoopen, welke, van den voormaaligen luister en uitgebreidheid des Gestigts, de klaare merkteekens vertoonden. Voor ruim vijftig jaaren heeft men het rampzalig overschot des vroegeren aanziens geheel weggenomen. De Heeren VAN WASSENAAR, eigenaars van dit Huis, plagten 'er, in laatere tijden, hun verblijf te houden. Volgens eene gissing van den kloeken en kundigen naaspoorer der Vaderlandsche Oudheden, ADRIAAN PARS, zouden de vroegste Graaven van *Holland* aldaar hun Hof gehouden hebben. De redenen, welke hij, ter staavinge van die gissinge, aanvoert, hoewel zij het stuk niet voldingen, zijn, nogthans, van alle waarschijnlijkheid niet ontbloot.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* A. PARS, *Katwijksche Oudheden.*

'T ZAND DAAR BUITEN, of gelijk anderen dien naam verkiezen te schrijven, *Stand daar buiten*, is een Dorp en Regtsgebied, in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, aan de Mark of Rivier van *Breda*, tegenover de Haven van *den Oudenbosch*. De uitgebreidheid van het Regtsge-

gebied, 't welk uit eenige Polders bestaat; vinden wij op omtrent tweeduizend Morgens Lands begroot. Het getal der Huizen zal ten naasten bij de honderd beloopen. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk; die door haaren eigen Leeraar wordt bediend, welke lid der Klasfis van *Bergen op den Zoom* is. Ook heeft men 'er eene Kerk of Kapél, in welke de Roomschgezinde Opgezeetenen hunnen Godsdienst verrigten. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze houdt 'er een Komptoir; het bestaat uit eenen Ontvanger, eenen Kontrarolleur en drie Sloeproeijers.

Zie *Tegenwoordige Staat.*

ZANDE, (*Het*) ook wel *Zandweer* genaamd, is een Dorp in de *Ommelanden* der Provincie van *Groningen* gelegen; meer bepaaldelijk in het Kwartier van *Fivelingo*. In den omtrek daar van ontmoet men zeer vrugtbaare landerijen, bebouwd en bewoond van eene menigte welvaarende landlieden. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend; hij is lid der Klasfis van *Loppersum*. Niet verre van het Dorp staat een oudadelijk Gestigt, *Umpteda*, en bij verkorting *Ompta* genaamd.

Zie HOOGSTRATEN.

ZANDENBURG; zie SANDENBURG, Deel XXVI. bl. 94.

ZANDENBURG, een van ouds zeer vermaard, en boven foortgelijke gestigten uitsteekend Kasteel, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, in de Heerlijkheid *Zandijk*, niet verre van de Stad *Veere*. In den Jaare 1280 wierdt het door Heer WOLFERT VAN BORSELEN en zijne Gemaalin SIBILLE gestigt, en diende, zedert, tot de gewoone verblijfplaatze der Heeren en Vrouwen van *Veere*. Men ontmoette 'er een groot getal ruime, en, in den smaak dier tijden, pragtig versierde Zaalen en Kamers, en zeer diepe en uitgestrekte Kelders.

Ook was een gedeelte van het Gestigt afgezonderd tot eene Kapél, in welke de bewooners hunnen openbaaren Godsdienst, naar de wijze der Roomschgezinden, plagten te verrigten. In den aanvang des Jaars 1505, op eenen Zondag morgen ontstondt 'er brand in het gebouw; verscheelden Vertrekken wierden daar door merkelijk beschadigd. Meest, egter, was dit ongeval te bejammeren, van wegen de menigvuldige fraaie Oudheden, die 'er bewaard, en een prooi der vlammen wierden. Onherstelbaar was dit verlies, maar het nadeel, aan het Kasteel toegebragt, door den herbouw, wel dra wederom vergoed. Meermaalen diende dit Gestigt ter herberginge en onthaalinge van gekroonde hoofden en andere aanzienlijke personaadjen. In den Jaare 1515 hieldt 'er Keizer KAREL DE V zijn verblijf. Koning CHRISTIAAN van *Deenemarke*, met zijne Gemaalinne IZABELLA, Zuster van Keizer KAREL, met haare drie kinderen, hielden 'er, in den Jaare 1523, eenigen tijd hun verblijf. MARIA, Koningin van *Boheme*, eene andere Zuster van Keizer KAREL, vertoefde hier, in den Jaare 1547. Af vroeger, te weeten in den Jaare 1499, hadt de waereldvermaarde Rotterdammer, DESIDERIUS ERASMUS, zich op *Zandenburg* eene wijle tijds opgehouden. De geboorte van den beroemden Dichter MAXIMILIAAN DE VRIENDT, of VRIENTIUS, op dit Kasteel, hebben wij elders reeds aangeteekend. Zie 't Art. VEERE, Deel XXXIX, bladz. 176. Van het doorluchtig Gestigt zijn niet meer dan eenige brokken van Muuren en Torens overgebleeven. In den Jaare 1679 beving den Heere KORNELIS KIEN, Burgemeester der Stad *Veere*, en kundig minnaar en naspoorder der Vaderlandsche Oudheden, de lust om de grondslagen van het Kasteel *Zandenburg* te doen bloot leggen, en door den Wiskunstenaar ISAAC HILDERNISSE den blooten grond uitteekenen. Onder het graaven gevorderd zijnde tot aan de Kapelle, ontdekte men aldaar de Grafsteden en Doodkisten der Heeren en Vrouwen van *Veere*. Doch men liet deeze ongemoeid, en sloot terstond wederom de stille rustplaats.

Zie REIGERSBERGEN en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; GARGON, *Walchersche Arcadia*.

ZAND-

ZANDFIRDE, anders ook wel *Zandvoord* genoemd, in rang het twaalfde Dorp in de Friesche Grietenij *Wijmbritzeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*, alwaar het vijftien Stemmen uitbrengt. Het dorpje is zeer gering, en van weinig beteekenisse, wordende van veel water, bijkans allerwege, omringd. Nogthans heeft men 'er eene Hervormde Kerk, welke met de nabuurige dorpen *Oudega* en *Idzega*, eenen Leeraar gemeen heeft. Niet verre van dit Dorp ligt het Buurtje, *Zandfirder* of *Zandvoorder Rijp* genaamd.

ZANDHORST, (*Het Huis te*) een adelijk Huis in *Rhijnland*, in de Heerlijkheid van *Wassenaar*, niet verre van *Zuidwijk* en *Raaphorst*. De stigter daar van wordt gezegd geweest te zijn DIRK VAN WASSENAAR, jonger Zoon van Heere PHILIPS VAN WASSENAAR, Burggraave van *Leiden*. In den Jaare 1300 de goederen van *Zandhorst* geërfd hebbende, bouwde hij daar op dit Kasteel, en nam den naam van ZANDHORST aan. Hij liet naa eenen Zoon, DIRK VAN ZANDHORST, Ridder, die, in den Jaare 1345, Graaf WILLEM DEN IV, op deszelfs kwalijk beraadenen togt na *Friesland* verzellende, in het gevegt bij *Staveren*, zijn leeven liet. Heer PHILIPS VAN ZANDHORST liet naa eenen Zoon, DIRK VAN ZANDHORST genaamd; welke, in den Jaare 1405, met de natuurlijke Zuster van Hertoge WILLEM VAN BEYEREN, Graave van *Holland*, in het huwelijk zich begaf. Hij verwekte bij haar eenen Zoon, insgelijks DIRK VAN ZANDHORST geheeten, die, in den Jaare 1440, ter echtgenoote nam Vrouwe ISABELLA VAN ASSENDELFT. Men rekent dat met deezen het Geslagt, in het manlijk oir, is uitgestorven: zo dat de volgende Bezitters, die den naam van ZANDHORST gevoerd hebben, denzelven alleen op grond van eigendom van dit Huis zich schijnen te hebben aangematigd. In den Jaare 1398 wierdt dit Huis, nevens verscheiden andere adelijke Gestigten, in dien oord, verwoest, doch zedert wederom opgebouwd. In onzen leeftijd heeft dit Huis, op zich zelve van weinige beteekenisse, eenige vermaardheid gekreegen, door het Gedicht van de bekende Dichteresse ELIZABETH BEKKER, Wed. WOLF, getiteld de *Zandhorstsche Geloofsbelij-*

lijdenis, wanneer de vermaarde Amsterdamsche Professor PETRUS BURMANNUS SECUNDUS bewooner van *Zandhorst* was.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* W. VAN GOUTHOEVEN, *Oude Holl. Kronijk*, enz.

ZANDYK, of, gelijk anderen spelden, *Zanddijk*, was, in vroegere dagen, een welvaarend en treffelijk Dorp, in de Ambagtsheerlijkheid van dien naam, gelegen in het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*, aan den Straatweg tusschen *Middelburg* en *Veere*, en wel het naast aan de laatstgemelde Stad. Voorheen bestondt deeze streek uit zandige Schorren, die dikmaals van het water overstroomd wierden; tot dat FLORIS DE V, Graaf van *Holland en Zeeland*, dezelve verkogt aan Heere WOLFAART VAN BORSELEN, en deezer Echtgenoote SYBILLE, welke den landstreek bedijkten, en tot den akkerbouw deeden bekwaam maaken. Dit viel voor omtrent het Jaar 1280. Daarenboven stigtten zij aldaar een Klooster voor de Broederen van de Duitsche of Tentonische Orde. Voorts was *Zandijk*, van ouds, de eenige Parochiekerk in deezen oord; zo dat de bewooners van *Veere*, 't welk, toen *Zandijk* reeds in zijnen vollen bloei was, niets meer dan de gedaante van een gering Visschersdorp vertoonde, gelijk ook de opgezeetenen van de omliggende Polders, Dorpen en Buurten, aldaar het Sakrament haalen en den Doop moesten ontvangen. Om alle deeze redenen wierdt, van tijd tot tijd, de Heerlijkheid van *Zandijk* zeer volkrijk, en wel voornaamlijk nog, zints men 'er Processiën of openbaare staatelijke Ommegangen begon te doen. De eerste derzelven wierdt gehouden op den derden Pinxterdag des Jaars 1365. Groot was de toeloop des Volks, welk uit alle hoeken en oorden derwaarts zamenvloeide. In laatere tijden, toen *Veere* reeds tot eene Stad was verheven, trok de Pastoor van *Veere* nog eene jaarlijksche rente van de *Veersche* Kerke, bij wijze van erkentenisse van haar dogterschap van haare Moederkerk. Van ouds stondt de begeeving van deeze Kerk, gelijk ook in-

inderdaad het geval was van veele andere Kerken in de Provincie *Zeeland*, aan den Deken van St. PIETER, te *Middelburg*. In vervolg van tijd, egter, is zij, bij wijze van Verdrag, gekoomen aan den Graave van *Zeeland*. In laatere tijden is de eertijds pragtige Kerk van *Zandijk*, nevens allen den voorgaanden luister der Plaatze, t'eenemaal vervallen, en van dezelve alleenlijk een hooge zwaare Toren, ten blijke van haare voorgaande grootheid, en een gering Dorp, overgebleeven.

Zie REYGERSBERGEN en SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; GARGON, *Walchersche Arkadia*; *Oudheden en Geslichten van Zeeland*.

ZANEGEEST, is een hoek lands, gelegen in de Heerlijkheid *Bergen*, in *Noordkennemerland*, zich uitstrekkende, van de Duinen af, tusschen de laage *Rekkerlanden*. De streek lands is gedeeltelijk beslagen met eene fraaie buurt Huizen, die den zelfden naam voeren. Men wil dat de naamsreden moet gezogt worden in het Stroompje *de Zaan*, en het van ouds bekende woord *Geest*, bij de bewooners van *Westfriesland* een hoogen grond en verhevene plaats te kennen geevende.

Zie HALMA en HOOGSTRATEN.

ZANTEN, (GERARD BEUKELSZOON VAN) was een dier laagkruipende zielen voor de voeten van den heerschzuchtigen Prinse MAURITS, wier naamen, in 's Lands Geschiedenissen, met altijddnurende schande en eerloosheid staan gebrandmerkt, doordien hij zich, nevens drieëntwintig andere even onwaardige Regenten, liet benoemen en gebruiken, om over den verdienstelijken Staatsman JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, den gehaaten vierschaar te spannen. Hij hadt, ten dien tijde, van wegen welke Stad, hebben wij niet kunnen opspooren, zitting in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden van *Holland*.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*

ZANTPOORT, (*De*) is eene fraaie Buurt, gelegen tusfchen de Stad *Haarlem* en de *Beverwijk*, ten einde van den Slaaperdijk, of den zo genaamden *Vergierden Weg*, niet verre van de vervallene oudadelijke Geftigten van *Brederode* en *Velzen*. De Buurt ligt in de Ambagtsheerlijkheid van *Velzen*. Haare ligging is zeer vermaaklijk, deels van wegen den omliggenden oord, deels uit hoofde van den menigvuldigen doortogt van *Haarlem* na *Velzen*, *Beverwijk*, *Alkmaar* en verdere Plaatzen, in den omtrek gelegen. Men vindt 'er, die van meeninge zijn, dat, in den Jaare 1155, bij *de Zantpoort*, een gevegt tusfchen de *Drechter Friezen*, die in den omtrek van *Hoorn* en *Enkhuizen* hunne wooning hadden, en de *Kennemers*, een gevegt zou zijn voorgevallen. Doch anderen, op geene onwaarfchijnlijke gronden hunne tegenfpraak bouwende, trekken dit gevoelen in twijfel. Bij ZOETEBOOM kan men de redenen der twijfelinge vinden. Van ouds vondt men bij *de Zantpoort* eene gewijde Kapelle. De ftigter daar van was, omtrent het einde der Veertiende Eeuwe, JOHAN, *Heer van Brederode*, en het gewijde Gebouw geheiligd *aan den Almagtigen God en aan den H. Patricius*. Aanleiding daar toe hadt gegeeven eene gelukkig volvoerde reize diens Edelmans na *Ierland*, ondernomen ter bezigtiginge van het *Vagevuur* diens Heilige; met welke benaaming wierdt aangekondigd een zeer befaamd onderaardsch Hol, waar van men, in de rampzalige tijden des driesten bijgeloofs, elkander vertelde, dat het aan den H. PATRICIUS, welken de naam naagaat, de Apostel der *Ieren* geweest te zijn, van Gods wegen was aangeweezen, om de verftokte en in het ongeloof verharde landzaaten, door het vertoonen van de hemelfche vreugde en de helfche pijnen, te vermurwen, en tot de omhelzing van den Christlijken Godsdienst over te haalen.

Zie SCRIVERIUS; ZOETEBOOM, *Zaanlandfche Arkadia*; *Oudheden en Geftichten van Kennemerland*.

ZANTVOORDE, een Dorp en aloude Ambagtsheerlijkheid, in *Zeeland*, op het Elland *Walcheren*, een klein uur gaans van

van de Stad *Middelburg*. Van ouds ſtondt hier eene Kerk en Klooster, op lasten en kosten der Duitſche Ridders van *Middelburg*, in den Jaare 1249, gebouwd. Zekere NIKOLAAS VAN PUTTEN en zijne Huisvrouw hadden daar toe het erf of den grond geſchonken. Het een en ander ſtondt niet langer dan tot in den Jaare 1284, wanneer de gewijde gestigten, op last van HERBERT VAN DRONGEN, Kommandeur der Orde, wierden afgebroken.

Zie *Oudheden en Geſtichten van Zeeland*.

ZANTVOORT, is een middelmaatig Dorp, in het gedeelte van Holland, *Zuidkennemerland* genaamd, in het Baljuwſchap van *Brederode*, aan de Noordzee, een uur gaans in het Zuidwesten der Stad *Haarlem*. In den zandigen grond, op welken het gebouwd is, moet, naastdenkelijk, de naamsreden gezogt worden. *Zantvoort* is van eenen taamelijken ouderdom, als zijnde reeds vermeld vóór het Jaar 1300. In de oude Brieven koomt het voor onder de benaaming van *Sandefoerde*, *Sandfort* of *Santvoert*. Voor de tijden der Kerkhervorminge, wierden de Heilige AGATHA en de Martelaar ADRIANUS als Patroonen godsdienſtiglijk vereerd. 'Er is 'er, die, op gronden, welke zommigen niet onwaarſchijnlijk voorkoomen, van meening zijn, dat de oorſpronklijke bewooners van *Zantvoort* als eene Volkplanting van het nabuurig *Haarlem* moeten worden aangemerkt. Het Ambagt van dit Dorp ſtaat, in de Quohieren van Verpondinge, voor zesënveertig Morgens Lands aangeſchreeven. Bij eene optelling, gedaan in den Jaare 1632, wierden, voor dit Dorp, op de Lijsten der Verpondingen gebragt, honderdachtënveertig Huizen. Bij eene volgende optelling, negentig jaaren laater geſchied, was dit getal tot op tweeënnegentig verminderd. Bij de laatstgemelde optelling der Huizen, ſloeg men insgelijks gade het getal der Opgezeetenen. Van beiderlei geſlagt, en van allerlei ouderdom, telde men 'er zeshonderdzesëntwintig hoofden. Verre de meesten behoorden tot de Her-

vormde Gemeente; het getal der werkelijke Ledemaaten bedroeg honderdtwintig. Bij eene derde telling, tien jaaren naa de laatste volvoerd, telde men drie Huizen minder dan de naastvoorgaande reize. Te weeten, door herhaalde ongevallen heeft dit Dorp, van tijd tot tijd, zeer veel geleeden. De befaamde Allerheiligen Watervloed gaf aan dit Dorp een zeer gevoeligen neep. Diergelijk een ramp wedervoer der Plaatze, op den vierden en vijfden Maart des Jaars 1671, wanneer, bij volle Maan en hoogen Springvloed, het water der Noordzee met zulk een geweldigen aandrang de Stranden perste, dat veele Duinen daar door bezweeken, en verscheiden Huizen om verre gespoeld wierden. Geene mindere schade leedt *Zantvoort*, om van andere voorvallen niet te spreeken, door den geweldigen storm van den Jaare 1682. In den Jaare 1499 strandde bij dit Dorp een Walvisch, die, bij meeting, ruim vierëntwintig voeten, en in den Jaare 1502 een andere, welke meer dan vijftig voeten lang wierdt bevonden. Van een derden Walvisch, op den vierden Januarij des Jaars 1629, tusschen *Zantvoort* en het nabuurig *Noortwijk* gestrand, heeft men eene afbeelding vervaardigd, met het volgende Bijschrift.

„ Wanneer ons 't Vierde Licht van 't Nieuwe Jaar quam groeten,
„ Is hier dees Wallevisch, lang drieëenzestig voeten,
„ Bij Noortwijk op de Zee naar Zantfoort weggestrandt,
„ Godt wende 't quaet van ons en 't lieve Vaderland."

Van de verwoestingen, in de Spaansche tijden, door het gantsche Land voorgevallen, is *Zantvoort* niet verschoond gebleeven. De overblijfzels der Oude Kerke, die, in gevolge van het grooter getal der voormaalige bewooneren, veel grooter was dan de tegenwoordige, vertoonen daar van de duidelijke kenmerken. Een gedeelte van dat gebouw wierdt, op kosten van 's Lands Staaten, wederom onder Dak gebragt, en tot het oeffenen van den openbaaren Godsdienst bekwaam gemaakt. In de tegenwoordige Eeuwe is de Kerk, op kosten van den Ambagtsheere, merkelijk verbeterd, door het versterken der Muuren, het maaken der Vensters en Vloeren,

het

het vernieuwen van den Predikſtoel, benevens de Zitbanken voor die van den Geregte en den Kerkeraad. Aan den muur, aan de Landzijde, is eene Kapel gebouwd, met eenen Grafkelder, tot eene Begraafplaats voor het Geſlagt van den Heere van *Zantvoort*. De Kapel heeft haaren ingang in de Kerk; de Begraafplaats, welke van een Hek omringd wordt, pronkt met verſcheiden ſieraaden van keurlijk en fraai bewerkt Marmer. De Predikant, welke hier, voor de Hervormden, den gewijden dienst verrigt, is Lid der Klasſis van *Haarlem*. Voorts hebben 'er ook de Roomschgezinden eene godsdienſtige Vergaderplaats; door den Priester van *Overveen*, of door zijnen Kapellaan, wordt de dienst aldaar waargenomen. Ten behoeve van Oude-Mannen en Vrouwen heeft men 'er een Gasthuis. De Ingezeetenen geneeren zich meest met de Visſcherij; hunnen vangst, zo versch als gedroogd, ſlijten zij meest te *Amſterdam* en *Haarlem*. Tot in den Jaare 1722 behoorde *Zantfoort* aan de Graafſlijkheid van *Holland*. Op den zesden November diens jaars wierdt, bij openbaare veiling in de Kastelenij in *'sGraavenhage*, de Ambagtsheerlijkheid verkogt, en eigenaar daar van, voor de ſomme van tienduizend vijfhonderd guldens, PAULUS LOOT, Commisſaris van wegen de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden te *Lisſabon*.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandſche Arkadia*; *Oudheden en Geſtichten van Kennemerland*, enz.

ZANTWYK, in overoude tijden een tamelijk groot Dorp, doch al voor lang tot den laageren ſtaat van eene Buurt vernederd, ligt, op een korten afſtand, buiten de Stad *Thiel*, in de Thielerwaard. *Zantwijk* was, van ouds, zeer vermaard, door een Klooster van Predikheeren, *Westroijen* genaamd, waar van wij elders in ons *Woordenboek* verſlag gedaan hebben. Zie Deel XXXI, bladzijde 82. Weleer hadt *Zantwijk* eene Parochiekerk; volgens zommigen zou dezelve onder de eerſte gewijde geſtigten, zints de verkondiging en aanneeming van den Christlijken Godsdienst hier te Lande,

moe-

moeten geteld worden, en reeds in den Jaare 695 gebouwd zijn, ter eere van den Heilige VINCENTIUS. Volgens een Handschrift der *Utrechtsche* Kerke zou, wijders, daar in gestigt geweest zijn eene Vikarij, *ter eere van* GOD, *van de Heilige Moedermaagd* MARIA, *en van den Martelaar* SEBASTIAAN. In den Jaare 1574 sloeg de *Walsche* bezetting van *Thiel* haare vernielende handen aan de Kerk, plonderde dezelve en leide een goed gedeelte daar van in koolen. 't Geen 'er van overeind bleef staan, is vervolgens afgebroken; de steenen heeft men na eene andere plaats vervoerd. Zints dien tijd bleef *Zantwijk* zonder Kerk, nam allengskens af in getal van huizen en bewooneren, en kreeg eindelijk de gedaante aan van eene Buurt, welke het tot heden toe heeft behouden. Voor 't overige heeft *Zantwijk* een Regthuis binnen, en eene Geregtsplaats buiten de Stad *Thiel*. Behalven den Rigter, zijn van ouds, over deeze Streek, twee Burgemeesters en zeven Schepenen gesteld, die, van den tijd hunner aanstellinge af, hun geheele leeven lang in bediening blijven.

Zie PONTANUS en SLICHTENHORST, *Gelderſche Geſchiedenissen*.

ZEDDAM, een Dorp in *Gelderland*, in het Zutfensche Kwartier, meer bepaaldelijk onder het Graafschap *'s Heerenberg* behoorende. In een zeer vermaaklijken oord gelegen, beslaat *Zeddam*, daarenboven, eene tamelijke uitgestrektheid. Men heeft 'er niet slegts eene Gereformeerde Kerk, maar ook eene Statie van Roomschgezinden. De dorpelingen, welke tot de eerstgemelde Kerk behooren, worden door hunnen eigen afzonderlijken Leeraar bediend. Een waereldlijk Priester verrigt het gewijde dienstwerk voor de laatstgenoemde Christenen. Bij het Dorp *Zeddam* staat een Jagthuis, *Padevoort* of *Paverden* geheeten. Zijne ligging rondom in vrugtbaare Koornlanden maakt het tot geene onaangenaame verblijfplaatze, hoewel het Gestigt, op zich zelve beschouwd, weinig aanziens hebbe. In eene Buurschap, *Killer* genaamd, een groot half uur gaans van *Zeddam* gelegen,

gen, ontmoet men het Huis *Oploo*, anders genaamd *Brumptshuis*. Een fierlijk zeskantig Torentje moet onder de voornaamste fieraaden des Gestigts geteld worden.

Zie Tegenwoordige Staat.

ZEE, (*De* ZUIDER) een bekende Zeeboezem, of Meir, in de Vereenigde Provinciën, is van kleine beginzelen, van lieverlede, tot haare tegenwoordige gedaante aangegroeid. Derzelver uitgebreidheid is zo groot, dat een aanmerkelijk gedeelte der oevers van *Holland*, *Gelderland*, *Overijssel* en *Friesland*, 'er door bespoeld worde: en de Eilanden benoorden het Marsdiep, als *Texel*, *Vlieland*, *ter Schelling* en *Ameland*, eene bepaaling maaken, tusschen deeze ontzachelijke binnenlandsche Zee en de Noordzee. Men begroot de uitgebreidheid der Zuiderzee, van het Zuiden na het Noorden, op bijna eenëntwintig mijlen, gerekend van *Harderwijk* tot *Texel:* de grootste breedte, van 't *Pampus* tot aan *Vollenhoven* in *Overijssel*, wordt op ruim vijftien uuren bepaald; en de naauwste engte is van vijf en een half of zes uuren; gelijk die gesteld wordt te zijn van *Stavoren* tot *Enkhuizen*.

Onder deezen uitgebreiden Zeeboezem zijn egter verscheiden andere uit Zee koomende, en zich hier meede vereenigende wateren, begreepen; als de Texelstroom, de Vliestroom, enz. Doch vermits deezen, door den aanwas der Zuiderzee, met derzelver doorbraak bij *Stavoren*, al oudtijds volkomen met de Zuiderzee vereenigd zijn geworden, zo hebben zij niets meer behouden dan den naam; en die zelfs is ook voor het grootste gedeelte verlooren. Bij de Ouden was de Zuiderzee niet anders bekend, dan onder den naam van den Noorder Rhijn of het Vlie, bij de Latijnen *Flevo lacus*. Dus onderscheidde PLINIUS, gelijk reeds gemeld is, de twee uitgangen des Rhijns, *in Helium ac Flevum; ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente, in amnem Mosam se spargit:* waar uit blijkt, dat *Flevus*, het Vlie, de Noordelijke uitwatering

des

des Rhijns, toen al een Meir was. Dit Meir is in 't vervolg, of misschien ook toen al, bij de inwoonders *Zutherâ Zea*, of Zuiderzee genaamd geworden. Het was toen een Meir, gelijk nu het Haarlemmer-Meir is; en liep voorts, door een eigen Stroom, (*Flevus fluvius*) den Vlieftroom, na Zee; van welken ftroom de naam, in het oude Vlie, nog op de Zuiderzee behouden wordt; te weeten, in het Oostergedeelte, 't welk tusfchen de Monden van de Zuiderzee en derzelver landoevers, of grenzen ligt. Intusfchen wierdt de Zuiderzee, naa dat het oude Vlieland wel vijfhonderd jaaren laater voor 't grootfte gedeelte verdronken was, genoegzaam met de groote Zee vereenigd; en ze bleef toen, gelijk nog heden, voornaamlijk door de Eilanden Texel, het overfchot van Vlieland, enz. van de Noordzee gefcheiden. Hier bij heeft men egter ook de Zandbanken, welke aan dien kant liggen, als affcheidingen tusfchen de Zuiderzee en de Noordzee, aan te merken; waar van de voornaamfte zijn, benevens het Eiland *Wieringen* met het *Voorland*, het *Vogelzand*, het *Breezand*, de *Waard*, het *Langezand*, de *Grind*, de *Abt*, en eenige andere. Tusfchen deeze Zandbanden, Droogten en Killen, bewaart men hier nog de gedagtenis van den ouden uitloop des Rhijns, door *Flevum*, onder den naam van Vlieftroom, die tusfchen *Vlieland* en *Ter Schelling* in Zee valt.

De overige Zeegaten en uitloozingen der Zuiderzee worden thans met andere benaamingen van later tijd benoemd; naar de gelegenheid der Zandplaaten, of der naastgelegene plaatzen, of ook wel, uit andere oorzaaken der fcheepvaart. De voornaamfte deezer Zeegaten, waar door de Zuiderzee, op de Hollandfche Kust, gemeenfchap heeft met de Noordzee, zijn het nieuwe Spanjaardsgat, het Landsdiep, het Marsdiep, tusfchen de *Helder* en *Texel*, en het Eierlandfche gat, dat tusfchen het *Eierland* en *Vlieland* door loopt. De twee eerstgenoemden verliezen zich, van Zee inkomende, beide in het Marsdiep: alwaar de voornaamfte en eerfte Reede is, die, door de Duinen van de *Helder*, voor de Zuidweste winden gedekt ligt. Het Eierlandfche gat is hedendaags veelal buiten gebruik voor groote fchepen; van wegens de

naauw-

naauwte, die dagelijks, door het verzanden, toeneemt. Verder is 'er, even agter de *Helder*, het *Nieuwe Diep*, dat eene veilige fchuilplaats is voor de Lootzen en Visfchersfchuiten; hier aan volgt, aan deeze zijde, de Zuidwal, de Balg, en de Westwal, alwaar de gronden vervolgens in verfcheiden kreeken en fleuven naauwer en ondieper worden. Voorts heeft men, aan den Texelfchen kant, in 't inzeilen, de drooge Gors, de Duitjesplant en de Laan, en komt, langs de Oostzijde van dat Eiland, op de Moscovifche- en Koopvaarders Reede; die ons leid na het groote vaarwater, het welk langs den Waard, door den Vlieter, het Wieringer Vlaak inloopt. Buiten de hier gemelde Zeegaten en uitwateringen der Zuiderzee, zijn 'er ook nog anderen; als daar zijn het Schulpegat, het Boomsgat, Stortemelk, de Slenk, het Wester- en Ooster-boomsgat, enz. Doch deeze allen zijn van minder belang, en min of meer verzand: waarom wij 't niet nodig achten hier op ftaan te blijven, en liever, het gezegde, raakende de bovengenoemde en voornaamfte uitwateringen en Zeemonden, genoeg oordeelende, overgaan om den loop der Zuiderzee, langs den vasten wal, te befchouwen.

Men heeft dan, volgens het opgemelde, aan het Landsdiep, 't welk voorbij *de Helder* ftroomt, en zich met het Marsdiep vereenigt, het begin van den Zuiderzeemond, aan den Zuidwester wal van Noord Holland, te rekenen. Dit water krijgt vervolgens den naam van het *Nieuw Diep*, en loopt, aan den kant van *Texel*, langs de Moskovifche- en Koopvaarders Reede; alwaar thans de meeste groote fchepen ankeren; nadien ze daar ter plaatze op goeden en vasten ankergrond, en voor den zwaarften aanflag der Zee bevrijd liggen. Van het Nieuwe Diep af, landwaards in, beginnen de Zandgronden; tusfchen welke door de Vlieftroom, aan den Friefchen kant, en de Texelftroom, aan den Hollandfchen kant, hunnen loop hebben. De laatstgenoemde, de Hollandfche kust befpoelende, loopt, beoosten het Eiland *Wieringen*, langs het Zuider Wieringer Meir, of deszelfs Zandbank, voorbij de Zuider Ton en den Drijftal; laatende het Monnikkezand regts, en het Kreupelzand links liggen.

Daar

Daar tegen over, op den uithoek, voor het Meir bezuiden *Wieringen*, is de Stad *Medenblik* gelegen; van daar ontmoet men, langs den Zeedijk, een inham, in welken, door Heer Huigen Cogge, de Kromme Leekvliet. Van Heer Huigen Cogge af formeert het land weder een zeer grooten uithoek, die geheel agterom de Stad *Enkhuizen* heen loopt. Deeze Stad ligt vlak aan de Zuiderzee, in een driehoek met *Urk* en *Stavoren*. Voor dezelve wordt men eene aanmerkelijke Zandbank gewaar, het *Enkhuizer Zand* genaamd; en tusfchen de Zee en de Stad liggen nog drie andere bekende Zandplaaten, die het Noorder- en Zuider gat voor *Enkhuizen* maaken. Voor het genoemde Enkhuizer Zand, Oostwaards aan, is het Val van *Urk*, als mede de Eilandjes *Urk* en *Schokland* zelven. Voorts heeft de Zuiderzee hier, in en door de Enkhuizer Sluizen, gemeenfchap met de Oude Gouw, de Tocht, de Wijzent, en andere wateren en vaarten aan dien kant.

Van *Enkhuizen* af loopt de oever der Zuiderzee zo fterk en zelfs fterker binnenwaards, als dezelve van *Medenblik* tot *Enkhuizen* buitenwaards is uitgeftrekt; tot dat het water voor de Stad *Hoorn* als in eene Kom te famenloopt; welke Kom eene gefchikte Reede voor die Stad maakt, en den naam draagt van het *Hoorniker Hop*. Voorts loopt de Zuiderzee weder eenigzins buitenwaarts na *Edam*; en dan verder afzakkende, ftroomt ze, langs den vasten wal, tot aan *Monnikendam*; voor welke Stad ze een breeden boezem vormt. Tusfchen *Monnikendam* en 't Eilandje *Marken*, (dat ze omfpoelt,) onder den naam van de *Goudzee* voortloopende, maakt ze weder een uithoek, en wendt zich voorts Zuidwestwaarts; waar op ze langs de Bannen van *Zuiderwoude* en *Ransdorp* haaren loop vervolgt tot over het *Pampus*, of aan Yoord, daar ze haaren naam in het Y verliest. Deeze geheele ftreek van Noord Holland, langs de Zuiderzee, is vervuld met een aantal van vaarten en doorwateringen; ook vindt men 'er eenige Meirtjes, waar van het voornaamfte is, het Monniker-Meir met deszelfs Noord-Meir, agter de Stad *Monnikendam*. Deeze wateren hebben, door middel van Sluizen, zo in de gemelde Steden, als hier en daar in den

den Zeedijk, gemeenschap met de Zuiderzee; waar van men zich, zulks nodig zijnde, kan bedienen, het zij om water in te laaten, of het land van overtollig water te ontlasten.

De strekking der Zuiderzee, van haaren mond, of van den Vlie- en Texelstroom, af, tot op het verliezen van haaren naam, bij Y oord, (waar bij wij voorheen de beschouwing van het Y begonnen,) nagegaan hebbende; zullen we hier de breede Zandplaat van *Pampus* oversteeken, om den loop der Zuiderzee, aan de andere zijde, van *Muiden* af, langs de Geldersche en Friesche Kusten, nog te vervolgen. Van *Muiden* af, tot voorbij *Naarden*, langs de Hollandsche kust, en verder tot voorbij de uitlooving der Riviere de Eem, langs den Utrechtschen bodem, strekt de oever der Zuiderzee zich Zuid-Oostwaarts; doch Gelderland naderende, trekt ze allengs Noord-Oostwaarts op; stroomende voorbij *Harderwijk*. Gestadig nog hooger Noordwaarts loopende, heeft ze verscheiden inwateringen; als bij *Hulshorst*, *Kniphuizen*, *Bisfel*, *Schoutenbroek*, *Doornspijk*, *Aperlo*, *Elburg*, enz. Deezen loop vervolgende, bespoelt ze de kust van *Overijssel*, langs welke ze verscheiden dieptens heeft, en wel bijzonder het Kamper diep, met het Kamper zand, en het Zwolsche diep met het zwarte Water. Ter eerstgemelde plaatse heeft ze gemeenschap met den Gelderschen Yssel, en op de laatste ontvangt ze de Overijsselsche Vecht. Tusschen *Kampen* en 't Eiland *Schokland*, dat ze omspoelt, doorgeloopen, en 't Zwolsche diep voorbij gestroomd zijnde, nadert ze tot *Vollenhove* en *Blokzijl*. Op deeze hoogte wend ze zich Noord-Westwaarts, en loopt voorbij *Baarle*, *Blankenham* en *de Kuinder*, alwaar ze Frieslands Stranden begint te bespoelen. Langs deezen loopt ze voorbij *de Lemmer*, naa genoeg Westwaarts, na *Stavoren*; en maakt dus, door haare mindere wijdte, van *Stavoren* op *Enkhuizen*, deeze gantsche uitgebreidheid der Zee, eenigermaate tot de gedaante van eene ronde kom. Van *Stavoren* af trekt ze weder Noordwaarts op, en stroomt voort langs *Molquern*, *Hindeloopen*, *Workum*, enz. tot aan *Harlingen*: alwaar de voornaamste Haven is, voor de groote Schepen, die in Friesland thuis behooren, of aldaar ontlaaden moeten worden. Van

Harlingen af loopt de Zuiderzee eindelijk, tusschen *Ter Schelling*, *Ameland*, enz. en de Friesche kust, Noord-Oostwaarts, langs het gantsche Oostergedeelte van Friesland. Ze vormt hier in deeze streek, en verder op, verscheiden Zanden en Stranden, en vereenigt zich met de Noordzee, terwijl ze tusschen eenige kleine Eilandjes doorstroomt; welken allen op te noemen en naauwkeurig na te gaan, te veel omslag zou vereischen, en ook buiten mijn bestek loopen.

Zie GABBEMA, *Nederl. Watervloeden*; OUTHOF, *Verhaal der Watervloeden*; ALTING, *Notit. German. Inferioris*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; *Oudheden van Noordholland*, enz.

ZEEBURG, een Heerenhuis, in Gelderland, in het Landdrostampt van *Veluwe*, onder het Schoutampt van *Ermel*, in de nabuurschap van het Dorp *Nunspeet*, ten Oosten van de Stad *Harderwijk*. Het Gestigt is in den hedendaagschen smaak fraai betimmerd, en pronkt met eenen reeks dus genaamde Engelsche Schuifraamen. Boven den Ingang van het Huis leest men, met groote Letteren, ZEEBURG, en daar agter het Jaargetal MDCCX, waarschijnlijk het jaar der stigtinge. Voorts staat nog in den Gevel de afbeelding der Heidensche Godheer NEPTUNUS uitgehouwen. Het gebouw, van fraaie Plantaadjen omringd, ligt in eene drooge graft, over welke men, langs een vasten brug, den toegang na binnen heeft.

ZEEBURG, een bekende Herberg, aan den Diemerdijk, ongeveer een half uur gaans buiten *Amsterdam*. De plaats, alwaar thans het Huis staat, diende, oorspronklijk, tot een Reduit, in den Jaare 1649, tot verzekeringe der Stad, van steen opgeworpen. Twintig jaaren laater wierdt de Reduit wederom geslegt, en eenige jaaren laater, te weeten in den Jaare 1675, een Herberg daar voor in de plaats gebouwd, door de Regenten van het Oude-Zijds-Huis-Zitten-Armenhuis, aan wien, door Burgemeesteren, daar toe de vrijheid

was verleend. Bij onzen leeftijd, naamelijk in den Jaare 1760 is de Herberg merkelijk vertimmerd. Door zijne aangenaame ligging aan het Y, door het gezigt op de voorbijvaarende schepen, en op verscheiden dorpen, aan de overzijde van het Y gelegen, heeft de Herberg merkelijken toeloop; en verstrekt tot eene aangenaame uitspanning.

Zeeburg. Bij deezen naam is bekend, het Gemeenelandshuis van het gedeelte van Zuidholland, *Oostvoorn* genoemd. Buiten het Dorp van dien naam staat een Schuur of Keet, dienende tot eene bewaarplaats van Rijswerk, en andere noodwendigheden, tot het Dijkwerk vereischt. Op dit gebouw stondt, weleer, een houten Koepeltje, waarin Opper-Dijkgraaf en Heemraaden hunne vergadering hielden, zo dikmaals zij Schouwen en aanbesteedingen in dit Kwartier deeden. Doch dewijl het vertrek te klein geoordeeld, en om nog andere redenen wierdt afgekeurd, besloot men, na eene andere vergaderplaats om te zien. Men liet daar toe het oog vallen op eene hooge naastbijgelegene Duin. Naa dat men de Top vlak en effen hadt doen maaken, stigtte men aldaar, in den Jaare 1743, een gebouw, in de gedaante van eenen steenen Koepel, en gaf 'er den naam van *Zeeburg* aan. Van vooren pronkt de Frontespies met het Wapen van *Voorn*, en voorts met de Wapens van den Opper-Dijkgraave, de Heemraaden en derzelver Sekretaris, die ten tijde der stigtinge het bestuur oeffenden; alien in steen fraai uitgehouwen. Niet alleen over den Mond der Maaze, maar ook over het geheele omliggende Gewest, heeft men, uit deeze vergaderplaatze, een der ruimste en bevalligste gezigten, die men zich kan verbeelden. Tot eere van den Dijkgraave en den Heemraaden, die de stigting van dit *Zeeburg* ontworpen en volvoerd hebben, moeten wij hier aanmerken, dat dezelve buiten kosten der Bedijkinge geschied is.

Zeeburg *of* diemer- *en* muider-zeedyk, (*Hoogheemraadschap van den*) is van zeer veel aangelegenheids, als strekkende zich uit van de Stad *Amsterdam*, tot aan de Kijkuits-Poort der Stede *Muiden* toe, met een lengte van drieduizend

tweehonderd achtënzestig Roeden, vijf Voeten, zes en een derde Duim, Diemerdijkmaat; volgens de Meetinge in den Jaare 1711, door Dijkgraaf en Hoogheemraaden goedgekeurd, waar van het Dijkregister, in den Jaare 1742, met verandering van de naamen der Eigenaars der Dijkpligtige Landen, vernieuwd is. In deszelfs ftrekking loopt deeze Dijk langs het Y en de Zuiderzee, waar van zij het water niet alleen uit *Amftelland*, maar ook uit de Landen, onder *Muiden*, *Weesper-Kerfpel*, een geedeelte van *Gooiland* en een groot deel in het laage der Provincie van *Utrecht* afkeert.

De naam van *Zeeburg*, dien deeze Dijk voert, is ook gemeen aan andere Dijkwerken, die in een aanzienlijke uitgeftrektheid tot een Omringdijk en Zeeweeringe gefchikt zijn; doch wij vinden, ten aanzien van den Diemerdijk, deeze benaaminge niet eer dan in den Jaare 1387, in eene Handvest van Hertog ALBRECHT VAN BEIEREN, doch van den Dijk zelven fchijnt reeds gefproken te worden in een Brief van GUIDO VAN HENEGOUWEN, Bisfchop van *Utrecht*, gegeeven in den Jaare 1301, hoewel hij hier enkel den *Zeedijk* genoemd wordt. De reden der benaaming van *Diemer- en Muider-Zeedijk* is ligtelijk te ontdekken. Men vindt hem ook de *Dijkaadje* van *Ypefloot* genoemd.

Van groot gewigt is deeze Dijk niet alleen voor *Amftelland*, *Muiden* en *Weesper-Kerfpel*, welke bij doorbraak veel te lijden hebben; maar men heeft in voorige tijden voorbeelden gehad dat het water zoo verre in *Zuidholland* is ingedrongen, dat de Brouwers te *Gouda* klaagden geen goed Bier te kunnen brouwen om het brakke water. In deeze ongelegenheid overftroomt het platte Land van *Utrecht* tot boven *Breukelen* en *Portengen* toe, en indien door kragtigen arbeid de Oostzijde van den Vegtdijk niet kan gehouden worden loopt *Kortehoef*, *Breukelenveen*, in de Proostdij van St. JAN, *Maarfeveen*, en het laage *Utrechtfche Veen* tot aan de Stads Poorten onder.

Wegens de Doorbraaken van deezen Dijk zijn ons de nette omftandigheden niet gebleeken. In de bevestiging en vernieuwing eener Handvest door Keizer MAXIMILIAAN en KAREL, Aartshertog van *Oostenrijk*, van den eenëntwintigften Junij des

des Jaars 1509, vinden wij dat de Dijk, kort te vooren op twee plaatsen was ingebrooken. Zedert hebben wij, in de voorige Eeuwen, dan geen nadere doorbraaken gevonden van op den vierden Junij des Jaars 1598 en den vijfden November des Jaars 1675, in welk laatste jaar de Zeedijk beoosten *Muiden*, met elf zeer groote en diepen open Waalen, en de *Zeeburg* of *Diemerdijk*, met vier dergelijke Waalen waren doorgeslaagen. In den Jaare 1702, des nagts tusschen den vijfden en zesden April, heeft de *Zeeburg* weder een zwaare doorbraak op dezelfde plaats als in den Jaare 1598 geleeden, die eenëndertig Roeden en twee Voeten, lang bevonden is. In den bekenden hoogen Vloed van Kerstijd des Jaars 1717, was de Dijk in groot gevaar, dewijl het water zevenënnegentig Duimen boven het Amsterdamsche Peil stondt, 't welk niet meer dan zeven Duimen verscheelde van de Zeedijks hoogte, die negen Voeten en vijf Duimen, of honderdënvier Duimen boven het zelve Peil gesteld is. In zulke zwaare Vloeden, moet de Dijk, bij stormen uit den Noordwesten niet alleen den slag der Zuiderzee, maar ook de persing van een vreeslijke menigte water uitstaan; waar uit ligtelijk deszelfs gevaar te bevroeden is. Hierom zijn van tijd tot tijd, door 's Lands Graaven en vervolgens door 's Lands Staaten, breede Handvesten en Voorregten vergund tot versterking van den Dijk, met ondersteuning van Geldmiddelen uit 's Lands Kasse. FILIPS VAN BOURGONDIE vergunde in den Jaare 1440, aan allen, die Dijkpligtig waren op de Dijkaadje van *Ypeloot*, het maaken van een Bolwerk en Plaating van Hout en Yzerwerk. In den Jaare 1452, wilde dezelfde Hertog, dat, bij het maaken van nieuwe Inlaagen aan deezen Dijk, de oude Dijken niet zouden worden geslegt, maar dat ze tot Slaapers moesten blijven leggen. In den Jaare 1678, wierdt door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* een order beraamd tot verzwaaringe van deezen Dijk, en deszelfs hoogte bepaald, twee Voeten onder den bovenkant van den Deksteen aan de Oostzijde van de Sluis te *Muiden* na den Y-kant; de breedte, voor zoo veel den Aardendijk aangaat, van achttien Voeten op de Kruin, en de Paalendijk van vierentwintig Voeten, en nog zes Voeten Riet daarenboven, de

Paalendijk te zamen dertig Voeten op de Kruin; de Buitenglooijing van den Aardendijk zou moeten zijn van vier Voeten op den Voet; en de Binnenglooijing van twee Voeten op den Voet; in de Binnenglooijing van den Paalendijk van drie Voeten op den Voet: agter den Dijk zou gelegd worden een Barmte van vierëntwintig Voeten, en agter deeze een bekwaame Sloot. In deezer voege is de Dijk onderhouden, tot dat, in de tegenwoordige Eeuw, door de plaage van het Zeegewormte, het sterke Bolwerk van Paalen en zwaare Balken, waar door deeze Dijk tegen den aanslag van 't water moest beschermd worden, doorknaagd en vernield wierdt; wanneer Dijkgraaf en Heemraaden, bij Resolutie der Staaten van den vierëntwintigsten Maij des Jaars 1735, gemagtigd wierden den Dijk, volgens hunnen voorslag, te veranderen, vernieuwen en verzwaaren; een werk, 't welk aan arbeidsloon, aarde, plempen van zand, puin, keisteenen, het heijen van een regel paalen, vijfmaalhonderd negenëndertigduizend achthonderd vierënnegentig Guldens gekost heeft. Men begon het werk bij gedeelten; het wierdt in den Jaare 1735 aangevangen en in den Jaare 1737 voltooid. De vernieuwde Dijk tusschen *Muiden* en *Diemerdam*, daar de zwaarste aanslag der Zee en persfing van den Vloed aanvalt, is onder in zijnen aanleg breed elf Roeden, waar van zeven Roeden voor de Buitenglooijing zijn, twee Roeden voor de Kruin en twee Roeden voor de Binnenglooijing. De bovenkant van de Kruin heeft doorgaans in het midden de hoogte van dertien Voeten uit den grond. Op de Buitenglooijing, van de stompen der afgezaagde Paalen af, tot op de hoogte van eenige Voeten boven het dagglijks water ligt een goede menigte Puin, gedekt met zwaare net ineengevoegde Keisteenen, die, niettegenstaande hunne zwaarte, somtijds door de Zee overhoop gesmeeten worden en de onderleggende Puin weggeslaagen. In de Jaaren 1742 en 1749, moest de Dijk, die merkelijk gezakt was, zwaar gehoogd worden; en schoon dit buitengewoone en vrij groote kosten veroorzaakt, zijn dezelve nogthans draaglijker dan te vooren.

De onkosten wegens het onderhoud van den *Zeeburg* of *Diemer-* en *Muider-Zeedijk* worden gedraagen bij *Hoefslagen* over

over de Landerijen, welke zoo aan Geregten, Genootſchappen als bijzondere Perſoonen behooren. Deeze Hoefſlagen zijn verdeeld in Bonnen, die ieder hunne Paal op den Dijk hebben, waar op derzelver Merken getekend ſtaan. De Stad *Amſterdam* ſtaat in het tegenwoordige Dijkregiſter aangeſlagen voor zeshonderdtachtig Roeden, twee Voeten en zes Duimen; waar van een groot gedeelte in het Dijkregiſter van den Jaare 1598, en in de Meeting van den Jaare 1678, te zamen ter lengte van vierhonderdzevenënnegentig Roeden, zes Duimen, bekend ſtaan. De overige zijn naderhand, en wel bijzonderlijk bij overeenkomst van den Jaare 1697, in een altoos duurende onderhoud aangenomen. Zij neemen haaren aanvang van de Stad af en ſtrekken zich uit tot digt aan het Gemeenlandshuis, of tot aan de Traankookerij, in de Handvesten der voorleeden Eeuw bekend met de benaaming der Traankookerij van JEAN TOURTON. Het Hoogheemraadſchap of de Waarſchappij moet twaalfhonderdzevenëntachtig Roeden, vier Voeten en zes Duimen onderhouden; voor meer dan negenhonderd Morgen Spageſtokene Landen, van welke over de honderdeenënvijftig Morgen tot hooging van den Dijk vergraaven zijn; de overige Landen worden wel verhuurd, doch kunnen gemeenlijk de lasten van den Dijk niet opbrengen, waarom deeze jaarlijks moeten uitgezet worden over de andere Landen en Districten. *Muiden* en *Weesp*. *Weesper-Kerſpel* en de *Loosdrecht*, draagen ieder een negende deel, *Loenen* en *Breukelen* een zesde deel, *Kortehoef* een negende deel, *Abkoude* een zesde deel, *Nichtevecht* een negende deel en *Diemen* en *Overdiemen* te zamen een negende deel. Deeze hebben wederom hunne mindere verdeelingen van Districten, die in deezen opzigte aan de grooter afdeelingen onderhoorig zijn.

Over de beheering van den Dijk hebben de Graaven van *Holland* en 's Lands Staaten verſcheiden Handvesten gegeeven, die haar opzigt hebben of op het bijzonder beſtier van de Districten tot het Schouwen van den Dijk geregtigd of tot het algemeen beſtier van Dijkgraaf en Hoogheemraaden. Hertog ALBRECHT VAN BEIEREN wilde, volgens Handvest van den Jaare 1387, dat de *Zeeburg* geſchouwd zou worden,

 door

door drie Schepenen tot *Nieuwer-Amstel*, twee Schepenen te *Amsterdam*, een Schepen tot *Ouder-Amstel*, en een Schepen tot *Outerwaal.* Bij uitspraak van HUGO VAN LANOY en den Raade in *Holland*, van den Jaare 1436, wordt vastgesteld, dat Dijkgraaf, Schout en Schepenen van *Diemen* het Dijkregt zullen blijven hanteeren en bewaaren, en dat de Baljuw van *Amstelland* jaarlijks zeven Mannen uit het Kerspel van *Diemen* zou kiezen; zoo om regt aldaar te wijzen als om den Dijk te schouwen. In den Jaare 1509, is door Keizer MAXIMILIAAN, en Aartshertog KAREL aan de Stad *Amsterdam* vergund de Naschouw over de Schouwe van Schout en Schepenen van *Diemen.* Alle welke Handvesten hun opzigt hebben op de bijzondere beheeringe van den Dijk in de daar toe geregtigde Distrikten, gelijk die van *Muiden* insgelijks hunne bijzondere Schouw hebben. Ten aanzien van het Hoogheemraadschap vindt men dat Hertog JAN VAN BEIEREN, in een Brief van den zesöntwintigsten April des Jaars 1423, spreekt van *Waarslieden in den Gestigte van Utrecht*, zoo wel als van Waarslieden in *syne bedi ieve.* Op den zevenëntwintigsten Julij des zelfden Jaars, vergunt hij, dat de gezwooren Heemraaders in der Dijkaadje van *Diemen*, met den Heemraaden uit den Gestigte, naar Inhoud der Handvesten, alle Dijken, gelegen in den Banne van *Diemen* zouden scolen, uitgeeven en deelen; waar uit men ligtelijk kan afneemen, dat 'er, al voor dien tijd, eenige Gemeenschap van Heemraadschap tusschen *Holland* en 't Sticht over den *Zeeburg* en *Diemerdijk* geweest is. Duidelijker blijkt deeze Gemeenschap echter in een Handvest van FILIPS VAN BOURGONDIE, gegeeven in den Jaare 1440, waar in hij belaste, dat het Bolwerk en de Plaating van *Ypesloot* zou geschouwd worden door den Baljuw van *Amstelland* en de Waarslieden in deeze Bedijking; als een Waarsman uit *Muiden*, een uit *Weesp*, een uit *Weesper-Kerspel*, een uit de *Loosdrecht*, een uit *Laenen* Kroonenburgs-Gerecht, met den jongsten Burgemeester van *Amsterdam*, een uit *Kortenhoef*, een uit *Breukelen*, een uit *Abkoude* en een uit *Nichtevecht.* Tot deeze Schouwen bepaalde hij St. *Odulfus-* en St. *Lamberts*-dagen, of den twaalfden Junij en zeventienden Sep-

September. Op den grond deezer Handvesten en volgens Resolutie van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, van den zevenden Maij des Jaars 1678, hebben Schout en Schepenen van *Diemen* en die van *Muiden*, ieder in hunne Regtsban, hunne Keuren en Uitgiften, welke zij aanstonds moeten overbrengen in handen van Dijkgraaf en Hoogheemraaden, die hier over de Nakeure doen. De Schouwdagen van St. *Odulfus* en St. *Lambert* zijn, volgens Oktrooi van den Jaare 1704, veranderd en gesteld op den twaalfden Maij en vierentwintigsten Julij. De Naschouw door Dijkgraaf en Hoogheemraaden geschiedt over den gantschen Dijk op den zeventienden Augustus en de Belaaking op den eersten September. Bij afweezen van den Dijkgraaf, wordt de Schouw door den jongsten Burgemeester van *Amsterdam*, als zijn Stedehonder gedreeven.

Het Kollegie bestaat nog in den Dijkgraaf en tien Hoogheemraaden uit de Steden en Distrikten, gelijk bij de Handvest van FILIPS VAN BOURGONDIE bepaald is. Zij bedienen deeze Ampten voor hun leeven, en moeten, volgens de meergemelde Resolutie van den Jaare 1678, ieder binnen den Ring der Bedijking twintig Morgen Lands bezitten, of voor tienduizend Guldens in denzelven gegoed zijn. Van deeze twee Artikelen, is egter de jongste Burgemeester van *Amsterdam* uitgezonderd. Burgemeesters van *Amsterdam* hebben, volgens Oktrooi van de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, gegeeven in den Jaare 1612, een Voorregt, om, het zij met den jongsten Burgemeester of bij zijn afweezen, een ander gemagtigd Persoon op de Vergaderingen van Dijkgraaf en Hoogheemraaden te zenden en de eerste Stem te voeren; behoudens dat, bij het tegenwoordig zijn van den jongsten Burgemeeeter te gelijk met den Gemagtigden, maar één Stem voor *Amsterdam* zal gelden. De Dijkgraaf wordt door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* verkooren. De Verkiezing der Heemraaden geschiedt door de bijzondere Distrikten of derzelver Ambagtsheeren; *Abkoude* alleen uitgezonderd, waar van de Staaten van *Utrecht*, bij verkoop dier Heerlijkheid, het stellen van een Heemraad aan zich behouden hebben. Het Kollegie wordt bedìend door een Se-

 kre:

kretaris, een Penningmeester, een Boekhouder en een Bode. De gewoone Vergaderingen worden gehouden op den twee- en- drieëntwintigsten Maij, den vier- en- vijfëntwintigsten Julij, en den zeventienden Augustus, welke de Schouwdagen zijn; als mede op den eersten September. De Rekendagen zijn op den eersten Dingsdag en Woensdag in November en de Betaaldagen op den eersten Woensdag en Donderdag naa Vrouwendag. Zomtijds zijn 'er ook buitengewoone Vergaderingen. De besluiten worden door drie Gemagtigde Hoogheemraaden met den Sekretaris uitgevoerd, en hier van op de naaste bijeenkomst aan het Kollegie verslag gedaan. Tot de Polderzaaken worden insgelijks een Hoogheemraad met toevoeging van den Sekretaris gemagtigd.

Dijkgraaf en Hoogheemraaden vergaderen des Zomers in het Gemeenlandshuis aan den Dijk, niet verre van *Zeeburg* of *Jaap Hannes*. Dit Huis is een deftig vierkant Gebouw met twee Vleugelen tot Stallinge en andere noodwendigheden. Het wierdt, in den Jaare 1726, van nieuws uit den grond opgebouwd, gelijk het Tijdschrift getuigt, dat met eenen meldt tot welk gebruik het Huis dient en aldus gelezen wordt:

hIC De fretI bataVI fVrore arCenDo agrIs tVenDIs agItVr.

Dat zo veel te kennen geeft, als

Hier wordt geraadpleegt over de beveiliging der Landerijen, door de woede der Zuiderzee te bedwingen.

In den Winter, wanneer de Dijk niet gebruikt kan worden, vergaderen Dijkgraaf en Hoogheemraaden, op de Reken- en Betaaldagen, te *Amsterdam* in *den Doele* of een andere Herberg. Het Dijkgraafschap heeft in 't Gemeenlandshuis een Kastelein die tevens Opzigter van den Dijk is.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland.*

ZEE-

ZEEBURG, een Kasteel in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, meer algemeen bij den naam van *Rammekens* bekend, hoewel dit eigentlijk naam der Reede is, die voor het Kasteel ligt. Het wierdt in den Jaare 1547, op bevel van Keizer KAREL DEN V, als Graave van *Zeeland*, bij zijne Zuster MARIA, Koningin van *Hongarije*, Landvoogdes deezer Gewesten, op *Blankershoek* gestigt. Zij kwam hetzelve in eige Persoon bezigtigen, en gaf het den naam van *Zeeburg*. Dit Kasteel was in 't begin der Spaansche oorlogen een plaats van zeer groot belang, en 't voornaamste Bolwerk van 't geheele Eiland *Walcheren*. Ook liggen de Schepen onder hetzelve op eene zeer goede Reede. Deszelfs gestalte is driekantig, met de eene punt in Zee uitsteekende, en met de twee anderen wederzijds op de Dijken na *Middelburg* en *Vlissingen* strekkende. Het ligt derhalven omtrent als een driehoek, behalven, dat de Gordijn na de Landzijde, die van een wijde en diepe Graft beslooten is, mede puntagtig uitloopt. De Muuren zijn rondsom hoog, zwaar en dik van onderen: zij hebben verscheide Schietpoorten en beveiligen den geheelen stroom. *Rammekens* wierdt, nevens de Steden *den Briel* en *Vlissingen*, in 't Jaar 1585 aan ELIZABET, Koningin van *Engeland*, verpand, en met Engelsche bezetting voorzien, tot dat het, door de goede diensten des Heeren VAN OLDENBARNEVELT, met opbrenging der verschooten Penningen aan Koning JAKOBUS DEN I, in den Jaare 1616, wederom van 't Pandschap en Engelsche bezetting ontslaagen wierdt. 't Vervalt tegenwoordig merkelijk, wordende egter nog dagelijks door eenige manschap, uit de Vlissingsche bezetting, bewaard.

ZEEDYKEN. Vreemdelingen, herwaarts gekoomen, of der gesteldheid onzes Lands eenigermaate kundig, staan verbaasd over de grootheid der belastingen, welke in sommige onzer Provinciën geheven worden. Zelf ontmoet men die bevreemding bij niet weinigen der inboorlingen. Waren zij beter onderrigt aangaande de gesteldheid van ons Land, en hoe hetzelve, met ongelooflijke moeite en kosten, zich tegen het geweld der menigvuldige wateren, van welke het omringd wordt,

wordt, moet verzetten; men zou ophouden zich te verwonderen over de aanhoudende geldheffingen. De *Zeedijken* zijn een onderwerp van de hoogste aangelegenheid. Van derzelver onderhoud en stevigheid hangt niet slegts de welvaart, maar zelf het aanweezen van uitgebreide streeken Lands af. Op de Provincie *Friesland* mag dit vooral worden toegepast. Van de *Zeedijken* diens Gewest lust het ons, een in ons *Woordenboek* niet kwalijk passend verslag te doen, en van de wijze, op welke zij onderhouden en beheerd worden, immers zo als zulks tot heden toe heeft plaats gehad.

Veel kostbaarder, dan in vroegere dagen, valt heden ten dage dit onderhoud. Immers waren eertijds de *Zeedijken* van weinig belang, dewijl de Noordzee niet dan door zeer naauwe vaarwaters gemeenschap hadt met het Meir van *Flevo*, thans de Zuiderzee; terwijl de Eilanden, *het Vlie*, *Ter Schelling*, *Ameland* en *Schiermonikoog*, nog aan onze kusten gehecht, of daar van alleen door enge slenken gescheiden, tot eene genoegzaame waarborg verstrekten tegen de golven der Noordzee. Dan dewijl deeze slenken, allengs verwijd zijnde, meer water gaven, groeide ook de noodzaakelijkheid aan om hechter dijkwerken te maaken, die niet alleen de dagelijksche tijen, maar ook de hooge vloeden uit het Westen en Noordwesten konden afkeeren. Het is onzeker, wanneer men zich eerst met ijver in *Friesland* op het aanleggen van Zeedijken hebbe begonnen toe te leggen; doch niet onwaarschijnlijk, dat zulks voornaamelijk heeft plaats gehad omtrent het Jaar 640, wanneer Koning ADGILLUS, te *Stavoren* heerschende, zijne onderdaanen schijnt onderrigt te hebben in het aanleggen van hoogten op de gevaarlijkste en het ligst onderloopende plaatzen, die naderhand door aaneenschakelinge, allengs, in regelmaatige dijken zijn veranderd.

Ondertusschen is in de Zeedijken deezer Provincie, van tijd tot tijd, eene ongemeene verandering voorgevallen. Weleer moest men groote zorge draagen voor de dijken der Middelzee, om dat deeze zeeslenk, bij derzelver doorbraak, veelmaalen oorzaak was van zwaare overstroomingen; doch naa dat de Middelzee opgeslijkt, en de Bildtdijken voor dezelve gelegd waren, is men geheel van deeze zorge onthe-

ven;

ven; het zelfde heeft ook plaats gehad ter wederzijden van het Dokkumer diep: want deeze dijken, in den Jaare 1717, op verscheiden plaatzen, zijnde doorgebroken, wierden de omliggende Grietenijen door het Zeewater overstroomd; terwijl heden, door de nieuwe affnijdinge, in welke de *Engwierummer* Zijlen gemetseld zijn, ook deeze dijken zodanig hun nut hebben verlooren, dat dezelve, voor een goed gedeelte, reeds zijn weggegraaven.

De Zeedijken, welke nog heden het zeewater moeten afkeeren, zijn ook, van tijd tot tijd, zeer van gedaante veranderd. Weleer waren dezelve, bijna overal, beveiligd door hooge buitendijksche voorlanden, zanden of schilbanken, welke niet dan bij hooge vloeden onder liepen, en dus de dijken voor den slag der op hunne vlakte reeds gebroken baaren genoegzaam beveiligden: dit heeft nog plaats aan eenige oorden, gelijk nevens *Tjummarum* in *Barradeel* en andere plaatzen, zo dat een enkele dijk, indien hij maar hoog genoeg is om het overloopen der golven te beletten, aldaar voldoende is om het geweld der hoogste vloeden en zwaarste stormen af te keeren. Doch op de meeste plaatzen is de voorgrond, allengs, afgekabbeld, en men heeft, bij middelbaar water, onmiddelijk voor den voet des dijks, eene diepte van één tot acht of tien voeten waters, waar door de dijken oneindig veel te lijden hebben: want ten tijde van zwaare vloeden groeit het water acht of negen voeten hooger, en oeffent dus zijne kracht tegen het midden en de kruin der dijken; zo dat een dijk van enkel aardwerk, op de gewoone wijze gemaakt, en van vijf of zes roeden tegen éḗne roede in de hoogte, in korten tijd door de woedende golven wordt vernietigd. Om deeze reden is men in de noodzaakelijkheid gekomen, om naar middelen uit te zien, die genoegzaam in staat waren tot het breeken der golven, eer zij het aardwerk konden bereiken. Het eenige middel, 't welk, bij aanhoudendheid, aan dit oogmerk heeft kunnen voldoen, is bevonden het heiwerk van zwaare palagien aan den voet des dijks, hetwelk, doorgaans, op de volgende wijze wordt gemaakt: de voet des dijks zodanig aangelegd zijnde, dat dezelve gelijk ligge met de gewoone wintersche

spring-

ſpringvloeden, heit men, daar ter plaatze, een' regel lange paalen, doorgaans ter lengte van vierëntwintig voeten, en liefst van greenen hout, twaalf voeten diep in den grond. Daar na wordt buiten dezelve, na den zeekant, eene rei paalen geſlagen van twaalf voets hout, op den afſtand van één of anderhalve voet van de hooge paalen, die zo diep moeten koomen, dat zij ongeveer met den voet des dijks gelijk ſtaan; waar op men deeze tusſchenruimte, de Buitenkist genaamd, vult, beneden met wrak, en boven met zwaare balſteenen. Daarenboven wordt aan den binnenkant van het hooge paalwerk, op een' gelijken afſtand van het zelve, eene tweede kist geheid, insgelijks van twaalf voets of korter hout; terwijl de tusſchenruimte, op de zelfde manier gevuld, den naam krijgt van Binnenkist, welke altoos twee of drie voeten boven den dijksvoet uitſteekt. Eindelijk worden de paalen, zo wel die der hooge reie als die der Buiten- en Binnenkisten, aan elkanderen gekoppeld, door middel van ſtevige ſtrooken hout, *Gordingen* genaamd, die men met de paalen vereenigt, door het inſlaan van zwaare getakte ſpijkers, bekend bij den naam van *Rongen.*

Over het algemeen zijn Frieslands dijken zodanig aangelegd, dat, de dijksvoet gelijk geſteld zijnde met de middelbaare ſpringvloeden, hun kruin twaalf voeten hooger wordt bevonden, met eene doceering of helling na buiten van vijf of zes Roeden, en na binnen van twee of derdehalve Roede, dewijl de hoogte van den buitenvoet iets grooter gemaakt wordt dan die der gemeene vloeden, om dat dezelve, anders gedunrig onderloopende, zou uitkabbelen en geene graszooden kunnen houden: dezelve dus, doorgaans, twee of drie voeten hooger zijnde dan de binnenvoet, moet daar op, in 't meeten der doceeringe van eenen Dijk, altoos worden gelet. Ondertusſchen is de waare hoogte der Dijken niet overal de zelfde, zijnde veele te laag en andere wederom overtollig hoog, evenwel zijn zij zelden minder dan veertien of meer dan zeventien voeten boven het gewoone hoog Winterwater verheven.

De

De hooge paalwerken koomen derhalven, meerendeels, in hoogte gelijk met de kruin der dijken, en breeken dus het geweld der golven, die anderszins, op de dijks kruin woedende, dezelve zouden doen versmelten. Dit geweld is naamelijk zo groot, dat de oude ja nieuwe paalwerken dikwijls bezwijken, en bij den grond afbreeken, wanneer men verwaarloosd heeft de Binnenkisten behoorlijk te vullen; deeze vulling maakt immers de hooge paalen en de achtergeheide kistpaalen als tot één, en een bijna onbeweeglijk lichaam, 't welk het punt van beweeginge zo hoog brengt, dat de kracht der baaren daar tegen weinig kwaads kan doen; waar door het niet ontbeerlijk nut der Binnenkisten in een klaar daglicht wordt gesteld. Wat de Buitenkisten aangaat, dezelve zijn in haaren aard van minder noodzaaklijkheid, en voornaamelijk uitgedagt, om door het slaan van zulk kort hout, dat dikwerf reeds tot hooge paalen heeft uitgediend, de schadelijke Zeewormen van de hooge paalen af te keeren. Ten zelfden einde vindt men op veele plaatzen, in steê van diergelijke kisten, vlakke glooijingen van balsteen, tot eene genoegzaame hoogte opgestapeld, om de paalwerken te bewaaren voor het schadelijk gewormte, het welk zich niet vertoont op steenachtige plaatzen, die bij de dagelijksche ebben droog loopen. Over het algemeen zijn zodanige glooijingen te verkiezen boven geheide Buitenkisten; doch men moet hier van die plaatzen uitzonderen, alwaar groote diepte voor den dijk is, en dus aanmerkelijk gevaar van doorbraak, bij zwaare stormen, plaats heeft. In zulke gevallen is 't noodzaaklijk het niet bij eene enkele balsteenglooijing te laaten blijven; maar 'er dient, tusschen dezelve en de hooge paalen, nog eene sterke kist geslagen te worden.

Dewijl ondertusschen, niettegenstaande de beschreeven voorzorgen, somwijlen eenige roeden paalwerk voor de woede der golven bezwijken, heeft men, in de Kerken der aan Zee gelegen Dorpen, groote zeilen in gereedheid, welke in zulke gevallen aan den Dijk worden gebragt, om dezelve, zo ras het mogelijk is, over de ingeslagen gaten, naa dat zij met stroo en steenzakken zijn gevuld, te spreiden, en ze daar in met steenzakken en zwaare balsteenen te bevestigen.

Wel-

Weleer waren, voor onze Dijken in Zee, ook zogenaamde Duikelhoofden geheid, die nog tegenwoordig, op veele plaatzen, onderhouden worden. Ondertusſchen zijn zij alomme, waar diepte is, door de paalwormen, in de Jaaren 1732 en 1733, vernield, en, om de groote kosten, op veele plaatzen, niet herſteld.

Ik ga nu over tot de Beſchrijving der bijzondere Dijks-Kontributien deezer Provincie, en van de wijze op welke, door de Dijksgerechten, voor derzelver beveiliginge wordt gezorgd. Om dan van den Oostelijkſten hoek deezer Provincie te beginnen, moeten wij, in de eerſte plaats, ſpreeken van *Kollumerlands* Dijks-Kontributie. Dezelve loopt van de *Munnikezijl* tot aan de Pijramide, die haar afſcheidt van *Oost-Dongeradeels* Dijken; zijnde in dezelve ook een ſtuk Dijk begreepen, welks onderhoud komt ten laste van de Heerlijkheid *Visvliet* in *Groningerland*, dewijl dezelve, in 1636, toen ze verkogt wierdt, van dien last niet is ontheven, gelijk, in een Vertoog der Heeren Staaten van deeze Provincie, in den Jaare 1720, aan die van *Groningen* bondig is beweezen. Weinig hebben ondertusſchen deeze Dijken van het zeewater te lijden, dewijl zij, meerendeels, door uitgebreide Buitendijkſche droogten en ſlijkbanken, voor het zeewater beveiligd worden; te meer daar zij geen laager wal hebben, dan met een Noorden wind, bij welken zelden zwaare ſtormen voorvallen, dewijl de wind, zo ras hij door 't Westen na 't Noorden is uitgeſchooten, doorgaans, zijne grootſte hevigheid verlooren heeft.

Aan het Oosteinde van deezen Dijk, op de grensſcheidinge van *Friesland* en *Stad en Lande*, vindt men de *Munnike Zijlen*; doch dewijl daar van reeds voorheen geſproken is, zal het niet noodig zijn daar van, hier ter plaatze, breeder te gewaagen.

Ten Noorden der Pijramide, waar door *Kollumerland* van *Oost-Dongeradeel* geſcheiden wordt, beginnen *Oost-Dongeradeels* Dijken, en deeze loopen van daar tot aan het Westeinde van *Paezens*, of de oude Zijlvesting, aldaar te vinden; doch dewijl insgelijks van deeze Dijken, en van de Nieuwe Zijlen, in deezen Dijk bij *Engwierum*, in *Oost-Dongeradeel*,

ten

ten Jaare 1729, met groote kosten aangelegd, elders omſtandiglijk geſproken is, zij het ons genoeg, daar toe den Leezer te verwijzen.

Wegens de *Ezumazijl*, ten Noorden der *Engwierumer* Zijlen gelegen, kan de Leezer insgelijks elders te recht raken.

Ten Westen van *Oost Dongeradeels* Dijken beginnen die van *West-Dongeradeel*, welke van elkanderen worden geſcheiden door een watertje, de *Pazens* genaamd, het welk van *Dokkum* Noordoostwaards loopt, en, even ten Westen van het Dorp *Pazens*, tegen den Zeedijk ſtuit, alwaar het zelve onder den naam van een Riviertje weleer zijne uitwatering heeft gehad. Van *Pazens* tot de buurt *Schoor* heeft deeze Dijk geen buitenland, en zomwijlen, wanneer de wind, in eenen ſtorm, uit het Noordwesten plotſelijk na 't Noordoosten ſchiet, loopt de Dijk daar ter plaatſe wel eenig gevaar, wegens de geweldige opkroppinge van het water; doch het zelve is doorgaans van korten duur. Het overige gedeelte der Grietenij is merkelijk beſchut door den aanzienlijken buitenpolder, *Nieuw West-Dongeradeel* genaamd, die, bij eene onverhoopte doorbraak, aan dien kant maar alleen kan onderloopen. Voorts zijn in deeze Grietenij geene uitwateringen na Zee.

Verder Westwaards vindt men *Ferwerderadeels* Dijken, welke thans eindigen tegen het onlangs bedijkte *Noorderleeg*: dezelve hebben voor zich veel groen Buitendijks land, de *Keegen* genaamd, en dus weinig ſlag van water. Weleer grensde deeze Grietenij aan de Middelzee; doch dit gedeelte haarer Dijkagie heeft thans voor zich het aangeſpoelde *Bildtland*, waar door teffens de oude uitwatering van *Ferwerderadeel* in de Middelzee, *de Leije* genaamd, is verſtopt; zijnde deeze Zijlroede thans eene Binnenvaart, die zo wel met de Binnenwaters van *Oostergo*, als met die van *Westergo* gemeenſchap heeft. Voorts zijn in deezen Dijk geene uitwateringen na Zee.

Dewijl het beſtier deezer Dijkwerken, bijna overal, het zelfde is, en verſchilt van dat der overige, van welke ons ſtraks nader te ſpreken ſtaat, zullen wij het zelve in eens

af handelen. Het opzigt deezer werken behoort tot de Dijksgerechten van ieder deezer Grietenijen in 't bijzonder; bestaande zodanig een Dijksgerecht uit een' Dijkgraaf en Dijks-Gedeputeerden, welke in eenige twee, doch in andere drie in getal zijn, benevens een' Geheimschrijver. Ook wordt hier bij, uit ieder Dorp, een Volmagt verkooren, om met elkanderen het gewoone Dijksgerecht uit te maaken. Waar bij nog, in eenige Grietenijen, twee of drie buitengewoone Dijksgedeputeerden worden gevoegd uit de meest belanghebbende eigenaars; zijnde het, doorgaans, overschillig, of dezelve ingezetenen der Grietenij zijn, dan of zij elders woonen.

Gemeenlijk wordt het Dijksgerecht alle twee jaaren veranderd, en wel omtrent de maand April, tegen welken tijd, door den Grietman, op verzoek van den Dijkgraaf, indien deeze waardigheden niet door den zelfden persoon worden bekleed, gelijk doorgaans plaats heeft, uitschrijving tot het verkiezen van een nieuw Dijksgerecht wordt gedaan. De Dorprechter doet hier op, zes dagen voor den dag der stemminge, huiskondiging, en op den dag der stemminge verschijnen de Pretendenten in de Dorpskerken in persoon, of door middel van wettige prokuratien, die door Notarissen, of andere publieke persoonen, aan de tegenwoordig zijnde Stemgerechtigden worden vertoond, op dat daar uit moge blijken, wie door de meeste stemmen tot het nieuwe Dijksgerecht zijn benoemd; ondertusschen zijn de leden van het oude Dijksgerecht daar toe even bevoegd, als andere wettig verkoozen persoonen. Naa dat dit alles, in de Dorpskerken, in behoorlijke orde, is verricht, worden de bezoignes van stemminge na de Rechtkamer der Grietenij overgebragt, en door het Gerecht de nieuwe Bestierders van het Dijksweezen, volgens de beslissing van de meerderheid der stemmende Dorpen, opgemaakt.

Het eerste en aanzienlijkste Lid van het Dijksgerecht, is de Dijkgraaf, aan wien het voornaame bestier is toevertrouwd; zijnde het zijn post, de Dijksvergaderingen, zo dikwijls als zulks noodig is, bijeen te doen koomen, om raad te pleegen over het besteeden en schouwen van alle

wer-

werken, die tot beveiliging en verbetering der Dijkwerken, Palagien en Sluizen noodig zijn; gelijk ook om de penningen te beraamen, die tot het betaalen der aangelegde werken vereischt worden. De Dijkgraaf is voorzitter in alle deeze zamenkomsten, in welke hij de zaaken voorsteldt, en de besluiten opmaakt, volgens de meerderheid; terwijl het bepaalen der dagen van besteedinge, schouwinge, opneeminge der rekeningen enz., ook van hem afhangt. Zaaken van klein belang, of welke reeds, door de Volmagten, aan 't Dijksgerechte ter uitvoeringe zijn gelaaten, doet hij onmiddelijk af, met de ordinaire Gedeputeerden; doch tot nieuwe werken van eenig gewigt wordt eene uitgebreider vergadering vereischt.

Naa dat derhalven alle werken, die eene aanmerkelijke verbetering of verandering noodig hebben, door het geheele Dijksgerecht opgenomen, en de bestekken, daar mede overeenkomstig, gemaakt zijn, zo bepaalt de Dijkgraaf een' dag van algemeene vergadering, op welke alle de leden van het Dijksweezen, niet tot het gewoone Dijksgerecht behoorende, te weeten de Dijksvolmagten en buitengewoone Gedeputeerden, insgelijks verschijnen. Deeze alle te zamen gekoomen zijnde, bezigtigen de werken, aan welke iets hapert, en onderzoeken de reeds gemaakte bestekken, waar na, bij meerderheid van stemmen, wordt besflooten, wat 'er zal worden verricht. Tevens wordt 'er over den omslag der penningen gehandeld, en zo wel het middel als de grootheid der geldligtinge bepaald; doch de uitvoering van al het besflootene aan den Dijkgraaf en zijne gewoone Gedeputeerden overgelaaten. Zomwijlen geschieden deeze zaaken ook alleen door Gedeputeerden uit de Volmagten, gehouden om met het Dijksgerecht de rekeningen op te neemen. Behalven het recht van stemminge in zodanige algemeene vergaderingen, hebben de buitengewoone Dijksgedeputeerden ook nog het recht, om, zo wel als de overige leden van het Dijksgerechte, hunne stemmen over de Dijkszaaken, in alle andere gevallen, te geeven, uitgezonderd alleen de zulke, die, vooral ten tijde van zwaare stormen, eene spoedige uitvoering vorderen, en, wegens de grootheid des gevaars, geen

tijd overlaaten, om de buitengewoone leden bij een te krijgen: waarom het gewoone Dijksgerecht, in zodanige gevallen, alles afdoet, wat tot afwending der gedreigde gevaaren van dienst kan schijnen.

De Sekretaris, of Geheimschrijver van het Dijksgerecht, heeft in bewaaring de boeken en lijsten, in welke de naamen der Dijkskontribuanten, of liever de vaste goederen, zijn opgeteekend, die met elkanderen, volgens de omslagen, de kosten der Dijkswerken moeten betaalen, en welke, wegens de verwisseling van eigenaars en bruikers, aan veele veranderingen onderhevig zijn. Voorts houdt hij aantekening van de ontvangen en uitgegeeven penningen, en toont, op daar toe bepaalde tijden, den toestand der Dijkskasse: op dat zo wel de Volmagten, als de Leden des Dijksgerechts, mogen weeten, aan welke persoonen, en om welke redenen, hunne penningen zijn besteed. Daarenboven voert hij de penne in alle Dijksvergaderingen, doende, op order des Dijksgerechts, de Biljetten van uitschrijvinge tot a gemeene vergaderingen rond zenden. Ook steldt hij de Biljetten van besteedinge op, benevens alle de bepaalingen, die ten opzigte van de kosten, en de noodige vereischten der aan te besteeden werken ontworpen zijn. De dagen der besteedinge daar zijnde, is hij bij dezelve tegenwoordig, en houdt naauwkeurige aantekening van de aanneemers en van de sommen, voor welke zij een of ander werk aanneemen te maaken, gelijk ook van hunne borgen. Naa dat eindelijk alles is gemaakt, gemeeten en goedgekeurd, schrijft hij de ordonnantien tot betaaling, en doet dezelve, door den Dijkgraaf en Gedeputeerden geteekend zijnde, aan de aanneemers ter hand stellen, die als dan daar op bij den Dijksontvanger geld kunnen bekoomen.

De Ontvanger der Dijken moet op ontvang en uitgave passen; hij zamelt alle penningen in, die hij, volgens de beraamde omschrijvingen, van partikulieren of dorpsontvangers te vorderen heeft; en na dat de ordonnantien behoorlijk geteekend zijn, moet hij de aanneemers betaalen, naar den rang waar in de genoemde Ordonnantien zijn afgegeeven. Eindelijk moet hij de wanbetaalenden aanklaagen, en door dwang tot hunnen pligt brengen.

De

De penningen, tot het onderhoud der Dijkswerken noodig, worden thans in deeze Grietenijen zo geregeld, als elders, ingevorderd, betaalende alle de kontribuanten, jaarlijks, naar hunne floreenen, welke, naar vereisch van zaaken, verzwaard of verligt worden. Weleer was hier omtrent alles in *Friesland* in eene volflagen wanorde; gelijk nog heden in verfcheiden nabuurige gewesten, tot groot nadeel der kontribuanten, en zelfs van 't algemeene welzijn, plaats heeft. Een ieder der kontribuanten had toen, naar maate van de uitgeftrektheid zijner bezittingen, een gedeelte des dijks te onderhouden. Hier door wierden zommige perken, aan vermogende en naauwkeurige eigenaars te last koomende, zeer wel bezorgd; doch andere, die aan minder gegoede, floffe of karige eigenaars behoorden, zeer gebrekkig onderhouden; welk alles ten gevolge hadt, dat de Dijken aan geduurige doorbraaken onderhevig waren, die zo wel de bezittingen der goede als der kwaade beftierders grootelijks benadeelden, en dikwijls den geenen, nevens wiens grond dè dijk bezweek, door de groote uitgaven, tot herftel eener dijkbreuk noodig, geheel verarmden. Niettemin heeft deeze heilzaame verandering, gelijk veele andere goede zaaken, zeer groote zwaarigheden ondervonden, door de tegenfpraak van baatzugtige of ftijfzinnige eigenaars; tot dat alles, door een Arbitrament [van het Hof Provinciaal, in de Jaaren 1718 en 1719, in de tegenwoordige goede orde wierdt gebragt.

Aan de wetten der Dijksgerechten zijn niet alleen hunne leden en dienaars onderworpen, maar ook alle aanneemers en maakers van Dijkwerken. Zo derhalven de laatften niet naauwkeurig aan hunnen pligt beantwoorden, of zich in 't eene of andere aan naalaatigheid fchuldig maaken, of weigeren aan de punten der befteedinge te voldoen, vermag het Dijksgerecht alle zodanige onvoltooide en bedorven werken, op nieuw, aan anderen, ten koste der voorige aanneemers, te befteeden. Het zelfde heeft ook plaats omtrent het aard, fteen- en houtwerk: zo dan de aanneemers het aardwerk en de zooden tegen het beftek behandelen, moeten zij 't bedorvene herftellen; of zo zij ondeugend werk, of dekfteenen leveren, die te ligt zijn, moeten zij, des gevergd, betere ftoffen

bezorgen. Doch vooral moeten zij oplettend zijn ten opzigte van het Heiwerk, en de paalen op zulk eene lengte en wijze als gevorderd wordt plaatzen, dewijl zij anders de daar op gestelde straffen te wagten hebben. Ook moet de deugd van het gebruikte hout volkomen voldoen aan de meening der Besteeders, dewijl dezelve het recht hebben, om al wat hun niet aanstaat af te keuren, en betere waaren, ten koste der Aanneemers of Leveranciers, te eisschen.

Om de zaaken, zo goed mogelijk is, te bestieren, hebben de genoemde kleine Kontributien ten minsten ieder één' gewoonen Toeziener, bekend bij den naam van Strandlooper, wiens post het is, naauwkeurig op de uitvoering der besteede Werken te letten, en van alle misslagen en schelmerijen, die tot zijne kennisse koomen, aan het Dijksgerechte bericht te geeven. De verder Zuidwaards liggende Kontributien hebben dus ook hunne Strandmeesters, doch meer in getal, naar maate zij grooter zijn; hebbende de Vijfdeels Dijken steeds vier vaste Strandmeesters. Deeze lieden, zo zij kunde, ijver en goed beleid bezitten, zijn inderdaad van groot nut voor de Dijkwerken; zij verslijten immers hunnen geheelen leeftijd als aan Zee, en hebben dus gelegenheid om naauwkeurig te weeten, welke plaatzen der aan hun opzigt toevertrouwde Dijken het meeste geweld van stormen en vloeden te lijden hebben, gelijk ook hoedanig de uitwerkingen zijn der verschillende Werken, die men tot beveiliging der Dijken en Stranden gewoon is te gebruiken.

De magt der Dijksgerechten steunt op den inhoud hunner Instruktien, welke zij van de Heeren Staaten der Provincie hebben ontvangen. Behalven het geen wij dien aangaande reeds hebben gezegd, zijn daar omtrent nog veele andere zaaken bepaald; vooral in de maand September van 't Jaar 1718, en dus bijna één jaar naa den geduchten Kersvloed des voorgaanden jaars; zijnde het Hof Provinciaal toen, door eene bijzondere Resolutie der Heeren Staaten onzer Provincie, gelast, om de Dijks-Instruktien naa te zien, en, daar zulks vereischt wierdt, te verbeteren; gelijk ook zeer noodig was, dewijl, zonder veel moeite, viel naa te gaan, dat de ongelukken van het voorige jaar, meerendeels, uit wan-

wanorde en pligtverzuim waren ontstaan. Volgens de regels, toen door het Hof ontworpen, en door den Staat goedgekeurd, moet het Dijksgerecht, in 't begin van April, of, zo 't noodig is, eerder, de vereischte Voorjaarsschouwing doen, en naauwkeurig alles, wat hersteld moet worden, opneemen, in tegenwoordigheid van de buitengewoone Dijks-Gedeputeerden, indien dezelve gelieven te verschijnen; moetende zij, ten dien einde, altoos in tijds worden gewaarschuwd. Zo ras de bestekken gemaakt zijn, moet de dag van besteedinge bepaald, en daar van kennis gegeeven worden aan de Dijks-Volmagten, gelijk ook aan 't publiek door aangeplakte biljetten, op dat een ieder, die gading maakt aan 't geen 'er besteed zal worden, in staat moge zijn daar bij als dan te verschijnen. Alle werken moeten in 't openbaar geveild, en aan de minstaanneemende toegeweezen worden; mids dat dezelve, door goede borgen, voorzien zijn met eene borgtocht, door hen zelven eigenhandig vertekend. Men mag geen minder hout, dan 't geen men maathoudende noemt, besteeden, maar wel zwaarder, naar den verschillenden aard der Werken. Zo ras de besteeding volbragt is, moet het Dijksgerecht, ten overstaan der Volmagten, een' omslag van de noodige kosten voor dat jaar berekenen, welke dan doorgaans Floreenswijze worden ingevorderd.

De Dijksgerechten zijn verpligt, ten minsten, drie jaarlijksche Schouwdagen te houden; wordende de eerste op den dag der groote besteedinge aan de Aanneemers bekend gemaakt, om zich daar naar, in 't aanleggen hunner Werken, te kunnen schikken. Doch in tijden van storm en hooge vloeden zijn de leden van het Dijksgerecht inzonderheid verpligt voor het algemeene welzijn te zorgen, en toe te zien, dat 'er nergens gevaarlijke gaten in de Dijken scheuren, die aanleiding tot eene overstrooming zouden kunnen geeven. Wanneer het Dijksgerecht ziet, dat hier toe buitengewoone hulp noodig is, heeft hetzelve vrijheid, om de Dorps-klokken te doen klippen, tot een teeken voor de Ingezeetenen, dat zij zich alle, op de boete van zes Guldens, aan den Dijk moeten vervoegen, met schuppen, spaden, troggen, karren, paarden enz. een ieder naar zijne gelegenheid, om,

door middel van ftroo, aarde en fteenzakken, de infcheurende gaten te verzekeren.

De Dijkgraaf en het geheele Gerecht, aldaar tegenwoordig zijnde, deelen de bevelen uit, volgens welke zij meenen, dat best aan het oogmerk kan worden voldaan; ook leveren zij, ten dien einde, op algemeene kosten, hout, touw en andere noodwendigheden, met naame Bier, ten dienfte der Arbeiders. Zo de fchade niet buitengewoon groot is, wordt alles op deeze wijze afgedaan. Doch indien de breuken geweldig groot en gevaarlijk zijn, zo dat het herftel der befchadigde aard- en paalwerken buitengewoone voorzorgen en kosten vereifche, dan befchrijft de Dijkgraaf nog ten fpoedigften de buitengewoone Dijks-Gedeputeerden, benevens de Volmagten, om daar door van hunne gevoelens gebruik te kunnen maaken; geldende, in zulk een geval, altoos de meerderheid der ftemmen, hoe klein ook het getal der tegenwoordigen moge zijn. Het beflootene wordt aanftonds in beftek gebragt, befteed, en ten bekwaamen tijde gefchouwd; verbeurende een Dijkgraaf, die niet op den Schouwdag verfchijnt, telkens vijf Guldens, en een Dijks-Gedeputeerde een Rijksdaalder; de gevallen van ziekte of uitlandigheid uitgezonderd.

De Aanneemers der Dijkwerken mogen geen meer zooden fteeken, dan zij tot bezetting der gemaakte Werken noodig hebben: op eene boete van drie guldens; ook moeten zij, in 't graaven, den Dijksvoet ongefchonden laaten, en aan den Binnenkant ten minften drie Roeden daar van afblijven: en zo de plaats van dien aard is, dat men, buiten den Dijk na Zee, aarde bekomen kan, moeten zij tusfchen dezelve en den Dijksvoet, ten minften vier Roeden overlaaten. Het is ondertusfchen te beklaagen, dat men, reeds van ouds, heeft toegeftaan, zo naa aan den Binnenvoet des Dijks te graaven, dewijl men daar door, ingevalle van doorbraak, wegens de aanleggende Dijkspetten, in groote ongelegenheid raakt, en nog daarenboven, wanneer men eens een' kwalijk aangelegden Dijk, door agteruitlegginge van de kruin en doceeringe, wil verbeteren, daar door veelmaalen in zijn oogmerk wordt verhinderd. Doch wat het graaven uit den voorgrond aan

den

den Buitenvoet des Dijks aangaat, zulks kan, doorgaans, zonder eenig nadeel geschieden, naardien de dagelijksche vloeden, gemeenlijk, zodanige gaten in korten tijd met nieuwe stof aanvullen. Zo inmiddels het Dijksgerechte noch binnen- noch buitendijks eenige eigendommelijke stof voorhanden heeft, vermag hetzelve den Aanneemer een naastgelegen stuk lands aan te wijzen, om, ter lengte van 't besteede werk, en zo breed als noodig bevonden wordt, daar uit de noodige aarde weg te graaven; doch alsdan moet de waarde van zulk land, volgens taksatie van het Dijksgerechte, naar den inhoud der daaromtrent geëmaneerde Resolutien der Heeren Staaten, aan den eigenaar worden voldaan. Ten zelfden einde dient eene andere wet, welke gebiedt, geene stukken lands, aan den Dijk gelegen, ter breedte van vijftien roeden, om te ploegen. Eindelijk zijn de Aanneemers verpligt, alles, wat zij aangenomen hebben, tot genoegen der Heeren Besteeders te voltooien, en hun werk niet te verlaaten, voor dat zij volkomen aan hun bestek hebben voldaan: wordende allen, die hun aangenomen werk verwaarloozen, gestraft met een Bannissement van drie jaaren in 't Landschaps Tugthuis.

Behalven andere dingen, tot den Dijk behoorende, zijn de Heeren van het Dijksgerecht ook verpligt, naauwkeuriglijk zorge te draagen voor de Duikelhoofden, welke, buiten den dijk en het paalwerk, in Zee zijn geheid, tot bewaaring der Voorstranden. Zij moeten derhalven den toestand der Duikelhoofden opneemen, en, al wat daar aan gebrekkig is, laaten vernieuwen, of verbeteren. Insgelijks is hunner zorge toevertrouwd, het opzigt der wegen en waterlozingen langs den dijk; moetende dezelve, op hunne order, door de naastaangelegenen worden onderhouden.

De gewoone Leden der Dijksgerechten genieten overal een jaarlijksch inkomen, overeenkomstig met hunne diensten, doch hetwelk in alle de gemelde Dijks-Kontributien niet het zelfde is. Volgens de Instruktie van den Jaare 1719, beloopt de jaarwedde van den Dijkgraaf van *Ferwerderadeel* zeventig guldens, terwijl die van *West-Dongeradeel* honderd twintig, die van *Oost-Dongeradeel* honderd veertig, die van *Kollumerland* honderd, en die van *Dantumadeel* zeventig

 gul-

guldens heeft te vorderen. Ondertusfchen heeft *Dantumadeel*, zedert 1729, door de Overdijkinge van het *Dokkumer Diep*, geene dijken meer, en dus komt ook daar geen Dijksgerecht meer te pas. Volgens dezelfde Ordonnantie beuren de gewoone Dijks-Gedeputeerden in *Ferwerderadeel*, *West-Dongeradeel* en *Dantumadeel*, ieder veertig, in *Oost-Dongeradeel* zeventig, en in *Kollumerland* zestig guldens. De Sekretaris en Ontvanger genieten ieder, in *Ferwerderadeel*, *West-Dongeradeel* en *Dantumadeel* veertig, in *Oost-Dongeradeel* vijffënzeventig, en in *Kollumerland* zestig guldens. De Opzigters, of Strandioopers, genieten overal zestig guldens. Doch de buitengewoone Dijks-Gedeputeerden hebben geen vast inkomen; ook mogen zij, wegens vakatien, verteeringen, of reiskosten, niets in rekening brengen.

De gewoone leden der gemelde Dijksgerechten mogen ook niets boven hunne vaste traktamenten eisfchen, wegens wagenvragten, vakatien, verteeringen enz., alleen uitgezonderd, het geene tot het doen der Schouwingen, op de daar toe bepaalde dagen, volftrekt noodig is. Wat de boeten aangaat, ook die koomen niet ten voordeele der Dijks-Regenten, maar van de kasfe der Kontributie. Het zelfde heeft insgelijks plaats ten opzigte der Huuren, welke uit de Weiderijen aan de Dijken en hunnen Binnenvoet kunnen gemaakt worden, en welke, op zommige plaatzen, geen gering voordeel aanbrengen; mogende de Dijksgerechten, alleen ten dage der Verhuurige, wegens vakatien en verteeringe, maar alleen vijfentwintig guldens in rekening brengen.

De Dijks-Schrijver, of Sekretaris, van ieder der gemelde Dijksgerechten geniet, boven zijn vast inkomen, drie ftuivers voor ieder rolle van befteedinge, die hij moet opmaaken en aan de Aanneemers uitdeelen; als ook vier penningen van ieder gulden, welke hij beurt wegens de omflagen der Floreenen of Pondemaaten, uit welke men de Dijkwerken moet onderhouden; terwijl de Dorps Ontvangers, wegens 't inzamelen dier gelden voor de Dijksgerechten, insgelijks vier penningen van ieder gulden voor zich mogen rekenen.

In het Reglement Reformatoir van Prinfe WILLEM DEN IV, van den eenëntwintigften December 1748, worden ook

ook eenige Artikelen gevonden, welke in 't algemeen toepasfelijk zijn op alle Dijksgerechten deezer Provincie, en dus ook in 't bijzonder op die, welker beftier wij tot hier toe hebben aangeweezen. Men leest daar;

Art. XVII. Aan ieder Dijkgraaf zal mede een vast en fortabel traktement, door de Stemdraagende Ingezeetenen, daar toe behoorlijk, en, zo als hier boven ten opzigte van den Grietman gezegd is, gekonvoceerd, worden toegelegd, geproportioneerd naar de grootheid, wijduitgeftrektheid, en meerder of minder beflag en onderhoud der Dijken, zonder dat de Dijkgraaf ietwes meerder zal vermogen te profiteeren, veel minder, dat hij, of wie het ook wezen mogt, fchoon zulks tot hier toe bij zommigen gepractizeerd wordt, een zeker Tantieme van de gelden, die aan de Dijken en inkoop derzelver materiaalen verwerkt worden, zal vermogen te trekken, onder wat benaaming het ook zou mogen wezen, hetwelk hier mede voor nu en altoos wel expresfelijk wordt verbooden.

Art. XVIII. In het onderhouden der Dijken en Zijlen, inkoop der materiaalen en alle noodzaakelijke aan dezelve te doen reparatien, zal men betrachten de meeste ordre en menage, zonder nogthans de Dijken of Zijlen in eenig verval te laaten koomen, en ten dien einde bezorgen, dat altoos eene zekere fomme, geproportioneerd naar de wijduitgeftrektheid en kostbaarheid des Dijks, in voorraad is, om in geval van fchielijk opkomende toevallen te kunnen emploieeren.

Art. XIX. De rekeningen der Dijksonkosten en daar toe behoorende administratien zullen alle jaaren precijs, op een zekeren geprafigeerden dag, moeten worden gedaan, ten overftaan van alle de Stemgerechtigden, daar toe behoorlijk geciteerd, aan ieder van wien het vrij zal ftaan, om op haare kosten eene copie der rekening of extract uit dezelve te vraagen, 't welk aan haar ook binnen

nen een behoorlijken tijd zal moeten worden gegeeven.

Aan *Ferwerderadeels-Dijken* liggen die van het *Bildt*, en wel in de eerste plaats die van 't *Noorderleeg*; zijnde deeze vlakte, in het Jaar 1754, in een Dijk gebragt: daar aan volgen, Westwaarts, de zogenaamde Pollen, en eindelijk van derzelver Westeinde de Dijken van het *Nieuwe Bildt*, loopende tot aan de scheiding van 't *Bildt* en *Barradeel*. De Dijken van het *Noorderleeg* liggen wel op een' uithoek, en moeten door derzelver eigenaars onderhouden worden; doch hebben een hoog en nog steeds meer of min aanwinnend Zeestrand voor zich: waarom zij weinig hebben te lijden; het zelfde kan men ook zeggen van de Poldijken, bij welke men ook weinig paalwerk noodig heeft, dan in zo verre men den Dijksvoet met een hoog kistwerk, tegen de inkabbeling van hooge vloeden, bewaaren moet. Met het Oostelijkste gedeelte der nieuwe *Bildt-Dijken* is het even eens gelegen; doch het Westelijkste deel heeft eene merkelijke diepte van water voor zich, en kan dus niet dan door een hoog en sterk paalwerk behouden worden.

Van de opslijkinge van het *Bildt*, als ook van deszelfs herhaalde indijkingen en oude uitwateringen door de *Bildt-Dijken*, en derzelver verstoppinge, in de beschrijvinge van het *Bildt* gesproken hebbende, zal het niet noodig zijn dien aangaande, hier ter plaatze, eenige melding te maaken, dan voor zo verre zulks noodig is tot het rechte verstand van het Dijksbestier. Zo lang het *Bildt* eene openbaare Zeeboezem was, hadt *Oostergo* daar in haare uitwatering door de *Lettinga* en *Leije-Sluizen*, terwijl *Westergo* daar in veel waters ontlastte door de *Wier-* en *Bolke Zijlen*. Bij de eerste indijkinge van den opgeslijkten Zeeboezem, wierdt de *Oude Bildtzijl* aangelegd; doch was, waarschijnlijk, maar van kortstondigen dienst, dewijl dezelve door gedunrige opslijkinge ras verstopt wierdt. Wanneer evenwel, in 1600, de indijking van het *Nieuwe Bildt* geschiedde, oordeelde men raadzaam daar in wederom eene nieuwe Sluis aan te leggen; doch welke, door den sterken aanwas, ook wederom spoedig ver-

verlamde, zo dat dezelve, in den Jaare 1644, toen SCHOTANUS zijne *Beschrijving van Friesland* in 't licht gaf, reeds gesloten wierdt gevonden. In den geweldigen Kersvloed van den Jaare 1717, wierdt het *Oude Bildt*, teffens met de geheele Provincie, door de geweezen oude *Bildtzijl* in groot gevaar gebragt: want zo ras de nieuwe *Bildtdijk* doorgebroken, en dus die geheele Polder in den grond geraakt was, stroomde het water met groot geweld, door de *Oude Bildtzijl*, in de Provincie; doch bij geluk was aldaar tegenwoordig een snedig Timmerman, KRELIS ANNES genaamd, die de omstanders beval de naaste Huizen af te breeken, en met derzelver puin de Sluis te vullen, waar door het water in zijne woede gestuit wierdt. Teffens was 'er, op eene andere plaats in dien dijk, eene groote holte, door een doorloopend wagenspoor, gemaakt: hier kreeg het water ook een' geweldigen gang; doch, ten allen gelukke, wierdt door den vloed een groote hoop boonschooven driftig, en zodanig in dit gat geperst, dat hetzelve gantschelijk verstopt wierdt; wordende dus de wateren geheel en al in hunnen loop gestuit. Midlerwijl hadt het *Nieuwe Bildt* zo veel geleeden, dat de Ingelanden het oorbaar vonden zich, in den Jaare 1718, bij smeekschrift aan de Heeren Staaten te vervoegen; en, na te hebben vertoond, dat hunne landen nog onder water zaten, en zo wel het aard- als paalwerk des dijks bijna vernield was, te verzoeken, dat de verstopte *Nieuwe Zijl*, op Lands kosten, wederom mogt worden opgeklaard, om daar door hun water te kunnen loozen. Dit wierdt gunstig toegestaan en volbragt; doch met een nuttig gevolg van zeer korten duur: want de op nieuw gegraaven Zijlroede wierdt, kort daar op, wederom door den aanwas verstopt: waarom men, bij 't vernieuwen der Dijkwerken, deeze geheele Sluis vernietigde, en den dijk door haare flenk bragt. Nabij de plaats, daar deeze Sluis geweest is, vindt men thans door den dijk een steenen rioel gemetseld, waar door het water der Poilen na binnen wordt uitgeloosd.

Het *Bildt*, dus zijne eigentlijke waterloozing verlooren hebbende, moet zich thans van zijn overtollig water door de nabuurige Grietenijen ontlasten, 't welk thans Oostwaards

ge-

geschiedt door *de Leije*, langs de *Finkumer* en *Hijumer* vaart na de *Dokkumer Ee*, en Westwaards door de *Wier-* en *Bolkezijlen* na de *Tjummarumer* vaart, die in den Noordkant der Stads Graften van *Franeker* eindigt.

Het Dijksgerecht der *Bildt-Dijken* is op eenen anderen voet geschikt dan de voorgaande; zijnde hier aan 't hoofd der Vergaderinge, naar de Hollandsche wijze, een Heemraad, die het Ampt en de waardigheid van Dijkgraaf bekleedt, en verder zijne Gedeputeerden, benevens een' Sekretaris en Ontvanger heeft. De Heemraad bekleedt deeze waardigheid geduurende zijn leeven, en dezelve wierdt voorheen door den Grietman bezeten; doch naa den dood van den overleeden Grietman Jr. J. A. DU TOUR, hebben de Eigenërfden deeze waardigheid, in den Jaare 1782, opgedraagen aan eenen hunner Gedeputeerden, den Heere en Mr. M. SMIT, zo wegens zijne groote kundigheid in Dijkszaaken, als om de menigvuldige verbeteringen, die door hem, in zijne kwaliteit van Dijks-Gedeputeerde, aan het aard- en paalwerk waren voorgeslagen en uitgevoerd, met lof bekend.

De Gedeputeerden worden, jaarlijks, op nieuw verkooren; gaande dan de oudste in bedieninge af, om door een' anderen te worden opgevolgd, indien de Stemgerechtigden zulks dienstig oordeelen: ondertusschen worden de oude leden al doorgaans wederom op nieuw aangesteld; zo dat deeze waardigheid ook genoegzaam niet dan met het overlijden, of den afstand des bezitters, eindigt. De besteedingen en omslagen geschieden hier, over 't algemeen, gelijk op andere plaatzen; doch met dit onderscheid, dat men hier gewoon is te rekenen bij Morgens, of derdehalve Pondemaate. Doorgaans zijn de omslagen van vijf of zes guldens op het Morgen, en naar maate de omslagen groot of klein zijn, rijst of daalt het inkomen van den Dijks-Ontvanger.

Dit Dijksgerecht heeft ook een' Strandmeester, die aan den Nieuwen Dijk woont, tusschen St. JAKOBI en St. ANNA Parochie; hebbende hij hier eene wooning met eene ruime bovenzaal, op welke de dijksvergaderingen en maaltijden gehouden worden. De gewoone groote Rekendag valt doorgaans voor, in Julij, wanneer van alles rekenschap wordt gedaan,

daan, door 't fungeerende Dijksgerecht, aan de aldaar beschreeven en verscheenen Eigenërfden van het *Nieuwe Bildt.*

De Poldijken, als zijnde veel kleiner van omtrek, en ook aan merkelijk minder gevaar der golven bloot gesteld, hebben een minder zamengestelde regeering. Men vindt aldaar geen' Heemraad nog Dijksgedeputeerden, maar in hunne plaatze twee Gekommitteerden, die ook alle jaaren los zijn, doch doorgaans, door de Eigenërfden, wederom op nieuw, zo lang zij leeven, of 'er iust toe hebben, gekontinueerd worden; trekkende dezelve, jaarlijks, voor hunne moeite vijftig Karolie Guldens. Bij deeze Gekommitteerden is nog gevoegd een Sekretaris, die teffens Ontvanger der omgeslaagen penningen is, en naar maate dat dezelve hooger of laager zijn meer of minder voordeelen trekt.

Ten Westen der *Nieuwe Bildtdijken* vindt men den zogenaamden *Armdijk*, ter lengte van ongeveer zeshonderd Roeden. Men noemt deezen Dijk ook den *Staaten Dijk*; en zo ik meene, is het niet volkomen zeker, wie denzelven moet onderhouden. Ondertusschen is zulks, tot hier toe, van geen groot gewigt, naardien het lichaam deezes Dijks zwaar genoeg is, en, wegens eene groote vlakte van hoog Buitendijks land, zelfs bij de hoogste vloeden, weinig of niets te lijden heeft.

Ten Zuidwesten van deezen Armdijk heeft men de Vijfdeels Dijken, loopende van daar eerst Zuidwest tot aan *Harlingen*, en van daar Zuid-Zuidwest tot nabij *Zurig*; van waar dezelve, na eene Westwaards schietende punt of hoek, het *Zuriger Oord* genaamd, gemaakt te hebben, Zuidwaards na *Makkum* loopen. Deeze geheele Kontributie is gescheiden in twee Korpora, die in zekeren zin één gezelschap maaken, en door éénen Dijkgraaf geregeerd worden; doch welke ieder een bijzonder gedeelte van het geheel onder hun bestier en betaalinge hebben. Men noemt naamelijk den Dijk, welke van het einde der Bildt Dijken tot aan den Steenen Man even buiten *Harlingen* loopt, de Binnen-, en, die van daar na *Makkum* gaat, de Buitendijks Kontributie; zijnde de geheele Vijfdeels Dijk, ongeveer zesduizend Roeden,

den, Konings maat, lang, en ten naasten bij, door *Harlingen*, in twee gelijke deelen gescheiden.

De Roeden, aan de Vijfdeels Dijken gebruikelijk, zijn van veertien gemeene Friesche voeten de Roede; en op ieder zodanige vijftig Roeden ligt een zwaare Keisteen, genummerd met 1, 2, 3 enz. tot aan 60; beginnende Binnendijks van *Dijkshoek* na *Harlingen*, en van *Makkum* na dezelfde plaats te tellen.

Wat de tegenwoordige gelegenheid der Vijfdeels dijken betreft, daaromtrent valt aan te merken, dat dezelve van steen 1, tot 28 Binnendijks, dat is, van *Dijkshoek* tot aan *Sexbierum*, niet veel te lijden heeft, en hoe Oostelijker zo veel te minder; waarom van *Dijkshoek* tot voorbij *Koehool* ook weinig paalwerk wordt gevonden; terwijl verder Zuidwestwaards het paalwerk niet kan worden ontbeerd, schoon het zo zwaar niet behoeft te zijn als wel op dieper plaatzen, en ook minder te lijden heeft. Van steen 28, tot aan *Roptazijl*, wordt het merkelijk dieper: waarom hier de dijk, nevens steen 36, alwaar dezelve wat ligt was, in den zwaaren storm van 1776, in groot gevaar is geweest; doch thans zijn de dijkwerken, die hier omtrent verre de zwakste waren van de geheele Vijfdeels dijken, merkelijk verbeterd.

Te *Ropta*, bij steen 45, vindt men een Sluisje in den dijk, *Roptazijl* genaamd, het welk zijn water ontvangt uit *de Ried*, en dus tot eene zeer bekwaame waterloozing voor *Franekeradeel* en *Barradeel* dient. Weleer heeft de Stad *Harlingen* deeze Sluis gekogt, en moet ze dus nog heden onderhouden, hoewel zij dezelve thans gaarne, als zijnde een onvoordeelige eigendom, om niet zou missen.

De Dijk van *Roptazijl* tot aan *Harlingen* heeft merkelijk meer diepte voor zich dan de zo even gemelde; doch de dijk is hooger en het paalwerk zwaarder, ja meest overal voorzien met zwaare buitenkisten of gloojingen van Noordsche springsteenen; waar aan toe te schrijven is, dat men hier, bij menschen geheugen, geene doorbraaken heeft gehad, ja zelfs geen merkelijk gevaar van zulk een onheil, uitgezonderd in den felien November storm van den Jaare 1776: want geduurende dien storm raakte de Zeedijk bij *Bolta* in

groot

groot gevaar, niet zo zeer wegens deszelfs zwakheid, als wel om dat men den Dijk, door geheel ongeschikte werken, bedorven had. Eenige jaaren voor dien tijd waren daar ter plaatze, in steé van 't oude hooge paalwerk, vakken met balsteenen aangelegd, welke manier van werken, hoewel mogelijk op zich zelve niet kwaad, op een' zeer hoogen en vlakken Dijk, hier ter plaatze geheel niet paste, om dat de bovenste vakken juist daar ter plaatze eindigden, alwaar, in hooge vloeden, bij ons de voornaamste slag der golven werkt, dat is drie of vier voeten beneden de kruin des Dijks; waar bij nog kwam, dat de Dekſteen, veel te ligt zijnde, reeds in den storm van 1775, was weggeslagen, waarom men de hokken wederom aangevuld, en 'er een beugel van eenëntwintig voets hout voor geheid had. Doch dit hout was te kort om hier den geweldigen slag der golven te breeken, 't welk ten gevolge hadt, dat dezelve, tusschen het bovenste vakwerk en de kruin werkende, den Dijk bijna geheel vernielden.

Ten Zuiden der Stad *Harlingen* begint de Buitendijks Kontributie: deeze loopt van daar ongeveer vijftienhonderd Roeden Zuid-Zuid-Westwaards in eene bijna rechte linie, en heeft voor zich in Zee, op veele plaatzen, eene merkelijke diepte, van 8, 10, 12 en meer voeten bij middelbaar water; doch de Aardwerken zijn hier zo zwaar, en 't paalwerk is zo hoog, en met zulke zwaare Balsteenkisten en gloojingen voorzien, dat men hier zelden zwaarigheid ontmoet, hoewel men dit voordeel met onnoemelijke kosten heeft moeten koopen.

Van hier gaat men, nevens het Dorp *Pingjum*, bijna vlak Westwaards na den uitsteekenden hoek, het zogenaamde *Zuriger Oord*, waar omtrent de gevoelens niet overeenstemmen; meenende sommigen, dat men deezen uitsteekenden hoek behoort weg te neemen, en anderen, dat men denzelven moet zoeken te behouden, niettegenstaande de groote kosten, die, jaarlijks, tot bewaaring daar van moeten worden besteed, om dat dezelve, op eene groote diepte, als geheel in Zee ligt. Toen de gevaarlijke wormplaag van 1731 een' algemeenen schrik verwekte, was men inzonderheid ook

bekommerd voor deezen uithoek, waarom dezelve toen, door een' zwaaren Slaaperdijk, wierdt afgedijkt, welken men den *Zuriger Slaaperdijk* noemt; zijnde deeze Dijk van eene genoegzaam onverbreekbaare sterkte, dewijl dezelve Buiten en Binnenhellingen heeft, die beide tienmaal grooter dan de hoogte zijn.

Ten Zuiden van 't *Zuriger Oord* loopt de Zeedijk met eenige kleine bogten genoegzaam vlak Zuidwaards na *Makkum*; zijnde van de groote droogte, het *Kornwerder Zand* en de *Makkumer Waard* genaamd, alleen gescheiden door eene slenk, welke het gewoone Vaarwater na *Makkum* is. Deeze Dijk heeft derhalven, bij hoog water, veel minder te lijden dan de voorige, naa dien de geweldige slag des waters door de gemelde droogte gebroken wordt.

Over het algemeen kan men zeggen, dat de Vijfdeels Dijken van *Roptazijl* tot aan *Zuriger Oord*, juist die zijn, welke in *Friesland* het meest aan 't geweld der stormen zijn bloot gesteld. Want 1. hebben zij de vloeden uit de eerste hand, dewijl de Texelstroom, rondom den hoek of staart van het Breezand loopende, door de Middelgronden vlak op dezelve aanbruischt. 2. Hebben zij meerendeels veel diepte voor zich, en dus een' geweldigen slag van water. 3. Liggen zij bijna rechthoekig tegen 't West-Noord Westen en Noord-Westen, uit welke beide windstreeken de hevigste Stormwinden waaien, en de geweldigste vloeden opkomen; waardoor hier alles zamen loopt, wat strekken kan om gevaar van doorbraak te veroorzaaken.

Om een recht denkbeeld wegens het bestier van deezen Dijk te geeven, moet de betekenis en 't onderscheid van Binnen- en Buitendijkers worden in acht genomen. Deeze benaamingen zijn haaren oorsprong verschuldig aan zekere voornaame Kade-Dijken van *Westergo*, de *Slagte-Dijken* genaamd; doch daar wij reeds boven van deezen Dijk gesproken, en toen aangeweezen hebben, dat dezelve, bij *Oosterbierum* beginnende, van daar, over *Getsaerde* en *Kieterzijlen*, na *Achlum*, en van daar ten Noorden van *Tjum*, na de *Bolwerder* Trekvaart, en vervolgens over de *Littenzerzijl*, voorbij *Hijlaard*, *Oosterend*, *Kuthewierum* en *Bo*-

zum

zum loopt, tot dat dezelve, zich daar met den Ouden Dijk der Middelzee vereenigd hebbende, en door *Menaldumadeel* en *Barradeel*, voorbij *Marsum*, *Beetgum*, *Berlikum*, *Wier* en *Minnertsga* geloopen zijnde, eindelijk wederom bij *Dijkshoek* met den gewoonen Zeedijk versmelt; zo blijkt, dat de Grietenijen *Menaldumadeel*, *Baarderadeel* en *Hennaarderadeel*; geheel; doch die van *Franekeradeel* en *Barradeel* ten deele, in deezen kring beslooten zijn, en daarom Binnendijkers genaamd zijn geworden. En het was, op deezen grond, dat zij zich lieten voorstaan, dat de overige Dijken van *Westergo*, alleen door het Buitendijks gedeelte van *Franekeradeel* en *Barradeel*; benevens *Wonzeradeel*, *Wijmbritzeradeel*; *Hemelumer Oldevaart* en *het Bildt* onderhouden moesten worden. Dan de zogenaamde Buiten-Dijkers beschouwden dit als eene groote onrechtvaardigheid, en lagen daar over, van tijd tot tijd, met de Binnendijkers overhoop, tot groot nadeel der Dijkwerken, welke, doorgaans, half gemaakt bleeven liggen, en dus, bij elken mastig hoogen vloed water, den Buitendijkeren eene zekere overstrooming voorspelden. 's Keizers Stadhouder, GEORG SCHENK, deedt, ten Jaare 1533, wel uitspraak over het onderhoud der Vijfdeels Dijken; doch daar over wierdt wederom op nieuw getwist in 1562, wanneer de Raaden van den Hove Provinciaal de uitspraak van SCHENK voor wettig en onverbreekbaar verklaarden; maar ook dit mogt niet helpen, en door aanhoudend misverstand bleef de onderlinge toestand nog even verward tot in 1570; wanneer, door den gedugten Allerheiligen Vloed, bijna alles, wat nog goed aan den Dijk was, wierdt gesloopt: dit gaf aanleiding, in 't Voorjaar van 1571, tot een smeekschrift der Buitendijkers aan den Hove, waar bij ze verzochten: „ Dat de Stadhouder op het spoedigst, „ en indien doenlijk van stonden aan wilde procedeeren tot „ ontscheiding, met overroeping van alle zulke persoonen en „ Medereechters, als hij onpartijdig zou vinden, te behooren. „ Indien nu, dit gedaan zijnde, en als dan overwoogen de „ schade en belastinge, hen te deel vallende, bevonden mogte worden, dat zij Remonstranten, naar advenant van de „ andere deelen en Landen, niet genoegzaam waren be-

 „ zwaart,

„ zwaart, en zij zich met geene gewigtige redenen konden „ ontfchuldigen, zouden ze, naar maate van hunne lasten en „ renten, met 't ander Landfchap, voor deeze reize en zon- „ der gevolg voor 't toekomende, zodanige hulpe bieden, „ als naar gelegenheid der zaake, bij de gemeene andere lan- „ den oorbaarlijkst zou bevonden worden." Naa eenige verfchillen over de wijze van pleiten, wierden toen de Dijken een weinig, hoewel gebrekkig, herfteld, het welk aanleiding gaf tot eene nieuwe overftrooming in 1572, en den Stadhouder en Raaden bewoog, om het verfchil eindelijk eens, op den voet van 't oude groot Arbitrament, reeds door SCHENK in 1533 gegeeven, te beflechten, waar op, ten langen leste, eene volkomen herftelling der gantfchelijk vervallen Dijkwerken volgde in 1574 en 1575.

Wegens de bijzondere verpligtinge tot het onderhoud en herftel der Dijkwerken wierdt toen deeze verdeeling gemaakt, dat de zogenaamde Binnendijkers, dat is, de Stad *Franeker*, de Grietenijen *Frenekeradeel*, *Menaldumadeel*, *Baarderadeel*, *Hennaarderadeel* en 't Dorp *Minnertsga*, zouden onderhouden den Zeedijk, loopende van *Dijkshoek* tot aan *Harlingen*; terwijl daarentegen de Buitendijkers, met naame de Dorpen *Firdgum*, *Tjummarum*, 't Klooster *Lidlum*, *Oosterbierum*, *Sixbierum*, *Pietersbierum*, *Wijnaam* en *Almenum*, alle in *Barradeel*; de Stad *Harlingen*, *Midlum*, *Herbajum* en *Achlum*, in *Franekeradeel* Buitendijks gelegen, beneven de volgende Dorpen van *Wonzeradeel Kimswert*, *Pingjum*, *Wons*, *Zurich*; *Kornwerd*, *Engwier* en *Makkum*, den Zeedijk, loopende van *Harlingen* tot aan *Makkum*, moesten opmaaken en onderhouden.

Naa de vernietiging der Spaanfche Heerfchappij hier te Lande, wierdt reeds Staatswijze eene Inftruktie voor de beheering der Vijfdeels Dijken opgefteld in 1587; doch in 't Jaar 1614 eene volledige Dijks-Inftruktie, door Graaf WILLEM LODEWYK en de Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, in 't licht gegeeven, welke, als tot hier toe door geenerlei nadere Refolutie veranderd of herroepen zijnde, nog heden kracht van wet heeft; waarom ook nog tegenwoordig haare meeste punten worden onderhouden, hoewel niet alle.

Deeze

Deeze Instruktie vordert inzonderheid de volgende zaaken.

Alle twee jaaren moet op den grooten Rekendag, ten overstaan van Kommisfaris of Kommisfarisfen uit het Kollegie der H. H. Gedeputeerde Staaten, een nieuwe Dijkgraaf worden verkooren, bij beurten uit de Binnen- en Buitendijkers, bij meerderheid van stemmen, en dus, als dezelve steeken, bij lootinge.

Ten zelfden dage moeten, insgelijks bij meerderheid van stemmen, vier Adsesforen of Dijks-Gedeputeerden, twee Binnen- en twee Buitendijks, op nieuw worden verkooren, het zij met kontinuatie, het zij met veranderinge der oude leden, welke op dien zelfden dag, ten overstaan der Kommisfarisfen, den Eed moeten doen.

De Dijkgraaf mag, in zijne kwaliteit, als Dijks-Schout, de breuken, die 'er vallen, genieten; zonder verder iets te mogen eischen, dan bij gelegenheid van Extraordinaire vakatien, zesëndertig stuivers 's daags; mogende een Dijks-Gedeputeerde, zo hij een Edelman is, deklareeren dertig, doch zo hij een Burger of Boer is, alleen zesëntwintig stuivers.

De Dijks-Sekretaris moet worden aangesteld, uit een drie of viertal, bij meerderheid der stemmende Volmagten benoemd, door het Dijksgerecht, en mag van zijnen post niet worden beroofd, dan om gewigtige redenen, ter kennisse der Heeren Gedeputeerden. Hij is verpligt alle Dijks-Asfignatien of Ordonnantien te schrijven voor vier stuivers het stuk, en geniet nog daarenboven, tot een vast traktement, jaarlijks vijftig Kar. Guldens.

In Maart moet, door Kommisfarisfen uit het Kollegie, naauwkeurige Schouwing, opneeming en besteeding geschieden van alles, wat eenige verbetering noodig heeft, en als dan ook behoorlijke rekenschap van 't voorige jaar worden gedaan. Doch de Kommisfarisfen der Heeren Gedeputeerden, niet boven de tien dagen vacerende, moeten uit 's Lands Kasfe betaald worden; terwijl dezelve, zo de vakatien daar boven loopen, voorts uit de Dijks-Kasfe, dagelijks, voor vakatie genieten zeven Kar. Guldens en tien Stuivers. *Omme te verhoeden* (zegt de Instruktie Art. XI.) *die grusame, exces-*

excessive, onordentelijke ende onbehoorlijke kosten, die eermaal alle jaaren in de herberge zijn gevallen.

De eerste Schouwdag van 't besteede Aardwerk moet geschieden op den veertienden Maij, wanneer ieder Aanneemer voor elk gebrekkelijk perceel per gulden twee stuivers verbeurt, ten voordeele van den Dijkgraaf; mogende dezelve, op advijs zijner Adsessoren, zulk een perk, tot perikel van den eersten Aanneemer, voor den dubbelen prijs doen besteeden, mids alles op den vierëntwintigsten dier maand in orde zij.

De nieuw aanbesteede paalwerken moetèn voor St. JAKOB geslagen zijn, op verbeurte van een' gulden voor ieder Roede, en eene nieuwe besteeding op dubbele kosten des eersten Aanneemers.

Alle Aanneemers, die op eene oneerlijke wijze met hunne perceelen te werk gaan, zijn, boven de bepaalde boeten, strafbaar aan den lijve, naa bevinding van zaaken.

Tot des te beter opzigt over de besteedingen moeten 'er twee Opzieners of Strandmeesters weezen, één voor de Binnen- en één voor de Buitendijken, wier pligt het is naauwkeurig op de behoorlijke volbrenging der bestekken te letten, zonder eenige ongeoorlofde streeken, kollusien enz., alles bij arbitraire korrektie.

Het Dijksgerecht mag, naa de groote besteeding, geen nieuwe werken laaten maaken, dan alleen in geval van storm, wanneer hetzelve magt heeft zodanige maatregels te neemen als het noodig oordeelt; doch zo de schade zeer groot bevonden wordt, moeten eerst de Volmagten worden zamengeroepen.

Jaarlijks moeten 'er, op de groote Rekendagen, twee Dijksontvangers aangesteld worden, één voor de Binnen- en één voor de Buitendijken, welke de vervallen gelden moeten invorderen, en de adsignatien van het Dijksgerecht, op hunne Komptooren gedaan, voldoen, alles onder eene menigte voorwaarden en voorzorgen, nader in de instruktie gemeld.

Niemand, die eenige administratie van Dijkszaaken heeft, vermag eenige leverantie te doen van houtwerk enz.

Ein-

Eindelijk, om andere zaaken van minder belang met stilzwijgen voorbij te gaan, zijn alle Officieren van het Dijksgerecht, bij plegtigen eede, verbonden den inhoud deezer Instruktie te bezweeren, en te belooven, dat zij, zonder eenig personeel, familie, of tijdelijk voordeel te beoogen, den inhoud deezer Instruktie getrouwelijk zullen zoeken te volbrengen.

Het is aanmerkelijk, dat deeze geheele Dijks-Instruktie allengskens zodanig buiten gebruik was geraakt, dat men, eenige jaaren geleeden, naauwlijks wist, waar zij te vinden ware: zij wierdt toen wederom te voorschijn gebragt door den Heere Q. DE BLAAUW, Raad Ordinaris in den Hove van *Friesland*, en door den Heer P. CAMPER, met eenige andere oude stukken, onder den titel van Recueil enz., in 't licht gegoeven. Wanneer men den inhoud deezer Instruktie vergelijkt met het hedendaags Dijksbestier, ziet men ras, dat veele zaaken eene gantsch andere gedaante hebben gekreegen: en, om nu van geene verhoogde traktementen en kostbaare maaltijden te spreeken, zo valt inzonderheid op te merken, dat men de opvolging der Dijkgraaven, die, bij meerderheid van stemmen, uit de Volmagten moesten worden verkooren, tot Tourbeurten onder de Grietslieden der onderscheiden Grietenijen, die tot het onderhoud der Dijken betaalen moeten, heeft gemaakt, op een verschillende beurt voor Buiten- en Binnendijkers, waar bij de eerste merkelijk bevoordeeld zijn. Zie hier de Rooster volgens opgave van den Heer CAMPER:

Hennaarderadeel.	*Minnertsga.*	*Franekeradeel.*
1774 - 1775.	1778 - 1779.	1782 - 1783.
1794 - 1795.	1798 - 1799.	1802 - 1803.
1814 - 1815.	1818 - 1819.	1822 - 1823.

Menaldumadeel.	*Baarderadeel.*
1786 - 1787.	1790 - 1791.
1806 - 1807.	1810 - 1811.
1826 - 1827.	1830 - 1831.

Wegens de Vijf Deelen Binnendijks.

Vervolgens:

1.	2.	3.
Wonzeradeel.	*Barradeel.*	*Franekeradeel.*
1780-1781.	1784-1785.	1788-1789.
1792-1793.	1796-1797.	1800-1801.
1804-1805.	1808-1809.	1812-1813.

Als Buitendijkers.

In welke tafels, echter, verscheiden misslagen moeten zijn, dewijl de Jaaren 1776 en 77, 1816 en 17, 20 en 21, 24 en 25, 28 en 29 zijn overgeslagen. Inmiddels zijn de toeren zodanig geschikt, dat *Franekeradeel* en *Barradeel* eene dubbele beurt hebben, als Binnendijkers, om de twaalf jaaren: te weeten de Grietman van *Franekeradeel*, wegens 't meerendeel zijner Grietenij, als zijnde Binnendijks gelegen, en de Grietman van *Barradeel* wegens het Binnendijksche Dorp *Minnertsga*. *Wonzeradeel* komt voorts om de twaalf, en de overige Binnendijkers, *Menaldumadeel*, *Hennaarderadeel* en *Baarderadeel* alleen om de twintig jaaren aan de beurt.

De Dijkspligtigen der Vijf Deelen betaalen hunne verschuldigde penningen, volgens den omslag van het Dijksgerecht over de Floreenen; wordende deeze belasting vermeerderd of verminderd, naar maate der omstandigheden. Thans is dezelve zo groot als ooit, en de Kontributie nog daarenboven belast met zwaare schulden, 't welk gedeeltelijk is veroorzaakt door de twee ongelukkige vloeden van 1775 en 1776, en voorts door de welmeenende doch ongelukkig uitgevallen poogingen, om den Dijk met Steenwerken, in steê der hooge palagie, te beschermen.

Ondertusschen hebben de Kontribuanten Binnendijks zeer weinig te betaalen in vergelijkinge der Buitendijkers: want de Dijk, die tot laste der Binnendijkers komt, is ten naasten bij wel even lang als die der Buitendijkers, doch merkelijk beter koop te onderhouden. Ook hebben de Binnendijkers in

in hunne omschrijvinge 24895 Floreenen, terwijl de Buitendijkers even veel of meerder belastingen op maar 8000 Floreenen moeten omslaan.

De landen, op welke de Huizen der Stad *Harlingen* gebouwd zijn, moesten weleer betaalen tot de Dijks Kontributie voor achtëndertig en een half Floreenen. Van deeze koomen vijftien en een half Floreenen ten laste der Havenisten, of die geenen, welke ten Noorden der Oude Haven woonen, terwijl de overige Floreenen over de andere Huizen, bij looting, verdeeld zijn. Onder deeze zijn nog heden met de Floreen last bezwaard twee Zout-Keeten, de eene van den Heer F. TJALLINGII, bij de Franeker Pijp, en de andere van den Heer F. FONTEIN, mede aldaar.

Een gedeelte van den Zeedijk, aan den Zuidkant der Haven, buiten 't zogenaamde *Geitestek*, wordt door de Provincie onderhouden, onder den naam van 't *Koningswerk*; zijnde deeze Dijk weleer als een buitenwerk geweest van 't oude *Harlinger Blokhuis* of *Koningshuis*, waar van nog veele overblijfzelen voor handen zijn.

Ten Zuiden van *Makkum* loopen *Wonzeradeels Dijken*, meerendeels Zuidwaards, doch met eenige uithoeken, vooral bij *Gaast*, tot digt aan *Workum*. Deeze Dijk is boven tonnerond, en wordt met geene rijtuigen gebruikt gelijk de kruin der Vijfdeelen; doch de rijdweg is aan den binnenvoet des Dijks, met eenige hekken afgeflooten, wegens de verschillende perken, waarin de Dijk, ter beweidinge, aan bijzondere perfoonen verhuurd wordt. Ook is deeze rijdweg zeer gemakkelijk door den afval der *Makkumer* Glasblaazerij, met welken zij, van tijd tot tijd, bepuind wordt. Buitenwaards is deeze Dijk volgens de gewoone wijze met zwaar paalwerk bezet, en heeft merkelijk minder te lijden, dan die der Vijfdeelen, eensdeels, dewijl de stormen uit het W. N. Westen met een' scherpen hoek op deeze kontributie aanloopen, en anderdeels, wegens de *Makkumer Waard* en verdere nabuurige zandplaaten in Zee, welke den slag des waters niet weinig verminderen. Niet te min zou hier, in 1776, bijna eene dijkbreuk zijn voorgevallen, dewijl een gedeelte oud paalwerk, niet verre van *Workum*, door de traagheid

 der

der aanneemers, eerst in November wierdt vernieuwd, en, gedaurende den zwaaren storm in die maand, nog eenige Roeden onbeheid lagen. Doch door den ijver der *Workumer* Burgerij, en de verdere Opgezetenen, wierdt het onheil nog gelukkig verhoed.

Weleer was in deeze Kontributie eene uitwatering in Zee, het *Lands-Zijltje* genaamd, doch dezelve is, eenige jaaren geleeden, digt geheid. Van de *Makkumer* Sluis hebben wij reeds in de beschrijving van dat Vlek gesproken.

Voor deezen was het de post van bijzondere Dorpen, Plaatsen en Persoonen, gelijk alomme in deeze Provincie, om voor deezen Dijk, ieder voor zijn aandeel, te zorgen. Doch in 't laatst der voorige Eeuw begreep men, dat dit, hier zo wel als elders, tot geduurige en veele onheilen gelegenheid gaf, waarom in 't Jaar 1697 eene Staatsresolutie wierdt gemaakt, bij welke de Heeren van 't Kollegie gemagtigd wierden, om tot het gemeen maaken deezer Dijken te procedeeren, 't welk, egter, toen, door 't eigenbelang van veele persoonen, die minder dan naar behooren bezwaard waren, wierdt tegen gehouden tot in 't Jaar 1719, wanneer de nagedachtenis van den zwaaren vloed van 1717 nog aller oplettendheid bezig hield, en te wege bragt, dat eindelijk de Heeren van den Hove Provinciaal, door de Heeren Staaten, gemagtigd wierden, om de gemeenmaaking deezes Dijks te volbrengen, zo ten opzigte van het aard-, als paal- en steenwerk; en voorts om deeze geheele zaak, bij wege van bemiddelinge en zonder forme van Proces, af te doen. Deeze maatregelen hadden ook het gewenschte gevolg; zijnde de verdeeling der Dijkspligtigheid over de Floreenen der verschillende Dorpen daar op voltrokken, en voorts zodanige maatregelen genomen, dat alles op denzelfden voet als in *Oost-* en *West-Dongeradeel* wierdt geschikt; hebbende de Heeren Staaten de verrichtingen van den Hove, door een plegtig Staatsbesluit, genomen den vierëntwintigsten Junij des Jaars 1719, ten vollen goed gekeurd.

Tusschen *Workum* en *Hindeloopen* ligt de aanzienlijke Polder van het *Workumer Nieuwland*, welks oude Dijk nog genoegzaam in staat is om, bij eene doorbraak van den Polder-

derdijk, de verdere overstrooming te verhinderen, gelijk gebleeken is in den geweldigen November vloed van 1776; toen wierdt naamelijk de geheele Nieuwlander Dijk deerlijk gehavend; doch dezelve bezweek vooral, even ten Zuiden van 't einde der zogenaamde *Workumer Zool*, alwaar een gat in den Dijk brak, ter wijdte van ruim dertig Roeden; terwijl aan deszelfs Binnenvoet een kolk scheurde van ruim zes vademen diep. Om deeze breuke te herstellen, wilde men eerst een' Dijk rondom deeze kolk op 't vaste Zeestrand leggen; doch wegens gebrek aan 't noodige hout moest men dit tot in den Naawinter uitstellen, wanneer de Zuid-Westelijke Voorjaars stormen het reeds begonnen werk vernielden, en 't Strand aldaar zodanig uitdiepten, dat de zaak onmogelijk wierdt; 'er viel derhalven niets te doen dan de kolk, om welke men van binnen ook geen' Dijk kon leggen, wegens den moerigen grond, met aarde te vullen, en daar over den nieuwen Dijk te leggen; gelijk eindelijk, naa 't wegneemen van verscheiden belemmeringen, gelukte. Naa dat het *Nieuwland* eenigen tijd onder water hadt gestaan, maakte het zulk eene akelige vertooning, dat de meesten het voor verlooren hielden; vooral, wijl men onderstelde, dat hier ter plaatze geen vruchtbaar slijk voorzien, dat de overblijfzels daar van nog tegenwoordig zeer blijkbaar zijn, dewijl deeze landstreek, naa 't gemelde onheil, zodanig in vruchtbaarheid heeft toegenomen, dat zij eene geheel andere Landouwe gelijkt.

Hoewel de Grietenij van *Wijmbritzeradeel*, gesterkt met de Steden *Sneek* en *Ylst*, op zich zelven beschouwd niet aan Zee ligt, moet dezelve, egter, een aanzienlijk stuk Dijk onderhouden, loopende van het *Workumer Nieuwland*, ten Oosten van *Hindeloopen*, tot aan de Stad, en van de *Hindelooper Floreens-Dijk*, aan den Westkant van de Stad, tot digt aan de *Molkweerumer-Zijl* toe. Deeze Dijk heeft een aanmerkelijke bogt, wier Zuideinde voornaamelijk aan den slag der Noord-Westelijke vloeden is blootgesteld; en, egter, heeft dezelve niet veel te vreezen, indien 'er maar wel voor aard- en paalwerk wordt gezorgd, gelijk heden bij uitstek geschiedt. Daarenboven heeft nog deeze Kontributie

eene

eene aanmerkelijke lengte te beschermen; midden in *Hemelumer Oldevaarts* Dijken, ten Noorden en Zuiden *Stavoren*, dewelke, in den geweldigen Watervloed van 1776, van zijn paalwerk beroofd zijnde, in groot gevaar van doorbraak was.

Van *Molkweerumer Zijl* tot aan *Stavoren*, en van daar tot aan de Polder *de Wiel*, loopen *Hemelumer Oldevaarts* Dijken, uitgezonderd het zo evengemelde gedeelte van *Wijmbritzeradeel*, en nog daarenboven eene zandige hoogte of duin, het *Roode Klif* genaamd, 't welk een' natuurlijken Dijk geeft tegen het Zeewater. Deeze geheele Kontributie bevat ongeveer tweeduizend Dijksroeden lengte, en heeft, over 't algemeen, eene groote diepte voor zich, doch de strekking is verschillende: want dat gedeelte, het welk benoorden *Stavoren*, ongeveer Zuid-West aanloopt, heeft den Noord-Westen wind uit de eerste hand, en dus, bij zwaare stormen, veel te lijden; terwijl het Zuidelijke deel, meerendeels, genoegzaam Zuid-Oost aanloopende, alleen een laager wal heeft met een' Zuid-Westen wind; doch met een Noord-Westelijken storm een' voorbij schietenden stroom en dus minder gevaar.

Behalven de Stads Sluizen, reeds voorheen gemeld, ligt hier in den Zeedijk een Lands Sluis bij *Molkweerum:* weleer was deeze Sluis geheel van hout; doch dezelve is, eenige jaaren geleeden, met een steenen boog, vleugels enz. nieuw opgemetzeld.

In den hoek, tusschen *Hemelumer Oldevaart* en *Gaasterland*, ligt de kleine Polder, *de Wiel* genaamd, welke haar eigen bestier heeft. In de beide vloeden van 1775 en 1776 is deeze Polder, niettegenstaande zij, als geheel tegen het Zuid-Oosten gelegen zijnde, toen een Opperwal hadt, ondergeloopen, en in 1776 zelfs met overstrooming van een groot deel der nabuurige landen.

De hier aan volgende Grietenij van *Gaasterland* heeft, van *de Wiel* af tot aan het *Zandvoorder Hoofd*, geene Zeedijken, dewijl de hooge zandige grond, zelfs bij de hoogste vloeden, nooit onder water kan loopen.

Van

Van het *Zandvoorder Hoofd* tot aan Steen 13, ten Zuid-Oosten van *de Lemmer*, loopen de Wond-Dijken, die gezamentlijk door de Grietenijen der *Zevenwouden* en de Stad *Sloten* onderhouden moeten worden. Deeze Dijken hebben de lengte van ruim tweeduizend en zevenhonderd Roeden, en loopen vooreerst tot aan *Takezijl* Noord-Oostwaards, van daar Zuid-Oostwaards, en voorts vlak na 't Zuiden, tot dat de Dijk, wederom plotselijk Noord-Oostwaards loopende, een' scherpen en in Zee uitsteekenden hoek maakt, de *Lemsterhoek* genaamd, welke voor zeer gevaarlijk wordt gehouden; gelijk ook vooral plaats hadt, toen men hier de geduchte plaag der Zeewormen het eerst gevoelde, waarom dan ook deeze geheele Uithoek, in 1734, tot eene aanmerkelijke lengte is afgedijkt, door een' Slaperdijk loopende van *Donjegaster-kolk* tot aan *Reen-kolk*. Voorts loopt de Dijk meest Oostwaards na *de Lemmer*, en ten Oosten van het Vlek eerst Noord-Oost, en dan, met eene groote bogt, bijna Zuidwaards tot aan Steen 13, alwaar men komt aan een verlaaten Dijk en Veld, in het Jaar 1701 ondergeloopen: doch bij Steen 13 draait een nieuwe Binnendijk, in 1702 aangelegd, eerst Oost-Zuid-Oostwaards, en voorts met eenige bogten na *Slijkenburg*, alwaar zich deeze Binnen-Zeedijk met de Linde-Dijken vereenigt, en aan deezen kant een einde maakt aan 's Lands Zeewerken.

Deeze Dijken, meerendeels, gedekt voor de woede der stormen uit het Noord-Westen, en ook, grootendeels, met Voorland voorzien, hebben oneindig minder dan die der Vijf Deelen enz. te lijden. Midlerwijl vindt men in dezelve nog al verscheiden kolken, als zo veele gedenkteekenen van oude overstroomingen, en van den slegten toestand, waar in het Dijksweezen zich hier te lande voormaals bevonden heeft.

Behalven de *Lemsterzijl*, vindt men in deeze Kontributie ook nog de *Take-* en *Oude Schooterzijl*; doch daar wij reeds voorheen eene beschrijving van deeze drie Zijlen hebben gegeeven, zal het genoeg zijn den Leezer te erinneren, dat niet de Kontributie maar 's Lands Staaten voor dezelver onderhond zorgen. Het heeft, egter, geene kleine moeite gekost om in deeze Kontributie eene heilzaame gemeenmaaking der

der Dijkwerken tot ſtand te brengen. Reeds op den twaalfden April des Jaars 1704, wierdt het Hof Provinciaal, door de Heeren Staaten, gemagtigd, om, bij wege van bemiddelinge, uitſpraak te doen over de geſchillen, die, zedert langen tijd, tusſchen de dijkspligtige Grietenijen hadden plaats gehad; doch te vergeefs: want de Volmagten van *Schooterland* en *Gaasterland* verklaarden in deeze gemeenmaaking niet te willen treeden, en dus ook in de bemiddeling van den Hove niet te zullen berusten, 't welk ten gevolge hadt dat de zaak eenige jaaren ſteeken bleef; doch eindelijk bragten de Heeren van den Hove de zaak in orde, ten Jaare 1709, naa dat zij daar toe op nieuw, door den Souverein, waren gelastigd, bij eene ſterke Reſolutie, volgens welke, met overroepinge van partijen, en naa onderzoek der zweevende verſchillen, de begrooting der reſpektive quota zou worden geſchikt de plano en zonder eenige forme van Proces, met bevel aan de Ingezetenen der *Woud-Grietenijen* om de Reſolutie van hunne Ed. Mogenden, zonder eenigen tegenſtand, te gehoorzaamen; zich te onderwerpen aan de ſchikkingen van den Hove Provinciaal, en in de daar op vallende Sententien te berusten; onder bedreiginge, dat door H. Ed. Mog., in gevalle van onwilligheid, zodanige Reſolutien zouden worden genomen, als ſtrekken konden om hen met geweld te doen gehoorzaamen.

Zoo ras dit Plakaat te voorſchijn kwam, ontving het Hof Deduktien, Kontra-Deduktien enz. van de belang hebbende partijen, en liet alles, door kundige Landmeesters, naauwkeuriglijk nameeten; waar op eindelijk, op den zeſentwintigſten October des Jaars 1709, deeze uitſpraak volgde, dat de vijf Grietenijen, tot ieder honderd guldens, welke men tot onderhoud van den Dijk zou moeten opbrengen, in de volgende proportie zouden betaalen.

	Doniawerſtal	41	- 3	- 6½
	Haskerland	10	- 10	- 2⅓
	Lemſterland	22	- 14	- 11½
	Schooterland	14	- 5	- 15¾
	Gaasterland	11	- 5	- 12⅔
Somma	*f*	100	- :	- :

Voorts

Voorts wierdt aan *Opſterland*, *Ængwirden* en de Stad *Sloten*, die buiten deeze gemeenſchap geſteld zijn, volgens Reſolutie van den twaalfden April des Jaars 1704, toegeſtaan, om voortaan zelve hunne aandeelen van Dijkwerken aan te beſteeden, zo dat buiten deeze proportie bleeven alle Dijkwerken, tot welker onderhoud voornoemde twee Grietenijen en Stad, volgens oude konventien, verpligt waren; blijvende ook onverkort der vijf Grietenijen recht tot de oude Kontributie-Dijken bij *Takezijl* en van den *Wieldijk* Westwaards, om dien aangaande met *Ægwirden*, *Opſterland* en *Sloten* zodanige hulp en onderſtand te vorderen, als dezelve, naar evenredigheid van hun aandeel, van ouds hadden gedraagen.

Intusſchen waren alle partijen niet even zeer voldaan over de gemaakte ſchikking, waarom 'er ras Remonſtrantien van *Dontawerſtal*, *Schooterland* en *Gaasterland* voor den dag kwamen, met verzoek van nader Revis of andere Rechtsoeffening, ſtrekkende tot vermindering hunner quoten in den opbreng der penningen; doch hier op kwam *nihil*.

Deeze groote zwaarigheid weggeruimd zijnde, volgde 'er, in 1719, eene Dijks-Inſtruktie voor het Dijksgerechte der zeven Grietenijen en Stad *Sloten*, van welke, als eenige bijzonderheden bevattende, wij hier een kort uittrekzel zullen geeven. Alle drie jaaren wordt daar een nieuwe Dijkgraaf verkooren, bij meerderheid van ſtemmen, door de Volmagten. Deeze bepaalt de tijden der gewoone en buitengewoone bijeenkomſten, naa dat men vooraf een' proviſioneelen overſlag gemaakt heeft van de aanſtaande beſteedingen der aard- en paalwerken. De meerderheid der ſtemmende Volmagten kan, gelijk elders, zodanige veranderingen in de beſtekken maaken, als zij goed vindt. Blijft 'er iets te doen, 't welk van geen groot gewigt is, zo kan de Dijkgraaf, met het Dijksgerechte en twee Volmagten, die ten dien einde uit twee verſchillende Grietenijen, jaarlijks, bij het Dijksgerecht worden gevoegd, zulks afdoen, doch liefst altoos bij beſteedinge.

In September worden, jaarlijks, door den Dijkgraaf, de Volmagten beſchreeven, tot het opneemen der in 't Voorjaar

aan-

aanbesteede en opgemaakte Werken; wanneer ook de nalaatigen worden gestraft, en de boeten gegeeven aan de Kasse der Kontributie, zonder dat de Dijkgraaf of Dijks-Gedeputeerden daar van iets mogen trekken. In 't laatst van November houdt men den algemeenen Rekendag, ten overstaan der Ontvangers van de zeven Grietenijen en Stad *Sloten*, aan welken dan de overslag der vereischte penningen wordt ter hand gesteld.

De Dijks-Sekretaris geeft aan de Aanneemers de Ordonnantien tot betaaling, naa dat zij, door 't Dijksgerechte, zijn vertekend, welke de Ontvanger moet voldoen, met geld of adsignatien op de Ontvangers der Grietenijen of Stad; verder moet hij de Ordonnantien gemunieerd inwisselen, en daar van blijk toonen, met overgave van een' Staat, waar uit blijkt, welke adsignatien hij op ieder Grietenij, of de Stad, en aan wien hij dezelve heeft uitgegeeven. Op den avond der uitsteekinge wordt dezelve vertoond, en dan moeten ook de Volmagten aanwijzen, dat hunne Grietenijen en Stad haare omslagen en adsignatien of geld behoorlijk hebben voldaan; kunnende zulks blijken uit uitgetrokkene en gekwiteerde adsignatien, door den Ontvanger Generaal der Kontributie gegeeven, welke zij, voor dien tijd, onder recipis moeten ligten, ten zij ze verkiezen geboet te worden.

Jaarlijks zijn in deeze Kontributie vier algemeene Vergaderdagen, op welke ieder Volmagt telkens tien guldens geniet. Voorts heeft de Dijkgraaf, jaarlijks, eene wedde van twaalfhonderd guldens, en nog tweehonderd guldens voor zijne verteeringen, zonder verder iets te mogen deklareeren.

Geen Dijkgraaf, Dijks Gedeputeerde, of Sekretaris, mag te gelijk het Ampt van Volmagt bekleeden: ook mag niemand twee van de genoemde posten teffens bedienen.

De drie Dijks-Gedeputeerden worden jaarlijks verkooren, op voorstel der Volmagten van *Doniawerstel*, *Gaasterland* en *Lemsterland*, en bij versterf van eenen derzelver, of andere omstandigheden, 't zij binnen tijds, of op de gewoone Vergaderdagen, moet, door de Volmagten der vakante Grietenijen, een nieuw Gedeputeerde worden aangesteld. Jaarlijks

lijks genieten de Gedeputeerden eene wedde van tweehonderd guldens, en nog daarenboven, voor ieder gewoone Vergadering, tien guldens, mids zij naauwkeurig op het bepaalde uur verfchijnen.

Dewijl, van tijd tot tijd, aan den Zeekant aanzienlijke Polders zijn ingedijkt, heeft men voor veele daar van ook nieuwe Reglementen moeten maaken, meerendeels gefchikt naar die voor de *Holwerder* en *Ternaarder* Polders, bij Inftruktie van den achtften October des Jaars 1721.

De Dijkgraaf en Dijks-Gedeputeerden deezer Polders moeten altoos op de refpektive Dorpen woonen, en worden, jaarlijks, omtrent het begin van April, bij meerderheid, door de Stemgerechtigden, verkooren; wordende ieder tien Pondemaaten los land in de Polder voor eene Stem gerekend. Op den dag der ftemminge, van welken de Dijkgraaf vooraf den belanghebbenden kennis moet geeven, gefchiedt insgelijks de jaarlijkfche verrekening der Dijkwerken, wanneer alle Eigenaars, of derzelver Meijers, bij hunne afweezigheid, gerechtigd zijn om gezamentlijk te raadpleegen over alles, wat tot herftel of verbetering der Dijken dienen kan. Jaarlijks moeten de Dijkgraaven viermaal Schouwing houden op vast bepaalde dagen; moetende de Dijkspligtigen de hun aanbevolen Werken tusfchen de twee eerfte Schouwdagen voltooien; ten welken einde de Schouwdagen acht dagen vooraf worden bekend gemaakt, op dat zij, of hunne gelastigden, zich als dan op hunne perceelen kunnen vertoonen, om de noodige aanwijzingen te ontvangen. Doch de Werken der nalaatigen worden, door den Dijkgraaf en Gedeputeerden, op derzelver kosten befteed; te weeten eerst op enkele, en zo de Aanneemers hunnen pligt ook dan niet naar behooren volbragt hebben, op dubbele kosten der nalaatigen.

Het is niemand geoorlofd, gaten of kuilen voor eens anders Dijk te maaken; ook mag men niet meer of minder zooden afsteeken, dan noodig is. Wanneer 'er een gat fpoelt van vier Roeden of minder, tot het welk meer dan één Eigenaar moet kontribueeren, zo moeten de leden van het Dijksgerecht den Eigenaaren beveelen, om het ingefpoelde te herftellen. Doch indien 'er een wiel of kolk fpoelt, zo wordt

dezelve op gemeene kosten der polder opgemaakt, mids de naastgelegen Eigenaar de vereischte materiaalen levere, benevens bier voor de arbeiders, terwijl de nalaatigen door het Dijksgerecht worden gestraft.

Indien 'er geen aarde, uit de daar nevens liggende landen, tot het Dijkwerk te bekomen is, moet het Dijksgerecht aanwijzing doen, om de aarde en zooden uit verder afgelegen landen te haalen, mids betaalende voor den eersten steek elf, voor den tweeden vijfdehalf en voor den derden en laatsten, vierdehalve stuiver.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

ZEELAND, in rang de derde onder de Zeven Vereenigde Provincien, grenst ten Noorden aan de Hollandsche Eilanden *Goeree* en *Overflakkee*, ten Westen aan de Noordzee, ten Zuiden aan *Vlaanderen*, en ten Oosten aan *Braband*. Uit verscheiden Eilanden zijnde zamengesteld, kan de waare grootte en uitgebreidheid der Provincie bezwaarlijk bepaald worden. De afstand, egter, van *Ellewoutsdijk*, het Zuidelijkste Dorp in *Zuidbeveland*, tot *Bommeneede*, het Noordelijkste in *Schouwen*, is ruim vijf Duitsche Mijlen; en die van *Tholen*, de Oostelijkste Stad aan de Brabantsche Grenzen, tot aan *Westkapelle*, het Westelijkste Dorp in *Walcheren*, is ruim zeven Duitsche Mijlen. Bij *Boxhorn* vindt men een Uittreksel uit de Registers van de Rentmeesters Bewester en Beooster-Schelde, bij 't welk blijkt, dat *Zeeland* in 't Jaar 1513, in 't geheel groot was honderd en veertigduizend vijfhonderd negenënnegentig Gemeten, honderd en twintig Roeden. In 't Jaar 1641, vondt men volgens 's Lands Rekeningen over den Tweehonderdsten Penning, honderd drieëntwintigduizend driehonderd en zestig Gemeten drieënzestig Roeden. Tegenwoordig is hetzelve, in deszelfs bijzondere Eilanden, volgens de zelfde Rekeningen, groot, als volgt:

Wal-

Walcheren	42868	Gem.	204	Roed.
Zuidbeveland met *Hinkelenoort*	60297	—	$84\frac{1}{2}$	—
Wolfaartsdijk	4036	—	$245\frac{1}{2}$	—
Noordbeveland en *Kortgene*	13201	—	189	—
St. Joosland	2209	—	$158\frac{1}{2}$	—
Oostbeveland	254	—	220	—
Dus *Bewester-Schelde*	122868	Gem.	$201\frac{1}{3}$	Roed.
Schouwen met het overige van 't Eiland	26423	Gem.	$23\frac{1}{2}$	Roed.
Duiveland	13624	—	$23\frac{1}{2}$	—
Sommelsdijk	3250	—	109	—
't Eiland van *Tholen*	25545	—	188	—
Filipsland	1328	—	$65\frac{3}{4}$	—
Nieuw Vosmeer Beoosten de Rivier *den Eendracht* met de toebehoorende Polders	2926	—	259	—
Dus *Beooster-Schelde*	73098	Gem.	$68\frac{3}{4}$	Roed.

En derhalven zijn 'er in de geheele Provincie honderd vijfénnegentig duizend negenhonderd zesënzestig Gemeten, honderd negenënzestig en zeven twaalfde Roeden Schotbaar Land. Het getal der Huizen, nog der Inwoonderen kan men niet wel bepaalen. Gemeenlijk rekent men, egter, het getal der Menschen omtrent negentig of honderdduizend te bedraagen, schoon anderen het merkelijk meer begrooten.

 't Is

's Is onnodig ver gezogte afleidingen van den naam van *Zeeland* te zoeken. 't Waarschijnelijkste en teffens eenvoudigste gevoelen is, dat het zijnen naam van zijne gesteltenisse ontleend heeft, dewijl *Zeeland* niet anders dan Zee en Land, dat is, Land in Zee liggende te kennen geeft; zonder dat het noodig zij de *Deenen* of *Friezen*, als oude Bezitters deezer Landen, tot derzelver Naamgeevers aan te stellen. 't Is genoeg, dat deeze Landen altijd met de Zee hebben moeten worstelen, en menigvuldige inbreuken onderworpen geweest zijn, 't geen de geboorte heeft gegeeven aan 't spreekwoord: *Holland bolland, Zeeland geen land: ik bou het aan den Heikant.* Behalven dat dezelve van alle tijden nooit anders dan te water hebben konnen bezogt worden; schoon de Kanaalen, die dezelve van den anderen scheiden, zo groot en wijd niet waren, als zij zedert geworden zijn; dewijl thans mooglijk zo veel water als land in *Zeeland* gevonden wordt.

Dat de Zeeuwsche lugt van oude tijden een' kwaaden naam gehad heeft, is bekend, en hoe ongunstig zommigen, zelfs gebooren' Zeeuwen, daar van geoordeeld hebben, zo dat de Zeeuwsche Koortzen de nabuuren tot een schrik geworden zijn, vindt men bij BOXHORN aangeteekend; doch deeze, schoon een *Brabander*, doet *Zeeland*, in dat opzigt, meer regt dan zulke Inboorlingen; dewijl bij, en ook naar waarheid, zulks aan 't vooroordeel, den grootsten vijand der waarheid, toeschrijft; terwijl hij zich, wegens de goede lugtsgesteldheid over *Zeeland*, beroept op de gezondheid en langlevenheid, zo der ingeboorene als der vreemde Inwooneren: dat het wel waar is, dat zulken, die elders, of zwak van lichaam gebooren zijnde, of door onmaatigheid hunne kragten zelfs verzwakt hebbende, bij hunne komst in deeze Eilanden, Koortzen en andere ziekten onderworpen worden; doch dat zulks alzo min aan de Lugt, of het Welwater, dat in *Zeeland* zo goed is als ergens in *Holland*, toe te schrijven zij, als aan de Gasthuizen de oorzaaken der ziekten van de geenen, die, nu reeds ziek zijnde, daar in ontvangen worden. Hij zegt zelfs, dat het integendeel waar is, dat de Zeeuwsche Lugt zo goed, doordringende en zuiverende is,

dat

dat zij geene ongeſtalte of onzuiverheid in der menſchen lichaamen kan verdraagen, maar dezelve door haare natuurlijke eigenſchap uitdrijft, en dat inzonderheid zulken, die zich omtrent de Zee geneeren, doorgaans ſterkere en vastere lichaamen hebben dan anderen, en de Zeeuwen, die matig leeven, menigmaal tot een zeer hoogen en ſterken ouderdom koomen.

De Zeeuwſche grond of aarde is doorgaans uitneemend goed; meestendeels vet, magtig, kleiagtig en mild in 't geeven van veele en veelerhande ſchoone en kostelijke vrugten. Zelden klaagt 'er de Landman van kwaade Jaarſchaaren of Misgewas, en wordt zo dikwijls als elders, door vuurige Winden, Lugten, zwarte Vliegen, of diergelijke ongevallen, in zijne hoop niet bedroogen. Het *Teelland* ſpant in *Zeeland* inzonderheid de Kroon. Koolzaad, Gerst, Rogge, Witte en Zwarte Boonen, Erwten, Vlas, maar inzonderheid Tarw (die voor de beste gehouden wordt, die ergens gevonden wordt) groeijen 'er overvloedig; zo dat 'er, boven 't geen in de Provincie vertierd wordt, nog veel na elders wordt verzonden. De Meede of Meekrap, die zeer veel en goed, inzonderheid in de Eilanden van *Schouwen* en *Duiveland* valt, is geen van de minſte vrugten deezes Lands; doch daar van is reeds elders iets gezegd, en in de volgende Beſchrijving van *Zierikzee*, zal nog naauwkeuriger van de Meereederij gehandeld worden. De Weilanden zijn 'er mede zeer goed; zelfs zijn de Schorren en Gorzen, die bij alle hooge Vloeden onderloopen, uitnemende ter weidinge van Schaapen; die van wegen de ziltige Kruiden, die zij daar eeten, zonderling vet, gezond en ſmaaklijk gevonden worden. Ook groeijen op de Schorren de *Zoutenelle*, een Bloedzuiverende Struik, en het *Zeekoraal*, een heilzaam Geneesmiddel tegen de Waterzugt, en welke Kruiden, versch gekookt, ook een aangenaame Salade verſtrekken. Boomvrugten en Moeskruiden zijn 'er zo goed en overvloedig, als ergens in Nederland.

Onder de bijzonderheden der Zeeuwſche Eilanden is ook de *Derrie* of *Darink*. 't Is een ſulferagtige en ziltige ſoort van Aarde of *Moer*, door de Zee opgeworpen, en nog

fomtijds overfpoeld, liggende onder de Kiel, waar van men oudtijds niet alleen Turf ter brandinge plagt te maaken: maar uit welker Asch, met Zeewater befprengd, men ook een zuiver en wit Zout, *Zel-* of *Zilzout* geheeten, wist te ftooken, dat door gantsch Nederland gebruikt wierdt. Deeze *Moer-* en *Zelneering* bragt den Zeeuwen veel voordeel aan. Maar de groote menigte grof Zout uit *Frankrijk* en *Portugal* ten laagen prijze herwaards aangevoerd zijnde, heeft die konst en neering ten laatften geheel opgehouden; behalven dat de Dijken door de uitgraavinge der Derrie te zeer verzwakt wordende, het uitgraaven derzelve bij de Keure van *Zeeland* en verfcheide laatere Plakaaten verbooden is. In *Zierikzee* wierdt deeze neering allereerst en wel allermeest geoeffend, waarom men 'er in de Befchrijvinge van die Stad nog eenige bijzonderheden van heeft te wagten.

Tegen de Noordzee zijn de Eilanden *Walcheren* en *Schouwen* ook van Duinen, even gelijk de Hollandfche Zeekust voorzien; doch deeze zijn, zedert veele jaaren, merkelijk afgenomen en minderen nog daaglijks; niettegenftaande zij zorgvuldig beplant worden met *Helm*, een hard en fcherp Biesagtig gewas, 't geen in de, anders onvrugtbaare, Zandduinen gulzig groeit, en de verftuiving van 't Zand, door deszelfs lang Loof of Gewaai, even als elders de Heij of 't groen Mosch, verhindert. Deeze Duinen zijn rijklijk van Konijnen voorzien, inzonderheid in *'t Land van Schouwen*, waar over de Landlieden in den Jaare 1593 klaagden, dat zij hun Koren niet konden behouden, als 't al fchoon te Velde ftondt; ja wierdt op één nagt dikwijls 't gefneeden en gebonden Koren van eenige Gemeten door dezelve opgegeeten en verflonden.

Daar de Duinen ontbreeken wordt dit gebrek vergoed met Dijken, door menfchen konst en arbeid uit goede Klei gemaakt. Hoe oud deeze uitvinding in *Zeeland* zij, is niet wel te bepaalen. Kornelis Battus, en andere naa hem, willen, dat de Deenen deeze Eilanden eerst zouden bedijkt hebben; doch wie het ook mooge geweest zijn, 't is waarfchijnlijk, dat deeze Eilanden, toen nog minder bevolkt en mooglijk geheel niet of alleen van ligte Zomerdijken voor-

zien

zien waren, en dat de Eilanders zich tegen hooge Vloeden beschermd hebben door het wijken op de hooge Duinen, of, daar die ontbraken, op kleine opgeworpen' en met Zoden bedekte Vliebergkens of Terpen, hoedanige nog veel in de Zeeuwsche Eilanden gevonden worden, tot dat de Zeegaten allengskens wijder, de Vloeden daar door hooger, en teffens de Inwooners meer vermenigvuldigd wierden, en de nood hen dwong de Dijken, die 'er waren, te verzwaaren, en, daar 'er nog geen waren, die te maaken; welke van tijd tot tijd vermenigvuldigd en zo kostbaar geworden zijn dat VAN METEREN, op het Jaar 1590, al aangeteekend heeft, „ dat de circulus of omvang van de Landen van *Zeeland*, „ dat met Dijken bewaard en beschermd is, wel bedraagen „ ende ghemeten zijn veertich mijlen weeghs, ende dat elcke „ mijle wordt gherekent veertienhondert Roeden, ende elcke „ Roede twaelf voeten: ende dat behalven dese Buijtendijcken 'er veel binnendijcken zijn, die dwers door de Landen loopen ende eertijts voor buijtendijcken gedient hebben." Hij voegt 'er bij: „ Den cost van dese buijtendijcken is wonderlick groot, want ghemeijnlick elcke Roede „ van twaelf voeten dijcx, cost doorgaen thien ponden „ Vlaems, ofte tsestich guldens: 't welk waer elcke mijle „ xiiij duijsent ponden Vlaems, ofte Lxxxiiij duijsent „ guldens, alsoo dat de buijtendijcken van dese *Zeelanden* „ wel ghecost hebben, te weten de XL mijlen weeghs, „ vijfhondert en LX duijsent ponden Vlaems, 't welck „ maekt drij Millioenen ende driehondert ende LX duijsent „ guldens, behalven dat die costen jaerlicx te onderhouden." Maar van de Zeeuwsche Dijken, derzelver Onderhoud en Regeeringe zal voeglijkst in de bijzondere Beschrijving der Zeeuwsche Eilanden gesproken worden. Het onderhoud der Dijken is voornaamelijk zwaar op zulke plaatzen, daar men van tijd tot tijd aan Grondbraaken, of Vallen in de Dijken onderhevig is, gelijk in *Walcheren*; maar voornaamelijk in *Schouwen*, *Duiveland* en *Noordbeveland*, daar men dikwijls ziet dat in een oogenblik de Dijk ter langte van eenige Roeden, wegzinkt en een ongelooflijke diepte overlaat, die zomtijds gantsch en al onherstelbaar is, en daarom door goe-

 de

de inlaagen, tegen verdere overstroomingen der Landen, moet voorzien worden: en, wanneer de breuk al herstelbaar is, niet dan met het laaten zinken van Rijs en Steen, om de diepten te vullen, kan herstel worden, tot ongelooflijke kosten der Dijken.

Alle deeze Dijken, eensdeels tegen de woede der golven van de Noordzee, anderdeels tegen de van tijd tot tijd wijder wordende Zeegaten en daar door inbreekende Stroomen gelegd zijnde, zullen wij ook de voornaamste Stroomen en Zeegaaten, als een wezendlijk deel van *Zeeland* uitmaakende, met één woord aanwijzen.

De Rivier *de Schelde* uit *Henegouwen* door *Vlaanderen* en langs een deel van *Brabant* afkomende, verdeelt zich bij de kleine Stad *Zandvliet* in twee Armen, waar van de eerste, zich Westelijk opwendende, de *Wester-Schelde* of *de Hont* genaamd wordt, en *Vlaanderen* van *Zeeland* scheidende voorbij *Vlissingen* door *de Wielingen* in de Noordzee valt. De andere Arm, die den Naam van *Ooster-Schelde*, of wel blootelijk van *de Schelde* draagt, loopt tusschen *Brabant* en 't verdronken deel van *Zuidbeveland* door de enge Kanaalen van *Kromvliet* en den *Agger* voorbij *Burgvliet* en *Bergen op den Zoom*, tusschen het *Land van Tholen* en *Zuidbeveland*, ten Oosten van de Eilanden *Wolfaartsdijk*, *Oost-* en *Noordbeveland*, en ten Westen van de Eilanden *Duiveland* en *Schouwen*, door den *Roompot* (dus naar eene voornaame Romeinsche, doch voor lang verdweene Sterkte genoemd, welke sommigen voor *Tabuda* bij PTOLOMEUS houden, en 't *Veergat* meede in Zee. Tusschen beide deeze groote Armen vindt men nog eenige mindere Takken, die de Eilanden van malkanderen scheiden; als tusschen *Walcheren* en de Westzijde van *Zuidbeveland* het *Sloe*, 't geen weder door 't *Schengen* en *Goessche Diep*, tusschen *Zuidbeveland* en *Wolfaartsdijk*, gelijk ook door *Zuidvliet*, 't geen *Noord-* en *Oost-Beveland* van *Wolfaartsdijk* scheidt, in de *Ooster-Schelde* valt; die weder door de *Keeten* (deezen Naam naar zeven Keeten, waar in op *Vlanen* voorheenen Zout gezooden wierdt, draagende) en *Zijpe*, tusschen *Duiveland* en 't *Land van Tholen*, en ook agter om 't Eilandje van *Filips*.

Iipsland, door 't *Slaak van Maarlo* gemeenschap heeft met den *Krammer*, en van daar door de *Grevelingen*, tusschen *Duiveland* en *Schouwen* aan de eene, en *Overflakkée* en *Goerée* aan de andere zijde, door het *Brouwershavensche Gat* en de *Kevitschen* in Zee uitkomt. Zijnde alle deeze Stroomen, gelijk ook de Noordzee, ten Westen tegen *Zeeland* aanstootende, zeer vischrijk. Nevens veele andere soorten van visch worden op de Binnenstroomen van *Zeeland*, in de Zomermaanden gevangen kleine ronde vischjes, die *Molenaars* genaamd worden, zijnde zeer fijn van visch en aangenaam van smaak, en zo gezond van voedzel, dat de Geneesheeren dezelve aan hunne Zieken wel voorschrijven; maar met het aankomen van den Herfst keeren zij weder Zeewaards; doch of zij grooter wordende in Bolk of Wijting veranderen, is onzeker. Omtrent het Jaar 1620, vertoonden zich aan de Zuidzijde van *Schouwen* verscheiden' Oesterbanken; welke zeer goede Oesters uitleverden; doch die Banken te sterk beroofd wordende, zijn zij te niet geraakt. Thans worden dezelve egter weder aangekweekt op de Schorren en Slijken van *Schouwen* en *Duiveland:* doch de voornaamste Oesterhandel, te *Zierikzee* gedreeven, geschiedt egter met Oester uit *Engeland* derwaarts overgebragt, die in de Zeeuwsche Wateren, in gemaakte Oesterputten gelegd, daar groot en vet worden en den Koopman goede winsten aanbrengen. De Zeeuwsche Mosselen zijn alom beroemd. Kleine en groote Krabben en zelfs Kreeften worden 'er aan de Zeeuwsche Hoofden veel gevangen; om nu van de verbaazende menigte Schardein, die jaarlijks op de Zeeuwsche Stroomen gevangen wordt, nog van den Ansjovis of andere gemeener visch niet te spreeken. De Smelt mogen wij egter niet voorbijgaan: deeze, zijnde een klein dun vischje, maar droog en niet heel smaaklijk, onthoudt zich in 't zand van de Stranden, die men in den Naazomer ploegt, of met de spade opwerpt, wanneer uit de gemaakte Vooren of 't opgeworpen Zand zo eene groote menigte vischjes of Smelten te voorschijn komt, dat zij veele handen te gelijk werks genoeg verschaffen, om ze op te zamelen, en is men 'er niet gauw genoeg bij, zo weeten zij

met hun scherp kopje weder in 't Zand te booren en zijn in een oogenblik onzigtbaar, zo dat het Strand te ploegen (in spijt van 't oude spreekwoord) in *Zeeland* geen onnut werk is, maar onder de Zeeuwsche Landvermaaken geteld wordt. De Heer MATTHEUS GARGON, in zijnen tijd een deftig Godgeleerde en uitmuntend Dichter, heeft den Smelt dit fraaie Klinkdicht waardig geoordeeld.

„ Zwijg oude benzeleeuw van zeven wonderheden
„ Stil Memfis; roem niet meer, grootspreekend Griekenland:
„ 'k Zie duizend wonderen aan Walchrens Dijk en Strand;
„ Het Land wordt hier tot Zee, de Zee tot schoone Steden.

„ De Vreemdling staat verrukt, waar dat hij richt zijn schreden,
„ Men vangt hier visch te paard, met grijpt die met de hand;
„ 't Ploeg-ijzer is ons net; men vischt hier in het zand;
„ De spaê verrast den smelt, die wegschiet na beneden.

„ Waar ziet men wonderen zo wonderlijk als dit?
„ Men zet geen netten uit, maar ploegt en graaft en spit;
„ Zo haalt men visschen uit den droogen grond van onder.
„ Spaait Landman, ploegt en werpt het kooren in de voor;
„ De Smelt springt voor ons op in 't zandig kouter-spoor,
„ Zo baart een kleine visch 't vermaaklijkst waereld-wonder."

Eer wij van de gesteldheid van *Zeeland*, zo te Land als te Water afscheiden, moeten wij ook iets van de belastingen der Zeeuwsche Landerijen melden. Bij 't Plakaat van den Honderdsten Penning over *Zeeland* van den Jaare 1580, blijkt, dat de hoogste aangeslaagene Landen (want toen wierden de Lasten naar de waardij der Landen gerekend) maar achtien Grooten, andere veertien, negen en een half, zeven of vier Grooten van 't Gemet betaalden, zonder de Dijk of Waterpenningen. In 't Jaar 1598, zijn alle de Landen binnen

nen de Provincie van *Zeeland*, ten aanzien der jaarlijksche Schattinge, over den uitkoop van den jaarlijkschen Honderdsten Penning bij de Staaten van den Lande, gedeeld in zeven verscheide deelen, die ieder gesteld zijn op eene bijzondere Schatting, ten opzigte van den onderscheiden aard, deugd en vermogen der Landen; doch die in den Jaare 1628, over geheel *Zeeland*, is verhoogd met negen Grooten Vlaams. Volgens deeze Lijst betaalen

I. *Walcheren*, *Zuidbeveland*, *Sommelsdijk*, *Burgt*, *Noordbeveland* en *Stavenisse*, 't Gemet tweeënveertig deelen, bedraagende £ — 4ß 4₰ 12 Mijten.

II. *Schouwen*, *Cootkensland*, *Oosteren-* en *Westerenban*, *Wolfaartsdijk*, *St. Annaland*, *Kempens - Hofstede*, *Sturmezand*, *Sichult* bij *Wemeldinge*, *Krabbendijk*, *Zuidmeer* en *Vrijberge*, 't Gemet achtëntwintig deelen, £ — 2ß 11₰

III. De nevensliggende Polders van *Schouwen* met *Duiveland*, 't Gemet drieëndertig deelen, £ — 3ß 5₰ 6 Mijten.

IV. De Polder van de vijftienhonderd Gemet, met de nevensliggende Polders onder *Thólen* met *Schakerlo* en *Vosfemeer*, 't Gemet dertig deelen, £ — 3ß 1₰ 12 Mijten.

V. De Polders genaamd *den Broek*, en *'t Roeland*, 't Gemet zevenëntwintig deelen, £ — 2ß 9₰ 18 Mijten.

VI. *Poortvliet*, *St. Maartensdijk* met *Nieuw-Strijen*, 't Gemet zesëndertig deelen, £ — 3ß 9₰.

VII. *Scherpenisse* en *Westkerk*, 't Gemet tweeëndertig deelen, £ — 4ß 4₰

Zamen

Zamen over zeven Gemeten (te weten uit elk Kwartier één Gemet) tweehonderd achtëntwintig deelen, bedragende ℒ 1: 38 9⅔ Vlaams. Deeze dubbele tweehonderdste Penning is zedert den voornoemden Jaare 1598 en de vermeerdering van 1628, niet verhoogd, maar wordt zo nog jaarlijks, uit kragt van 't zogenaamde *Franzijne Plakaat* geheeven. Doch zedert zijn ook ingevoerd de buitengewoone Staatepenningen, die van tijd tot tijd verhoogd of verlaagd worden, naa dat 's Lands dienst zulks vordert; zo dat (om daar van een staaltje te geeven) over *Walcheren*, zo wegens gewoone als buitengewoone Staatelasten, in den Jaare 1701, van jeder Gemet schotbaar Land ('t geen door malkander één honderd guldens waardig geschat wordt) aan den Lande is betaald elf Schellingen en eene halve Groot, en nog één Gulden van 't Gemet buitengewoone, tot Baanders laste. Zedert zijn, door het daalen der waarde van de Landerijen, de Staatelasten aldaar gebragt op acht Schellingen vier en een halve Groot en nog twee Schellingen van 't Gemet tot Baanders laste: doch in zommige noodlijdende Kwartieren en Polders wordt, naar maate van derzelver nood en lasten een meer of minder gedeelte der Staatepenningen aan de Direkteuren of Penningmeesteren der Dijkagien, ter onderstenninge, op besluit der Staaten, uitgekeerd. Boven en behalven deeze Staatelasten moeten de Landerijen nog draagen de Water- en Dijkpenningen, waar uit alle de kosten der Dijkagie, Amptenaaren en Bediendens betaald worden; zijnde die in 't eene Kwartier en Polder veel zwaarer dan in 't ander; gelijk dezelve ook, naar maate van de mindere of meerdere Dijklasten, verhoogd of verlaagd worden. In *Walcheren* wierdt deswegens in 't zelfde Jaar 1701 betaald, achttien Schellingen van 't Gemet, doch in den Jaare 1743 maar tien Schellingen, zulks in den Jaare 1701 van ieder schotbaar Gemet betaald is, wegens Staaten- en Dijklasten zamen ℒ 1: 12: 4 en een halve Vlaams en over het Jaar 1743 ℒ 1: 6: 4 en een halve Vlaams.

In *Zeeland* worden de Landen gerekend bij Gemeten en Roeden; zijnde één Gemet driehonderd Roeden, van twaalf Voeten ieder; en die weder van twaalf Duimen: doch de

Roe-

Roeden zijn *Blooifche* of *Schouwenfche* Maat. De *Blooifche* Landroede wordt gebruikt in de Eilanden van *Walcheren*, *Zuidbeland*, *Tholen*, *Wolfaartsdijk*, enz.; de *Schouwenfche* in 't Eiland *Schouwen*; die, gelijk van malkander, zo ook van de *Rijnlandfche* Roede verfcheelen; want negenhonderd drieënnegentig *Blooifche* Roeden doen negenhonderdvijftig *Rijnlandfche* Roeden, zijnde zeer naa tweeëntwintig tegen drieëntwintig, en honderd negenënveertig *Blooifche* Roeden doen honderd vierënveertig *Schouwenfche* Roeden, zijnde zeer naa achtënnegentig tegen negenënnegentig. De *Middelburgfche* Elle is twee Voeten en vier Duimen of achtëntwintig Duimen, *Blooifche* Maat: dezelve is tot de *Amfterdamfche* als zesënvijftig tegen vijfënvijftig. Van de *Middelburgfche* Graanmaat gaan in het Last eenënveertig en een halve Zak. Van de *Zierikzeefche*, *Goefche* en *Thoolfche*, zevenëndertig en een halve Zak. Van de *Vlisfingfche* en *Veerfche*, negenendertig Zakken. De *Gentfche*, die meest voor de Graanen uit *Vlaanderen* koomende gebruikt wordt, heeft achtëntwintig Zakken en de *Amfterdamfche* heeft zevenëntwintig Mudden of zesëndertig Zakken in 't Last. De honderd Ponden Gewigts te *Middelburg* zijn maar vijfënnegentig Ponden *Amfterdams* Gewigt. De rekeningen worden in *Zeeland* doorgaans gehouden in Ponden, Schellingen en Grooten Vlaams, wordende met ℒ, ß, ₰, Vls geteekend. Eén Pond doet twintig Schellingen, of zes Guldens, één Schelling twaalf Grooten of zes Stuivers, en één Groot vierëntwintig Mijten, of een halven Stuiver. De Geldfpecien zijn in *Zeeland* gangbaar tot den zelfden prijs als in *Holland*, behalven dat de *Zeeuwfche* Rijksdaalders, die voorheen eenënvijftig Stuivers deeden, bij Plakaat der Staaten van *Zeeland* van den tweeden Oktober 1747 tot tweeënvijftig Stuivers zijn verhoogd. Ook doen de Zeeuwfche Hoedjesfchellingen, fchoon ongeftempeld, zes Stuivers.

Van de oude Inwooneren der *Zeeuwfche* Eilanden valt niet veel met zekerheid te zeggen. Men meent, dat de *Zeeuwen* met de *Batavieren* in ouderdom gelijk gefteld moeten worden, als die beide afkomelingen van de *Kelten* of *Cimbren*, en dus voor een en het zelfde Volk te houden zijn. Dat

de

de *Taxanders* of Toxanders deeze Eilanden bezeten hebben is het thans meest aangenomen gevoelen; gelijk ook dat de *Saxers*, *Noormannen* en *Sueven* meede op dezelve genesteld hebben, en *Zeeland* van de overstroominge dier Volken, welke *Holland* ondergaan heeft, niet vrij gebleeven zij.

Wat der Zeeuwen Aard en Zeden aangaat, hunne naauwe en aloude verknogtheid met de Hollanderen heeft doorgaans groote gelijkheid in beider Aard en Zeden verwekt. De oude Inwooners des Lands waren, naar den aard dier tijden, onbeschaafd en eenvoudig. Mans en Vrouwen gingen genoegzaam op de zelfde wijs gekleed. Kostelijke kleedij was lang onder hun onbekend; doch is in vervolg van tijd eerst onder de Edelen, en naderhand onder 't gemeen ook allengskens doorgebroken. Hun spijs was 't geen Vee en Veld hun leverden. *Borne* of *Welle*, dat is, schoon water uit Putten of Graften was hun drank, tot dat bier en wijn eindelijk de plaats van 't water hebben beginnen te vervullen bij zulken, die 't betaalen konden. Van ouds plagten de Zeeuwen voor godsdienstig en zedig bekend te staan. Hun goedaardigheid, rondheid en opregtigheid hebben het spreekwoord, *goed rond*, *goed Zeeuwsch* door gantsch Nederland gangbaar gemaakt. Voor verstandig en vernuftig zijn zij zo zeer als eenig Volk in Nederland geagt: dat de Verrekijkers door een Zeeuw uitgevonden zijn is reeds genoeg bekend. Maar vooral hebben zij zich van oude tijden af liefhebbers en dappere voorstanders hunner Vrijheid betoond; waar van zij in de Vlaamsche Oorlogen, (toen zij nog met kromme Staven en Baardsen gewapend waren) en naderhand tegen de Spanjaards uitmuntende blijken gegeeven hebben. Inzonderheid hebben zij altijd in de Zeevaart en Zeeoorlogen uitgeblonken, gelijk zij dan ook geen gering getal van voortreffelijke Zeehelden uitgeleverd hebben, als DE MOOR, WORST, verscheiden' EVERTSENS en dien grooten DE RUITER, die nevens veele anderen hunnen en den Zeeuwschen naam, door hunne dapperheid, ontzaglijk gemaakt en vereeuwigd hebben. Gelijk zij niet minder in schrandere Staatkundigen, als lieden door hunne geleerdheid vermaard, hebben uitgeblonken.

De

Dezelfde naauwe verknogtheid van *Holland* en *Zeeland* van oude tijden af, als zijnde door de zelfde Graaven bestierd, maakt, dat de lotgevallen en gebeurtenissen dier beide Landen doorgaans de zelfde geweest zijn, en van 't geen voor de tijden der Graaven in *Zeeland* voorgevallen is, valt weinig met zekerheid te berigten; zulks wij alleen 't geen ons het waarschijnelijkste in de oude Zeeuwsche Historie, tot op de tijden, dat *Holland* en *Zeeland* door een en de zelfde Graaven geregeerd zijn geworden, zullen aanteekenen.

Onder de oudste Inwooners van *Zeeland* van welke iets te bepaalen is, waren de reeds genoemde *Sueven* (in de oude Kronijken ook wel onder den naam van *Zwindels* bekend) die, ten tijde van Keizer HONORIUS, door de *Westgotthen* uit hun oude woonstede verjaagd zijnde, in *Duitschland* tot aan den *Rhijn*, en zelfs tot in *Gallie* doordrongen. Deeze maakten zich ook van de thans genaamde Zeeuwsche Eilanden, onder het bedrijven der allerschrikkelijkste verwoestingen, meesters, en bleeven 'er zich ook handhaaven; 't geen waarschijnlijk wegens hun bestendig verblijf in die Gewesten, gelegenheid gegeeven heeft, dat de, met ter woon aldaar gebleevene, *Sueven*, bij verzetting der letter E allengskens *Seuven* en *Seeuwen* genaamd zijn. Zij genooten egter geen langduurige rust, dewijl zij in 't midden der Vijfde Eeuwe voor 't geweld der Friezen moesten bukken, die de Zeeuwsche Eilanden onder hunne magt bragten en hun Gebied tot aan de *Schelde* uitbreidden; waar door dan ook deeze Eilanden onder den algemeenen naam van *Friesland* in de oude Schriften bekend zijn. De *Sueven* bleeven egter, niettegenstaande deeze overheersching der Friezen, in de Zeeuwsche Eilanden woonen, tot dat zij, omtrent het Jaar 881, door den Deenschen Koning, GODEFRID, meest alle omgebragt en genoegzaam uitgeroeid zijn. 't Ging egter den Frieven ook niet altijd voor den wind, want PEPYN DE DIKKE, van *Herstal*, den Frieschen Koning RADBOUT, geslaagen hebbende, dwong hem tot onderwerping, en liet ook straks door WILLEBRORD, een *Neder-Saxer*, het Christen Geloof in *Zeeland*, daar de Afgoderij van aloude tijden diepe wor-

tels

teis geschooten hadt, verkondigen. WILLEBRORD was egter de eerste verkondiger van 't Evangelie in *Zeeland* niet, dewijl ELIGIUS of ELOI, Bisschop van *Noijon* hetzelve reeds te vooren gedaan en veele *Sueven* of Zeeuwen, door zijne prediking bekeerd hadt. WILLEBRORD landde aan het Eiland *Walcheren*, daar HERKULES, onder den bijnaam van MAGUSANUS, de Godin NEHALENNIA, NEPTUNUS en MERKURIUS, die ook den bijnaam van GODAN, WODAN of WODIN, naar zommiger gedagten, droeg, gediend wierden. De laatste te *Westkapelle* toen nog aangebeden wordende, smeet WILLEBRORD deszelfs Beeld ter aarde en verbrijzelde het in tegenwoordigheid dier blinde Afgodsdienaaren, dat één uit hun hem met eene wonde in 't hoofd betaald zette, 't geen egter den mishandelden WILLEBRORD, naa dat hij geneezen was, niet verhinderde zijne aangevange Geloofsprediking in de Zeeuwsche Eilanden alom voort te zetten. Doch daar door waren de onbetaamlijkheden nog niet gedempt, dewijl de bloedschendige Huwelijken tusschen Broeders en Zusters, ten tijde van FREDRIK, Bisschop van *Utrecht*, omtrent het Jaar 817 daar nog in zwang gingen.

In 't begin der negende Eeuwe vielen de *Deenen* en *Noormannen* in deeze Landen, en veele verwoestingen aangeregt hebbende, zogten ze zich 'er te handhaaven. HERIOLD, een' hunner Koningen, genoodzaakt zijnde zijn Rijk te verlaaten, zogt hulp bij Keizer LODEWYK DEN VROOMEN, Zoon van KAREL DEN GROOTEN. Hij, nevens zijne twee Broeders, RORUK en HEMMING, Christen geworden zijnde, bekwam de Regeering over deeze Gewesten. Aan HEMMING schijnt in 't bijzonder eenig Bewind in het Eiland *Walcheren* te zijn afgestaan. Doch de *Noormannen*, in *Friesland* gevallen zijnde, dwongen de Friezen Schatting te betaalen: zo deeden zij ook den Inwooneren van *Walcheren*, daar zij EGGEHARD, deszelfs Graaf, mitsgaders HEMMING op den vijftienden Juny 837 vermoordden en de Zeeuwsche Eilanden onder hun gebied bragten; tot dat zij, naa alom grouwelijke verwoestingen aangeregt te hebben, op 't gerugt van 't aannaderen des Keizers LODEWYK, die met een ontzaglijk Leger op hun afkwam, deeze Kusten met hunne Vloot, die met Buit over-

laa-

HET AFGODSBEELD WODAN TE WESTKAPPEL, DOOR WILLEBRORD, VERBRIJZELD.

laden was, verlieten; maar door een vreeslijk onweder wierden meest alle de Schepen door de Zee verslonden. Doch het leedt niet lang of *Zeeland* wierdt wederom van de Deensche Zeeschuimers ontrust.

Bij de verdeeling des Keizerrijks viel *Zeeland*, nevens meer andere Landen, KAREL DEN KAALEN, Koning van *Frankrijk* te beurt, die 't zelve naderhand aan zijnen Broeder, LOTHARIUS afstondt, die weder de Bestiering deszelfs aan HERIOLD, voormaals Koning van *Jutland*, opdroeg; maar eenig kwaad vermoeden tegen hem opgevat hebbende, deedt hij hem in 't Jaar 847 van kant helpen. HERIOLD wierdt opgevolgd van zijnen Zoon GODEFRID, die, naa 't vermoorden van EGGEHARD reeds het Graafschap *Walcheren* hadt bezeten. Maar deeze met zijnen Broeder RORUK, Hertog van *Holland*, uit den Lande vertrekkende, droeg Keizer LOTHARIUS *Friesland*, waar onder het Hollandsche en Zeeuwsche Hertogdom behoorde, aan zijnen tweeden Zoon, meede LOTHARIUS genaamd, op, die hetzelve, naa zijns Vaders dood, aan de wedergekeerde RORUK en GODEFRID overleverde. Men vindt te dier tijd en nog lang hier naa van menigvuldige invallen en verwoestingen der *Deenen* in deeze Landen gemeld. Naa 't overlijden van LOTHARIUS, die kinderloos stierf, viel *Zeeland*, bij verdeelinge des Rijks, KAREL DE KAALEN wederom te beurt. Zedert is hetzelve, doch onzeker op wat tijd en wijze, aan de Hollandsche Graaven gekomen. De Vlaamsche Kronijkschrijvers willen, dat de Zeeuwsche Eilanden en wel die *Bewester-Schelde* aan dezelven gekomen zouden zijn, door de Gifte van Keizer LODEWYK, onder den naam van WASDA, aan Graaf DIRK van *Holland* gedaan, in den Jaare 868: of, gelijk andere beweeren, door den Koning der Franschen, LOTHARIUS, in den Jaare 968, aan DIRK II. Sommigen stellen, dat het door Keizer HENRIK II. aan AARNOUD, Zoon van DIRK II, zijnen Zwager geschonken zonde zijn. Doch veiligt doet men best, met eenen anderen Schrijver, te gissen, dat de Hollandsche Graaven hun regt op *Zeeland* vestigden, op de Giftbrieven van KAREL DEN EENVOUDIGEN, aan Graaf DIRK I, in den Jaare 922, verleend, bij welken zijn Gebied, Zuidwaards, wordt bepaald tot aan *Fortrapa*,

waarschijnlijk in *Zuidbeveland* gelegen. Dit is ten minsten zeker, dat AARNOUD hetzelve bezeten en zijnen Zoon DIRK III nagelaaten heeft; maar DIRK, den Keizer zijnen Oom eenen zwaaren nederlaag toegebragt hebbende, heeft de Keizer de Zeeuwsche Eilanden, tegen alle billijkheid, gegeeven aan BOUDEWYN IV, Graave van *Vlaanderen*, die met OTGIVA, 's Keizers Nigt en DIRKS Zuster gehuwd was; 't geen in 't vervolg oorzaak gegeeven heeft tot de bloedige Oorlogen, welke tusschen de Hollanders en Vlaamingen over de bezittinge der Zeeuwsche Eilanden, bij de vierhonderd jaaren lang gevoerd zijn; wanneer dezelve eindelijk, ten tijde van Graaf WILLEM III, door bemiddeling van KAREL DEN SCHOONEN, Koning van *Frankrijk*, in den Jaare 1323, een einde genomen en 't vredige bezit van *Zeeland*, aan Graave WILLEM en zijnen Opvolgeren gebleeven is: tot dat de Zeeuwen, het juk der Oostenrijksche Graaven niet langer konnende draagen, te gelijk met *Holland* hetzelve afwierpen, waar door de Graaflijke Regeering in *Holland* en *Zeeland* vernietigd en in eene vrije Staatsregeering, verandert wierdt.

Het Wapen van *Zeeland* is een Goud Veld, daar op een Roode Leeuw met Blaauwe Tonge en Klaauwen, zwemmende halfsiijfs uit de Baaren, die, zes in getal, overshands van Blaauw en Zilver gesteld, de benedenste helft des Schilds uitmaaken. Wanneer dit Wapen eerst in gebruik geraakt zij, is onzeker; doch waarschijnlijk zal het in den zelfden tijd geweest zijn, waar in *Holland* het zijne gekreegen heeft; gelijk de gesteldheid des Lands, bestaande in veele Eilanden, die gedurig met de Zee worstelen moeten, de oorzaak zijn zal, dat de Leeuw, zwemmende, vertoond wordt; waar meede ook de gewoone Zinspreuk: LVCTOR ET EMERGO, *ik worstel en ontzwem*, die doorgaans onder hetzelve gelezen wordt, overeenstemt.

Gelijk *Holland* en *Zeeland* van oude tijden door de zelfde Graaven zijn bestierd, zo zijn ook beide die Landschappen meerendels op de zelfde wijze geregeerd, eerst door Graaven, die egter, in wigtige gelegenheden, de Staaten des Lands van tijd tot tijd zamen riepen: doch zedert den aanvang der Nederlandsche Beroerten, of wel schoon de naam

van

van FILIPS II, Koning van *Spanje*; nog in de openbaard Handelingen, als Graaf van *Holland* en *Zeeland* gebruikt wierdt, tot de volkomene Afzweeringe van denzelven, in den Jaare 1581, gedaan, was nogthans de Souvereine Regeering in handen der Staaten, die, zo dikwijls het hun geliefde en 's Lands oorbaar zulks vorderde, zamen kwamen.

Ten tijde der Graaven van oude en onheuglijke tijden af, bestondt het Lichaam van *Zeeland* uit drie Leden, te weeten, de Edelen, de Breede Geërfden en de Steden; maar in volgende tijden kreeg de Prelaat van *Middelburg* de eerste plaats, onder den Titel van Abt, daar naa van Bisschop, als voornaamsten van de Geestelijkheid, en die zelfs grootelijks gegoed was; want in de laatste tijden bezat de Abt van *Middelburg* alleen in Ambagten, die zijne minste Middelen waren, driedulzend vijfhonderd eenënveertig Gemeten, tweehonderd zevenëndertig Roeden in *Zeeland*: trouwens, in oude tijden, en voor dat de Prelaat, wegens deszelfs Goederen en Belang in aanmerkinge kwam, wierdt hij tot de Regeeringe des Lands niet toegelaaten. Ten tweede, de Edelen, als de hoogste, voornaamste en bestgegoede van den Lande, als het Belang der Ridderschap waarneemende, en meest voor 't Platte Land zorg draagende. Ten derde, de Afgezondenen van de twee oude groote Graaflijke Steden, *Middelburg* en *Zierikzee*, die nooit ter Leen gegeeven of verpand zijn geweest, mitsgaders van de drie Steden *Reimerswaale*, *Goes* en *Tholen*, naa dat dezelve weêr in 's Graaven Boezem vereenigd waren. Deeze zaamen genoemde wierden geheeten *de vijf goede Steden*, maakende toen met haar vijven alleen één Lid en Stem in de Staaten; blijvende de *Vazalle* Steden daar buiten, als behoorende onder en verbeeld door de Ridderschap. Deeze drie Staaten wierden toen bediend bij eenen Pensionaris, bij de Staaten te verkiezen, beëedigen en volmagtigen tot Uitschrijvinge der voorvallende pointen, den Staaten raakende, om de Leden, des noods, te doen vergaderen en 't besloten ter uitvoer te stellen ten dienste van de Staaten.

De opkomende Vergadering in de Regeering, ten tijde der Spaansche Beroerten, en de aankleeving der Roomsche Geestelijkheid aan den Koning van *Spanje*, mitsgaders het invoeren der Bisschoppen; Stookebranden der Inquisitie en Tirannie, hebben gelegenheid gegeeven tot weering van den Prelaat uit de Vergaderinge der Staaten; waar tegen de goede diensten bij die van *Vlisfingen* en *Veere* onder het Gouvernement des Prinsen VAN ORANJE, ter behoudenisse van Vrijheid en den Hervormden Godsdienst beweezen, denzelven Prins in den Jaare 1574, bewoogen hebben, om die Steden meede tot de Vergaderinge der Staaten van *Zeeland* toe te laaten: welk Voorregt geloofd wordt meer andere kleine Steden, omtrent dien tijd aangebooden te zijn; dewijl men toen meer bedagt was op de gemeene behoudenis, en hoe malkanderen daar toe best de hand te leenen, dan op 't stuk van eere en voorrang of *preëminentie*. Doch om de kosten van de Dagvaart te vermijden en wegens den hachlijken toestand der Regeeringe, schijnt zulks bij dezelven van de hand geweezen te zijn: alleen hebben die van *Brouwershaven*, in Februarij des Jaars 1622, gepoogd, de Staaten te hunner toelaatinge te beweegen; doch vrugteloos, zijnde beleefdelijk met een uitstellend antwoord afgeweezen.

De Stoel van 't Eerste Lid dus ledig staande, 't geen zonder veel moeite toegegaan was, (dewijl de Prelaat door 't veranderen van den Godsdienst geen ondersteuning vondt) is dezelve bij het Tweede Lid, nu den eernaam van *Eersten Edelen* aangenomen hebbende, ingenomen. Deeze Waardigheid van Eersten Edelen is begonnen in den Persoon van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIEN, Markgraave van *Veere* en *Vlisfingen*, die niet door eenig Regt, maar door zijn groot Gezag, (als zijnde niet alleen magtig gegoed, maar in gunst bij den Keizer, en door denzelven verheeven tot Stadhouder van *Holland*, *Zeeland*, *Friesland* en *Utrecht*, Admiraal en Kapitein-Generaal ter Zee en Ridder van het Gulden Vlies,) zich den Eernaam van Eersten Edelen aanmaatigde; zonder uitsluitinge egter der andere Edelen. Maar deeze overleeden zijnde en deszelfs Boedel niet toereikende, om de zwaare schulden te betaalen, moesten deszelfs Heerlijkheden verkogt wor-

worden. Prins WILLEM I nam deeze gelegenheld waar, en bragt het daar toe, dat de waardigheid van Eersten Edele door hem bekleed wierdt, als Voogd en *Guarde Noble* van zijnen minderjaarigen Zoone, den Graave van *Buuren*, als Heere van *St. Maartensdijk*, daar toe op den twaalfden Oktober des Jaars 1562 Kommisfie verleenende aan Jonker ADOLF VAN BORSSELE, om wegens den zelfden Graave van *Buuren*, als Eerste Edele, te verschijnen ter Vergaderinge der Staaten van *Zeeland*, en met de andere aanweezende Edelen te helpen raadpleegen en besluiten, zo als de overleeden Markgraaf gewoon was te doen. Jonkheer AREND VAN DORP, Kurateur in des Markgraaven Boedel, stelde zich daar wel tegen; doch de Prins, gesterkt door de Hertogin VAN PARMA, was de sterkste, tot dat het Markgraafschap van *Veere* en *Vlissingen*, bij Decreet voor den Grooten Raad van *Mechelen* geveild en bij Koning FILIPS zelf gekogt wierdt, naa dat alvoorens, op Vertoog des Prinsen VAN ORANJE, op uitdruklijk bevel der Gouvernante, het bijvoegzel, in de Koopvoorwaarden gesteld, *dat de Kooper het regt zoude hebben, om als Eerste Edele van Zeeland voor alle de andere Edelen van Zeeland te verbeelden den tweeden Staat van den Lande*, daar uit geligt was. Koning FILIPS maatigde zich egter, uithoofde van den Koop bij hem gedaan, dat regt aan, door aan Jonkheer ADOLF VAN BOURGONDIE, Heere van *Wakené* kommisfie te geeven, om in zijnen naame ter Staatsvergaderinge te verschijnen: hoewel waarlijk dat regt, schoon het aan het Markgraafschap gehegt mogte geweest zijn, door dien Koop moest geoordeeld worden vervallen te zijn; dewijl de Graaf, als Souverein en de Staaten (van welken de Eerste Edele een Lid was) het Lichaam des Volks verbeeldende, het ongerijmd was, dat de Souverein teffens een Lid van 't Volk zoude zijn. De opkomende Nederlandsche beroerten, het overkomen van *Vlissingen* en *Veere* aan 's Prinsen zijde en 't vertrek des Heeren van *Wakené*, gaven den Prinse gelegenheid om die waardigheid wederom op zijnen Zoon, den Graave van *Buuren* te brengen; en, dewijl door de uitwijking der andere Edelen, wier grootste deel de zijde des Konings en den Roomschen Godsdienst toegedaan wa-

ren, geene der overige Zeeuwfche Edelen ter Vergaderinge van de Staaten verfcheen, bleef Mr. PIETER DE RYKE, 's Prinfen Gemagtigde, als Eerfte Edele, in die hoedanigheid alleen zitten, en 't gantfche Lid der Ridderfchap en Edelen van *Zeeland* alleen verbeelden. De eerfte Verkooping van 't Markgraaffchap te niet gedaan zijnde, wierdt Prins WILLEM, in den Jaare 1581, bij eene andere Opveilinge en Decreet, Kooper van het zelve, en teffens, volgens de Koopvoorwaarden, van de Geregtigheid, om over alle Edelen van *Zeeland* te verbeelden den Tweeden Staat van den voorfchreeven Lande. PIETER DE RYKE bleef egter op zijne voorige Kommisfie, uit naame des Graaven van *Buuren*, die Waardigheid bekleeden. Naa Prins WILLEMS Dood, gaf zijn Zoon MAURITS, aan PIETER DE RYKE eene nieuwe Kommisfie, niet uit zijnen eigen naam als Markgraaf, maar, even als zijn Vader, uit naam van zijnen oudften Broeder, den Graave van *Buuren*; tot dat Prins MAURITS, in den Jaare 1596, naa 't afsterven van PIETER DE RYKE, eene Kommisfie aan den Heere VAN MALDEGÉE uit zijn eigen naam, als Markgraaf van *Veere* en *Vlisfingen* gaf. Hier tegen kantte zich de Graaf VAN HOHENLO, beweerende dat hem de benoeminge wegens den Graave van *Buuren*, nu Prins VAN ORANJE, toekwam. Verfcheiden' Edelen gaven ook een Vertoog over om herfteld te worden in hun Regt om de Ridderfchap van *Zeeland* te helpen verbeelden; doch de Staaten vergunden *aan Graaf* MAURITS, *als toen de principaalfte gequalificeerde Edele in Zeeland, de vacante plaats van wijlen den Heer* DE RYKE *te mogen voorzien met een perfoon, de Staaten aangenaam, zonder dat men voor als nog kon verftaan, den ftaat van Eerfte Edele gebonden of geaffecteert te zyn aan eenige huizen, plaatzen, of perfoonen en familien, en dit onverminderd een iegelijks geregtigheid*; 't geen op den tweeden en derden February des Jaars 1618, bij de aanftellinge van den Heere MANMAAKER, en op den twaalfden Maij des Jaars 1625, naa den Dood van Prins MAURITS is herhaald, en uitdrukkelijk gezegd, dat de Kommisfie van den Heere MANMAAKER niet konde continueren, als zijnde verleend, voor dat de Staaten den ftaat van Eerften Edelen aan

Prins

Prins FREDERIK HENRIK hadden opgedragen. Doch dat geschiedde daadelijk, en MANMAAKER wierdt met eene nieuwe Kommissie voorzien. Op den zelfden voet zijn ook de zaaken behandeld, toen de volgende Prinsen bij uitdrukkelijke Opdragt en onder gelijke betuiginge tot Eerste Edelen aangesteld zijn. De overige Edelen hebben egter van tijd tot tijd getragt hun oud Regt te doen herleeven; als in de Jaaren 1615 en 1616, en laatstelijk in 't Jaar 1651: doch de Staaten vonden niet goed hun verzoek in te willigen.

De Eerste Edele heeft ook, in Oktober des Jaars 1596, boven de andere beweerd het Regt te hebben, om de Propositie of Voorstellingen te doen, zo in de Vergadering der Staaten, als der Gekommitteerde Raaden; waar omtrent de andere Leden het tegendeel verstonden: naamlijk *Middelburg*, dat zulks haar, als de eerste Stad, naar 't voorbeeld van *Dordrecht*, toekwam: de andere Leden, dat de Voorstelling bij Tourbeurten van alle de Leden moest geschieden; dewijl de Voorstelling was een Regt den Leden in 't gemeen toekomende. Dit verschil veroorzaakte zeer hevige twisten, inzonderheid tusschen den Eersten Edelen en *Middelburg*, gelijk uit de Notulen van den Jaare 1598 blijkt; willende *Middelburg* daar in niets aan Prins MAURITS toegeeven, maar met eene weergalooze gehartheid haar Regt voor- en overmagt tegenstaande; tot dat eindelijk op den negentienden Maart des Jaars 1599, door tusschenkomste van Afgezondenen van de Staaten Generaal, onder een *Acte van non prejudicie* voor den Prins, een Verdrag wierdt getroffen, inhoudende dat de Voorstelling, bij voorraad, zoude gedaan worden door eenen derden, geen besluitende Stem hebbende, zo in de Staaten als Gekommitteerde Raaden, te weten door den Pensionaris, en, bij afweezenheid van denzelven, in de Gekommitteerde Raaden bij maandelijksche Tourbeurten; dat de Ondertekening op den kant (*paraphure*), zoo in de Staaten als Gekommitteerde Raaden middelerwijl zoude ophouden; 't geen ook zedert dien tijd zo gebleeven is. In 't Jaar 1608 hervatte de Eerste Edele wel weder deszelfs voorig beweerde, bij gelegenheid van de afweezenheid van den Pensionaris, doch vrugteloos, stemmende toen de Leden,

 ieder

ieder op zijn beurt, zonder omvraage. Tot dat eindelijk de Voorſtelling, bij afweezenheid van den Penſionaris wierdt opgedraagen aan den Sekretaris van 't Land. Ook plagt de Eerſte Edele met gedekten hoofde te adviſeeren in de Vergaderinge, daar alle de andere Leden van ouds gewoon waren zich te ontdekken; doch in den Jaare 1666, vondt men goed, dat zich de Eerſte Edele ook zoude moeten ontdekken, gelijk hem ook zedert een Armſtoel geweigerd is.

In den Jaare 1596, is (naa veel twistens, of de Gemagtigde van den Eerſten Edelen in *Zeeland* moest gebooren zijn) de Heer VAN MALDERÉE, hoewel geen Zeeuw zijnde, op Kommiſſie van Prins MAURITS toegelaaten. Maar, in den Jaare 1660, is goedgevonden, dat geen Vreemdeling daar toe zoude worden verkooren; waar van egter, om redenen, in opzigte van den Heer VAN ODYK, is afgegaan, zonder daar uit evenwel gevolgen te mogen trekken, en mits zijn Krijgsampten afſtaande.

Waren 'er groote geſchillen over 't Regt van Voorſtellinge, als anders, met den Eerſten Edele geweest, geen mindere verſchillen hadden de gezamentlijke Leden, over de bepaalinge der Stemmen in de Vergaderinge der Staaten, in welke de *Goede* dat is, *Graafſijke* Steden, zedert de Beroerten in den Jaare 1578, begonnen te ſtemmen Lid voor Lid, als ieder één Stem hebbende; daar zij te vooren met haar vijven niet meer dan één, dat is, de derde ſtem onder de drie Staaten hadden uitgebragt: waar tegen de Eerſte Edele en de Vazalle Steden, *Vliſſingen* en *Veere*, hun Gezag verminderd voelende, zich aangekant hebben, en geoordeeld, dat men, op den ouden voet van Regeeringe, bij drie ſtremmen moest blijven. Ondertusſchen vondt het Privilegie, bij den Prins VAN ORANJE aan de Vazalle Steden *Vliſſingen* en *Veere* gegund, geen minderen tegenſtand. Men beweerde dat die Steden tegen alle gebruik, in plaats van den Prelaat, tot de Regeeringe des Lands toegelaaten wierden; dewijl de Geestelijke Goederen of des Prelaaten middelen, ten welker aanzien hij alleen ſtem hadt, verkogt zijnde, zijn plaats in de Staaten moest verſtaan worden geheel vernietigd te zijn; en dat geen ander in deszelfs plaats konde

de gesteld worden; zijnde ook die Steden op de Dagvaart, gehouden den vierden Februarij des Jaars 1578, alleen onder voorbetuiginge en voor datmaal tot de Vergadering toegelaaten. Deeze wederzijdsche twisten zo hoog gereezen zijnde, dat de Vergaderingen telkens vrugteloos afliepen, wierden de verschillen (onder voorbetuiginge van *Middelburg* tegen 't Oktrooi in den Jaare 1574, aan *Vlissingen* en *Veere* verleend) bij uitspraake des Prinsen VAN ORANJE, aan wien de zaak verbleeven was, op den veertienden Junij dns Jaars 1579, in diervoegen bijgelegd, dat de Graaflijke Steden, geduurende den Oorlog, zouden adviseren naa den Eersten Edelen, Stad voor Stad hebbende haar eigen stem, en dat daar naa *Vlissingen* en *Veere* van 's gelijke zouden stemmen; doch onder de bepaalinge, dat de oorlog geëindigd zijnde, 's Lands zaaken wederom met drie Stemmen zouden beslooten en beslist worden; waar in de Edelen zouden hebben de eerste, de vijf Goede Steden de tweede, en *Vlissingen* en *Veere* de laatste. Maar hoe ver die Uitspraak aangenomen, en wat daar over voorgevallen is, blijkt niet, dewijl de Notulen der Staaten van *Zeeland* van het Jaar 1579 tot 1583 ingeslooten, niet voorhanden zijn. Dit is zeker, dat, zedert dien tijd, nooit anders dan met de Stemmen van alle de Steden gestemd is, zonder dat de Eerste Edele zich ooit met de Uitspraak hebbe beholpen om de Stemmen wederom tot drie te brengen, hoe zeer zijn belang zulks ook scheen te vorderen. Met die zelfde Uitspraak wierdt dan ook teffens bijgelegd het geschil tusschen de Steden *Vlissingen* en *Veere* over de Voorzittinge in de Staaten; de eerste staande op haare Grootte en Aangelegenheid en de laatste op de Oprigtinge van 't Markgraafschap.

Zedert is de Stad *Reimerswaale*, door de groote Overstroomingen verbijsterd, allengskens zo ontvolkt en verarmd, dat zij, nog bekwaamheid van Persoon nog Middelen tot de Bezendinge ter Staatsvergaderinge hebbende, goedwillig alle haare Ampten en Privilegien ter Rekenkamer heeft overgebragt en de Regeeringe moeten afstaan en verlaaten. Waar door de Regeering van *Zeeland* zedert bestondt in zeven Stemmen, te weeten, den Eersten Edelen, *Middelburg*,

Zierikzee, *Goes*, *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*, maakende gezamendlijk met malkanderen de volle Souvereine Vergadering der Staaten van *Zeeland*, die bij haare Afgezondenen worden verbeeld. Dus bleeven de zaaken, tot dat, naa het afsterven van WILLEM DEN II, Prins *van Oranje*, den Eersten Edelen geene Stem ter Vergaderinge der Staaten vergund wierdt. Doch in den Jaare 1668, is Prins WILLEM DE III, weder tot Eersten Edelen aangenomen en deszelfs Gemagtigde, als zodaanig, ter Vergaderinge toegelaaten: maar deeze, als 't laatste Manlijk Oir van Prins WILLEM DEN I, in den Jaare 1702, overleeden zijnde, is deszelfs Gemagtigde niet meer ter Staatsvergaderinge of in eenige andere Staats-Kollegien toegelaaten, nog ook iemand der andere Edelen met de Waardigheid van Eersten bekleed. Door welke uitsluitinge de Vergadering der Staaten van *Zeeland* alleen uit de hier vooren genoemde zes groote Steden bleef bestaan, tot het Jaar 1747. Wanneer de hoogdringende Nood des Vaderlands den Burgeren alom de oogen opende, om 't gevaar, 't geen de Vereenigde Nederlanden over het hoofd hing en den gantschen ondergang dreigde, te zien en ter herte te neemen.

De Staat hadt, volgens zijne Verbindtenis, ter handhaavinge van de Erfvolging in het Huis van *Oostenrijk*, zo als die bij de *Pragmatike Sanctie*, door Keizer KAREL DEN VI. was vastgesteld, aan deszelfs oudste Dochter, MARIA THERESIA, thans Keizerin en Koninginne van *Hongarije* en *Bohemen*, enz. de bedongene onderstanden en hulpbenden zedert eenige jaaren verleend tegen den Koning van *Frankrijk*, die, naa eenigen tijd met wisselbaar geluk in *Duitschland* en *Bohemen* geoorlogd te hebben, in den Jaare 1744, den voornaamsten Stoel des Oorlogs in de Oostenrijksche Nederlanden overbragt; daar hij, in dit en de twee volgende jaaren, alle de Steden der Barriere van deezen Staat (schoon met denzelven in Vrede zijnde) bemagtigde, en eindelijk, op den zeventienden April 1747, in den *Hage* aan de Heeren Staaten deedt overgeeven eene Declaratie der redenen, die hem bewoogen, om het Grondgebied van deezen Staat zelf aan te tasten; 't geen hij ook op dien zelfden dag deedt werkstel-

ftellig maaken, zendende een deel zijner Krijgsmagt in *Staats-Vlaanderen*, doende hetzelve met alle zijne Steden en Sterkten, in minder dan ééne maand, voor zijne Magt bukken, beginnende met de fterkfte Stad *Sluis*, die, zonder dat 'er één Kanonfchoot op gedaan was, den vijand wierdt overgegeven, op den eenëntwintigften dier zelfde maand April. Dit hielp de gemoederen aan het gisten en het werk eerst binnen de Stad *Veere* aan den gang, daar de Burgerij, des nagts tusfchen den vier- en vijfëntwintigften dier maand van de Regeeringe verzogt, dat zijne Doorlugtigfte Hoogheid, de Heer WILLEM KAREL HENRIK FRISO, Prins *van Oranje en Nasfau*, enz. tot Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal over *Zeeland* mogt worden aangefteld, 't geen ook bij die Regeering, voor zo veel haar Stad aanging, des morgens ten vijf uuren, blijmoedig gefchiedde, wordende het Oranje Vaandel daadlijk ten Tooren uitgefteken, terwijl zich de gantfche Burgerij, als in een oogenblik, met Oranje Linten op hoed en borst verfierd hadt, onder duizenden uitroepingen van *Vivat Oranje!*

Zie daar het begin eener Omwenteling, waar van zich de tijding als een Blikfemftraal over geheel *Zeeland* verfpreidde: 't geen ook van dat gevolg was, dat de Prins, nog dien zelfden vijfëntwintigften April, binnen *ter Goes*, (daar men egter van 't gebeurde *ter Veere* geen kennis hadt) ten tien uuren; te *Zierikzee*, ten elf uuren; te *Vlisfingen*, na den middag ten zes uuren; te *Middelburg*, ten zeven uuren; binnen *Tholen* op den zevenëntwintigften der zelfde maand; en des anderendaags den achtentwintigften April, met eenpaarigheid van ftemmen, bij de Heeren Staaten van *Zeeland* (op de voorftellinge bij de Heeren van *Middelburg*, reeds op den zesentwintigften te vooren gedaan) wierdt verkooren tot Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal van *Zeeland*. Gelijk dan ook dat Zeeuwfche voorbeeld, bij de Staaten van *Holland*, *Utrecht* en *Overijsfel* binnen weinig dagen alom tot onuitfpreeklijke blijdfchap der Burgerijen gevolgd is: hebbende inmiddels de Heeren Staaten Generaal zijne Hoogvorftelijke Doorlugtigheid, op den vierden Maij, aangefteld tot Admiraal en Kapitein Generaal van de Unie, met de magt

over

over het uitgeeven der Patenten en andere zaaken, de Militie betreffende, zo en op dien voet als het deszelfs Voorzaaten geoeffend hebben.

Thans volgde welhaast de herftelling van den vernietigden Staat van Eerften Edelen van *Zeeland*; waar toe de Heeren Staaten van *Zeeland*, zijne Hoogheid op den zestienden Maij des Jaars 1747, op de voorftellinge door de Heeren Gemagtigden der Stad *Middelburg*, op den dertienden dier maand gedaan, hebben aangefteld, onder de gewoone Verklaaringen en Acten van *Non-prejuditie*, dat het Regt van Eerften Edelen niet gehegt is aan eenig Goed, Huis, Kwaliteit of Famille.

Onmiddelijk daar naa is, meede op voorftelling der Heeren van *Middelburg*, aan zijne Hoogheid te rug gegeven het Marquifaat van *Veere* en de Heerlijkheid van *Vlisfingen*: wordende de Refolutie van den zeventienden November 1732, en alle andere Refolutien, met de tegenwoordige ftrijdig, ingetrokken, voor nietig verklaard, en gehouden of dezelve nooit genomen waren. Dus kreeg in *Zeeland* alles weder zijne oude gedaante, en wierden door het herleeven van den Staat van Eerften Edelen, de Leden van de Staaten van *Zeeland* weder tot het voorige Zevental gebragt.

De Eerfte Edele heeft, als het eerfte Lid der Staaten, ook eenen Gekommitteerden, om deszelfs Perfoon te verbeelden in derzelver Vergaderinge, gelijk ook in de Kollegien der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* en ter Admiraliteit, die ook teffens eene altoosduurende Kommisfie heeft in de Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal. Ook heeft de Eerfte Edele een Lid om hem te verbeelden in de Provinciaale Rekenkamer, en een derde in de Staaten van *Walcheren*.

De Heeren, die wegens de Prinfen VAN ORANJE en op derzelver Kommisfien als Eerfte Edelen ter Vergaderinge der Staaten van *Zeeland*, en in de Koliegien der Gekommitteerde Raaden en ter Admiraliteit in *Zeeland* verfcheenen zijn, waren de volgende:

Jon-

Jonker PIETER DE RYCKE, eerst op Kommissie van Prins WILLEM I, en vervolgens van Prins MAURITS, van den tienden Januarij 1587, en tweeden Julij 1590.

Jonker JAQUES DE MALDERÉE, op Kommissie van Prins MAURITS, van den zesëntwintigsten September 1597.

Jonker ADRIAAN VAN MANMAAKER, Ridder, op Kommissie van den zelfden Prinse van den derden Februarij des Jaars 1618.

De Heer JOHAN DE KNUYT, Ridder, Heer van *Oud* en *Nieuw Vosmaar*, op Kommissie van Prins FREDERIK HENRIK, van den negentienden Februarij, en, na deszelfs dood, op Kommissie van Prins WILLEM II, van den negentienden September des Jaars 1647; met wiens overlijden op den zesden November van den Jaare 1650, de Kommissie van den Heere DE KNUYT ook een einde nam.

Zedert is de hooge waardigheid van Eersten Edelen onbegeven gebleeven tot den negentienden September des Jaars 1668, wanneer Prins WILLEM III daar weder meede bekleed wierdt; die tot zijnen Gekommitteerden aanstelde:

Jonker WILLEM VAN NASSAU, Heer van *Odijk*, bij Kommissie, gegeeven in den Jaare 1668.

Doch Prins WILLEM, zedert ook Koning van *Engeland*, op den negentienden Maart des Jaars 1702, overleeden zijnde, hieldt ook de Kommissie des Heeren VAN ODYK op, en bleef de Staat van Eersten Edelen andermaal onbegeven, tot op den achttienden Maij des Jaars 1747, wanneer (gelijk wij hier vooren aantekenden) die waardigheid aan den Erfstadhouder, Prins WILLEM DEN IV, wierdt opgedraagen.

Deeze verkoor Jonker JAN VAN BORSSELE tot zijnen Gekommitteerden, volgens Kommissie van den negentienden Maij des gemelden Jaars 1747.

De Vergadering der Staaten van *Zeeland* wordt thans altijd gehouden binnen de Stad *Middelburg*, als zijnde de eerste en grootste onder de Zeeuwsche Steden en best voorzien van alle bekwaamheden tot gemak en gerief der Kollegien: hoewel dezelve voor deezen, volgens 't besluit, in Februarij des Jaars 1578 genomen, bij beurten ook in de andere Steden,

den, als *Zierikzee*, *Goes* en *Tholen* gehouden is; tot dat men, de ongelegenheden en ongemakken daar van meer en meer gewaar wordende, op den vijfden November des Jaars 1598, de Vergadering te *Middelburg*, (hoewel de beurt dier Stad niet zijnde,) goedvondt te beschrijven; zijnde dezelve zedert altijd hier gebleeven. 't Is ook waar, dat de Staatsvergadering somtijds wel buiten de Provincie van *Zeeland* en in *Holland* beschreeven is; maar men heeft zulks aangezien als van ten kwaaden gevolg, en strijdig met de Privilegien van den Lande van *Zeeland*: zijnde zodanige beschrijvingen, welke bij de Staaten Generaal waren gedaan, één en andermaal, in Februarij des Jaars 1599 en Oktober 1600 afgeweezen, en goedgevonden alleen Gemagtigden te zenden.

Het Vertrek, waar in de Staaten te *Middelburg* vergaderen, in de Beschrijvinge der *Middelburgsche* Abtdije reeds vermeld zijnde, nevens die der andere Hooge Vergaderingen, zullen wij thans alleen zeggen, dat de Leden, vergaderd zijnde, zitten aan eene Tafel, aan welker eind, met den rug naa den Schoorsteen, de Eerste Edele, in eenen Fluweelen en met deszelfs Wapen versierden Armstoel zit; doch bij deszelfs afwezendheid bekleedt zijn Gekommitteerde die plaats op een gemeenen Stoel, gelijk de overige Leden: daar op volgen aan deszelfs regte hand, en dus ter linker zijde van den Schoorsteen de Afgezondenen van *Middelburg*: regt tegen over dezelve, die van *Zierikzee*: naast *Middelburg* zit de Raadpensionaris van 't Land, omtrent het midden der Tafel; naast *Zierikzee* die van *Goes*, en ter regter hand van den Raadpensionaris de *Thoolsche* Heeren, die weder de *Vlissingsche* over en de *Veersche* Heeren naast zich hebben. De Tafel, waar aan de Sekretaris van 't Land zit, is naast den Schoorsteen, ter linker hand der Heeren van *Middelburg* geplaatst.

De Vergadering der Staaten van *Zeeland* is aan geen vasten tijd verbonden; maar worden de Pointen van Beschrijvinge met de noodige Bijlagen door ('s Lands dienst zulks vorderende) de Gekommitteerde Raaden aan de Steden tijdelijk afgezonden, met bepaalinge van dag. De beschreevene

Le-

Leden zijn verpligt ten bestemden dage, of uiterlijk daags daar aan, zich op reis te begeeven; indien zij van buiten het Eiland *Walcheren* koomen moeten, en die binnen 't Eiland zijn, naa eene overnagtsche weete; doch eenige Leden, om redenen belet zijnde eenige Afgevaardigden ter Vergaderinge te zenden, moogen dezelve hunnen Last en *Advysen*, zo op de Pointen van Beschrijvinge, als op alle voorvallende zaaken, doen inbrengen door hunnen Gekommitteerden Raad of den Raadpensionaris van 't Land. De Afgevaardigden hebben, geduurende de Dagvaart, vrijen toe en afgang tot de Vergaderinge, zonder gearresteert te mogen worden.

Volgens de beraamde orde op 't beleid der Staatsvergaderinge van *Zeeland*, (waar van egter in deeze en geene Stukken wel eens afgegaan wordt) mag niemant daar worden toegelaaten, dan die eene *radikale Qualiteit* heeft, dat is, die een Stemmend Lid, Pensionaris of Sekretaris eener Stemmende Stad van *Zeeland*, of derzelver Gekommitteerde Raad is. Ieder Lid mag zo veel bevoegde Persoonen voor zijne rekening ter Vergaderinge laaten verschijnen, als het goedvindt, doch die alle maar ééne Stem uitbrengen. Een Lid, voor de eerstemaal ter Vergaderinge zullende verschijnen, is gehonden, voor den aanvang der Onderhandelingen, Eed te doen, dat hij de Hoogheid, Vrijheid, Privilegien, Geregtigheden en oude Herkomen van den Lande, Steden en Leden van dien, getrouw en ieverig allen tijd en alleszins zal helpen handhaaven, en daar tegen geenen Indragt gedoogen; alle Kommissien, hem opgelegd, naarstig en naauwkeurig uitvoeren; 't geen geheim behoort gehouden te worden, aan niemant, wie het ook zij, buiten zijne *Principaalen*, te openbaaren. De zaak van eenig belang hebbend Lid of Leden, daar over eenig verschil tusschen de onderlinge Leden, of tegen eenen derden mogt zijn, voorkomende, moeten zodanig een Lid of Leden met hunnen Gekommitteerden Raad, geduurende de Handelinge over 't zelve, uit de Vergaderinge blijven. Ter Vergaderinge wordt geen gehoor verleend dan aan Persoonen *publieke Qualiteit* hebbende, en die zich alvoorens daar toe aan den Raadpensionaris aangegeeven en korte opening van hun Voorstel gedaan hebben.

De

De Voorwerpen der Overwegingen der Staaten van *Zeeland*, zijn alle zaaken, de Souvereiniteit en 't Gemeene Land van *Zeeland*, de geheele *Unie* of Bondgenootschap, of bijzondere Steden en Persoonen raakende, op den zelfden voet als bij de andere Provincien, gelijke Souvereiniteit hebbende, geschiedt. Naa het Gebed, 't geen bij den Sekretaris van 't Land gedaan wordt, en het *resumeren* der *Resolutien* der voorige Zittinge, worden eerst de ingekomene Brieven gelezen; waar naa de Raadpensionaris de in Beschrijvinge gebragte zaaken en vervolgens andere (naa dat dezelve meer of minder spoed vereischen) voorbrengt. De Leden *adviseeren* op de voorgebragte zaaken ieder op zijn rang, eerst de Eerste Edele, daar naa *Middelburg*, dan *Zierikzee*, *Goes*, *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*. In 't stemmen heeft ieder volle Vrijheid zijne gevoelens te uiten, wordende bij den Raadpensionaris, naa gedaane omvraage, bij meerderheid van Stemmen *geconcludeerd*, uitgenomen in zaaken, die volgens de oude Orde van Regeeringe of bij uitdruklijk Besluit daar van uitgezonderd zijn; als opstelling van Schattingen, nieuwe Belastingen, Traktaaten van Vrede, Oorlog en verandering van Regeeringe. Alle Bewilligingen of *Consenten* der Gemeene Middelen moeten zuiver en gaaf gedraagen worden, zonder bijvoeginge van eenige *mitsen* of Voorwaarden. Op alle zaaken moet afzonderlijk worden *geadviseerd*, zonder door eenige tusschenkomende Verzoeken of Zaaken te mogen worden verward: maar heeft eenig Lid iets te verzoeken of de Vergaderinge voor te draagen, dat mag ordentlijk, naa alvoorens verlof daar toe verzogt te hebben, geschieden. Gelijk ook, wanneer eenig Lid, staande de Vergaderinge, van de eene of andere zaak verzogt te worden gemaakt een Point van Beschrijvinge tegens de eerstvolgende Vergadering, zo zijn de Heeren Gekommitteerde Raaden gehouden zodanig verzogt Point, zonder uitstel, of eenige *excuse*, behoorlijk uit te schrijven. Zo eenige Leden, naa voorgaande wettelijke Beschrijvinge, zwaarigheid mogten maaken of weigeren hunne Afgevaardigden ter Vergaderinge af te zenden of wel van hunnentwege schriftelijken Last of Volmagt aan hunnen Gekommitteerden Raaden of den Raadpensionaris van

't Land

't Land te geeven, en dat dezelve, andermaal beschreeven zijnde, nogmaal mogten weigeren te verschijnen, zo mogen de aanwezende Leden met de handelingen voortgaan, en worden de genomene Resolutien, zo wel tegen de afwezende, als tegen de aanwezende, (volgens uitspraak van Prins WILLEM DEN I, van den veertienden September des Jaars 1579 en het gebruik) voor *Executabel* gehouden. Dit heeft ook plaats, wanneer eenige Leden zouden weigeren te *besoigneeren*, of bestaan de Vergadering te verlaaten (zonder dat daar toe alvoorens behoorlijk besluit genomen was) onder voorwendzel, dat hun op hunne verzoeken of beweerde, geen gelijk of genoegen zoude mogen wezen gedaan, en niettegenstaande alle Vertoogen en Beweegredenen daar tegen gebruikt, bij hunne weigeringe of afwezenheid onordentlijk blijven volharden, tot merkelijken ondienst en oneere van den Lande en derzelver Hooge Regeeringe. De Leden of eenige derzelve verzogt zijnde, zich op 't een of 't ander Stuk te willen verklaaren bij Inschrijvinge, zijn gehouden 't zelve, zo ras doenlijk, naa te koomen, en hun gevoelen, dien aangaande in Geschrifte over te zenden, niet aan de Heeren Raaden van hunnent wege gemagtigd, maar aan den geheelen Raad. *Consent* op 't welbehaagen van hunne *Principaalen* bij eenige Afgevaardigden gedraagen zijnde, moet dat welbehaagen worden ingebragt en aan de Heeren Gekommitteerde Raaden bekend gemaakt, ten uiterften binnen acht of tien dagen naa het scheiden der Vergaderinge, of anders wordt het voorschreeven *Consent* gehouden voor zuiverlijk gedraagen. De *Resumptie* van het beslootene op den laatsten dag der Vergaderinge, kan op voorgaande Magtiginge, gedaan worden door de Heeren van den Raade, ten overstaan der Leden, die tegenwoordig willen zijn. Jaarlijks worden de Notulen op 's Lands kosten gedrukt en den Leden toegezonden.

De Staaten van *Zeeland* worden in hunne Vergadering bediend van eenen Raadpensionaris en eenen Sekretaris. De eerste geniet voor een jaarlijksche Wedde driehonderd Ponden Vlaams en vrije wooning in 's Lands Huizinge. De laatste alleen op eene vaste Wedde van tweehonderd Ponden Vlaams.

Welk nu het voornaamſte werk en bezigheid van den Raadpenſionaris van *Zeeland* zij, zal best uit den korten Inhoud zijner Inſtructie kunnen gezien worden, houdende: Dat de Raadpenſionaris moet weezen van goeden Naame en Faame, een gebooren *Zeelander*, de Provincie of eenig Lid derzelve gediend en ter Vergaderinge Zitting gehad hebbende, ten minſten den tijd van zes jaaren, Belijdenis doende van den Hervormden Godsdienst, in Regte *gegradueerd*, in 's Lands zaaken ervaaren en der Latijnſche, Franſche en Duitſche Taalen magtig. De Staaten vergaderd zijnde, moet hij de eerſte in 't koomen en de laatſte in 't ſchelden zijn. Hij moet, naa 't gedaane Gebed, de Pointen van Beſchrijving ordentlijk voordraagen en voorts niets anders voorſtellen, dan 't geen bij voorgaande *Communicatie* en *Deliberatie* met die van den Raade goedgevonden is. Hij moet geduurende de Vergadering de *Notulen van 't gereſolveerde* houden, de *Depesches*, daar uit vloeiende, door den Sekretaris doen *registreeren* en *expedieeren*, de openſtaande *Agenda*, daags naa 't ſcheiden der Vergaderinge, doen uittrekken en den Leden toezenden en daar van ter naaster Vergadering, op de eerſte Zitting verſlag doen. Hij moet in alle zaaken de Kommisſien en Brieven formeeren; wanneer hem zulks bij de Staaten of Raaden gelast wordt. Hij moet ook altijd in den Raad verſchijnen en denzelven dienen van zijn *Advijs*, doch zonder *reſolveerende* Stemme en heeft Zitting, naa die van den Raade aan de zelfde Tafel. Hij moet over alle inkomende Brieven terſtond Vergadering beleggen, en dezelve niet dan in tegenwoordigheid, ten minſten van twee van den Raade openen, moetende daar op, de zaaken zulks vorderende, ſtraks bij den Raad *gereſolveerd* worden. Hij moet, om onderrigting te kunnen geeven van den Staat der *Financien*, bij de hand hebben den Maandelijkſchen *gerepartitieerden* Staat van 's Lands Inkomen, mitsgaders een Register van de Ordonnantien. Ten dien einde wordt aan denzelven t'allen tijde gegeeven *acces* in 's Lands Rekenkamer en *Viſie* der Rekeningen en van andere Stukken en *Munimenten*. Hij mag zich in geen dienst van andere Prinſen, Heeren, Republieken of Steden, geduurende zijne

jegen-

jegenwoordige Bedieninge begeeven; zelfs niet zijnen Dienst verlaaten hebbende, zonder verlof der Staaten. Hij mag geenerhande Gaven, *direct* of *indirect* ontvangen, en moet den Eed van Trouwe aan de Staaten of Gekommitteerde Raaden doen. Hij moet zorg draagen, dat geen Indragt geschiede tegen de Orde van Regeeringe, de Hoogheid en Geregtigheid der Provincie en Hervormden vastgestelden Godsdienst. Iets deeze tegengaande verneemende, is hij gehouden aan de Staaten of Gekommitteerde Raaden kennis te geeven. Hij moet in alle zaaken, waar in, naar Orde van Regeeringe *geconcludeerd* kan worden, de schriftelijke *Conclusie* in de Notulen *insereeren*, en alleen de *Conclusie*, en niet de bijzondere gevoelens, voor *Extract*, zo 'er een moet gegeeven worden, laaten uittrekken. Hij vermag geen *Extracten* te geeven, dan aan die zulks toekomt, ten zij bij Verlof. Hij moet bij tijds 's Lands Notulen aan den Sekretaris leveren, op dat daar van Afschriften aan de Leden, ten langsten binnen drie Maanden, mogen worden bezorgd. De Notulen mogen alleen bij eenen beëedigden Klerk geschreeven worden.

De Raadpensionaris moet ook bij Eede belooven den waaren Christelijke Hervormden Godsdienst, naar zijn uiterste vermogen voor te staan en handhaaven, de Staaten houw en getrouw te zijn, in alles te handelen zonder begunstiginge van eenige Stad of Steden, Landen of Persoonen, ieder Recht of Justitie te doen, geen zaaken te ontdekken, die geheim behooren gehouden te worden, of tot iemands nadeel zouden strekken, niemant in 't bijzonder ten dienst te staan, geen Giften of Gaaven te ontvangen, ten waare eetbaare of drinkbaare Waaren van kleine waarde: voorts niet te koopen eenige Buiten, Goeden, Ordonnantien, Actien of Crediten, die 't Land van *Zeeland* zoude mogen schuldig zijn, nog part of deel daar in te hebben; ook niet in eenige Pachten, Kollecten van Konvooien of Gemeene Middelen, nog eenige leverantien aan de Gemeene Zaaken van *Zeeland* verkogt, en zich voorts in alles te gedraagen naar zijne Instructie.

De Sekretaris van 't Land, moet insgelijks zijn een *gegradueerd* Regtsgeleerde, doende Belijdenis van den Hervormden Godsdienst, en in de Latijnsche, Fransche en Duitsche Taalen ervaaren. Volgens 't beslootene, in December des Jaars 1585, moest hij een gebooren *Zeelander* zijn; doch naderhand is zulks uit zijne Instructie van den veertienden Junij des Jaars 1630, uitgelaaten. Zijn werk is, de *Depesches*, zo uit de Resolutien der Staaten, als der Gekommitteerde Raaden vloeiende, te doen opmaaken en uitgeeven. In afwezenheid van den Raadpensionaris, neemt hij deszelfs plaats waar en doet de Voorstelling in de Vergadering; doch niet dan naa voorgaande omvraage en daar toe verzogt zijnde; doch is ook wel zonder omvraagen geschied. Ook is hij verpligt de Notulen der Gekommitteerde Raaden te houden.

De Griffie, gemeenlijk het Staaten-Komptoir genaamd, in Februarij des Jaars 1578, op last der Staaten, bij den Raadpensionaris ROELS opgerigt, wordt gehouden in twee Vertrekken, aan de linkerhand van den opgang na de Staatenkamer, en wordt bediend bij eenen Griffier en vijf Klerken, die wel alle bij de Ministers worden aangesteld; doch de Titel van Griffier wordt aan den eersten Klerk bij de Staaten gegeeven. Ook worden de Staaten en Gekommitteerde Raaden gediend van zes gewoone Boden, die ook den Raad ter Admiraliteit moeten ten dienst staan. De Kamerbewaarder der Staaten van *Zeeland*, die zijne wooning boven de Staatenkamer heeft, wordt, nevens de Boden, door de Gekommitteerde Raaden aangesteld.

Tot het bedrijf der vergaderde Staaten behoort ook het begeeven der *Politike* Ampten en Kommissien: waar omtrent het volgende wordt waargenomen. Eenig Ampt of Bediening openvallende, moet hetzelve door de Heeren van den Raade, zo haast mooglijk, in Uitschrijvinge worden gebragt; wanneer de Leden, op de eerste of uiterlijk daar naast aanvolgende Vergaderinge, 't zij die gehouden wordt op nieuwe Beschrijvinge, of op *reces*, hetzelve moeten vergeven. Indien 'er eenig verschil over een Ampt of Officie mogt ontstaan, moet zulks op de voorzeide eerste Vergadering worden

den beflist en volkomen afgehandeld. Niemand, ftaande na eenig Ampt of Bediening, mag ter Vergadering verfchijnen; zo lang het Point van Befchrijvinge, daar toe ingefteld, niet is afgehandeld, of daar, naar 't gewoone gebruik, verfchijnende, moet dezelve, dat Point dienende, buiten ftaan. Iemand, tot eenige Bediening bevorderd zijnde, moet eerst den Eed van Zuiveringe doen, eer hij tot den Eed van Trouwe, tot die Bediening ftaande, of tot het ontvangen zijner Kommisfie kan worden toegelaaten.

De voornaamfte Ampten binnen de Provincie, bij Verkiezinge op Kommisfie der Staaten, bediend wordende, zijn die van Raadpenfionaris en Sekretaris van het Land, Ontvanger Generaal van *Zeeland*, en ook voor de aanftelling van den Prinfe VAN ORANJE tot Stadhouder, enz. de drie Hoofd-Officieren te water en de Militaire Ampten te lande. Bij Verkiezinge der Staaten van *Holland* en *Zeeland*, te gelijk, worden vergeven de Buitenampten van den Prefident en Griffier van den Hoogen Raade: doch het Prefident-Griffier- en Rentmeestersampt der Exploiten van den Hove Provinciaal worden, op de beurte van *Zeeland* openvallende, door de Staaten van *Zeeland*, bij Verkiezinge, alleen vergeven. De overige Ampten binnen de Provincie, in de Steden, derzelver Regtsgebied en de Eilanden, op Kommisfie der Staaten, bediend wordende, zijn de Baljuwagien der Stemmende Steden, (met uitzonderinge nogthans van *Vlisfingen* en *Veere*, daar die aanftellinge den Marquis en Heere toekomt) de Rentmeesterfchappen *Bewester-* en *Beooster-Schelde*, de Dijkgraaffchappen, Ontvangerfchappen van den Tol, de Rentampten van de Rentieren, Geestelijke Goederen, de Ontvangersampten der Middelen van Confumptie, gewoone en buitengewoone perfoneele en reëele Schattingen op de Landen, Huizen, Tienden, Dijkgorzen, en 't Regt der Kollateraale Succesfie. Deeze en alle andere Bedieningen, te vooren op Benoeminge en Voorftellinge begeven geweest, wierden, zedert het vastftellen van een nadere orde, vervat in zeker Reglement van den tweeëntwintigften November des Jaars 1708, bekend onder den naam van het *Inftrumentum Pacis*, begeven aan zodanige Perfoonen, als door de Afgevaar-

vaardigden van de Magiſtraaten der Steden, daar zodanige Ampten moeten worden bediend, gunſtig zijn voorgedraagen, en voorgeſteld worden; zonder, buiten bewilliginge derzelve Steden, daar in eenige verandering te maaken; mits dat dezelve Perſoonen de noodige vereiſchtens hebben en alle Orders van Regeeringe naakomen: alleen wordt het Rentampt der Geestelijke Goederen in *Walcheren*, volgens Verdrag tusſchen de drie Stemmende Steden aldaar, bij tourbeurten vergeven; zijnde de eerſte tourbeurt aan *Middelburg*, de tweede aan *Veere* en de derde aan *Vlisſingen*, en zo vervolgens.

De Ampten buiten de Provincie, op Kommisſie der Staaten van *Zeeland* bediend wordende, zijn thans vijf gewoone Afgezondenen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten en twee ter Generaliteits Rekenkamer: onder deeze zeven heeft de Eerſte Edele en *Middelburg* altijd eenen vasten Afgezondenen in de Vergaderinge der Staaten Generaal. De vijf andere Steden vervullen de vijf overige plaatzen, zo dat het Ampt van eenen Afgezondenen in de Staaten Generaal openvallende, de Stad welker Afgezondene ter Generaliteits Rekenkamer langst in die Bediening is geweest, en, bij haare weigeringe, de volgende Stad, de keuze heeft om haaren Afgezondenen uit de Generaliteits Rekenkamer in de Vergaderinge van de Staaten Generaal te doen overgaan: in welk geval de Stad, welker plaats in de Staaten Generaal opengevallen was, de ledigſtaande plaats ter Generaliteits Rekenkamer weêr vervult, en zo vervolgens.

In den Raade van Staaten heeft *Zeeland* ook twee Heeren, die met het Sekretarisſchap der Provinciaale Rekenkamer, naar tourbeurten bij lotinge gevallen, tusſchen de zes Steden, en op voorſtellinge der Stad, wier beurt het is, vergeven worden, zijnde de eerſte beurt gevallen voor *Veere*, de tweede voor *Middelburg*, de derde voor *Goes*, de vierde voor *Zierikzee*, de vijfde voor *Vlisſingen* en de zesde voor *Tholen*. De drie Raadsheersampten in den Hoogen Raade, en de drie in het Hof Provinciaal, worden bij de zes Stemmende Steden, ieder met één Lid vervuld: zijnde de Steden, die een Raadsheer in 't Hof hebben, bij 't open-

val-

vallen van een plaats in den Hooge Raade, de keur gelaaten, om haaren Raadsheer, met deszelfs goedvinden, te doen overgaan in den Hooge Raade, op den zelfden voet, als hier vooren van de Afgezondenen in de Vergaderinge der Staaten Generaal en Generaliteits Rekenkamer is gezegd. In ieder der Hollandsche Admiraliteits Kollegien heeft *Zeeland* eenen Afgezondenen. In de Admiraliteit op de *Maaze* heeft 'er *Vlissinge*, in die te *Amsterdam*. *Middelburg* en in 't Noorderkwartier *Zierikzee* één. De Kommiesplaats ter Generaliteit wegens *Zeeland*, en 't Sekretarisampt in 't Hof Provinciaal worden bij de zes Steden bij tourbeurten door voorgaande Lotinge bepaald, vergeeven. De eerste beurt heeft *Goes*, de tweede *Tholen*, de derde *Zierikzee*, de vierde *Vlissinge*, de vijfde *Middelburg*, de zesde *Veere*, en zoo vervolgens.

De Ontvangersampten der Middelen van Consumptie in *Noord-Beveland*, en van den honderdsten Penning op de Landen, Tienden, Huizen, enz. aldaar; gelijk ook de Kommissarisschappen van de Monsteringe te Lande (zo lang die nog vervuld wierden) worden, op Voorstellinge der Steden (*Vlissinge* alleen uitgezonderd, 't geen daar tegen voor een vaste beurt de Admiraliteitsheersplaats in 't Kollegie op de *Maas* vervult) bij tourbeurten volgens 't Lot vergeven, in deeze orde, ten eerste *Veere*, ten tweede *Middelburg*, ten derde *Tholen*, ten vierde *Goes*, en ten vijfde *Zierikzee*.

Hoewel eenige Ampten op Voorstellinge der bijzondere Steden worden begeven, en dezelve daar door als aan de Steden gehegd zijn; egter is geen Stad bevoegd zodanige Beampten op eigen gezag uit hunne Bedieningen t'huis te roepen; maar daar toe blijft, als van ouds, eene Staatsresolutie nodig; doch de Gekommitteerde Raaden en Provinciaale Rekenmeesters zijn en blijven t'allen tijde bij hunne Steden wederroepelijk.

Deeze Orde nopens het begeeven heeft dus tot heden toe stand gehouden, doch wat schikking daar omtrent nu staat gemaakt te worden, zedert het Lid van den Eersten Edele weder deel in de Regeeringe gekreegen heeft, zal de tijd leeren.

Zeeland heeft ook van ouds en doorgaans gehad de voorstelling van een gewoonlijken Afgezant aan 't Hof van *Groot-Brittannie*, en schoon daar over wel veele beweegingen zijn geweest, is het daar van egter tot heden toe meest altijd in bezit gebleeven.

In opzigte van 't begeeven der Krijgsampten was in den Jaare 1706, wel een orde bij de Staaten beraamd, volgens welke dezelve moesten worden begeven; maar zedert het aanstellen van den Prinse VAN ORANJE, tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal van *Zeeland*, zijn alle Krijgsampten ter begeeving van denzelven gesteld.

Eer wij van de begeevinge der Ampten afscheiden, dient nog aangeteekend, dat in den Jaare 1693, bij de Staaten van *Zeeland* is ingevoerd een Kapitaale Leening over alle politike Beampten, zo van 's Lands wegen, als van wegens de Steden, *Corpora* of Admiraliteit, enz. eenige Ampten bedienende. Ieder derzelve moet ten Komptoire Generaal van *Zeeland* opbrengen zekere bepaalde somme, die op ieder Ampt gesteld is, volgens de Lijst daar van zijnde, voor welke somme de opbrenger eene behoorlijke Amptsobligatie ontvangt, en zijn zedert den Jaare 1693, reeds dertien zodanige Kapitaale Leeningen aan de Provincie gedaan, van welke de zeven eersten zijn opgenomen op eenen Intrest van vier ten honderd, de achtste, negende en tiende tot twee en een half, de elfde en twaalfde tot drie en een half en de dertiende tot vier ten honderd. Doch in den Jaare 1726, is goedgevonden, dat, bij overlijden van eenige Beampten, de Obligatien ten laste van de openvallende Ampten alle zouden worden gebragt, op eenen Interest van twee en een half ten honderd, waar van egter de elfde en volgende Leeningen uitgezonderd zijn.

Bij overlijden of afgaan van eenen Amptenaar, is deszelfs Opvolger gehouden alvoorens tot den Eed te mogen worden toegelaaten, alle de gedaane Leeningen of *fournissementen* aan zijnen Voorzaat of deszelfs Erfgenaamen of regt verkregen hebbende af te lossen, en een derzelve ten voordeele van den Lande te laaten doorhaalen en vernietigen, zonder daar voor eenige vergoedinge te erlangen door welke vernieti-

nietiginge het Land allengskens van die schuld, buiten deszelfs kosten staat ontheeven te worden.

Boven en behalven deeze Kapitaale Leening, wordt van ieder der Beampten binnen de Provincie van *Zeeland* en 't Zeeuwsche *Committimus*, (of buiten de Provincie op benoeming of begeeving van eenige Kollegien of Societeiten, in deeze Provincie hun verblijf houdende) het zij ze alleen Eerampten bezitten, of zulken, wier Wedde en Voordeelen van vijftig tot honderd ponden Vlaams bedraagen, gevorderd één jaarlijks Amptgeld ten voordeele van den Lande van twee ponden Vlaams; en van ieder £ 50: Vlaams, die dezelve boven de genoemde £ 100: Vlaams 's jaars opbrengen, nog één pond Vlaams. Nog worden ten Komptoire Generaal van *Zeeland*, of daar dezelve betaald worden, drie Stuivers ter ponde van de vaste Wedden gekort.

De Staaten van *Zeeland*, die de derde Plaats en Stem onder de Zeven Vereenigde Bondgenooten hebben, voeren den Titel van *De Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland*. Te vooren wierdt 'er bijgevoegd *des Lands en Graaflijkheids van Zeeland*; doch die woorden zijn 'er zedert eenige jaaren uitgelaaten.

Voor de oprigtinge van 't Kollegie der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, vindt men gewag gemaakt van Gouverneur en Raaden; wier aanzien zo groot geworden was, dat zij zelfs in rang voor de Leden van de Staaten, in de Notulen van den tweeden September des Jaars 1577, genoemd staan. Oorspronkelijk schijnt hun alleen de zorg der Krijgszaaken aanbevolen geweest te zijn; doch naderhand, in de Nederlandsche Beroerten, schijnen zij uitgebreider Kommissie van Prins WILLEM DEN I verkreegen te hebben; maar buiten kennis en tegen wil der Staaten; gelijk zulks uit de Instructie der Afgezondenen van de Staaten aan dien Prins blijkt. Deeze aanwassende Magt naijver en ongenoegen bij de Steden verwekkende, heeft zich *Middelburg* daar allereerst tegen gekant; waar uit voortgekomen zijn de Raadpleegingen, om een Raaé van Staaten voor deeze Provincie op te rigten, gelijk dan ook in de maand Maij des Jaars 1578, het Kollegie der Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*

is ingesteld; volgens de Instructie, die toen op den naam van Prins WILLEM DEN I is vastgesteld; bij welke hun ook gegeeven is 't beleid der zaaken van de Admiraliteit, en, uit kragte van welke, zij ook de bezigheden der naderhand opgeregte Rekenkamer waargenomen hebben, alles op eene Wedde van twee Guldens 's daags. Doch, de Staaten tegenwoordig zijnde, hieldt hun Magt op. De Regeering sedert, zo door het plegtig afzweeren des Konings van *Spanje* van den Jaare 1581, als door den dood van Prins WILLEM in den Jaare 1584, en andere aanmerkelijke voorvallen, zeer veranderd zijnde, is daar naa op den dertienden Oktober des Jaars 1586, eene andere Instructie voor de Gekommitteerde Raaden bij de Staaten gemaakt en vastgesteld.

Bij deeze wierdt bepaald dat hetzelve Kollegie zoude bestaan uit zeven Leden, te weeten éénen Gekommitteerden van den Eersten Edele, en éénen uit ieder der zes Stemmende Steden van *Zeeland*. Dan, naardien, zedert den dood van Koning WILLEM DEN III van *Groot-Brittannie*, de Eerste Edele nergens meer in *Zeeland* erkend is, bestondt het Kollegie van dien tijd af alleen in de zes Gekommitteerden der Stemmende Steden, 't geen thans door de aanstellinge des Prinsen VAN ORANJE tot Eersten Edele, weder op het oud getal van zeven gebragt is. Voorts dat hunne Kommissie duuren zoude tot de te huisroepinge van de Leden, in wier naame zij Zitting hebben. Dat zij moeten staan ter goeder Naame en Faame, in Staatszaaken bedreeven, den waaren Christelijken Godsdienst toegedaan, den Staaten aangenaam zijn, en den anderen niet bestaande tot in den vierden Graad van Bloedverwantschap of aangehuwde Maagschap, doch daar van is door de Staaten meermaalen ontslag verleend.

Het werk der Gekommitteerde Raaden bestaat in de gewoone bestieringe van alle zaaken van Politie en Militie, in afwezenheid der Staaten, mitsgaders in het Beleid der *Finantien* van *Zeeland*; alles nogthans onder eenige voorbehoudingen en bepaalingen, waar aan de Heeren Raaden verbonden zijn, en verpligt, niet alleen kennis te geeven van, maar ook te laaten aan der Staaten Bestier verscheiden' zaaken; als alle Pointen van Belastingen of Consent, daar uit Belastingen moe-

moeten voortvloeien, met andere Hooge *Relagiën* en Zaaken, daar van afhangende, op welke de Raad gehouden is de Staaten te beschrijven, met toezendinge der Pointen, waar over gehandeld zal moeten worden; zijnde het gewoone werk van den Raad de dagelijksche behandelingen van alle de Middelen der Gemeene Zaake, ter vermeerderinge van 't Inkomen en Bespaaringe van 't uitgeeven derzelve. De Raad heeft voorheen ook gehad het onderzoeken en opneemen van de Rekeningen der Rekenpligtigen: maar door de menigvuldige bezigheden, zich daar toe niet langer hebbende kunnen verledigen, is in 't eerste aan eenige buitengewoone Gemagtigden van de Staaten, en daar na aan 't Kollegie van de Rekenkamer zelve dat werk opgedraagen en aanbevolen. Aangaande de Verpagtingen hebben de Staaten op den negende Januarij des Jaars 1596, daar over verscheiden Bestellingen gemaakt: want in 't Eiland *Walcheren* moeten de Gemeene Middelen verpagt worden door Gemagtigden uit de drie Walchersche Steden en éénen Gemagtigden uit *Zierikzee*. Binnen *Zierikzee*, met de daar aankleevende Plaatzen, door Gemagtigden uit de Magistraat dier Stad met bijvoeginge van éénen uit *Middelburg*, éénen uit *Goes* en éénen uit *Tholen*. Binnen *Goes*, door de Gemagtigden uit de Magistraat aldaar, nevens die van *Tholen*, *Vlissingen* en *Veere*, elk één. Binnen *Tholen*, door Gemagtigden der Regeering van die Stad en der Steden *Zierikzee* en *Goes*, elk één. Deeze Kommissien worden door de Staaten, die tot het draagen der Consenten van deeze Gemeene Middelen altijd moeten beschreeven worden, gesterkt. Belangende de bijzondere Verpagtingen van Landerijen, Molens, enz. zo de Domeinen als Aangeteekende (*geannoteerde*) Goederen betreffende, is goedgevonden die te doen geschieden ter maaninge van de Rentmeesteren, door eenige (doorgaans twee) Kommissarissen uit de Gekommitteerde Raaden, met hulpe en ten overstaan van eenige uit de Magistraaten der Steden, Zitting hebbende in de Staaten dier Kwartieren: maar de Verpagting der Gemeene Zaaks Tienden wordt in *Walcheren* gedaan door Kommissarissen uit de drie Steden aldaar. Binnen *Zierikzee* door Gemagtigden van *Goes*. Binnen *Goes* door

door Gemagtigden van *Middelburg*. Binnen *Tholen* door Gemagtigden van de Magiſtraat aldaar, alles ten overſtaan der Rentmeesteren in hunne Kwartieren: doch het uitzetten der Biljetten, het leggen der Dagen, en 't beſchrijven der Steden en Rentmeesteren is aan de Gekommitteerde Raaden gefteld. De Gekommitteerde Raaden ſtaan ook de Ordonnantien ter Betaalinge van Traktementen, vermogen ook bij maniere van vrijwillige Gifte (*gratuiteit*) en Vereeringe, iemand iets buitengewoons, waaromtrent bij de Staaten geen bepaaling gemaakt is, toe te leggen; doch zij mogen geenszins toeſtaan eenige nieuwe of verhoogde Traktementen, Jaargelden of Kwijtſcheiding van *Actien* of uitſtaande Schulden den Lande toebehoorende; ook geen Uitgift van Erfpagt, veelmin Verkooping van eenige 's Lands Middelen of Goederen. Zij mogen ook geen Ordonnantien verleenen, zonder uitdrukkinge der redenen van Schuld, op dat de deugdelijkheid der behandeling zoude kunnen worden nageſpoord. Voorts is hun vertrouwd de toezigt, dat alle 's Lands Geregtigheden wel mogen bewaard worden; dat de Provincie in 't gemeen, nog geen Kwartieren derzelve in 't bijzonder, eenigen overlast lijden: en, hoewel zij geen beſtel hebben over eenige zaaken, de Juſtitie en Politie aangaande en ſtaande ter kennisſe van eenige Steden of Leden van de Staaten; als gehouden zijnde dezelve te verzenden daar 't behoort, zo hebben zij nogthans een groot Gezag en *Jurisdictie*, als eerst de Kennis en Regtspleeging van Zaaken, welken oudtijds bij den Burggraave en Leenmannen van *Zeeland*, als *Pares Curiæ* plagten afgehandeld te worden; want, in vroeger tijden, hadden Burggraaf en Leenmannen de Hooge Vierſchaar van alle Hals- en Lijfſtrafbaare zaaken over het gantſche Graaflijke Regtsgebied, zelfs binnen de Steden, die men tot hunne Overkomst en Zitdagen moest uitſtellen; maar naderhand is de *Crimineele Judicature* bij Privilegie aan de Graaffelijke Steden en Vazallen in dier voegen vergund, dat de kennis van den Burggraave, ten deezen opzigte, overal heeft opgehouden; maar de kennis van Leenen, en al, wat daar van afhangt, is aan den Raade, in ſtede des Burggraafs, overgebragt. Doch deeze Regtspleeging

ging over Leenzaaken, zelfs ter eerster aanleg, is, bij nader overeenkomst, den Heeren Gekommitteerden Raaden onttrokken, en aan het Hof Provinciaal, als het gemeene Leenhof van *Holland* en *Zeeland* overgegeeven. Over geschillen ter zaake der Middelen van Consumptie, Belastingen ter zaake van den Oorlog, als meede van de aangeteekende en verbeurd verklaarde Goederen wordt bij den Raad, als laatsten Regter, van 't Beroep van Schepenen, Vonnis geweezen bij *Arrest*. Zonder dat den Geregtshoven dien aangaande eenige Regtspleeging toegelaaten zij. Nog hebben de Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* het Bestier over de Vlaamsche Kwartieren van *Axel*, *Neuze* en *Biervliet*, met de Landen daar van afhangende, gelijk ook over *Lillo* en *Liefkenshoek*, onder den naam van *Committimus der Staaten van Zeeland of derzelver Gekommitteerde Raaden*: wordende in die Plaatzen de Gemeene Middelen en Inkomsten uit de Domeinen door hun geheeven, en de Bediendens daar toe aangesteld, ook de Krijgsampten in de Steden vergeven, nevens andere Voorregten meer. Waaromtrent wij alleen moeten aanteekenen, dat het gantsche Bestier over het *Committimus* ophieldt toen zich *Frankrijk* in de maanden April en Maij des Jaars 1747 van gantsch *Staats Vlaanderen* meester gemaakt hadt. De Gekommitteerde Raaden verleenen, in afweezen der Staaten, bij voorvallende gelegenheden, ook *Patenten* aan het Krijgsvolk in de Grenssteden van *Zeeland*, om 't zelve te doen trekken, daar 's Lands Dienst zulks meest vordert. Hun is ook toegestaan, dat zij in *Holland* zijnde, mogen verschijnen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten, naar 't voorbeeld der Gekommitteerde Raaden van *Holland*. Verscheiden' Ampten zijn ook ter hunner begevinge gesteld, doch de Steden hebben, ieder in den haare, sommige derzelve haaren Gekommitteerden Raad weder onttrokken en ter haarer eigener Begevinge gehouden. De Wedde der Gekommitteerde Raaden is jaarlijks een honderd Ponden Vlaams, behalven het Traktement, dat zij als Raaden ter Admiraliteit, welk Ampt zij op Kommissie der Staaten Generaal bekleeden, genieten, en de vrije wooning in 's Lands Huizinge in de Abdije.

Deeze

Deeze Raad wordt bediend door den Raadpenſionaris en Sekretaris van 't Land; doende de eerſte de Voorſtelling en wordende bij den laatſten de Notulen van 't verhandelde gehouden. De gewoone Vergaderdagen van dit Kollegie zijn wel Maandag en Donderdag, en voor de Regtzaaken Vrijdag, Voormiddag, maar de Bezigheden zulks eenigzins vorderende, komt hetzelve ook op de andere dagen te zaamen. De Gekommitteerde Raaden van *Zeeland* voeren den Titel van *Edele Mogende Heeren.*

Het Ampt van Ontvanger-Generaal van *Zeeland* is gekomen in plaats van dat van Theſaurier-Generaal en Raad van *Zeeland*, die volgens 't Vijfde Artikel der Inſtructie van Gekommitteerde Raaden, toegang in den Raad hadt, als 't hem beliefde, om, bij wijze van kennisgevinge, aan te dienen 't geen hij ten dienſte van den Lande bevondt te behooren, als meede om den Raad te dienen van Advijs: doch de Titel van Theſaurier-Generaal en Raad van *Zeeland* afgeſchaft en Mr. EWOUT TEELLINK tot eerſten Ontvanger-Generaal aangeſteld zijnde, is, hoewel hij als Minister van 't Kollegie der Gekommitteerde Raaden wordt aangemerkt, bij deszelfs Inſtructie van den vijfden Oktober des Jaars 1603, de Zitting in den Raad van dat Ampt afgeſcheiden; moetende de Ontvanger-Generaal, als hij zulks noodig oordeelt, gehoor verzoeken, en als dan de laatſte plaats aan de Tafel bekleeden. Het Ampt zelf komt genoegzaam in alles overeen met het Ampt van Ontvanger-Generaal van *Holland*. Hij moet voor zijne Behandelinge ſtellen twee Borgen, ieder voor vijfënzeventig duizend Guldens *in ſolidum*, en is verpligt jaarlijks Rekening te doen en dezelve te beeedigen. Zijne Wedde bedraagt in 't geheel jaarlijks elf duizend Guldens; waar uit hij gehouden is twee Kommiſen te betaalen; doch, door de menigvuldige Negotiatien en andere bezigheden, wordt deszelfs Komptoir tegenwoordig waargenomen door twee Kasſiers en vier Kommiſen, egter zonder verder bezwaar van den Lande. Het Komptoir-Generaal wordt gehouden, alle de dagen der weeke des morgens, behalven des Saturdags. Ook is het, in de Paasch- en Pinkſterweek en geduurende de laatſte veertien dagen der maand December, geſlooten.

Dus

Dus het Kollegie der Heeren Gekommitteerde Raaden en derzelver Ministers beſchouwd hebbende, gaan wij over tot de Provinciaale Rekenkamer van *Zeeland*. Voorheen plagten alle Rekenpligtigen hunne Rekening te moeten doen en overbrengen buiten de Provincie, eerst in de Kamer te *Mechelen* tot den Jaare 1476, en zedert dien tijd tot de Beroerten toe, in den *Hage*, voor de Rekenkamer, die de Graaven van *Holland* en *Zeeland* voor die twee Provincien hadden opgeregt: dan naardien, die Heeren geen naauwkeurige kennis van de zaaken van *Zeeland*, nog gelegenheid om die te bekomen, hadden, en daar door veelzins konden worden misleid, door de verre afgelegenheid der Plaatzen, heeft men zedert dien tijd, en zelfs reeds eenigen tijd te vooren, de Rekeningen over 's Lands Middelen en Domeinen, als anders, binnen de Provincie beginnen te hooren, eerst door de Staaten of hunne Gemagtigden, gelijk te vooren door den Prelaat en Edelen en de Gekommitteerden van eenige Steden; daar naa door de Gekommitteerde Raaden, uit den naame en van wegens de Staaten, gelijk reeds hier vooren is aangeteekend, tot dat, omtrent de maand Februarij des Jaars 1594, de Gemagtigden, daar toe last hebbende, en bevindende de noodwendigheden van een vast en ſtaande Kollegie, zelve hebben verzogt, gelijk ook goedgevonden is, eene vaste Rekenkamer in *Zeeland* op te rigten, voor welke dan ook, naa veele raadpleegingen en onderling overleg, eindelijk eene volkomene Inſtructie is beraamd en vastgeſteld op den twintigſten Junij des Jaars 1596; volgens welke, behoudens eenige kleine veranderingen, bij de Resolutien der Staaten gemaakt, de Rekenmeesters nog dagelijks hun Ampt bedienen. Deeze Kamer beſtondt eerst uit zeven *Auditeurs* of Rekenmeesters, zo lang het Lid des Eerſten Edele nog in weezen was, doch zedert deszelfs afſchaffinge, bleef hetzelve alleen beſtaan uit zes Heeren, te weeten uit iedere ſtemmende Stad één, doch in den Jaare 1747 is het, door het weder aanſtellen van den Prinſe VAN ORANJE tot Eerſten Edele, weder op het voorige getal van zeven gebragt, die gebooren Zeeuwen en in niemands, dan alleen der Staaten, Eed mogen zijn, behalven dat zij *permanente* of

voor

voor hun leeven aangestelde Raaden zijnde van die Steden, in welker naame zij zitten, zij zulks moogen blijven. Zij dienen op Aanstellinge des Eersten Edele of hunner Stad; doch op Kommissie der Staaten, en moeten hunne vaste woonplaats binnen *Middelburg* houden, en malkanderen in den vierden graad niet bestaan; maar van deeze twee laatste bepaalingen is meermaals, volgens verlof der Staaten, afgegaan, en dus van geen volstrekte noodzaakelijkheid meer. Ieder Stad kan zijn Rekenmeester weder te huis roepen. Hunne bezigheid is het onderzoeken en opneemen van alle Rekeningen van 's Lands Rekenpligtigen, die, als zodanig, onder hen staan, ook van den Thesaurier, of nu Ontvanger-Generaal van *Zeeland*. Zij hebben, in opzigte van alle Rekenpligtigen, magt, om zodanige orde te stellen, als zij, ten meesten oorbaar en dienste van den Lande, noodig oordeelen, gelijk zij dan ook, bij de eerste oprigting der Kamer, in 't gemeen hebben gedaan, met toezendinge der Artikelen, die zij noodig oordeelden, en welke ook nog dagelijks onderhouden worden, bij *Loquaturs* of *Apostillen* op de Rekeningen der Rekenpligtigen, ter bewaaringe, zo veel doenlijk is, der bevelen en 't oogmerk der Staaten, Gekommitteerde Raaden, Generaliteit of Admiraliteit, elk in 't zijne, alzo daar het laatste en uiterste *Refort der Finantien* wordt vertrouwd. Zij hebben ook de magt om de ongehoorzaamen en gebrekigen met boeten, ter bescheidenheid van de Kamer, te bedwingen. Bovendien is aan de Rekenkamer, bij Instructie, door de Staaten in handen gesteld de *Registrature* en *Interinement* van allerhande Gunsten, Octrooien, Uitgevingen, enz. daar meede iemand mogt worden bevoordeeld; om te onderzoeken of 't Land daar meede niet wordt verkort, of ook daar in niet zijn gebruikt eenige behendigheden, waar door de Staaten mogten weezen misleid, om iets te doen, 't geen anders niet zoude toegestaan of vergund zijn; met last om zulke kwaalijk en ter sluip verkreegene vergunningen op te houden, met waarschouwinge aan de Staaten van den Lande, om derzelver nader goedvinden, bij geschrifte, af te wagten: mits welke aan de Rekenkamer is gesteld het onderzoek, *an preces veritate nitantur*; dat is:

of

of de verzoeken op waarheid gegrond zijn. Nog is een voornaame bezigheid dezer Kamer te *adviseeren* aan de Staaten, Raaden en Admiraliteit, over alle voorvallende zaaken, welker kennis en gelegenheid uit de bevindinge ter Rekenkamer kan worden gehaald; niet alleen als hebbende de bewaaring van allerhande *Chartres*, *Archiven* en Papieren; maar ook, als de beste kennis en ervarenheid hebbende van zaaken, 's Lands Finantien eenigzins betreffende: waarom dan ook ter Vergaderinge van de Staaten voor een vasten en onverbreeklijken Zettregel gehouden wordt, dat één der Leden het *advijs* van de Rekenkamer begeerende, hetzelve bij alle de Leden wordt toegestaan, zeggende: *één advijs al advijs;* dewijl hetzelve niet anders, dan tot betere ontdekking van 's Lands Regt en Oorbaar gewoon is te dienen, en daar meede weinig tijds verlooren wordt. Ter Rekenkamer wordt ook opgemaakt de jaarlijksche Staat van Baaten en Lasten der Provincie, gelijk ook alle Staatenrekeningen en Vereffeningen, de algemeene Finantien van *Zeeland* raakende; als meede de Vertoogen en Onderrigtingen ter bewaaringe van 's Lands Regt tegen allen den geenen, die daar iets tegen vorderen, inzonderheid de Leenen, Regaliën en Finantien betreffende. De Rekenmeesters hebben in hunne Vergaderinge de Voorzitting bij Tourbeurten van maand tot maand, volgens den Rang des Eersten Edelen en der Steden. Geduurende zijne Voorzitting, komt den President toe de Voorstellinge der zaaken, die verhandeld moeten worden, het omvraagen der Stemmen en met meerderheid te *concludeeren*, ook alle Aanspraak binnen de Kamer te ontvangen en beantwoorden, en alle Rekeningen te laaten beëedigen. Den President afweezig zijnde, wordt deszelfs plaats vervangen door den daar tegenwoordig zijnde laatst gepresideerd hebbenden Heer. Geen Resolutien worden genomen dan in de tegenwoordigheid van ten minsten vier Rekenmeesteren, uitgenomen *Apostillen* van gering belang. De Kamer wordt bediend door eenen Minister, die voorheen Griffier, maar nu Sekretaris genoemd wordt; zedert dat den eersten Klerk ter Griffie de Titel van Griffier verleend is. Nevens den Griffier wordt de Griffie nog door twee Klerken waargenomen,

men, en de Kamer bediend door eenen Kamerbode, diezijne wooning in de Rekenkamer heeft, en nevens den Griffier en Klerken door de Rekenmeesters aangesteld wordt; doch de Sekretaris, gelijk reeds aangeteekend is, bij de Staaten op Voordraaginge van het Lid wiens Tourbeurt het is. Deszelfs werk bestaat voornaamlijk in het voorbereiden van alle *Besoignes* en Ontwerpen en instellen van alles, dat bij Geschrifte moet overgegeeven worden, 't *apostilleeren* der Rekeningen, het houden der Notulen, en uitgeeven van alle de Depesches, en voorts de bewaaring en voornaame zorg voor alle 's Lands *Chartres* en *Archiven*, ter Rekenkamer berustende. In plegtige Handelingen, wordt aan denzelven, volgens 't oude gebruik, gesteld het voeren van het Woord. Over voorvallende zaaken, die in overweeging gebragt worden, wordt ook deszelfs *Advijs* gaarne ingenomen, of ook zomtijds afgevraagd, maar niet voor besluitende gehouden of geteld.

Of de Rekenkamer van *Zeeland* of wel de Admiraliteit den Voorrang toekomt, is voorheen over en weêr betwist: de Rekenkamer beweerende dat die aan haar toekomt, als het tweede Provinciaal Kollegie. De Admiraliteit daarentegen, dat zij, hebbende *Kapitale judicature*, ook Magt en Gezag over zaaken den Oorlog te water betreffende, en van de Generaliteit afhanglijk zijnde, den Voorrang naar regt hebben moest. Maar, onzes weetens, is dat geschil nooit beslist; doch de Admiraliteit is in het bezit.

Van de Admiraliteit in *Zeeland* zullen wij geen nadere Beschrijving opgeeven, gelijk ook niet van den Raade en Leenhove van *Vlaanderen*, hoewel beide die Kollegien hun verblijf binnen *Middelburg* houden; dewijl van dezelve reeds onder de Generaliteits Kollegien gehandeld is. Zo meede niet van beide de Hoven van Justitie, den Hoogen Raade en 't Hof Provinciaal van *Holland* en *Zeeland*, maar ook deswegen den Lezer, naar de Verhandeling derzelve in de Beschrijvinge van *Holland* wijzen, en overgaan tot de Regaliën en Domeinen van *Zeeland* en derzelver Bestier.

De Regaliën en Domeinen zijn Heerlijke Geregtigheden, aan de Souvereiniteit oorsprongkelijk, of bij bewilliginge en

op-

opdragt, of ook bij Kostume en *immemoriale prescriptie* of verjaaring van Bezittinge boven menschelijk geheugen, toebehoorende. Deeze bestaan eensdeels in eenige *honorabile* en *profitabile Prerogativen*, of Voorregten van eer of baate in stuk van Magt, Gezag en Regeeringe; anderdeels in zodanige Geregtigheden van Inkomsten en Voordeelen, als ter ondersteuninge van de Hooge Overigheid en de Lasten der Regeeringe scheenen noodig te zijn, met toestemminge der Onderdaanen geiaaten aan die geenen, die zij tot hunne Opperhoofden en Heeren hadden aangenomen; die ook daarom meest gevonden wierden uit het geene niemand eigen was: zodanig zijn de Bedieningen van de Justitie, 't begeeven van Ampten, aanslaan van onbeheerde of gestrande Goederen, Breuken der Misdaadigen en diergelijke: alle welke, zo lang zij in den Boezem der Souvereiniteit worden bewaard, onder den naam van *Regaliën* en *Domeinen* voorkomen; maar, van de Hooge Overigheid aan iemand der Onderdaanen geschonken zijnde, de naam van *Leengoederen* draagen. De *Regaliën* zijn in *Zeeland* van driederlei Rang. Zommigen zijn van zo hoogen aanzien, dat dezelve tot nog toe nooit aan iemand vergund of toegelaaten geweest; maar altijd bij de Graaflijkheid en Souvereiniteit gebleeven zijn: hoedaanig zijn de Munt, het hoogste *Refort* of Beroep van Justitie en diergelijke meer. Anderen worden wel zomtijds aan eenige voornaame Vazallen vergund; maar spaarzaam en zelden, als de Hooge Justitie met den aankleeve van dien, algemeenen Ophef van Exeijnzen, Strandregt en diergelijke Nog andere zijn van mindere waardigheid en gezag, en worden ook in 't gemeen wel aan de Vazallen verleend, als daar zijn de laage Justitie, Gronden, Erven, Huizen, Boomgaarden, Molens, Tienden, Jagt, Visscherijen, enz.

Alleen zeggen wij, dat de Munt in *Zeeland*, na hevige twisten met die van *Holland* die dezelve tragtte te fluiten, in den Jaare 1580 opgerigt is in een gedeelte der Abdijgebouwen, thans alleen bij den naam van de *Munte* bekend. De Muntmeester wierdr bij besluit van den veertienden September des zelfden Jaars voor de eerstemaal gemagtigd te mogen slaan, en goedgevonden eene Instructie voor denzelven

te ontwerpen. De Munt wordt bestierd door eenen Waardijn, een' Muntmeester, een' Griffier, een' Esfajeur, een Stempelsnijder en een Smitmeester, die, de omstandigheden zulks vorderende, in een der Muntvertrekken zamen koomen en de Muntvergadering uitmaaken. Buiten deeze zijn 'er zo veele Muntgezellen, als 'er tot het werk noodig zijn, zijnde alle behoorlijk beëedigd. De *Dormanc*, naar welke alle Muntgewigten moeten gerigt zijn, berust ter Rekenkamer van *Zeeland*. In voorige tijden heeft de Graaflijkheid van *Zeeland* haare Munt wel verpagt, voor zeker getal van jaaren, als in den Jaare 1601, voor zes jaaren om vierduizend vijfhonderd Guldens jaarlijks; doch tot weinig voordeel voor het Land.

Over het tweede en derde soort van Domeinen heeft de hooge Overigheid, Baljuwen, Rentmeesters en Stadhouders gesteld, van welke ons nog te spreeken staat.

In ouden tijden waren de Burggraaven van *Zeeland* in 's Graaven afweezen deszelfs Stadhouders in alles, wat in de Graaflijkheid van *Zeeland* den Graave in 't bijzonder was voorbehouden. Zij hadden groot Gezag, 't geen voornaamlijk bleek in de Hooge Vierschaaren, die men in *Zeeland* plag te houden, in welke zij met 's Graaven Leenmannen, ter maaninge van den Schout der voorschreeve Vierschaar, regt deeden over alle Doodslagers, Vrouwekragt en alle andere Misdaaden, het berijd deeden van 's Graaven Schot; tot welks voldoeninge zij de Ambagtsheeren, die in gebreke bleeven, dwingen konden. Ook hadden zij de Regtspleeging over alle geschillen in zaaken van Leenen, Ambagten, enz. Doch van dit Hoog Gezag verlooren zij veel ten tijde van Vrouw MARIA, dewijl die, volgens haar Groot Privilegie van den veertienden Maart des Jaars 1476, Art. 48, den Steden van *Zeeland* vergunde over alle Misdaaden, hoe zwaar die mogten zijn, Regt te mogen doen, zo dikwijls het haar goeddunken zou, zonder die ter Hooger Vierschaare (die dikmaals zeer lang vertoefde, eer die gehouden wierdt) te bewaaren. Zij hadt ten dien einde de Rentmeesters van *Bewester-* en *Beooster Schelde* gemagtigd, alle Misdaadigen, ten Platte Lande in hun Regtsgebied, te vangen en te regt te stel-

ftellen, die van *Bewester-Schelde*, te *Middelburg*, en die van *Beooster-Schelde*, te *Zierikzee*. Maar was 't Gezag der Burggraaven door deeze Beftellinge verminderd, in de Spaanfche Beroerten wierdt het geheele Kollegie van Burggraaf en Mannen vernietigd; waar tegen het Gezag der Rentmeesteren toenam.

De Aanftelling der Rentmeesteren *Bewester-* en *Beooster-Schelde* is van zo hoogen ouderdom, dat dezelve met geen zekerheid te bepaalen is. Eyndius brengt dezelve al tot den tijd van Prins Rorikus, naa zijne rekeninge, den derden Graave van *Zeeland*, in 't Jaar 850: doch wat daar ook van zij, het is zeker, dat hun Ampt van grijzen ouderdom is. De Lijst van de Rentmeesteren *Bewester-Schelde* is, zedert het Jaar 1327, en van die van *Beooster-Schelde*, zedert het Jaar 1317, voorhanden. Wij zullen van ieder in 't bijzonder 't voornaamfte aanteekenen.

Het Ampt van Rentmeester *Bewester-Schelde*, die ook voorheen wel te *Wisfenkerke* in *Noordbeveland*, doch nu zedert ruim tweehonderdzestig jaaren, altijd te *Middelburg* zijn vast verblijf gehouden heeft, is tweederlei: beftaande eensdeels in de Hooge Baljuwfchappen over het Zeeuwfche Kwartier *Bewester-Schelde*, anderdeels in de beheeringe van 's Graaven Domeinen. Als Hoog-Baljuw hadt hij de Crimineele Jurisdictie over het geheele Platte Land en de Dorpen in alle de Eilanden; met Magt om alle Misdaadigen te vangen, en te *Middelburg* op 's Graavenfteen te brengen, en dezelve te regt te ftellen voor Burgemeesteren en Schepenen dier Stad, die bij Privilegie van den Roomsch-Koning Maximiliaan en Filips, Aartshertogen van *Oostenrijk*, van den twintigften Januarij des Jaars 1489, *magt en authoriteit ontfongen, om kennis te neemen van alle Doodflagen, enz. die vallen zouden in het Kwartier van Bewester-Schelde, en regt te doen over alle, die dezelve zouden committeeren, en die in de gevangenisfe van Middelburg daar over zouden zijn gebragt, het zij bij den Rentmeester Bewester-Schelde of bij den Baljuw der voorfcheeve Stad* (te weeten als de Misdaaden daar binnen gepleegd waren) *even gelijk zij zittende t'haarer Hooger Vierfchaare van Zeeland, zouden*

den mogen doen. Van dit Regt zijn zo wel de Rentmeester, als Burgemeesters en Schepenen in bezitting gebleeven over geheel *Bewester-Schelde*, tot den tijd der Spaansche Beroerten; wanneer *Vlissingen* en *Veere* zich bij tijds hebbe de gevoegd aan de zijde des Prinsen VAN ORANJE, en die van *Middelburg* daar toe niet zijnde gebragt, dan na eene belegering van twee jaaren, en de Prins de twee eerstgenoemde Steden alleszins willende begunstigen, in 't Jaar 1574, eene verdeeling van 't Regtsgebied over 't Eiland van *Walcheren* gemaakt heeft, waar bij den Rentmeester geheel *Walcheren* wierot ontnomen, 't geen verdeeld wierdt onder de Steden *Middelburg*, *Vlissingen* en *Veere*, zonder benadeelinge van *Domburg* en *Westkapelle*, die hun Grondgebied behielden, en in hun geheel bleeven. De Stad *Goes*, hier uit haar voordeel beoogende, heeft ook getragt het Regtsgebied over *Zuidbeveland* den Rentmeester te onttrekken, en te brengen aan haaren Baljuw en de Wet aldaar; doch de Prins heeft haar daar in niet te wille geweest; maar integendeel verklaard, dat zulks de Wet van *Middelburg* toekwam, en daar, als van ouds, moest geoefend worden; zedert welken tijd zij den Rentmeester en die van *Middelburg* ongemoeid gelaaten hebben.

De Rentmeester, aangemerkt als Hoog-Baljuw, is de eerste Graaflijke Officier van *Zeeland*. Hij heeft zijne Stadhouders en Dienaars in de bijzondere Kwartieren van zijn Regtsgebied, maar zelfs houdt hij zijn verblijf te *Middelburg*, daar hij ook het Komptoir der Graaflijke Domeinen houdt, in welker beheer het tweede deel zijner Amptsbezigheid bestaat; zelfs schijnt in vroeger tijd, eer hem de Crimineele Jurisdictie over het Platte Land gegeeven was, het geheele Ampt alleen in de beheeringe der Domeinen en Leenen bestaan te hebben. Tot de Graaflijke Domeinen, die tegenwoordig nog ontvangen en verantwoord worden, behooren *de Pensien der Tienden*, *de Tol van Traijkeroort*, *de Tiende Penning der Stedelijke Excijnzen op Wijn*, *Bier*, *Zoutkeete en Kraane*, *Recognitiën en Erfpagten*, *Pagten van Huizen*, *Schorren*, *Visscherijen en Veeren*, *'t Baakengeld*, *'t Inkomen van verkogte*, *geredimeerde*, *gelofte*, *verbeterde*

en

en overgezette Tienden, Ambagten en Leenlanden, Oktrooien, *Tienden en Pagten van Leenlanden, Heergewaden, Bastaarden, Strangierfen, onbeheerde en onbehoirde Goederen en Desperaten, gedolven Weet of Weetinge te bernen, Breuken, Doodflagen, Vrouwenkragt, Diefte, Vredebreuk, Kragt van Goederen, Compofitien over Overfpel, Confiscatien uitkoopen ter caufe van Doodflagen, Zeevonden, Zeedriften, Dobbelen, Honderdften Penning der Novale Tienden, en der Renten ten laste der Domeinen loopende, Geabandonneerde Landen, en 't Regt der Collateraale Succesfie van Tienden, Ambagten, Leenlanden, enz.* Waar tegen uit de Domeinen betaald worden *de Leen- Erf- en andere Renten, de Penfioenen, Stadhouders, 's Graavendienaars, Crimineele Onkosten, Reparatien aan 's Graavenfteen, Water- en Dijkpenningen, en (zedert de Devazallage van Vlisfingen en Veere) den Interest der Obligatien en Renten ten laste der Seigneurien loopende enz.*, 't geen egter zedert de Revazallage derzelve weder op den ouden voet zal gebragt worden.

Voorts ftaat de Rentmeester-Generaal *Bewester-Schelde*, als Stadhouder van de Leenen over alle Verheffen, Overdragten en Belastingen derzelve, daar toe gebruikende de kennis van twee Graaflijke Leenmannen, die hetzelve met hunne Zegeltogten bevestigen. Deeze Leenmannen, die bij de Staaten verkooren worden en op het Leenregister bekend moeten ftaan te bezitten tien Gemeten Tienden of Leenland, of wel honderd Gemeten Ambagts, of die Bezitters zijn van goede Leenen in *Zeeland* verheeven, en nevens den Stadhouder het Leenhof van *Zeeland*, *Bewester-Schelde* uitmaaken, zijn zes in getal, en worden bij eenen Griffier bediend. Zij moeten de Waardeeringe der Leenen, zulks vereischt wordende, doen, maar hebben geen *judicature* over Leenzaaken, zijnde dezelve, gelijk wij aangeteekend hebben, eerst aan de Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, en daar naa, volgens Verdrag tusfchen de Staaten van *Holland* en *Zeeland* van den elfden Junij des Jaars 1674, bij 't eerfte betrek voor 't Hof, en bij verder beroep aan den Hoogen Raade gebragt. Waar door niet alleen 't Kollegie van

Burggraaf en Leenmannen in *Zeeland*, maar ook 't Leenhof in *Holland* afgefchaft zijn.

Eer wij van deeze ftoffe affcheiden, zal 't niet onvoegzaam zijn, iets van de Natuure en Onderfcheidinge der Zeeuwfche Leenen aan te teekenen, uit de *Verklaaringe der Zeeuwfche Leenen* van den Heere PIETER VAN DER HOOGE, in zijn leeven, Rentmeester-Generaal van *Zeeland, Bewester-Schelde*.

De Leenen worden in 't gemeen verdeeld in Graaflijke Leenen, die men *kwaame* noemt, en in *goede* Leenen, die men *Hollandfche* plag te noemen, en in *Eerfleenen*.

De kwaade Leenen zijn Ambagten, Tienden of Leenlanden. De Ambagten of Heerlijkheden fterven van Vader op Zoon of Zoonen, te verheffen binnen 't jaar naa Vaders dood, voor den Rentmeester, daar zij onder gelegen zijn; betaalende, boven 't Briefgeld, eene halve Groot van elk Gemet Ambagts. Zoonen ontbrekende, mogen Dogters, voor alle anderen, 't Leen tegen den Rentmeester van 's Graaven wege losfen binnen het half jaar; mits betaalende voor 't Vrije van elk Gemet, dat tot heelen Schote en het derde Gemet vrij ftaat, zeven Schellingen en zes Grooten Vlaams, en voor 't overzetten, voor den Rentmeester, twee Grooten van 't Gemet en Briefgeld, en voor 't Vrije, dat tot halven Schote ftaat, van elk Gemet naar 't beloop en naar maate; dat het Ambagt te boek ftaat; en heeft het geen Vrij, zoo kunnen zij elk Gemet losfen voor tien Grooten. Daar ook Dogters ontbreken, zal 't mogen gelost worden door 't oudfte en naaste Manshoofd van de Zwaardzijde; en zo voort van Manshoofd tot Manshoofd, zo lang 'er eenige van de Maagfchap der Zwaardzijde zijn, en is 'er niemand van die zijde, die 't losfen wil, dan komt het oudfte Manhoofd van de Moederlijke zijde, als vooren, om te losfen binnen 't half jaar, en ten prijze als van de Dogteren gezegd is. Een Voogd moet het voor zijn Weeskind doen, of 't Weeskind, zijne jaaren gekreegen hebbende, heeft het zijn Verhaal op den Voogd. De Ambagten, in 't geheel niet gelost wordende, vervallen aan de Graaflijkheid. Geen Ambagt, of Ambagtsgevolg mag verkogt worden, dan bij ver-

lof

lof van den Graave, Momboir, Stedehouder of Rentmeester, ten waare de Verkooper wettig knaapelijk Kind of Kinders hadt; wanneer 't de Kinders, Vader, Moeder of anderen mogen koopen, en dat hebben voor vreemden, maar de oudste en naaste voor anderen, 't zij Man of Wijf; doch altijd gaat een jonger Man voor een ouder Wijf, daar zij beiden even naa zijn. Deeze loosing of overneeming moet geschieden binnen 's jaars en betaalen twee Grooten voor 't overzetten, en briefgeld, gelijk van de Dogters gezegd is. Zonder Oktrooi, daar toe opzettelijk verkreegen, mag niemand een gedeelte of gevolg van zijn Ambagt verkoopen, tot nadeel van 's Graaven regt; dewijl, 't Ambagt, aan den Graaf vervallende, zodanig een Verkooping van onwaarde zoude zijn; niettegenstaande 't Verlij van 's Graaven wege gedaan. Alle Ambagten, staande ter Steenrolle op den Naam van eene Vrouwe, die, stervende, Zoonen en Dogters agterlaat, zullen bij den Zoon of Zoonen binnen 't half jaar gelost worden; betaalende even of 't van den Vader geërfd was, en bij gebrek van Zoonen de Dogters. Eens Leenhouders Boedel *insolvent* zijnde, vermogen egter Zoons of Dogters de Leenen binnen den behoorlijken tijd te lossen, zonder dat de Schuldeischers daar regt toe hebben; ten waare de Schuldeischers of *Sequester* in de voorbaat geweest waren om de partijen, voor de Kinders, te lossen binnen behoorlijken tijd, hoedaanige lossing stand grijpt, met het zelfde regt, dat Zoons of Dogters te vooren hadden. Tienden, van den Graave te Leen gehouden, worden gelost bij den Zoon of Zoonen met één Pond van veertig Grooten Vlaams 't Gemet voor den Graave en Briefgeld en zes Grooten voor den Rentmeester als vooren. Dogters betaalen twee gelijke Ponden voor den Graave, en voor den Rentmeester als vooren. Wettige Broeders drie gelijke Ponden en voor den Rentmeester als vooren; alles binnen 't half jaar naa 't overlijden, op verbeurte der Tienden. Zoon, Dogter en Broeder ontbrekende, vervallen de Tienden aan den Graave. Tienden bij Gifte of Verkoop aan Zoon, Dogter of Broeder, worden gelost om zo veel, als of die verstorven waren; die aan een anderen verkoopende, betaalt men den

Graave drie Ponden te veertig Grooten; wanneer hij Zoon, Dogter of Broeder heeft leevende; maar die niet hebbende, heeft hij verlof noodig. Volgens oud gebruik, mogen Tienden, schoon 'er Zoons zijn, op Dogters naam gesteld worden; mits betaalende den Graave twee Guldens van 't Gemet, en den Rentmeester als vooren. Een Dogter stervende, mag haar Broeder, binnen den voorzeiden tijd, de Tienden weêr op zijn naam lossen voor drie Guldens van ieder Gemet, alzo een Broeder van zijne Zuster mag erven; maar geen Zuster van haaren Broeder. Boven de lossing moet de Verheffer aan den Rentmeester betaalen Briefgeld en voor 't overzetten zes Grooten van 't Gemet, naar gewoonte. De Tienden moeten jaarlijks ten Komptoire van den Rentmeester verpensd worden, of zij vervallen aan den Graave. De gewoone Zitdagen der verpenzinge zijn de vijftien eerste dagen in Augustus, ieder jaar. Graaflijke *Leenlanden*, die men in Zeeland *Kwaade Zeeuwsche Leenen* noemt, kunnen niet verder dan van Vader of Moeder op den wettigen Zoon of Zoonen, en niet op Dogters, Broeders of verdere Vrienden koomen; ook niet op Zoons kinderen; dewijl *Representatie* of Plaatsvulling geen stand grijpt. De lossing moet geschieden binnen 't half jaar met één Gulden van 't Gemet voor den Graave, boven 't Briefgeld, en zes Grooten voor den Rentmeester, van 't overzetten. Zoonen ontbrekende, vervalt het Leen aan den Graave. Geen Leenland mag zonder verlof verkogt worden; ten waare de Kooper wettig Kind of Kinderen hadt: dan betaalt de Kooper den Graave één Gulden van 't Gemet en voorts als vooren. Alle welke Leenen, zo Ambagten, Tienden als Leenlanden worden door Zoon of Zoonen, naa 's Vaders overlijden, gelost; zonder deswegen aan Moeder of Zusters eenige begrooting te doen. 't Zelfde heeft in Leenen, bij afsterven van de Moeder aanvaard, plaats, in opzigte van Vader en Zusters, ten waare de Leenen, staande Huwelijk, door hunnen Vader en Moeder gekogt en betaald waren; in welk geval de Zoon of Zoonen evenwel vermogen zodanige gekogte Leenen te aanvaarden; mits hun Moeder en Zusters daar tegen met andere Goederen vergoeding ontvangende; gerekend naar den inkoop van

van ieder Leengoed, zonder meer: doch de Leenen te hoog ingekogt zijnde, mogen de Zoonen hun regt laaten vaaren en 't Leen voor gemeene rekeninge en koste laaten verheffen op den naam van den Zoon of Zoonen, behoudende de Moeder, haar leeven lang, daar in de helft, en de Zusters, ieder een Kinds gedeelte. Omtrent verkogte Leenen, behouden de geregtigde Vrienden 't regt van Naasting binnen jaar en dag; wanneer de Naaster, onder betaalinge van twee Grooten van 't Gemet voor 't overzetten, en aanbiedinge van Gond en Zilver voor den Koopprijs, daar meede het verlijd wordt. Wanneer een Leen, koomende van de zijde en Maagschap van de Vrouw, staande Huwelijk, aan haar versterft, of door haar gelost of gekogt wordt, mag zij, indien zij de langstleevende blijft, hetzelve aanvaarden als eigen; mits aan 't Sterfhuis uitkeerende 't geen de partij bij losſinge, verhef of inkoop gekost heeft; schoon hetzelve niet op haaren, maar op haaren Mans naam gesteld was. Iemand, geene Kinders hebbende, mag, eenige Tienden of Leenlanden koopende, dezelve stellen op zijn eigen of op eens anders naam, van gelijke natuure als de Kooper: anders moet hij verlof van den Graave of Rentmeester hebben; ten waare hij zijn Leen van den Graave zelfs gekogt hadt. Daar meer Leenen zijn, mogen de Zoonen die onder zich verdeelen, naar goedvinden; doch bij onwille van eenige der Zoonen, zal de Kaveling op gezag des Rentmeesters geschieden, volgende daar in het VIII. Art. van het tweede Kapittel der Keure van *Zeeland*. Alle het voorenstaande heeft plaats, ten waare de Overleeden in zijn leeven van den Graave of Staaten Oktrooi hadt verkreegen, om van zijne Leengoederen bestelling te mogen maaken, dat in zulk geval kragt heeft.

Over de Eilanden *Beooster-Schelde* zijn de Leenlanden, volgens hunne Natuure, geheel anders in de opvolginge; vermits zij, gelijk de Tienden, versterven van den Vader op de Zoonen, bij gebrek van Zoonen op de Dogters, en, die ook ontbreekende, op de Broeders, en, als die verder versterven, moeten dezelve gelost worden tegen den achtsten Penning. Zodanige Leenlanden, bij gebrek van losſinge aan

den

den Graave verstervende, worden, *Beooster-Schelde*, verkogt tot al zulken regt, als met den Kooper bedongen wordt; te weeten, van Vader op Zoon, mits betaalende drie Schellingen en vier Grooten Vlaams van 't Gemet; op Dogters dubbeld, op Broeders tien Schellingen van 't Gemet, of anders als in *Bewester-Schelde*. Volgens oud gebruik in de Komptoiren *Bewester-Schelde* en andere, wordt onderhouden, dat, als Vader of Moeder sterven, Kindskinderen agterlaatende, welker Vader of Moeder overleeden zijn, de nagelaatene Ambagten, Tienden en Leenlanden gelost worden, naar de Keure van *Zeeland*, bij de Zoonen, en voorts als hier vooren; zonder dat de Kindskinders daar eenig deel of regt van hebben, alzo de *Representatie* in 't stuk van Leenen, in *Zeeland* geen plaats heeft.

Alle goede Leenen in *Zeeland* gelegen, die men in *Holland* plag te verheffen, worden verheeven ten Komptoire van den Rentmeester, onder welken dezelve behooren. Bij versterf mogen zij bij den oudsten en voorts altijd bij den oudsten en naasten van 't Geslagt tot hun voordeel verheeven worden, zo wel bij Vrouwen, als bij Mannen; doch jonger Man voor ouder Wijf, als zij even naa bestaan. 't Verhef moet geschieden binnen één jaar en zes weeken. Zulke Leenen, staande Huwelijk gekogt zijnde, moet de Vrouw, langstleevende, met de overige Kinderen, op welke zodanige Leenen niet koomen, van den Verheffer vergoeding, naar maate van den Koopprijs, ontvangen. Aan vreemden verkogt wordende, valt 'er Naasting voor de Bloedverwanten binnen den tijd van één jaar en zes weeken. De Agterleenen zijn van dezelfde Natuur als de Hoofdleenen. Zij worden gemeenlijk Verheergewaad met een paar Handschoenen, of een Sperwer, Spooren, Halsband of anderszins, volgens de Brieven en 't Leenboek, die met Geld worden afgekogt.

Erfleenen worden van niemand te Leen gehouden anders, gelijk men spreekt, dan van de Zonne en de Maane; zo dat dezelve tot geen Verhef of Heergewaade, nog tot eenige Verbindtenis staan; maar zijn nevens de *allodiale* of niet leenroerige Goederen onder Vrienden of Kinderen deelbaar.

Van

Van de Geestelijke Leenen, die van eenige Geestelijke Kollegien en Konventen te Leen gehouden worden, als van de Abtdije van *St. Paulus*, van de Domheeren van *Oud Munster*, *St. Jan*, *St. Pieter*, *St. Marie* en *St. Marten*, alle binnen *Utrecht*; die alle op zekeren bepaalden dag verpenad moeten worden, behoeven wij hier niet te spreeken, als tot het bestier der Rentmeesteren niet behoorende.

Alleen voegen wij bij dit Uittrekzel van des Heeren VAN DER HOOGE Aanteekeningen, dat de Staaten van *Zeeland* bij verscheiden' Plakaaten eene verbetering van de kwaade tot goede onversterflijke Erfleenen hebben toegestaan, onder zekere voorwaarden en lasten, te breed om hier plaats te vinden.

De Rentmeester-Generaal van *Zeeland*, *Beooster-Schelde*, die altijd zijn vast verblijf binnen *Zierikzee* gehad heeft, hadt oudtijds gelijk gezag over zijn Kwartier, als de Rentmeester-Generaal *Bewester-Schelde* over 't zijne hadt: zulks het niet noodig is van den aard en natuure deezes Ampts, nog der Leenen, daar toe behoorende, iets weder te herhaalen. Alleen moeten wij zeggen, dat het Rentmeesterschap *Beooster-Schelde*, van tijd tot tijd veele veranderingen onderworpen geweest is. In vroeger tijd was daar aan gehegt de Hooge Jurisdictie over het geheele Kwartier, maar dezelve is daar, zo te water als te lande, van afgenomen, en den Baljuw van *Zierikzee* toegevoegd, om bij denzelven, zo als voorheen bij den Rentmeester, bezeten te worden, volgens de magt, hem gegeeven, bij Gedeputeerde Raaden van *Zeeland*, wegens den Prins VAN ORANJE, van den tweeden Julij des Jaars 1574. Naderhand is de kennis over Misdaaden, gepleegd omtrent gestrande Goederen, Zeevonden en Breuken van de Jagt en Helmpootinge der Schouwsche Duinen, met den geheelen aankleeve van dien, weder aan den Rentmeester gegeeven. Nog laater is hem, bij gelegenheid van verschil tusschen hem en den Baljuw van *Zierikzee*, gelaaten *'t Bewind' of Administratie, zoo wel binnen de Stad Zierikzee en Poortambagt, als daar buiten over het Regaal Domein, niet alleen van Zeevonden aldaar ingebragt; maar ook van onbeheerde, onbehoirde en ver-* *beur-*

beurde Goederen, *mitsgaders de Calange Crimineel op 't geheele oude Territorium van Beooster-Schelde over alle mesusen in 't stuk van de voorschreeve Regaliën begaan: blijvende egter aan den Baljuw van Zierikzee de Crimineele aanklagte binnen dezelve Stad en Poortambagt, ook over Zeevond en mesusen, daar in bij Poorters en Ingezetenen van Zierikzee begaan: zijnde aan alle Steden en Vazallen het aanstaan van de voorschreeve Regaliën expresselijk geïnterdiceert, dan die daartoe bij speciale Privilegien of investiture zijn geregtigd.* Eindelijk is in den Jaare 1703, aan den Rentmeester-Generaal *Beooster-Schelde* wedergegeeven de Hooge Jurisdictie over *Dreischor*, *Sonnemaare* en *Noordgouwe*, zijnde het oude Territoir *Beooster-Schelde*. Maar over *Stavenisse*, *St. Anneland*, *Filipsland*, *Westkerke* en *Nieuwstrijen*, mitsgaders *Sommelsdijk* wordt de Hooge Jurisdictie geoefend bij den Baljuw van *Zierikzee:* doch de beheering der Domeinen bij den Rentmeester-Generaal *Beooster-Schelde*, die nevens zes, bij de Graaflijkheid aangestelde, Leenmannen en eenen Griffier, het Leenhof van *Zeeland*, *Beooster-Schelde*, uitmaaken.

Het overige gedeelte van 't Eiland van *Tholen* is, in opzigte der Hooge Jurisdictie, verdeeld. De Baljuw van *Tholen*, die ook Rentmeester der Domeinen over *Tholen* is, (welke Ampten, schoon doorgaans bij een en den zelfden Persoon bediend wordende, egter van den anderen onderscheiden zijn) heeft de Hooge Jurisdictie over de Heerlijkheden van *Tholen*, *Schakerlo* en *Poortvliet*. De andere Heerlijkheden van *St. Maartensdijk*, *Scherpenisse*, *Vrijbergen* en *Oud* en *Nieuw Vosmaar*, hebben alle de Hooge Jurisdictie zelf: hebbende de Graaf daar in alleen voor zich behouden *Doodslag boven Vrede en Zoen*, *Veeroof*, *Vrouwekragt en Zeevonden*, die daar vallen zouden; daar af de Baljuw rekening en bewijs moet doen aan den Rentmeester van *Tholen:* die ook drie Graaflijke Leenmannen ter beregtinge der Leenen bij zich heeft.

Hoewel de Jagt, Visscherij en Vogelerij onder 's Graaven Heerlijke Regaliën behooren, schijnt egter in *Zeeland* nooit een afzonderlijk Jagtgerigt geweest te zijn. Bij de Graaven is

is evenwel op dat stuk goede orde gesteld geweest. Volgens de Keure van *Zeeland* van den Jaare 1495, mogt de Graaf, Momboir, Stedehouder, Voogd of Heer van de Duinen de Misdaadigen wel vangen; maar moest dezelve binnen den derden dag den Rentmeester leveren, die hem moest houden tot dat de boete betaald was. Bij Plakaat van den Jaare 1556 was de Calange wel gelaaten aan de Officieren, doch die moesten de boeten verrekenen aan den Rentmeester *Bewester-* of *Beooster-Schelde*, onder welke zij behoorden, die dezelve weder aan den Graave moest verantwoorden: maar in den Jaare 1660 zijn de Hoofdofficieren, zonder onderscheid, gesteld in plaatze der Rentmeesteren, en de *judicature* in 't stuk van de Jagt gebleeven aan de Magistraaten der Steden en andere Hooge Regtbanken, als van ouds. Het opzigt over de Jagt is egter altijd aan de Gekommitteerde Raaden gebleeven: zo nogthans, dat ieder Ambagtsheer in zijn Ambagt daar omtrent ook bestel maaken kan en mag. Niemand is in *Zeeland* tot de Jagt geregtigd dan alleen de Ambagtsheeren, ieder in zijn Ambagt, en zulken, die uit hoofde hunner Ampten te dien tijde de gunst van de Jagt genieten; als de Heeren Gekommitteerde Raaden en die van de Rekenkamer over geheel *Zeeland*; de Hoofdofficieren en Magistraaten der Stemmende Steden, ieder in zijn Regtsgebied: maar op Faisanten mag niemand jaagen dan alleen de Gekommitteerde Raaden.

Behalven deeze Rentmeesters der Graaflijke Domeinen, wordt nog bij de Staaten van *Zeeland*, op de voorstellinge der Regeeringe van *Middelburg* aangesteld een Rentmeester-Generaal der Graaflijke Rentieren van *Zeeland*, die de Renten, ten laste der Graaflijkheid loopende, betaalt uit zekere belastinge, die op de Wijnen en Bieren gelegd is, en afzonderlijk van de andere Gemeene Middelen verpagt wordt. Aan hem moeten alle de Rentmeesters der Rentieren in de bijzondere Kwartieren rekening doen, en hij jaarlijks van zijnen ontvang ter Rekenkamer verrekenen.

De laatste Graaflijke Officier is de Baljuw van de Wateren van *Zeeland*. Dit Ampt is zeer oud, en reeds bij de Hertogen van *Bourgonje*, als Graaven van *Zeeland*, ingesteld.

In

In de Veertiende Eeuwe en vervolgens wierdt het Water-Baljuwschap van 's Graaven wege verpagt: doch zedert veele tijden is hetzelve bediend op Kommissie en Instructie der Staaten van *Zeeland*, op voorstellinge der Regeeringe van *Middelburg*, daar hij ook zijn vast verblijf houdt. Volgens deazelfs Instructie van den negenden Julij des Jaars 1581, strekt zich de Jurisdictie van den Baljuw van de Wateren, *beginnende van de Wielingen af, alsoo van Vlaenderen de Honte op tot Saifting toe, ende alsoo langs de Zeekusten; mits dat d'Officiers van Vlaenderen geen Jurisdictie en hebben op geene Feyten en Breucken binnen Scheepsboord gebeurd zijnde, noch ook op eenige gevischte Ankers, Kabels ofte andere verdronken goederen, ende voorts de stroom Bewester-Scheldt, voorbij Bergen, Reymerswale, Goes, Cats, &c. ende sal denselven Baljuw kennis neemen van alle delicten, die geschieden binnen Scheepsboord, soo wel binnen eenige Havenen, als in de Zee.* Ook heeft hij het regt van Ankeragie van alle vreemde en onvrije Schepen, die binnen zijne Jurisdictie 't Anker in den grond werpen; waar voor zij ten profijte der Domeinen schuldig zijn te betaalen naar Scheeps groote, te weeten, van elk Vat éénen Penning Grooten; en van elk Last twee Penningen Grooten Vlaams. Tot dat *Officie* behooren ook (zonder verkorting nogthans van het *districk* des Rentmeesters *Beooster-Schelde*) alle Zeevonden, als Ankers, Kabels en andere zaaken, vlottende op de wateren, of in den grond gevonden of gevischt, onder behoorlijk bergloon voor de Vinders of Visschers, en andere Regten meer. Dit Ampt heeft oudtijds geen Rang gehad; maar volgde agter den Sekretaris en Raaden van *Middelburg*; ook wierdt de Water-Baljuw in geene plegtigheden in voorvallende zaaken erkend: maar, op den zeverden Januarij des Jaars 1644, kreeg hij, door de Wet en Raad der Stad *Middelburg*, Rang agter den Baljuw dier Stad, voor hem en zijne Opvolgeren, als derde Graaflijke Officier.

Dus de Provinciaale Regeering van *Zeeland* afgehandeld hebbende, zullen wij, ten besluite van dit stuk, nog iets van de voornaamste Zeeuwsche Wetten en Privilegien aantee-

teekenen. De oudste Wetten, die men in *Zeeland* vindt, zijn vervat in de Keure van den Jaare 1260; welke, of schoon Graaf FLORIS daar in wel als Momboir van *Holland*, en de naam dier Provincie, als 't voornaamste gedeelte zijner Landen, meermaals slechts voorkomt, egter alleen aan de Inwooneren van *Zeeland* gegeeven is, gelijk zulks uit haaren Inhoud, van het begin tot het einde, en uit de Limietscheidinge aldaar blijkt. Bij dezelve was, naar de eenvoudigheid dier tijden, niet veel anders dan tegen het Vegten en diergelijke Misdaaden, die bij zo een oorlogszugtig Volk meest in zwang gingen, gewaakt. Zedert die Keure, vindt men geen Provinciaale Wetten of Statuten beschreeven, tot op de tegenwoordige Keure toe; maar wel veele Privilegien, bij de Graaven en Graavinnen van *Zeeland* gegeeven: welke nog ten meerendeele oorspronklijk in 's Lands *Archiven* ter Rekenkamer van *Zeeland* berusten. Dezelve zijn meest gegeeven ten tijde van FILIPS DEN GOEDEN, KAREL DEN STOUTEN, MARIA VAN BOURGONJE en de Keizers MAXIMILIAAN en KAREL VAN OOSTENRYK: onder welke het bekende Groot Privilegie van Vrouwe MARIA, in den Jaare 1476 verleend, uitmunt. De voornaamste Landwetten, meestendeels op de oude Privilegien gegrond, zijn begreepen in de Nieuwe Keure van *Zeeland*, door Aartshertog FILIPS, te *Brussel* in 't Jaar 1495 gegeeven, met de opvolgende *Interpretatie* en *Ampliatie*. In welke Nieuwe Keure de Steden *Middelburg*, *Zierikzee* en *Reimerswaale* evenwel niet toegestemd hebben: maar zijn die Steden gelaaten en gebleeven bij haare oude Regten, Privilegien en Kostumen: voorts in de Ordonnantie van Prins WILLEM, van den achtsten Februarij des Jaars 1583, met derzelver *Ampliatie* van den achttienden Maart des Jaars 1666 en vierëntwintigsten Januarij des Jaars 1673, op 't stuk der Politie gemaakt. Onder de aanmerkelijke veranderingen in 't oude Zeeuwsche Regt behoort, dat alle Obligatien en Renteorieven, ten laste van 't Gemeene Land, Steden of *Corpora* van *Zeeland*, die voorheen, even als onroerende Goederen, voor Schepenen moesten overgedraagen worden, volgens Plakaat van den vijftiëntwintigsten September des Jaars 1695, even eens gelijk andere roerende Goe-

deren, mogen verkogt en verpand worden; 't geen de Handel in dezelve veel gemak, en den Kooper veel zekerheid toebrengt. Nog, dat bij Plakaat van den zestienden December des Jaars 1735, aan Ouderen en anderen in opgaande Linie Vrijheid verleend is, om bij Uiterften Wille beftelling over hunne Goederen te mogen maaken volgens 't Aasdomsregt; of wel bij 't Schependomsregt, dat te vooren alleen ftand hieldt, te mogen blijven: zijnde zulken, die van buiten de Provincie zich in dezelve met ter woon koomen nederzetten, de magt gelaaten, om de *Succesfie ab inteftato* hunner voorige woonplaats te behouden; mits daar van aan den Magiftraat hunner tegenwoordige woonplaatze kennis geevende. Waar in dit Aasdoms- en Schependomsregt beftaat, is reeds hier vooren aangeteekend. Nog is, op den zelfden zestienden December des Jaars 1735, de *Confiscatie* of Verbeurdmaaking van Goederen t'eenemaal en in allen gevalle, naar 't voorbeeld van *Holland*, vernietigd.

Wij gaan over tot de Befchrijving van den Godsdienst en de bijzondere wijze van 't Kerkbeftier der Gereformeerden, die, gelijk in alle de Provincien der Vereenigde Nederlanden, ook in *Zeeland*, bijzonderlijk befchermd en gehandhaafd worden; hoewel aan andere Gezindheden der Christenen en zelfs den Jooden de vrije oeffening van Godsdienst wordt toegelaaten.

Wij hebben elders aangemerkt, dat men in *Zeeland*, zo wel als in *Holland*, reeds in den Jaare 1576, befllooten hadt den Evangelifchen Gereformeerden Godsdienst, waar door men toen den Lutherfchen, zo wel als den Gereformeerden verftondt, te handhaaven.

Omtrent de Leere, hebben die van *Zeeland*, in den Jaare 1650, op de Algemeene Vergadering in den *Hage*, verklaard, den Gereformeerden Godsdienst, zo als dezelve in 't Sijnode van *Dordrecht* vastgefteld was, te zullen befchermen. Ten aanzien van het Kerkelijk Beftier, gedraagen zij zich voornaamentlijk naar de fchikkingen van 't Sijnode van *Middelburg*, gehouden in den Jaare 1591.

Het Kerkelijk Beftier is toebetrouwd aan de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, die in kleiner Gemeenten te zamen

men eenen Kerkenraad uitmaaken; doch, in grooter, veelal bijzondere Kollegien zijn. Geene Predikanten zijn 'er Leden van den Kerkenraad, dan die, ieder in zijne bijzondere Gemeente, wettig beroepen zijn, omtrent welke beroepinge in *Zeeland* een gebruik plaats heeft, dat van de andere beroepingen in de Nederlanden verschilt.

Bij het openvallen der Plaats van een Leeraar, wordt aan de Klassis Handopening verzogt, door den Kerkenraad, in welken ten aanzien der Plaatzen, daar maar één Predikant is, een Predikant tot *Directeur*, gelijk men hem noemt, of Bestierder aangesteld wordt en voorzit. In die Plaatzen, die, door het beroepen van een Predikant naa elders, zijn opengevallen, is de Predikant, die op zijn vertrek staat, gemeenlijk de *Directeur* en blijft zo lang in zijn Gemeente tot dat het beroep van zijnen opvolger geschied is. In de plaatzen, door het afsterven van een Leeraar opengevallen, wordt een der nabuurige Predikanten doorgaans, door den Kerkenraad of anders door een *Collegium Qualificatum*, tot *Directeur* verkooren, en hem ook wel een vrije Keurstem gegeeven. Naa het verleenen van Handopening, verzoekt de Kerkenraad bij den Magistraat eenige Gedeputeerden tot de Kerkelijke Vergadering te zenden om gezamentlijk het beroep te doen, en deeze Gedeputeerden, die alle Ledemaaten der Gereformeerde Kerke moeten zijn, maaken, te zaamen met den Kerkenraad, het *Collegium Qualificatum* of het Bevoegd Kollegie uit. Het getal der Gedeputeerden is in alle de Steden niet even groot. In *Middelburg*, hoewel de Kerkenraad hier uit zestig Leden bestaat, verschijnen niet meer dan vijf Gedeputeerden uit den Magistraat, als 'er een Predikant te beroepen, en drie, als de Kerkenraad te vermaaken is. Op de Dorpen, het zij vereenigde Standplaatzen of niet, verschijnen twee Gedeputeerden, naamlijk de Ambagtsheer, indien hij Belijdenisse van den Gereformeerden Godsdienst doet, benevens een ander, uit den Magistraat, door hem gemagtigd. Indien de Ambagtsheer den Gereformeerden Godsdienst alleen toegedaan, doch geen Lidmaat is, kan hij zelve niet verschijnen; maar mag Ledemaaten magtigen, welk Regt ook de Ambagtsvrouwen hebben, die zelve

Ledemaaten of den gemelden Godsdienst toegedaan zijn. Roomschgezinde Ambagtsheeren of anderen, die van den Gereformeerden Godsdienst verschillen, hebben geen regt tot het *Collegium Qualificatum*, en de Magistraat der Plaatze benoemt als dan de Gedeputeerden. De Magistraaten van *Vlissingen* en *Veere* zenden, als Halsheeren, in de Plaatzen onder hun Gebied, meede wel eenen Gedeputeerden, zo tot de beroepinge van Predikanten als tot het vermaaken van den Kerkenraad, uitgenomen te *West-Zouburg*; doch overal niet zonder *Proteſtatie* der Ambagtsheeren tegen de Verſchijning, Voorzitting en eerſte Stemming van deezen Gemagtigden. In dit geval, komt 'er uit de Dorps Magiſtraat maar één Gedeputeerde. In Plaatzen, die ten aanzien van het Kerkelijke onder *Zeeland* behooren, doch onder de Regeeringe en 't Beſtier der Algemeene Staaten ſtaan, gelijk in *Staats-Vlaanderen* en de Plaatzen van de Barriere, wordt de Handopening verzogt aan de Raaden van Staaten en door hen verleend; en hier mogen twee Gedeputeerden uit de Krijgsoverſten, Ledemaaten der Gereformeerde Kerke zijnde, dewijl 'er geen Gereformeerde Magiſtraat is, verſchijnen. Ieder Lid van 't *Collegium Qualificatum*, zo uit de Overheden als uit de Kerkelijken, heeft zijne bijzondere Stem, en de Gedeputeerden mogen door de geenen, die hen afvaardigen, niet in hunne Stemmen bepaald worden. Zij maaken te zamen een groot getal of gros, en geduurende de zelfde Zitting hier uit een viertal, drietal, of tweetal, waar uit de beroeping ook aanſtonds geſchiedt, die aan de Klasſis ter goedkeuring, door Gemagtigden uit het Kollegie, wordt ingeleverd; en onder deezen is gemeenlijk een der Politieke Leden.

De Ouderlingen en Diakenen, welker getal overal niet even groot is, zijn alleen twee jaaren in hunne bedieninge; doch wederom verkiesbaar naa eenige rust, gemeenlijk van twee jaaren. Jaarlijks gaat de helft af, en aldus geſchiedt 'er alle jaaren een vermaaking van den Kerkenraad op eenen gewoonen vasten tijd. In zommige Plaatzen verzoekt de Kerkenraad tegen deezen tijd bij den Magiſtraat Gedeputeerden om met dezelven in een *Collegium Qualificatum*, Ouderlingen

gen en Diakenen te verkiezen en deeze aan de Gemeente voor te stellen; of elders maakt de Kerkenraad alleen eene Nominatie, uit welke de Gemeente, naamlijk de Manspersoonen, die Ledemaaten zijn, schriftelijk eene verkiezing doen. Het benoemen en verkiezen der Diakenen geschiedt in zommige Gemeenten wel afzonderlijk en op eene onderscheidene wijze. Te *Middelburg* wordt alleen de Nominatie tot Ouderlingen in een *Collegium Qualificatum* gemaakt, en die tot Diakenen in den grooten Kerkenraad, Ouderlingen en Diakenen bestaande. Uit deeze Nominatie doet de Magistraat de verkiezing van Diakenen.

Het Ampt en de Bediening der Predikanten, Ouderlingen en Diakenen verscheelt zo merklijk niet van de andere Plaatzen in de Vereenigde Nederlanden, dat wij 't noodig agten hier van in 't bijzonder te melden. Overal wordt des Zondags voor den middag een gedeelte der H. Schrift, en naa den middag de Heidelbergsche Catechismus verklaard. Te *Middelburg* heeft een gebruik plaats, om in elke week een geheel Hoofdstuk der H. Schrift, naamlijk des Dingsdags avonds een gedeelte en des Donderdags avonds het overige deel van hetzelve, volgens den loop des Bijbels te verhandelen, en aldus alle de Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments in 't geheel te verklaaren.

Het bestier van de Kerkenraaden bestaat meede, genoegzaam op den zelfden voet, als in de andere Provincien. Zij beroepen ook de Voorleezers of Voorzangers. Doch indien de Voorleezer te gelijk School moet houden, verkiest een *Collegium Qualificatum*, volgens een vrij accoord, hier toe den zelfden Persoon. In Plaatzen, daar deeze diensten niet vrijwillig vereenigd worden, staat de aanstelling van een Schoolmeester aan den Magistraat. En gelijk het met de aanstelling geschiedt, aldus is 't ook met de afzetting.

Alle de Nederduitsche Predikanten in *Zeeland*, *Staats-Vlaanderen* en eenigen der Barriere-Plaatzen, gelijk meede de Engelsche Predikanten, zijn Leden van eene der Klassen, van de Provincie van *Zeeland*, die vier in getal zijn: *Walcheren*, *Schouwen* met *Duiveland*, *Zuidbeland* of *Goes*, en *Tholen* met *Bergen op den Zoom*. De bezigheden der Klassen

in *Zeeland* koomen genoegzaam in alles overeen met die, welken wij voorheen in 't algemeen wegens de Klasfen gemeld hebben.

De Klasfis van *Walcheren* is niet alleen de grootfte der Provincie van *Zeeland;* maar ook van alle de Klasfen in de Vereenigde Nederlanden. Hier toe behooren de Kerken der drie ftemmende Steden, *Middelburg*, *Vlisfingen* en *Veere*, als meede de Kerken der drie fmalle Steden, *Arnemuiden*, *Domburg* en *Westkapelle*. Onder deeze Klasfis zijn wijders de Kerken van zestien Dorpen, op het Eiland *Walcheren* gelegen, benevens het *Nieuwe Land* of de *Middelburgfche* Polder, de vier Kerken in *Noordbeveland*, vijf Kerken onder het zogenaamde *Committimus*, *Axel*, *Ter Neuze*, *Zaamflag*, *den Hoek*, en *Biervliet*; als meede achttien Kerken in *Staats-Vlaanderen*, onder welke de Franfche Kerk te *Sluis*, die één is met de Nederduitfche, meede gerekend wordt. Bij alle deeze Kerken zijn, volgens Refolutie van de Algemeene Staaten van den negenden Januarij des Jaars 1726, nog gevoegd vier Kerken in de Plaatzen van de Barriere, te *Doornik*, *Meenen*, *Veurne*, *Yperen* met het Fort *de Knokke*; zo dat 'er zesënvijftig Kerken of liever Gemeentens tot de Klasfis van *Walcheren* behooren, die door een getal van eenëntachtig gewoone Predikanten bediend worden; behalven dat 'er doorgaans, zo hier als in de andere Klasfen, eenige *Emeriti* en *Adjuncten* gevonden worden, die insgelijks Leden van de Klasfis zijn. Deeze Klasfis heeft jaarlijks vier gewoone Vergaderingen, waar van 'er twee te *Middelburg* gehouden worden, op den eerften Donderdag van Maart en December: op den eerften Woensdag in Junij; is 'er eene gewoone Vergadering, in eene der andere Gemeenten buiten *Middelburg*: doch altijd in het Eiland *Walcheren*. De gewoone Klasfis, op den eerften Woensdag in September, wordt, om der Vlaamfche Kerken wille, altijd te *Vlisfingen* gehouden. Deeze vier genoemde Vergaderingen worden Gewoone of Ordinaire Klasfen genoemd, en des anderendaags, zijnde Donderdag, te *Middelburg* vervolgd. Behalven deeze vier gewoone Vergaderingen, worden 'er Jaarlijks nog acht andere Klasfen op ieder

eer-

eerften Donderdag in de overige Maanden gehouden, die *quasi ordinaire* of bijna gewoone Klasfen geheeten worden. Bij voorvallen van noodzaaklijkheid, houdt men ook buitengewoone Klasfen. Indien 'er een Bededag invalt in die weeken, wanneer de Klasfen gewoon zijn te vergaderen, wordt de Vergadering tot den gewoonen dag in de volgende week uitgefteld. Uit de Klasfis van *Middelburg* worden zes Predikanten gemagtigd ter bezorging der Buitenlandfche Kerken, in 't bijzonder die van *Oost-Indiën*. Deeze doen, met eenen der Heeren Bewindhebberen, het beroep van de Predikanten, en onderzoeken de zulken, die tot Krankbezoekers door de Bewindhebbers wenfchen te worden aangefteld. Deeze Gemagtigden zijn twee uit *Middelburg*, één uit *Vlisfingen*, één uit *Veere* en *Arnemuiden* te zaamen, en twee uit de andere Kerken in *Walcheren*. Nog zijn 'er uit deeze Klasfis zes andere Gemagtigden ter bezorging van de Kerken der Barriere.

De tweede Klasfis, in de Provincie van *Zeeland*, is die van *Schouwen* en *Duiveland*, waar onder achttien Kerken of Gemeenten behooren, die te zamen door tweeëntwintig Predikanten bediend worden, waar van 'er vijf in de ftemmende Stad *Zierikzee* ftaan, en twee in de fmalle Stad *Brouwershaven*; gelijk ook alle verdere Gemeenten of Kerken onder deeze Klasfis ieder één Predikant hebben. Van deeze Kerken zijn 'er tien op het Platte Land van het Eiland *Schouwen*, vijf in het nabuurig Eiland *Duiveland* en één onder *Sommelsdijk*, in het Eiland van *Overflakkée*. De twee Dorpen *Renesse* en *Noordwelle*, in het Eiland *Schouwen*, zijn de eenige zamengevoegde Gemeente, die onder deeze Klasfis gevonden wordt. De gewoone Vergaderingen worden viermaal in 't jaar gehouden, voorheen op de laatfte Dingsdagen der Maanden, Februarij, April, Julij en Oktober; doch thans op de laatfte Dingsdagen van Maart, Maij, Augustus en Oktober in de volgende Plaatzen; als te *Zierikzee* in Maart en Oktober, en wijders in Maij, April, Julij en Augustus in eene der Kerken buiten die Stad gelegen, volgens een rondgaande beurt. De buitengewoone Klasfen vergaderen altijd te *Zierikzee*.

De Klasfis van *Zuidbeveland*, die de derde in de Provincie van *Zeeland* gerekend wordt, bestaat uit viereëndertig Predikanten, die te zamen drieëndertig Kerken bedienen. Vier Predikanten zijn 'er in de Stad *Goes*, drieëntwintig voor zevenëntwintig Dorpen op het Eiland *Zuidbeveland*, waar onder vier zamenvoegingen van Kerken of Gemeenten zijn; als *Schore* met *Vlake*, *'s Heer-Abts* en *Sinouts-Kerke*, *Overzande* met *Driewegen*, en *'s Heer-Hendriks-Kinderen* met *Wisfekerke*. Wijders behooren onder deeze Klasfis de Kerk en Predikant van het Eiland *Wolfaartsdijk*, de drie Predikanten van *Hulst*, die ook *St. Jans-Steen* bedienen, de Predikant van de zamengevoegde Kerke van *Osfentsfe* en *Hontenisfe*, de Predikant van *Heinsdijk*, zamengevoegd met *Pauli-Polder*, en eindelijk ook, volgens de bovengemelde Resolutie van hunne Hoogmogenden, de Predikant van *Dendermonde* onder de Barriere-Plaatzen. De gewoone Vergaderingen der Klasfis worden, jaarlijks, viermaal gehouden op den eersten Woensdag in Januarij, Maij, Julij en Oktober, in alle de Kerken van dat Eiland, bij rondgaande beurten; doch des Dingsdags naa ieder Vergadering wordt de Klasfis in *Ter Goes* vervolgd.

Tot de Klasfis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, de vierde in de Provincie van *Zeeland*, behooren vijfëntwintig Predikanten, die den Dienst, in achtëntwintig Kerken of Gemeenten, waarneemen. Men zou deeze Klasfis mooglijk als eene zamenvoeging kunnen aanmerken, die uit twee Deelen bestaat, het Zeeuwfche en Brabantfche; alzo doorgaans de Zeeuwfche zaaken te *Tholen* en de Brabantfche te *Bergen op den Zoom* verhandeld worden; in welk geval altijd een Zeeuwfche Voorzitter te *Tholen* en een Brabantfche te *Bergen op den Zoom* de Vergadering bestiert. In het Zeeuwsch gedeelte zijn de Kerk van *Tholen*, die twee Predikanten heeft, en nog acht Kerken in de Zeeuwfche Landen, daar onder begreepen die van *Filipsland*. Ieder deezer Kerken heeft zijnen bijzonderen Predikant. Tot het Brabantfche gedeelte behooren de Steden *Bergen op den Zoom* en *Steenbergen*, die ieder twee, en aldus te zamen vier Predikanten hebben; de Schanzen *Lillo* en *Liefkenshoek* aan

de

de *Schelde*, in ieder der welken een Predikant is, en zestien Dorpen, zo onder 't Markgraaffchap van *Bergen op den Zoom*, als onder de Heerlijkheid van *Steenbergen*, die door elf Predikanten bediend worden, alzo onder dezelve de volgende zamenvoegingen zijn; als *Wouw* met *Heirl*, *Osfendrecht* met *Woensdrecht* en *Hoogerheide*, *Halfteren* met de *Roverfchaus*, *Oudenbosch*, wiens Predikant met dien van *de Hoeve* ook *Rukveen* bedient. *Oud-* en *Nieuw-Gastel* kunnen niet als een zamengevoegde Standplaats aangemerkt worden, om dat *Nieuw-Gastel* geen Kerk heeft en hierom deszelfs Inwooners te *Oud-Gastel* te Kerk gaan. De gewoone Vergaderingen van de Klasfis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom* worden maar driemaal in 't Jaar gehouden, op den eersten Dingsdag in de Maanden April, Julij en Oktober. De Plaats der Vergadering fchikt zich naar maate dat 'er Zeeuwfche of Brabantfche zaaken te verhandelen zijn, het zij te *Tholen* of *Bergen op den Zoom*, of elders aan de Brabantfche of Zeeuwfche zijde; naardien het den Voorzitter in ieder Kwartier vrij ftaat de Klasfis op zijn eigen Standplaats te beleggen; 't welk ook gefchieden mag, indien 'er nog buitengewoone Vergaderingen worden gehouden.

Behalven de Klasfikaale Vergaderingen zijn 'er in *Zeeland* nog drie andere onderfcheidene Kerkelijke Vergaderingen, de *Conventus*, de *Coetus* en het *Sijnode* geheeten.

Onder deezen is de *Conventus* of de zamenkomst alleen aan een gewoonen tijd bepaald en wordt alle drie jaaren, met bewilliging van Gekommitteerde Raaden van *Zeeland*, gehouden, naa bekomen aanfchrijving van 't Sijnode van *Zuidholland* om de *Coetus* tot het befchouwen der handelingen van het Dordfche Sijnode in den *Hage*, en der Handfchriften van de Overzetting des Bijbels te *Leiden*, te willen bijwoonen. Deeze *Conventus* beftaat in acht Predikanten uit de vier Klasfen van *Zeeland*, die twee Afgevaardigden uit hunne Vergadering tot deeze handeling verkiezen, waar in een rondgaande beurt wordt waargenomen, ten aanzien der Klasfen, uit welke de Gemagtigden worden verkooren. Naa het bijwoonen der plegtigheden in den *Hage* en te *Leiden*, welke wij elders breeder befchreeven hebben, doen

deeze Afgevaardigden verflag aan de hervatte *Conventus*, welk verflag vervolgens aan hunne Ed. Mogenden wordt overgeleverd.

De *Cœtus* van *Zeeland* wordt bijeen geroepen, indien iemand zich bezwaard vindt over het Advijs der Clasfen en de uitfpraak of het oordeel van de *Collegia Qualificata*, welke eigenlijk alleen vonnisfen over zijn leer, leven, en 't beftier der Kerke, en wanneer de bezwaarde hier van in tijds hooger beroep bij de Klasfis heeft laaten aanteekenen. In welk geval door hunne Ed. Mogenden de Staaten van *Zeeland*, op Verzoekfchrift van den *Appellant* of van de Klasfis, als derzelver Advijs door een *Collegium Qualificatum* is gevolgd, gemeenlijk of naar bevinding van zaaken een *Cœtus* vergund wordt, met bijgevoegde bepaalinge, om over die zaak alleen en geene anderen te handelen; en worden als dan twee Heeren Gekommitteerde Raaden benoemd om den *Cœtus* bij te woonen. Uit de Kerkelijken, worden 'er naa voorgaande aanfchrijven, twee uit ieder Klasfis, en aldus acht Predikanten tot den *Cœtus* gemagtigd, die met de Ed. Mog. Heeren Kommisfarisfen te *Middelburg* vergaderen, hunnen *Præses* en *Scriba* verkiezen, en naa het hooren van den geenen, die 't beroep gedaan heeft of die aangeklaagd is over de zaak oordeelen en befluiten, en hier van de handelingen overgeeven aan de Heeren Staaten van *Zeeland*, door welker goedkeuring de befluiten kragt ter uitvoeringe krijgen. De Klasfis van *Walcheren* bewaart de oorfpronklijke handelingen, en de andere Klasfen krijgen 'er ieder een affchrift van. De voorbeelden van dergelijken *Cœtus* zijn, zedert een Eeuw niet menigvuldig. In dien van den Jaare 1683, wierdt de berugte PONTIAAN VAN HATTEM, Predikant te *Filipsland*, en in dien van den Jaare 1711, zijn Naavolger GOZUIN VAN BUITENDYK, Predikant te *Schore* en *Vlake* veroordeeld.

De Sijnodaale Vergaderingen worden niet, gelijk in de andere Provincien jaarlijks op gezette tijden gehouden, met toelaatinge en afzendinge van Correspondenten uit en tot andere Sijnoden; maar op verzoek aan en met goedvinden van de Staaten van *Zeeland*, ten overftaan van twee Kommis-

misslarisfen uit hun Edel Mogenden. Wijders beftaat een Sijnode van *Zeeland* in twee Gemagtigden Predikanten en twee Ouderlingen uit ieder Klassis, die in eene der ftemmende Steden van *Zeeland*, volgens de uitfchrijvinge, nu in de eene, en dan in de andere Stad bij een koomen, en over zaaken, betreffende het gemeene welzijn der Kerken handelen en befluiten, van het beflootene verflag doen aan de Heeren Staaten van *Zeeland*, en derzelver goedkeuringe moeten afwagten, om kragt van uitvoering aan hunne handelingen te geeven. Men heeft een voorbeeld, dat een Sijnode, naamlijk te *Middelburg*, in den Jaare 1593, buiten tegenwoordigheid van Gemagtigde Heeren uit de Staaten van *Zeeland* is gehouden; doch deszelfs befluiten zijn niet goedgekeurd: ook hebben de Sijnoden van den Jaare 1597 te *Goes*, van den Jaare 1602 te *Tholen*, van den Jaare 1610 te *Veere*, en van den Jaare 1618 te *Zierikzee* geene goedkeuringe genooten. De goedgekeurde Sijnoden zijn die van *Middelburg*, in den Jaare 1591, van *Goes*, in den Jaare 1620, en van *Tholen*, in den Jaare 1638, hoewel met eenige bepaalingen.

De zes ftemmende Steden van *Zeeland* hebben ieder een Walfche Kerk, onder welke die van *Middelburg* door drie Predikanten, die van *Vlisfingen* en *Zierikzee*, ieder door twee Predikanten, bediend worden; de Kerken van *Goes*, *Veere* en *Tholen* hebben ieder één Predikant. *Bergen op den Zoom*, in het Kerkelijke voor een Zeeuwfche Stad gerekend, heeft insgelijks een Walfche Kerk en Predikant. De Walfche Kerken van *'t Sas van Gend*, *Kadzant*, *Groede*, *Aardenburg* en *Oostburg*, die ieder een Predikant hebben, worden meede doorgaans voor Zeeuwfche Kerken gerekend: zij behooren alle tot de Algemeene Walfche Sijnode der Vereenigde Nederlanden. Alle de Kerken in de ftemmende Steden van *Zeeland* en *Bergen op den Zoom* hebben, onder de dertig Plaatzen, waar in de Walfche Sijnode gehouden wordt, ook hunne rondgaande beurt. Het beroep der Walfche Predikanten, en het veranderen der Kerkenraaden, in *Zeeland*, gefchiedt mede door een *Collegium Qualificatum*, uitgezonderd

te

te *Middelburg*, daar, zedert de Resolutie der Staaten van *Zeeland*, van den eersten Maij des Jaars 1699, en der Regeeringe van *Middelburg*, van den eenëntwintigsten des zelfden Jaars, om aan de Walsche Kerke aldaar een derden Predikant toe te voegen, een Predikant beroepen wordt, door alle de Predikanten en Onderlingen, niet alleen die in werkelijken dienst zijn, maar ook door zulken, die reeds zijn afgegaan; ook mogen de afweezende, door ziekte of ander beiet, hunne stemmen schriftelijk inleveren. Het beroep wordt aan de Regeering van *Middelburg* ter goedkeuring aangeboden. De Walsche Kerkenraad te *Middelburg*, wordt alleen door de in dienst zijnde Leden veranderd.

De Engelsche Kerken te *Middelburg* en *Vlissingen*, welke tot de Nederduitsche Klassis van *Walcheren* behooren, beroepen hunne Predikanten en veranderen hunnen Kerkenraad meede in een *Collegium Qualificatum*.

De Schotsche Kerk te *Veere* behoort tot de Klassis van *Edenburg* in *Schotland*, die, ten dienst der Kerke te *Veere*, een Predikant zendt; doch hij geniet zijne Wedde, gelijk alle de andere Gereformeerde Predikanten in deeze Provincie, van de Staaten van *Zeeland*.

Behalven de gehandhaafde Gereformeerde Gemeente, wier Kerkbestier wij tot dus verre hebben beschouwd, zijn 'er in *Zeeland* geene andere Protestantsche Gemeenten dan van Lutherschen en Doopsgezinden of Mennoniten.

De Lutherschen hebben hunne Kerken te *Middelburg*, *Zierikzee* en *Vlissingen*; die te *Middelburg* door twee, te *Zierikzee* en te *Vlissingen* ieder door éénen Predikant bediend worden.

Vijf Vergaderingen van Doopsgezinden of Mennoniten zijn 'er thans in *Zeeland*, te *Middelburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Vlissingen* en *Middelharnis*, in 't Land van *Overflakkée*. Twee Predikanten bedienen de Gemeente te *Middelburg*, en in de overige is 'er in ieder één Predikant. De Doopsgezinden zijn de eenige onder de verschillende Gezindheden, in *Zeeland*, die het regt hebben en oeffenen om hunne Ledemaaten in Ondertrouw aan te neemen en hunne Trouw te bevestigen; 't welk

in

in den Jaare 1734, aan die van *Zierikzee* door de Overheid wierdt bekragtigd; doch behalven deeze moeten alle andere Gezindheden in de Gereformeerde Kerken door de Bedienaars van dezelve ondertrouwd en getrouwd worden.

In *Zeeland* zijn vijf Statien van Roomschgezinden, te *Middelburg*, *Vlisfingen*, *Zierikzee*, *Goes* en in het Land van *Ter Goes*, onder welke die der Stad *Goes* een Minderbroeder is en de overige Waereldfche Heeren zijn. Hunne Vergaderplaatzen hebben uiterlijk geen teekenen van Kerken.

De Jooden hebben alleen te *Middelburg* een Sijnagoge. Te *Vlisfingen* is 'er onlangs een geweest; doch zij, die dezelve verzogten en verkreegen hadden, zijn ras wederom verloopen.

Zeeland beftaat tegenwoordig uit elf, zo groote als kleine, Eilanden, die alle bebouwd en tegen den Zeevloeden afgedijkt zijn; te weeten, *Walcheren*, *Schouwen*, *Duiveland*, *Zuidbeveland*, *Tholen*, *Noordbeveland*, *Wolfaartsdijk*, *Filipsland*, *St. Joosland*, *Sommelsdijk*, zijnde een gedeelte van 't Eiland *Overflakkée* en *Oostbeveland*, en heeft nog aan 't vaste Land *Nieuw-Vosmaar*, 't geen tegen *Brabant* grenst.

De verdeeling van *Zeeland* wierdt van ouds onderfcheidenlijk gemaakt, volgens 't Geestelijke of volgens 't Waereldlijke Regtsgebied. Volgens het Geestelijke beftondt het in vier Dekenfchappen, naamlijk van *Walcheren*, *Schouwen*, *Zuidbeveland* en *Borfele*. Derzelver Dekens, ook *Provifors* genoemd, wierden aangefteld bij den Domproost van *Utrecht*, die van 's Bisfchops wegen het bewind over de Zeeuwfche Kerken hadt. De Dekens hadden groot Gezag en Regtsgebied; zo dat zij zelfs in Burgerlijke gefchillen tusfchen Stedelingen en Landlieden vonnis velden. Volgens het Waereldlijke wierdt *Zeeland*, naar den loop der Riviere *de Schelde*, die *Zeeland* in twee deelen klieft, verdeeld in *Zeeland Bewester-Schelde* en *Zeeland Beooster-Schelde*; welke verdeeling doorgaans in de Graaflijke Brieven gevonden, en in de Keure van *Zeeland*, van den Jaare 1495 gemaakt, gehouden wordt.

On-

Onder *Zeeland Bewester-Schelde* behoorcn zes Eilanden, te weeten, *Walcheren*, *Zuidbeveland*, *Noordbeland*, *Wolfaartsdijk*, *St. Joostland* en *Oostbeland*.

Onder *Zeeland Beooster-Schelde*, behooren vijf Eilanden, te weeten, *Schouwen*, *Duiveland*, *Tholen*, *Sommelsdijk* in *Overflakkée* en *Filipsland*, mitsgaders *Nieuw-Vosmaar* aan 't vaste Land.

De Steden, gelijk wij reeds hier vooren aangeteekend hebben, wierden van ouds verdeeld in Groote, die ook Goede en Graaflijke Steden genoemd wierden, als *Middelburg*, *Zierikzee*, *Romers-* of *Reimerswaale*, (volgens de oude Brieven *Remburgwaale*,) *Goes* en *Tholen*; en in Smalle Steden, die simpele Steden gezegd worden, als *Veere*, *Vlissingen*, *Domburg*, *Westkapelle*, *Brouwershaven*, *Kortgene* en *St. Maartensdijk*. In laateren tijd hebben *Vlissingen* en *Veere* onder de Groote Steden plaats gekreegen en is *Arnemuiden* tot de Smalle Steden bijgevoegd.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

Zeevangk, een Dijkgraafschap, in het gedeelte van Noordholland, *Waterland* geheeten. Het bevat een gedeelte der Stad *Edam*, de Regtsbannen van *Oosthuizen*, *Hobreede*, *Middelie*, *Axwijk* en *Kwadijk*. Het strekt zich langs de Zuiderzee tot aan de Ban van *Etershem*, en van *Edam* aan de Landzijde langs de *Purmer* tot *Kwadijk*, van daar langs de *Beemster* tot *Oosthuizen* aan den Zeedijk. In zijn grootte wordt he gerekend op vierduizendtweehonderd Deimpten of tweeduizendachthonderd Morgen Lands. De grond is hier meest al veenagtig, zo dat 'er de Ingezetenen Turf maaken voor hun eigen brand. De Landerijen zijn 'er vrugtbaar, en de Groente, welke men hier voortkweekt, wordt doorgaans smaaklijker gehouden dan in andere Polders of Meeren. Dewijl hier altoos Muizen in 't Land gevonden worden, is men wel gewoon *Zeevangk* de Moeder der Muizen te noemen. De Dijksregeering van *Zeevangk* wordt geoeffend door den Hoofd-Officier van *Edam*, als Dijkgraaf, met

met vijf Heemraaden; één uit de regeerende Burgemeesteren van *Edam*, één uit *Warder*, één uit *Middelie*, één uit *Kwadijk*, uit de Rijkdommen van ieder dier Dorpen, en één uit Burgemeesteren van *Oosthuizen*. De Sekretarissen van *Edam* zijn ook Sekretarissen van *Zeevangk*. Dit Kollegie houdt zijne Vergadering te *Edam*; de tijd is niet vast bepaald; doch geschiedt gewoonlijk om de veertien dagen. De *Zeevangks Keuken-* of *Koekendijk*, die *Etershem* voor een gedeelte tegen de Zuiderzee beschermt, heeft den Baljuw van *Oosthuizen* tot zijnen bijzonderen Dijkgraaf, doch de zelfde Heemraaden als *Zeevangk*. Deeze Dijk begint daar de Ban van *Warder* eindigt en loopt tot de Hoogte van het Dorp *Etershem*; daar *Etershems Keukendijk* zijnen aanvang neemt, en zich uitstrekt tot aan de Ban van *Schardam* bij de Dulkersluizen. De Baljuw van *Oosthuizen*, in hoedanigheid van Baljuw of Schout van *Etershem*, heeft als Dijkgraaf het bewind over deezen Dijk, met de Schepenen van *Etershem*. Buiten de *Zeevangks* en *Etershems Keukendijken* legt nog een Buitenpolder, de *Ooster-Koog* geheeten, die bij den gemelden Baljuw met drie bijzondere Heemraaden bestierd wordt. Met opzigt tot deeze laatste bijzondere Dijkgraasschappen, wordt *Etershem* gezegd niet onder *Zeevangk* te behooren.

De Ambagten en Dorpen van *Zeevangk* behooren alle onder het Hoog Regtsgebied van de Stad *Edam*: behalven dat *Oosthuizen* met *Hobreede* en *Etershem* Hooge en Vrije Heerlijkheden zijn. Die onder *Edam* zijn *Warder*, *Middelie*, *Axwijk* en het grootste gedeelte van *Kwadijk*, die ook allen in de lasten dier Stad draagen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*.

ZEEWORMEN. Bij deezen naam is, in de Nederlandsche Provincien, vooral die aan de Zuiderzee grenzen, zeer bekend een schepzel, 't welk, op het uitwendig aanzien niets schrikwekkende of dat veele schade kan veroorzaaken, aankondigt; doch 't geen, evenwel, de schroomlijkste verwoes-

tin-

tingen, ginds en elders, heeft aangerigt. Het zijn naamelijk Wormen van de gewoone gestalte, doch op het aanraaken, meer week en lijmerig dan hunne soortgenooten, welke in de aarde kruipen. De lengte is niet eenerlei, bij sommigen van drie, vier of meer, bij anderen zelf van veertien duimen. Hunne verbaazende sterkte, blijkbaar in de uitwerkzels, die zij voortbrengen, is gelegen in hunnen kop; deeze is gewapend met eene soort van zaag, zo sterk en scherp, dat zij, door middel daar van, het hardste hout doorbooren, en door de dikste paalen, in allerlei rigtingen, bogten en kromten, zich eenen doortogt kunnen baanen. Voorts heeft het diertje, ter wederzijde van den weeken staart, insgelijks twee schelpagtige Schaaren, of Zaagen, die veeltijds buiten het hout uitsteeken, en, waarschijnlijk, inzonderheid dienen ter bescherminge van de staart, door welken de Worm adem haalt.

Vóór het Jaar 1730 was dit gedierte, hier te Lande, geheel onbekend. Allereerst ontdekte men hetzelve, in den Herfst des gemelden jaars, op het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*, in het paalwerk, waar mede de vermaarde Westkappelsche Dijk, tot dien tijd toe, aan den buiten- of zeekant was bezet. Omtrent een jaar daar naa bespeurde men het zelfde kwaad, aan den Westfrieschen Dijk, bij *Medemblik*, voorts aan *de Helder*, op *Texel*, en ook langs de kusten der Provincie *Friesland*. Oud en nieuw, eeken en greenen hout, zonder onderscheid, wierdt van dit gedierte doorvreeten. Meest al zag men van buiten aan de Paalen alleenlijk kleine gaatjes, door welke de Wormen, waarschijnlijk kort naa dat zij waren uitgebroeid, na binnen kroopen: doch van binnen vondt men bolligheden, in welke een volwassen mensch rijklijk zijnen vinger konde leggen. In deezervoege waren zeer veele duizenden Paalen zodanig doorknaagd, dat eenige van zelf, anderen door den minsten slag van het water, om verre vielen. Volgens het oordeel van schrandere Natuuronderzoekers moest het Vaderland van dit Gewormte gezogt worden in Oost- of Westindie, of volgens anderen nader bij, in de Noordzee; in de schepen, waar aan men ze, reeds voor langen tijd, hadt ontdekt, zouden zij herwaarts

waarts zijn overgebragt. ABRAHAM DE BRUIN en PIETER en ADRIAAN VAN ZWYNDRECHT, Kooplieden te *Rotterdam*, hunne gedagten laatende gaan over de middelen, ter weeringe der schade, door dit gedierte veroorzaakt, waren van oordeel, dat hetzelve leefde van zekere besmetting in het water, om welke weg te neemen, zij meenden een onfeilbaar middel te hebben uitgevonden. Diensvolgens vervoegden zij zich, met hunnen voorslag, bij 's Lands Staaten, en eischten, voor hunne ontdekking, eene somme van tweemaalhonderdduizend guldens, indien de opgegeevene middelen in alles voldoende bevonden wierden. Doch men heeft zich van hunnen voorslag niet bediend. Men weet, dat zints dien tijd, de Zeeweeringen, op veele plaatzen, eene andere gedaante hebben gekreegen, die van eene schuine glooijinge van Kei- en Klipsteenen, buitenwaarts tegen den Dijk, in de plaats van de reijen paalen, waar mede dezelve, tegen het geweld der aanklotzende golven, plagt beschermd te worden. Daar men zich nog van Paalwerk bedient, gelijk nog het geval is langs de Zeedijken in *Friesland*, wordt hetzelve, aan de buitenzijde, insgelijks door zwaare steenen, op veele plaatzen, tegen de aannadering van het Gewormte beschut. Hier door hebben de Zeedijken ongelijk grooter sterkte en vastigheid bekoomen, dan zij voormaals hadden. Met regt heeft men hierom aangemerkt „ dat de plaag der „ Zeewormen, om welker afwending, de Godheid, op bevel der Overheid, in de Kerken deezer Landen ernstelijk „ gesmeekt wierdt, bij de uitkomst is gebleeken, tot eenen „ zegen voor de ingezeetenen geweest te zijn."

Zie C. BELKMEER, *Natuurkundige Verhandeling*; J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*.

ZEGERS, (DANIEL) gebooren te *Antwerpen* in den Jaare 1590, hoewel tot den Geestlijken stand opgebragt, en in het Genootschap der *Jesuiten* aangenomen, oeffende tevens, door eene natuurlijke zucht daar toe gedreeven, de schilderkunst.

kunst. Bloemen waren voornaamlijk, zo niet alleen, de vrugten van zijn penfeel. Hij was een leerling van JOHAN BREUGEL, bijgenaamd *de Fluweele*, die, in zijnen vroegen tijd, een Bloemfchilder was geweest. In de Kerk zijner Orde, binnen zijne Geboortefstad, verfierde hij eene gantfche Kapel met bloemftukken, zo verwonderlijk fraai bij elkander gefchikt, en natuurlijk gekoleurd, dat alle des kundige aanfchouwers over 's Mans fmaak en de uitvoering verrukt ftonden. FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, was, nevens verfchelden andere Grooten, een bewonderaar van ZEGERS penfeelkunst. Voor twee van zijne Stukken fchonk hij hem eene aanzienlijke vereering. Zijne beeltenis gaat in prent uit, door JAN LIEVENS gefchilderd. De tijd van des Kunstfchilders overlijden is ons niet gebleeken.

Zie HOOGSTRATEN, *Woordenboek*.

ZEGWAART; zie ZOETERMEER.

ZEIST, eene Heerlijkheid, in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, in het Oosten van de Stad van dien naam, was langen tijd vereenigd met *Driebergen*, doch, zedert daar van zijnde gefcheiden, maakt zij thans eene afzonderlijke Heerlijkheid uit. Haare uitgebreidheid wordt gerekend op zeshonderdzevenënzestig Morgens en driehonderd Roeden. Doch haar regtsgebied ftrekt zich veel verder uit, en wel noordwaarts meer dan drie uuren gaans in de lengte, over een groot deel der Amersfoortfche bergen, tot op een korten afftand van het Dorp *Vuurfche*. Het getal der Huizen, binnen de Heerlijkheid begreepen, zal ruim honderd bedraagen. Behalven de Hervormden en Hernhutters, ontmoet men 'er zeer veele Roomschgezinden.

ZEIST, een Dorp in de bovengemelde Heerlijkheid gelegen, hemelsbreedte ruim eene Duitfche mijl, in eene rechte lijn, ten Oosten van de Stad *Utrecht*. *Zeist* is het oudfte Dorp in deezen oord, en reeds in den Jaare 838, onder

dien

dien naam, of eigenlijk van *Seyst*, vermeld. 't Geen wegens het Kosterschap van de Kerk deezer Plaatze wordt verhaald, alsof hetzelve, van ouds, wel dertigduizend guldens jaarlijks zou hebben opgebragt, wordt door den beschrijver van den *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, met regt op de Lijst der vertelzeltjes geplaatst. Van de hooge oudheid des Kerkgebouws, dat weleer aan den H. RADBERTUS was toegewijd, getuigt, deels een oud opschrift, waarin men het Jaargetal 1180 leest, deels de menigte Duifsteen, die, als een vast kenmerk van oudheid, het gewijde gestigt onderscheidt. Niets merkwaardigs bevat de Kerk van binnen, ten zij men daar voor houde, twee groote Zarksteenen in het Koor, welke, naar het verhaal van sommigen, door de geweldige vuuren, welke de Franschen, die, in den Jaare 1672, hier eenigen tijd huis hielden, daar op gestookt wierden, in veele stukken zouden gesprongen zijn. Hoe 't hier mede zij, zeker gaat het, dat, in het gemelde jaar, Koning LODEWYK DE XIV, eenige dagen, in dit Dorp, zijn verblijf heeft gehouden, in een huis, staande ten Oosten van de Kerk, zedert door den Schout der Heerlijkheid bewoond. *Zeist*, op zich zelve van gering aanzien, heeft, zints eene halve Eeuw, merkelijke vermaardheid verkreegen, naa dat de *Hernhutters* zich aldaar gevestigd hebben. Een berigt wegens die Gezinte behoort niet tot deeze plaats. In ons *Woordenboek* kan de Leezer deswegen eenige bijzonderheden vinden op een bijzonder Artikel, Deel XX, bladzijde 569. Van hunne Stigting in dit Dorp zullen wij slegts het volgende aanteekenen. Digt bij het *Huis te Zeist*, waar van wij naderhand zullen spreeken, ter wederzijden der groote Laan, hebben de *Hernhutters* verscheiden aanzienlijke gebouwen gestigt, te weeten, behalven verscheiden Kamers, twee ruime wooningen voor ongehuwden, ééne voor de Mans, het *Broederhuis*, en ééne voor de Vrouwen, het *Zusterhuis* genaamd; voorts een *Weduwenhuis*; wijders nog eenige andere aanzienlijke woonhuizen, aan bijzondere persoonen, of groote Winkeliers, deezer gezinte toegedaan, behoorende; en eindelijk het *Gemeentehuis*, hebbende van buiten de gedaante van eene welopgehaalde burgerwooning, doch van binnen die

van eene nette Kerk, met een fraai Orgel en Gallerijen versierd. Het is een nieuw gestigt, niet langer geleeden dan het Jaar 1770, heeft men, met het houden van godsdienstige bijeenkomsten in hetzelve, eenen aanvang gemaakt. Afwisselende in het getal der leden deezer Gezinten; ten tijde der stigtinge van de straks gemelde Vergaderplaatze telde men 'er tusschen de dertig en veertig huisgezinnen, behalven de mannen en vrouwen in het Broeder- en Zusterhuis. Door gantsch Nederland beroemd zijn de winkels, welke in het Broederhuis worden opgehouden. Van allerlei goederen en kostbaarheden wordt het fraaiste en zindelijkst bewerkte, hier te koop geveild. De Hernhutsche winkeliers te *Zeist* hebben den naam, dat men op de dengdelijkheid hunner goederen zich veilig mag verlaaten; doch met een, dat zij zich rijklijk laaten betaalen. Onbezonnen Godsdienstijver wette, t'eenigen tijde, het zwaard der vervolginge tegen de *Hernhutsche Zeistenaars*; men bedroeg hen, bij 's Lands Staaten, als eenen niet te duldenen hoop van vreemd en schadelijk denkende nieuwheidzoekers, die den Christlijken, dat wil zeggen, op zijn Gereformeerd begreepenen Christlijken Godsdienst, met ik weet niet welke onheilen dreigden. Eene ondervinding van bijkans eene halve Eeuwe heeft die betigting gelogenstraft; terwijl het anders bijkans vergeeten *Zeist*, door de inwooning der Broeder- en Zusterschap, zints den aanvang tot heden toe, geene geringe voordeelen heeft getrokken. Aanzienlijk is de toevloed, uit bijkans alle de Vereenigde Gewesten, van vermaakreizigers, welke, van tijd tot tijd, deeze Plaats koomen bezoeken, en, zo door hunne verteeringen, als door het begunstigen der Hernhutsche winkels, aanmerkelijke sommen agterlaaten.

ZEIST, (*Huis te*) een aanzienlijk hedendaagsch gebouw, in het straks gemelde Dorp, aan het einde van hetzelve, in het Zuidwesten van de Kerk, voor ruim honderd jaaren op de puinhoopen van een vroeger gebouw gestigt. 'Er bloeide naamelijk, al in overoude tijden, in de Provincie van *Utrecht*, een Geslagt, welk van het meer genoemde Dorp zijnen naam ontleende. Dus vindt men, reeds zo vroeg als in den Jaare

1164,

1164, eenen GODFRIED VAN ZEITS, en, tachtig jaaren laater, eenen WILLEM VAN ZEIST, vermeld. Bijkans tweehonderd jaaren bleef het Geflagt in weezen, in eene onafgebrokene opvolging van mannelijke erfgenamen. Het laatfte mansoir liet eene Dogter naa, welke, in den Jaare 1360, met eenen Heer BORRE VAN AMERONGEN in den echt tradt. Zij baarde eenen Zoon, die, met behoud van zijns Vaders Wapen, zijn Moeders naam aannam. Het *Huis te Zeist*, welk dus al vroeg bekend zal geweest zijn, kwam vervolgens, en wel bepaaldelijk in den Jaare 1445, in het Geflagt van RENESSE. Eene Dogter uit hetzelve, zich noemende MARIA VAN RENESSE VAN ZEIST, getrouwd aan Heere DIRK VAN ZUILEN VAN HERMELEN, hadt eene Dogter, JOHANNA genaamd, gehuwd aan GERRIT VAN CUYLENBURG, die het als een vrij eigen goed bezat, tot in den Jaare 1536, wanneer het Huis, door de Edele Mogende Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht*, voor Riddermaatig wierdt verklaard. Naderhand is het Huis vervallen, tot dat het, door WILLEM VAN NASSAU, *Heer van Odyk en Cortienne*, verbeeldende de Eerften en de Edelen in de Regeering der Heeren Staaten van *Zeeland*, in een veel luisterrijker ftand herfteld wierdt. Te weeten, de Heer VAN ODYK, in den Jaare 1677, ter Staatsvergaderinge van *Utrecht*, een Gefchrift hebbende ingeleverd, waar in hij vertoonde, dat hij in onderhandeling ftondt over eene aanzienlijke uitgeftrektheid landerijen, onder het Geregt van *Zeist* gelegen, verzogt dat aan hem bij koop het hooge en laage Regtsgebied over de Dorpen *Zeist* en *Driebergen* mogt worden afgeftaan, met eenige onderhoorige gehugten, en tevens om de vrijheid tot den herbouw van het vervallene en gefloopte *Huis te Zeist*, mids daar aan wierdt vastgemaakt het voorregt van Riddermaatigheid, welk het oude Huis altijd hadt genooten. Het een en ander wierdt den verzoeker ingewilligd; 't welk zich gereedlijk laat begrijpen, hoewel zulks in een ander geval merkelijken tegenftand zoude ontmoet hebben, wanneer men in aanmerking neemt, hoe in de Opene Brieven, den Heere VAN ODYK ter hand gefteld, en bij het Hof der Provincie geregistereerd, gezegd wordt, dat het verzoek was toegeftaan „ in achtinge en confideratie ge-

„ nomen zijnde de favorabele recommandatie van zijne Hoogheid, den Heere Prince VAN ORANJE, den Staaten deezen „ aangaande gedaan." Gemelde Heer VAN ODYK ſtigte, zedert, het tegenwoordig Huis, in zeer weelige en uitgeſtrekte plantaadjen, hebbende van vooren eene breede laan, door middel van een ijzeren Hek van den gemeenen weg afgeſcheiden. Het Huis, van binnen van eene menigte groote en fraaie Vertrekken voorzien, heeft twee groote Vleugels; dienende den eenen tot Keuken en Stallingen, den anderen tot eene Oranjerie. Rondom loopt eene breede Graft of vijver, die ter wederzijden eene Kaskade heeft. Agter het Huis is een digtbelommerd bosch, van hoog opgaande en zwaare Beukenboomen. Zints de eerſte ſtigting, is het Huis meermaalen van eigenaar verwisſeld.

Zie, onder andere, *Tegenwoordige Staat van Utrecht.*

ZELBARNEN. Van de beteekenisſe deezes woords, en van de zaak, daar mede bedoeld, zullen wij beneden, op het Art. ZIERIKZEE, eenig verſlag doen.

ZELHEM, een Dorp, in de Provincie *Gelderland*, in het Landdrostampt van *Zutfen*, ruim anderhalf uur gaans in het Noordoosten van *Deutichem*, ter plaatze, alwaar verſcheiden rijdwegen elkander ontmoeten. *Zelhem* mag wel onder de fraaie Landdorpen gerangſchikt worden. Men ontmoet 'er een goed aantal deftige wooningen. De Gemeente der Hervormden heeft 'er eene Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend. Voorts heeft *Zelhem* zijn afzonderlijk Rigterampt.

ZELTNEERING; zie ZIERIKZEE.

ZELHOUT; zie ZIERIKZEE.

ZEVENAAR; zie ZEVENDER.

ZEVENBERGEN, (*De Heerlijkheid van*) gelegen in het Zuidwestlijk gedeelte van *Holland*, ftrekt zich, met haare Noordlijke rigting, uit langs het dus genaamd *Hollandsch Diep*, tot aan de Heerlijkheid van de *Hooge en Laage Zwaluw* in het Oosten. In het Zuiden ftoot zij tegen de Baronnie van *Breda* en het Markgraaffchap van *Bergen op den Zoom*. De geheele uitgeftrektheid wordt op ruim drieduizend Bunderen begroot, meestal goed Weid- en Zaailand. Voor ruim eene halve Eeuw ftonden in het gantfche distrikt driehonderdzeventig Huizen. Bijkans anderhalve Eeuw geleeden wierdt de Heerlijkheid een eigendom van de Weduwe van Prinfe FREDERIK HENDRIK. Zij bleef in het Geflagt van NASSAU tot op onzen tijd.

ZEVENBERGEN, (*De Stad*) ligt in het Zuidwesten van de Heerlijkheid van dien naam, vier uuren ten Zuidoosten van *Dordrecht*, aan eene Graft, die uit de Maas vloeit. Volgens zommigen zou *Zevenbergen*, van ouds, eene groote Stad geweest zijn, en men daar van de bewijzen ontmoet hebben in het opdelven van fondamenten van Huizen, in gronden, thans tot den Landbouw dienende. De vermaarde Overftrooming, van den Jaare 1421, was, onder andere, eene medewerkende oorzaak van den gedeeltelijken ondergang deezer Plaatze. Weleer was *Zevenbergen* bewald, en verfterkt met een Slot of Kasteel, waar van de tijd der ftigtinge onbekend is; vindende men daar omtrent alleenlijk aangeteekend, dat het reeds ten tijde der ongelukkige Graavinne JAKOBA VAN BEYEREN geflegt is. Hoewel klein in haaren omtrek, is, nogthans, de Stad niet onvermaaklijk gelegen; ontvangende niet weinig bloeis en leevens van den doortogt tusfchen *Antwerpen* en den *Moerdijk*. De Kerk der Hervormden, een tamelijk fraai gebouw, wordt door haaren eigen Leeraar bediend, die een Lid der Klasfis van *Zuidholland* is. De Roomschgezinden hebben 'er insgelijks eene Statie. Voorts ontmoet men te *Zevenbergen* geene Openbaare Gebouwen, die eenigzins in het oog vallen, zelf niet het Huis der Gemeente.

Zie s. VAN LEEUWEN, *Batavia Illuftrata*.

Zevender, ook wel *Zeventer*, of *Zevenaar* genaamd, eene Vrije Heerlijkheid, in het gedeelte van *Gelderland*, de *Lopikerwaard* genaamd, doch aan de Provincie *Holland* onderhoorig. Haare uitgestrektheid vinden wij op tweehonderd zevenënnegentig Morgens en honderd Roeden Lands begroot. Men ontmoet 'er geen Kerkdorp. De weinige bewooners van een klein getal Huizen, die hier en daar verspreid staan, gaan in het nabuurig Dorp *Lopik* hunnen Openbaaren Godsdienst waarneemen.

Zevenhoven, met de Buurten, daar toe behoorende, en met *Noorden*, eene zelfde Ambagtsheerlijkheid. Zij ligt in de Provincie van *Holland*, en meer bepaaldelijk in dat gedeelte van het Baljuwschap van *Rhijnland*, 't welk aan het Sticht van *Utrecht* grenst. Van wegen het gestadig toeneemen van uitgeveende waterplassen, kan de uitgestrektheid des Distrikts niet naauwkeurig worden aangeweezen. Reeds een merkelijk aantal jaaren geleeden wierdt de Ambagtsheerlijkheid op ruim elfhonderd Morgens Lands begroot. Tegenwoordig kan zij, op verre na, dat getal niet haalen. Van de drie Polders, waaruit *Zevenhoven* voormaals bestondt, is één geheel, en een andere voor het meerengedeelte, verdweenen. De Hervormde Kerk van het Dorp wordt door haaren eigen Leeraar bediend. De *Remonstranten* hebben 'er insgelijks eene Gemeente, vrij talrijk in Ledemaaten, naar gelang der Plaatze, doch merkelijk verminderd, in vergelijking van vroegere dagen. De Vergaderplaats der Roomschgezinden staat een weinig buiten het Dorp. Het beroep zo van den Hervormden, als van den Remonstrantschen Leeraar, geschiedt hier door de stemming van alle de Mansiedemaaten, welke verkiezen, daar aan deel te neemen. Behalven de Veenerij, worden te *Zevenhoven* verscheiden handwerken geoeffend, inzonderheid het smeeden van Yzerwerk tot allerhande Arbeiders- en Keukengereedschappen. In eene opgave, voor eene halve Eeuw gedaan, vinden wij het getal der Smederijen op meer dan dertig begroot. Thans, egter, door het algemeen verval van Neeringen en Fabrieken, is dat getal merkelijk gedund. Hoewel als eene Ambagtsheerlijkheid

daar

daar mede vereenigd, is, nogthans, *Zevenhoven*, in het Kerkelijke, van *Noorden* onderscheiden. Dit vertoont zich als het zelfde met het Dorp *Nieuwkoop*, als zijnde van hetzelve enkel afgescheiden door een Watertje, *de Vliet* genaamd. Het heeft zijne eigen Kerk, die in de Roomsche tijden slegts eene Kapel was. Zij behoort gemeenschaplijk aan die van *Noorden* onder *Nieuwkoop*, de Noordsche Buurt onder *Zevenhoven*, die van *Agttienhoven* en van *Westveen* onder het Sticht van *Utrecht*. Wij teekenen hier nog aan, dat de Ambagtsheerlijkheid van *Zevenhoven* en *Noorden* de eigendom is van de Stad *Haarlem*; zij kogt dezelve, in den Jaare 1724, uit de geweezene Graaflijke Goederen, voor de somme van vijftienduizend Guldens.

Zevenhuizen, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van de Provincie Holland, *Schieland* geheeten, en wel de grootste in dien oord, te weeten in haare aloude gedaante. Want zedert men zich aldaar op het turfgraaven meer bepaaldelijk heeft toegelegd, is 'er zeer veel droog land in uitgebreide waterplassen veranderd. Volgens de opgave in de Oudste Verpondingslijsten besloeg de Ambagtsheerlijkheid de aanzienlijke ruimte van drieëntwintighonderd vijftig Morgens en iets meer dan driehonderd Roeden. Hoe veel daar van, door vergraavingen, is verloren gegaan, is ons niet gebleeken. In een groot gedeelte der naastvoorgaande, en in het eerste gedeelte der thans loopende Eeuwe, is het getal der Huizen merkelijk aangegroeid. Daar immers de Oudste Lijst slegts driehonderd rchtëntachtig Huizen bevat, vinden wij, in eene laatere opgave, dat getal met eenënzeventig en een Koornmolen vermeerderd. Het Dorp, van den zelfden naam als de Ambagtsheerlijkheid, ligt ongeveer drie uuren gaans van *Rotterdam*. Het bestaat uit eene lange dubbele streek of buurt, voornaamlijk, egter, in het Zuideinde, betimmerd. Onder de Huizen ontmoet men 'er eenigen, die, in het uiterlijk aanzien, de welgesteldheid van derzelver bewooners verkondigen. Naar gelange van het getal der Hervormde Ledemaaten is de Kerk vrij groot; zij pronkt met een vierkanten Toren, met een hoogen Spits gedekt. Daarenboven hebben

'er de *Remonstranten*, in deezen oord talrijker dan elders, eene vrij aanzienlijke Gemeente, die door éénen Leeraar wordt bediend. Zints men, in den Jaare 1728, ten Noorden van het Dorp, een uitgebreiden Polder heeft droog gemaakt, hebben veele ingezeetenen, behalven de turfneering, zich ook op het beweiden en bebouwen van landen toegelegd. Ook wordt 'er eenige Linnenweeverij bij de hand gehouden. — In voorgaande dagen stondt, bij *Zevenhuizen*, een oudadelijk Gestigt, aan het Geslagt van VAN DER DUIN behoorende, en het *Huis ter Duin* genaamd. Onder de gedaante van een Boerenwooning, en met de benaaming van *het Hof*, zijn van het aloude Gestigt nog eenige flaauwe overblijfzels voorhanden.

ZEVENHUIZEN, eene Buurt, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, *Eemland* genaamd. Een aantal van ongeveer dertig Huizen, zonder Kerk, staan hier en daar verspreid.

ZEVEN-STUIVERS-LUIDEN. Bij deezen schimpnaam waren, onder het bewind van den Hertoge VAN ALVA, bekend, de Verspieders, die hij te werk stelde, en overal uitzondt, om door hen te verneemen, hoedanig de Gemeente over zijne handelingen dagt en sprak. Hunnen naam ontleenden zij van het loon, welk zij dagelijks voor hun verraderlijk werk genooten.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie.*

ZEVENTUIG. Bij deezen naam was eertijds, in *Holland*, en met naame te *Amsterdam*, bekend, eene geregtelijke uitspraak, met kragt van gewijsde, over den eigendom van eenigen betwisten Grond. De uitspraak voerde dien naam, om dat zij geschiedde bij de zeven naaste geërfden of eigenaaren, die over het regt van eigendom tot den achtsten akker of grond, over welken het geschil liep, uitspraak deeden. Al van vroege herkomste is deeze wijze van regtspraake. In een Handvest van Hertoge ALBRECHT, van den Jaare 1388, aan *Amsterdam*, met *Amstelland* en *Gooiland* gegeeven, wordt

wordt daar van gewag gemaakt. Ook melden 'er de Oudste Stads Keuren van, onder andere eene, die vóór het einde der Veertiende Eeuwe schijnt gemaakt te zijn. In den aanvang der Vijftiende Eeuwe schijnt men, van deeze wijze van regtspleeginge, dikmaals zich bediend te hebben. Wij mogen zulks besluiten uit een bevel van Hertóge JAN VAN BEYEREN, van den Jaare 1420, behelzende dat men geenen Poorter van *Amsterdam* tot Zeventuig zou mogen daagen, dan op kosten van hem, die het geding verloor. Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE maakte eene nadere bepaaling omtrent deeze manier van regtspleeginge, bij een Handvest van den Jaare 1446, beveelende „ dat de zeven naaste Akkers, ieder ten minsten „ een Morgen groot, den achtsten beheeren zouden, mids „ dat de eigenaars dezelven, jaar en dag, bezeeten hadden. „ De Schout, die aanlegger van de Zeventuig was, moest „ zorge draagen, dat ieder Zeventuig van zijne kosten voldaan wierdt."

Uit de Stads Registers verhaalt WAGENAAR een merkwaardig gewijsde van *Zeventuig*, in het laatst der Vijftiende Eeuwe. „ GYSBERT JANSZOON BOENMAKER, oud tweeënzeventig „ jaaren, verklaarde, op den zevenden November des Jaars „ 1493, dat hij, omtrent tweeëndertig jaaren geleeden, *de* „ *sluse van' de binnewijker harlemmer poerte*, nu de Oude „ Haarlemmer Sluis, hadt helpen maaken en vermaaken, *en-* „ *de dat alle 't gene, 't welck nu, aen die zuytzyde van* „ *der poirte, besyden Wouter Oemen huys, lant es, water* „ *was.* En op den rand van deeze Verklaaring leest men, „ dat, over den eigendom van dit Land, verschil gevallen „ was tusschen *Watergancks kinderen* en Burgemeesteren, „ en dat dit geschil afgedaan werdt, door een Zeventuig, „ welke, met vijf stemmen tegen twee, den grond aan de „ Stad toewees. In laater tijd, zegt WAGENAAR, heeft men „ zig zeldzaam van deeze wijze van Regtsoefening, in de „ Stad of in derzelver Vrijheid, bediend, schoon mij, schrijft „ hij, niet bekend is, dat dezelve immer afgeschaft is ge- „ worden: waarom menze, voegt de Historieschrijver 'er ne- „ vens, agt ik, te regt, tellen kan onder de goede en wel „ herbragte *Coustumen* of Gewoonten der Stede."

Zie J. WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam.*

Ze-

ZEVENWOUDEN, volgens de verdeeling van de Provincie *Friesland*, welke tot nog toe heeft plaats gehad, het derde Kwartier, bestaan niet uit *zeven*, zo als de naam schijnt aan te wijzen, maar uit *tien* Grietenijen; derzelver naamen zijn de volgende: *Utingeradeel*, *Ængwirden*, *Doniawerstal*, *Haskerland*, *Schooterland*, *Lemsterland*, *Gaasterland*, *Opsterland*, *Stellingwerf-Oosteinde* en *Stellingwerf-Westeinde*. Natuurlijk is dus de vraag, van waar de benaaming van *Zeven-Wouden* haaren oorsprong ontleend hebbe. Men antwoordt hier op, dat bij ouds en reeds onder de *Saxische* Regeering onder dien naam begreepen waren *Doniawerstal*, *Lemsterland*, *Gaasterland*, *Ængwirden*, *Schooterland*, *Utingeradeel* en *Haskerland*; dat *Opsterland* toen onder het Kwartier van *Oostergo*, en de beide *Stellingwerven* niet onder *Friesland*, maar onder *Overijssel* behoorden. In het *Charterboek van Friesland*, door wijlen den kundigen SCHWARTZENBURG in 't licht gegeeven, ontmoet men, voor deeze meening, bewijzen, die de zaak schijnen te beslissen.

Men noemt dit Kwartier de *Wouden*, dewijl 't zelve meerendeels, vooral na 't Oosten, uit hooge Veenen, Bosschen en Zandgronden bestaat, hoewel men ook Westwaards veele laage Veenige gronden, Meiren en Poelen, vindt. De *Zevenwouden* grenzen ten Noorden aan *Rauwerderhem* en *Smallingerland*, loopende de scheidlinie van *Irnsumer Zijl* met eenige hoeken Zuidoostwaards tot in 't Naauw Deel, en van daar genoegzaam Oostwaards tot aan den Leppedijk, tot dat dezelve in de hooge Bonwianden tusschen *Beets* en *Bornbergum*, te niet loopt; van waar de scheidlinie eerst Oost- en dan Noordoostwaards loopt, tusschen *Smallingerlands* en *Opsterlands* Veenen. Ten Oosten grenst dit Kwartier aan de *Groninger Ommelanden* en *Drenthe*; wordende daar van afgescheiden door middel eener scheidgreppel, die tusschen *Friesland* en de *Ommelanden* in 1724, doch tusschen *Friesland* en *Drenthe* in 1733, is gegraaven. De Zuidelijke grenzen zijn *Drenthe* en *Overijssel*, eerst door de scheidgreppel tot even over den weg na *Diveren*, en voorts door eene Scheidlinie tusschen de hooge Veenen van *West-Stellingwerf* en *Drenthe*, benevens *Steenwijkerheide*, tot aan de

de *Molenberg* nabij *Blesdijk*, van waar de fcheiding Noordwestwaards loopt, tot in de Rivier *de Linde*, die dan verder de natuurlijke fcheiding der genoemde Provincien is, tot dat dezelve, bij *Slijkenburg*, zich met *de Kuinder* of *Tjonger* vereenigt, van welke plaats eene fcheidlinie deeze grenzen tot aan den Zeedijk voltooit; loopende voorts de Zeedijk Westwaards tot aan de hooge Gaasterlandfche Stranden; ten Westen van welke de Dijk van den Polder *de Wiel* zich met *Westergo's* Zeedijken vereenigt. De Westelijke en Noordwestelijke grenzen der *Zevenwouden* zijn eindelijk de Grietenijen *Hemelumer Oudevaart* en *Wijmbritzeradeel*, door middel van wateren en fcheidlinien, reeds boven in de befchrijvinge van *Westergo* gemeld.

De aart der Landerijen van dit Kwartier is zeer verfchillende. 't Noordwestelijke gedeelte is, over 't algemeen, eenige plaatzen uitgezonderd, vol wateren en zeer laag; zijnde de grond van een' klijnigen aart, die beste zwaare Baggelaar Turf oplevert; ook is het hier zeer vischrijk. *Gaasterland*, dat het Westelijkst van allen ligt, is vrij hoog, en bestaat meerendeels uit heuvels, en hooge zandige, doch niet onvruchtbaare bouwlanden en bosfchen. Het overige van 't Woudkwartier is meest hoog Veen vol bosfchen en heiden, doch ook voorzien met veele vruchtbaare velden, die vooral tot het teelen van rogge, haver en boekweit dienen. De Greidlanden zijn hier ook niet kwaad, indien zij maar rijkelijk met mest worden voorzien. Van dag tot dag vermeerdert de vruchtbaarheid van deeze hooge veenige landouwe: want daar 't hooge Veen op zich zelven een' onvruchtbaaren grond heeft, op welken niets wil wasfen, wordt integendeel de beneden grond zeer vruchtbaar bevonden, na dat het hooge Veen is afgegraaven.

De aanzienlijke wateren der *Zevenwouden* liggen meest in het Westelijke gedeelte, en wel in de Grietenijen van *Utingeradeel*, *Doniawerstal* en *Lemsterland*. Onder dezelve munten uit de *Tjeuke- Sneeker-* en *Sloter* Meiren, van welke het laatste ook meerendeels tot de Wouden behoort. Het *Tjeuke* Meir is het grootste van alle Friesche Binnenwateren, en meerendeels uit de uitgebaggerde klijn- en afgespoelde

laage

laage Weidlanden gebooren: hetzelve is vischrijk, en wordt veel bevaaren door die geenen, welke uit *Schooterland* en de *Stellingwerven* na *de Lemmer* moeten. In het Noordelijkste gedeelte des Kwartiers vindt men de oude Rivier *de Burdo*, *Born* of *Boorn*, die, uit de Opsterlandsche Veenen ontspruitende, door *Utingeradeel* na *Irnsumerzijl* loopt, en zich weleer in de Middelzee als een weezentlijk riviertje ontlastte; doch door 't opslijken der Middelzee, en 't aanleggen van de *Irnsumer* en andere Binnenzijlen, is dit riviertje thans niet meer dan eene binnenlandsche vaart. Ondertusschen vindt men verder Zuidwaards twee weezentlijke riviertjes, met naame *de Kuinder*, of *Tjonger*, en *de Linde*, die zich bij *Slijkenburg* vereenigen, en voorts onder den naam van *de Kuinder* alleen, bij het Vlek *de Kuinder*, in *Overijssel*, in Zee storten.

De voornaame Dijken en Wegen zijn de *Leppedijk*, die onder den naam van den *Ouden Leppedijk*, zich van *Irnsumerzijl* met verscheiden bogten uitstrekt tot in de hooge *Opsterlandsche* Veenen. Deeze Dijk is van veel belang voor *Oostergo*, dewijl dezelve, door zijne hoogte en sluizen, die in denzelven liggen, den toevloed van het water uit de laage deelen van *Westergo* en de Wouden in *Oostergo* belet. Van de *Oude Schouw*, niet verre van de *Irnsumerzijl*, loopt ook, onder den naam van *Slagtedijk*, een dijk of weg, hoewel nu vervallen en op veele plaatzen doorgegraaven, na *de Jouwer*, en verder na *St. Niklaasga*, waar zich dezelve in tweeën deelt; loopende recht Zuidwaards na *de Lemmer*, en Westwaards door *Sloten* en *Gaasterland*, en voorts met veele bijwegen, na *Hemelumer Oudevaart*. Van de *Oude Schouw* loopt ook nog een rijdweg na *Akkrum*, en van daar, over 't *Heerenveen*, *Oude Schoot*, *Wolvega*, *Blesse* enz. na de *Steenwijker* Heide; kunnende men ook van deezen weg, door middel van verscheidene Oost- en Westwaards loopende wegen, na *de Lemmer*, *Overijssel* en *Drenthe* rijden. Van *de Jouwer* rijdt men insgelijks na 't *Heerenveen*, en van daar, door geheel *Opsterland*, over *Bakkeveen*, na *Drenthe* en *Groningen*; hebbende deeze weg ook gemeenschap met de menigvuldige rijdwegen in de *Stellingwerven*.

Zu-

ZIERIKZEE, eene van ouds wijdvermaarde Stad in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*, verdient, om meer dan ééne reden, eene breedvoerige vermelding. Eerst zullen wij den Oorfprong en de Hiftorie der Stad verhaalen, en vervolgens eene meer bijzondere plaatsbefchrijving daar nevens voegen.

Gelijk van verre de meeste Steden en Plaatzen, dus ligt ook de oorfprong of reden der benaaminge *Zierikzee* in duisternisfe begraaven. Haare Oudheid lijdt geenen den minften twijfel, zijnde 'er geene onaanneemelijke bewijzen voorhanden, dat zij reeds omtrent het midden der Zevende Eeuwe, zo niet als eene Stad bekend geweest, immers met haare ftigting een aanvang is gemaakt. Doch, wie de eerfte ftigter geweest zij, of wat tot haaren naam aanleiding gegeeven hebbe, wordt onder de Oudheidkundigen merkelijk betwist. Volgens zommigen zou aan zekeren ZIRIK daar van de eere moeten gegeeven worden, volgens de Latijnfche dichtregels, bij REYGERSBERG bewaard.

„ Conftruitur locus hic per quendam nomine *Strik*;
„ Fit post hoc oppidum nomen habendo fuum."

Volgens anderen, en onder deeze BOXHORN, zou de Stad haaren naam hebben ontleend van het zelfftandige *Zirik*, 't welk van ouds *Zout* zou beteekend hebben; naardien op de Lijst der Zoutmaaten, eertijds in *Zeeland* in gebruik, het woord *Ziriklepel*, zo veel als *Zoutlepel*, gevonden wordt. Hoe 't hier mede zij, wij hebben geenen lust om ons in deeze onzekerheden te verdiepen, ons vergenoegende met aan te merken, dat *Zierikzee* onder de Oudfte thans bekende Zeeuwfche Steden moet geteld worden. Intusfchen vinden wij bijkans geene aanteekeningen van haare lotgevallen, in de eerfte Jaarhonderden haarer aanweezigheid. Het tijdftip van haaren meesten opgang en toeneemenden bloei fchijnt te moeten gezogt worden in de laatfte helft der Twaalfde Eeuwe, wanneer zij, in getal (zo van Inwooners als van Huizen, dermaate toenam, dat zij, naast *Middelburg*, als de voornaamfte en meest bevolkte Stad van *Zeeland*, moest befchouwd worden.

Als

Als naa den dood van Graave DIRK DEN VII, voorgevallen in 't Jaar 1203, LODEWYK, *Graaf van Loon*, den Graave WILLEM, Broeder van DIRK, uit *Holland* verdreef, vlugtte deeze binnen *Zierikzee*, daar hij van de Gemeente met blijdschap ontvangen wierdt, en van waar hij door den Raad van *Zeeland*, met een magtig Leger, waar onder veele Zeeuwen, die men, wegens hunne woede in den Krijg, voor Zeeuwsche Wolven uitkreet, weder in *Holland* gekomen, op zijn beurt den Graave VAN LOON ook uit het Land verjoeg. Tot nog toe hadden die van *Zierikzee* zich ter Zee alleen met de Vischvangst, waar toe zij slegts kleine Scheepjes gebruikten, onderhouden; maar in, of kort naa het Jaar 1204, begonnen zij grooter Schepen tot de Zeevaart uit te reeden.

Onder de Regeering van Graave FLORIS DEN V, hebben de Ingezetenen van *Zierikzee* die van *Middelburg*, gewapenderhand, bestreeden. Van de reden deezes Inlandschen Oorlogs heeft men geene zekerheid. Dit weet men, dat de Zierikzeenaaren deeze hunne onderneeming, met één duizend en tweehonderd Ponden aan den Graave hebben geboet; 't welk blijkt in eenen Latijnschen Brief van 't Jaar 1280, in welken de Graaf, die somme bekent ontvangen te hebben, en dien van *Zierikzee* Vergiffenis verleent. Naderhand zijn 'er nog groote oneenigheden tusschen *Zierikzee* en andere Leden van *Zeeland* gereezen, welke ook scheenen tot daadlijkheden te zullen uitbersten. De evengemelde Graaf FLORIS beval daarom JAN VAN RENESSE en andere goede Lieden van *Zeeland*, dat zij de Zierikzeëren in rust zouden laaten, tot hij uit *Engeland* zou zijn wedergekeerd. Bij aldien iets daar tegen gedaan wierdt, gaf hij den Zierikzeenaaren vrijheid zich te weêr te stellen en alle onregt te keeren. De Koophandel binnen *Zierikzee*, nu wakkerende, wierdt niet weinig bevorderd door de Vrijheid, welke FLORIS, in 't Jaar 1289, aan de Poorters van *Zierikzee*, om meenigen dienst hem en zijne Voorouders gedaan, verleende, om door alle 's Graaven Landen, zo ver de Tollen hem toebehoorden, hunne eigen' Waaren Tolvrij te vervoeren. Waarschijnlijk hebben de Zierikzeenaars hem, toen hij met zijne Vloot voor hunne Stad lag,

lag, om *Middelburg*, door de Vlaamſchen belegerd, te ontzetten, den vereischten onderſtand gedaan: 't welk hem tot het verleenen deezer Tolvrijheid zal bewoogen hebben.

In het begin der volgende Eeuw zag het 'er voor *Zierikzee* zeer donker uit, wegens de herhaalde Belegering, welke deeze Stad van de Vlaamingen, in hunnen langduurigen Oorlog tegen de Hollanders, heeft moeten uitſtaan. Wij agten het der moeite waardig, ter gedagtenisſe van de kloeke ſtandvastigheid door den Zierikzeenaaren daar in betoond, wat breedvoeriger van dezelve te ſpreeken.

Jonkheer WILLEM, Zoon van Graaf JAN VAN AVENNES, door de Vlaamingen geſlaagen, hadt zich, naa dat *Middelburg* aan hun was overgegaan, na *Zierikzee* begeven. Doch GUY, *Graaf van Vlaanderen* volgde hem eerlang op de hielen en ondernam, insgelijks, de belegering van deeze Stad, zich vleiende dit *Kraainest* (zo ſnorkte men in het Vlaamſche Leger over de zwakheid van de Stad) wel haast in zijn geweld te zullen krijgen; doch hij vondt meer tegenſtand dan hij gedagt hadt. De Belegeraars deeden alles wat zij konden, om die van binnen te benaauwen en tot overgaave te dwingen; ſchietende en werpende onophoudelijk Pijlen en zwaare Steenen. De Belegerden daarentegen, getroost goed en bloed voor hunnen Prins te waagen, bleeven ſtandvastig, verdedigden zich dapper, en betaalden die van buiten met gelijke munt. Een groote hoop Vlaamingen, in een digten drom aandruisſchende, poogde eindelijk eene der Stads Poorten te overrompelen. WILLEM met de Belegerden dit gewaar wordende, deedt op het aannaderen van den Vijand zeer onverwagt de Poort ontſluiten. Zij vielen de Vlaamingen kloekmoedig op het lijf, en onderſteund door een gedeelte van hun Volk, door een andere Poort uitgetrokken, dreeven zij ze op de vlugt. Een goed getal Vlaamingen wierdt in deezen ſlag zo gevangen als gedood. Veele ſprongen in 't water en verdronken. Dit geſchiedde op den eerſten Maij des Jaars 1303, GUY, het beleg ſtaakende, vertrok na *Holland*, daar eerlang tusſchen hem en WILLEM een Beſtand getroffen wierdt, tegens den zin der Gemeente. Onder anderen wierdt bedongen, dat *Zierikzee*, geduurende

het Bestand, niet meer versterkt zou worden, dan het was ten tijde van het sluiten des Bestands. Het Bestand was zodra niet geëindigd, of die van *Zierikzee* deeden wederom een uitval. Zij maakten zich, stormenderhand, meester van de Sterkte *Blodenburg*; die met Vlamingen bezet was, en sloegen daar in alles dood. In de Stad wedergekeerd, ontbooden zij Jonkheer WILLEM uit *Holland*, die spoedig met zijn Volk binnen *Zierikzee* gekomen, met de Burgers in het Land trok, en JAN VAN RENESSE met de Vlamingen, zich daar onthoudende, op de vlugt sloeg. Waar op achtënveertig Edelen, daar onder WITTE VAN HAAMSTEDE, Bastaard Zoon van Graaf FLORIS DEN V, wiens kloekmoedig beleid, zo in *Holland*, als binnen deeze Stad, geduurende haare belegeringen, betoond, den Graave zeer te stade kwam, tot Ridders wierden geslaagen. Bedugt voor eenen nieuwen Aanval, versterkten zij de Stad, zo veel zij konden: De Vlamingen kwamen ook eerlang, verzeld door JAN VAN RENESSE en eenige Zeeuwen, weder af met een Vloot op *de Couwe*. Zij sloegen zich in *Duiveland* neder. WILLEM en GUY, Bisschop van *Utrecht*, Broeder van Graaf JAN, kwamen mede met veel Schepen en Volk uit *Holland*. De Vloot *Duiveland* genaderd zijnde, sprong het Volk al te driftig en zonder orde aan Land. De Vijand, hier de lugt van hebbende, ging des Nagts op 't Hollands Leger af, en begunstigd door den donker, tastte hij hetzelve onvoorziens zo hartig aan, dat een groote menigte van de beste Manschap verslaagen bleef, en veelen der geenen, die na de Schepen vlugtten, in Zee verdronken. Van den voornaamsten Adel sneuvelden 'er niet weinig in 't gevegt, veelen wierden ook gevangen. Onder de laatsten bevondt zich de Bisschop GUY zelfs. WILLEM, met eenigen van de zijnen, ter naauwer nood ontsnapt, kwam binnen *Zierikzee*. Deeze slag geschiedde in 't Jaar 1304, des Vrijdags voor Palm-Zondag. Den volgenden dag deedt GUY van *Vlaanderen*, door zijn Volk, *Zierikzee* op nieuws omsingelen. De Stad wierdt scherp aangetast. Die van binnen stelden zich met een nieuwe kloekmoedigheid te weer. Dit duurde twaalf dagen, wanneer GUY het beleg wederom staakte, en met zijn Vlamingen na *Holland* vertrok.

trok. Willem, naa gehouden beraad, met die van *Zierikzee*, trok ook van daar na *Dordrecht*, om, in geval eene nieuwe Belegering tegen *Zierikzee* mogt worden ondernomen, niet weder ingeflooten te worden, en uit *Holland* de Stad meerder bijftand te kunnen doen. Voor zijn vertrek maakte hij boudewyn van yerseke Stadsvoogd, denzelven jan van kruiningen zijn Raadsman toevoegende. Te *Borrendamme*, een Dorp, toen niet ver van *Zierikzee* gelegen, ontftondt midlerwijl een groote brand, door welke het Slot of Heerenhuis voor een gedeelte in de asfche wierdt gelegd. De Burgers van *Zierikzee* toogen des anderendaags uit, en vernielden 't geen de vlam van 't Slot hadt overgelaaten, om dat het wegens zijn nabijheid de Stad doorgaans hinderlijk, en deszelfs Heer den Graave zeer vijandig was. De Stedelingen konden nu weder adem fcheppen; maar mogten dat geluk niet lang genieten; want guy, in *Holland* omtrent *Tsfelmonde* de nederlaag gekreegen hebbende, kwam wederom na *Zeeland* afzakken. Zijn overgebleeven Manfchap wierdt met een talrijke menigte van Vlaamingen en Zeeuwen verfterkt. Met dit Leger zette hij het weder aan op *Zierikzee*, om zijn geleeden leet aan deeze Stad te wreeken. Hij deedt de Haven ftoppen en floeg daar op zijn Leger om de Stad, de Vlaamingen ten Noorden en de Zeeuwen ten Zuiden zich nederzettende. De Stad wierdt door de vijanden afgrijslijk befchooten. De Belegeraars hadden verfcheide groote Blijden, zijnde een foort van Werptuigen, opgeregt, uit welk zij een menigte van zwaare fteenen Klooten in de Stad wierpen. Twee zodanige Blijden ftonden aan de Noordzijde, en één aan de Zuidzijde der Stad. Die van binnen, voorzien van gelijk Geweer, bleeven den Belegeraaren niet fchuldig Meester willem, een Smit aldus genaamd, die de kunst zeer wel verftondt, dreef een van 's Vijands grootfte Steenen op der Jakobinen Kerk geworpen, zo wel te rug, dat de grootfte Blijden der Belegeraars daar door aan ftukken geflaagen, en de Drijver van dezelve jammerlijk gekwetst wierdt. Onder al dit Schutgevaarte liet de Vijand niets naa 't geen hem dienftig was, om de Stad van nabij te kunnen aantasten. Op een middag, wanneer de meeste Burgers in

hunne Huizen waren, en flegts weinig Manfchap op de Wallen zich vertoonde, deeden de Belegeraars, op alle de Stads Poorten te gelijk, een aanval, in meening, om die bij verrasfing te overweldigen. De *Burgers*, op het kleppen van de Klok, met een ongemeene vaardigheid na de Wallen toegefchooten, toonden eenen dapperen tegenftand. De Vrouwen, op dat geen Man van zijn Post week, groeven de Steenen uit de Straaten en bragten dezelve den Mannen aan. Het gevegt was van weerskanten zeer hevig. Eindelijk kreegen de Belegerden de overhand, en dreeven den Vijand hals over hoofd, met agterlaating van veele dooden en gekwetften van de Mauren te rug. Van de Belegerden egter fchooten ook niet weinig hier het leeven bij in. Niet lang daar naa ontftondt van binnen brand, door 't fchieten der Belegeraars. Deeze, tragtende van dit toeval, en de verwarring, die zij meenden, dat in de Stad daar door ontftaan zoude, hun voordeel te trekken, naamen die gelegenheid waar, om de Stad nogmaals aan te tasten; doch terwijl de Vrouwen naa den brand fchooten, en het Huis, waar in die was, niettegenftaande den fterken gloed, onder de voet haalden, ontvongen de Mannen op de Muur de Beftormers zo wel, dat zij weder moesten afdeinzen. Ondertusfchen begon de nood die van binnen zeer te praamen. Voorraad en voedzel voor Menfchen en Vee begon hun te ontbreeken. Het Stroo van onder de Bedden en het Riet van de Daken verftrekten tot voeder voor de Beesten. De Belegerden deeden WILLEM van hunnen beneepen toeftand verwittigen; die, verloofd aan JOHANNA, Dogter van KAREL VAN ALEÇON, Broeder des Konings van *Frankrijk*, FILIPS DEN IV, met welken Graaf JAN, zijn Vader, ook in Verbond ftondt, en die ter zelfder tijd ook met GUY VAN VLAANDEREN in Oorlog was, daar door gelegenheid hadt om den Koning den ftaat van 't Land, en onder anderen ook het gewigt der Belegering van *Zierikzee*, van welkers uitflag het behoud of verlies van geheel *Zeeland* afhing, en waar aan ook zelfs *Holland* ten hoogften gelegen was, bekend te maken, en van hem bijftand te verzoeken. De Koning zondt zijnen Admiraal RAINIER GRIMALDI VAN GENUA, of, zo anderen hem noemen, REINIER DORIA, na

Hol-

Holland, die bij WILLEM aangekomen, door denzelven nader van 's Lands en der Stede gevaarlijken toestand onderregt wierdt. Zij besloten gezamentlijk *Zierikzee* te ontzetten, en bestemden tijd en plaats om hunne Magten zaam te voegen. De Admiraal vertrok, zonder uitstel, om zijn Vloot in gereedheid te brengen. Jonkheer WILLEM beschreef ook terstond zijn Volk, 't geen tot den togt ten uitersten gewillig was; veelen boden zich onverzogt daar toe van zelfs aan en trokken op hunne eigen kosten op. Het Leger was ter bestemder tijd verzaameld te *Schiedam*. Maar de Admiraal zammelde wel drie weeken boven het bespreк, 't geen WILLEM voor het overgaan der Stad en verlies van 't geheele Land bedugt deedt zijn. De Vlaamingen ondertusschen eens en andermaal van den hardnekkigen tegenstand der Belegerden geproefd hebbende, en ziende dat 'er voor hun met Stormen niet te winnen was, hadden een besluit gemaakt om de Stad uit de hongeren. Die van binnen bleeven niettemin standvastig. Weihaast begon dit den Vijand te verdrieten, die een nieuw en nog veel grooter geweld dan te vooren tegen de Stad bereidde. Zij stelden een houten Stormkat toe van ongelooflijke hoogte, die tot digt bij de Stads Graft aangevoerd, hen diende, om van dezelve met hunne Pijlen en Steenen die van binnen des te zekerder te treffen en meerder afbreuk te doen. Terwijl zij, beneden daar door gedekt, de Graft met Rijs, Aarde en Koorngarven vervulden, met vijf Bruggen, op Wielen daar toe aangevoerd, besloegen, en ten derden maale een heevigen Storm bestonden te waagen, welke een geheelen dag geduurd hebbende, afliep ten nadeele van de Vlaamingen, die door de Belegerden wederom manhaftig afgeslaagen, met groot verlies in hunne Schanzen weeken. De Koorngarven met welke de Graft vervuld was, door die van binnen opgehaald, wierden tot voeder voor de Beesten gebruikt. Door zeker soort van bezwavelde Brandpijlen, schooten de Belegerden den brand in de Stormkat, die zo sterk toenam dat het den Vlaamingen onmogelijk was hunne Kat te redden. De Belegerden deeden eens en andermaal bij WILLEM aanhouden om ontzet en deeze deedt zijn best, om hen een hert onder den riem te steeken.

ken. Hij zondt ook eens en andermaal aan den Admiraal, die eindelijk met elf Galeien en achtëndertig groote Schepen, alle wel bemand, de *Maas* ingevaaren met WILLEMS Scheepsmagt zich vereenigde. Deeze Vlooten na *Zeeland* afgestoken, kwamen, naa eenige dagen fukkelens, op *Grevelinge*, daar zij de Stedelingen met vuuren op hunne Masten tekens gaven. Deeze, op het gezigt der Vuurtekenen verblijd, beantwoordden die op gelijke wijze. De Schepen, des anderendaags, in *Zonnemare* gekomen, flevenden, in flagorde geschaard, verder voort tot in *Noordgouwe*, tusfchen *Schouwen* en *Dreifchor*, daar zij in 't gezigt van den Vijand eenige dagen bleeven leggen. De Vijand deedt zijn best, om eenige Voorraadfchepen van de Vloot te onderfcheppen. Vier Koggen van de Zeeuwfche Ballingen vermeesterden een Schip met vijfënnegentig Vaten Bier, gezoute Zalm en Vleesch. De Zeeuwen voeren met hunne Koggen en Roelbarken tusfchen de Vloot en *Duiveland* heenen, om dezelve den toevoer verder af te fnijden; doch wierden door de Galeien, die het op hen aanzetteden, in 't Dijkwater gedreeven. Van hier roeiden zij door een Kreek, in hoop, om eenigen Voorraad, dien zij zagen aankomen, te vermeesteren. Maar de Galeien fchielijk aangeroeid, fneeden hen den weg af en dreeven ze op de vlugt. De Zeeuwen, tusfchen de Vloot en *Duiveland* willende wederkeeren, wierden door een Galei aangetast. Eenige Hollanders raakten mede aan 't gevegt, en floegen 'er met hunne Staven zo Manhaftig onder, dat veelen buiten boord fprongen, om zich met zwemmen na het Land te behouden. De tijding hier van, in de Stad gekomen, verheugde de Belegerden niet weinig. Het was des Zondags, den negenden Augustus, wanneer dit was voorgevallen. De Hoofden der zaamgevoegde Vlooten, hier door aangemoedigd, bereidden zich, om des anderendaags den Vijand flag te leveren. Doch vier Schepen, onder 't bewind van JEAN PADROGE VAN CALAIS, Fransch Bevelhebber, raakten benoorden de Stads Haven aan den grond, en het opzet wierdt gestaakt. De Vlaamingen zonden een Brander op de vastgeraakte Schepen af; doch deszelfs Aanvoerers wierden, door de daar op zijnde Manfchap, zo wel ontvangen,

dat

dat zij genoodzaakt waren af te wijken, en het tegens den Wal op te zetten. Met het aankomen van de Vloot, zette de Vlaamfche Vloot het zelfs op de Schepen van WILLEM aan. Het gevegt wierdt zeer hevig. In den eerften aanval vermeesterden de Vlaamingen drie Hollandfche Schepen, en floegen daar in alles dood. De kans verkeerde en de Hollanders begonden de overhand te krijgen. De Franfche Schepen, te vooren vastgeraakt, wierden met de Vloet nu weder los en kwamen mede aan 't gevegt. Het wierdt bijna Middernagt eer de flag een einde nam. Wanneer men van de zijde der Hollanders waande de Zege bevogten te hebben, kreeg WILLEM tijding, dat verder Noordwaards eenigen zijner Schepen nog met vijandlijke Schepen flaags waren en bij gebrek van onderftand gevaar zouden loopen. Hij zondt aanftonds hulp derwaards. De dag ondertusfchen aanbreekende begon het gevegt op nieuw en wierdt algemeen. Het duurde tot den middag. Eenige Vlaamfche Schepen wierden veroverd, en veele Vlaamingen gedood of gevangen. Zommigen waren Landwaards in *Duiveland* gevlugt, en anderen verdronken. GUY zelfs, met den Franfchen Zeevoogd flaags geraakt, moest, naa een hadnekkig gevegt zijn Vlag ftrijken, en wierdt genoodzaakt, om de woede van 't Volk te ontwijken, in des Admiraals Galei over te gaan. De Belegerden, te vooren beklemd van vreeze over den uitflag van dit Watergevegt, en gefard door de fchamperheid van het Vlaamfche Krijgsvolk buiten, 't geen hun veel te vroeg de nederlaag der Franfche en Hollandfche Vlooten verweeten hadt, zagen deeze overwinning, als het eenigfte middel tot hun verlosfing, met onnitfpreeklijke blijdfchap aan. Het Vlaamfche Leger daarentegen, merkende dat hun Opperhoofd gevangen was, floeg terftond op de vlugt. Dus wierdt *Zierikzee*, naa eene belegering van veertien weeken, van 't Vlaamsch geweld ontzet. WILLEM, met zijn Volk, aan Land geftapt, begaf zich in de Stad. Hij deedt, Vergiffenis afkondigen voor 's Lands Ballingen, die zich aan hem zouden onderwerpen. Zommigen bewilligden daar toe, doch andere vlugteden buiten 's Lands. Midlerwijl ontftondt 'er een gerugt dat in de Duinen van *Schouwen* nog veele Vlaamingen

zich ophielden. WILLEM deedt twee Galeien voor het Land kruisfen, op dat geen Vlaaming, van het Strand, met eenig Vaartuig, zou kunnen vlugten, terwijl hij te Land, Manschap op hen afzondt. Deeze meenigte, welke nu de schrik in 't hart geslaagen was, gaf zich in 't *Paalinksdal* tot Krijgsgevangen over, van waar zij na de Stad gebragt, in de Kerken en Kloosters opgeslooten en daar naa tegens Hollandsche Gevangenen uitgewisseld wierden. GUY VAN VLAANDEREN wierdt ook, voor GUY, Bisschop van *Utrecht*, te *Valencienne* gevangen, overgegeeven. De Bisschop, dus in Vrijheid gesteld, kwam bij zijn Neef binnen *Zierikzee*. De dag van het Ontzet van *Zierikzee*, zijnde de dag naa St. LAURENS, of den elfden Augustus, wierdt zedert door de Ingezeetenen met eenen algemeenen Ommegang over de Breede of Gasthuis Brug en om de Stad, jaarlijks, zeer plegtig gevierd; het geen egter bij de Hervorming in den Godsdienst, nevens andere Kerkelijke Plegtigheden van dien tijd, wierdt afgeschaft. Naa dat *Zierikzee* ontzet, en de Vlaamingen uit *Schouwen* en *Duiveland* verjaagd waren, is ook *Middelburg* door den Zierikzeenaaren uit de hand der Vlaamingen gered, en weder aan des Graaven zijde gebragt. Ter belooning van de getrouwheid, dapperheid en goede diensten, door den Zierikzeenaaren in allen deezen aan en voor den Graave betoond, wierden zij van hem met verscheiden' aanmerkelijke Voorregten beschonken.

Tot in het Jaar 1312, zijn de Tempelheeren of Tempelieren te *Zierikzee* in groot aanzien geweest, en hebben 'er een deftig Huis of Klooster gehad; maar, wanneer in het zelfde jaar, op het Besluit der Kerkvergadering te *Vienne*, die Orde in de Rijken en Landen van Europa, *Frankrijk* alleen uitgezonderd, daar zij reeds, op last van FILIPS DEN SCHOONEN, in 't Jaar 1307, waren omgebragt, 't zij om de baldaadigheden en gruwelen, welke men hun te laste leide; 't zij om dat hunne Magt den Paus en Vorsten zelfs te schrikkelijk geworden was, wierdt uitgeroeid, trof hen die slag ook binnen deeze Stad. Zij wierden allen, op éénen nagt, door de Regeering, daar toe bij eenen Brief, op Lijfstraffe aangeschreven, met behulp van Stads Arbeiders en andere

Be-

Bedienden in hun Klooster overvallen en gedood, uitgezonderd twee, die, zo men zegt, elders in een Hoerhuis zijnde, daar door deezen dans gelukkiglijk ontsprongen. De St. JANS Ridders kreegen het Huis der Tempelieren. Naderhand is het een Klooster der Predikheeren geweest. Naa de verandering van den Godsdienst wierdt het afgebroken, en de grond van Stadswege uitgegeeven om met Burgerhuizen betimmerd te worden.

Als, in het Jaar 1323, tusschen LODEWYK, Graave van *Vlaanderen*, en WILLEM, Graave van *Holland* en *Zeeland*, bijgenaamd *den Goeden*, door tusschenkomst van KAREL DEN SCHOONEN, Koning van *Frankrijk*, het Vredensverdrag getroffen wierdt, bij 't welk de Graaf van *Vlaanderen* voor altoos afstand deedt van het Regt, 't geen hij en zijne Voorzaaten zich vermeeten hadden op de Zeeuwsche Eilanden te hebben, zijn de Brieven daar van, door Afgevaardigden uit de Steden *Middelburg* en *Zierikzee*, wegens *Zeeland*, geteekend en bezegeld. Desgelijks hebben deeze twee Steden, wegens *Zeeland*, geteekend en bezegeld de Brieven van Vrouw MARGAREET, gegeeven te *Munchen* in *Beieren*, den vijfden Januarij des Jaars 1348, en bevestigd van de Edelen en Steden van den Lande te *Geertruidenberg*, in het zelfde jaar, bij welke zij haar Zoon WILLEM, onder Voorwaarde, tot Ruwaard van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* aanstelde.

Bij het opborrelen der Hoeksche en Kabbeljaauwsche tweespalt, in 't Jaar 1350, hieldt *Zierikzee*, in de geschillen tusschen gemelde Vrouw MARGAREET en haaren Zoon, het met de eerste. WILLEM deedt ondertusschen, van zijne zijde, veele poogingen om den Zierikzeenaaren aan zijn snoer te krijgen. Hij beval, bij zijne Brieven, gegeeven des Donderdags naa St. Pietersdag, in het Jaar 1351, aan de Regters van *Zierikzee* wel scherpelijk, hen niets te onderwinden dan op zijnen naam, op verbeurte van Lijf en Goed. Daar bij verleende hij Vrijgeleide voor zestien Persoonen, om bij hem te koomen aanhooren het Regt, dat hij tot de Landen van *Holland* en *Zeeland* zich vermat te hebben. Dan de afstand van de Landen van *Holland*, *Zeeland* en *Fries-*

land, tot welke Vrouw MARGAREET in den Jaare 1354 genoodzaakt wierdt, maakte een einde deezer geschillen tusschen Moeder en Zoon.

Het schieten naar de Papegaaij, was een uitspanning, welke in die tijden tevens tot vermaak en nuttigheid wierdt aangelegd, om met de Boog, toen in den Krijg gebruiklijk, handig te leeren omgaan. De Graaven poogden daarom deeze oeffening, door hunne Voorzaaten ingesteld, te bevorderen. Onder deezen was Graaf WILLEM, Hertog van *Beieren*, geene van de minsten. Hij gaf bij een Brief, bevestigd te *Middelburg*, des Maandags naa St. BONIFACIUS, in 't Jaar 1355, aan den Poorteren van *Zierikzee*, Schutters zijnde en de Papegaaij afschietende, een paar Kleederen en tien Schellingen, waar mede de Rentmeester *Beooster-Schelde* wierdt belast, en hij deedt 'er bij, dat niemant naar de Papegaaij mogt schieten, ten zij hij vollen Harnas tot zijnen Lijf, en een eigen Boog met zijn toebehooren hadt. In of omtrent het Jaar 1368, nam de Vaart en Handel op *Deenemarken*, *Noorwegen* en andere Landen in en aan de Oostzee in *Zeeland* en bijzonder ook te *Zierikzee*, merkelijk toe, en wierdt door de Koningen dier Landen, met het verleenen van verscheide Voorregten zeer bevorderd. Wij hebben reeds elders aangeteekend, hoe *Middelburg*, *Zierikzee* en *Arnemuiden*, ter dier gelegenheid, als Hanze-Steden, met de overige Steden van dat Verbond, in 't Jaar 1370, een Verdrag met WOLDEMAR, Koning van *Deenemarken* hebben aangegaan, bij 't welk een einde der toenmaals ontstaane geschillen en daar uit gevolgde Oorlog gemaakt wierdt.

In het Jaar 1383, hielden de Monniken zeer slegt huis binnen *Zierikzee*. Een Monnik, genaamd DIRK OUDERGEEST van de Orde der Minderbroeders, wierdt door eenen zijner Medemonniken doorsteken. De Stads Overheid deedt ter dier oorzaake alle de Monniken deezer Orde de Stad ruimen, en stelde zich in 't bezit van hunne Kloostergoederen. Naa verloop van vier jaaren wierdt wederom een ander Prior en Monniken in 't Klooster toegelaaten; maar alzo deeze door hun verkwistend gedrag de Renten en Inkomsten des Kloosters doorbragten, wierdt, naa het veranderen der Wethouderschap,

schap, op het aanhoudend verzoek van de Vrienden der uitgestooten', besflooten, dat die van de verdreevenen nog overig waren, weder na het Klooster zouden keeren. De anderen hier van de lugt gekreegen hebbende, pakten zich bij nagt heimelijk weg, beroovende het Klooster van Boeken, Kelken, Vaten en andere Kerksieraaden, die nog waren overgebleeven.

Omtrent het Jaar 1386, wanneer KAREL, Koning van *Frankrijk*, de Gentenaaren tot Vrede gedwongen hebbende, voornam, de Engelschen, die hen onderstennd hadden, in hun eigen Land te bestooken, en tot dien togt, ook bij de Hollanders en Zeeuwen, beide Schepen en Manschap tragtten aan te werven, hebben die van *Zierikzee*, afkeerig van alle Krijgstoerusting tegens een Vorst, met welken het Land in Bondgenootschap stondt, de Fransche werving in hunne Stad volstrekt van de hand geweezen: terwijl *Dordrecht*, *Middelburg* en andere Hollandsche en Zeeuwsche Steden, door ALBRECHT VAN BEIEREN zich in dien Oorlog laatende inwikkelen, den Franschman alles toestonden. Deeze weldaad bragt bij den Engelschen Koning zo veel te weeg, dat, als in het volgende jaar de Vloot van Vlaamsche, Hollandsche en Zeeuwsche Koopvaarders, meest met Wijnen belaaden, door de Engelschen genomen wierdt, den Zierikzeenaaren hunne ontnomen Schepen en Goederen wederom wierden gegeeven. Op het einde deezer, en in het begin der volgende Eeuw, bloeide de Scheepvaart deezer Stad dermaaten, dat zij, naar zommiger verhaal, in meenigte en grootte van Schepen boven alle Steden en Zeeplaatzen van Nederland heeft uitgemunt: zo dat de Hollandsche en Waterlandsche Schepen in dat opzigt agter moesten staan.

Onder deezen voorspoed, trof *Zierikzee*, in 't Jaar 1414, een jammerlijke slag door een fellen brand, die bijna de helft van de Stad verteerde. In 't Jaar 1420, begon men, op last van Vrouw JAKOBA, de afgebrande Huizen weder te herbouwen. Toen, in het Jaar 1425, Jonkheer JAKOB VAN GAASBEEK, met behulp van de meeste Hollandsche en Zeeuwsche Steden, de Stad *Schoonhoven*, die het met Vrouw JAKOBA hieldt, belegerde, weigerden die van *Zierikzee*, be-

ne-

nevens de Steden *Gouda*, *Oudewater* en *den Briel* zich tot die belegering te laaten gebruiken. En wanneer zij nog in het zelfde jaar, genoodzaakt de sterkste zijde te kiezen, aan Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, als Ruwaard over *Holland* en *Zeeland*, Hulde en Eed deeden, bedongen zij dat zij niet verpligt zouden worden, buiten hunne Stad gewapend te reizen tegens zijne Nigte Vrouw JAKOBA. Egter ondersteunden zij hem in den bloedigen slag tegens den Hertog VAN GLOCHESTER, in 't volgende jaar, op het Eiland *Schouwen*, tusschen *Brouwershaven* en *Ouddreischor* voorgevallen, met zo goeden uitslag, dat hij zegepraalende uit dezelve te rug kwam, zijnde een groot getal van wederzijde en daar onder verscheiden' Edelen in den strijd gesneuveld. Zeven jaaren daar naa wierdt hij zo binnen deeze Stad, als in andere Steden van *Zeeland* met veel Praal ingehaald, en tot Graaf van 't Land gehuldigd. In 't Jaar 1435, gaven die van *Zierikzee* een bijzonder proefstuk van getrouwheid aan deezen Graaf. Naa een zwaaren en langdnurigen Oorlog, wierdt op dien tijd de Vrede getroffen tusschen KAREL DE VII, Koning van *Frankrijk* en Hertog FILIPS. De Engelschen, die met den Hertog tegen de Franschen gelukkiglijk gestreeden hadden, weigerden in die Vrede toe te koomen. Om dezelve te verijdelen, tragtte HENDRIK DE VI, Koning van *Engeland*, door zijne Brieven, eenige Steden tot opstand tegen FILIPS te verwekken. Hij schreef daar toe ook aan die van *Zierikzee*: maar deeze, verre van dien Vorst daar in te wille te zijn, ontdekten des Konings poogingen aan Hertog FILIPS, hem daar toe overzendende den Brief des Konings. Waar over FILIPS dermaate ontstoken wierdt, dat hij ondernam, met behulp der Zeeuwen, *Calais*, toen in de hand der Engelschen zijnde, te belegeren, daar hij egter onverrigter zaak moest afscheiden.

In het Jaar 1438, wierdt de Vaart op *Spanje* in deeze Stad eerst aangevangen. Men hieldt dit toen voor een grooten en gevaarlijken togt. In of naa het Jaar 1454, verloor *Zierikzee* zodanigen aantal van Schepen en Volk ter Zee, dat op eenen nagt, meer dan vijfhonderd Vrouwen binnen deeze Stad daar door tot Weduwen gemaakt wierden, boven

en

en behalven de ongehuwde Manfchap, meest alle Inbooriingen, welke in dien ftorm het leeven lieten. In het Jaar 1458, wierdt de Stad wederom door een hevige vlam aangetast, die het beste en grootfte gedeelte derzelve aan de Zuidzijde, met het Begijnhof en Jakobinen Klooster, twee deftige Geftigten, verteerde. En naauwlijks hadt men de afgebrande Huizen wederom opgebouwd, of bijna een derde gedeelte der Stad, met haare voortreffelijke Hoofdkerk en andere Geftigten, wierdt wederom in de asfche gelegd. Dit ongeluk wierdt op Kerkmis avond, in het Jaar 1466, door den Blikfem veroorzaakt. In het Jaar 1468, ftierven 'er veele Menfchen binnen *Zierikzee*; zo dat Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, om der fterfte wille, buiten de Stad, op den Dijk van *Borrendamme* tot Graaf van *Zeeland* wierdt gehuldigd.

Onder deeze rampen, hong 'er nog een ander onweder boven *Zierikzee*, dat, zo het fcheen, de Stad tot een enkel bloedbad en Puinhoop ftondt te maaken. KAREL hadt in het Jaar 1472, twee Gemagtigden te *Zierikzee* doen aanftellen, om daar, als elders, nieuwe lasten in te voeren. De Ingezetenen, hier over te onvreden, doch niet wetende wat het in hadt, zich tegens KAREL met geweld te verzetten, ftaaken de hoofden te zaamen, raakten aan 't hollen, en floegen de twee Gemagtigden tot het invoeren der Schattingen gefteldt, dood, en wierpen hunne lighaamen ter Venfteren van het Stadhuis uit. Veele van de Regeerders voegden zich tot de Gemeente. Deeze maakte zich meester van de Stads Sleutels, veranderde de Regeering, deedt het Regt door eenen ouden Schout bedienen. KAREL, uit *Frankrijk* in Nederland gekomen en hier van onderrigt zijnde, velde daar op een Bloedvonnis, dat men de Stad te vuur en te zwaard zou verdelgen. Of hij dit meende, dan of hij den Ingezetenen flegts een fchrik aanjaagen wilde, is niet wel te zeggen. Dit is zeker, dat de Burgerij hier op de moed wel haast ontzonk. Men liet eenige Gemagtigden van den Hertog binnen koomen. Die aan den Opftand meest fchuldig waren, wierden bij de kop gevat, en twaalf van dezelve op de Gasthuis Brug, onthalsd. Meer dan tweehonderd, uit de Stad gevlugt,

vlugt, ontliepen het gevaar, de andere Ingezetenen, ook de overige Geestelijken, Mans- en Vrouwsperfoonen, bejaarde menfchen en kinderen, in 't kort, al wat gaan kon, trokken den Hertog, die tegens de Stad in aantogt was, te gemoet; luidskeels en met een erbarmelijke ftem, roepende om *genaade*. Het leeven wierdt hun ook, als 't waare uit barmhertigheid, gefchonken. Doch zij wierden verweezen in een boete van dertigdulzend Rijnfche Guldens in negen uuren op te brengen. Daar benevens deedt de Hertog de Deuren van de Stads Poorten wegneemen, en vier-en-twintig van de aanzienlijkfte der Stad, als Gijzelaars na *Brusfel* voeren. Ook wierden alle hunne Privilegien verbeurd verklaard en onder den Kanfellier gebragt. KARELS Dogter en Nazaat MARIA VAN BOURGONDIE, beval wel bij haar blijde inkomst in 't Jaar 1477, dat men die van *Zierikzee* hunne Privilegien van den Kanfellier weder zoude doen erlangen; maar dewijl veele hunner oorfpronklijke oudfte Voorregtsbrieven vermist worden, is het ligt te denken, dat dezelve op dien tijd te zoek zullen zijn geraakt. Niettegenftaande Hertog KAREL den Zierikzeenaaren zo onzagt behandeld hadt, deeden zij hem egter in 't Jaar 1474, in beleg der Stad *Nuis*, over *Dusfeldorp* aan den Rhijn gelegen, veel bijftand met Schepen. Om de kosten, door hen daar in gemaakt, verkreegen ze kwanfuis Vrijheid om Lijfrenten op een of twee Lijven, ten laste hunner Stad te verkoopen.

Op den drieëntwintigften Maart des Jaars 1478, wierdt MAXIMILIAAN VAN OOSTENRYK, als Voogd van zijne Vrouw MARIA VAN BOURGONDIE gehuldigd binnen *Zierikzee*. Onder deezen is de Stad, nog niet of naauwlijks bevrijd van de fmertelijke naweeën der zo evengemelde beroerte, wederom in geene kleine ongelegenheid gekomen. Die van *Sluis* in *Vlaanderen*, door veele Hoeksgezinden uit *Holland* verfterkt, hadden zich openlijk tegen MAXIMILIAAN verklaard; en om hem afbreuk te doen en buit te maaken, hadden zij meenigen inval in *Zeeland* gedaan. Die van *Zierikzee* bleiden het met FILIPS VAN KLEEVE, die het bevel over de Sluizenaars voerde, en wiens Vader ADOLF VAN KLEEVE zijn verblijf binnen *Zierikzee* plagt te houden. Dus hebben zij die

van

DIE VAN ZIRKZEE TREKKEN HERTOG KAREL VAN BOURGONDIË TE GEMOET.

van *Sluis* allerhande Leevensmiddelen en Krijgsbehoeften toegevoegd, waar toe mogelijk de begeerte, om goeden winst te doen, hen meer bewoogen zal hebben, dan een haat tegen MAXIMILIAAN. Die van *Sluis* een langduurig beleg uitgestaan hebbende, moesten eindelijk zwigten: doch zij bedongen nog, dat alle, die het met FILIPS VAN KLEEVE gehouden hadden, deswegen zouden ongemoeid blijven. Desniettegenstaande kwam de Hertog van *Saxen* met een groot gevolg van Krijgsknegten, bedektelijk en onverwagt binnen *Zierikzee*, om de Ingezetenen te straffen over de hulp en toevoer aan FILIPS VAN KLEEVE en de Sluizenaars verschaft. Thans door Krijgsvolk overheerd, waren ze gedwongen den Hertog om genaade te smeeken, die hun in deezer voegen verleend wierdt. De Regeerders en nevens deeze nog zestig Persoonen, zouden bloots hoofds en met gebooge kniën den Sax om vergiffenis bidden; ook zoude de Stad vierëntwintigduizend Andries Guldens, ieder vierëntwintig Stuivers waardig, aan hem betaalen; voorts nog honderd Ponden Grooten 's jaars aan den Landsheer opbrengen, alle Krijgsgereedschappen verlooren, en de kosten van 't Hout tot de Blokhuizen aan de Haven-Poort door den Hertog gebruikt, door de Stedelingen gedraagen worden. In 't Jaar 1507, wierdt hen door den Roomsch-Koning MAXIMILIAAN en den Aartshertog KAREL, Vrijheid gegeeven, om de Blokhuizen, door den Hertog van *Saxen* aan de Haven-Poort gemaakt, af te breeken en die Poort met de Muuren weder in haar ouden staat te stellen.

Alle deeze voorgemelde wederwaardigheden hadden ondertusschen den Zierikzeenaaren niet belet hunne Scheepvaart voort te zetten, welke omtrent het Jaar 1490, op *Rotzil* en in de Baaij van *Britannie* zo zeer was aangegroeid, dat 'er geen Pakhuizen genoeg voor handen waren, om het Fransch Zout te bergen. Het Baaijzout wierdt toen verkogt voor vijf Ponden Vlaams en minder het honderd. Omtrent het Jaar 1500, was hunne Vaart op *Spanje* en *Lisfabon* ook reeds merkelijk uitgebreid. Zij hebben, in of kort naa dien tijd, uitgemunt door de meenigte hunner Kraveelschepen. Zo dat, als in 't Jaar 1506, FILIPS VAN OOSTENRYK met zijn

Vrouw

Vrouw JOANNA, met een Vloot van drieënveertig Schepen uit *Zeeland* na *Spanje* afvoer, ver het grootste getal dier Schepen en daar onder het Schip *de Juliaan*, gevoerd door JAKOB KORNELISZOON DE HUYBERT, waar op de Koning zich met zijn Gevolg begeven hadt, te *Zierikzee* thuis hoorde. Dewijl deeze Vloot door een zwaaren storm beloopen wierdt, leeden de Zierikzeenaars daar door groote schaade. De overvloed van toevoer, welke de Zeevaart verschafte, hadt ondertusschen veele Waaren in prijs doen daalen, en de Neeringdoende Burgerij buiten vertier gesteld, 't welk tot zijn gevolg hadt, dat de Huizen in verval geraakten en de Erven onbebouwd bleeven van wegens de daar op agterstallige Renten en Erfpagten, welke de neeringlooze Burger niet kon opbrengen. Het stondt geschaapen, dat het hier mede hoe langer hoe slegter zou gegaan hebben; maar, door de voorzorge van de Wethouders, wierdt het daar toe gebragt, dat FILIPS hun Vrijheid gaf om de Erfpagten en Renten te mogen aflossen, elken Penning met zestien diergelijke Penningen: 't geen den Ingezetenen nieuwen moed gaf om de Erven te bebouwen en het bouwvallige te herstellen, en de Stad weder deedt opluiken. In de Jaaren 1509 en 1512, verlooren die van *Zierikzee* verscheide Schepen door storm, en in 't Jaar 1510, wierdt hun door de Lubekkers groote afbreuk ter Zee gedaan. Maar dit alles was niet te vergelijken bij de onheilen deezer Stad in volgende jaaren kort na den andere overgekomen, wanneer het geluk den Burgeren van *Zierikzee* en Ingezetenen van *Schouwen* in alles tegen scheen te loopen. Vooreerst sleepte de Pest, in het Jaar 1518, binnen de Stad alleen ruim tweeëndertighonderd menschen weg, zo dat niet boven de driedulzend vijfhonderd Misgangers in alle hunne Parochien overbleeven. Daar bij deedt de Zee een onbeschrijflijke schade, want de Polder van *Schouwen* ingevloeld zijnde, stroomde het water tot binnen de Muuren en Poorten der Stad, en verdorf de Landen, Vrugten, Meestooven, de Zoutkeeten buiten en versche Waferen binnen de Stad. En niet alleen hadt het Land van de verbolgen Zee zo veel te lijden, maar vijftien of zestien hunner beste Schepen en wel vierhonderd van de kloekste en

erva-

ervarenfte Zeelieden, die men hier vondt, wierden ook door dezelve verzwolgen. De overige Schepen verminderden in 't kort mede zo zeer, dat in het Jaar 1526, van achttienveertig Maarsfchepen, die zij, nog geen zes jaaren geleeden, gehad hadden, ten hoogften vier waren overgebleeven, die evenwel in het Jaar 1531, wederom tot tien of twaalf waren aangegroeid. Daar toe floeg, in het zelfde Jaar 1526, nog eene andere ramp. Zevenënzeventig Zoutkeeten, alle rijkelijk voorzien van Zout en 't geen voorts tot de Ziederij vereischt wierdt; met nog honderdvijfëntwintig Huizen buiten de Stad, wierden op den vijftienden April door de vlam verteerd; welke fchade met honderdvijftigduizend Guldens (in dien tijd voorwaar, eene aanmerkelijke fomme) niet konde herfteld worden. Alle deeze op malkanderen gevolgde ongelukken hadden den Rijkdom der Ingezeetenen dermaate verminderd, en de Stad zo zeer ontvolkt, dat bijna de helft der Huizen leedig ftonden. De aanzienlijkfte aan de Brug of de Markt ftaande, mogten niet boven de twintig Guldens aan Huur opbrengen. Huizen en Erven, die men te vooren voor honderd Ponden Vlaams kogt, waren nu geen dertig gelijke Ponden waardig. De Keizer verleende hun wel Vrijdom van Schot en Bede op Landen, ook gaf hij hun verlof tot het opregten eener Jaarmarkt; doch dit kon weinig baaten om hunnen vervallen ftaat te herftellen. Bovendien moesten zij, in het Jaar 1527, nog eene merkelijke fomme te koste leggen tot het verdiepen van de zoute Graft en 't herftellen der Sluis bij de Haven ftaande, om de fchuuring van het water door de Haven meerder aandrang te geeven; dewijl dezelve zo door het ingeworpen Zand van de Plaaten, in het water tusfchen *Schouwen* en *Duiveland* opwasfende, als door Slijk en ander vuilnis zeer was opgehoogd. Welke kosten uit de verarmde Gemeente niet kunnende gevonden worden, ftondt KAREL hun daarom toe het verkoopen van zekere Renten op het Lighaam der Stad. Om de verloopen' Neering en Ambagten, zo veel mogelijk, weder te doen bloeien, wierden in het Jaar 1531, verfcheiden' orden op dezelve beraamd, waar in de Regeerders zeer gedienend wierden van het wijs en kloek beleid van LIEVEN TEUNIS BLOKSEN,

eerst Burgemeester en naderhand Geheimschrijver deezer Stad. Wij hadden bijna vergeeten te melden, hoe de bedrukte Burgerij, in het midden van zo veele tegenheden nog met den naijver haarer Buuren moest worstelen. De Middelburgers betwistten hun het Regt om hunne Binnenschepen op Stroom te laaden, en den Koopman te dienen, immers dien van *Middelburg* daar in voor te gaan. De zaak wierdt voor den Hoogen Raad gebragt, daar ze ten nadeele van de Zierikzeenaaren wierdt uitgeweezen. Maar deeze wisten bij vervolg zulken bestel te houden, dat die van *Middelburg*, eenigen tijd daar naa, raadzaamst vonden de zaak met die van *Zierikzee* te schikken, en hun het laaden en lossen te laaten als van ouds. Omtrent deezen tijd, of een weinig vroeger, heeft een Schipper, MULOCK van *Zierikzee*, de eerste uit *Zeeland* de Afrikaansche Kusten bezogt. Volgens verhaal van REIGERSBERG, stierven te *Zierikzee* in 't Jaar 1532, binnen drie maanden, wederom meer dan drieduizend Persoonen aan de Pest. In het Jaar 1535, wierdt te *Zierikzee* een Landman ten vuure gedoemd, dat hij zich hadt laaten herdoopen, en het Misbrood voor CHRISTUS Lighaam niet wilde erkennen. En in het volgende jaar wierden 'er nog drie Doopsgezinde Burgers en een Vrouw, in September, onthoofd, hunne lighaamen verbrand en hunne hoofden op staaken gesteld. Ook wierdt, nog vijfëntwintig jaaren laater, een ander van die Gezindheid gevonnist om met het Zwaard gestraft, zijn lighaam op een Rad, en zijn hoofd op een Staak gesteld te worden met verbeurte zijner goederen.

Op den vijftienden Julij des Jaars 1540, bevondt zich Keizer KAREL DE V binnen *Zierikzee*, ten Huize van LIEVE JAKOBSE DE HUYBERT, 't welk nog *de Mosfel* genaamd wierdt. De Regeerders der Stad en van het Land van *Schouwen*, verwittigd dat de Keizer voornemens was den volgenden dag na *Haamstede* te rijden, stelden orde, dat alle Dijkers te gelijk aan hunne Dijken zouden koomen om die te bekrammen: des de Keizer, verwonderd dat het Land van *Schouwen* met zo grooten arbeid en kosten moest gehouden worden, hetzelve door een Gunstbrief mildelijk beschonk. Reeds in het Jaar 1517, hadden die van *Zierikzee*, uit last van

Prins

Prins KAREL hunne Graften begonnen uit te delven en de Vestingen der Stad op te haalen; doch de hier vooren gemelde malkander onmiddelijk opgevolgde tegenspoeden, schijnen den voortgang daar van tot dit zelfde Jaar 1540, te hebben gestaakt, wanneer de vervallen en geschonden Muuren der Stad benevens de drie steenen Bruggen over de Haven gelegen, vernieuwd en hersteld geworden zijn. Het Jaar 1557, was voor *Zierikzee* wederom ongelukkig: want de duurte en schaarsheid van Brood en Koorn was aldaar zo groot, dat de Overheid de Poorten nagt en dag geslooten en daar bij onophoudelijk wagt deedt houden, dat geen Brood of Koorn uit de Stad vervoerd zoude worden. Egter hadt een Man uit *Duiveland* een vond bedagt, om in een Doodkist, waar in hij veinsde een afgestorven Vriend te hebben, die begeerd hadt, dat men hem in *Duiveland* begraaven zou, eenigen voorraad van Brood uit de Stad te krijgen, die hem ook wel gelukte. Anderen namen hun kans waar, en zwommen, met Brooden op hunne hoofden gebonden, over de Graft. Daarenboven begon 'er de Pest wederom zeer te woeden: zo dat 'er weeken kwamen, in welke wel honderd van de Ingezetenen stierven. Of het deeze Pest zij geweest, gelijk BOXHORN meent, dan wel die van het Jaar 1518, of van 1532, van welke LEMNIUS aantekent, dat ze, op eene groote inbraak der Zee, schielijk opgehouden heeft, is uit de woorden van den laatstgemelden met geene zekerheid op te maaken. In het Jaar 1564, was het Vaarwater tusschen *Schouwen* en *Duiveland* dermaate verdroogd, dat op verscheide plaatzen, daar men veertig jaaren te vooren nog zes vademen water voor de Haven van *Zierikzee* hadt en Hulken van driehonderd Vaten, met volle Last en Zeilen voor de Stad zeilden, nu niet meer dan een diepte van twee of drie voeten gevonden wierdt, zo dat men dikwils, met laag water, droogsvoets na *Duiveland*, en met hoog water, naauwlijks met een gelaade Heude of Kogge in de Haven kon zeilen. Dit scheen de nog overgebleeven Scheepvaart van *Zierikzee* den doodsteek te dreigen, en den ondergang der Stad te zullen naa zich sleepen. De Regeerders betoonden wel hunne zorgvuldigheid, om hier in te voorzien, maar

de middelen, door hen, op dien tijd in het werk gesteld, wierden vrugteloos bevonden.

De Hervorming begon te *Zierikzee* en in het Land van *Schouwen* om deezen tijd heimelijk voortgezet te worden. De Hertogin VAN PARMA beval, volgens een Brief van den achttienden December des Jaars 1565, den Rentmeester-Generaal BRUNINKS VAN WYNGAARDEN, zich stiptelijk naar de beveelen des Koninks op het stuk van den Godsdienst te gedraagen, en de Wethouders daar toe ook aan te maanen. Deeze, door den Rentmeester daar van verwittigd, doch geen behaagen scheppende in de uitvoering dier bloedige beveelen, wisten hunne oogluiking voor de Gouvernante met veele redenen en een beleefdelijk uitstellend antwoord wijslijk te bekleeden. Ondertusschen won de Leere der Hervormden zodaanig veld, dat zij niet alleen op den zevenden en eenëntwintigsten Julij des Jaars 1566, een bijeenkomst van omtrent drie of vierhonderd Persoonen buiten de Stad hielden, voor welke, door eenen JAKOB JORISSEN gepredikt wierdt, maar dat zelfs in de maand Augustus daar aan volgende, Predikatien binnen de Stad wierden gedaan. Den twintigsten September hadt ook een Doopsgezinde Leeraar in het openbaar gepredikt. JAKOB JORISSEN, de plak van Geloofsonderzoek en Gewetensdwang nog zelfs niet geheel ontwassen, kon dit egter niet verdraagen. Hij leverde aan de Regeering een Verzoekschrift in, ten einde hem toegelaaten wierdt, in tegenwoordigheid van de Overheid tegen denzelven te redentwisten, en dat daar toe tijd en plaats mogt bestemd worden. De Regeerders weezen dit verzoek van de hand. Egter wierdt beslooten dat men de Vergaderingen en Leerredenen der Doopsgezinden bij openbaare Afkondiging zou verbieden. Ondertusschen bleeven deeze twee Leeraars van beiderlei Gezinte met hun gevolg tegens malkander evenwel nog lustig hardebollen; het welk oorzaak was dat de Regeering, op den twaalfden Januarij des volgenden jaars, goedvondt, alle Twistredenen ter zaake van den Godsdienst te verbieden. De Beeldstormerij, in zommige Kerken van *Walcheren* gepleegd, was den Regeerders van *Zierikzee* zo dra niet ter ooren gekomen, of deeze stelden onmiddelijk op alles goede

orde

orde om die ongeregeldheid in hunne Stad voor te koomen. Dit belette egter niet, dat het Klooster der Minderbroederen, welkers Kerk reeds in 't Jaar 1552 was afgebrand, door de Beeldstormers geheel onder den voet wierdt gehaald.

Alle deeze Kerkelijke beroerten deeden de Regenten ondertusschen het belang en den luister hunner Stad, in andere gevallen, niet uit hun gezigt verliezen. In dit zelfde jaar kogten zij voor hunne Stad, uit het Sterfhuis van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, de Heerlijkheden der Vier Bannen van *Duiveland*, te weeten *Oudekerk*, *Nieuwerkerk* en *Kapelle*, met Hoog, Middelbaar en Laag Regtsgebied (Doodslag, Vredebreuk en Dienst in Heirvaarden alleenig daar van uitgezonderd) en verdere aankleeve en gevolg van dien, midsgaders het Hooge Regtsgebied over *Botland*. Welke Koop, door Koning FILIPS bij zijnen Brief van den vijftienden Februarij des Jaars 1567, om veele gewigtige redenen aldaar aangehaald, wierdt goedgekeurd. Doch in het Jaar 1725, zijn deeze Heerlijkheden, om redenen reeds gemeld, wederom verkogt.

In het Jaar 1572, besslooten die van *Vlissingen* en *Veere*, nu den Spanjaarden afgevallen en verrijkt door den grooten buit uit de Lisfabonsche Vloot bekomen, met veel Volks versterkt, *Zierikzee* aan hunne zijde te brengen. ROLLÉ, Bevelhebber te *Ter Veere*, schreef daar over eens en andermaal aan die van *Zierikzee*, zelfs met bedreiging, zo zij weigerig wären *op heur eigen welvaaren opzigt te neemen, terwijl de zoete weg nog open stondt, dat dan apparentelijk de uiterste ruïne der Stad aanstaande was.* Des niet te min besslooten de Regeerders en voornaamste uit den Poorteren, toen uitmaakende den Breeden Raad, den Koning goed en getrouw te blijven en de Stad tegens alle aanvallen te beschermen. Men bestemde derhalven aan de andere zijde, de Stad met geweld aan te tasten. Op voorstel en onder het beleid van den Admiraal DE RYK, wierdt dit met zo goeden uitslag in het werk gesteld, dat hij ten eersten de *Zuidzelke*, die door de Stedelingen was versterkt, vermeesterde, en naa een kort beleg, geduurende het welk de Belegerden eenige

vrugteloze uitvallen deeden, de Stad tot overgaave dwong. Hier toe hielp niet weinig de Muiterij der Gemeente, die het Spaansche Juk tot walgens toe moede was. Het Verdrag van overgaave en de heusche behandeling van DE RYK, was zo zeer tot genoegen van de Wethouderen, dat zij hem met honderd Angelotten tot een Gouden Ketting vereerden. Voorts wierdt ADRIAAN WILLEMSZOON, door die van *Zierikzee* tot hunnen Admiraal verkooren, die zich loflijk in dien last gedraagen heeft. Bij het overgaan van *Zierikzee* was onder anderen bedongen, dat een legelijk mogt blijven bij den Roomschen Godsdienst en oeffening van dien, zonder daar in gestoord te worden in eeniger maniere. Maar naa de overgaave begon men 'er de openbaare oeffening van den Hervormden Godsdienst in te voeren. „ Maar niet zo ras „ namp men 's Heemels zaak bij der handt, ofte de Men„ schelijkheit wild 'er haar Persoonadje onder speelen." Want de Kerkelijke grootsheid openbaarde zich aanstonds in HERMAN MODET, alhier beroepen Leeraar, die bij DE RYK sterk aanhieldt, om van dien tijd af toezeg te hebben van 't Bewind der Abtdije te *Middelburg*, wanneer de zaaken ook aldaar een keer zouden neemen, en als DE RYK hem beleefdelijk vertoonde, dat het bestel hier van niet aan de Krijgsoverheid, maar aan 's Lands Regeering, stondt, wierdt dit bij hem als een weigering opgenomen, over welke hij, op den Predikstoel, heftig begon uit te vaaren. De Prins VAN ORANJE, dit vernomen hebbende, schreef daar over aan DE RYK, die zijn wedervaaren aan den Prins berigtte, en daar bij verklaarde, dat de heerschzugt van MODET zo ver ging, dat hij niet alleen in 't Kerkelijke, maar ook over het Waereldlijke en Krijgsbestier den meester zogt te speelen. Weshalven de Prins, in die tijdsomstandigheden best oordeelende op een zagte wijze hier in te voorzien, hem onder schijn van verheffing van daar trok, maakende hem zijnen Hofprediker. Ook hadt hij zo veel invloeds of ontzags op de gemoederen der Regeering, dat deeze hem nog een Getuigschrift van zijn eerlijk gedrag verleende. Met dit Paspoort vertrokken, kon hij zich egter in zijne nieuwe Standplaats zo weinig als te *Zierikzee* maatigen: waarom de Prinses

CHAR-

CHARLOTTA VAN BOURBON, in plaats van MODET, hem noemde IMMODET.

De Spanjaarden in het Jaar 1575, van *Filipsland* in *Duiveland* en voorts in *Schouwen* overgetoogen, hadden *Bommende* zo dra niet ingeslooten, of zij vertoonden zich mede voor *Zierikzee* om de Stad te beleggen. KASPER VAN VOSBERGEN, toen Baljuw der Stad, wiens aanmerklijk voorbeeld van standvastigheid en trouw, ook, naa het overgaan van *Zierikzee* aan de Spanjaarden, voor zijne Stad betoond, men tot zijn Lof geboekt vindt, zich zo onverwagt berend ziende, begaf hij zich met nog twee andere Persoonen van aanzien in het Spaansche Leger, in schijn als gezonden, om wegens de overgaave der Plaats te handelen, en eenige buitenleggende Schepen in het Verdrag te begrijpen. De Spanjaard niets euvels vermoedende gaf hun Vrij Geleì, met het welk zij aan boord voeren, om de Hoofden van het Scheepsvolk tot dat besluit te overreeden. Doch zij bewerkten het tegendeel: want men beraamde aldaar, waar Dijken door te steeken, wat middelen bij de hand te vatten om onderstand in de Stad te krijgen, en wat Tekenen te gebruiken, om zich onderling te verkundschappen; ja, zij vonden middelen uit, om, behalven verscheiden' Voorraad nog drie Vaandels in de Stad te krijgen: werwaards zich ook de drie Gemagtigden eerlang te rug begaven om het Verdrag, 't welk men voorgaf met de Schepen naar genoegen te hebben geslooten, in de Stad te doen bevestigen. Maar hun agterblijven ontdekte den Spanjaarden te laat de welbeleide en gelukte list, en deedt hen genoeg begrijpen, dat men, ver van zich zo vaardig over te geeven, beslooten hadt de Stad tot het uiterste te beschermen. Want die van binnen hadden, terwijl 't beleg van *Bommenée* nog duurde, de *Zelke* ten Zuiden van de Haven gesterkt, desgelijks ten Noorden een plek lands van omtrent honderd Gemeten rondsom beschanst, en het platte land onder water gezet: zulks de Spanjaards, voor de Stad koomende, schier nergens Legerplaats, dan op de Dijken en in de veroverde Schanzen vonden. De Stad was van Leeftogt en Krijgsbehoeften redelijk voorzien; daar toe hadt zij omtrent twaalfhonderd Soldaaten in, zijnde ervaare Man-

 schap,

ſchap, die door bekwaame Hoofden beſtuurd wierdt, onder het Opperbevel van Jonkheer AREND VAN DORP, die, niet min braaf Krijgsman als goed Edelman zijnde, geene gelegenheid verzuimde om de Burgerij, die door het onheil, die van *Bommenée* overgekomen, niet weinig verſlaagen was, te verkwikken, en als vroome Vaderlanders tot het betragten van hunnen pligt ten dienſte der Vrijheid op te wekken. Om ook door gebrek van Geld geene wanorde onder het Krijgsvolk te krijgen, en hetzelve ter rustiger verdediging aan te moedigen, wierdt tot betaaling der Bezettelingen een menigte van Zilveren, Koperen en Tinnen Noodſtukken nog voor het einde deezes jaars gemunt. De Landvoogd DE REQUEZENS was in Perſoon voor *Zierikzee* gekomen, om zelfs den roem dier overwinninge te behaalen; maar ziende dat het dwingen deezer Stad van eenen langen naſleep was, begaf hij zich weêr te rug na *Brabant*, om het Geld, tot de uitvoering zijner ontwerpen noodzaaklijk, op de eene of andere wijze te bekomen. Het beleg wierdt niettemin ſterk voortgezet, en den geheelen Winter, ook tot diep in den volgenden Zomer, agtervolgd. De Belegerden gedroegen zich moedig, doende in den tijd van negen maanden, welke het beleg duurde, al wat braave Lieden tot hunne verdediging konnen doen. Nu en dan deeden zij heftige uitvallen: want, ſchoon zij, op den achtëntwintigſten Januarij door de Belegeraars met een taamlijk verlies te rug gedreeven wierden, ontzonk hun daarom de moed niet, maar zij hervatteden, drie dagen daar naa, het gevegt, door 't welk zij twee van 's vijands grootſte Schepen veroverden. Om zulks en den dagelijkſchen toevoer te beletten, bragt MONDRAGON, die over den geheelen aanſlag als Opperhoofd geboodt, bij den Landvoogd te weeg, dat hij de Vloot onder *Don* SANCIO, met twaalf, of zo anderen willen met twintig Galeien en zes Kromſtevens deedt verſterken. Deeze kwamen den zestienden Februarij in de Vloot; doch weinig uuren te ſpade, om tweeëntwintig Schepen, vol Leeftogt te *Rotterdam* en *Delft* gekogt, en zo even te vooren door de Stedelingen tot onderſtand bekomen, van de Stad te keeren. MONDRAGON deedt ook, om den Belegerden in 't vervolg diergelijken onder-

derftand af te fnijden, de Kreek voor de mond der Haven door Paalen en daar tusfchen gefpannen' ijzeren Ketens fluiten; daar de diepte het heien niet toeliet, floeg hij een Schipbrug van Gefchut en Volk wel voorzien. Den Dijk deedt hij op de naaste toegangen befchanzen en de Vloot zo tot ftopping der Haven, als tot befcherming der Schipbrug, in de gedaante eener halve Maan, op Ankers fchaaren. De toevoer dus geftremd, fteegen de Eetwaaren in prijs; waar door die van *Zierikzee*, en om de Bezettelingen te betaalen, in dit jaar zich wederom genoodzaakt vonden, om op nieuws Tinnen Noodftukken, als in 't voorgaande te laaten munten. Van deeze Noodmunten, als ook van die des voorigen jaars, is naderhand ten deele door de Stad zelve, en ten deele door het gemeene Land vergoedinge gedaan. De Prins VAN ORANJE deedt ondertusfchen wel verfcheiden' aanflagen om de Stad te ontzetten, doch deeze liepen alle ongelukkig af. Een deezer onderneemingen kostte den Zeeuwfchen Admiraal LODEWYK BOIZOT, met een groote Hulk, bij den *Borrendamfchen* Dijk eerst vastgeraakt, en daar naa door de Spanjaarden in den grond gefchooten, nevens driehonderd Man en nog twee Bevelhebberen, het leeven. Het laatfte ontwerp door den Prins tot ontzet gemaakt, wierdt, eer het te werk kon gefteld worden, verijdeld, door dat de Duif, met den Brief om de Stedelingen van 't zelve te verwittigen uitgelaaten, van de Spanjaarden doodgefchooten wierdt, en de Brief dus in 's vijands handen viel. Zulks de Belegerden, des onkundig, nu tot het uiterfte gebragt en geen hoope, van eens gered te zullen worden, over hebbende, met MONDRAGON, in 't laatst van Junij, in onderhandeling traden. Het Verdrag wierdt den negenëntwintigften dier Maand, zo met die van de Stad als met de Bezitting gemaakt en onderteekend, en door MONDRAGON getrouwlijk nagekomen. Het Krijgsvolk vertrok met al zijn Geweer en Pakkaadje te fcheep. De Stad behield haare Vrijdommen en Geregtigheden; doch de Stedelingen moesten, tot afkoop der plonderinge en om 's Konings gramfchap te verzoenen, vijftigduizend Guldens opbrengen, binnen acht of tien dagen; nog andere vijftigduizend binnen een Maand of zes

Weeken, evengelijk nog honderdduizend Guldens daar na, ten ware zijne Majesteit uit mededoogen over den verloopen staat der Burgeren, hun daar af verschoonde. En niet buiten reden: want door de schaade, bij dit langdurig beleg geleden, waren de Inwooners dermaate verarmd, dat ze tot betaalinge van de eerste beloofde honderdduizend Guldens, al hun Zilverwerk en Kleinoodien moesten op het Raadhuis brengen, alwaar drie Munters, van het aangebragte Zilver der Burgeren, Noodstukken, zijnde heele en halve Daalders, stempelden, met dit Opschrift:

Regiæ Majestati reconciliata Ziri-Zea 2. *Julii Anno* 1576.

dat is:

Zierikzee met de Koninglijke Majesteit verzoend, den 2 Julij 1576.

Zijnde de dag, op welken de Stad aan den Spanjaard wierdt ingeruimd.

Het verlies van *Zierikzee*, voorgevallen in een tijd, in welke men wegens het onbehoorlijk' veroveren der Engelsche Schepen, onder voorwendzel van met 's vijands goederen bevragt te zijn, zich ook van dien kant niets dan een wissen Oorlog beschooren zag, bragt de zaaken der Nassauwschen in de uiterste ongelegenheid. Zo dat, door den Prins zelfs, als raadeloos wierdt voorgeslaagen, van Mannen, Wijven, Kinderen, die de Vrijheid lief hadden, met de beste en tilbaarste goederen in te schepen, alle Dijken en Dammen door, alle Watermolens in brand te steeken, en 't gantsche Land door 't water te verwoesten, om elders eenen anderen hoek des waereld te zoeken, daar men zich buiten slaavernij van lighaam en geweeten mogte nederslaan. Doch hoe groote eene verslaagenheid dit overgaan van *Zierikzee* bij de Staatsgezinden veroorzaakte, te regt evenwel teekent STRADA zelfs aan, dat het den Spanjaard meer tot eer dan voordeel strekte: want het Spaansche Krijgsvolk, over de agterstallen hun-

hunner foldij eerlang aan 't muiten ſlaande, noodzaakte MONDRAGON de Stad wederom te verlaaten. De Prins, des verwittigd, zondt den Graaf VAN HOHENLO met eenig Krijgsvolk om de Stad weder in bezit te neemen; maar die van *Zierikzee*, eerst een Belegering uitgeſtaan, en de rampen van den Oorlog met den moedwil van een Krijgsbezetting geproefd hebbende, begeerden geen Bezetting meer te hebben, en weigerden den Graaf met zijn Volk in te neemen. De Prins, hier door geſtoord, dreigde de Stad tot een roof van 't Krijgsvolk te zullen overgeeven; 't geen den Stedelingen zulken ſchrik aanjoeg, dat de Graaf met zijn Volk aanſtonds binnen wierdt gelaaten, en de Regeering, met het grootſte en aanzienlijkſte gedeelte der Burgerij, in zijne handen den Eed van Getrouwheid aan den Prinſe en de Algemeene Staaten afleide, aan welker zijde *Zierikzee* zedert altijd is gebleeven.

In het begin deezer Spaanſche Belegering, waren, buiten de Stad aan de Noord en Zuidzijde der Haven, meer dan tweehonderd Huizen en zestig Zoutkeeten, van alles wel voorzien, afgebrand. Deeze ramp, gevoegd bij de zwaare ſchattingen, die, zo tot betaaling der Bezetting als verdere noodwendigheden des Oorlogs, moesten worden opgebragt, met alle de andere onheilen die beleg verzeld hebbende, hadden het goed geloof der Stad, die tot zinkens toe met ſchulden belaaden was, bij hunne Schuldeiſchers zo zeer verminderd, dat haare Burgers op verſcheide plaatzen voor de Stads ſchulden met beſlag bekommerd wierden. Waartegen de Prins hun met Brieven van ſchorſing en uitſtel, op naam van den Koning, en bij hem als Konings Stadhouder goedgekeurd en bevestigd, deedt voorzien. Een ander kwaad bleef hun ondertusſchen aankleeven, naamlijk het aanwasſen der Schorre en Slijken in het Vaarwater tusſchen *Schouwen* en *Duiveland*, waar door de Haven hoe langer hoe meer voor Schepen ongenaakbaar wierdt. Dit noodzaakte hun eindelijk, in het Jaar 1594 tot het graaven eener nieuwe Haven te beſluiten.

Naa dat deeze voltooid was, vonden de Regeerders ook goed, zelfs op verzoek van die van *Duiveland* en daar op be-

bekomen Verlof der Staaten, het Eiland *Duiveland* aan *Schouwen* vast te dammen met twee Dijkbouten, strekkende van den Westhoek van het Poldertje *Altekleen* tot den Noordoosthoek van den Polder het *Zuidernieuwland*, aangedijkt aan den Zuidhoek van *Schouwen* onder *Zierikzee*. Hier van trokken de Landzaaten een merkelijk gerief, als die nu hunne Graanen, Vee en andere Landwaaren gemakkelijk met Wagens in de Stad konden brengen, en hadden de Stedelingen daar van ook dit voordeel, dat zij weekelijks een rijkelijken toevoer van dezelve ontvongen. Ook heeft de Stad naa deeze aandijking geen geringe voordeelen genooten, door het uitgeeven der Schorren ter aandijking van Polders, zo Noord- als Zuidwaards van deezen Nieuwen Dijk. Op wat wijze en met welke kosten de Stroom door het Noorderdiep of Dijkwater, en door de Nieuwe Haven, om die beide tot een bekwaame Diepte te houden, na deeze bedijkinge heeft moeten worden heen geleid, is hier vooren aangeweezen. Wij hebben ook elders met een woord gerept van het achthonderd jaarig Jubelfeest, 't geen op den eersten September des Jaars 1649, ter gedagtenis van de Stigting van *Zierikzee*, zo men vaststeide, door ZIRINGIUS, op besluit der Regeering met veel luister wierdt gevierd. Behalven de Regeerders wierden op 't Stadhuis, 't geen naar eisch des Vreugde-tijds versierd was, ook pragtig ter Maaltijd onthaald veele van de aanzienlijkste der Burgerij, als Predikanten, Heemraaden van *Schouwen*, Weesmeesteren, Stads Doktoren, Dekens van de Schutterijen en Kapiteinen van de Burgerwagt.

In het Jaar 1653, hadden die van *Zierikzee* wederom veel te lijden. Negenënveertig hunner Vischschepen, zijnde toen, min of meer, de helft der Neering, wierden op eenmaal door de Engelschen genomen. De Regeering, om de Ingezetenen tot aanbouw van andere Schepen aan te moedigen, vondt goed een belooning van tien Ponden Vlaams jaarlijksch, voor den tijd van zeven jaaren, te stellen voor den geenen, die een nieuw Vischschip zou doen aanbouwen. Dit deedt den lust tot aanbouw zo zeer wakkeren, dat in September des volgenden jaars het openstellen dier belooning

voor

voor 't vervolg wederom wierdt ingetrokken, behoudens dat die geenen daar van nog het genot zouden hebben, welker Schepen voor St. MAARTEN deszelfden jaars in 't water zouden zijn gebragt; 't geen egter naderhand op verzoek van 't Visschers Gilde tot Kersmis verlengd wierdt.

In 't Jaar 1672, hadt deeze Stad ook haar deel in de onlusten over de verheffing van den Prins VAN ORANJE tot Stadhouder en Kapitein-Generaal over *Zeeland*. De Regeering vondt goed hunne toestemming in de aanstelling van dien Prins tot de voorschreeve bedieningen ter Vergadering van de Staaten te doen inbrengen; doch de gemoederen der Burgerij hier mede niet bevredigd zijnde, besloot het gantsche Lighaam der Regeering, op hun aanhouden, tot voorkoming van verdere verwarring, hunne Bedieningen neder te leggen, en die te stellen ter begevinge van den Prins; die daar op door een Brief van den zeventienden September eene nieuwe aanstelling van Magistraatspersoonen deedt, bestaande uit de oude Regeerders, uitgezonderd de twee Heeren Burgemeesteren, van welke men vindt aangetekend, dat zij tot bevordering van de gemeene rust uit de Regeering waren gegaan.

Op den zesëntwintigsten Januarij des Jaars 1682, is de Oosthavendijk deezer Stad door een schrikkelijken Storm en hoogen Vloed doorgebroken omtrent vijftig of zeventig Roeden (want de Aantekeningen verschillen hier omtrent) van het Paalhoofd: welke breuk, door de Stad, naauwlijks met honderdduizend Guldens hersteld geworden is. Zedert dien tijd zijn ons geen merkwaardige voorvallen of veranderingen, *Zierikzee* in 't bijzonder raakende, voorgekomen, tot op het merkwaardige Jaar 1747. Maar toen wierdt deeze Stad meer dan eenige andere, in den aanvang der binnenlandsche beroerten, jammerlijk geschud door de woede van het holiende Gemeen in de Stad en bijzonder van het platte Land, 't welk tegen de Regeerders op een onmenschelijke wijze vergramd, niettegenstaande dezelve, zo veel hun aanging, terstond op 's Volks begeerte den Prinse VAN ORANJE tot Stadhouder over hunne Stad en deszelfs Eilanden bij openbaare Afkondiging verklaarden, egter tot onbeschrijflijke baldaadigheden voortsloeg, de banden der zamenleeving verscheurde, en allen eerbied jegens de Overheid vertrapte.

Tot besluit der Historie van *Zierikzee* zullen wij nog alleen, met een woord, aanmerken, dat, naar gelange de Regeering deezer Stad, zo geduurende den jongstvoorgaanden Engelschen Oorlog, als in de Jaaren 1786 en 1787, door Vrijheid- en Vaderlandlievende Gezintheden en Vertoogen, boven de Regenten van veele andere Nederlandsche Steden eenen naam hadt verworven, naa de inrukking der Pruissische Troepen het Oranjegezind gepeupel in deeze Stad boven veele andere heeft uitgemunt, in het pleegen van de spoorloosste baldaadigheden. Merkelijk boven de honderd beliep het getal der Huizen, op de baldaadigste wijze uitgeplonderd: zo dat de *Oude Haven*, een tamelijk breed en diep Water, midden door de Stad loopende, door ingesmakte Huisgeraaden bijkans tot een gangbaar voetpad verstrekte.

Tot eene meer bijzondere beschrijving der Stad zelve zullen wij thans overgaan.

Zierikzee, genoegzaam aan alle zijden van vrugtbaare Bouwlanden en graarijke Weilanden omringd, beslaat in haaren omtrek ongeveer drie vierendeelen uur gaans. Haare gedaante is, nagenoeg, die van een onregelmaatig vierkant. Men heeft 'er twee Havens, de *Oude* en de *Nieuwe Haven*. De eerstgemelde, aan de Oost- of landzijde haaren aanvang neemende, loopt midden door de Stad, alwaar zij, ter wederzijden met hoog opgaande boomen beplant, zich als eene breede Graft vertoont, en door de fraaie Huizen, langs dezelve gebouwd, aan de Stad geenen kleinen luister bijzet. — De *Nieuwe Haven*, in welke de *Oude* haare uitwatering heeft, strekt zich langs de Zuidzijde der Stad, en vervolgens, in eene rechte lijn, tusschen twee Dijken, tot op den afstand van een half uur gaans, alwaar zij in de *Schelde* valt. Aan den mond der Haven staat een Huis, ten wiens dake een Lantaarn uitsteekt, in welken, geduurende de donkere nachten, ten behoeve van den Scheepvaart, een licht brandt. Aan de landzijde der Stad heeft men eene Graft, dienende tot een Verlaat, in welke het Zeewater, met een Mol of Sluis, onder Stads Wal en Muur, wordt ingelaaten en opgehouden, met oogmerk om bij laag water, door 't openen

van

van de Mol, de Slibbe uit de *Oude Haven* weg te schuuren. Voorheen lag de Stad rondom in eenen steenen Muur besloten, glnds en elders met Torens versterkt, van welke slegts één, de *Beulstoren* genaamd, nog is overgebleeven. Tegenwoordig zijn de Muuren in merkelijk verval; men overdekt de puinhoopen met Aarde, om alzo, door den tijd, eenen min kostbaaren Aarden Wal te bekoomen. Zes Poorten heeft *Zierikzee:* de Zuidhaven- of Duivelandsche-Poort, de Noordhaven-Poort, de Nobel-Poort, de Zuidwelle-Poort, de West-Poort, en de Hoofd- of Schutters-Poort. De Duivelandsche-Poort is, in haare soort, een meesterstuk van bouwkunde. Op ieder der vier hoeken heeft zij een dunnen Spits. Midden uit het Dak rijst een sierlijk doorluchtig Torentje. Merkelijk hooger, dan gemeenlijk Stads Poorten zijn, is dit gebouw. Om van de andere Poorten niet te gewaage, melden wij alleenlijk aangaande de Nobel-Poort, dat zij een meer dan gemeen zwaar gebouw is, met twee groote Torens, hebbende ieder een zeer verheven Spits, de eene acht-, de andere zestienhoekig; dat voorts deeze Poort, volgens eene aloude overlevering, haaren naam heeft ontvangen, als zijnde gestigt op kosten van twee *Nobele* of adelijke Jonkvrouwen; dat van hier de eene Spits den naam van ANNA, de andere dien van MARIA draagt; en eindelijk, dat deeze Poort tot eene bewaarplaats van Buskruid, zo voor de Stad en Admiraliteit, als voor bijzondere Kooplieden wordt gebruikt.

Het getal der Huizen, zo binnen de Stad, als buiten de twee Haven-Poorten, welke eene soort van Voorstad uitmaaken, vinden wij op negentienhonderd en tachtig, en dat der Ingezeetenen op tusschen de tien- en elfduizend begroot.

Twee openbaare Plaatzen ontmoet men te *Zierikzee:* het *Marktveld*, gelegen agter de *St. Lievens Monsterkerk*, alwaar de jaarlijksche Paerden- en Beestenmarkten gehouden worden; en de *Steenen*, of ook wel de Breede- of Gasthuisbrug, liggende omtrent het midden der Stad, over de Oude Haven, tegenover het Gasthuis: de boeren uit *Schouwen* en *Duiveland* brengen hier hun koorn, boter, hoenderen, duiven en eijeren ter markt. Nevens deezen Brug is de Beurs,

heb-

hebbende de gedaante van eene Gaanderij, rustende op blauwe arduinsteenen pilaaren, en door een gedeelte van de Gasthuiskerk overdekt. Niet verre van daar is de Vischmarkt. Volgens eene Orde der Regeeringe, moeten van ieder Hoeker, aankoomende met verschen visch, twee Kabeljaauwen, *Stadsvisch* genoemd, van ieder Schip met Kreeften, een kwartier Kreeften, en van ieder Schip met Oesters, een Ton Oesters ter markt gebragt worden.

Wij gaan over tot de beschrijving der *Openbaare Gebouwen.*

Het *Stadshuis* koomt hier in de eerste plaats in aanmerking. Het staat in de Meelstraat, ter wederzijden aan burgerwooningen belend. Van binnen ontmoet men een goed aantal Vertrekken, eenigen van sieraad niet ontbloot, doch geen van allen iet zeer merkwaardigs uitleverende. Het voornaamste sieraad van het Gestigt is de meer dan gemeen fraaie Toren, midden op het Stadshuis ten dake uitrijzende, met een achtkantigen Muur, van welken eenige voeten hoog een Schaliedak met acht zijden opwaarts klimt, en allengskens naauwer toeloopt. Boven hetzelve is een uitsteekende Trans of Ommegang, met een houten Baluster beveiligd, langs welken men den Toren rond gaat, die aldaar doorluchtig en van een Klokkespel voorzien is. Van daar wat spitzer opgebouwd, heeft de Toren een ronden Appel, boven welken hij wederom doorluchtig is, en daar boven een peeragtig Spits draagt, op welken een verguld Neptunusbeeld, van weinig minder dan leevensgrootte, met zijnen Drietand, rustende op een verguld rond Voetstuk, uitsteekt. Van vooren vertoont zich het Stadshuis met twee Gevels, waar in een goed getal Yzeren Pijpen is vastgehegt, om, bij buitengewoone gelegenheden, het Gebouw met Lichten te versieren. Voor het Stadshuis hangen twee Steenen aan een Keting, welke weleer de zulken, die aan eenige Ongerechtigheid zich hadden schuldig gemaakt, om den hals gehangen wierden, om aldus tot hunne schande en tot een voorbeeld voor anderen, door de Stad geleid te worden. Van hier dat de Zierikzeesche Moeders de gewoonte plagten te hebben, haare Kinders, als zij stout waren,

te

MAALTIJD VOOR DE UITVOERING VAN HET DOOD=
VONNIS TE ZIRKZEE.

te bedriegen, *dat zij de Steenen van de Wet zouden moeten draagen.* Onder het Stadshuis heeft men de *Vleeschhal*, boven welks ingang een Kooi hangt, in welken, doorgaans, Arenden gevoed worden; zonder dat men evenwel, van deeze gewoonte, eene voldoende reden weet aan te wijzen. Naast het Stadshuis staat de *Waag*, agter welke men de *Meekeure*, of het *Keurmeestershuisje*, aantreft. — De Stads-gevangenis, onder den naam van *'s Graavensteen* bekend, staande aan de Noordzijde der Oude Haven, is een deftig Gebouw, van blaauwen Arduinsteen opgemetzeld. De Hooge Vierschaar wordt hier gespannen, in een langwerpig vierkant Vertrek, aan 't welk een ruim Vak grenst, welk eene groote menigte aanhoorders kan bevatten. Tot het uitvoeren van Lijfstraffen, wordt, 's nachts vóór den dag, tot de uitvoering daar van bepaald, voor 's Graavensteen een houten Schavot opgeslagen. Eene zonderlinge gewoonte plagt hier plaats te hebben. 's Avonds vóór de uitvoering van een Doodvonnis, wierdt den verweezene, ter zijner keuze, van eenige bekoomelijke Spijze, een Maaltijd bereid. Op deezen Maaltijd wierden verzogt de Baljuw, een der Burgemeesteren, de President van Thesaurieren, een Predikant, Zieketrooster, Stads-Fabrijk, midsgaders de Prokureur, zo van den Baljuw als van den Gevangene. De Baljuw zat aan de regterzijde, de Predikant aan de slinkerhand des Veroordeelden. Eene menigte van Omstanders aanschouwde veelal dit Treurmaal. Doch zedert het Jaar 1739 is deeze wanvoeglijke plegtigheid afgeschaft. De overige Stads Gebouwen, als *Lomberd*, *Arsenaal*, *Excijns* en *Kraan*, verdienen geene bijzondere vermelding.

Wij gaan over tot de beschrijving der *Geestlijke Gebouwen.*

Voor alle andere trekt hier onze opmerking, de *Groote* of *St. Lievens-Monsterkerk*, dus genaamd, niet naar de grootte, of het wonderbaar Gevaarte; maar om dat men 'er, van ouds, eene Vereenigde Geestlijke Broederschap ontmoette, in 't verlatijnd Grieksch *Monasterium*, en van daar in gebroken Nederduitsch, *Monster* genaamd. Weleer was het Gebouw den Martelaar LEVINUS toegewijd. De tijd der stig-

tinge is onbekend. Volgens zommigen zou op den grond der tegenwoordige Kerke, in den Jaare 1151, eene Kapel gestigt geweest zijn. Weinige zijns gelijken, wat de Grootte aanbelangt, heeft dit Kerkgebouw, zo min in de overige Provincien als in *Zeeland*. Het rust op achtëntwintig heele, en vier halve Kolommen. In de lengte beslaat de Kerk, het Koor daar onder begreepen, driehonderdzestig, en de breedte over 't kruis honderdeenënveertig voeten. De hoogte, zo van de Kerk als van het Koor, is honderdtwee voeten en een half. In het gantsche Gestigt telt men, in alles, zevenëntwintig Kapellen. In eene deezer Kapellen, aan de Zuidzijde des Gebouws, ziet men de fraaie Grafstede van SIMON SCHUTTE, welcer Kolonel van een Regiment Voetvolk, en Kommandeur van *Filippine*, in den Jaare 1692 aldaar begraaven. Ongelijk fraaier, egter, dan deeze, is het Gedenkteeken, welk men ten Noorden van het Koor ziet, opgericht ter eere van JOHAN KONYER, Ridder, Engelschman, gebooren uit den ouden adelijken Stam van DUMBAR, ten tijde van den Protekter OLIVIER KROMWELL, uit *Engeland* na *Zeeland* geweeken. Verscheiden andere leden des Geslagts, aan 't welk hij, door huwelijk, was vermaagschapt, liggen aldaar begraaven. Een pragtig Orgel versiert deeze Kerk, in den Jaare 1549, door HENDRIK NIKLAASSEN gemaakt, en door Kerkmeesteren ten geschenke gegeeven, volgens dit Opschrift:

Hâc. Machinâ. Pneumaticâ.
Ad. Dei. Op. Max. Laudes. caned.
Æditimi. cura. ac. Lib. Max.
F. C. An°. A. Chris. Na°.
M. D. XLIX. Henr. Nic. F.

Boven al wat men, in zijne soort, fraai en kunstig aantreft, munt de Predikstoel deezer Kerke uit. Inzonderheid trekt het oog der aanschouweren het Yzerwerk, aan de Voorzijde van den Stoel, dienende ter ondersteuninge van een doorgewerk-

werkten Koperen Plaat, of Lessenaar voor den Bijbel, met den Hamer zeer fijn en overkunstig uitgewerkt. Een natuurlijk verbeeld Kabeltouw, geslingerd om de Leuning des Predikstoels, is insgelijks, in zijne soort, een meesterstuk, en overbeziens waardig. — Den zonderlingen Toren deezer Kerke mogen wij niet onvermeld overslaan. Hij staat eenige weinige schreden van het Westeinde des gewijden Gestigts. Onder het bewind van den Bouwmeester KELDERMANS, een Hoogduitscher, maakte men, in den Jaare 1454, daar mede eenen aanvang. Niet meer dan een vierde gedeelte der hoogte bereikt het gevaarte, tot welke men, volgens het bestek, voorneemens was, hetzelve op te trekken. Zwaare rampen, den *Zierikzeenaaren*, geduurende den bouw overgekoomen, deeden het werk staaken. Volgens het Bestek zou de Toren, met den Spits, de vervaarende hoogte van zevenhonderdendertig Voeten bereikt hebben; daar boven wilde men nog een Kruis van twintig Voeten plaatzen. De gantsche hoogte, van den grond af tot aan den Weerhaan, zou dus van zevenhonderdenvijftig Voeten geweest zijn. De tegenwoordige hoogte, van den Grond tot aan het Plat, is honderdennegentig Voeten. Een Kap, boven op het Plat opgericht, bereikt, tot aan het Yzeren Kruis, eene hoogte van zestig Voeten. — Aan de Zuidzijde der Kerke ontmoet men een zeer ruimen Waterbak, waarin het Water van het Dak der Kerke wordt gevangen, en in welken men, door een ruimen Ingang, langs blaauwe Trappen, nederdaalt. De onzaglijke Verzamelplaats kan bevatten tweeduizend tweehonderd negentien Tonnen en negenentwintig Stoopen Waters, ieder Ton gerekend op zestig Stoopen. Door deeze voorzorge, der navolginge in andere Steden en Plaatzen overwaardig, heeft men, te *Zierikzee*, voor gebrek aan goed drinkbaar Water niet te vreezen.

De andere Kerk der Hervormden is de *Kleine Kerk*, dus in vergelijking van de voorgaande, of ook de *Gasthuiskerk* genaamd, om dat het Gasthuis daar nevens staat. Van de Bovengaanderij deezer Kerke, die, ter vergrootinge van het Gestigt, daar aan is getimmerd, dient het onderste gedeelte tot eene Beurs, zijnde van blaauwen Arduinsteen deftig op-

gehaald. Het Dak deezer Kerke pronkt met twee doorluchtige Torentjes. — In de beide Kerken worden de gewijde Teekens van 's Heeren Avondmaal uit Zilveren Bekers en Schotels den Geloovigen toegediend, beiden door godvrugtige leden der Gemeente aan de gewijde Gestigten ten geschenke gegeeven. De Hervormde Gemeente wordt bediend door vijf Predikanten, die, nevens tien Ouderlingen en even zo veele Diakenen, den Kerkenraad uitmaaken. — Behalven de Nederduitsche, is te *Zierikzee* eene Gemeente van Waalsche of Fransche Gereformeerden, die door twee Predikanten wordt bediend. De Kerk, die aan het einde der Poststraat staat, niet verre van de Groote Kerk, heeft niets in 't oogloopends, kunnende van buiten van dezelve niets gezien worden, behalven eene groote deur, door welke men van de Straat daar binnen treedt. — Voorts hebben 'er de *Luthersche* en de *Doopsgezinden* ieder eene Kerk of Godsdienstige Vergaderplaats, gelijk ook de *Roomschgezinden* eene Statie, die door eenen Priester, en door eenen Kappellaan, bediend wordt.

Voorheen, geduurende de Roomsche tijden, hadt men, te *Zierikzee*, verscheiden andere Godsdienstige Gestigten: als het *Klooster der Minderbroederen*; het *Klooster der Huis-* of *Broodzusteren*, der *Graauwe* of *Zwarte Zusteren*, anders ook het *Klooster der drie Koningen* genaamd; het *Mariënhof*; *de Eremyten van St. Augustinus*, en het *Begijnhof*; van het laatstgemelde Gestigt zijn nog alleen eenige overblijfzels, uit den deerlijken brand van den Jaare 1456 gered, tot heden toe in weezen; zij bestaan in den Toren, den Agtergevel der Kerke en eenige Huisjes; welke laatsten thans door bijzondere luiden bewoond worden.

Onder de Godsdienstige Gestigten kunnen ook, gevoeglijk, de volgende betrokken worden. Het *Oude-Mannenhuis*, oorspronklijk, in den Jaare 1585, door ADRIAAN FRANSZOON, Brouwershavenaar, gestigt, en, in den Jaare 1605, door Mr. DANIEL JACOBI, Gecommitteerde Raad wegens *Zierikzee* te *Middelburg*, merkelijk verrijkt. Het Gestigt bevat vijfentwintig Kamertjes of Huisjes; zij dienen ter huisvestinge zo wel van Oude Vrouwen als Mannen. — Het *Gasthuis*,

staan-

ſtaande agter de Gasthuiskerk, waar van de ſtigtingstijd onbekend is. Behalven de oorſpronklijke inrigting, ter geneezinge van behoeftige kranken, dient het tevens tot een Proveniershuis voor Mannen en Vrouwen. Ook heeft men 'er eenige Hokken, om krankzinnigen, of die zich ongeregeld gedraagen, op te ſluiten. Naast het Gasthuis ontmoet men een Vertrek, tot eene Ontleedkamer geſchikt. — Het *Weeshuis*, onzeker wanneer eerst gebouwd, doch in den Jaare 1596 merkelijk vergroot; wordende, van den nieuwen aanbouw, den eerſten Steen gelegd door ADRIAAN HUYBERT NIKLAASZOON, wiens Vader, benevens BARTHOLOMEUS KAU, in dat jaar, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde. De Deur van den eerſten Ingang is nog een overblijfzel van het aloude Geſtigt. — Het *Armhuis*, geſtigt in den Jaare 1673, waarin opgenomen worden alle zodanige kinderen, welke de vereischte bevoegdheden niet bezitten, om in het Weeshuis te worden toegelaaten. — Het *Oude-Man- en Vrouwen-Visſchershuis*, waar van een gedeelte voor de Lutherſche Gemeente tot eene Godsdienſtige Vergaderplaatze verſtrekt, dient ter inwooninge voor Oude Mannen en Vrouwen van de Visſchersneeringe. Ook houdt 'er het Visſchersgild zijne zamenkomſten. — Het van ouds genaamde *Leproozenhuis*, ſtaande buiten de Stad, bij de Noordhavenpoort, bezit geene bijzondere eigendommen, zedert het Jaar 1679, wanneer de Goederen, aan hetzelve behoorende, onder het Gasthuis en Arme-Kinderhuis verdeeld wierden. — Eindelijk heeft men, te *Zierikzee*, behalven de twee Hofjes, het *St. Jakobs-Hof* en het *St. Anthoni-Hof*, nog ginds en elders kleine Huisjes en Kamertjes, tot liefdaadige oogmerken ingerigt.

Onder de *Openbaare Gebouwen* van *Zierikzee* moet ook vermeld worden het *Latijnſche School*. Al zints bijkans vijf Eeuwen zou men, volgens sommigen, te deezer Stede, eene inrigting, tot openbaar onderwijs beſtemd, gehad hebben, wordende, naar hun oordeel, daar van gewag gemaakt in een Privilegie of Handvest van Hertoge WILLEM VAN HENEGOUWEN, van den Jaare 1304. Het Gebouw, waarin de Jeugd in de Geleerde Taalen en andere voorbereidende kundigheden wordt onderweezen, ſtaat in de St. Anthoni-Straat. De

Rector, die tevens den titel van *Lector litterarum humaniorum* voert, heeft in een gedeelte daar van zijne woonplaats.

Zierikzee mag, zo zeer als eenige andere Stad, roem dragen op eene menigte *Vermaarde Mannen*, binnen haare Muuren gebooren, en die aldaar, of elders gebloeid hebben. De meesten derzelven zullen wij kortelijk vermelden. BALDUINUS HENRICI was Hoogleeraar in het *Jus Canonicum* te *Leuven*, en bloeide aldaar voor en naa het Jaar 1460. — AMANDUS ZIRIXIENSIS, of van *Zierikzee*, zal afzonderlijk vermeld worden. — JACOB PRATESIS, een goed Digter, en tevens een Geneesheer, naa alvoorens, eenigen tijd, de kunst in zijne Geboortestad te hebben geoeffend, wierdt, vervolgens, door ADOLF VAN BOURGONDIE, *Markgraaf van Veere en Heere van Beveren*, tot Oppergeneesheer van deszelfs Hof, gelijk ook van de Stad *Veere*, aangesteld. Men heeft van hem eenige Geneeskundige Werken, als mede eenige Latijnsche Gedichten. In de maand Mai des Jaars 1558 overleedt hij in zijne Geboortestad, en wierdt in 't Koor der Groote Kerk begraaven. — LEVINUS LEMNIUS, elders in ons *Woordenboek*, Deel XXII, bladzijde 96, op een afzonderlijk Artikel vermeld. — GULIELMUS LEMNIUS, ter zelfde plaatze, in ons *Woordenboek*, gedagt. Waarbij wij hier nog voegen, dat van hem nog voorhanden is zekere Brief, geschreeven aan zijnen Vader, met oogmerk om te betoogen, dat de Opvoeding meer indruks maakt op de gemoederen der menschen, dan de hoedanigheid der lucht, welke zij inademen, of de plaats, alwaar zij woonen. Deeze Brief, eerst in den Jaare 1554, te *Antwerpen* gedrukt, is naderhand, in den Jaare 1638, te gelijk met eene Verhandeling van zijnen Vader, *Van den Gezetten tijd des leevens*, te *Leiden*, andermaal in 't licht gekoomen. Daarenboven hadt GULIELMUS nog een Traktaatje geschreeven, *over de Kwaalen der Maage*. — PETRUS PECKIUS, op een afzonderlijk Artikel in ons *Woordenboek* herdagt. — ADRIAAN en ROCHUS HOFFER, Vader en Zoon; zie ons *Woordenboek*, Deel XX, bladzijde 620. — REGNERUS VITELLIUS, of eigenlijk REINIER TELLE, Rektor van het Latijnsche School in zijne

Ge-

Geboorteſtad, en Vertaaler, uit het Italiaansch in het Latijn, van GUICCIARDIN's Beſchrijving der Nederlanden, met eenige Bijvoegzels vermeerderd. Ook wordt hij gehouden voor den Nederduitſchen Overzetter van het beruchte Boekje van MICHAËL SERVETUS, *Over de Doolingen in de Drievuldigheid.* Hij overleedt te *Amſterdam*, in den Jaare 1618, en wierdt bloots hoofd, met een Lauwerkrans gekroond, naar de wijze der Dichteren, begraaven. — EEWOUD en WILLEM TEELINK; zie ons *Woordenboek*, Deel XXVIII, bladzijde 176 — KORNELIS BOY, of BOEY, Advokaat Fiskaal en Procureur Generaal over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, was een goed Latijnsch en Nederduitsch Dichter, en heeft, in beide taalen, verſcheiden dichtſtukken naagelaaten. — CORNELIUS JANSENIUS BOY, Lid der Dominicaaner Orde, en, even als zijne drie broeders, DOMINICUS, LEONARDUS en NIKOLAAS, van meer dan gemeene kunde en geleerdheid. — ANTONIS DE HUYBERT, nevens andere Leden zijns Geſlagts, door ons afzonderlijk vermeld, Deel XXI, bladzijde 128 en vervolgens. — ANTHONY DE JONGE; zie dat zelfde Deel, bladzijde 194. — GALENUS ABRAHAMSZ; bij 't geen wij, ter zijner plaatze, wegens deezen beroemden Man, aanteekenden, voegen wij nog, dat hij, den ouderdom van meer dan drieëntachtig jaaren bereikt hebbende, op den negentienden April des Jaars 1706, te *Amſterdam* zijne dagen eindigde. — JOHANNES PLEVIER, vermaard Middelburgsch Kerkleeraar, door zijne Verklaaringen over verſcheiden gedeelten der Gewijde Schriften, alomme vermaard. — Eindelijk, PIETER VOGELAAR, beroemd om zijne keurig uitgevoerde Teekeningen van Zee- en Scheepsgezigten.

Van de Regeering van *Zierikzee* zullen wij geene breedvoerige melding doen, alzo dezelve, zints de jongſte Omwenteling, zo wel hier als elders eene geheel andere gedaante heeft gekreegen. Alleenlijk zullen wij aanmerken, dat dezelve, tot op dat tijdſtip, heeft beſtaan uit twee Burgemeesteren, van welke de eene den titel van Heer-Burgemeester, de andere dien van Gemeente-Burgemeester voerde; dertien Schepenen, den Heer-Burgemeester daar onder begreepen, vierëntwintig Raaden en vier Theſaurieren, die te zamen genomen

nomen het gantsche Lichaam der Gemeente vertoonden. De Burgemeesters wierden door de Schepenen, deeze door den Stadhouder uit eene Nominatie, en de Raaden insgelijks door den Stadhouder verkoozen. Om de zelfde reden zullen wij van de Schutterij, Burgerwagt, Voorregten, Keuren, Voorboden, Kostumen, en meer andere bijzonderheden niet gewaagen, naardien omtrent dit alles merkelijke verandering of geheele affchaffing en vernietiging zal zijn voorgevallen, zo ras de Revolutie haar volkomen beslag zal bekoomen hebben.

De *Handel* en *Neeringen* van *Zierikzee*, hoewel thans merkelijk vervallen, waren 'er eertijds, gelijk wij verscheiden maalen hebben aangeteekend, in merkelijken bloei. Van deezen en geenen Tak moeten wij kortelijk verslag doen. Wij beginnen met de *Zoutziederij*. Deeze, gelijk zommigen niet zonder groote waarschijnlijkheid willen, de oudste Handel van *Zierikzee*, welke in *Zeeland* het eerst alhier wierdt ingevoerd, en waar door de Wasdom deezer Stad merkelijk bevorderd is, heeft voorheen hier zeer gebloeid. Men kan haar ouden welstand eenigermaate afneemen uit de menigte van Zoutkeeten, die 'er weleer gevonden wierden, waar van 'er, gelijk wij reeds hebben aangeteekend, in 't Jaar 1526, zevenënzeventig, en in 't Jaar 1575, wederom een weinig minder zijn afgebrand. Eerst plagt men het Zout te maaken van *Derry* of *Darrink*, een zwavelagtige en ziltige soort van Aarde, van een donker bruine of bijna zwarte Verw, welke in verscheiden' Streeken van *Zeeland*, zo in de Landen binnendijks als in de Schorren en opgewassen' Slijken buitendijks, op de eene plaats minder, op de andere meerder Speeten diep, met laagen onder de Bovenkorst of Klei gevonden wordt. De *Derry* wierdt naa het afsteeken van de Klei, met een breede Spade of Bot in langwerpige vierkante stukken gestoken, en alzo uit den grond uitgegraaven. Deeze stukken wierden in het verband tot ronde of langwerpig vierkante hoopen, luchtig op malkanderen gestapeld, op dat de lucht en wind door dezelve heen speelde, tot zij hard en droog genoeg geagt wierden om te branden. Dit verstrekte den Bewooneren van *Zeeland* tot brandstoffe, en wierdt,

door

door verfcheiden', veel Handel daar in gedreeven, 't welk men noemde *Moerneeringe* te doen, zijnde de Derrij niets anders dan een zekere foort van *Moer.* Ook wierdt het wel genoemd *Brandvlotte maaken.* En in zo verre heeft deeze Darrink en deszelfs gebruik en toebereiding, genoegzaame overeenkomst gehad met het Veen en Turfmaaken in *Holland*, uitgezonderd dat de Derrij vaster van ftof dan het Veen, met de Spade uitgegraaven, en niet met Baggernetten uitgehaald wierdt. Een tweede gebruik van de uitgegraaven en gedroogde Derrij beftondt daar in, dat ze den Zeelanderen de Zoutziederij verfchafte: want de Derrij, dus bereid en voorts tot Asfche gebrand zijnde, wierdt dezelve Asfche in de Zoutkeeten, in ronde vlakke ijzeren Pannen, etteliijke Voeten over het Kruis breed, en eenige Duimen diep, rustende met haare kanten op een gemetzelden Muur, ter hoogte van omtrent vier Voeten, met flegts twee of drie Openingen of Monden, om den Turf daar door in te brengen, rijkelijk met zout Water gemengd, en aldus uit dezelve, bijna op gelijke wijze als men thans uit het graauw en ongezuiverd Zout doet, fchoon wit en blinkend Zout geftookt wierdt; dit Zout wierdt *Zel* of *Zilzout* genoemd, en was het eenigfte foort van Zout, 't welk men in dit en andere gedeelten van Nederland gebruikte. De Handel, die in hetzelve gedreeven wierdt, hadt den naam van *Zelneering.* Doch de Scheepvaart, in deeze Gewesten, naderhand fterk toegenomen zijnde, heeft de menigvuldige toevoer van grof Zout uit *Spanje* en *Frankrijk*, waar uit men toen, in plaats van uit de Darrink-Asfche, wit geraffineerd Zout begon te ftooken, gepaard met het Verbod van Darrinkdelven, als verderflijk voor het Land, bij 's Lands Keuren en opgevolgde Plakaaten gedaan, deezen Handel eindelijk geheel doen ophouden. Egter heeft men te *Zierikzee* nog weezenlijke Overblijfzels en Gedenkteekenen van deeze Zoutziederij, welke zijn de *Noord-* en *Zuidzelken*, twee Heuvels van Zel-Asfche buiten de Stad, niet ver van het einde der Hennaars en Visfchersdijken, van tijd tot tijd, uit de daar omtrent geftaan hebbende Zoutkeeten, na 't uitkooken der zoute Deelen, aldaar opgevoerd en uitgeftort; welker eerfte laag

 en

en vlak, doch de laatste een vrij verheeven Berg is, van welken men bij helder weêr een ruim en vermaaklijk gezigt over de Eilanden van *Schouwen* en *Duiveland* en over de *Ooster-Schelde* heeft. Van de evengemelde verandering in de Zoutziederij schijnt ook herkomstig, zekere Drinkleuze of Voorwaarde bij die van 't Zoutzieders- of Panneluiden-Gilde gebruiklijk, *Zout van Zout geen erger Zilte*; willende te kennen geeven, dat het Zout moet zijn van Zout gestookt, en niet van erger Zilte, te weeten niet van Zel-Asfche, welkers zoute deelen zo goed niet gerekend worden, als het Spaansch- en Fransch-Zout, om wit en zuiver Zout daar van te maaken, 't geen men in dien tijd bij 't Zoutkoopen als een Voorwaarde plagt te bedingen. Van den ouden bloei der Zoutneering is thans naauwlijks meer dan de schaduwe overig. In 't Jaar 1644, hadt men 'er nog omtrent de veertig Pannen. Tegenwoordig zijn 'er niet meer dan vijf Keeten, in welke met negen Pannen gestookt wordt. Die dit bedrijf bij de hand hebben, worden Panneluiden of Pannemans genoemd.

Een andere Tak van Handel en Neering, die, eertijds, te *Zierikzee*, merkelijk heeft gebloeid, was de *Visscherij*, bestaande in de Haringvaart en Kabbeljaauwvangst. De eerste is geheel te niet gegaan; doch de laatste, schoon merklijk afgenomen, wordt nog met veel vlijt alhier gehandhaafd. Omtrent het Jaar 1640, en zelfs nog in 't Jaar 1711, beliep het getal der Vischschepen op omtrent tachtig Zeilen. In 't Jaar 1740, waren ze tot op vijftig verminderd, en in het Jaar 1750, waren 'er niet meer dan dertig, die enkel tot den Vischvangst gebruikt wierden. Welke vermindering, eensdeels door het kwaalijk slaagen van verre het grootste gedeelte, in plaats van winst te doen, merklijke sommen verliezende, anderdeels, door den aanwas van de Koopvaart, waar toe het meeste Scheepsvolk zich begeeft, veroorzaakt wordt. De Vischhoekers, zijnde Schepen met Bunnen, vaaren des Winters, omtrent van 't begin der maand Oktober tot Paaschen daar aan volgende, in de Noordzee te Versche, gelijk men spreekt, wanneer zij de Kabbeljaauw, ook Heilen Tarboth, leevend in de Haven brengen. De Kabbeljaauw wordt

wordt aanstonds met een Schepnet uit de Bunnen geschept en in groote langwerpige ronde Korven met platte bodems, tusschen de twee en drie Voeten diep, buiten de Schepen in 't Water hangende, geworpen, en bij zekere gedeelten aan de Ventjagers verkogt, die dezelve met hunne Schuiten na *Brabant* en *Vlaanderen* vervoeren. De Heil- en Tarbotten worden buiten 't Schip, met een Touw om den Staart, wel vastgemaakt, in 't Water gehangen en bij 't stuk verkogt. Deeze versche reizen der Hoekers duuren gewoonlijk acht of veertien dagen, ook wel eens drie weeken, naar dat de vangst min of meer voorspoedig is. Behalven den Haring en ander Aas, 't geen in Zee gevonden wordt, worden telkens tot deeze reizen, door ieder Schip, een goed getal Prikken mede genomen, die aan mootjes gesneeden en aan de Hoeken geslaagen, voor Aas gebruikt worden. De Prikken zijn den Aal niet ongelijk, dan dat zij, behalven twee oogen, nog zeven ronde gaatjes, ter zijde in het hoofd hebben; in de Tonnen of Prikbakken gedaan zijnde, moet het Water met een Pols in een zagte, doch gedunrige beweeging gehouden worden. Zij worden uit *Holland* en *Engeland* herwaards aangevoerd, en in de ronde *Weel*, buiten de Stad, in groote Kanisfen bewaard. Des Zomers wordt de Kabbeljaauw in Zee gesneeden, gezouten en in Tonnen gepakt, wanneer de reizen wel van acht tot twaalf weeken kunnen duuren. Behalven deeze Noordzeevaart, wordt ook van deeze Haven, niet alleen met eenige deezer eigenlijke Vischhoekers, maar ook met een goed getal kleine Koopvaardijschepen, des Zomers, ter Kabbeljaauwvangst gevaaren, omtrent de Kusten van *Ysland*, van waar zij dikwils met volle lading van gezouten Tonnevisch, meest in de maanden Augustus en September, wederkeeren. Tot de Verkoopingen van verschen en zouten Visch, is een beëdigde Afslaager aangesteld. Van ieder pond Vlaams 't geen in den Afslag van den verschen Visch beschreeven wordt, moet door den Verkooper, ten behoeve van de Stad betaald worden zeven stuivers, en door den Kooper ééne stuiver. In den Afslag van den Tonnevisch wordt voor ieder Ton door den Verkooper betaald anderhalve stuiver, en door den Kooper drie

stui-

ſtuivers. Welke belastingen, jaarlijksch, benevens de overige Stads Middelen, in het laatst van September, voor een Jaar verpagt of verhuurd worden; die van den verſchen Visch, onder de benaaming van *Kiemenhoeke*, en de ander onder zijn eigenlijken naam van *den Zouten Tonnevisch*. De Pagters deezer Middelen worden doorgaans Komptoirmeesters genoemd. Wanneer men hier bij aanmerkt dat de Vischſchepen altijd, ten zij bij buitengewoone ongelegenheden, in hunne eigen Haven inkomen, en van daar wederom telkens worden uitgereed, en dus alle derzelver vertier in den boezem der Stad en hunner Ingezeetenen brengen, is het ligtelijk op te maaken, dat bij de wel- of kwaalijk vaart der Visſcherij, tevens de Winkeliers en Ambagtslieden, die daar van ten grooten deele hun beſtaan hebben, en ook de Stad zelfs in haar Inkomſten, een merklijk ſteunzel genieten of misſen.

De *Meereederij* moet ook vooral hier niet verzweegen worden. Al van ouds wierdt hier omtrent aangemerkt, dat ze wegens de kostbaare aankweeking en toebereiding der Meekrap, en haare wisſelvalligheid zo in gewas als in prijs, veelen rijk en ook veelen bijſter heeft gemaakt. De Meekrap wordt aangekweekt van Kiemen, dat zijn jonge Schooten, die van de Moerplanten afgeſcheurd en geplant worden op gelijke wijze als de Dragonplanten, met welke ze naast te vergelijken zijn. Dit Kiemen plukken en zetten, gelijk men 't gemeenlijk noemt, geſchiedt doorgaans in het Voorjaar in het laatst van April, in de maand Maij en zomwijlen ook in Junij, naar dat men een min of meer voordeeligen Voortijd heeft, waar van de vroeger of laater Planting afhangt. Het Land wordt van te voojen eens en andermaal, ja meerder, naar dat de aart en geſteldheid van den grond vereischt, geploegd, geëffend, en in lange vlakke Bedden van omtrent twee Voeten breed, met ondiepe Vooren verdeeld; in welke Bedden de Kiemen vier of vijf naast malkander over de breedte geplant worden. De Mee moet door wieden ſchoon gehouden, en van Onkruid wel gezuiverd worden. Zij wordt twee of drie, en zomtijds wel vier jaaren oud in het Veld. Alle Winters wordt ze met Aarde uit de Vooren, zomwijlen met de Ploeg, maar meest met de Spaade overdekt. Na

de

de voorschreeven jaaren wordt ze gedolven en in Stooven gebragt, daar ze eerst gedroogd wordt op doorlugtige Zolderingen van Latten, als een Roosterwerk gemaakt, over een Vuuroven, met Friesche Turf gestookt, waar van de hitte door verscheiden van malkander gespreide doortogten na boven trekt. Daar naa wordt zij gelegd op den Ast of Eest, zijnde een Gewelf van omtrent vijftig Voeten lang, op een daar over uitgespreid hairen Kleed, om nog eens te droogen. Van daar wordt zij op een Dorschvloer gebragt en van de aangedroogde Aarde en Vellen wel gezuiverd. Waar naa zij in een groot uitgehouwen Blok, met zwaare houten Stampers en Yzers van onder in hetzelve, die men Mesfen noemt, gestampt wordt. Deeze Stampers worden bewerkt door een Moolen, die een Grutmoolen gelijk is, en met drie Paarden omgedreeven wordt. De Meede, dus gestampt, wordt in drie bijzondere Kuipen gezeeld of gezift, in de eerste Kuip de Korte of Mulle; in de tweede de Onberoofde of Gemeene; in de derde de Fijne Krap. Uit welke Kuipen de Mee voorheen in Baalen, den Hopbaalen gelijk, doch nu in Vaten gedaan en daar in wel vastgestampt en aangevuld wordt. De bijzondere foorten van de gereede Mee, zijn drie: de Krap, welke is die van de Hartespil alleen gemaakt wordt; de Gemeene, die bereid wordt van het Vleesch, 't geen om de Hartespil is. De Krap en Gemeene te zaamen gestampt en gevaat, wordt *Onberoofde* genaamd, en wanneer twee derde Krap en een derde Gemeene door malkander gereed worden, hiet men 't *twee en een*. De derde soort is de *Mul*, die van de Buitenschors of Vellen gereed wordt. Het Stoofvaagzel, dat op den grond bij malkander gevaagd wordt, gaat zelfs niet verlooren, maar wordt onder de Mul gedaan of op zich zelve verkogt. Het Moolvaagzel wordt ook in een Vat gedaan, dat men doorgaans *den Beer* noemt. De Mee in Vaten gedaan zijnde, wordt door de beëedigde Keurmeesters beproefd, of ze niet misreed, in het droogen verbrand, of te veel met Aarde belast is, volgens de Plakaaten, daar op gemaakt. De zuiverste Mee wordt gereed in de Stooven binnen het Poortambagt van *Zierikzee*, om dat daar de stipte Orde wordt gehouden, en de Stad haare bij-

zon-

zondere Wetten omtrent de Keure heeft. In zekeren Brief, door Keizer KAREL aan die van *Zierikzee* verleend, wierdt uitdruklijk verbooden, dat eenige Meede uit het Land van *Schouwen* wierde vervoerd, ten zij die alvoorens gekeurd zij te *Zierikzee*, op verbeurte der Mee, die anders wierdt uitgevoerd, ten voordeele van den Graaf, den Baljuw en de Stad, ieder voor een derde. Negentien Meestooven worden in 't Land van *Zierikzee* geteld, van welke 'er vijf zijn te *Zierikzee*, drie te *Brouwershaven*: de Dorpen *Haamstede*, *Renesse*, *Noordwelle* en *Elkerzee* in *Schouwen*, als ook *Bommeneede* en *Dreischor* hebben 'er elk één; de overige vijf zijn in *Duiveland* te *Viaane*, *Nieuwerkerk* en *Oosterland*, ieder één, en te *Brunisse* twee. Deeze Stooven worden gerekend, jaarlijks, door malkanderen te reeden ieder omtrent honderdduizend Ponden Gewigts aan Mee. De hoeveelheid van het Gewigt der Mee, welke een Gemet Lands uitlevert, is naar den aart en de bouwinge van 't Land, midsgaders naar de mindere of meerdere toevallen, die de Meede is onderworpen geweest, zeer verschillende; doorgaans wierdt 'er van duizend tot vijfhonderd Ponden uit elk Gemet gedolven, zomtijds meerder en zomtijds minder. Meermaalen wierdt den Landman, het verlies, 't geen hij, door den laagen prijs der Graanen of derzelver misgewas, moet lijden, door het Meeplanten wederom vergoed. — Behalven de Meekrappe levert de Landbouw ook een rijken voorraad uit van Vlas, Koolzaad, Erwten, Boonen, Boekweit, Rogge, Gerst, Haver, Tarw en andere Landvrugten meer, van welker meeste soorten te *Zierikzee* een goed gedeelte, zo op de Marktdagen als andere tijden, verhandeld wordt, waar toe eenige beëedigde Makelaars in Graanen zijn aangesteld. Bij den Landbouw wordt 'er ook de Vee-kweekerij en het Vetweiden van Beesten, door verscheiden' zeer beijverd. De Kaasmaakerij en Vlasneering plagt 'er zeer te bloeien, doch zijn beide genoegzaam verloopen.

De *Kreeftvaart* en *Oesterhandel* geeven ook nog eenigen bloei aan *Zierikzee*, met eenige der kleine Hoekschepen met twee Masten. En in 't Jaar 1750, zijn dezelve wederom tot zevenënzeventig toe, en dus een getal van twintig, vermin-

minderd. Des Winters wordt met deeze Schepen voor een groot gedeelte op *Frankrijk* op vragt, om Wijn, Brandewijn, Siroop en andere Waaren, welke dat Gewest uitlevert, gevaaren, en des Zomers voor eigen rekening op *Seudres*, de Baaij van *Bourneuf*, ook in *Portugal* op *Lisfabon* en *St. Ubes*, om Zout. Met anderen, wordt in den Winter voor eigen rekening, handel gedreeven op *St. Anthoni*, *Bilbao*, *Villaviciofa* en andere Plaatzen in *Biskaaje*, van waar zij Nooten en Kastanjen herwaards brengen. Ook wordt 'er zomtijds mede op *Algarbe* gehandeld, van waar zij met Vijgen, Amandelen, Citroenen, Chinaas- en Oranje-Appelen geladen, aankomen. Nu en dan wordt 'er ook wel een reis op de Middellandsche Zee gedaan. Op *Ierland* is de Vaart van *Zierikzee*, eensdeels op vragt, anderdeels voor eigen rekening, vrij sterk, van waar zij Hulden, Vleesch, Roet of Smeer, en andere Waaren aanbrengen. Na de Oostzee worden 'er ook dikwils Schepen uitgerust. Met eenige der kleine Hoekerschepen, die Bunnen in hebben, wordt ook, jaarlijksch, na Noorwegen om Kreeften gevaaren, bij welke gelegenheid zij wel eenige Houtwaaren medebrengen. Dikwils worden 'er, van het Voorjaar tot diep in den Zomer, veertig, ja vijftig Laadingen van Kreeften aangebragt, welke beloopen van zes- of acht tot twaalfduizend stuks ieder Laading. De Oesterhandel wordt te *Zierikzee* ook sterk gedreeven. De Oesters worden met Scheepslaadingen uit *Engeland* gehaald, vervolgens in de Oesterhuizen in Putten, daar het zout Water bij elk Tij, of zo dikwils 't noodig is, in- en uitgelaaten wordt, gelegd en bewaard, daar zij niet alleen leevend blijven, maar zuiverer, grooter en vetter worden. Ook heeft men 'er op de Schorren en Slijken van *Schouwen* en *Duiveland*, eenige Oesterbanken, zijnde plaatzen, die door de Oesterkoopers, met Verlof van 's Lands Staaten, met kleine Oesters bezaaid worden, die aldaar vervolgens groeien en voortzetten. Het is ligt te begrijpen dat 'er niets voor de Oesters nadeeliger is, dan een langduurige en strenge Vorst, door welke de Oesterhandelaars dikwils groote schade lijden. De Oesters, gelijk ook de Kreeften, worden door geheel Nederland en ver-

verscheiden' andere Landen verzonden. 't Getal der Oesterputten bestaat thans uit zeven, waar van 'er vijf te *Zierikzee* en twee bij *Brouwershaven* zijn; doch aan de Zierikzeesche Oesterkoopers toebehoorende.

Zie BOXHORN, REYGERSBERG, SMALLEGANGE, *Kron. van Zeeland*; M. ALTING, *Notit. German. Infer.* ZWEERTIUS, *Athenæ Belg.* VAL. ANDREAS, *Bibl. Belgica*, enz.

ZIERIKZEE, (AMANDUS VAN) onder de Geleerde Mannen der Stad van dien naam, in 't voorbijgaan, vermeld, voerde, gelijk meermaalen plagt te geschieden, naar zijne Geboorteplaats zijnen naam. Naa de eerste gronden van taalkennisse en andere voorbereidende Weetenschappen in zijne Vaderstad geleid te hebben, begaf hij zich na 't Hoogeschool te *Leuven*. Behalven de Latijnsche en Griekesche, beoeffende hij hier ook de Hebreeuwsche taale, maakende, in alle dezelven, geene geringe vorderingen. De Godgeleerdheid, egter, was zijne hoofdstudie, en verkreeg hij, door aanhoudenden vlijt, in dezelve zo groote ervarenis, dat hij eenen naam verkreeg, in dat vak van Weetenschap, onder de grootste Mannen zijner Eeuwe. Intusschen hadt hij zich als Lid van de Orde der Minderbroederen doen aanschrijven. Zijne bedrevenheid deedt hem, eerlang, tot den post van Voorleezer in de Godgeleerdheid bevorderd worden. Naderhand wierdt hij Provinciaal van zijne Orde. Met veel lof bekleedde hij, geduurende eenigen tijd, dat ampt; keerende, naa verloop van etlijke jaaren, weder tot het openbaar onderwijs der Godgeleerde Weetenschappen. Daar in volhardde hij met veel ijvers en getrouwheids, tot aan zijn overlijden, 't welk invicl in het begin van de maand Junij des Jaars 1534. Op den achtsten dier maand wierdt hij, in het Koor van de Kerk der Minderbroederen, te *Leuven*, ter aarde besteld. De Schriften, door AMANDUS VAN ZIERIKZEE nagelaaten, voeren de volgende titels:

Scru-

Scrutinium, five Venatio Veritatis Hiftoricæ, Libr. VI. Antwerp. 1534. *in 8vo.*

De LXX. Hebdomadibus Daniëlis, Lib. I. Antwerp. 1534. *in 8vo.*

Commentarii in Genefin et Jobum.

Spiritualis Militiæ XII Horæ. Lib. I.

Dominicæ Paffionis Hiftoria.

De Chrifti Refurrectione et Afcenfione.

In Ecclefiaften Salomonis.

De Sanctæ Annæ Conjugio.

De XL Manfionibus.

Conciones Variæ.

De Sophi, Rege Perfarum.

Het laatstgemelde Werk, handelende over SOPHI, Koning der Perfen, wordt, zegt men, nog in het oorfpronklijk Handfchrift, in de Boekerij der Leuvenfche Univerfiteit bewaard.

Zie ZWEERTII *Athenæ Belgicæ*; *Oudheden en Geftichten van Zeeland.*

ZILVOLDE, een Dorp, in het Zutfenfche Kwartier der Provincie van *Gelderland*, in de, dus genaamde, Hoogheid en Bannerij van *Wisch*. Het Plaatsje, hoewel van weinig aanziens, heeft, nogthans, eene eigen Gereformeerde Kerk, die met een fraai Orgel pronkt, en door haaren eigen Leeraar wordt bediend. Van wegen de Admiraliteit houdt, te *Zilvolde*, een Kommis ter Recherche zijn verblijf.

ZINDEREN, een Dorp, in het gedeelte der Provincie van *Gelderland*, het *Rigterampt van Veluwenzoom* geheeten; het ligt niet verre van den *Tsfel*, digt bij het Dorp *Voorst*. *Zinderen* heeft geenen afzonderlijken Leeraar der Hervormden. Het voornaamste sieraad van dit Dorp is het *Huis te Zinderen*, een vierkant gebouw, waarschijnlijk gestigt in de plaats, zo niet op de puinhoopen, van een Oud Kasteel, 't welk hier, in vroegere dagen, plagt te staan, en den zelfden naam als het tegenwoordige voerende, aan eenen tak des Geslagts van *Lijnden* den toenaam verleende.

ZION, tegenwoordig eene aanzienlijke Hofstede, in het gedeelte van Holland, *Delfland* genaamd, was, reeds van overoude tijden, onder de gedaante van een Geestelijk Gestigt, en wel bijzonderlijk van een Klooster van Regulière Kanunniken, bekend. De tijd der stigtinge is niet bekend: zekerlijk moet dezelve niet later dan in den aanvang der Vijftiende Eeuwe gesteld worden, naardien men vindt aangeteekend, dat ter gelegenheid der vermenigvuldiginge van de Kloosters der Regulière Kanunniken in *Holland*, op den vierden Maij des Jaars 1444 wierdt besloten, dit Klooster tot een Kapittel op te richten. De vermaarde DESIDERIUS ERASMUS heeft in het Klooster *Zion*, eenigen tijd, zijn verblijf gehouden, zijnde hij aldaar, in den Jaare 1484, naa het overlijden zijner Ouderen, ter schoole besteld. Volgens eene schriftlijke Aanteekening, door VAN BLEISWYK vermeld, wierdt *Zion* op den dertigsten Januarij des Jaars 1544, door eenige onbekende persoonen, in brand gestoken, en voor het grootste gedeelte in koolen gelegd; de meeste boeken en papieren wierden, onder andere, een prooi der vlammen. Het Klooster wierdt, kort daar naa, herbouwd. Ten tijde van den Spaanschen Oorlog, uit vreeze dat de vijand zich aldaar vernestelen, en het nabuurig *Delft* zou belaagen, deedt de Wethouderschap dier Stad het gewijde Gestigt tot den grond toe afbreeken. Niet lang naa het midden der jongstvoorgaande Eeuwe rees uit de puinhoopen des Kloosters een deftig Landhuis; doch 't welk kort daar naa, door een ongelukkigen brand, geheel verteerde. Met grooten luister wierdt het vervolgens, van nieuws, her-

herbouwd. Het Huis, gelegen in het Ambagt van *Rijswijk*, wordt, met zijne beplantingen, van drie zijden door onderscheidene Wateringen bespoeld. Door een fraai Torentje, 't welk ten Dake uitrijst, en een ruimen deftigen Voorhof, heeft het Gebouw een ongemeen staatelijk aanzien. Voeg daar nevens de uitgestrekte en wel aangelegde beplantingen, en gij zult moeten erkennen, dat de Lustplaats *Zion* onder de bekoorlijkste Landverblijven, in deezen oord, moet geteld worden.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft*; *Oudheden en Gestichten van Delfland*.

ZION, ook wel de *Berg Zion* genaamd, was, eertijds, een vermaard *Karthuizer* Klooster, in het Zeeuwsche Eiland *Schouwen*, onder *Noordgouwe*. De stigter was, in den Jaare 1434, zekere JAN LIEVENSE, die het aan den H. HIERONYMUS, of St. JEROON, toewijdde. LIEVENSE, een man van groot vermogen, begiftigde het, daarenboven, met aanzienlijke inkomsten. Naa dat de Hervorming, hier te Lande, was gevestigd, heeft het Komptoir der Geestelijke Goederen de eigendommen des Gestigts aan zich getrokken. In den Jaare 1466 overleedt in dit Klooster, een van deszelfs Monniken, GILLIS GOUDSMID, of, met een verlatijnden naam, ÆGIDIUS AURIFABER genaamd. Hij was een Man van meer dan gemeene kunde en geleerdheid, en daalde met den roem van blaakende Godsdienstigheid ten grave. Men wil dat niet lang voor het midder der tegenwoordige Eeuwe, een brok van den Kerktoren, en eenige grondvesten der Kerke, nog te zien waren.

Zie *Oudheden en Gestichten van Zeeland*; DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*.

ZION, van ouds een vermaard Klooster van de *Cistercienzer Orde*, aan den Abt van *Klaarkamp* onderhoorig. Het lag in *Friesland*, in het Kwartier van *Oostergo*, in de Grie-

tenij van *Oostdongeradeel*, niet verre van de Stad *Dokkum*, bij het Dorp *Nieuwier*. In den Jaare 1580 wierdt het afgebroken.

ZOELEN, een Dorp en Heerlijkheid, in *Gelderland*, in de *Neder-Betuwe*, aan het riviertje *de Linge*, ongeveer een uur gaans van *Buren*, en even zo verre van *Thiel*. Het is een der oudste Dorpen in dien oord, als zijnde reeds vermeld in den Jaare 880. De Gereformeerde Gemeente, die 'er door haaren eigen Leeraar wordt bediend, verrigt den Openbaaren Godsdienst in eene vrij aanzienlijke Kerk, die met een dikken en hoogen Toren pronkt. Het *Huis te Zoelen*, de eigendom van de Heeren deezer Heerlijkheid, was reeds van vroege dagen bekend. Ruim zestig jaaren geleeden is het Gestigt van binnen merkelijk verbeterd en verfraaid.

ZOELMOND, een Dorp in het Graaffchap *Buuren*, tusschen de Stad *Kuilenburg* en *Beuzighem*. Het Dorp, op zich zelve geenzins onder de minst aanzienlijken te tellen, ligt, daarenboven, zeer vermaaklijk in Bouwland en Geboomte. Men heeft 'er eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar afzonderlijk wordt bediend. De gestadige doortogt van Voerwagens en andere Rijtuigen, en met naame van den Postwagen, die tusschen de Steden *Utrecht* en *'s Hertogenbosch* rijdt, geeft eenige leevendigheid aan de Plaatze.— Het Huis *Engelrode*, staande te *Zoelmond*, hoewel op zich zelve niet groot of van veel aanziens, verdient, nogthans, opmerking, van wegen de uitgebreide beplantingen, van welke het omringd wordt.

ZOEMEREN; zie ZOMEREN.

ZOESIUS, (GERARD) een geleerd Man, benaamd door verscheiden Schriften, vooral van een godsdienstigen inhoud, was gebooren te *Amersfoort*, in den Jaare 1579. Hij begaf zich in de Orde der Jesuiten, en vertrok met der woon na *Brabant*. Op den eenëntwintigsten September des Jaars 1628 eindigde hij zijne dagen te *Mechelen*. De volgende Werken heeft hij in 't licht gegeeven.

Pugna

Pugna Spiritualis.

De præsentia Dei.

Praxis puræ et rectæ intentionis.

Via vitæ æternæ.

Vita Ignatii.

Zie WITTE, *Diarium.*

ZOESIUS, (HENDRIK) een vermaard Regtsgeleerde, in het voorste gedeelte der jongstvoorgaande Eeuwe, en, even gelijk de straksgemelde, te *Amersfoort* gebooren, leide in zijne Vaderstad de eerste gronden van Taalkennisse en andere voorbereidende Weetenschappen. Van daar begaf hij zich na *Leuven*, om 'er zich in de Griekſche taal, de Aristotelische Wijsbegeerte en in de Regten te oeffenen. Zo gelukkig slaagde ZOESIUS in alle deeze onderscheidene takken, met naame ook in de beoeffening der Regtsgeleerdheid, zijne hoofdstudie, dat hij, in den Jaare 1597, tot Baccalaureus wierdt aangesteld. Thans ondernam hij, met CHRISTOFFEL VAN ETTEN, *Heere van Kouwenburg*, eene reize na *Spanje*. Den meesten tijd zijns verblijfs in dat Koninkrijk vertoefde ZOESIUS te *Salamanca*, vermaard als de zetel van een der voornaamste Universiteiten van dien tijd, en alwaar de Regtsgeleerdheid opzettelijk wierdt beoeffend. Door zijne bedreevenheid in die Weetenschap verworf hij zich veele Vrienden en Hoogschatters, die telkens hunne verwondering betuigden, over de ongemeene bekwaamheden en vorderingen van ZOESIUS, daar hij de jaaren der Jongelingschap naauwlijks was ontwassen.

In den Jaare 1603, van zijne uitlandigheid, te *Leuven* zijnde terug gekeerd, wierdt ZOESIUS, kort daar na, tot Licentiaat verheven. Hoewel hij van de Regtsgeleerdheid altijd zijne hoofdstudie hadt gemaakt, zo groot was, nogthans, zijne bedreevenheid in de Griekſche taale, dat hem, na verloop van drie jaaren, het onderwijs in die Taale, in het

het dus genoemde *Collegie der drie Taalen*, te *Leuven*, wierdt opgedraagen. Op den twaalfden April des Jaars 1606 aanvaardde hij zijne waardigheid. Ondanks de algemeene toejuiching, welke zijn onderwijs verzelde, opende zich, binnen korten tijd, voor hem eene andere Loopbaane. Naauwlijks zes maanden hadt ZOESIUS op den Griekschen Hoogleeraarsstoel gezeeten, of de Aardshertog ALBERT VAN OOSTENRYK verplaatste hem in eenen anderen zetel, om van denzelven zijne kundigheden over de Grondbeginzelen des Regts te verspreiden. De titel en waardigheid van *Professor Institutionum Juris* wierdt hem opgedraagen. Thans beklom hij ook den trap van *Juris Utriusque Doctor*, „ Leeraar der „ Beide Regten." Tot in den Jaare 1619 kweet ZOESIUS zich met veel lof van dien post. In het gemelde jaar overleedt de geleerde PETRUS GUDELINUS, die met zeer veel toejuiching over de *Pandekten* lessen hieldt. Voor onzen ZOESIUS was de eere gespaard, om den beroemden Man, in die hoedanigheid, op te volgen. Geduurende den tijd van acht jaaren hieldt hij voorleezingen over dat gewigtig deel der Regtsgeleerde Weetenschap. Hij overleedt op den veertienden Februarij des Jaars 1627, terwijl hij de waardigheid van *Rector Magnificus* der Universiteit bekleedde, en te midden der vreugdebedrijven, ter gelegenheid van het tweede Jubelfeest van het waereldvermaarde Hoogeschool. Hij was gehuwd geweest met BARBARA VAN AYALA, dogter van BALTHAZAR VAN AYALA, Advokaat en Koninklijken Raadsheer in den Hoogen Raad te *Mechelen*. Eéne dogter, AGNES genaamd, in dit huwelijk verwekt, wierdt de Echtgenoote van JOHANNES SNYDERS, Regtsgeleerde en Raad te *Antwerpen*. ZOESIUS en zijne Huisvrouwe wierden begraaven in de *St. Pieters*-Kerk te *Leuven*, voor het Altaar, aan de H. Moedermaagd gewijd. De gemelde Dogter deedt, ter eere haarer Ouderen, aldaar het volgende Grafschrift stellen

D.

D. O. M. S.

Monumentum. Henrici. Zoes.
Et. Barbaræ. de. Ayala. Conjugum.
Ille. cum. esset. I. V. Doctor. et. Professor.
A. Pietate. et Doctrina.
Et qua. Privatim. qua. Publice.
A. docendi. Assiduitate. celeberrimi.
Anno Erectæ. Academiæ. Ducentesimo.
In Medio. Jubilæi. gaudio. Publico. luctu.
Magistratum. Temporalem. cum. Æterno. mutaturus.
Præmissam. in. Coelos. Conjugem.
Subjecutus. est.
Anno. CIↃ IↃCCXXVII. die. XIV. Februarii.
Parentibus. Optimis. Filia. Moesta. P. C.

De volgende, allen Regtsgeleerde Werken, waren de vrugt van ZOESIUS kunde en naarstigheid, hoewel eerst naa zijnen dood in 't licht gegeeven.

Commentaria in Decretales Epistolas Gregorii IX. Lovan. 1647 in Folio. et Colon. 1657. in 4to.

Commentaria ad Lib. L. *Digestorum.* Lovan. 1655. in Folio. et Colon. 1658. in 4to.

Commentaria in Codicem Justinianeum. Colon. 1660 in 4to.

Commentaria ad Pandectas. Lovan. 1692. in folio.

Commentaria ad Institutiones. Colon. 1671. in 4to.

Prælectiones Feudales. 1641.

Zie ZWEERTII *Athen. Belg.* VAL. ANDREAS, *Biblioth. Belg.* WITTE, *Diarium.*

ZOESIUS, (NIKOLAAS) vijfde Bisschop van *'s Hertogenbosch*, gesprooten uit het zelfde Geslagt, als de beide ZOESIUSSEN, in de twee naastvoorgaande Artikelen vermeld, wierdt geboren te *Amersfoort*, op den vijfden Augustus des Jaars 1564. Naa dat hij in zijne Vaderlijke Stad zeer aanmerkelijke vorderingen in de taalkennis en andere geleerde oeffeningen hadt gemaakt, begaf hij zich, even als bovengemelde zijn bloedverwant, na de wijdvermaarde Universiteit van *Leuven*, met oogmerk om 'er zijne Letteroeffeningen verder voort te zetten, en zich vooral op de Regtsgeleerdheid toe te leggen. Goed verstand, gezond oordeel en onvermoeide naarstigheid deeden hem daarin zo gelukkig slaagen, dat hij de gunst en hoogagting van veele lieden van aanzien, en onder andere, van JOANNES VANDEVILLE, Bisschop van *Doornik*, wegdroeg. Op eene reize, welke de Kerkvoogd, eerlang, na *Rome* ondernam, bekleedde onze ZOESIUS bij hem den post van Geheimschrijver. Naa zijne wederkomst wierdt hij, door de gunst zijns Weldoeners, tot Kanunnik en Officiaal der Kerke van *Doornik* aangesteld. Thans kogt ZOESIUS een ruim en aanzienlijk huis te *Leuven*, ten dienste en gebruike van het Collegie, gemeenlijk *het Collegie van der Valk* genaamd.

Naa het overlijden van bovengemelden zijnen Vriend en Weldoener, in of omtrent het Jaar 1592 voorgevallen, wierdt ZOESIUS tot Kerkelijken Raadsheer en Requestmeester in den Hoogen Raad van *Mechelen* aangesteld. De ijver en getrouwheid, waar mede hij zich van dien gewigtigen post kweet, was oorzaak, dat hij, naa verloop van twaalf jaaren, waardig wierdt gekeurd, den opengevallen Bisschoplijken Stoel van *'s Hertogenbosch* te beklimmen. Zijne plegtige aanstelling en Inwijding geschiedde, op den tienden Maij des Jaars 1615, in de Kathedraale Kerk, door dienst van MATTHIAS HOVIUS, Aardsbisschop van *Mechelen*, in tegenwoordigheid en met behulp van JOANNES DE MALDERE, Bisschop van *Roermonde*, en JACOBUS à CASTRO, Bisschop van *Antwerpen*. Tien jaaren, drie maanden en twaalf dagen bekleedde hij deeze aanzienlijke waardigheid, tot groot genoegen ook van het Hof van *Rome*, gelijk, onder andere, blijken kan uit de

Re-

Redevoering, door den Kardinaal LUDOVISI, op den negenëntwintigsten November des Jaars 1624, in de Vergadering van Paus en Kardinaalen uitgesproken, ter gelegenheid van zeker Berigtschrift, door onzen ZOESIUS, wegens den toestand van zijn Bisdom, aan het Kollegie *de Propaganda Fide* toegezonden. Door verscheiden heilzaame inrigtingen bevorderde hij het geluk en den bloei van zijn Kapittel. Het Kweekschool te *'s Hertogenbosch*, door LAURENTIUS METS, tweeden Bisschop dier Stad, opgerigt, en thans merkelijk vervallen, herstelde ZOESIUS in den alouden staat. Voorts stigtte hij te *Leuven* een treffelijk Kollegie voor Godgeleerden, ter eere van St. WILLEBRORDUS en KAREL BORROMEUS. Reeds terwijl hij nog Raadsheer te *Mechelen* was, hadt ZOESIUS den grond dier Stigtinge gelegd, door het aankoopen van de noodige Huizen en Erven. Hij zelve maakte een opstel van de Regelen en Wetten voor dit Collegie; voor 't welk hij, daarenboven, zo veel hartlijkheids bezat, dat hij alle zijne goederen, bij Uitersten Wille, ten dienste en tot onderhoud der Studenten, aan hetzelve besprak. In den Jaare 1625, nevens eenige andere Nederlandsche Bisschoppen, door JAKOB BONEN, Aardsbisschop van *Mechelen*, derwaarts zijnde ontbooden, tot het behandelen van eenige Kerkelijke zwaarigheden, deedt hij tevens eene reize na *Leuven*, met oogmerk om zijn nieuw opgerigt Kollegie te bezigtigen. Hier wierdt hij van eene felle Koorts aangetast, en overleedt 'er op den tweeëntwintigsten Augustus des Jaars 1625. Zijne Zinspreuk was EX MOMENTO ÆTERNITAS. Het Lijk van ZOESIUS wierdt na *'s Hertogenbosch* gevoerd, en in de *St. Jans*-Kerk, digt bij het Groot Altaar, met veel plegtigheids ter aarde besteld. Men leest op zijn Graf het volgende Opschrift

D. O. M.

D. NICOLAUS. ZOES.

Episcopus. Buscoducensis.
Magister. Libellorum Supplicum.
Et. Conciliarius. Magni. Concilii.
Frequentioribus. Cleri. Populique.
Ac. Devoti. Foeminei. Sexus. Precibus.
Se. Commendatum. Cupiens.
Hoc. loco. Sibi. Vivent. Monumentum. elegit.
Vixit. Ann. LXI. et Dies. XVII.
Præfuit. Ecclesiæ. Buscoducensi.
Ann. X. Mens. III. et. Dies XII.
Obiit. Anno. MDCXXV. Die XXII. Mens. Aug.

Om de naagedagtenis zijns Weldoeners tot de naakomelingschap over te brengen, heeft ZOESIUS geschreeven *Vita Joannis Verdevillii* J. U. D. *Lovaniensis, et Episcopi Tornacensis.*

Zie ZWEERTIUS, *Athenæ Belgicæ*; VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

ZOESIUS, (THOMAS) waarſchijnlijk van het zelfde Geſlagt, als de boven vermelden, immers, even als zij, in de Stad *Amersfoort* geboren, naa zich, met grooten lof en onvermoeiden vlijt, in de regtsgeleerde en daar mede vermaagſchapte Weetenſchappen, te hebben geoeffend, beklom den Trap van Leeraar in de beide Regten. De ongemeene blijken van kunde, welke in zijne behandeling van regtszaaken en pleitgedingen allezins doorſtraalden, bezorgden hem eene vermaardheid en vertrouwen, die hem waardig deeden keuren, om tot de Raadsheerlijke waardigheid in den Hove Provinciaal des Lands van *Utrecht* op te klimmen. Opkoomende beroerten in de Stad van dien naam, en weerzin om in dezelve deel te neemen, bewoogen hem om ampt en woonplaats te verlaaten. Schadevergoeding van dit beſluit vondt ZOESIUS, eerlang, in de kenze der Bezorgeren van het Leidſche Hoogeſchool, hem aldaar den post van Hoogleeraar in de beide Regten opdraagende. Terwijl hij hier zijnen post vlijtig waarnam, waaide het gerugt zijner vermaardheid over na *Wurtenburg*, en wierdt hem aldaar het Hoogleeraarampt in de Regtsgeleerdheid opgedraagen. Hij vertrok derwaarts, en overleedt 'er in den Jaare 1598. ZOESIUS heeft geſchreeven, en door den druk gemeen gemaakt, *Commentarius in Codicem.*

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

ZOEST, eene Heerlijkheid en Dorp, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, *Eemland* genaamd. Met die van *Burcht* vereenigd, beſlaat de Heerlijkheid *Zoest* achthonderdëntien Morgens en vijfhonderdvijfëntwintig Roeden Lands. — In deeze Heerlijkheid ligt het Dorp, welk den zelfden naam voert, ongeveer een uur gaans ten Westen van de Stad *Amersfoort*. Het is een der oudſte Dorpen in deezen oord, als wordende, reeds op het Jaar 1028, daar van gewag gemaakt. Het wierdt, ten dien tijde, *Zoys* en *Suys*, naderhand ook *Sose*, en, in 't Latijn, *Zuzatum* genoemd. Het was

een

een volkrijk en vermaard Dorp, waar in veel neering gedreeven wierdt. De inwooners waren beroemd, wegens hunne dapperheid, en kundigheid in 't boogschieten, zo dat men 'er zelfs een Schutters-Gilde van *St. Aagten* vondt, welk van eene zeer oude instellinge was. Doch de plaats onderging, al vroeg, zeer zwaare rampen. In den Jaare 1356 wierdt zij aan kooien gelegd, door GYSBRECHT VAN NYENRODE, op bevel van Hertoge WILLEM VAN BEIEREN, uit wederwraake, dat de Stigtschen de Steden *Weesp* en *Muiden* in brand gestooken hadden. In 't Jaar 1481 onderging zij een diergelijk lot, met het nabij gelegene *Emmenes* en *Baarn*. Toen MAARTEN VAN ROSSUM, in 't Jaar 1543, de Stad *Amersfoort* belegerde, wierdt *Zoest*, en eenige andere Dorpen, door hem geheel uitgeplonderd. In 't Jaar 1629 moest het Dorp ook veel lijden van de Keizerlijke troepen, die *Amersfoort* hadden ingenomen. Zo veele ongelukken hebben het vermogen van *Zoest* grootlijks doen vervallen. 't Is egter nog eene wel bebouwde plaats. De Kerk was, vóór de Hervorming, eene Parochie-Kerk, die den naam van de Apostelen PETRUS en PAULUS droeg. Zij pronkt met een' aanzienlijken Toren, en een Koepeltorentje op 't midden. Te *Zoest* hadt men, voortijds, een Mannen Klooster, *Birk* genoemd, en een Klooster van Brigittijner Nonnen, *Marienburg* geheeten. Het Mannen-Klooster wierdt, in 't Jaar 1419, gestigt, door Augustijner Monniken, die hun Konvent, welk aan de vesten van *Amersfoort* stondt, uit vreeze voor den vijand, herwaarts verplaatsten. De naam van dit Klooster, *Birk*, of *Bircht*, wordt thans gegeeven aan een' aangenaamen en lommerlijken oort, vol van laanen en fraaie wandeldreeven, tusschen *Zoest* en *Amersfoort*. Van 't Nonnen-Klooster is de tijd der stigtinge onbekend. Men ziet 'er nog eene overblijfzel van. Beide de Kloosters wierden, in den Jaare 1543, door MAARTEN VAN ROSSUM, uitgeplonderd, de Monniken verjaagd, en eenige Nonnen geschonden. Behalven deeze Godshuizen, heeft nog in de Parochie van *Zoest*, een oud adelijk Kasteel gestaan, *Hamelenburg* genoemd, welk reeds voor den Jaare 1370 gebouwd was, en bewoond wierdt door een geslacht van dien naam, uit

Amers-

Amersfoort gesprooten. De gemeente van *Zoest* wordt bediend door een' eigenen Predikant, die onder de Klassis van *Amersfoort* staat. Ook hebben de Roomschgezinden hier eene Statie. Volgens eene Ordonnantie, bij de Staaten in den Jaare 1603 vastgesteld, zijn de Ingezeetenen van dit Dorp vrij van den Tol te *Eembrugge*, mits dat zij de brug te *Zoestdijk* op hunne kosten onderhouden. Ook zijn alle goederen te *Zoest*, gelijk te *Baarn*, al van ouds, voor heerlijke en vorderlijke Goederen verklaard. In 't Jaar 1748, telde men, in deeze plaatze, honderdzesënnegentig Huizen.

ZOESTDYK, een Jagthuis, in de bovengemelde Heerlijkheid, aan den Rijdweg, welke van *Zoest* na *Gooiland* loopt, door Prins WILLEM DEN III, toen Stadhouder van deeze Provincie, in den Jaare 1674 aangelegd, en deftig opgebouwd. Om zijne Hoogheid het verblijf alhier aangenaam te maaken, wierdt, in 't zelfde jaar, door die van de Stad *Utrecht*, ter Staatsvergaderinge ingebragt, dat zij, uit aanmerkinge van de overgroote diensten, getrouwe voorzorgen, en heldhaftige daaden, ter bevorderinge van de algemeene welvaart, door den Prinse, beweezen en gedaan, eenpaarig goedgevonden hadden te bewerken, dat denzelven, eeuwiglijk en erflijk, opgedraagen wierdt de vrije, hooge, middelbaare en laage jurisdictie in de Heerlijkheden van *Zoest*, *Baarn* en *ter Eem*; in welk voorstel de Geëligeerden, gelijk ook het Lid der Edelen, benevens den Pensionaris van *Amersfoort*, bewilligden; welke, tevens, verklaarden, daar bij te willen voegen de Heerlijkheden van *Emmenes* binnens en buitens dijks, om het regtsgebied wat verder uit te breiden. De Geëligeerden en de Stad *Utrecht*, in dit nader voorstel bewilligd en zijne Hoogheid de aanbieding aangenomen hebbende, wierdt 'er, in de gemelde Heerlijkheden, een Collegie van jurisdictie, of hoog Geregte, met de bedienden, daar toe behoorende, opgeregt. Doch, naa den dood van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Brittannie*, die zonder wettig kroost, of naakoomelingen, overleedt, verklaarden de Staaten van *Utrecht*, de gemelde Jurisdictien en Heerlijkheden wederom vervallen te zijn in den schoot, en ter vrije beschikkinge van hunne

Ed.

Ed. Mog. Zij wierden toen, onder den Maarschalk van *Eemland*, hersteld in dien staat, waar in zij, voor de vergunninge van den Jaare 1674, geweest waren. De Lustplaats *Zoestdijk* kwam toen, bij Uitersten Wille van den overledenen Koning, aan zijne Hoogheid, JOHAN WILLEM FRISO, Prinse van *Oranje* en Stadhouder van *Friesland*, en, naa deszelfs dood, aan zijnen Zoone, den jongst overledenen Erfstadhouder; aan wien, in den Jaare 1749, door 's Lands Staaten, insgelijks, en om dezelfde redenen, als aan WILLEM DEN III geschied was, het hooge, vrije, middelbaare en laage Regtsgebied, opgedraagen wierdt over de Heerlijkheden van *Zoest*, *Baarn* en *ter Eem*, die den Prinse toebehoorden, met het erflijk regt, om op deszelfs wettige naakomelingen te kunnen vervallen; zo als ook, naa het overlijden van dien Vorst, geschied is op den toenmaaligen Prinse Erfstadhouder, zijnen Zoone.

Het Vorstelijk Jagthuis *Zoestdijk* is een fraai nieuwerwetsch gebouw, van drie verdiepingen, met uitspringende Vleugels ter wederzijde; doch overal met Kruiskozijnen en sluitende Vensteren voorzien. Van 't ruime Voorplein, welk door zwaare boomen aan de kanten beschaduwd wordt, klimt men, met een' trotschen opgang van twaalf trappen, onder een Balkon, na het Voorportaal; van waar men, door eene groote dubbele deure, in de Voorzaal treedt, en, vervolgens, in de andere Vertrekken. Van agteren ligt het Huis in Vijvers, hebbende het gezigt op aangenaame Tuinen, Plantagien en Wandeldreeven. Behalven dit gebouw, ziet men 'er nog een bijzonder Jagthuis, waar in de Jagermeester woont, die het opzigt heeft over eene groote Wildbaan, waar in veel Wild gevonden wordt. De Prinses Weduwe van Vorst JAN WILLEM FRISO was, veelal, gewoon, den zomertijd alhier door te brengen, en hadt, ten dien einde, de Paardestallen van 't Voorplein laaten wegneemen, en tot bekwaame Kamers voor haaren Hofstoet vertimmeren. De Stallen wierden, toen, bij 't Huis des Jagermeesters verplaatst. Tegen over het groote Lusthuis is eene aanzienlijke Buitenplaats aangelegd, met uitgestrekte Plantagien, en een groene Laan van eene ongemeene schoonheid en lengte. De

Buurt

Buurt te *Zoestdijk* legt zeer vermaaklijk, rondom in Boekweitslanden. In 't Jaar 1748, telde men 'er negen Huizen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht.*

ZOET, (JAN) een Dichter, hoewel niet van de best berugte vermaardheid, wierdt te *Amsterdam* geboren, vóór het midden der jongstverloopene Eeuwe, doch onzeker in welk jaar. Behalven de Dichtwerken, door hem nagelaaten, maakte hij, bij zijn leeven, eenigen naam, door een *Bend* of Genootschap van Dichteren, bekend bij den naam van de *Kamer bij de Wijngaardranken*, en 't welk tot Zinspreuk voerde: LIEFDE BOVEN AL. VERHOEK maakt, in een zijner Dichtstukken, gewag van dit Genootschap. 'Er blijkt daar uit, dat de Leden geenzins onder de voornaamste Dichters dier Eeuwe konden gerangschikt worden. ZOET hadt de gewoonte, aan het Genootschap, van tijd tot tijd, eenige vraagen voor te stellen, die in dichtmaat moesten beantwoord worden. Tot zijn ongeluk was ZOET gehuwd aan een kwaadaartig wijf, MACHTELD KLAASSE VAN MEDENBLIK, die door haare gemelijke luimen hem het leeven bitter maakte. Behalven andere uitspoorigheden van geest, schijnt ook ZOET die der Geestdrijverije gevoed te hebben. Immers zal ieder nevens ons erkennen, dat wij hem niet t'onregt daar van verdenken, wanneer wij den Leezer zullen berigt hebben, dat ZOET den bijsterzinnigen waan voedde, van niet te zullen sterven, maar, in onsterflijkheid, deel hebben aan het Rijk des Zaligmaakers, welk hij hier op aarde te gemoet zag. De elfde Januarij des Jaars 1674, de oogen zijns lichaams sluitende, ontsloot die van zijnen geest voor de ijdelheid zijner verbeeldinge.

Zie J. WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam.*

ZOE.

ZOETE, (JOOST DE) *Heer van Villers*, was een vermaard Krijgsoverste, gedunrende den aanvang der Spaansche beroerten hier te Lande. In den Jaare 1580 maakte hij zich vermaard, door het gevangen neemen van den Heere VAN SELLES, een Spaansch' Krijgsbevelhebber, die de Stad *Bouchain*, door verraad, zogt te bemagtigen. DE ZOETE voerde thans het bevel binnen die Vesting. Des Spanjaards voorneemen, bij tijds, ontdekt hebbende, kreeg hij hem in handen, en deedt hem na het Kasteel *Rammekens*, op het Eiland *Walcheren*, voeren. Naa drie jaaren zittens, eindigde hij aldaar zijne dagen. WILLEM DE I, door een verraaderlijken Kogel het leeven hebbende verlooren, lieten de Staaten van *Utrecht* op hem het oog vallen, om hem de plaats van hunnen overleedenen Stadhouder te doen vervangen. Zijne aanstelling kreeg haar volle beslag op den elfden September des Jaars 1584. Bij zijne Commissie en Instructie was hem gelast „ de zaaken van Regeeringe te beleiden met de Staaten, der„ zelver Gedepnteerden en de Wethouders van Stad en Ste„ den — en de regtszaaken, bij raade van President en Raa„ den van den Hove van *Utrecht*. Voorts moest hij 's Lands „ Privilegien voorstaan en handhaaved." In den Jaare 1585, met de Staatsche Troepen, bij *Amerongen* gelegerd, raakte hij in gevegt met den Spaanschen Veldheer JOAN BAPTISTA DE TASSIS. Eene zwaare wonde in het hoofd hebbende bekoomen, viel hij in 's vijands handen, en wierdt gevankelijk weggevoerd. Hij zat tot in het einde des Jaars 1587, wanneer hij, om een hoog losgeld, zijne vrijheid bekwam. Naar pas een jaar de Stadhouderlijke waardigheid bekleed te hebben, wierdt hij, van wegen zijne uitlandigheid, door eenen anderen, den Graaf VAN NIEUWENAAR *en* MEURS, daar in opgevolgd. Geene ongunst der Staaten, maar zijn Krijgsongeluk, hadt hem zijnen post doen verliezen. Kort na zijne flaaking vondt hij hierom schaêvergoeding, in den opdragt van den aanzienlijken post van Veldmaarschalk over het Krijgsvolk van den Staat beoosten de *Maaze*. In die hoedanigheid diende hij getrouwelijk den Lande, tot aan zijnen dood; van welken, egter, wij den tijd niet vinden aangeteekend.

Zie BOR, HOOFT en anderen.

Zoetendale, gelegen in de Heerlijkheid *Serooskerke*, op het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*, was, van ouds, een vermogend en beroemd Nonnenklooster, volgens het getuigenis van reygersberg, op bevel van den Roomsch' Koning willem, Graave van *Holland* en *Zeeland*, gestigt. De bewooneressen waren van de Orde der Premonstratensers, en haar Klooster een afzetzel van de vermaarde *Michiels-Abdy* te *Antwerpen*. In den Jaare 1476 telde men, in het gewijde Gestigt, zeventien Nonnen. Naa de verandering van den Godsdienst, hier te Lande, begaven zich de Geestlijke Zusters na *Antwerpen*, en wierdt het Klooster veranderd in eene fraaie Hofstede, praalende, van binnen, met eene menigte ruime Vertrekken, en in den omtrek met waterrijke vijvers, uitgebreide beplantingen en aangenaame wandellaanen. In de gedaante des gebouws herkent men nog heden eenige teekens zijner oudheid.

Zie reygersberg en smallegange, *Kronijken van Zeeland*; *Oudheden en Gestichten van Zeeland*, enz.

Zoetermeer, een Ambagt, met een Dorp, in het Hoogheemraadschap... baljuwschap van *Rhijnland*, was eertijds bijna geheel uitgeveend, doch is, zedert de bedijking, in het voorste gedeelte der naastvoorgaande Eeuwe, in eene der schoonste Landsdouwen veranderd, als zijnde vermaard, niet slegts om den zeer smaaklijken Boter, die 'er gemaakt wordt, maar ook van wegen de schoone en vette Beesten. Daarenboven ontmoet men, in het Ambagt, eene groote menigte vermaaklijke Buitenplaatzen, onder welke eenigen, door aanleg en plantaadjen, uitmunten. De uitgebreidheid van het Ambagt kan niet naauwkeurig bepaald worden. — Het Dorp *Zoetermeer* ligt op een streek Lands, die ter wederzijden van uitgeveende plassen wordt bespoeld. Het is zeer vermaaklijk door verscheiden aanzienlijke Buitenplaatzen. Voorheen plagt de Kerk der Hervormde op eene andere plaats te staan. De tegenwoordige is een groot gebouw, rustende op twee rijen

pilaaren, en van een Koor voorzien. De Remonstranten hebben te *Zoetermeer* insgelijks eene vrij talrijke Gemeente; doch hunne Kerk staat onder *Zegwaart*. Voorts heeft men 'er eene Statie van Roomschgezinden, tot den Aanhang der Jansenisten behoorende, die door eenen Priester bediend worden.

J. LE FRANCQ VAN BERKHEY meldt, in zijne *Natuurlijke Historie van Holland*, eene bijzonderheid, die wij der overeenkominge niet onwaardig agten. Zij betreft de zonderlinge vrugtbaarheid en talrijke naakomelingschap van een paar menschen, in dit Dorp gebooren en woonagtig. In de Zestiende Eeuwe leefden aldaar DIRCK JONGE JANSZ. *van Zoetermeer*, en COMMERTJE JANS COCKEN. Door het overlijden van den Man, in den Jaare 1574, Weduw geworden zijnde, overleefde zij hem, tot in den Jaare 1602, wanneer zij bij een gezin heeft een getal van honderdeenëntachtig naakomelingen: te weeten, zeven eigen Zoonen en zes eigen Dogteren; tweeëndertig Kleinzoonen en zevenëndertig Kleindogteren; tweeëvijftig Kinds-Kinds-Zoonen, en zevenënveertig Kinds-Kinds-Dogteren. De merkwaardigheid des voorvals bewoog een PIETER LOURISZ. VAN HOORN en deszelfs Echtgenoote ANNETJE KLAAS KNYKENBURG, op hunne kosten, alle die afstammelingen, naar het leeven te laaten schilderen, door den beroemden Pourtretschilder JOB BERKHEYDE. LE FRANCQ VAN BERKHEY verzekert, deeze Schilderij te *Zoetemeer* gezien te hebben; de Tronietjes waren, door mishandeling, een weinig gesleeten: niet zo zeer, nogthans, of de meesterlijke hand des Kunstenaars was nog zeer duidelijk te onderkennen. Onder de Schilderij las men de volgende rijmregels.

„ Dit Geslagt van DIRK JONGE JANSZ. was groot,
„ Voor COMMERTJE JANS COCKEN zijn Huisvrouw dood,
„ 181 Menschen, en waeren dien tijd all in levende lijven,
„ Uitgesonderd drie, die mochten hier soo lang niet blijven,
„ En COMMERTJE JANS is van all die men hier siet of leest
„ Moeder, Bestemoeder, ende over Bestemoeder geweest.
„ Sulcx dat op den dach, als COMMETJE van haer pijn genas,
„ 't Getal van dees haer Kinderen hondert en taghtig Menschen was.

„ In

„ In 't Jaer 1574 is Overleden en ter aerde gebracht,
„ DIRCK JONGE JANSZ., die de eerste Vader was van dit geslacht,
„ En op den 9. Junij, als men 1602. heeft geschreeven,
„ Soo benam de dood COMMERTJE JAN COCKEN 't leven,
„ Als zij out geworden was seven en t'negentig jaren:
„ Op welkers begraeffenisse; dat men nog sag vergaeren
„ Elf van haer eijge Kinderen, die van haer Moeder moste
„ scheijden,
„ Als sij met meest al dit haer geslacht haer ter aarde ge-
„ leijden."

SIMON VAN LEEUWEN maakt, in zijn *Rooms-Hollands-Regt*, gewag van deeze zelfde bijzonderheid; doch volgens hem liep het getal der naakomelingen nog twee hooger, naamelijk tot op honderddrieëntachtig.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*; J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland*, *Deel III*. *St. IV. bl.* 1168. enz.

ZOETERWOUDE, eene Ambagtsheerlijkheid, nevens een Dorp van dien naam, in het Hoogbaljuwschap van *Rhijnland*, zou, volgens de meening van zommige Oudheidkundigen, weleer den naam gevoerd hebben van *Zwettewoude*, naar een Watertje, de *Zwet* genaamd. De Heerlijkheid stoot, op twee plaatzen, aan den Buitensingel der Stad *Leiden*, te weeten, bij de Hoogewoertspoort en bij de Wittepoort. Haare uitgestrektheid, die een wijden omvang beslaat, vinden wij op negenëndertighonderd en zeven Morgens Lands bepaald. Er is 'er, die staande houden, dat van de befaamde *Leidsche Boter*, de beste soort en aangenaamst smaakende in dit distrikt gelegd wordt. Hoe 't hier mede zij, de heerlijke Weilanden, zo als zij zelf op 't oog zich vertoonen, geeven gronds genoeg om van dat belangrijk zuivel, in deezen oord, iet goeds te verwagten. Digt bewoond, naar gelange van verscheiden anderen in *Holland*, is deeze Heerlijkheid

Voor ruim eene halve Eeuw telde men 'er in alles, die van het Dorp daar onder begreepen, driehonderdnegenënzeventig Huizen en dertien Molens. — De Kerk van het Dorp *Zoeterwoude* heeft een fpitfen Toren; geduurende de Roomfche tijden was zij aan JOANNES *den Dooper* toegeheiligd. De wooning van den Predikant, die omtrent tweehonderd Roeden van de Kerk ftaat, behoorde, eertijds, aan de *St. Jans-Heeren* van *Haarlem*, die hier eene Kommanderij hadden. De goederen dier Kommanderije, en onder deeze ook de gemelde Predikantswooning, naderhand aan de Stad *Haarlem* zijnde gekoomen, heeft men hier aan toe te fchrijven, dat het genoemde Huis, nog heden ten dage, door de evengemelde Stad moet onderhouden worden. — Voor het overige behoort de Ambagtsheerlijkheid van *Zoeterwoude* aan de Stad *Leiden*; zij kogt dezelve, in den Jaare 1610, van Jonkheere YSBRANT VAN MERODE, en ftelt 'er nog heden eenen Verfterfheer aan.

Zie *Oudheden van Rhijnland*; S. VAN LEEUWEN, *Befchrijving van Leijden*.

ZOMEREN, eertijds een vermaard, doch zints lang vervallen Dorp, in *Bataafsch Brabant*, of de dus lang genoemde Meierij van *'s Hertogenbosch*, omtrent negen uuren gaans van de Stad van dien naam, aan den Zoom van eene weeke en moerasfige ftreek lands, daar een mensch, inzonderheid bij nat en regenagtig weêr, naauwlijks kan overgaan. Oude Kronijkfchrijvers getuigen, dat de Plaats, eertijds, wel dertig betimmerde Straaten bevatte, die van ruim tienduizend menfchen bewoond wierden. Van de vroegere meerdere uitgebreidheid kan men, nog heden, fpooren vinden in de tegenwoordige gedaante van het Dorp, als ftaande de Huizen, op een merkelijken afftand, wijd en zijd van elkander verfpreid. Daarenboven getuigen van een vroeger merkelijk aanzien der Plaatze de Overblijfzels van oudadelijke Geftigten; die, egter, thans in deerlijk verval zijn. Bij dit alles koomt nog de gedaante en grootte der Hervormde Kerke, zijnde

een

een hoog Kruisgebouw. Het Koor alleen dient thans tot eene Godsdienstige Vergaderplaatze, onder 't bestuur van een Leeraar, die ook in het nabuurig *Lierop* den predikdienst waarneemt.

Zie J. VAN OUDHOVEN, *Beschrijving van de Meiery van 's Hertogenbosch.*

ZOMEREN, (HENRICUS DE) dus genaamd naar zijne Geboorteplaats, zijnde het straks beschreevene Dorp, naa alvoorens, geduurende eenigen tijd, den post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, aan de Universiteit te *Leuven*, bekleed te hebben, wierdt van daar verplaatst na *Antwerpen*, in de hoedanigheid van Deken der Hoofdkerke in die Stad. Kort naa de verheffing van Pause SIXTUS DEN IV, welke voorviel in den Jaare 1471, deedt ZOMEREN eene reize na *Rome*, en overleedt aldaar in den Jaare 1472. Men heeft van hem de volgende Werken.

Epitome primæ partis Dialogi Guilielmi Ockami. Lovan. 1481. in folio.

De Capta Constantinopoli.

De Hæreticis.

Zie ZWEERTH *Athenæ Belgicæ.*

ZOMEREN, (JOHAN VAN) gebooren uit een niet onaanzienlijk Nederlandsch Geslagt, als zijnde een Zoon van KORNELIS VAN ZOMEREN, Gekommitteerden Raad wegens de Provincie van *Holland* in het Edel Mogende Kollegie ter Admiraliteit in *Zeeland*, te *Middelburg* vergaderende, zag het eerste leevenslicht te *Dordrecht*. Op den derden Julij des Jaars 1622 kwam hij aldaar ter waereld. Den naam zijner Moeder vinden wij niet vermeld. De gronden der geleerde Taalen leerde hij in zijne Geboortestad. Zo dra hij hierin genoegzaame vorderingen hadt gemaakt, en zijn leeftijd gedoogde,

aan eigen zorge te worden overgelaaten, zondt hem zijn Vader na het Hoogeschool te *Leiden*. Hier breide hij niet slegts zijne Taalkennis al verder en verder uit, maar verzamelde, daarenboven, eenen schat van allerlei kundigheden, welke den veelweetende Man kenmerken; verpoozende, van tijd tot tijd, zijne ernstiger en stroever bezigheden met het beoeffenen der bevallige Dichtkunde.

Intusschen was de Regtsgeleerdheid VAN ZOMERENS hoofdstudie; de weetenschap, door welker beoeffening hij zich voorstelde, bij tijd en wijle nuttig te worden voor zijnen evenmensch, en voor hem zelven een eerlijk bestaan te vinden. Kundige Hoogleeraars strekten ook nu ten sieraade aan de Leidensche Universiteit. De Regtsgeleerdheid wierdt 'er onderweezen door BERNHARDUS SCHOTANUS, NIKOLAAS DEDEL, ARNOLDUS VIANIUS en JACOBUS MESTERTIUS. Hoewel hij de lessen van alle deeze Mannen hoorde, schijnt hij den laatstgenoemden, meer bijzonderlijk, tot zijnen Leermeester, den Leidsman zijner studiën te hebben verkoozen. Immers hieldt VAN ZOMEREN, onder voorzitting van den Hoogleeraar MESTERTIUS, op den zestiende October des Jaars 1641, eene openbaare Twistrede, *De Jurejurando Voluntario, necessario et judiciali*, of het „ vrijwillig, noodzaaklijk en geregt„ lijk opgelegde Eedzweeren." Eene andere Twistrede, *de Retractu Gentilitio*, verving de nu gemelde, zo kort als op den dertigsten November van dat zelfde jaar. Met veel ijver volhardde VAN ZOMEREN, nog bijkans anderhalf jaar, in de baane der Weetenschappen. De zevende Maart des Jaars 1643 was de dag, op welken hij, naar verdienste en plegtiglijk, den trap beklom van Leeraar in de beide Regten. In 't openbaar verdeedigde hij eene door hem opgestelde Verhandeling, onder den titel van *Dissertatio Inauguralis, continens nonnullas illustriores ex Testati et Intestati causa quæstiones*; zijnde eenige voornaame Geschilpunten over den aangestelde en natuurlijken Erfgenaam.

Thans was de tijd gebooren, dat VAN ZOMEREN eene keuze hadt te doen aangaande de plaats, alwaar hij zijne verkreegene kundigheden ten voordeele zoude aanwenden. Zijne keuze bepaalde zich tot *'s Graavenhage*. Hier ging hij het

regt

regt der Onschuld handhaaven voor den regtbank der beide Hoven van Justitie. Van geen langen duur, intusschen, schijnt zijn verblijf in *'s Graavenhage* geweest te zijn, dewijl wij hem reeds in den Jaare 1650 in zijne Geboorteplaats *Dordrecht* ontmoeten, als tot Veertig in den Raad dier Stad aangesteld. Op den vijfden Januarij des Jaars 1654 wierdt hij aldaar tot Waterschepen aangesteld. Twee dagen boven het jaar verliepen 'er, zints den laatstgenoemden dag, dat VAN ZOMEREN's kunde en vermaardheid hem een hooger aanzien deeden beklimmen. De Wethouderschap van *Nijmegen* verkoos hem tot haare Pensionaris. Met lof bekleedde hij dien post, weinig minder dan twaalf jaaren, wanneer hij dien met eenen nog aanzienlijker, het ampt van Griffier van de *Chambre Mipartie*, verwisselde. In het einde des Jaars 1676 bevondt hij zich te *Dordrecht*. Hier, gelijk hij 'er het eerste licht hadt aanschouwd, floot ook de dood zijne oogen, op den tweeëntwintigsten December, in het vijfenvijftigste jaar zijns ouderdoms. Twee Zoonen en ééne Dogter overleefden hem. Van 's Mans kunde en werkzaamheid kunnen zijne, zo gedrukte, als onuitgegeevene Schriften, getnigenis draagen. De eerstgemelde zijn de volgende:

Johan Gerards heijlige bedenkingen, en ieder derzelve met veerzen opgehelderr. Dort, 1647.

Herstelde Outheijt ofte Beschrijvinge van Batavia, wezende een gedeelte van 't Hartogdom Gelre en Graafschap Hollant. Nimmegen, 1657. 4to.

Uijtspanning der vernuften, bestaande in geestelijke en weereltlijke Poëzij. Nimmegen, 1660. 4to.

Cajus Julius Cæsar, ofte wraak van vermande vrijheijt, Treurspel. Dordrecht, 1670.

Behalven de bovenstaande, vindt men, onder zijne nagelaaten Schriften, de volgende Werken, welke, hadde hem daar in de Dood niet verhinderd, VAN ZOMEREN, door den druk, waereldkundig zou gemaakt hebben.

Verscheijde Consultatien, *Advisen*, *Deductien*, *Advertissementen van Rechten in Geldersche en Hollandsche zaken.*

Johan Gerards dagelijksche oeffeningen der Godzaligheijt, vertaald en op ieder Hoofstuk met een bijdicht verklaart.

Verscheijde vermeerderingen tot de Beschrijving van Batavia.

Latijnsche, *Fransche en Nederduijtsche*, *zoo geestelijke als wereldlijke*, *Gedichten*, tot een *Tweede Deel* zijner *Uijtspanning der Vernuften* geschikt.

Kleopatra, *Koninginne van Egipten*, en, *Mithridates*, *Koning van Pontus*, Nederduitsche Treurspelen.

Zie M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*; J. VAN OUDHOVEN, *Beschrijving van Zuid-Hollandt.*

ZOMEREN, (KORNELIS VAN) Vader van den nu vermelden, was de oudste Zoon van JOHAN VAN ZOMEREN, Kommissaris van de Fortifikatien in de Vereenigde Nederlanden, en van LYDEWY VAN BEVEREN, Dogter van KORNELIS VAN BEVEREN, naa de verandering der Regeeringe, hier te lande, den eersten Burgemeester uit de gezinte der Hervormden te *Dordrecht*. In deeze Stad zag KORNELIS VAN ZOMEREN het eerste licht, op den achtëntwintigsten September des Jaars 1593. De beroemde GERARDUS JOANNES VOSSIUS was zijn leermeester in de Latijnsche taale. Naa diens onderwijs, een geruimen tijd en tot genoegzaame bekwaamheid toe, om de Letterbaane dieper te kunnen intreeden, te hebben genooten, begaf hij zich na *Leiden*, met oogmerk om 'er zich met de borst op de Geneeskunde toe te leggen. De Hoogleeraar ELIAS EVERARDUS VORSTIUS diende hem hier ten voornaamen leidsman. De zucht om de reeds verkreegene kundigheden, ook elders, deels te toetzen, deels verder uit te breiden,

deedt

deedt hem het plan beraamen tot eene buitenlandfche reize. Het Franfche Hoogefchool te *Caen* was, ten dien tijde, door den roem zijner Geneeskundige Hoogleeraaren, wijdvermaard. Derwaarts begaf zich VAN ZOMEREN, met zulk eenen uitflag, dat hij 'er, op den zestiende October des Jaars 1615, den trap van Leeraar in de Geneeskunde bekiom, naa alvoorens eene Twistrede te hebben verdeedigd, *de Prognofi five Praecognitione acutorum morborum*, of de Voorkennis van fcherpe ziekten. Van zijne uitlandigheid te rug gekeerd, zette hij zich in zijne Geboorteftad neder, daar hem de Wethouderfchap, op den twintigften Julij des Jaars 1617, tot gewoonlijken Stads-Geneesmeester benoemde. Zedert wierdt hij ook verkoozen tot Lid der Regeeringe, in welke hij genoegzaam alle posten, met lof en eere, heeft bekleed. Hij overleedt op den elfden December des Jaars 1649, in den ouderdom van zevenënvijftig jaaren, nalaatende den naam van een groot Staatsman, oprecht Vaderlander, kundig en ervaren Artz, en zoetvloeijenden Dichter. In de maand October des Jaars 1617 was hij in 't huwelijk getreeden met ANNA BLOK *Adriaansdogter*, bij welke hij zeven Zoonen en vier Dogters heeft verwekt, onder deeze dien JOHAN, welken wij in het voorgaande Artikel hebben leeren kennen. De volgende Schriften, meest over de Genees- en Heelkunde handelende, zijn door hem zelven in 't licht gegeeven.

Oratio funebris in obitum viri clarisfimi et eruditisfimi D. D. Guilelmi de Bevere, D. D. Cornelii Filii. Dord. 1636.

Epiftola refponforia de vitae termino. Lugd. Batav. 1636.

De Unitate liber fingularis ad S. P. Q. D. Dord. 1639.

Tractatus de Variolis et Morbilis. ibid. Epiftola de Renum et Vefica Calculo. Lugd. Batav. 1641.

Epiftola refponforia de curatione iterati abortus. Roterod. 1644.

Behalven deeze vondt men nog onder zijne papieren de volgende Stukken, welke nimmer waereldkundig zijn geworden.

Confilia et Observationes Medicinales.

Liber Singularis Consiliorum de morbis mulierum.

Observationes Chirurgicæ.

Methodus curandarum febrium.

Epistolæ cum doctorum virorum responsis.

Zie M. VAN BALEN, *Beschrijving van Dordrecht.*

ZOMERSDYK; zie SOMMELSDYK, Deel XXVII, bladzijde 214 enz.

ZOMMELSDYK; zie SOMMELSDYK.

ZON, een Dorp, in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, en alzo behoorende onder het tegenwoordig *Bataafsch Brabant.* Het Dorp ligt aan een Beekje, een weinig minder dan drie uuren gaans ten Westen van *Helmond.* Het Plaatsje, hoewel niet groot, is, nogthans, vrij wel betimmerd, voornaamlijk aan het Marktveld. Niet verre van daar staat de Gereformeerde Kerk; zijnde een groot gebouw, met een hoogen spitsen Toren. Door verscheiden Pilaaren wordt het gewijde Gestigt onderschraagd. De Leeraar, welke hier den predikdienst waarneemt, verrigt insgelijks dat werk in het nabuurig Dorp *Breugel.* Daarenboven maaken de beide Dorpen éénen Dingbank uit. Nu ongeveer eene halve Eeuw geleeden, heeft men, in de nabijheid van *Zon*, onder de Zandduinen, voortreffelijke Moer- of Veengronden ontdekt; zints dien tijd heeft men uit dezelve, tot groot gerijf der

In-

Ingezeetenen, Turf gehaald. Eindelijk, teekenen wij nog aan, dat te *Zon* drie Jaarmarkten worden gehouden.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving van de Meierij van 's Hertogenbosch*

ZON, (FRANÇOIS VAN) in de Geschiedenissen, doch voornaamlijk ook in het Gemeenebest der Letteren, beter bekend onder den Verlatijnden naam van FRANCISCUS SONNIUS. Zijn Vader, een gering Landman, in het straks vermelde Dorp woonagtig, voerde den bijnaam van VAN DEN VELDE. Zijn Zoon liet dien naam vaaren, en liet zich, volgens een, hier te Lande, vrij algemeen gebruik, naar zijne Geboorteplaats noemen, om dien vervolgens, insgelijks naar het gewoone gebruik, tegen een geleerden naam te verwisselen. Ondanks zijne min aanzienlijke afkomst en bekrompene omstandigheden, vermits men in den Jongeling, al vroeg, iet meer dan gemeens meende te bespeuren, zondt men hem, eerst na *Utrecht*, vervolgens na *'s Hertogenbosch*, om 'er zich in de kennis der geleerde Taalen, en in de gronden der Voorbereidende Weetenschappen te oeffenen. Vervolgens begaf hij zich na de Universiteit van *Leuven*. De Wijsbegeerte, naar den smaak dier tijden, dat wil zeggen, de *Aristotelische*, was hier zijne hoofdstudie. Geduurende den tijd van twee jaaren was genoegzaam zijne eenige bezigheid, zich op die Weetenschap, uit alle zijne vermogens, toe te leggen. Zijn ijver en gemaakte vorderingen wierden niet miskend. Naa verloop van gemelde tijdperk, beklom hij den Trap van Meester in de Vrije Kunsten. Dit viel voor in den Jaare 1527.

Nu was de tijd gebooren, dat VAN ZON eene keuze hadt te doen omtrent een beroep, in welks waarneeming hij voortaan een eerlijk bestaan zoude kunnen vinden. Het zij door eigen besluit, het zij door anderen daar toe aangespoord, hij bepaalde zich tot de Geneeskunde. In die Weetenschap oeffende hij zich eenigen tijd, doch veranderde, eerlang, van Ontwerp. Hij verkoor voortaan de Godgeleerdheid tot zijn hoofddoel, en al zijnen tijd en vlijt aan de be-

oef-

oeffening van dezelve toe te wijden. Te *Leuven* vondt hij daar toe eene voegzaame aanleiding. 'Er bestondt aldaar zeker Instituut, het Pausen-Kollegie genoemd, gestigt door den beroemden Utrechtschen Burger, ADRIAAN FLORISZOON, zints zijne verheffing tot de Pauslijke waardigheid bij den naam van ADRIANUS DEN VI bekend. In dit Kollegie wierdt VAN ZON als leerling en inwooner ontvangen. De zelfde naarstigheid en schranderheid, welke hem, tot nog toe, in de beoeffening der Weetenschappen, zeer gelukkig hadden doen slaagen, paste hij toe op de Godgeleerdheid; met dat gevolg, dat hij, binnen korten tijd, wierdt aangesteld tot Pastoor van *Meerbeek*, een Brabantsch Dorp, bijkans op even grooten afstand van beide Steden, tusschen *Brussel* en *Leuven* gelegen. Naa weinig tijds veranderde hij van standplaatze; wordende hij, in den Jaare 1535, tot Pastoor van *St. Jakob*, in de laatstgenoemde Stad, verkozen. Aldus met der woon zijnde te rug gekeerd in eene Stad, toenmaals beroemd door een aantal Geleerde Mannen, bleeven zijne ongemeene kundigheden niet lang verholen. Op den zeventienden Augustus des Jaars 1539, naa alvoorens den Trap van Dokter in de Godgeleerdheid te hebben beklommen, deedt hij nog een hooger stap, aanvaardende den post van gewoon Hoogleeraar in die gewijde Weetenschap. Niet lang, intusschen, bekleedde VAN ZON dien post. Immers ontmoeten wij hem, reeds vóór het Jaar 1543, te *Utrecht*, als aldaar woonagtig, en met eene Kanunnikdije in de Hoofdkerk van die Stad begiftigd.

Van rechtzinnig' Roomschgezind' en ijverig' tegenstreever van die meer gezuiverde begrippen omtrent den Godsdienst koesterden, ging VAN ZON de naam na. Eene voldoende reden, voorwaar, dat Keizer KAREL DE V, het plan hebbende beraamd, om de dus genaamde Nieuwheidzoekers te verdelgen, op hem, als Inquisitiemeester of Geloofsonderzoeker, het oog liet vallen. In den Jaare 1543 aanvaardde hij dien thans met regt zo zeer gehaaten post. De vermaarde *Heenvlietsche* Pastoor, ENGEL MERULA, stondt, onder andere, ten doel aan 's Mans ijver en vervolgzucht. Op de benoeming van den beroemden VIGLIUS AB AYTA, wierdt VAN ZON, als een der voornaamste en geleerdste Nederlandsche Godgeleerden,

den, na de Kerkvergadering van *Trente* gezonden. Wanneer, in den Jaare 1557, te *Worms*, eene Bijeenkomst was belegd, tot het houden van een mondgesprek, tusschen eenige voornaame Godgeleerden der Roomsche en Luthersche Kerken, tot het behandelen van Geloofsgeschillen, verscheen, op verzoek van Keizer FERDINAND, ONZE VAN ZON, als een bevoegd voorwerp tot die gewigtige taak, in de wijdvermaarde zamenkomst. Tot helpers en medestanders in het Godgeleerde twistgeding hadt hij JUSTUS TILLETANUS, Proost van *Walcourt*, en MARTEN RIETHOVEN, naderhand Bisschop van *Yperen*.

Van elders is bekend, hoe PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, om het wankelende gebouw der Roomsche Kerke te schraagen, t'eenigen tijde, te raade wierdt, als een dienstig middel, zo als hij zich verbeeldde, ter bereikinge van dat oogmerk, het getal der Bisschoplijke en Aardsbisschoplijke Stoelen, in de Nederlanden, te vermenigvuldigen. Om dit werk voort te zetten en tot stand te brengen, wierdt den Vorst onze VAN ZON, als een zeer geschikt persoon, aangepreezen. Koning PHILIPS zondt hem straks na *Rome*, aan Paus PIUS DEN IV, bij welken hij, door kragtige Vertoogen, te wege bragt, dat de Nederlandsche Provinciën van allen uitheemsch Kerkelijk regtsgebied wierden ontslagen, de Provincie *Luxemburg* alleen uitgezonderd. Op den vijftienden Maart des Jaars 1565 kreeg het Pauslijk Bevelschrift zijn beslag, raakende de oprichting van drie Aardsbisdommen, hier te Lande. In het Geschrift, welk VAN ZON, te deezer gelegenheid, aan den Paus ter hand stelde, behelzende een Ontwerp, volgens 't welk de verdeeling der Bisdommen, zijns oordeels, gevoeglijkst konde geschieden, liet hij, de Provincie *Friesland* betreffende, de volgende woorden invloeien: „ *Friesland* heeft veele Abtdijen, eenige van „ welke, inzonderheid die der *Premonstratenzen*, een zeer „ ongeschikt leeven leiden. Derhalven zal zijne Heiligheid „ weldoen, met twee Abtdijen van die Orde, te weete, „ *Mariëngaarde* en *Lidlum*, te veranderen in eene Hoofd„ kerk te *Leeuwarden*; zodanig, dat uit beider inkomsten „ drieduizend guldens den Bisschoplijken Tafel worden toe-

„ ge-

„ geweezen. Het overige gaa tot Prebenden voor de Mon-„ niken van die beide Kloosters." Eer VAN ZON *Rome* verliet, benoemde hem zijne Heiligheid, ten blijke van genoegen over zijne gedraagingen, tot Protonotaris der Roomsche Kerke, op eene Jaarwedde van zeshonderd guldens.

Stondt dus VAN ZON in gunst ten Pauslijken Hove, niet minder vleiende was de bejegening, welke hij aan het Hof van zijnen Vorst ontmoette. Naa zijne wederkomst van *Rome*, en toen hij nu, aan Koning PHILIPS, van zijne verrigtingen verslag gedaan hadt, benoemde deeze hem tot eersten Bisschop van *'s Hertogenbosch*, een des nieuw opgerichte Bisschoplijke Zetels. Staatelijk was de plegtigheid, met welke zijne aanstelling wierdt volvoerd. Onder het houden van een Algemeenen openlijken Omgang ontving hem de gantsche Geestlijkheid. Vereerd met de tegenwoordigheid van een groot getal persoonen van aanzien en rang, onder andere NIKOLAAS ODDART, Ridder, Heere van *Ranst* en *Rijmenart*; NIKOLAAS VAN DER STEGE, even als de voorgaande, Raadsheer in den Provinciaalen Raad van *Brabant*; Jonkheer JACOB VAN BRECHT, Ridder, Heere van *Haagoort*, Hoog- en Laag-Schout, nevens de Schepenen en Raaden der Stad *'s Hertogenbosch*, deedt hij eene plegtige intrede in de *St. Janskerk*, die, in de Pauslijke Bulle, tot eene Kathedraale Kerk was verheven. De Schutterij, gelijk andere eene algemeene gewoonte medebragt, was thans niet onder de wapenen verscheenen, om reden dat het Derde Lid der Stad aan 's Bisschops staatelijke inhaaling de toestemming niet hadt gegeeven. Twee dagen vóór deeze plegtige Intrede hadt VAN ZON, door zijnen Gemagtigde, PIETER VAN GRINOVEN, Kanunnik te *Utrecht* en *'s Hertogenbosch*, bezit van zijne Kerk genomen. De vermaarde Kardinaal, ANTONY GRANVELLE, Aardsbisschop van *Mechelen*, hadt, ten zelfde dage, te *Brussel*, het werk der Inwijdinge aan hem volvoerd.

Niet langer dan vier jaaren zat VAN ZON op den nieuw opgerichten Bisschoplijken Zetel. Hij verliet dien, naa verloop van gemelde tijdperk, om zich neder te zetten op den Stoel van *Antwerpen*. Zes jaaren hieldt hij hier den Bisschops-Staf in handen. VAN ZON overleedt op den dertigsten

Junij

Junij des Jaars 1576, en wierdt in de Kathedraale Kerk begraaven. Naderhand hebben de Raad en het Volk van *Antwerpen* den naam en de vermaardheid van hunnen eerste Bisschop aan de geheugenis der naakoomelingschap bevolen, door het oprichten van eene prágtige Graftombe. Dezelve vertoont den Bisschop, leevensgrootte, liggende op zijnen rug, in staatelijk Kerkgewaat, alien van Marmer kunstig uitgehouwen. Voorts behelst het Gedenkteeken twee Grafschriften, 's Mans leeven en bedrijven vermeldende, doch te uitvoerig om hier te worden ingelascht. VAN ZON hadt de volgende Werken geschreeven, en door den druk verspreid.

Demonstratio Religionis Christianæ ex verbo Dei. Lib. III.

De VII *Sacramentis.*

Confutatio Calvinianæ Sectæ, per Belgium sparsæ.

Catechismus, sive Institutio vitæ Christianæ.

Statuta Synodalia Diocesis suæ.

Querela adversus novos Episcopos inferioris Germaniæ.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving der Meierij van 's Hertogenbosch;* ZWEERTIUS, *Athenæ Belgicæ.*

ZONDERWYK, door zommige Aardrijksbeschrijvers verkeerdelijk en t'onregt als een afzonderlijk Dorp vermeld; misschien tot dien misslag vervallen, doordien het tegenwoordig *Veldhoven*, weleer, deezen naam gevoerd heeft. *Zonderwijk* is niets meer of anders, dan een gedeelte, of meer bepaaldelijk een Uitbuurt, of Gehugt, bestaande uit eenige weinige Huizen, behoorende onder het straks genoemde Dorp *Veldhoven*,

hoven, gelegen in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, een groot uur gaans ten Westen van *Eindhoven*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staats Brabant.*

ZONNEMARE, eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in de Provincie *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*. Volgens sommigen zou *Zonnemare* voor een der Oudste Dorpen, in deezen Oord, moeten gehouden worden, als zijnde, naar hunne meening, onder den naam van *Sunnemere*, reeds vermeld in eenen Giftbrief van Keizer OTTO DEN III, ten behoeve van Graave DIRK DEN II, gedagteekend te *Nymegen*, in den Jaare 985. Doch anderen verklaaren zich, en inderdaad op geene onaanneemelijke gronden, tegen eene zo hoogklimmende Oudheid. Niet eveneens, doch volgens de aanneemelijkste opgave, vinden wij de uitgebreidheid der Ambagtsheerlijkheid begroot op veertienhonderdnegentien Gemeten en negentig Roeden Lands. Tot in den Jaare 1705 behoorde dezelve aan de Graaflijkheid van *Zeeland*, doch wierdt, in het gemelde jaar, de eigendom van den Heere PETRUS HAYMAN, voor eene somme van achthonderd en tien Ponden Vlaamsch. In het Dorp staat eene Gereformeerde Kerk, die door haaren eigen Leeraar wordt bediend.

ZONNENBERG. (WILLEM VAN) Vrijheid in den Godsdienst en in het Burgerlijke aanmerkende als 's Menschen onvervreemdbaar Regt, voor den denkenden Stervelingen eene onmisbaare vereischte tot het draaglijk aangenaam genot des leevens, verzuimen wij ongaarne eene gelegenheid ter vermeldinge der naamen van persoonen, die, vooral in de dagen van Slaavernije, onder welke onze Voorouders zuchtten, hunne poogingen te werk stelden, om deels voor tijdgenooten, deels voor de naakomelingschap, het genot van dat Regt te bewerken. Op de lijst dier edele Vrijheidszoonen vinden wij, in de vroegere Geschiedenissen van ons Vaderland, vermeld WILLEM VAN ZONNENBERG. Hij was Baljuw

juw en Rentmeester van *Brederode*, en stondt dus in naauwe betrekking tot het hoofd der Onroomschen, Heere HENRIK VAN BREDERODE. Naa dat de Voorstanders der meer gezuiverde Christlijke Leere, om elkander te bemoedigen en te stigten, zich, een tijd lang, eiendlg hadden beholpen, in schuilhoeken en op afgelegene plaatzen, besloot men, eindelijk, op het voorbeeld van die van *Antwerpen*, ook in *Holland*, de Godsdienstoeffening in het openbaar te verrigten. Buiten *Hoorn* nam men daar van de eerste proeve, op den veertienden Julij des Jaars 1566. Door gantsch *Holland* vloog wel haast daar van de maare. Nu zag men uit na eene voegzaame plaats, alwaar men ook elders, met waarschijnlijke veiligheid, dit heilig werk zou kunnen verrigten. Daar toe liet men het oog vallen op eenigen plek gronds, den Heere VAN BREDERODE toebehoorende. *Het Huis te Kleef*, in deszelfs puinhoopen, heden ten dage, nog bekend, even buiten de Nieuwe-Poort der Stad *Haarlem*, was een gedeelte van diens Edelmans uitgestrekten eigendom. WILLEM VAN ZONNENBERG, van het oogmerk der Hervormden, onder de hand verwittigd, liet van zich gaan, dat zij voor geene stoornis hadden te vreezen, maar, veeleer, de noodige bescherming, tegen gedreigden overlast, zouden ontmoeten. Verscheiden aanzienlijke Amsterdamsche Burgers, onder andere KORNELIS WILLEMSZOON HOOFT en zijne Dogter AAGT KORNELIS, waren daar bij tegenwoordig. De goede uitslag deezer eerste Preeke, op Zondag den eenëntwintigsten Julij des boven gemelden Jaars gehouden, deedt, onder begunstiging van den zelfden VAN ZONNENBERG, 's anderendaags het werk hervatten. Ter gelegenheid eener geweldige opschuddinge, in het volgende jaar, binnen *Amsterdam* ontstaan, hadt de Heer VAN BREDERODE zich derwaarts begeeven, in de hoope van in troebel water te zullen kunnen visschen, en 't een of ander, ter bevorderinge van de goede zaak der Vrijheid, uit te voeren. Verscheiden Edelen en andere voornaame Mannen, in vermomd gewaat gedoken, vervoegden zich aldaar bij hem. Zijnen Baljuw, onzen WILLEM VAN ZONNENBERG, ontmoeten wij onder dien onversaagden hoop. Jammer is het, dat een Man, die, bij den

opgang der Vrijheidszon, zo veel lofs hadt behaald, naderhand zijnen roem bezwalkte, door het aanvaarden van eenen post, die wel in fchijn diende ter weeringe van flaavernije, doch welks volvoering het pleegen van fnoode onregtvaardigheden en gruwelen naafleepte. Door SONOI, 's Prinfen Stedehouder in het Noorderkwartier van *Holland*, liet hij zich aanftellen tot Lid van eenen Regtbank, opgericht om verfcheiden Roomschgezinden Boeren, in dien oord, te vervolgen, doch die zo vinnig en wreed te werk ging, dat dezelve wel haast, niet minder dan de Spaanfche Raad der Beroerten, verfoeid wierdt, en, zo wel als deeze, den naam van Bloedraad kreeg. Zo verviel meenig een, vroeg en laat, onder den dekmantel van ijver voor de Vrijheid, tot de wederregtlijkfte euveldaaden.

Zie J. WAGENAAR, *Vaderlandfche Historie.*

ZONNEVELD, weleer een aanzienlijk Landhuis, in *Rhijnland*, in de Heerlijkheid van *Valkenburg*. De tijd der ftigtinge moet tot eene hooge Oudheid opklimmen, naardien het reeds voor het einde der Veertiende Eeuwe, als een Leen der Graaflijkheid van *Holland* bekend was. Veel hadt dit Huis te lijden van de binnenlandfche oorlogen en oneenigheden. Breede Vijvers en Watergraften, zwaare Muuren en grove Steenen, van welke het gemetzeld was, droegen langen tijd getuigenis der oorfpronklijke fterkte en vermaardheid.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk; Kostumen van Rhijnland.*

ZOOM, een Watertje, 't welk, volgens het algemeen begrip, aan de vermaarde Stad *Bergen*, in *Brabant*, den onderfcheidende toenaam van *Bergen op Zoom*, of *Bergen op den Zoom*, heeft gegeeven. Het Watertje neemt niet verre van

van de Stad zijnen oorfprong, en door dezelve zijnde geloopen, ontlast het zich in de *Schelde*. Het gedeelte van het Stroompje, 't welk binnen de Stad is besloоten, draagt aldaar den naam van *de Grebbe*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staats Braband*.

ZORG, (HENDRIK MARTENSZ.) was een dier Vernuften, in welke de Natuur heeft getoond, wat zij vermag door oorfpronklijke Ingeevingen, met welke zij eenigen haarer geliefde Kinderen heeft begiftigd. Hij was de Zoon van eenen MARTEN KLAASZOON ROKES, Marktfchipper van *Rotterdam* op *Dordrecht*, doch die, van zijnen vlijt en eerlijkheid, in het waarneemen van zijn beroep, den bijnaam van ZORG ontleende. Want wanneer, tusfchen de genoemde Steden, 't een of ander van aangelegenheid moest besteld worden, was men veelal gewoon te zeggen: *Geef het aan* ZORG *mede*. In volwasfen ouderdom heeft zijn Zoon dit vereerend woord als eenen titel aangenomen. In den Jaare 1621 wierdt HENDRIK MARTENSZ binnen *Rotterdam* gebooren. Zo ras hij een bekwaamen ouderdom hadt bereikt, nam de Vader hem in zijn beroep. Veel ledigen tijd, vooral in het heen en weder vaaren liet dit hem open. Dien tijd bragt de Jongeling niet ledig door. De zucht tot de Schilderkunst, door de Natuur hem ingeprent, openbaarde zich meer en meer. Altoos, wanneer zijne bezigheden zulks gedoogden, zat hij met de Teekenpen of met het Penzeel in de hand; aan zijne naarftigheid waren de vorderingen, die hij maakte, evenredig. Om de Natuur door kunst te befchaaven, genoot hij, inmiddelsfchen, het onderwijs der vermaarde Mannen DAVID TENIERS en WILLEM BUITENWEG. Naa het overlijden van den Ouden Man, kwam de Marktfchippersplaats op onzen HENDRIK MARTENSZ. Doch hij verzuimde daarom niet zijne geliefde Schilderkunst. In 't eerst viel zijn fmaak op het verbeelden van gezelfchappen van Heeren, Juffrouwen en Boertjes. Doch naderhand bepaalde hij zich meer bijzonderlijk tot het fchil-

deren van allerhande Markten, vol gewoel, met eene menigte beeldtjes en ftalletjes van verfchelden foorten van fruiten, hoenderen, vogelen en visch, allen zeer uitvoerig en geestig naar het leeven gefchilderd. Zijn afbeeldzel door hem zelven, in het vierëndertigfte jaar, uitvoerig gefchilderd, is door JACOB HOUBRAKEN zeer kunftig in 't Koper gebragt, en in den *Schouwburg* van diens naamgenoot voorhanden. HENDRIK MARTENSZ. ZORG overleedt in den Jaare 1682, het eenënzestigfte jaar zijns onderdoms. Met den roem niet flegts van een kunftig Schilder, maar, 't geen veel meer zegt, van een eerlijk en deugdzaam Man, daalde hij ten grave.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandfche Kunstfchilders.*

ZORGVLIET, eene Lustplaats aan den *Scheveningfche Weg*, buiten *'s Graavenhage*; vermaard, zo om de aangenaamheid en veelvuldige fieraaden des verblijfs, als ook en wel inzonderheid, als zijnde weleer geweest de eigendom van den beroemden Hollandfchen Raadpenfionaris en Ridder JAKOB KATS, alwaar hij zijnen rustenden ouderdom heeft gefleeten, en een goed aantal zamengefteld van die Onfterflijke Werken, die, inderdaad, om hunnen verouderdom fmaak, in veele opzigten, minder behaagen, doch in welke, evenwel, het Dichterlijk vernuft allerwegen doorftraalt, en in welke hoedanigheid zij, door alle Eeuwen, als een Model zullen kunnen dienen, voor de zulken, die het fchilderende in den voordragt van zaaken als eene weezenlijke vereischte der bevallige Poëzij aanmerken. — Wij mogen deeze gelegenheid niet verzuimen, tot roem van den arbeidzaamen Uitgeever van ons *Woordenboek* aan te merken, dat dezelve bij de Nederlanders geen geringen dank verdient, met de afgifte van een kleiner en gemaklijker formaat der *Werken van den Ridder* J. KATS. De zindelijk uitgevoerde Duodecimo-druk, verfierd met Plaaten, den Dichter en zijn Werk waardig, kan, als een niets bezwaarend Handboek, gebruikt worden.

ZOU-

ZOUTELANDE, eene Heerlijkheid en Dorp, in *Zeeland*, op het Eiland *Walcheren*, in het Noordwest van de Stad *Vlissingen*, aan de Duinen, die van de Noordzee bespoeld worden. De Heerlijkheid, zijnde een eigendom der straks genoemde Stad, vinden wij, in haare uitgestrektheid, begroot op vijfhonderdachtëntachtig Gemeten en tweehonderdtachtig Roeden. Het Dorp moet van aanmerkelijke oudheid zijn, als wordende, door MELIS STOKE, in zijn *Rijmkronijk*, in het leeven van FLORIS DEN V, Graave van *Holland* en *Zeeland*, reeds op het Jaar 1294, daar van gewaagd. Onder den Latijnschen naam van *Salsaterra*, waar van de tegenwoordige eene letterlijke Vertaaling is, wordt het in het Handschrift der *Utrechtsche* Kerke vermeid. *Zoutelande* was toen eene goede en neeringrijke Plaats, dieper landwaarts gelegen; zijnde, door het oversstuiven of instorten der Duinen, de Noordzee, waarschijnlijk, hetzelve meer en meer genaderd. ANNA VAN BOURGONDIE, Vrouwe van *Ravestein*, *Duiveland*, *Souburg*, *Soutelande*, enz. heeft dit Dorp met verscheiden Keuren en Ordonnantien begiftigd, in drieënveertig Artikelen begreepen, die meest allen op de Visscherij haare betrekking hebben. Door haare naazaaten zijn deeze Keuren, meer dan eens, bekragtigd. *Zoutelande* is tegenwoordig een gering Dorp; 't welk, egter, zijne eigen Kerk heeft, die door een afzonderlijken Leeraar wordt bediend. — Het Geslagt VAN ZOUTELANDE, naar deeze Heerlijkheid dus genaamd, is in de aloude Geschiedenissen des Vaderlands niet onvermaard. Het beweerde, van de eerste Graaven van *Holland* zijnen oorsprong te ontleenen. Zeker is 't, dat de Edelen uit deeze Huize het volle Hollandsche Wapen, met een blaauwen Barensteel op den borst van den Leeuw, voerden. Onder andere vinden wij, als uit dit Geslagt afkomstig, vermeld, HENDRIK VAN ZOUTELANDE, Ridder, in den Jaare 1299 te *Warmond*, bij *Leiden*, gevangen genomen; JOHAN VAN ZOUTELANDE, wiens Dogter, in den Jaare 1332, in het huwelijk tradt met WILLEM, Heere van *Koudekerke*, in *Zeeland*; WILLEM en BELLA VAN ZOUTELANDE, op het Jaar 1506; en eindelijk, Mr. GILLIS VAN ZOUTELANDE, op het Jaar 1540.

Zie M. ALTING, *Notitia Germ. Inferioris*; SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland*.

ZOUTEVEEN, een Ambagt, in het gedeelte der Provincie van *Holland*, *Delfland* geheeten. Ten Zuiden paalt het aan *Vlaardinger-Ambagt*, ten Westen aan *Maasland*. De uitgebreidheid vinden wij op zevenhonderdnegentien Morgens Lands begroot. De Huizen, ten getale van omtrent veertig, ſtaan, hier en daar, door het Diſtrikt verſpreid. Want men vindt 'er geen geregeld Dorp; zijnde de Kapelle, die 'er, geduurende de Roomſche tijden, plagt te ſtaan, en door de Paſtoor van *Vlaardingen* wierdt begeeven, al zints een groot getal jaaren niet meer in weezen.

ZOUTMAN, (JOHAN ARNOLD) uit een eerlijk Hollandsch Geſlagt geſprooten, en, om zijne kunde in Zeezaaken, werkdaadige Vaderlandsliefde en dapperheid, door alle de laagere rangen in het Zeebewind, opgeklommen tot den aanzienlijken rang van Vice-Admiraal van *Holland en Westfriesland*, onder het Edel Mogend Kollegie ter Admiraliteit te *Amſterdam*, heeft zijnen naam aan de Onſterflijkheid gewijd, vooral door zijn betoond beleid en behaalde overwinning, in den Zeeſlag tegen de Engelſchen, op *Doggersbank*, voorgevallen op den vijfden Auguſtus des Jaars 1781. Een verhaal van dien Zeeſlag zullen wij hier niet mededeelen; dit ware ſlegts eene herhaaling van een vroeger Artikel in ons *Woordenboek*. Toen wij, naamelijk, verſlag deeden van het Geſlagt van BENTINCK, viel het in ons plan, de leevensbijzonderheden te vermelden van WOLTER JAN GERRIT, *Baron Bentinck*, welke, in den gemelden Zeeſlag, op 's Lands Schip de *Batavier*, van vierënvijftig Stukken Geſchut, als Kapitein, het bevel voerde, en voor de Eer der Hollandſche Natie kloekmoedig ſtrijdende, eene wonde bekwam, aan welke hij, weinige dagen laater, overleedt. Niet gewoon om van nog leevende perſoonen verſlag te doen, zouden wij het berigt wegens de omſtandigheden des Doggersbankſche Zeegevegts hebben uitgeſteld tot op het tegenwoordig Artikel, indien wij voorshands hadden kunnen weeten, dat ZOUTMAN, terwijl wij dit ſchrijven, in den Jaare 1795, niet meer in leevenden lijve zou geweest zijn. Thans verwijzen wij onzen Leezer tot de bedoelde plaats in ons *Woordenboek*,

te

te vinden in het Zesde Deel, op bladzijde 388 en vervolgens. Nevens de eerbetooningen, naa des Zeehelds wederkomst in het Vaderland, aan hem beweezen, en aldaar, op bladzijde 404 genoemd, moeten nog de volgende vermeld worden. Behalven den Gedenkpenning, ontving de Vice-Admiraal een Gouden Degen ten geschenke. In den Jaare 1784 namen de Staaten van *Holland* het besluit, „ aan den „ Vice-Admiraal ZOUTMAN, 's jaarlijks, zijn leeven lang ge„ duurende, toe te leggen eene Wedde van vierëntwintig„ honderd Guldens; ten blijke van erkentenisse wegens het „ betoonde goed beleid, in den Zeeslag op *Doggersbank*; „ dat hier van een Post op den buitengewoonen Staat van „ Oorlog, voor 't volgende jaar, gebragt, en dit Jaargeld „ zou gerekend worden, ingegaan te zijn op den eigen dag „ des roemrijk bevogten Zegepraals." Geen Nederlander is onkundig, hoe de Doggersbankfche Slag de edelmoedigheid en weldaadigheid der Bataafsche Natie deedt werkzaam zijn ter betooninge van haar mededogen met veele Zeelieden, in dien Slag ongelukkig geworden, of wier naastbestaanden door hun sneuvelen, van leevensonderhoud ontbloot waren; als mede, om te voorkoomen dat de lust tot den Zeedienst, bij mangel aan bemoedigende vooruitzigten, niet aan het kwijnen zoude slaan. Uit deeze edele grondbeginzelen wierdt gebooren, het lofwaardig, Vaderlandvereerend en in veelerlei opzigten overnuttig *Vaderlandsch Fonds, dienende in 't algemeen ter aanmoediging van 's Lands Zeedienst, en in 't bijzonder ter onderfleuning der behoeftige Weduwen van gesneuvelde Zeevaarenden in den zelfden Dienst.* Jaar op jaar vierden Bestuurders van dit *Fonds* de Doggersbankfche Overwinning. Al zints de eerste zamenkomst hadt men gevlamd op de eere, om den Vaderlandschen Held aan den Gedenkdisch mede te zien aanzitten. Op het derde Verjaarfeest wierdt aan dit verlangen eindelijk voldaan. Aan den Vaderlandschen Maaltijd, in eenen der Herbergen in den *Haarlemmer Hout* toebereid, liet zich, op herhaalde uitnoodiging, Held ZOUTMAN vinden. Behalven andere middelen, aangewend om dit Feest luister bij te zetten, zag men 'er eenen Zilveren Beker rondgaan, op de heuchelijke gelegen-

heid met voordagt vervaardigd. In de gedaante van een Glazen Pocaal, meer dan een voet hoog, het Dekzel mede gemeeten, is de Beker, aan de eene zijde, versierd met de Zinnebeelden der Zeevaardije, en de Afbeeldingen der voornaamste Kunst- en Werktuigen, daartoe behoorende. De Vlag pronkt met het Wapen van *Holland*, de Wimpel met het Teeken der Admiraliteit, terwijl een andere Wimpel de Zegepraal voert, met den Krans der Overwinninge. — De andere Zijde heeft dit Opschrift: *Ten gebruike der* BESTIERDEREN *van de* KWEEKSCHOOL VOOR DE ZEEVAART, *op het Verjaarfeest van Neêrlands herstelden Roem, door* ZOUTMAN *op Doggersbank, den vijfden van Oogstmaand* 1781, *volgens besluit van de* VERGADERING DES OECONOMISCHEN TAKS *geschonken.* — Zints den Togt, welke aanleiding gaf tot het meer genoemde Zeegevegt, heeft men niet kunnen goedvinden, den Vaderlandschen Zeeheld, aan het hoofd eener Vloote, in Zee te zenden. Niet lang geleeden heeft hij in vrede zijne dagen geëindigd.

Zie *Vervolg op* J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie.*

ZOUTMAN, (PIETER KLAASZOON) was niet een der minst vermaarde Schilders, welke het kunstkweekend *Haarlem*, 's Mans geboorteplaats, heeft uitgeleverd. Hij was een kweekeling van RUBBENS, die hem onder zijne meest geagte Leerlingen plagt te rangschikken. Zijne voornaamste kragt bestondt in het schilderen van Portretten; tot welke hij zich, evenwel, niet zo geheel en al bepaalde, dat hij niet, nu en dan, groote en zamengestelde Ordonnantien bij de hand nam. Van hoe veel vermaardheids ZOUTMAN, in zijnen tijd, moet geweest zijn, kan, onder andere, hier uit blijken, dat hij, in jaaren nog niet verre zijnde gevorderd, na het Poolsche Hof, op zeer voordeelige voorwaarden, wierdt ontbooden, om 'er zijne kunst te oeffenen. Terwijl AMPZING zijne *Beschrijving van Haarlem* berijmde, bevondt zich ZOUTMAN nog als Hoffschilder in *Polen*, gelijk blijkt uit de volgende Regels.

„ Hoe

„ Hoe zou hier ook de naam van ZOUTMAN zijn verzwegen,
„ Die door zijn kloek penceel zich heeft dien staat verkregen,
„ Zich heeft door zijne konst die eer en roem bereid,
„ Dat hij de Schilder is der Poolsche Majesteit?"

Naa eenige jaaren vertoevens aan het Hof van *Polen*, keerde ZOUTMAN in zijn Vaderland te rug, daar hij zich in zijne Geboorteſtad nederzette, en eerlang in het huwelijk tradt. Het ſchilderen van Portretten was thans zijne hoofdzaak, en kreeg hij, welhaast, daar mede zo veel te doen, dat hij, allen niet kunnende gerieven, zich genoodzaakt vondt, meenig aanzoek van de hand te wijzen. Boven verhaalden wij, dat onze Kunstſchilder ook nu en dan uitvoeriger Ordonnantien ſchilderde. Dus bewaart men nog te *Haarlem* een Stuk, waarin hij een geheel Korporaalſchap van de Schutterij dier Stad, leevensgrootte, heeft verbeeld. Zo min het Geboorte- als het Sterfjaar van ZOUTMAN is ons gebleeken.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstſchilders*; AMPSING, *Beſchrijving der Stad Haarlem*.

ZOVITIUS, (JAKOBUS) een Geleerd Man van de Zestiende Eeuwe, zich met een verlatijnden naam laatende noemen, volgens den ſmaak van zijnen leeftijd, JACOBUS TRITURBIUS, naar zijne Geboorteplaats *Drieſchore*, een niet onaanzienlijk Zeeuwsch Dorp, op het Eiland *Schouwen*; welke naamsoorſprong hij, gevolglijk, ſchijnt te hebben afgeleid van *Drie-Schaaren*, terwijl, volgens de meeste Oudheidkundigen, de reden der benaaminge in *drie Schorren*, of aanwasſen, moet gezogt worden. Hoe 't hier mede zij, al vroeg vertoonde ZOVITIUS de blijken eener meer dan gemeene bedrevenheid in de Latijnſche Taale, gelijk ook in de gewijde Geſchiedenisſen. Den ouderdom van eenëntwintig jaaren hadt hij naauwlijks bereikt, wanneer hij, onder den titel RUTH, een Latijnsch Blijſpel in het licht gaf, en in 't openbaar deedt vertoonen. Eerst wierdt hij Leermeester in de Latijnſche

Taale te *Hoogstraten*, en vervolgens te *Breda*. Om het verdriet van het eenzellige en onaangenaame diens beroeps te verdrijven, besteedde hij zijnen tusschentijd aan de beoeffening der bevallige Dichtkunde, en schreef, behalven het bovengemelde, nog twee Blijspelen: *het Verloren Schaap*, uit het Nieuwe Testament, en *de Schoolmeester*; als mede, eene *Verzameling van Latijnsche en Nederduitsche Spreekwoorden*. Onder de volgende titels zien deeze lettervrugten het licht.

Ruth, Comoedia ex Veteri Testamento. Antwerp. 1533. in 8vo.

Ovis perdita, Comoedia ex Novo Testamento. Colon. 1539. Antwerp. 1541. in 8vo.

Didascalus; Comoedia. Antwerp. 1535 *et* 1540. in 8vo.

Proverbia Latino-Belgica. in 8vo.

Zie ZWEERTIUS, *Athenæ Belgicæ*; *Oudheden en Gestichten van Zeelandt.*

ZUICHEMIUS; (VIGLIUS AB AYTA) zie VIGLIUS AB AYTA VAN ZUICHEM, Deel XXIX. bladzijde 248 en vervolgens.

ZUIDBEVELAND, een zeer aanzienlijk en vrugtbaar gedeelte van *Zeeland*, zijnde het Zuidoostlijkste van de Eilanden dier Provincie; liggende ten Oosten van *Walcheren* en *St. Joostland*, en van de overige Eilanden ten Zuiden. Oostwaarts van zich heeft het *Staats-Brabant* en Zuidwaarts *Staats-Vlaanderen*. Aan de Oost- en Zuidzijde wordt dit Eiland bespoeld door het water van de *Schelde*; welks slinker arm, die langs den Zuidkant van *Zuidbeveland* heen loopt, de *Hont* of *Wester-Schelde* genoemd, hetzelve van 't vaste Land van *Vlaanderen* scheidt: terwijl de regter arm, de

Oos-

Ooster-Schelde genoemd, zich bij 't Fort *Zandvliet* Noordwaards wendende, ten Westen wijd en zijd verspreid wordt over 't verdronken Land aan de Oostzijde van *Zuidbeveland*, en dus de scheiding tusschen dit Eiland en 't vaste Land van *Brabant* veel grooter maakt dan zij oudtijds was. Deeze *Ooster-Schelde* wendt zich bij den Noordoostlijken hoek van *Zuidbeveland* Noordwestlijk van dit Eiland af, terwijl een sprugtel van dezelve het *Goessche Diep* en *de Schengen* maakt; welke verder langs den Noordkant van *Zuidbeveland* heen vloeijende, gemeenschap hebben met *het Sloe*, een tak van de *Wester-Schelde*, die de Westzijde van dit Eiland bespoelt, en 't zelve affcheidt van *St. Joostland*, gelijk de *Schengen* van *Wolfaartsdijk*, en 't *Goessche Diep* van *Oostbeveland*.

De gedaante van *Zuidbeland* was oudtijds geheel anders dan tegenwoordig, dewijl het zich toen Noordwaards tot nabij het Eiland *Tholen*, en Oostwaards tot digt aan 't vaste Land van *Brabant* uitstrekte. Beoosten het Dorp *Ierseke*, 't welk op den Noordoosthoek van de tegenwoordige bedijkinge des Eilands legt, en aan de *Ooster-Schelde* paalt, was een Landstreek van wel anderhalf uur gaans in breedte Oostwaards, en nog meer in langte Zuidwaards, waar in men toen de Stad *Reimerswaal* en veele schoone Dorpen vondt, die allen, met de geheele Landstreek, naa den zwaaren Watervloed van 't Jaar 1530, toen geheel *Zuidbeveland* onderliep, zijn overstroomd gebleeven. Aan den Noordwesthoek van dit Eiland, is integendeel met bedijkingen veel Lands aangewonnen. Zoo ook aan de Zuidzijde door de bedijking en bepoldering van veele Gorzingen en verdronken Landen der Heerlijkheid van *Borselen*, door de Stad *Goes* uitgegeeven om bedijkt en tot een vast Koornland gebragt te worden, omtrent het Jaar 1616. Behalven dien schijnt het Eiland van *ter Goes* zich in zeer vroegen tijd ook veel verder na *Vlaanderen* te hebben uitgestrekt. De gedaante van het tegenwoordige *Zuidbeveland* is zeer onregelmaatig. Van de Stad *Goes* strekt het zich nu na 't Westen bijna zo ver uit als na 't Oosten, naamlijk, omtrent twee Mijlen; Zuidwaards, tot aan 't Dorp *Ellewoutsdijk* ruim drie Mijlen;

len; en Zuidoostlijk, tot aan den uithoek des Oostpolders van *Krabbendijke*, omtrent vier Mijlen. De breedte is zeer ongelijk, en een weinig Beoosten de Stad maar anderhalve Mijl, Noord- en Zuidwaards. Het heeft in zijnen tegenwoordigen omtrek nog wel zestien uuren gaans.

Over den Naamsoorsprong van dit Eiland vallen veele gissingen. *Zuidbeveland* heet het wel te regt, als het Zuidlijkste zijnde van de Eilanden, wien de naam van *Beveland* is toegevoegd; alzo 'er nog een *Oostbeveland* is en een *Noordbeveland*, benoorden *Goes*; maar den naam *Beveland* af te leiden van den losſen en beevenden grond, of van de menigvuldige Bedevaarden, anders *Beevaarten*, herwaards geschied zijnde, schijnen loutere harzenschimmen; dewijl het niet blijkt, dat het een of ander plaats gehad hebbe. Nog immer zo weinig waarschijnlijkheid heeft het gevoelen, dat de eigen naam zoude geweest zijn *Beierland*, gekomen van de Heeren uit den Huize VAN BEIEREN, die de Ingezeetenen, inzonderheid die van *Goes*, zeer begunstigd, en hun Wapen in dat van de Stad gegeeven hebben. Want hoewel dit laatste zeker is, niet minder is het zeker, dat *Zuidbeveland*, lang voor de Heerschappije der Hertogen VAN BEIEREN over deeze Landen, dien naam gedraagen heeft. Ook is de naamsverandering van *Beierland* in *Beveland* wat zeldzaam. Meer grond schijnen zij dan te hebben, die meenen dat het zijnen naam ontleend heeft van de Abtdije van ST. BAVO te *Gend*, aan welke door Keizer OTTO DEN II. alhier veele Landerijen waren geschonken, zo dat het eerst *Baveland*, en daar naa *Beveland* genoemd zou zijn.

Noopens den tijd der eerste bedijkinge van dit Eiland vindt men geen net berigt. *Borſelen*, 't welk 'er nu aan vast is gedijkt, was in den Jaare 838, een van de drie grootste Zeeuwsche Landen. Waarschijnlijk hebben de Eilanden van *Beveland* toen strijd om strijd met de Watervloeden geworsteld. Immers men wil dat zij naa het Jaar 850 eerst bedijkt geworden zijn. Dat gedeelte van *Zuidbeveland*, waar in de Stad *Goes* legt, genaamd *de Breede Watering*, acht men van een ouder bedijking, dan het Oostlijk gedeelte, om dat 'er *Vloed-* of *Vliebergen* in gevonden worden, gelijk

in

in 't Land van *Borselen.* Zommigen meenen dat de Deenen hand in dit werk gehad hebben. De grootste ramp die *Zuidbeveland* overkwam, was in den Jaare 1530, toen het geheel wierdt overstroomd, en van het Oostlijk gedeelte niets dan de Stad *Reimerswaal*, om dat zij rondom in haare bijzondere Dijken lag, behouden bleef. Vervolgens wierdt het door bedijking aan *Borselen* vastgehegt, en door aanwinning van veel Lands, inzonderheid na 't Noordwesten en Zuidoosten, is het allengs tot zijne tegenwoordige grootte gekomen.

Zuidbeveland wierdt oudtijds alleenlijk onderscheiden in twee voornaame deelen, waar van het eene genoemd wierdt de Oostwatering of *Beoosten-Ierfike*, en het andere de Westwatering of *Bewesten-Ierfike*, om dat de eerste grootendeels ten Oosten en de andere ten Westen lag van het Dorp *Ierfike*, 't welk nu Beoosten zich niets heeft dan verdronken Land. Door de gemelde Overstrooming van 't Jaar 1530, is het Oostlijk gedeelte meest te niet gegaan; doch in laater tijd, en nog tegenwoordig, aan den Zuidoostkant wederom nieuwe Polders aangedijkt wordende, behouden die met de overgebleevene den naam van de *Oostwatering.* De *Westwatering* is meest in haar geheel gebleeven, en wordt, in vergelijking van de smalheid der tegenwoordige *Oostwatering*, veelal genaamd de *Breede Watering.* Een derde Kwartier is 'er aan dit Eiland gekomen, door de bedijking van veele Polders tusschen *Borselen* en het Eiland van *ter Goes*, gelijk ook aan den Noordwestkant van dit laatste, tegen over *St. Joosland*; terwijl het Eiland van *Borselen*, met de Polders daar toe behoorende, het vierde Kwartier van *Zuidbeveland* uitmaakt.

Vóór het Jaar 1530, en alzo vóór den tijd, in welken dit Eiland de straks vermelde Ramp wedervoer, vondt men, in de *Oostwatering*, behalven de Stad *Reimerswaal*, nog de volgende Dorpen: *Kouwerve*, *Bat*, *Agger*, *Inkenoort*, *Lodijke*, *Duivenlo*, *Tolseinde*, *Nieuwland*, *Kreecke*, *Steenvliet*, *Everswaard*, *Schoudee*, *Virekenisse*, *Rilland*, *den Broeke*, *Maire*, *Ouwaardinge* en *Valkenisse.* Alle deeze zijn een prooi der golven geworden, en nu nog, in het ge-

gemelde gedeelte, voorhanden, nevens het ftraks genoemde *Reimerswaal*, *Kruiningen*, *Waarden*, *Krabbendijke*, nevens deszelfs Oostpolder, de Polders van *Maire* en *Valkenisse* en nog eenige andere. — De *Westwatering*, gemeenlijk de *Breede Watering* genoemd, beflaande het middenfte, grootfte en voornaamfte gedeelte des Eilands, bevat, benevens de Stad *Goes*, de volgende zestien Dorpen: *Ierfike*, *Wemeldinge*, *Kattendijke*, *Kloetinge*, *Kapelle*, (en daar bij de Adelijke Huizen *Maalftede*, *Brueelis* en *Gistellis*); voorts *Biezelinge*, *Eversdijk*, *Vlake en Schore*, *'s Heer-Hendriks-Kinderen*, *Wisfenkerke*, *'s Heer Arentskerke*, *Baarsdorp*, *Sinoutskerke en 's Heer Abtskerke* en *der Nisfe*. — In het Derde Kwartier van *Zuidbeveland* ontmoet de volgende Polders, Dorpen en Heerlijkheden: *Jan Pier en Pinks-Polder*, *Goesfche Polder*; *Leeuwerken Poldertje*; *'s Heer Arentskerke Polder*; *Ankeveene-Polder*; *Ouden Kraaiert* of *Schnisfen Polder*; *Oost Polder*; *Nieuwe Kraaiert Polder*, en in denzelven het Dorp *'s Heerenhoek*; en voorts nog de Polders *West-Kraaiert*, en in denzelven het Gehugt *het Nieuwe Dorp*, *Nieuwe-West-Kraaiert*, *Noord-Kraaiert* en *Zuid-Kraaiert*; wijders de Dorpen *Heinkenfant*, *Ovefant*, en de Heerlijkheid *'s Graaven Polder*. — Eindelijk ontmoet men in het Vierde Kwartier de Baronnie van *Borfelen*, en in dezelve het Dorp *Monfter* of *Borfele*; voorts de Heerlijkheden *Ellewoutsdijk*, *Koudorpe*, *Driewegen*, *Baarland*; wijders de Dorpen *Bakendorp*, *Oudelande*, en nog de Heerlijkheid *Hoedekenskerke*.

In 't algemeen is het Eiland *Zuidbeland* beroemd als een der luchtigften en vruchtbaarften van geheel *Zeeland*, zo wegens zijne menigvuldige Bosfchadien, Boomgaarden, beplante Dijken en Wegen, als wegens de Bouwlanden, die daar in overvloed zijn, en eene groote hoeveelheid van Tarwe en andere Graanen, niet alleen tot verzorginge des Eilands, maar ook tot verzendinge na andere Plaatzen bekwaam, uitleveren. Dit Eiland heeft geene Duinen, maar is in zijnen geheelen omtrek met Dijken omzoomd, die op zommige plaatzen wel Schorren en Vooriand voor zich hebben, doch op anderen in 't geheel geen Strand, maar eene aan-

aanmerkelijke diepte, 't welk den slag van 't Water daar zeer geweldig, en het onderhoud der Dijken zwaar maakt. Wij hebben 'er hier voor in de bijzondere Polders en Wateringen van gesproken. Men vindt in dit Eiland verscheide Binnewateren, bestaande in breede en diepe Kreeken of Kanaalen, die door de Bedijkingen ingeslooten, of door het inbreeken der Dijken veroorzaakt zijn. Ook is 'er nog een overblijfzel van het oude en ruime Vaarwater, waar door *Zuidbeveland* eertijds van *Borselen* gescheiden wierdt, nu toegedamd, in de *Ooster-* en *Middel Swake*, loopende tot aan de Heerlijkheid *van der Nisse*. De voornaamste Visch in deeze Binnenwateren is Karper en Paaling; ook vindt men 'er die niet dan Paaling uitleveren. Wegens den kleiagtigen grond van dit Eiland heeft men door hetzelve hier en daar Straat- en Zandwegen gemaakt, 't welk in den Jaare 1650 aangevangen wierdt, naa dat de Heeren Staaten deezer Provincie, aan de bijzondere Ambagtsheeren, voor den tijd van tien jaaren, vergund hadden, daar toe eene Belasting van vier Grooten, op ieder Gemet, te heffen van alle Landen in dit Eiland, eenige weinigen uitgezonderd. Zedert is dit Oktrooi van tijd tot tijd vernieuwd: en ten dien einde over het Eiland zes Direkteurs aangesteld. Hier door is het getal deezer Straat- en Zandwegen zodanig vermeerderd, dat dezelven zich van de Stad *Goes*, na de Oost- West- en Zuidzijde, bijna tot alle Dorpen van dit Eiland uitstrekken. Dus kunnen de Landlieden des Winters, met gelaadene Wagens en Paarden, bijna uit alle de Dorpen des Eilands, tot in de Stad *Goes* koomen, en men behoeft hier nergens, gelijk in andere Landen, Tollen voor het gebruik der Wegen te betaalen. De gewoone Belastingen, of de dubbele honderdste Penning over alle de Landen deezes Eilands, uitgenomen *Sturmesand*, *Siguit* en *Krabbendijke*, die maar twee Schellingen elf Groot betaalen, zijn vier Schellingen vier Groot twaalf Mijten op 't Gemet, en de buitengewoone zijn vier Schellingen. Boven deeze Belasting moet nog betaald worden twee Schellingen van 't bezaaide op 't Gemet, het *Hoorngeld* genaamd. Tot invordering van alle deeze Staaten Penningen, zijn bij hunne Edelmogenden vijf Ontvangers, binnen *Goes*, aangesteld.

Vol-

Volgens eene opneeming in den Jaare 1747 over 't geheele Eiland van *Zuidbeveland* gedaan, bedraagt het getal der Opgezeetenen ten Platten Lande negenduizend en vijf- of zeshonderd Menschen, en dat der Huizen tweeduizend drieëntachtig; doch hier onder zijn die Huizen niet begreepen, welken op de Parochieën aan de Diakonie-Armen toebehooren. Alle de Huizen van *Zuidbeveland* zijn, bij Redemptie van den Tweehonderdsten Penning, gesteld op eenduizend tweehonderd drieëntachtig Ponden zes Schellingen acht Grooten Vlaamsch, volgens Resolutie van de Ed. Mog. Heeren Staaten van *Zeeland*, van den vijfden Augustus 1598. De Manschap des Eilands buiten de Stad *Goes*, tot den Wapenhandel bekwaam, wierdt in 't Jaar 1747 bevonden te bedraagen tweeduizend vijfhonderd en tachtig Man. Deeze zijn alle geschikt onder vijfëntwintig Kompagnieën; waar over de Schouten der bijzondere Heerlijkheden, door den Super-Intendent en Gekommitteerden van de Landwagt, tot Kapiteins worden aangesteld.

De Regeering van dit Eiland is algemeen of bijzonder. Tot de algemeene Regeering behoort het Regtsgebied in Lijfstrafbaare Zaaken, 't welk van zeer oude tijden af is waargenomen en geoeffend door den Hoog Baljuw en Rentmeester-Generaal *Bewester-Schelde*, door wien de Misdaadigers worden gevangen en te regt gesteld voor het Kollegie van 's Graavenmannen te *Middelburg*. Tot dien einde steldt hij in *Zuidbeveland*, als Hoog-Baljuw der Graaflijkheid, twee Stadhouders aan, een over het Oost-, en een over het West-Kwartier, en zes 's Graaven Dienaars. Niettegenstaande het Regtsgebied over een groot gedeelte van *Walcheren* in den Jaare 1574, door Prins WILLEM DEN I den Hoog-Baljuw en Rentmeester Generaal *Bewester-Schelde* onttrokken wierdt, is dat over *Zuidbeland* egter aan hem gelaaten.

Doch van den aanvang der Republiek, is 'er, in tijden van Oorlog, altoos een Super-Intendent geweest over de Landwagt van *Zuidbeveland*, welk Ampt doorgaans door den Baljuw van *Goes* wordt waargenomen. Zijn pligt is, met *advies* der Regeerderen van *Goes* en vier Gekommitteerden des Eilands, te zamen het opzigt hebbende over de

Land-

Landwagt van *Zuidbeveland*; een waakend oog te houden, op al het geene de gemeene Vijanden tegen de Stad *Goes* of den Eilande zouden mogen onderneemen; de Opgezeetenen onder de Wapenen te brengen en te gebieden; opzigt te hebben over de Wagten van de Huislieden ten Platten Lande; de Plaatzen in staat van tegenweer te brengen, en verder tegen alle zaaken, die tot onzekerheid, onlust of onrust gelegenheid mogten geeven, te waaken. Onder dit Kollegie van de Landwagt staan zekere Geregtsdienaars, doorgaans genoemd de *extraordinaire Kompagnie* of die van de Roode Roede; de welken plagten te bestaan uit een Kapitein, een Luitenant en eenige Gemeenen; doch tegenwoordig zijn zij, wegens 't verval der Finantie, verminderd tot één Luitenant en drie Gemeenen. De voornaamste pligt deezer bedienden van de Landwagt bestaat, in gestadig het Eiland door te kruisfen, en hetzelve te zuiveren van Bedelaars, Landloopers, en alle zodanigen, die zich ophouden met het uitventen van Waaren, bij de Plakaaten van den Lande verbooden. Tot onderhoud van dezelven, en verdere behoeften van des Eilands Wagten, is zekere geringe Impost gelegd op het Bier ten Platten Lande, welk middel jaarlijks wordt verpagt, en waar over een bijzondere Ontvanger is aangesteld.

De bijzondere Regeering des Eilands is naar deszelfs Kwartieren eenigzins verschillende. De Dorpen en Heerlijkheden in de *Oostwatering* en *Westwatering* hebben elk hun bijzonder Geregte van een Schout, eenige Schepenen en een Sekretaris; uitgezonderd dat de Schout der Heerlijkheid *van der Nisse* den titel van Baljuw voert, gelijk mede die van alle de Heerlijkheden aan de *Borselsche* zijde, en van *Borselen*; behalven de geenen die onder een gemeen Geregte met andere Heerlijkheden staan. Men merkt ook aan, dat aan de meeste Parochiehuizen van deeze *Borselsche* Heerlijkheden de Steenen van de Wet hangen, even als aan de Raadhuizen der Steden *Vlissingen*, *Veere*, *Domburg*, *Westkapelle*, enz. Gelijk ook dat derzelver Elle en Maat van die der andere Deelen des Eilands onderscheiden is. Alle deeze Geregten wijzen bij Arrest Vonnis tot vijftien Gul-

dens; van grooter fommen valt *appel* op het Hof van *Holland* en *Zeeland.*

Het algemeen beftuur der Polders en Wateringen in 't bijzonder, wordt in alle de Heerlijkheden van de *Oostwatering* elk door een bijzonder Kollegie van Dijkgraaf en Gezwoorens waargenomen, die een Penningmeester onder zich hebben tot den ontvangst der Waterpenningen. De *West-* of *Breedewatering*, met haare zestien Dorpen en de Stad *Goes*, heeft een algemeen Kollegie van eenen Dijkgraaf en dertien Gezwoorens, dien een Penningmeester en Sekretaris, benevens drie Waterklerken, zijn toegevoegd. In 't Jaar 1446, wierdt dit Dijkgraaffchap door de Baanritzen, Ridderen, Knaapen, Ambagtsheerfchappen, Leenmannen, Steden en Geërfden, aan Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE opgedraagen. De Waterklerken zijn gefteld om het geheeven *Schotgeld*, van de Eigenaars der Landen en Baanders, in te vorderen, en aan den Penningmeester ter hand te ftellen. Op zekeren geftelden tijd wordt op 't Stadhuis der Stad *Goes* van den ontvangst en uitgaave der Penningen Rekening gedaan, ten bijweezen van de daar toe Geregtigde Toehoorders, die bij aangeflaagene Biljetten tot het aanhooren, midsgaders tot het helpen beraadflaan en toeftemmen, op 't geene men als dan ten dienfte van de Watering bevinden zal te behooren, worden genoodigd, en verzogt op de gemelde plaatze ter beftemder tijd te verfchijnen. In voorige tijden is 'er een Proces ontftaan, over 't Regt van deeze Rekening bij te woonen; doch bij uitfpraak van het Hof van *Brusfel*, op den zevenëntwintigften Oktober des Jaars 1557, is bepaald, dat daar toe bevoegd zouden zijn, de Rentmeester Generaal *Bewester-Schelder*, toen als Opperdijkgraaf; de Prelaat van *Middelburg*, de Markgraaf van *Veere* of hunlieder Gedeputeerden; de Gedeputeerden der Steden van *Middelburg* en *Goes* als Geërfden van de *Westwateringe*, en andere Edelen en Ambagtsheeren in dezelve Wateringe ook gegoed, midsgaders Dijkgraaf en Gezwoorens met de Breede Geërfden in dezelve. De Heerlijkheden van het Zuid-Kwartier, en die van de *Borfelfche* Landen, worden meest alle door hunnen eigen Dijkgraaf en Gezwoorens beftuurd, welk Ampt in

zom-

zommigen derzelven door den Baljuw en Schepenen wordt waargenomen. Van deeze Kollegien, gelijk ook van die der *Oostwateringe*, worden de openvallende plaatzen van Dijkgraaf en Gezwoorens wederom vervuld door de Ambagtsheeren en verdere Leden van het Kollegie der Ingelanden van elke Watering, bij het doen der Rekeninge; die gewoonlijk eens in 't Jaar, op zekeren gesteiden tijd, ten bijweezen van de gemelde Burgers geschiedt.

De grootte der vier Kwartieren van *Zuidbeveland* elk in 't bijzonder, aan vrij Schotbaar Land, wordt dus gerekend: De *Oostwatering* met de *Vroonen* bedraagt achtduizend eenhonderd vijfëntachtig Gemeten; de *Breede Watering*, insgelijks met de *Vroonen*, drieëntwintigduizend vijfënveertig Gemeten; de Landen en Polders tusschen de *Breede Watering* en *Borselen* liggende, zestienduizend zeshonderdzesënzeventig Gemeten; *Borselen*, *Ellewoutsdijk*, *Baarland* en *Hoedekenskerke*, enz. elfduizend achthonderdvierënveertig Gemeten; 't welk te zamen met den Polder van *Hinkelenoort*, die buiten 't Eiland ligt, groot zijnde vierhonderdvijfënvijftig Gemeten, uit maakt ruim zestigduizend tweehonderdënvijf Gemeten Schotbaar Land.

Het Wapen van *Zuidbeveland* is, als dat van de Stad *Goes*, een Zilveren witte Gans op een zwart Veld.

Zie SMALLEGANGE en REIGERSBERG, *Kronijken van Zeeland*; *Oudheden en Gestichten van Zeeland*.

ZUIDBEVERLAND; zie BIERLAND, Deel V. bladz. 337.

ZUIDBROEK, te zamen met *Lekkerkerk*, eene Ambagtsheerlijkheid, waar van wij, op het Artikel LEKKERKERK, ter zijner plaatze, reeds verslag gedaan hebben. Zie ons *Woordenboek*, Deel XXII. bladz. 92.

ZUIDBROEK, een niet onaanzienlijk Dorp, in de Provincie van *Groningen*.

ZUIDBURG, ook wel, en gemeenlijk, *Zouburg* genaamd, is een zeer vermaaklijk Dorp, op het Zeeuwſche Eiland *Walcheren*, aangenaam gelegen aan den weg, en genoegzaam in het midden, tusſchen de Steden *Middelburg* en *Vlisſingen*. In overoude tijden ſtondt hier een groot en ſchoon Kaſteel. In den Jaare 1454 vierde ADRIAAN VAN BORSELEN aldaar zijne echtverbintenis met ANNA, Bastaardogter van Hertog PHILIPS, en ſtigtte 'er vervolgens een Kollegie of Kanunnikdij. Toen Keizer KAREL DE V, aan zijnen Zoone PHILIPS de Regeering over de Nederlanden hadt overgedraagen, met oogmerk om vervolgens zijne dagen in *Spanje* in rust en vrede te ſlijten, nam hij zijnen weg derwaarts over *Zeeland*. Tegenwind deedt hem aldaar eenigen tijd vertoeven. Op het Kaſteel te *Zouburg* of *Zuidburg* hieldt hij zo lang zijne hofhouding.

Zie GUICCIARDYN; REYGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*.

ZUIDDORP, een Dorp, in den oord, tot voor onlangs *Staats Vlaanderen* geheeten, doch, bij het ſluiten van het Traktaat met *Frankrijk*, aan die Republiek gehegt. Een zeer aanzienlijk Dorp was eertijds *Zuiddorp*; door de herhaalde Oorlogen, in vroegere en laatere tijden, heeft het zeer veel geleeden, en zijnen voorgaanden luister bijkans geheel verloren. Men vindt 'er nog eene Gemeente van Hervormden; doch, vermits zij buiten ſtaat is om eenen eigen Leeraar te kunnen onderhouden, wordt zij, van tijd tot tijd, bediend door de Predikanten van *Axel*, welk het een groot half uur gaans ten Noorden van zich heeft liggen. — Eene bijzonderheid, der opteekeninge niet onwaardig, ontmoet men in de Kerk deezes Dorps. Men vertoont, naamelijk, aldaar het Graf van zekeren JAN VAN GESTEL; Man, die zich bij de tijdgenooten en naakoomelingen verdienstlijk heeft gemaakt, indien het waarheid zij, 't geen aangaande hem getuigd wordt, dat hij de eerſte zou geweest zijn, welke de Boekweit in de Nederlanden heeft overgebragt;

bragt; eene daad, voorwaar, hoe eenvoudig in zich zelve, nuttiger, evenwel, voor het Menschdom, dan meenig ander bedrijf, welks uitvoering den bewerkeren trotsche Gedenkteekens of kostbaare Praalgraven deedt oprichten. Kenden wij den naam des Mans, welke onze Natie 't alereerst de nutte Aardappelen heeft leeren plaatze, zijn naam, zo wel als die van VAN GESTEL, zou door ons met dankbaarheid vermeld worden, en de Plaats, die zijne beenderen bewaart, in ons *Woordenboek*, naast die der verdienstlijkste personaadjen prijken. Vaderlandsliefde, en zucht voor onze Natuurgenooten, duizenden van welke wij, genoegzaam bij dit gewas alleen, het kommerlijk leeven zien rekken, deedt die betuiging uit het hart, door de pen, op het papier vloeien.

ZUIDERBROEK, een Polder, of bedijkt Meirtje, in het gedeelte van *Westfriesland*, de *Vier-Noorder-Koggen* genaamd, onder den Regtsban van het Dorp *Obdam*.

ZUIDER-DRAGTEN, dus genaamd, in onderscheiding van NOORDER-DRAGTEN, twee Dorpen, oorspronklijk van elkander onderscheiden, doch die thans, door wederzijdschen bloei en herhaalden aanbouw als in elkander zijn gesmolten. — Ten aanzien van de *Noorder-Dragten*, ter bekwaame plaatze door ons niet vermeld, teekenen wij hier aan, dat het een Dorp is, gelegen in *Friesland*, onder het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij van *Smallingerland*. Het ligt rondom in het geboomte, zijnde de wegen en bouwakkers rondom daar mede beplant. Door het afgraaven der hooge Veenen, heeft men ook hier, zo wel als in veele andere oorden van het Gewest, van tijd tot tijd, veel schoon Bouwland gemaakt, en een groot getal fraaie en zindelijke Huizen gestigt. Meestal staan zij aan de zo genoemde *Dwarsvaart*, Zuid- en Noordwaarts strekkende; uit welke veele kleine Vaarten Oostwaarts na de Hooge Veenen loopen, door welke de Turf wordt afgevoerd. Uit de Dwarsvaart schiet Westwaarts de vermaarde Dragtstervaart, langs welke de Turf wijd en zijd wordt verzonden. Twee groote Streeken Huizen zijn ter wederzijden van die Vaart gebouwd. De

eene Streek heet de *Noorder-*, de andere de *Zuider-Dragten.* — Dit *Zuider-Dragten* heeft, behalven de reeds gemelde welbeſtraate Streek Huizen, eene dubbele Buurt, die van den Brug af Zuidwaarts loopt. Beide deeze Dorpen, die *nieuw* mogen genoemd worden, vertoonen, in de fraaiheid en zindelijkheid der Wooningen, de welgeſteldheid der bewooneren, veele van welke in de Turfgraaverijen eene bron van welvaart en rijkdom hebben gevonden. — In 't algemeen merken wij hier nog aan, dat de beide Dorpen, voormaals, ieder eene Kerk ten dienſte der Hervormden hadden, doch dat dezelve, door den toeneemenden bloei en het aanwasſend getal der inwooneren te klein zijnde geworden, om dezelve te kunnen bevatten, men, in den Jaare 1741, te raade is geworden, de beide Kerken af te breeken, en, in de plaats van dezelve, eene nieuwe Kerk te bouwen, aan het getal der Ingezetenen evenredig. Zij ſtaat genoegzaam in het midden van de laage Streek, die ruim een uur gaans in de lengte bevat. De *Doopsgezinden*, geenzins de minstvermogende bewooners deezer Dorpen, zijn 'er talrijk, en hebben eene aanzienlijke Gemeente.

ZUIDER-KWARTIER. Behalven veele andere mindere verdeelingen, wierdt, tot nog toe, de Provincie *Holland* in twee voornaame Hoofddeelen onderſcheiden. Men noemt dezelve het *Zuider-Kwartier* en het *Noorder-Kwartier.* Al wat ten Zuiden van het Y ligt, en dus ook de Steden *Amſterdam* en *Haarlem*, die, volgens de Kerkelijke verdeeling, tot het Noordhollandſche Sinode, of dat van het *Noorder-Kwartier*, behooren, heet het *Zuider-Kwartier.* Alwat ten Noorden van het Y ligt, behoort tot het *Noorder-Kwartier.* Men ontmoet aldaar, behalven de kleinere, de volgende elf voornaame Steden: *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en *Briel.* Tot op den tijd der jongſte Omwentelinge voerden deeze den naam van *Stemmende Steden*, om dat zij alleen Afgevaardigden ter Landſchapsvergaderinge in '*s Graavenhage* zonden, en dit als een voorregt genooten, met uitſluiting van *Naarden*, *Muiden*, *Weesp*, *Oudewater*, *Geer-*

Geertruidenberg en andere; doch die, volgens de nieuwe orde van zaaken, en in gevolge van het beginzel van Gelijkheid, in haar oorspronklijk onverbreekbaar regt hersteld zijn.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland.*

Zuiderwoude, gemeenlijk, bij verkorting, door het Landvolk *Zurwoude* genaamd, is een der zes Hoofddorpen van het Baljuwschap van *Waterland*, omringd van eenen Ban of Regtsgebied, welke aan dat van de Stad *Monnikendam*, als mede van de Dorpen *Broek* en *Kansdorp*, en aan de Zuiderzee grenst. Behalven *Zuiderwoude*, is ook het Dorp *Uitdam* in deezen Ban begeepen. Deszelfs uitgestrektheid vinden wij op twaalfhonderdacht Morgens en ruim honderdachtëndertig Roeden Lands begroot. Bij eene optelling, nu bijkans eene halve Eeuw geleeden te werk gesteld, kon het getal der Huizen, in het geheele Distrikt, nog geene honderdtwintig haalen. — Het Dorp *Zuiderwoude*, nagenoeg drie vierëndeel uur gaans ten Zuiden van de Stad *Monnikendam* gelegen, is een der oudste bewoonde Plaatzen in deezen oord van *Holland*. Reeds in den Jaare 1340 wordt het, in die hoedanigheid, in een Handvest der genoemde Stad vermeld. *Zuthardeshage* zou, volgens de meening van sommige Oudheidkundigen, daar van de aloude benaaming geweest zijn. Anderen, evenwel, verstaan daar door een ander Dorp. Niet lang naa het uitbreeken der Spaansche Beroerten, hier te Lande, viel *Zuiderwoude* in de magt der vijanden. Merkelijken bloei en welvaart moet het, in en omtrent het Jaar 1624, genooten hebben, vermits eenigen van deszelfs bewooners vermeld worden onder de deelgenooten der kostbaare onderneeminge, het bedijken en droogmaaken van het *Broeker* en het *Buikslooter* Meir. Merkelijke schade leedt dit Dorp, door een zwaaren brand, in den Jaare 1712. Twee jaaren daar naa stortte een gedeelte van het Muurwerk en van het Dak der Kerke in. Sedert heeft men het Gebouw wederom hersteld, uitgezonderd aan de Zuid-

zijde van den Toren, alwaar men nog eenige overblijfzels van Brokken en Standers van den Ouden Kerkmuur ziet. De Toren, zijnde een vierkant Gebouw, tot eene aanmerkelijke hoogte opgetrokken, pronkt, van boven, met een fraaien Lantaarn, met een Spits en Appel gedekt. Eerst was *Zuiderwoude*, in het Kerkelijke, met *Broek*, vervolgens met *Uitdam*, vereenigd. Thans worden de Hervormden, zints blijkens honderdënvijftig jaaren, door een eigen afzonderlijken Leeraar bediend. Verre de meeste Ingezeetenen geneeren zich met den Landbouw, in welken zij, door den omliggenden vrugtbaaren oord, een goed bestaan vinden. Geduurende de voorgaande Eeuw, en zelf nog later, terwijl de Scheepvaart deezer Landen bloeide, woonden hier, om de nabijheid van *Amsterdam*, en om de minder kostbaare leevenswijze hier dan elders, veele Zeevaarende lieden, welke, terwijl zij zich aan Land onthielden, tot den bloei en welvaart der Plaatze niet weinig bijdroegen. Zelf hadden verscheiden Schippers op *Suriname* alhier hunne vaste wooning. Wij hebben reden om te denken, dat de eerstgenoemden voor het grootste gedeelte, de laatsten geheel zijn verdweenen.

Zie CLAAS BRUIN, *Noord-Hollandsche Arkadia*, en aldaar de *Aantekeningen van* G. SCHOEMAKER; *Tegenwoordige Staat van Holland.*

ZUIDERZEE; zie ZEE (ZUIDER-).

ZUIDEWIND, (HENDRIK VAN ENS, *gezegd*) een dapper, doch woest Krijgsman, in den aanvang des Zestiende Eeuwe, die in rooven en plonderen zijn hoofdvermaak stelde, en zijn onderhoud zogt. Hij was Maarschalk van *Gelder*, onder de Regeering van KAREL VAN EGMONT, den achtsten van dien naam en laatsten van zijnen Stam, welke als Hertog het bewind over dat Gewest voerde. Als Kastelein hieldt hij, met eenige kloekhartige Geldersche besoldeilingen, zijn verblijf op het Kasteel *Pouderoijen*, gelegen in de *Bommelerwaart*, aan de

de Rivier *de Maas*, tegenover het Hollandsche Dorp *Opandel*, in het Land van *Heusden*. Hertog KAREL, met *Brabant* en *Holland* in Oorlog zijnde geraakt, versterkte ZUIDEWIND het Kasteel, onder andere en voornaamlijk, door het vermeerderen der Bezettinge. Van deeze zondt hij, van tijd tot tijd, manschap uit, die de twee bovengenoemde Districten deerlijk uitplonderde en verwoeste, of de opgezetenen onder zwaare brandschattingen stelde. De maare hier van, wijd en zijd verspreid, deedt, van alle kanten, tot ZUIDEWIND zamenvloeien eene groote menigte beroolde of plonderzuchtige benden, welken niets meer welkom was dan eene gelegenheid, om, onder schijn van oorlogvoeren, de roofzieke klaauwen te slaan in den eigendom des weereloozen Landmans, en in gewelddaadig verkreegen buit voedzel voor den wellust te zoeken. ZUIDEWIND maakte zich hier door allerwege gehaat en gevreesd; zijn naam jaagde eenen killen schrik aan. Het Slot *Pouderoijen* wierdt met den naam van *Duivelsnest* gebrandmerkt. Om zijnen verwoestingen paal en perk te stellen, besloot JAN VAN EGMONT, Stadhouder over *Holland*, in den Jaare 1507, op kosten van *Holland* en van de Stad *'s Hertogenbosch*, het Kasteel te belegeren. Ongelukkig slaagde deeze onderneeming. Naa menigvuldig en hevig stormloopen, en op de aannadering van den Gelderschen Hertog met eenige versterking, vondt JAN VAN EGMONT zich genoodzaakt, het beleg op te breeken, met agterlaating van zijn meeste Geschut en Legertrein. De Hertog van *Gelder*, kennende de geaartheid van zijnen Maarschalk, verbondt hem nog vaster aan zijnen dienst, door een aanmerkelijk gedeelte des Buits aan hem af te staan. Van nieuws versterkte nu ZUIDEWIND zijn Slot, deedt de zieken en gekwetsten elders heenen vervoeren, stelde nieuwe manschap in derzelver plaats, en voorzag zich van gepasten voorraad van krijgs- en mondbehoeften. Naar gewoonte, en zelf met toeneemende woede sloeg nu de Maarschalk aan het rooven, plonderen en brandschatten. Zelf spaarde hij niet de reizende Kooplieden, dezelven, zonder aanzien van landaart, van vriend of vijand, aanhoudende, en niet dan tegen betaaling van een drukkend losgeld, in vrijheid stellende.

 Hoog

Hoog tijd wierdt het, onder dit alles, der roofzucht en toeneemende Onveiligheid paal en perk te ftellen. Geringe magt, dit was bij de ervarenisfe des Jaars 1507 gebleeken, was, ter bereikinge van dat oogmerk, niet toereikende. De magt van het Keizerrijk moest daar toe worden te werk gefteld. Keizer MAXIMILIAAN nam die taak op zich. In den Jaare 1508 last hebbende gegeeven aan den Graave RUDOLF VAN ANHALT om het plonder- en roofnest *Pouderoijen* uit te rooien, verzamelde deeze daar toe eene fterke magt te *'s Hertogenbosch*; dezelve beftondt uit duizend Paerden, en twaalf Vaandelen Voetknegten. Vol moed trok deeze magt op tegen de gedreigde Vesting. Aan de dapperheid, met welke de Keizerlijke benden den aanval op het Slot begonnen en voortzetteden, was de tegenftand evenredig, met welken ZUIDEWIND haar te keer ging. In zijn hart overtuigd, dat voor hem zo min als voor zijne Gelderfche Krijgsknegten en verdere helpers, weinige gunst of genade was te vinden, indien zij in 's vijands handen vielen, fteide hij ter verdeedjginge alles te werk, wat kunst, dapperheid, woede en zucht tot lijfsbehoudenisfe konden uitdenken. Welhaast, egter, ondervondt hij, dat hij nu niet, gelijk in het voorgaande jaar, met de magt van een klein Gewest en van eene enkele Stad, maar met de magt van het Keizerrijk, te doen hadt. Onder ander Wapentuig en middelen van befchadiginge, voerde de *Anhaltfche* Vorst tegen *Pouderoijen* aan, nevens eenige Steenftukken, twaalf groote en zwaare Stukken Gefchut, ter aanduidinge van 't geen dezelve konden uitvoeren, die *Twaalf Apostelen* geheeten. Vestingwerken, Torens, Muuren en Daken wierden hier mede zo hevig en geweldig befchooten en gebeukt, dat, binnen weinige dagen zints de opening der belegeringe, de deerlijkfte verwoestingen in het Slot wierden aangerigt; zo dat Daken en Zolders, met een fchrikwekkend geweld, inftortten en nederploften. De meeste fchade gefchiedde aan den Waalkant, alwaar het Kafteel op zijn zwakst was, en ZUIDEWIND, daarenboven, de minfte middelen ter verdeedinge te werk ftelde; meenende hij, aan die zijde, genoegzaame veiligheid te vinden in de ligging der Vestinge, welke aldaar zeer be-

bezwaarlijk, en niet dan langs eenen zeer naauwen doortogt, konde genaderd worden. Onder dit alles ontzonk onzen Maarschalk de moed niet. Als een fiere Leeuw, die tot woede wordt gezard, beet hij, met felle neepen, aan alle kanten van zich af. Hachelijk stondt de kans, wie winnen, wie verliezen zoude. Zelf helde de schaal, zomtijds, zo sterk over ten nadeele der belegeraaren, dat men, zo niet op den aftogt te denken, immers aan eene gewenschte uitkomst begon te twijfelen. De dood des Slotbewaarders maakte een einde aan die onzekerheid. Een welgemikte kogel, uit het Leger der belegeraars geschooten, trok zo fiks eenig wankelend Muurwerk, dat het, nevens een zwaaren Balk, ter aarde plofte. Die val wierp ZUIDEWIND op den grond, en begroef hem, zwaar gekwetst, onder de puinhoopen; zo dat 'er kort daar naa de dood op volgde. Aldus van hoofd en aanvoerder beroofd ontzonk den bezettelingen de moed, en beving hen wel haast eene zo groote staanwhartigheid, dat zij, het vlugten onmogelijk vindende, tot de Overgave besllooten. Gelijk in dit voorval, zo beslistte ook menigmaalen, vóór en naa dien tijd, het leeven of de dood van een éénig man, het lot van duizenden stervelingen.

Zie SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen.*

ZUIDGEEST, een streek Lands in Bataafsch *Brabant*, in het, eertijds genoemde, Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*. Zij neemt haaren aanvang omtrent een half uur gaans ten Zuiden van de Stad *Bergen op den Zoom*, en breidt zich uit, anderhalf uur gaans ten Oosten na de Heide van *Huibergen*, en even zo verre Westwaarts tot aan de *Schelde*. Men ontmoet geen Dorp in deeze Landstreeke, doch maakt dezelve, egter, een afzonderlijk Regtsgebied uit, 't welk, tot nog toe, zijnen afzonderlijken Regtbank plagt te hebben, bestaande uit vijf Schepens en twee Gemeensmannen. De Drossaard van *Wouw* bekleedde hier den post van Schout, en

en de Sekretaris van *Halsteren* ook alhier deezen zelfden post. In de jaarlijksche Verpondingen plagt *Zuidgeest* driehonderdzeventig guldens te draagen.

Zie Tegenwoordige Staat van Staats-Brabant.

ZUID-HOLLAND, een gedeelte der Provincie van *Holland*, wordt, door veelen, verward, als van ééne beteekenisse, met de benaaming *Zuider-Kwartier*, als zijnde deeze benaaming van veel uitgestrekter bedoeling. Volgens de hedendaagsche manier van verdeelinge, en in den zin, welken de betiteling *Zuider-Kwartier*, tegenwoordig, bij de naauwkeurigste Schrijvers nog heeft, geeft dezelve te kennen het geheele gedeelte der Provincie *Holland*, 't welk ten Zuiden van het Y ligt, gerekend van dien Stroom tot aan de grenzen van *Brabant* en de Wateren, welke het van de Provincie *Zeeland* scheiden. Veel enger beperkt is de beteekenis van de benaaminge *Zuid-Holland*, als zijnde slegts een gedeelte van het gemelde Distrikt. *Zuid-Holland*, naamelijk, in den eigenlijken zin genomen, beduidt die Landstreek, waar in het oorspronkelijk *Zuid-Hollandsch* Recht van alle oude tijden in gebruik was, en in het bijzonder de Ambagten, onder het Rechtsgebied van den Hove en Hooge Vierschaar van *Zuid-Holland*; met de Hooge Heerlijkheden hieromtreeks, welke dit Recht volgen, maar aan de Hooge Vierschaar niet onderworpen en Baljuwschappen op zich zelve zijn. Volgens deeze bepaaling grenst *Zuid-Holland* ten Noorden met den *Krimpenerwaard* aan den *Ysel*, langs een gedeelte van *Schieland*, het Land van *Ter Goude* en het Land van *Woerden* tot aan de *Vlist*, een Water, het welk omtrent *Haastrecht* met den *Ysel* en bij de Stad *Schoonhoven* met de *Lek* gemeenschap heeft. Dit Water de *Vlist* scheidt den *Krimpenerwaard* en *Zuid-Holland* ten Oosten van het Land van *Yselstein* en een gedeelte der Provincie van *Utrecht*. De verdere strekking ten Oosten tusschen de Rivieren de *Lek* en de *Merwe* gaat in de Baronnij van

Lies-

Liesveld mede langs de Provincie van *Utrecht* en met den *Alblasserwaard* langs de Landen van *Vianen* en van *Arkel.* Ten Zuiden van de *Merwe* wordt het door het Ambagt van *Werkendam* en de Landen van *Dussen* afgescheiden van het Land van *Altena.* Ook ligt het hier met de gebrokene Landen van den Grooten *Zuidhollandschen Waard* en het Eiland *Dordrecht* aan den *Biesbosch*, en heeft over denzelven nog de Zuidhollandsche Dorpen in de *Langestraat*, met welke het ten Westen paalt aan Staats *Brabant.* Aan het Eiland van *Dordrecht* maakt de *'s Graavendeelsche Kil*, die uit het *Hollandsch Diep* na de *Merwe* bevaaren wordt, de Grensscheiding ten Westen tusschen *Zuidholland* en het Land van *Strijen.* Meer Noordwaarts strekt zich het Rechtsgebied nog meer Westelijk uit met den *Zwijndrechtschen Waard*, den *Riederwaard* en de Ambagten van *Barendrecht*, *Karnisse* en *IJsselmonde* tot aan het Rechtsgebied van den Lande van *Putten.* Het overig gedeelte in het Westen van *Zuidholland*, ten Noorde de *Merwe* in den *Krimpenerwaard*, wordt van het Baljuwschap van *Schieland* door den *IJssel*, afgescheiden.

Men wil dat *Zuidholland* alle de andere Landstreeken der Provincie in Oudheid overtreft, en dat het Gebied der eerste Graaven van *Holland* zich niet verder dan tot deeze Landstreek heeft uitgestrekt; en dewijl de Hooge Vierschaar van *Zuidholland* mede den naam van *het Hof* heeft, wil men hier uit afleiden dat deeze Rechtbank wel eer het Gerechtshof van het eerste *Holland* zou geweest zijn.

De reden waarom deeze Landstreek bijzonderlijk *Zuidholland* geheeten wordt is uit de gelegenheid derzelve ligtlijk af te neemen: maar wanneer deeze Naam met onderscheid, ten aanzien van het Baljuwschap, is in gebruik geraakt, hebben wij niet kunnen ontdekken. In een Verdrag van den Jaare 1203, leest men volgens OUDENHOVEN, de volgende woorden: *Opidum de Dordrecht & terra ab utraque parte aquæ Dordrechtse weerde, Hardingse weerde, Dussene, & tota terra Stryene, quæ Zuidhollandt nominatur usque ad terram Ducis.* Dat is: „ De Stad Dordrecht en het Land aan beide zijde van het Water den

„ Dort-

„ Dortfchen Waard, Hardingswaarde, Dusfenè en het Land „ van Strijene, het welk Zuidholland genoemd wordt, tot „ aan het Land van den Hertoge." Hier uit bepaalt hij wat men oudtijds gewoon was voor *Zuidholland* te rekenen; en aldus zou niet duister blijken dat men toen gewoon was het zelve wel eer in meer uitgeftrektheid dan het tegenwoordige Baljuwfchap te begrijpen; zelfs zonder eenige betrekking tot het Zuiderkwartier der Provincie van *Holland.* Ook teekent M. VAN HOUVE het Baljuwfchap van *Strijen* aan onder de Paruchien en Dorpen, die gerekend worden onder den verdronken *Zuidhollandfchen Waard* te behooren. De Hoogleeraar BOXHORN bepaalt *Zuidholland* aldus: de Eilanden van *Dordrecht*, *Alblasferdam*, *Klundert*, met de Landen van *Vianen*, *Gorinchem*, *Zeerdam*, *Altena*, *Heusden*, *Geertruidenberg* en eenige omliggende Landftreeken.

Zuidholland heeft altijd onmiddelijk geftaan onder de Graaven en Graavinnen van *Holland*, uitgezonderd dat Graaf DIRK DE VII, wanneer hij in den Oorlog tegen HENRIK DEN I, Hertog van *Brabant*, gevangen genomen was, genoodzaakt wierdt de Stad *Dordrecht* en een gedeelte van *Zuidholland* aan den Hertog af te ftaan, het welk hij echter kort naderhand van *Brabant* ter leene ontving. In den zoen tusfchen Hertog JAN VAN BEIEREN en Hertog JAN VAN BRABANT, benevens zijne Gemaalinne JAKOBA VAN BEIEREN, wierdt de Stad *Dordrecht* met het Baljuwfchap van *Zuidholland* afgeftaan aan JAN VAN BEIEREN om het van JAKOBA ter leen te houden; doch naderhand kwamen *Dordrecht* en *Zuidholland* weder aan 's Lands Graaven.

De gefteltenis des Lands in *Zuidholland* is niet overal eveneens. Men heeft 'er zo wel hooge als laage Landen, doch verre de meeste moeten door zwaare Dijken befchermd worden tegen de Overftroomingen der Rivieren de *Maaze*, de *Merwe*, de *Lek*, en den *Ysel*, die verfcheiden maalen de voornaamfte deelen van dit Landfchap onder water gezet hebben. Hier ftaat in 't algemeen kortelijk aan te teekenen de groote Watervloed op Sint ELIZABETHS nacht tusfchen den achttienden en negentienden November van den Jaare 1421. Hier van wordt getuigt, dat 'er toen een zo vreeslijke Storm

voorviel, als men nimmer beleefd hadt of als immer van gehoord was. Deeze deedt den Vloed zo hoog rijzen en de Wateren met zo veel geweld tegen de Dijken aanslaan, dat zij 't zelve niet weêrstaan konden. Veelen braken 'er door in andere deelen der Provincie van *Holland*, zo wel als in *Zeeland* en *Friesland*. Maar in *Zuidholland* was de Overstrooming, die men zegt bij *Wieldrecht* gebeurd te zijn, zo groot, dat 'er tweeënzeventig Parochie-Kerken, met veele schoone Ridder-Hofsteden verdronken, menigte van menschen het leeven liet of tot de uiterste armoede verviel. De ongemeene Waterplas tusschen *Dordrecht* en *Geertruidenberg*, nu gemeenlijk de *Verdronken Zuidhollandsche Waard*, of de *Biesbosch* en het *Bergsche Veld* geheeten, kan een denkbeeld zo wel van de vreeslijken Watervloed als van de uitgestrektheid deezer overstroomde Landen geeven. Dit ongeluk wordt, behalven aan den gemelden Storm, door sommigen wel toegeschreeven aan de boosaardigheid van een Boer, die den Dijk bij *Wieldrecht* zou hebben doorgestoken; maar waarschijnlijker is het gevoelen dat deeze Overstrooming voornaamlijk veroorzaakt is door het verleenen van eene Handvest van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, waar bij, in den Jaare 1414, aan den Heere van *Zevenbergen*, toen Ambagtsheere van *Wieldrecht*, vergund wierdt zekeren Zijl en Watergang, dien men plagt gesloten te houden, ten allen tijde te mogen openen. Anderen meenen dat de Doorbraak voorgevallen is aan den *Ouden Wiel*, een der voornaamste Kilien aan de *Merwe*, ten Westen van *Werkendam*, en waar uit de grootste Kilien, na den *Biesbosch* of het *Bergsche Veld* vloeien. Veelen deezer verdronkene Parochien en Ambagten kent men niet dan bij de naamen, zonder te weeten waar zij gelegen hebben; anderen zijn, het zij in 't geheel of ten deele weder opgekomen en bedijkt, of liggen als Uiterwaarden en Eilanden aan den *Biesbosch*. De Schrijvers, die de Dorpen, welken in deezen Watervloed overstroomd zijn, optellen, vinden 'er niet meer dan zesënvijftig; maar men meent dat sommigen deezer verdronken Ambagten in twee of meer Parochien gesplitst geweest zijn, waar door het verhaal der Hollandsche Kronijk, die van tweeënzeventig Parochien meldt, kan worden bevestigd.

Zuid-

Zuid-Holland, in de bovengemelde hoedanigheid, als een gedeelte van het Zuider-Kwartier aangemerkt, was, al van vroege dagen, een Baljuwschap, misschien het oudste hier te Lande bekend; als zijnde 'er een Lijst der Baljuwen nog voorhanden, welke zo hoog als tot den Jaare 1230 opklimt. Vrij zeker zijn 'er reeds vóór dien tijd Baljuwen geweest, welker naamen niet tot ons zijn gekoomen. Volgens Handvest van Hertoge JAN VAN BEYEREN van den Jaare 1418, nader bekragtigd door dat van Keizer KAREL DEN V, van den Jaare 1533, moet de Vierschaar van *Zuid-Holland* altoos binnen *Dordrecht* gespannen worden. Dezelve bestondt, al van ouds, uit Baljuw, Welgeboorene Mannen of Maasmannen, Sekretaris, nevens eenen Raad en Algemeenen Rentmeester. De Baljuw voert den titel van *Baljuw van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland.*

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuidholland*; VAN BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*; M. V. DE HOEVE, *Handvest-Kronijk.*

ZUIDHOLLANDSCHE-WAARD. Bij 't geen wij, aangaande dit verdronken gedeelte van *Zuid-Holland*, onder de voorgaande Afdeeling, gezegd hebben, zullen wij nog het volgende voegen, met de woorden van J. LE FRANCQ VAN BERKHEY.

„ Deeze Waard, dus schrijft hij, naast aan het Land van „ *Altena* liggende, heeft de *Merwede* van vooren, en de „ *Oude Maaze* van agteren; en strekt zich uit tot aan het „ Land van *Dordrecht*. Men telt, volgens de nieuwste na„ spenring, om ons met alle de bijzondere benaamingen niet „ op te houden, in dezelve, over de vier- à vijfenzeventig „ zo kleine als groote Eilandjes; waar van zommige door „ de schuuring der stroomen afneemen, anderen weder aan„ neemen, en ook wel eenigen, van een gescheurd zijnde, „ zich door den tijd als nieuwe Eilandjes vertoonen.

„ De

„ De gronden van alle deeze Eilandjes zijn week en vol„ komen moerig; zo dat de meesten niet wel te betreeden „ zijn; de grootste hebben egter meer of min een vaster „ grond, zo dat 'er op gegaan kan worden; dezelven gren„ zen aan de *Bakkers Kil*, die deeze Eilanden van het „ Land van *Altena* afscheid. De overige zijn meest allen „ met riet en waterwilligen bewasfen, die met geheele wa„ terboschschaadjen tot schuilplaatzen voor eene menigte van „ allerlei watergevogelte verstrekken; waar onder zelfs de „ zeldzaamste soorten van ons Land zich bevinden. Hier „ broeden allerlei slag van Eenden en Meeuwen, in zulk „ eene menigte, dat men gantsche rietakkers en streeken met „ eijeren vindt; waarom ook eenige dier Eilandjes, even als „ het Eijerland bij *Texel*, hier den naam van *Eijer-Waard* „ gekreegen hebben. En zo heeft ook de menigte van bie„ zen, die op deeze landjes en aan deeze killen wasfen, „ aan die allen den naam van *Biesbosch* gegeeven. Dus be„ vat deeze Waard onder dien gemeenen naam van *Bies„ bosch*, de droevige geheugenis van tweeënzeventig bloeien„ de Dorpen of Gehugten; die, in den Jaare 1421, op den „ achttienden November, door het geweld der wateren ver„ nield, en waar van 'er meer dan twintig op deszelfs bo„ dem verdronken zijn; welken nu, of in den Vloed be„ graaven liggen, of onder een aantal van onbewoonde land„ jes op de felle waterstroomen dobberen."

Zie J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland.*

ZUIDLAND, eene Heerlijkheid, of Ambagt, in het *Zeeuwsche* Eiland *Schouwen*, in het Zuidlijke gedeelte van hetzelve, volgens begrooting geschat, op vierëntwintighonderd drieënzeventig Gemeten, tweehonderdnegen Roeden en acht Voeten. De Stad *Zierikzee* is daar van eigenaares voor iets meer dan de helft, te weeten, twaalfhonderdachtëndertig Gemeten, tweehonderdnegenëntwintig Roeden en vier Voeten. Het overige behoort aan eenen anderen eigenaar. Het

 zelf-

zelfde ongeval, 't welk, elders, een aanzienlijk gedeelte deezes Eilands heeft getroffen, deedt ook *Zuidland*, ten aanzien van deszelfs uitgestrektheid en welvaart, merkelijke schade lijden. Vallen en Grondbraaken hebben aanmerkelijke deelen daar van afgescheurd: zo dat verscheiden Dorpen deezes Ambagts, 't welk eertijds een der Zes Deelen van *Schouwen* uitmaakte, deels geheel verdweenen, deels buiten gedijkt zijn, en, van wegen hun blootliggen aan de golven, hun voorgaand aanzien bijkans geheel hebben verlooren. Onder de weggespoelde Dorpen telde men *Zuidkerk*, welks bewooners, om niet onder de golven begraaven te worden, zich genoodzaakt vonden, hunne wooningen dieper Landwaarts te verplaatzen; die, egter, ook eerlang het zelfde lot ondergaan hebben. Van *Oud-* en *Nieuw-Zuidkerk* is nu niets meer dan de naam overgebleeven.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland.*

ZUID-LINSCHOTEN. Bij hetgeen wij, op het Artikel LINSCHOTEN, in het Tweeëntwintigste Deel onzes *Woordenboeks*, vermeld hebben, zullen wij nu nog dit naavolgende aanteekenen. *Zuid-* en *Noord-Linschoten* is eene Heerlijkheid, nevens de Heerlijkheden *Heekendorp* en *de Waart*, of *Weert*, ook wel *Snellerwaart* geheeten, oorspronklijk afkomstig uit den Huize en de Patrimonieele Erfgoederen der Graaven van *Holland*. De wijze deezer herkomste vinden wij aldus verhaald. Vrouwe JAKOBA, Graavin van *Holland*, zich in zeer zorgelijke omstandigheden bevindende, deedt, in den jaare 1428, aan Heere JAN, Burggraave van *Montfoort*, haaren Raad en Kamerling, de toezegging, zo ras zij in het gerust bezit haarer Landen zou bevestigd zijn, aan hem en aan zijne mannelijke naakomelingen, tot een versterfelijk Erfleen te zullen schenken, de Hooge en Laage Heerlijkheden, met het Dijkgraafschap van de drie Buurtschappen *Linschoten*, *Heekendorp* en *de Waart*, met alle regt, te water en te lande. Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE bekragtigde naderhand deeze gifte, bij een tweeden Verlijbrief, waar

waar in hij alle de voorgaande regten bevestigde, de Ingezeetenen ontsloeg van den Eed, hem gedaan, met bevel om dien aan bovengemelden Burggraave te doen, met nadere bijvoeging, „ dat hij die voornoemde Heerlijkheden niet zal „ affcheiden van de Landen van *Woerden*; dat hij aan de „ Sluizen en Watergangen, welke het Waterschap van *Woerden* aldaar heeft, geen bezwaar zal toebrengen; dat hij „ ook geene Sloten zal mogen maaken; en dat hij het zal „ bezitten tot een recht versterffelijk mannelijk Leen." In den Jaare 1505, op den derden November, maakte de Graaf van *Holland*, ten verzoeke van den Ridder en Kamerling, den Heere Burggraave van *Montfoort*, eene verdere uitbreiding deezer gifte, verklaarende „ dat de Hooge Heerlijkheden en Dijkgraaffchappen van *Heekendorp*, *Linschoten* en „ *de Waart*, zouden zijn en weezen een goed Leen, en „ onversterflijk gemaakt, en dat het overzulks zo wel op de „ Vrouwen als op de Mannen zoude overgaan." Als zodanig en aldus bevoorregt, zijn de bovengemelde Heerlijkheden gebleeven in het Geslagt VAN MONTFOORT, tot in den Jaare 1594, wanneer daar mede wierdt verlijd JENNE VAN MERODE, als Erfgenaame van wijlen haare Moeder PHILIPPOTE VAN MONTFOORT. Geruimen tijd, te weeten tot in den Jaare 1661, bleeven de heerlijke Goederen in het Geslagt van MERODE, om vervolgens over te gaan op den vermaarden Hollandschen Raadpenfionaris JOAN DE WITT; welke, volgens vrijwillig Dekreet van den Hoogen Raad, van den achtentwintigsten October des boven gemelden jaars, daar toe wierdt geregtigd. Ruim zestig jaaren, te weeten, tot in den Jaare 1723, bleef *Linschoten* met de andere Heerlijkheden in het Geslagt des gemartelden Staatsmans. Op den twaalfden October diens jaars wierdt daar mede verlijd JAN HENDRIK STRIK VAN LINSCHOTEN, uit een aanzienlijk Stichtsch Geslagt, en aldus gebijnaamd naar eene Heerlijkheid van dien naam, welke hij, aan de Hollandsche belendende, in de Provincie van *Utrecht* bezat. Zedert hegtte hij de beide Heerlijkheden aan elkander. 's Mans naakomelingen zijn, nog heden ten dage, in het bezit dier Heerlijkheid, en voeren den zelfden titel. STRIK VAN LINSCHOTEN VAN LOENDERSLOOT,

gelijk hij de hand heeft gehad in het bewerken der mislukte Omwenteling van den Jaare 1787, en daarom een voorwerp wierdt der vervolgingen van de toen zegepraalende partij, dus heeft hij ook deel verworven aan het openbaar bewind van zaaken, naa den tot nog toe beter gelukten ommekeer van zaaken, bewerkt door den altoos gedenkwaardigen Inval van de Troepen der Fransche Republiek, in de maand Januarij des thans loopenden Jaars 1795.

Zie HOOGSTRATEN, *Groot Algemeen Woordenboek.*

ZUIDMEER, bij verkorting, door de Opgezetenen, *Zumeer*, en ook, bij zommigen, *Zuameer* genoemd, in plaats van *Zuderameer*, is een Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier van *Oostergo*, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, in de Aardrijkskundige bepaaling en burgerlijke verdeeling, welke, volgens de nu veranderde orde van zaaken, tot heden toe, heeft plaats gehad. Onder de Veertien Dorpen deezes Distrikts bekleedde het de twaalfde plaats, in den rang van Stemminge. Het Plaatsje ontleent zijnen naam van deszelfs gelegenheid in het Zuiden van een Meirtje, dat met een ander, namelijk het *Bergummer Meir* zijnde vereenigd, doorgaans *Zumeerder Meir* genoemd wordt, doch wiens eigenlijke benaaming *Zuidermeir* is. In de nabuurschap van *Zuidmeer* liggen veele schoone Bouwlanden, doch ook, ginds en elders, laage Landen, waar uit men, weleer, Turf heeft gegraaven. Hoewel het getal der Huizen zeer gering is, kunnende bezwaarlijk den naam van *Dorp*, maar met meer regt dien van *Buurt* draagen, staat 'er, nogthans, eene Gereformeerde Kerk, in welke, in gemeenschap met twee nabuurige Dorpen, te weeten, *Garijp* en *Eernewoude*, door éénen zelfden Leeraar, van tijd tot tijd, de predikdienst verrigt wordt. Intusschen heeft *Zuidmeer* nog al eenige uitgestrektheid, van wegen verscheiden kleine Buurtjes, daar onder behoorende. Van hier, dat het Dorp, toen nog een uitsluitend Stemregt, in de Provincie *Friesland*, goldt, in

de

de algemeene zaaken der Grietenij, naar het getal van zo veele Stemdraagende Plaatzen, Boerderijen of Horniegers, vijfëndertig Stemmen plagt uit te brengen. — Eene bijzonderheid, dit Dorp betreffende, verdient hier onze vermelding. In de nabuurschap van *Zuidmeer* ligt een open veld, het *Zumeerder Heidveld* genaamd. Op deeze Vlakte lag, in den Jaare 1672, het Leger van den Staat verschanst, onder het Opperbevel van den Luitenant-Generaal Jonkheere HANS WILLEM VAN AYLVA. Nog heden ten dage ziet men, van de opgeworpene verschanzingen, eenige overblijfzels. Ter naagedagtenisse wordt de plek gronds, tot op den huidigen dag, bij de Opgezetenen, met den naam van *het Leger* bestempeld.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*.

ZUID-POLDER, (*De*) is een afzonderlijk Dijkgraafschap, in het gedeelte van *Waterland*, *Zeevangk* genaamd. De *Zuid-Polder* strekt zich uit, ten Zuiden van de Stad *Edam*, langs de Zuiderzee aan de eene, en langs de *Purmer* aan de andere zijde, tot aan of in het Regtsgebied van *Katwoude*. Behalven een gedeelte van de Stad *Edam*, zijn daar in gelegen *Volen-* of *Vollendam*, en eén gedeelte van het straks genoemde *Katwoude*. De uitgebreidheid van deezen Polder vinden wij begroot op elfhonderd Deimpten, uitmaakende, volgens de alomme meer bekende Landmaat, zevenhonderd-drieëndertig Morgens Lands. Van geringe waarde, zo voor de eigenaars als voor het Gemeene Land, is *de Zuid-Polder*. Want, behalven dat de Landerijen, daar in gelegen, doorgaans en over het algemeen genomen zeer slegt zijn en weinig vrugts geeven, zijn ze, daarenboven, belast met het onderhoud van een zwaaren Dijk, welke zich, ter lengte van wel achtëntwintighonderd Roeden, langs de Zuiderzee uitstrekt. Van hier dat de Landeigenaars, onmagtig om tot alle de noodige kosten hun aandeel te kunnen opbrengen, al voor lang, van 's Lands Staaten, verlof hebben verworven, om, in dagelijksche tijden, van de gewoone Verponding,

die tot onderhoud van den Zeedijk wordt geheven, ontslagen te zijn. Het bewind over de *Zuid-Polder* staat aan drie Poldermeesters, welken een Sekretaris is toegevoegd; deeze is een der Sekretarissen van de Stad *Edam*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*, Deel VIII.

Zuid-polsbroek; zie polsbroek, Deel XXIV, bladzijde 34, van ons *Woordenboek*.

Zuid-schalkwyk, met *Nieuwerkerk* en *Vijf-Huizen*, ééne Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte des Zuider-Kwartiers van de Provincie *Holland*, *Kennemerland* geheeten; door het *Spieringsmeir*, thans, zints deszelfs verdere uitbreiding, een gedeelte van het Haarlemmer-Meir uitmaakende, wordt de Ambagtsheerlijkheid van een gescheiden. *Zuid-Schalkwijk*, met *Vijf-Huizen*, ligt ten Westen van het laatstgenoemde Meir, dicht bij het *Spaarne*. Ruim anderhalve Eeuw geleden, toen het Haarlemmer-Meir ongelijk kleiner plek gronds bedekte, dan tegenwoordig, stonden, voor *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen*, driehonderdzevenenvijftig Morgens en driehonderdeenënveertig Roeden Lands, in de Lijst der Verpondingen, aangeteekend. Op verre na niet zo groot is thans die uitgestrektheid; door herhaalde Afspoelingen is een goed gedeelte Lands onder het water van meer gemelde Haarlemmer-Meir begraaven; hoewel het tevens waarheid is, dat *Nieuwerkerk*, door die zelfde oorzaak, ongelijk veel meer goed Lands heeft verlooren. Intusschen, misschien door de verbetering der Landerijen, of ook wel door eene andere oorzaak, is het getal der Huizen, binnen het gedeelte der Ambagtsheerlijkheid, tot *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen* behoorende, in weerwil der Afspoelingen, geduurende de laatste honderd jaaren, te weeten, van het Jaar 1632 tot in den Jaare 1732, toegenomen, en van zeventien tot vijfëntwintig aangegroeid. Langen tijd

was

was deeze Ambagtsheerlijkheid een eigendom van het Geslagt van PAUW, in 't welk dezelve, in den Jaare 1633, gekoomen was door aankoop van den Raadpensionaris ADRIAAN PAUW. De Ambagtsheer stelt 'er Schout, Sekretaris en Schepenen aan, drie te *Nieuwerkerk*, en even zo veele te *Zuid-Schalkwijk* en *Vijf-Huizen*.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland.*

ZUIDSCHARWOUDE, ook wel *Zuidscherwoude*, *Zuidscharwou*, en van ouds *Zuidscharwout St. Pieters-Karspel* genaamd, is eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van het Noorder-Kwartier van *Holland*, het Baljuwschap van de *Nieuwburgen* genaamd. Ten Oosten paalt zij aan de *Heeren-Huigenwaart*, en ten Westen aan *Koedijk*. Volgens opgave in de Quohieren der Verpondingen bevat de Ambagtsheerlijkheid, in haaren omvang, vierhonderdachtenzeventig Morgens en zeshonderdeenëndertig Roeden Lands. Volgens optelling der Huizen, in de Jaaren 1632 en 1732 geschied, was derzelver getal, zints het eerste tot in het laatstgenoemde jaar, drieëndertig, dat wil zeggen, van honderdachtënzestig tot honderdvijfëndertig, verminderd. — Het Dorp *Zuidscharwoude*, 't welk, even als verre de meeste Dorpen, in deezen oord van *Holland*, de gedaante van eene lange streek Huizen heeft, beslaat, in die uitgestrektheid, ongeveer driehonderdvijftig Roeden gronds. Het legt iets minder dan twee uuren gaans van de Stad *Alkmaar*, in het Noorden een weinig Oostwaarts. De Kerk der Plaatze draagt overtuigende bewijzen van de Oudheid des Dorps; zij wordt, bij deezer zaaken kundigen, voor een pronkstuk van Aloudheid aangezien. De menigte van Tuf- of Duifsteen, welke men aan het gewijde Gestigt ziet, kan, onder andere, ten bewijze van haare hoogen Ouderdom verstrekken. Een verder bewijs daar van ontmoet men aan de Zoldering van het Koor, welke een zeer ouwerwetsch aanzien heeft, en, in den smaak der vroegere Eeuwen, maar in onze oogen zeer vreemd is beschilderd. De Toren heeft de gedaante van een fraaien

Spits. In gemeenschap met de Hervormde Gemeente van het nabuurig *Broek op Langendijk*, wordt die van deeze Plaatze, zedert het Jaar 1591, door een zelfden Leeraar bediend. Men heeft 'er een Regthuis; het is een Gebouw, in den hedendaagschen smaak, in den Jaare 1736 getimmerd. In den Jaare 1730 wierdt de Ambagtsheerlijkheid, voor negentienduizend en honderd Guldens, verkogt. De Ambagtsheer stelt 'er Schout en Sekretaris aan. De Schepens zijn zeven in getal. Deeze, die alle jaaren, te weeten, op Pinxter afgaan, noemen vier persoonen uit de rijksten en vroedsten der Dorpelingen; nevens den Schout verkiezen deeze zeven nieuwe Schepens. De Schepens alleen behandelen de Dorpszaaken, onder den naam van *Regenten*, en de Regtszaaken nevens den Schout. Als eene bijzonderheid, aan de Dorpen niet zeer gemeen, teekenen wij aan, dat, in gewigtige zaaken en voorvallen, de President-Schepen het Kollegie van Schepenen te zamen roept, met last aan ieder hunner, om gesterkt en verzeld van twee kundige en eerlijke Mannen, ten Raadhuize te verschijnen. Dit Kollegie bekleedt alzo de plaats der Vroedschap in de Steden.

Zie KLAAS BRUIN, *Noordhollandsche Arkadia*; *Tegenwoordige Staat van Holland*.

ZUID-SCHERMER, ook wel *Groot-Schermer* genoemd, is eene Ambagtsheerlijkheid, nevens een Dorp van den zelfden naam, in het Noordlijk gedeelte der Provincie van *Holland*, meer bepaaldlijk in het *Baljuwschap van de Nieuwburgen*. Ten Oosten paalt het Distrikt aan de meer bekende Streek *de Beemster*, en ten Zuiden aan de Bannen van *de Rijp* en *Graft*. Voor de Ambagtsheerlijkheid *Zuid-Schermer* vinden wij, in de Quohieren of Lijst van Verpondingen, vierhonderdeenëntwintig Morgens en vijfhonderdelf Roeden Lands aangeteekend. Zeer aanmerkelijk is, van tijd tot tijd, de bloei en welvaart deezes Distrikts agteruit geloopen. Dit althans

thans schijnen wij, uit het telkens verminderd getal der Huizen, niet t'onregt te mogen besluiten. Zo telde men 'er, in den Jaare 1632, niet minder dan tweehonderdvijfenvijftig; terwijl 'er, honderd jaaren laater, slegts honderdnegenenvijftig stonden; welk getal, zedert, binnen het tijdverloop van zeventien jaaren, eene vermindering van vijfentwintig hadt ondergaan. Want, in den Jaare 1749, wierden niet meer dan honderdvierendertig Huizen in de Lijst der Verpondingen gebragt. — Het Dorp, van den zelfden naam als de Ambagtsheerlijkheid, wiens Huizen mede onder het laatstgenoemde getal van Huizen behooren, ligt, hemelsbreedte, ongeveer anderhalf uur gaans in het Oost-Zuid-Oosten van de Stad *Alkmaar*. Met eene enkele streek in de lengte gebouwd, beslaat het eene uitgestrektheid van wel vierhonderdzeventig Roeden. Intusschen dient hier aangemerkt te worden, dat, hoewel 'er geene zeer kennelijke scheiding zij, een gedeelte, nogthans, van deeze streek tot den Ban van het nabuurig *Noord-Schermer* behoort, met welken naam het ook benoemd wordt. *Zuid-Schermer* is een der oudste Dorpen in deezen oord van *Holland*. De Kerk der Hervormden is vrij aanzienlijk, pronkende met een tamelijk hoogen Toren. De Leeraar, welke hier den predikdienst verrigt, heeft zijne vaste wooning in de Buurt *Driehuizen*, alwaar men insgelijks eene Gereformeerde Kerk heeft, die door den zelfden Leeraar wordt bepredikt. Eindelijk merken wij hier nog aan, dat de Ambagtsheerlijkheid van *Zuid- of Groot-Schermer* in eigendom behoort aan de Regenten der Plaatze; door koop wierden zij daar van eigenaars, in den Jaare 1730, voor eene somme van achtduizend Guldens.

Zie *Noord-Hollandsch Arkadia.*

ZUID-SCHERWOUDE; zie ZUID-SCHARWOUDE.

ZUIDVLIET, ook wel, in 't algemeen, het *Diep* geheeten, is een Water in de Provincie *Zeeland*, 't welk het Eiland *Wolfaartsdijk* van *Noordbeveland* scheidt. Even als het *Schengen*, is het een tak van de Rivier *de Schelde*. Ook door de *Zuidvliet* trekt een zeer sterke Stroom, bij Ebbe en Vloed, aanleiding geevende tot veelvuldige Grondbraaken, door welke aan het Eiland *Wolfaartsdijk*, van tijd tot tijd, zeer veele schade wordt toegebragt. Al van oude tijden schijnt die plaag, in deezen oord, haare verwoestingen te hebben aangerigt, hoewel niet met die woede, welke men, in het schroomlijk verschiet, daar van hadt vooruitgezien. Uit het volgende rijmpje mogen wij 't een en ander besluiten:

„ Zuytvliet en de Schengen
„ Loopen beide om strengen,
„ Hebben haar vermeeten,
„ Willem Wolfaartsdyk nog opeeten."

Zie REYGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*; SMALLEGANGE, enz.

ZUIDVOORN, anders het *Land van Voorn over Flakkee*, of ook wel, en meer algemeen, enkelvoudig, *Over-Flakkee* genoemd, is een Eiland, in de nabijheid van *Zeeland* gelegen, en 't welk door zommigen als tot die Provincie behoorende, verkeerdelijk beschouwd wordt. *Zuidvoorn* wordt het genoemd, als behoorende gedeeltlijk tot het Land van *Voorn*, en zijnde in het Zuidlijk gedeelte daar van gelegen. Den naam van *Over-Flakkee* ontleent het van zijne ligging over of aan geene zijde der Rivier *Flakkee*, ten opzigte, naamlijk, van de geenen, welke het Eiland 't eerst met dien naam benoemd hebben. *Zuidvoorn* behoort slegts gedeeltelijk onder het Land van *Voorn*, zo als wij reeds, ter loops, hebben aangeduid; dit geldt inzonderheid omtrent het Westlijk en Zuidlijk gedeelte van het Eiland. Een groot deel der

der Polders, aan de Oostzijde gelegen, behoort onder het Land van *Putten*, gelijk ook het zeer aanzienlijk Dorp *Middelharnis*. Aanmerkelijk is het, dat de zeer gewigtige Ambagtsheerlijkheid van *Sommelsdijk*, hoewel op dit Eiland, en alzo op Hollandschen bodem, gelegen, onder de Oppermagt der Provincie van *Zeeland* staat. Men vindt op het Eiland *Zuidvoorn*, voor zo verre het een gedeelte van het *Land van Voorn* uitmaakt, de volgende Polders, Ambagtsheerlijkheden en Dorpen: *Dirksland*, *Melissand*, *Herkinge*, *Roxenisse*, *Ouwaard*, de *Oude en Nieuwe Kraaiers-Polder*, de Heerlijkheid van *Grijsoord*, en in dezelve de Polders en Dorpen van *Oude* en *Nieuwe Tonge*, en eindelijk nog de Vrije of Halsheerlijkheid van *Klinkerland*. Misschien de vetste in gantsch *Holland*, althans ongemeen vrugtbaar, zijn de Landerijen in deezen oord. Ten bewijze daar van behoeven wij ons alleenlijk te beroepen op de Tarwe, Garst en het Koolzaad, welke hier geplant worden, met regt te rekenen onder de schoonste, die in eenig landschap vallen. Overvloed en puik van Meede groeit ook alleen op een vetten, vrugtbaaren grond; ook van dit gewas levert de grond een goeden voorraad. Voorts hebbe men alleenlijk het oog te slaan op de groote, fraaie, volkrijke Dorpen, die menigte van Steden, in andere Gewesten, doen beschaamd staan. Derzelver bewooners zijn veelal welgestelde lieden; gelijk men 'er ook de zodanigen, ten platten Lande, onder den Boerenstand, geene geringe menigte aantreft. Der opmerkinge niet onwaardig is het, dat men, op dit Eiland, geen Opper-Dijkgraafschap, of vereenigde beheering van Dijken, kent, maar dat ieder Polder door zijne eigen of bijzondere Dijkgraaven en Gezworenen wordt bestuurd; als mede, dat ieder Polder zijne eigen Uitwatering, door Sluizen in de Zeedijken, heeft. Een nieuw bewijs van het vermogen deezes Eilands, als zijnde men elders, om den wille der bezuiniginge, genoodzaakt, tot een gemeenschaplijk bestuur de toevlugt te neemen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*, Deel VII.

ZUID-WADDINXVEEN; zie WADDINXVEEN.

ZUIDWAL, eene bekende Ree voor de Schepen, in *Texel*; doch die nooit uit verkiezing, en zelden anders dan uit noodzaaklijkheid, wordt opgezogt. De grond daar van, naamelijk, is zeer flijkagtig of flibberig. Wanneer dan de Schepen, geduurende den Winter, uit het *Nieuwdiep*, of van elders, voor den Ysgang de vlugt moeten neemen, of wanneer zij zonder Ankers binnen koomen, of anderzins dezelve hebben verloren, kunnen zij het veilig op den *Zuidwal* zetten, dewijl zij aldaar blijven vastleggen, zonder het gevaar van stooten op een harden grond. De reden der benaaminge van *Zuidwal* moet gezogt worden in de gelegenheid, met betrekking tot de Texelsche Reede.

ZUIDWELLE, dus genaamd in tegenoverstelling van *Noordwelle*, was eertijds, gelijk het laatstgenoemde nog tegenwoordig is, een tamelijk welvaarend Dorp, in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*. De geduchte vijand van de Provincie *Zeeland*, het Zeewater, heeft het, al voor een groot aantal jaaren, in zijnen onverzaadelijken balg verzwolgen, uitgezonderd een klein gedeelte daar van, naamelijk het Kerkhof. Tusschen de Dorpen *Noordwelle* en *Serooskerke*, ligt die overgebleevene plek gronds een weinig ter zijden af, en kan daar uit de gelegenheid der aloude Plaatze, eenigermaate, worden opgemaakt. In weerwil van den ondergang des Dorps, is het Ambagt, egter, nog overgebleeven. De Schout en Schepenen van *Noordwelle*, zijn het tevens, in hunne hoedanigheid, van dit Distrikt.

ZUIDWYK, met *Wassenaar*, ééne Ambagtsheerlijkheid, in *Rhijnland*, en met dezelve zo naauw verbonden, en als in elkander gevlogten, dat het Dorp *Wassenaar* in *Zuidwijk*, en wederom het Huis te *Zuidwijk* in de Heerlijkheid van *Wassenaar* gelegen is. Zie verder, ten aanzien van de uitgebreidheid van *Zuidwijk*, 't geen wij boven, op het Art. WASSENAAR, hebben aangeteekend.

ZUID-

ZUIDWYK, (*Het Huis te*) in het naastvoorgaande Artikel, ter loops vermeld, staat aan den gewoonen Rijd- of Heerenweg, tusschen het Haagsche Schouw en het Dorp *Wassenaar*. In overoude tijden, toen de Edelen des Lands, onderling, openbaaren oorlog voerden, diende het tot eene versterkte Plaatze, of Kasteel. Zijne tegenwoordige gedaante, behalven dat dezelve de hooge Oudheid des Gestigts aankondigt, kan daar van ten bewijze dienen, hoewel het, in zijne oorspronklijke gedaante, veel grooter geweest is, dan het thans zich vertoont. Het bestaat, naamelijk, uit twee hooge en grove vierkante Torens, met leijen Kappen gedekt, uit het water oprijzende. JOHAN HENRIK, Graaf van *Wassenaar*, Heer van *Obdam*, deedt, nu meer dan eene halve Eeuw geleeden, aan het Oude Slot onnoemelijke kosten, door het aanleggen van Tuinen, Plantaadjen, Vijvers, Gras- en Bloemperken, Grotwerken, en andere bijna Koninklijke Hoffieraaden.

ZUIDWYK, eene Hooge Heerlijkheid, hoewel van den zelfden naam, nogthans van de bovengemelde onderscheiden, als zijnde gelegen bij *Boskoop*, insgelijks in *Rhijnland*. Haare uitgebreidheid vinden wij niet aangeweezen, even min als het getal der Huizen. Deeze staan ginds en elders verspreid, alzo men 'er geen Dorpbuurt, en ook geene Kerk vindt. Dit niettegenstaande heeft de Heerlijkheid haaren eigen Baljuw, die door den Heer wordt aangesteld.

* *

*

BERIGT VOOR DEN BINDER.

Pl. I. tegen over bl. [illegible]2.

- II. ——— ——— 112.

- III. ——— ——— 206.

- IV. ——— ——— 224.

